

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Varstvo spomenikov Poročila 46

Izdaja: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Zanj: dr. Jelka Pirkovič

Urednica: Biserka Ribnikar

Uredniški odbor: Mateja Kavčič, dr. Robert Peskar, Biserka Ribnikar, mag. Marko Stokin, Suzana Vešligaj

Lektoriranje: Alenka Kobler

Oblikovanje: Nuit d.o.o.

Tisk: Littera picta d.o.o.

Naklada: 600

Distribucija in prodaja: Buča d.o.o., Kolarjeva 47, 1000 Ljubljana, T: +386(0)1 230 65 80, E: buca@siol.net

Ljubljana 2010

ISSN 1580-5166

A large, stylized green letter 'V' that curves into a shape resembling a '3' or a '9' at the bottom right. The letter is thick and has a decorative, calligraphic feel.

**Varstvo spomenikov
Poročila 46**

Spoštovani!

Konservatorji se moramo večkrat spraševati, kaj je dediščina in zakaj se z njo ukvarjamo. Ali je dediščina res samo nekaj, kar je do nas prišlo iz preteklosti in moramo predati svojim potomcem? Se ukvarjamo z njo samo zato, ker smo za to poklicani in ker smo z leti študija in prakse postali dobri poznavalci dediščine in načinov njenega ohranjanja? Ali je dediščina tudi nekaj, kar s svojim razumevanjem in odnosom ustvarjamo tukaj in zdaj, in je naše poslanstvo tudi v tem, da razvijamo zavest javnosti o vrednosti dediščine za sodobno družbo?

Poročanje o posegih na dediščini je zato veliko več od beleženja izhodiščnega stanja in nato stanja po posegih. V poročilih konservatorji in konservatorji-restavradorji javnosti predstavljajo bistvena spoznanja, pridobljena iz predhodnih raziskav, ki jih je bilo treba opraviti kot del priprav na poseg. Dediščina se v teh okoliščinah predstavlja kot nenadomestljiv zgodovinski dokument, kot vir za razumevanje preteklosti. Poročila govorijo tudi o pomenu in vrednotah naše dediščine, o njeni raznolikosti in vpetosti v ožje in širše okolje. Poročila dediščino plastično predstavljajo ne samo v besedi, temveč tudi s fotografijami, risbami in drugim slikovnim gradivom, ki je vse večkrat rezultat sodobnih zvrsti snemanja, kar velja predvsem za arheološko dediščino, postopoma pa si utira pot tudi v druge raziskave, na primer stavbne. Ne nazadnje poročila neposredno pričajo o tem, katera dediščina je v tem hipu najbolj prepoznana, da ne rečem zaželena, in po drugi strani tudi najbolj ogrožena.

Zelo razveseljivo je, da je v tej številki Varstva spomenikov – Poročila, ki obsega dogajanje na našem področju v letu 2009, objavljenih kar 242 poročil. Razpon zvrsti dediščine, ki je bila deležna posegov, je izjemno širok – od kapelic, ljudskega stavbarstva, arheoloških najdišč vseh obdobj in zvrsti ter obnov stanovanjskih vil in drugih stanovanjskih stavb iz polpretekle dobe do velikih obnovitvenih projektov zadnjega časa, kot sta obnova bolnišnice Franje in radovljiške graščine, ki je bila v letu 2009 eden najbolj reprezentativnih projektov, ki so se financirali iz evropskih sredstev.

S Poročili se naše delo lepo predstavlja vsem, ki jih življenje dediščine v Sloveniji zanima, zapisani podatki, ugotovitve in objavljeno gradivo pa so na ta način trajno na razpolago širši javnosti.

Za opravljeno delo in poročila se vsem sodelavcem iskreno zahvaljujem. Vas, spoštovani bralci, pa vabim k morebitnim predlogom, tudi h kritiki, saj smo konservatorji in konservatorji-restavradorji vedno pripravljene sodelovati z najširšo javnostjo.

Dr. Jelka Pirkovič,
generalna direktorica ZVKDS

Vsebinska navodila avtorjem za pisanje poročil

1. Kratak uvod z opisom spomenika ali dediščine, naselja, lokacije, objekta, predmeta, krajine.
2. Kratak opis stanja obravnavanega objekta: razlogi in predvideni cilji, zaradi katerih je prišlo do posega, ki ga predstavljate.
3. Opis konservatorskih postopkov:
 - program,
 - metodologija dela,
 - dokumentacija in raziskave,
 - prikaz rezultatov in nova spoznanja oziroma ugotovitve in sklepi,
 - interpretacija in prezentacija,
 - rezultate in zaključke lahko združite.
4. Pri konservatorsko-restavratorskih posegih je pomembna natančna navedba tehnologije in uporabljenih materialov, večja pozornost naj se posveti novim tehnikam, metodologiji ali novim postopkom raziskav.
5. Ocena uspešnosti konservatorskih posegov z navedbo posameznih strokovnjakov in izvajalcev.
6. Z zaporednimi števkami označite natančne podnapise k slikovnim prilogam (kratak podnapis in avtor fotografije ali risbe). V mapo z imenom naselja, spomenika in EŠDja nato s pripadajočimi števkami shranite slikovne priloge (glej tehnična navodila).
7. Podpis konservatorja (ime in priimek).

Literaturo navedite med besedilom, s polnim citatom v oklepaju.
Opombe naj ne bodo vsebinske.

Tehnično navodilo

Prosimo, da dosledno izpolnite glavo poročila iz registra nepremične kulturne dediščine (Ministrstvo za kulturo)

EŠD:

Naselje:

Občina:

Ime:

Naslov:

Področje:

Obdobje:

Sledi naj poročilo, zapisano v Wordu, v pisavi Ariel velikosti 12; besedila ne oblikujte. Ker so v knjigi poročila razvrščena po abecednem redu, naj bo vsako poročilo shranjeno v svojem Wordovem dokumentu. Besedilo naj bi praviloma obsegalo največ dve strani (60 vrstic), le v primerih, ko gre za pomembnejše najdbe in nova odkritja, so dopustne tri strani (90 vrstic). Pri tehtnejših poročilih so priloge priporočljive in zaželeno.

Slikovne priloge

K slikovnemu gradivu spadajo poleg slik in fotografij tudi tabele, grafi, načrti, zemljevidi in table.

Črte na tabelah naj ne bodo tanjše od 0,2 mm, če pa je treba original pomanjšati, naj bo debelina črt vsaj 0,3 mm. Risbe, skice in tabele opremite z narisano merilno skalo (ne $M = 1 : 1$). Table naj imajo robove debeline 0,5 mm, zunaj robov jasno zapišite ime avtorja in številko table (avtor, številka table, slike).

Slikovno in drugo gradivo (diaposnetki, črno-bele fotografije) ne sme presegati velikosti 13 x 18 cm. Vsako sliko opremite s podnapisom in imenom fotografa.

Slikovno gradivo v digitalni obliki je treba poslati v velikosti formata A5 z resolucijo 350 DPI, v formatu datoteke JPEG (v najvišji kvaliteti) ali TIFF.

Slikovnega gradiva v elektronski obliki ne dodajajte med besedilo.

Slikovnega gradiva ne pošiljajte po e-pošti, ampak ga zapišite na zgoščenko.

Zgoščenci priložite iztis datotek s slikami in/ali tablami. Pod iztisom jasno zapišite tudi ime datoteke.

Omejite se le na slikovno gradivo izjemnih najdb ali slikovne priloge, ki bistveno dopolnjujejo vsebino poročila. Pri spomenikih državnega pomena in strokovno izredno zahtevnih posegih priložite slikovno gradivo pred posegom in po njem; priporočljivo je, da prikažete celoten potek posega.

Objavljena bodo le poročila, ki bodo sledila tem navodilom.

Za vsebino posameznih prispevkov v publikaciji so odgovorni izključno avtorji.

Kazalo posameznih spomenikov po naseljih

	EŠD	Naselje	Ime	Stran
1	003	Ajdovščina	Ajdovščina – arheološko najdišče Castra	19
2	24281	Ajdovščina	Ajdovščina – kapelica na Mircah	21
3	28806	Begunje pri Cerknici	Begunje pri Cerknici – arheološko najdišče	22
4	9, 815, 1620	Bela Cerkev, Orešje, Vinji Vrh pri Beli Cerkvi	Bela Cerkev – vaško jedro, Vinji Vrh pri Beli Cerkvi – arheološko območje Vinji Vrh, Bela Cerkev – cerkev sv. Andreja	23
5	3561	Biljana	Biljana – cerkev sv. Mihaela	24
6	19158	Blanca	Blanca – Blanško polje	24
7	13247	Bled	Bled – Hotel Triglav	26
8	13320	Bled	Bled – vila Cankarjeva 16, tudi vila Svoboda ali Vintgar	27
9	1216	Bolehnečici	Bolehnečici – domačija Župan	28
10	10007	Bovec	Bovec – trško jedro, mladinski hotel	31
11	19862	Breznik pri Črnomlju (Dragovanja vas, Sela pri Dragatušu)	Breznik pri Črnomlju – prazgodovinska naselbina	32
12	18400	Brezova Reber	Brezova Reber pri Semiču – domačija Brezova Reber 2	32
13	/	Brezovica pri Borovnici	Borovnica – Ihovnica (Vihrovica, Prižnica, Pihovnica)	32
14	7132	Brežice	Brežice – mestno jedro	33
15	2450	Butajnova	Butajnova – cerkev sv. Ane	34
16	58	Celje	Celje – celjski grad	37
17	21787	Cerklje na Gorenjskem	Cerklje na Gorenjskem – hiša Krvavška 1	38
18	21787	Cerklje na Gorenjskem	Cerklje na Gorenjskem – hiša Krvavška 1	40
19	8658	Cerov Log	Prežek – dvorec Prežek	42
20	/	Cirknica, Kresnica	Cirknica – prazgodovinska naselbina na Berlogi	43
21	26329	Črešnjevca pri Semiču	Črešnjevca pri Semiču – Škofova domačija	44
22	780055	Črešnjice	Črešnjice pri Otočcu – arheološko najdišče	44
23	87, 9257	Črnomelj	Črnomelj – arheološko najdišče mestno jedro	45
24	11065	Destrnik	Destrnik – viničarija Destrnik 6	46
25	94	Divča	Divča – domačija Kraška 26	46
26	26705	Doblar	Doblar – kužno znamenje	50
27	26574	Dobrina	Dobrina pri Žetalah – domačija Vuk	51
28	14270	Dolenja Trebuša	Dolenja Trebuša – domačija Dolenja Trebuša 18	52
29	109	Dolenji Novaki	Dolenji Novaki – partizanska bolnišnica Franja	53
30	6870	Dolnji Slaveči	Dolnji Slaveči – mlin Dolnji Slaveči 1	55
31	119	Domanjševci	Domanjševci – pokopališka cerkev sv. Martina	58
32	7381	Dravograd	Dravograd – trško jedro	58
33	2844	Drča	Pleterje – cerkev Sv. trojice	58
34	528	Drča	Pleterje – kartuzijanski samostan	62
35	3073	Drevenik	Drevenik – cerkev sv. Lenarta	66
36	19658	Družmirje	Družmirje – arheološko najdišče Falkov kloster	67
37	3635	Dutovlje	Dutovlje – cerkev sv. Jurija	70
38	12975	Dvorska vas	Dvorska vas – dvorec Drnča	72
39	12786, 4977	Erzelj	Erzelj – protiturski tabor, zaselki Mesesneli, Miški in Vovki	73
40	131	Fala	Fala – hidroelektrarna Fala	74
41	2219	Godešič	Godešič – cerkev sv. Nikolaja	76
42	26800	Golnik	Golnik – Matičkovo slopno znamenje	79

43	26514	Gorenja vas pri Mokronogu	Gorenja vas pri Mokronogu – arheološko najdišče Žempoh nad Ostrožnikom	81
44	8616	Gorenje Kamenje	Gorenje Kamenje – gradišče Sv. Duh	83
45	24763	Gorica	Gorica pri Sinjem Vrhu – prazgodovinska naselbina Gradišče nad Gorico	83
46	24763, 24069	Gorica, Dalnje Njive	Gorica pri Sinjem Vrhu – prazgodovinska naselbina Gradišče nad Gorico, Dalnje Njive – gomilno grobišče Kašarec	84
47	6697	Gornja Radgona	Gornja Radgona – hiša Jurkovičeva 25	84
48	10094	Griblje	Griblje – arheološko najdišče ob Kolpi	89
49	1271	Grušova	Grušova – domačija Grušova 11	89
50	4602	Hrastje ob Bistrici	Hrastje ob Bistrici – rimska naselbina Banova njiva	90
51	4828	Idrija	Idrija – gozdarska šola	91
52	188	Idrija pri Bači	Idrija pri Bači – plano grobišče Na robu	94
53	192	Ivančna Gorica	Ivančna Gorica – arheološko najdišče Ivančna Gorica	94
54	192	Ivančna Gorica	Ivančna Gorica – arheološko najdišče Ivančna Gorica	96
55	/	Izola	Izola – Polje	99
56	2586	Jelševac	Blečji Vrh pri Trebelnem – cerkev sv. Antona Padovanskega	99
57	8777	Jesenice	Jesenice – kolperna na Stari Savi	101
58	5301	Jesenice	Jesenice – Ruard-Buccellinijeva graščina na Savi	103
59	11157	Jezero	Podpeč – arheološko najdišče sv. Ana	103
60	6883	Jurišna vas	Jurišna vas – Ančnikovo gradišče	106
61	11269	Kneške Ravne	Kneške Ravne – gospodarski objekti na domačiji pri Francu	107
62	226	Kobarid	Kobarid – prazgodovinska in rimskodobna naselbina Gradič	108
63	225	Kobarid	Kobarid – trško jedro	109
64	225	Kobarid	Kobarid – trško jedro	109
65	19373	Koče pri Prestranku	Koče pri Prestranku – kapelica	110
66	236	Koper	Koper – arheološko najdišče Koper	111
67	236	Koper	Koper – arheološko najdišče Koper	113
68	239	Koper	Koper – cerkev Marijinega vnebovzvetja	116
69	3767	Koper	Koper – cerkev sv. Bassa, Čudodelni Križani	123
70	243	Koper	Koper – hiše Ribiški trg 9, 10, 11 in 12	127
71	246	Koper	Koper – palača Kreljeva 6	130
72	23432	Kosovelje	Kosovelje – vojaška kapela iz prve svetovne vojne	131
73	4758	Kozana	Kozana – ambient hiš Kozana 68, 69, 70, 71, 72	134
74	8765	Kozarišče	Snežnik – območje gradu Snežnik	135
75	predlog 400688	Kranj	Kranj – arheološko najdišče Kranj	136
76	275	Kranj	Kranj – cerkev sv. Kancijana	137
77	276	Kranj	Kranj – grad Kieselstein	140
78	912	Kranj	Kranj – mestna hiša Glavni trg 4	142
79	1932	Kranjska Gora	Kranjska Gora – cerkev Marijinega vnebovzvetja	144
80	16519	Krško	Krško – arheološko območje Videm	146
81	6509	Kungota pri Ptujju	Kungota pri Ptujju – del rimskega vodovoda med Framom in Ptujem	147
82	2729	Lašče	Lašče v Suhi krajini – cerkev sv. Primoža in Felicijana	148
83	3179	Laziše	Laziše – cerkev sv. Miklavža	150

84	3179	Lažiše	Lažiše – cerkev sv. Miklavža	153
85	313	Lemberg pri Šmarju	Lemberg pri Šmarju – Stari Rotovž	154
86	4762	Lendava	Lendava – grad	155
87	4762	Lendava	Lendava – grad	159
88	8359	Lendava	Lendava – hiša Partizanska 20	161
89	8370	Lendava	Lendava – sinagoga	162
90	317, 8772	Leskovec pri Krškem, Loke	Leskovec pri Krškem – grad Šrajbarski turn, Leskovec pri Krškem – območje gradu Šrajbarski turn	163
91	7382	Libeliče	Libeliče – vas	166
92	11148	Lipje	Lipje – hiša Lipje 29	166
93	329	Ljubljana	Ljubljana – arheološko najdišče Ljubljana	168
94	14899	Ljubljana	Ljubljana – arheološko najdišče Rakovnik	170
95	334	Ljubljana	Ljubljana – Dukičevi bloki	172
96	13998	Ljubljana	Ljubljana – hiša Prešernova 14	173
97	18652	Ljubljana	Ljubljana – hiša Slovenska 28	175
98	360	Ljubljana	Ljubljana – Hribarjeva hiša	179
99	16971, 16969, 18800, 14890, 14892, 14902, 10974, 18806	Ljubljana Jarše, Ljubljana Črnuče, Ljubljana Tomačevo, Ljubljana Roje, Ljubljana Šmartno ob Savi, Zgornje Gameljne, Povodje, Skaručna	Polje pri Vodichah – antično grobišče, Skaručna – vas, Povodje – arheološko območje Groblje, Ljubljana – arheološko območje Roje v Klečah, Ljubljana – arheološko najdišče Črnuče, Ljubljana – arheološko območje Tomačevo, Ljubljana – arheološko najdišče Na Grobljah v Jaršah, Ljubljana – grobišče Šmartno ob Savi	182
100	1578	Ljubljana	Ljubljana – Moderna galerija	182
101	917	Ljubljana	Ljubljana – palača Kazina	185
102	8797	Ljubljana	Ljubljana – Prešernova cesta	188
103	17319	Ljubljana	Ljubljana – ruševine starega gradu Osterberg	191
104	390	Ljubljana	Ljubljana – semeniška knjižnica	193
105	8825	Ljubljana	Ljubljana – Skupščina Republike Slovenije	194
106	9743	Ljubljana	Ljubljana – stanovanjska četrt med Slovensko cesto in Prežihovo ulico (del)	196
107	22786	Ljubljana	Ljubljana – stanovanjski blok Šahovnica	199
108	2007	Ljubno	Ljubno – cerkev Marije Pomočnice	201
109	11102	Logatec	Logatec – arheološko najdišče Longaticum	202
110	4499	Luče	Luče ob Savinji – hiša Luče 40	203
111	7913	Maribor	Maribor – mestni park	204
112	6069	Maribor	Maribor – minoritski samostan	205
113	443	Maribor	Maribor – Salzburški dvor	209
114	11623, 424	Maribor	Maribor – železniška postaja	211
115	9122	Matavun	Matavun – domačija Matavun 8	214
116	22861	Medvode	Medvode – arheološko najdišče Svetje	214
117	9562	Metlika	Metlika – arheološko najdišče Metlika	215
118	9562	Metlika	Metlika – arheološko najdišče Metlika	215
119	9562	Metlika	Metlika – arheološko najdišče Metlika	216
120	9562, 27834	Metlika	Metlika – arheološko najdišče Metlika, Metlika – arheološko območje Bočka	216
121	9562, 27834	Metlika	Metlika – arheološko najdišče Metlika, Metlika – arheološko območje Bočka	217
122	9562, 27834	Metlika	Metlika – arheološko najdišče Metlika, Metlika – arheološko območje Bočka	217
123	20088	Metlika	Metlika – hiša Cesta bratstva in enotnosti 43	218
124	7653	Mežica	Mežica – šola Partizanska cesta 16	219
125	25719	Miren	Miren – arheološko območje Japnišče	220
126	17660	Miren	Miren – arheološko najdišče ob pokopališču	221

127	8025	Mislinska Dobrava	Dobrovska vas – kozolec pri domačiji Dobrovska vas 94	222
128	/	Mlaka pri Kočevski Reki	Mlaka pri Kočevski Reki – Grčmanova jama	222
129	2051	Mokronog	Mokronog – cerkev sv. Egidija	223
130	2788	Morava	Morava – ruševine cerkve Sv. trojice	225
131	6464	Moškanjci	Moškanjci – nasip rimske ceste Poetovio–Savaria	225
132	2072	Mozelj	Mozelj – cerkev sv. Lenarta	226
133	1713	Mrzlava vas	Mrzlava vas – cerkev Sv. duha	228
134	25816	Nazarje	Nazarje – Bohačev toplar	231
135	7610	Norički Vrh	Norički Vrh – Kunejev dvorec	233
136	11420	Notranje Gorice (Lipe – Curnovec)	Podpeč – arheološko najdišče Ljubljana	235
137	11420	Notranje Gorice (Sinja Gorica)	Podpeč – arheološko najdišče Ljubljana	236
138	11420	Notranje Gorice (Sinja Gorica)	Podpeč – arheološko najdišče Ljubljana	238
139	15636	Novo mesto	Novo mesto – arheološko najdišče Gotna vas	240
140	15636	Novo mesto	Novo mesto – arheološko najdišče Gotna vas	241
141	28468, 28469, 28470	Novo mesto	Novo mesto – arheološko najdišče Kovačev Laz, Novo mesto – arheološko najdišče Gotenski boršt, Novo mesto – arheološko najdišče Veliki hrib	241
142	15640	Novo mesto	Novo mesto – arheološko območje Žabja vas	242
143	494	Novo mesto	Novo mesto – cerkev sv. Nikolaja	243
144	8677	Novo mesto	Novo mesto – grad Grm	246
145	8677	Novo mesto	Novo mesto – grad Grm	248
146	2482	Okrog	Okrog pri Šentrupertu – cerkev sv. Barbare	250
147	6912	Oplotnica	Oplotnica – graščina	254
148	815	Orešje	Vinji Vrh pri Beli Cerkvi – arheološko območje Vinji Vrh	257
149	17627	Otoče	Otoče – železniška postaja, obnova Marijinega kipa	258
150	11115	Otok	Otok – arheološko najdišče Otoško polje	259
151	14626	Pečovnik	Pečovnik – hiša Alme M. Karlin	259
152	8763	Pišece	Pišece – območje gradu Pišece	261
153	/	Pivka	Pivka – kamniti križ Za železnico	261
154	2109	Planina	Planinska gora – cerkev Marije pribežališče grešnikov	263
155	2107	Planina	Planina – cerkev sv. Marjete	266
156	29120	Podigrac	Podigrac – Gradišče Plački vrh	270
157	6651	Podlehnik	Podlehnik – domačija Podlehnik 14	271
158	21292	Podreča	Podreča – spomenik Simonu Jenku	272
159	552	Podzemelj	Podzemelj – arheološko najdišče Podzemelj	273
160	7771	Polički Vrh	Polički Vrh – Jareninski dvor	274
161	3282	Poljana	Poljana – cerkev sv. Janeza Krstnika	275
162	10414	Polzela	Polzela – grad Komenda	276
163	4912	Postojna	Postojna – domačija Ljubljanska 20	280
164	23086	Postojna	Postojna – mestno jedro, Knjižnica Bena Zupančiča	282
165	16530	Površje	Površje – arheološko območje	284
166	8756	Prečna	Prečna – območje gradu Luknja	285
167	2177	Preserje	Preserje pod Krimom – cerkev sv. Vida	285
168	4894	Prestranek	Prestranek – grad Prestranek	290
169	/	Prigorica	Prigorica pri Ribnici	291

170	9156	Ptuj	Ptuj – arheološko najdišče Desni breg	291
171	9155	Ptuj	Ptuj – arheološko najdišče Levi breg	296
172	9155	Ptuj	Ptuj – arheološko najdišče Levi breg	299
173	9155	Ptuj	Ptuj – arheološko najdišče Levi breg	301
174	9155	Ptuj	Ptuj – arheološko najdišče Levi breg	304
175	9155	Ptuj	Ptuj – arheološko najdišče Levi breg	306
176	9155	Ptuj	Ptuj – arheološko najdišče Levi breg	310
177	9155, 580	Ptuj	Ptuj – arheološko najdišče Levi breg, Ptuj – mestno jedro	314
178	588	Ptuj	Ptuj – dominikanski samostan	317
179	580, 9155	Ptuj	Ptuj – mestno jedro, Ptuj – arheološko najdišče Levi breg	319
180	591	Ptujska Gora	Ptujska Gora – cerkev Marije Zaščitnice	320
181	591	Ptujska Gora	Ptujska Gora – cerkev Marije Zaščitnice	321
182	2205	Radovljica	Radovljica – cerkev sv. Petra	324
183	600	Radovljica	Radovljica – grad	325
184	5478	Radovljica	Radovljica – vila Gorenjska cesta 23 (Beli dvor)	328
185	/	Raka	Buče pri Raki	329
186	11122	Rosalnice	Rosalnice – arheološko najdišče Štefaničeva njiva	330
187	6340, 6342	Ruše	Ruše – žarno grobišče ob železniški progi, Ruše – nasebina ob železniški progi	330
188	27600	Sela pri Štravberku	Sela pri Štravberku – arheološko najdišče Vešče	331
189	2243	Selca	Selca – cerkev sv. Petra	332
190	641	Selo	Selo na Goričkem – cerkev sv. Nikolaja	334
191	2261	Semič	Sela pri Semiču – cerkev Sv. duha	336
192	3998	Slap	Slap pri Vipavi – cerkev sv. Matije	336
193	659	Slovenj Gradec	Slovenj Gradec – cerkev svete Elizabete, glavni oltar	338
194	7970	Slovenj Gradec	Slovenj Gradec – hiša Glavni trg 13	341
195	17543	Slovenska Bistrica	Slovenska Bistrica – kostanjev drevored na Čopovi ulici	342
196	6378	Smolnik	Smolnik – domačija Harič	343
197	7593 (TNP)	Soča	Soča – kapelica Marije Pomočnice kristjanov	344
198	9569	Soteska ob Krki	Soteska ob Krki – vrtni paviljon Hudičev turn	344
199	6735	Sovjak	Sovjak v Slovenskih goricah – klet nasproti hiše Sovjak 54	346
200	581	Spodnja Hajdina	Spodnja Hajdina – arheološko najdišče Hajdina	348
201	2477	Srednje Grčevje	Srednje Grčevje – cerkev sv. Jurija	350
202	9090	Svetelka	Svetelka – gospodarsko poslopje Svetelka 13	352
203	2410	Svibno	Svibno – cerkev Poveličanja sv. Križa	354
204	15724	Šentvid pri Stični	Šentvid pri Stični – arheološko najdišče Grbčev dovč	354
205	4131	Šilentabor	Šilentabor – cerkev sv. Martina	356
206	9118	Škocjan	Škocjan pri Divači – nekdanja kaplanija	357
207	7920	Šmarje pri Jelšah	Predenca – kapelice križevega pota	361
208	7920	Šmarje pri Jelšah	Predenca – kapelice križevega pota, lesene polihromirane plastike in kopije	362
209	755	Šmartno na Pohorju	Šmartno na Pohorju – hiša Šmartno 17	364
210	3436	Šoštanj	Šoštanj – cerkev sv. Mohorja in Fortunata	365
211	16635	Šoštanj	Šoštanj – vila Mayer	366
212	759	Špitalič pri Slovenskih Konjicah	Špitalič pri Slovenskih Konjicah – cerkev Marijinega obiskanja	368

213	692	Špitalič pri Slovenskih kartuzije	Zgornje Slemene – zgornji samostan Žičke	369
214	11890	Št. Jurij	Št. Jurij – arheološko območje	372
215	18288	Tišina	Tišina – park ob Bathyanijevem dvorcu	373
216	8053	Tomaška vas	Tomaška vas – Herčeva žaga in mlin	375
217	3459	Trbovlje	Retje pri Trbovljah – cerkev sv. Križa	376
218	775	Trbovlje	Trbovlje – občinska kolonija	379
219	1719	Trebanjski Vrh	Trebanjski Vrh – cerkev sv. Jerneja	381
220	2590	Trebelno	Trebelno – kapela sv. Rozalije	382
221	9683	Trebnje	Trebnje – arheološko najdišče Praetorium Latobicorum	383
222	4012	Trenta	Trenta – cerkev Marije Device Lavretanske, glavni oltar	386
223	2476	Trška gora	Trška gora – cerkev Marijinega rojstva	391
224	794	Ukanc	Ukanc – vojaško pokopališče iz prve svetovne vojne	393
225	3820	Ukanje	Britof pri Ukanju – cerkev sv. Kancijana	394
226	3820	Ukanje	Britof pri Ukanju – cerkev sv. Kancijana, glavni oltar sv. Kancijana	395
227	3820	Ukanje	Britof pri Ukanju – cerkev sv. Kancijana, krilni oltar sv. Kancijana	397
228	795	Valična vas	Valična vas – arheološko najdišče	400
229	2500	Velike Češnjice	Velike Češnjice – cerkev sv. Ane, stranski oltar	401
230	/	Vernek	Vernek – grad Vernek	404
231	819	Vipavski Križ	Vipavski Križ – mesto	406
232	4734	Vojščica	Vojščica – arheološko območje Tabor	407
233	28833	Vrhnika	Vrhnika – arheološko območje Gabrče	407
234	857	Vuzenica	Vuzenica – cerkev sv. Nikolaja	407
235	8627	Zagrad pri Otočcu, Črešnjice, Dolenje Grčevje	Zagrad pri Otočcu – arheološko najdišče Stari grad	411
236	14510	Zavrč	Zavrč – arheološko najdišče Prodnica	412
237	24567	Zavrhek	Zavrhek – komunski vodnjak	414
238	24498	Zgornja Pohanca	Zgornja Pohanca – Rožmanov mlin	417
239	23203	Zgornja Ščavnica	Zgornja Ščavnica – domačija Grafonž	418
240	981	Zgornji Tuštanj	Zgornji Tuštanj – grad Tuštanj	421
241	2716	Železniki	Železniki – cerkev sv. Antona, kulisa Božjega groba	423
242	903	Žužemberk	Žužemberk – grad	424

Varstvo spomenikov Poročila 46

1*EŠD: 003**Naselje: Ajdovščina**Občina: Ajdovščina**Ime: Ajdovščina – arheološko najdišče Castra**Naslov: Šibeniška ulica 2a**Področje: A**Obdobje: rimsko obdobje*

V Ajdovščini, v starem mestnem jedru, na naslovu Šibeniška ulica 2a, parc. št. 532, k. o. Ajdovščina, je ekipa ZVKDS, CPA, RO Nova Gorica, ob rušitvi stare in gradnji nove stanovanjske stavbe opravila predhodno arheološko raziskavo za določitev vsebine in sestave najdišča. Geodetske izmere je opravil Januš Jerončič, univ. dipl. arheol. Konservatorski nadzor je izvajala Patricija Bratina, univ. dipl. arheologinja.

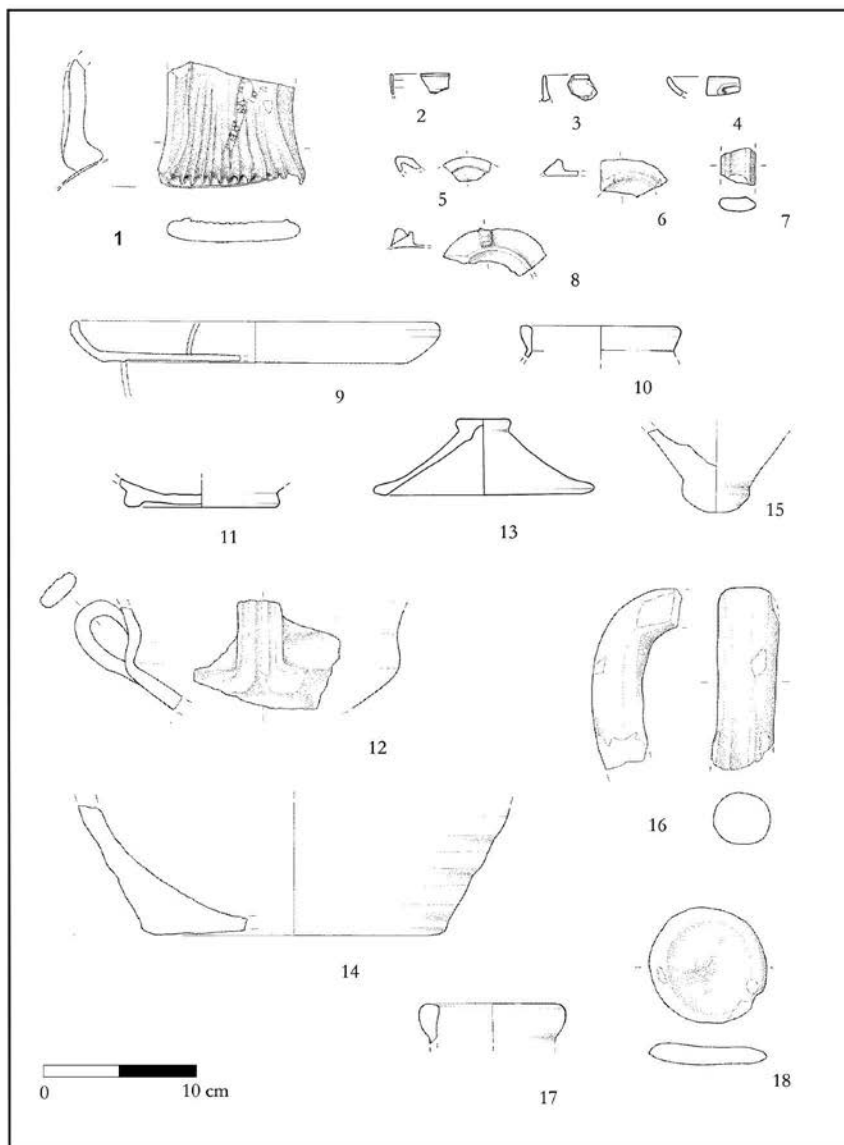
Stari objekt na parc. št. 532 je bil porušen v oktobru 2009. Spodnji del zahodne zunanje stene, kjer je bila stavba nadgrajena na rimsko obzidje, smo odstranili ročno. Na tej parceli smo izkopal tri testne sonde. Testna sonda 1 dimenzij 1 x 1 x 0,85 m, ki smo jo izkopal na vzhodnem robu parc. št. 532, je bila arheološko negativna. V profilih sonde je bila v zgornjem delu vidna recentna ruševina, pod njo pa je bila že geološka podlaga, aluvij. Glede na geodetske izmere je razvidno, da je zgornji nivo sonde za kar 20 cm nižji od hodnega nivoja ulice, kar verjetno pomeni, da so bili morebitni arheološki ostanki na tem mestu uničeni že v preteklosti.

Testna sonda 2 je obsegala skrajni zahodni rob parcele, kjer je bila zunanja stena porušenega objekta nadzidana na rimsko obzidje. Obzidje je bilo na tem mestu najvišje ohranjeno v zunanji liniji,

Pogled na odsek raziskanega obzidja (foto: J. Jerončič)

Tabela 1

1 steklo, ostalo keramika

Avtor risb: Romana Vidmar

do višine 0,7 m, grajeno je bilo na dve lici. Zunanje lice je bilo lepo ohranjeno, notranje pa skoraj v celoti uničeno. Kamni, vzdani v lice, so bili obdelani, klesani večjih velikosti (15 x 40 cm) in vezani s kvalitetno apnenno malto. V notranjost zidu so bili vzdani neobdelani in le delno obdelani kamni, različnih velikosti in slabše vezani z malto. Raziskan je bil odsek zahodnega obzidja Castrae v dolžini 7,4 m, obzidje je bilo široko 3,25 m, temelj pa je bil za približno 20 cm širši.

S testno sondo 3, ki smo jo izkopalni na južnem robu parcele tik ob zidu, smo preverili globino temelja rimskodobnega obzidja. Temelj tega obzidja je globok 0,7 m. V sondi 3 smo dokumentirali tudi plast z rimskodobnimi najdbami, ki smo jo v dogovoru z odgovorno konservatorico in ob upoštevanju dejstva, da bo pozidava na omenjeni parceli posegla v to plast, odstranili po metodi ročnega stratigrafskega izkopa.

V tej plasti, ki sega še pod prizidek na parc. št. 532, k. o. Ajdovščina, smo odkrili odlomke rimskodobnega gradbenega materiala, pečatnih oljenk, lončenine, amfor, živalskih kosti, školjk. Najdbe so bile koncentrirane predvsem v južnem delu, ob prizidku. Plast interpretiramo kot zapolnitev naravne kotanje z odpadnim materialom.

Podobno kot je bilo ugotovljeno že pri raziskavah v preteklih letih (Osmuk, N., 1990, Obzidje rimske utrdbe Castra v Ajdovščini. – Arheološki vestnik 41, 183 ss., Osmuk, N., 1997, Ajdovščina – Castra. Stanje arheoloških raziskav (1994). – Arheološki vestnik 48, 119–130), smo tudi na tem odseku obzidja ugotovili, da se je zunanja stena stare stavbe na Šibeniški ulici 2a naslonila na linijo rimskega obzidja. Notranji del obzidja je bil očitno že v preteklosti, ob gradnji starejših stavb, poravnana na višino temelja. Do geološke osnove je bila poravnana tudi preostala površina parcele, ohranjena je ostala le še plast, ki je zapolnjevala verjetno naravno kotanjo ob obzidju.

Katalog najdb (glej tabelo 1):

1. Odlomek trakastega ročaja večje steklene posode. Modrozelenkasto steklo. Na ročaju vidne sledi vrezov, morda napis. Inv. št. AJD 1609.
2. Odlomek ustja skodelice tankih sten. Kolesčkan okras. Barva preloma: 10YR 6/1, siva; barva premaza: 2.5YR 4/1, temnosiva. Inv. št. AJD 1610.
3. Odlomek ustja t. sig. posodice (padanska sig., B-produkcija). Inv. št. AJD 1611.
4. Odlomek ustja t. sig. posodice (padanska sig., B-produkcija). Apliciran okras, rastlinski motiv. Inv. št. AJD 1612.
5. Odlomek diska reliefne oljenke. Barva preloma: 10YR 8/3, zelo bledorjava. Fragmentarno ohran-

jen premaz 5YR7/6, rdečkastorumena. Inv. št. AJD 1617.

6. Odlomek diska pečatne oljenke. Barva preloma: 2.5 YR 6/8, svetlordeča. Inv. št. AJD 1619.

7. Odlomek trakastega ročaja posode. Barva preloma: 5YR 6/6, rdečkastorumena. Inv. št. AJD 1614.

8. Odlomek diska pečatne oljenke. Barva preloma: 2.5 YR 6/8, svetlordeča. Delno ohranjen premaz 2.5YR 5/8, rdeča. Inv. št. AJD 1618.

9. Več odlomkov t. sig. krožnika. Afr. t. sig. Barva preloma: 2.5 YR 6/8, svetlordeča. Premaz skoraj ni več ohranjen. Inv. št. AJD 1620.

10. Odlomek ustja posode. Barva preloma: 7.5 YR 7/6, rdečkastorumena. Inv. št. AJD 1616.

11. Odlomek prstanastega dna vrča. Barva preloma: 7.5 YR 7/6, rdečkastorumena. Inv. št. AJD 1613.

12. Odlomek (eno)ročajne sklede. Trakast ročaj. Barva preloma: 5YR 6/6, rdečkastorumena. Inv. št. AJD 1621.

13. Odlomek pokrova posode. Barva preloma: 7.5 YR 7/6, rdečkastorumena. Inv. št. AJD 1615.

14. Odlomek dna melnice. Barva preloma: 5YR 8/4, rožnata. AJD 1622.

15. Odlomek dna amfore Dressel 6B. Barva preloma: 5YR 6/6, rdečkastorumena. Inv. št. AJD 1623.

16. Odlomek ročaja amfore Dressel 6B. Barva preloma: 5YR 6/6, rdečkastorumena. Inv. št. AJD 1625.

17. Odlomek ustja male jadranske amfore. Barva preloma: 7.5 YR 7/6, rdečkastorumena. Inv. št. AJD 1624.

18. Pokrovček amfore. Barva preloma: 7.5 YR 7/6, rdečkastorumena. Inv. št. AJD 1626.

Tomaž Fabec, Vesna Tratnik

2

EŠD: 24281

Naselje: Ajdovščina

Občina: Ajdovščina

Ime: Ajdovščina – kapelica na Mircah

Področje: E, UZ

Obdobje: 19. in 20. stoletje

Večja zidana kapelica pravokotnega tlorisa z dvo-kapno korčno streho ima v niši, zaprti s kovinsko ograjo, kip device Marije. Po izročilu je kapelico na Mircah v 19. stoletju postavila premožnejša ajdovska družina Kunz.

Kapelico, ki je stala na travniku zahodno od industrijskega kompleksa Gobi v Ajdovščini, je bilo treba zaradi širitve cone prestaviti okrog 500 metrov

Prestavljena kapelica na Mircah v Ajdovščini (foto: A. Ščukovt, 2009)

stran od prvotne lokacije. Prestavitev kapelice, to pomeni njeno dvigovanje, prevoz in postavitev na novo lokacijo, je bila opravljena z avtodvigalom. Pred prestavitvijo je bilo treba dele kapelice, kot so odtočne cevi, železna ograja in kipec svetnice, demontirati, nato pa ponovno namestiti na kapelico. Kapelica zdaj stoji na novih temeljih, je sanirana in prepleškana na podlagi barvne študije.

Andrejka Ščukovt

3

EŠD: 28806

Naselje: Begunje pri Cerknici

Občina: Cerknica

Ime: Begunje pri Cerknici – arheološko najdišče

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Dne 16. septembra 2009 smo v Begunjah pri Cerknici opazili kup sveže izkopane zemlje na parc. št. 2142 in 2143, obe k. o. Begunje pri Cerknici. Na lokaciji je bilo ugotovljeno, da je bila nekdanja travna ruša odstranjena in narinjena ob robove parcele, prostor pa je bil zasut z gramozom in poravnan z namenom, da se pripravi lokacija za gradnjo stanovanjske hiše. Ob

ogledu lokacije posega smo našli na vseh kupih zemljine lončenino in druge predmete iz različnih arheoloških obdobj (iz prazgodovine in mlajših arheoloških obdobj). Najdbe iz mlajših arheoloških obdobj ne presenečajo, saj je prostor zadnjih dvesto let služil kot njivska površina, kar dokazuje franciscejski kataster. Odkriti pa so bili tudi dobro ohranjena prazgodovinska lončenina (ročaji, ostenja z rebri) in svitki. Velikost odlomkov in robovi odlomkov, ki so bili malo obrabljeni in ostri, nakazujejo, da prazgodovinska lončenina po odložitvi ni bila močno podvržena podepozicijskim procesom. Zato smo sklepali, da gre za novo odkrito prazgodovinsko najdišče. Izdani so bili odločba o arheološkem najdišču in kulturnovarstveni pogoji, kjer smo zahtevali izvedbo predhodnih arheoloških raziskav. Predhodne arheološke raziskave v obliki podpovršinskega terenskega pregleda s strojnimi testnimi sondami je izvedla družba Brenk Klan & Co, d. n. o., pod vodstvom mag. Draška Josipoviča in Alenke Ramšak v marcu 2010. Rezultati predhodnih raziskav so bili pozitivni.

Z namenom, da se ugotovi prvotno stratigrafsko stanje, so bile izkopane tri testne sonde. Prva strojna sonda (sonda 1) je bila locirana v jugozahodni vogal gradbene jame na parc. št. 2142, k.

o. Begunje, na stiku z nepoškodovanim terenom. V južnem profilu, pod plastjo današnje ruše, je bila identificirana plast nekdanje ornice, pod njo pa plast temnorjave mastne meljaste ilovice s prazgodovinsko lončenino in drobci oglja. Pod prazgodovinsko plastjo je bila plast arheološko sterilne rdečkastorjave meljaste ilovice, pod njo pa dolomitiziran apnenec. V sondah 2 in 3, ki sta bili locirani na območju bodočega objekta (parc. št. 2143, k. o. Begunje pri Cerknici), je sondiranje pokazalo, da je bila prazgodovinska kulturna plast pri izkopu gradbene jame tako rekoč skoraj v celoti odstranjena, tako da na območju novogradnje nimamo več ohranjene prvotne stratifikacije. Nadaljnje arheološke raziskave so predvidene pri gradnji komunalne infrastrukture za bodoči objekt.

Odkritje nove nižinske arheološke lokacije zapolnjuje praznino na arheološkem zemljevidu tega prostora in nakazuje, da lahko v prihodnosti pričakujemo še več podobnih lokacij.

Mitja Pergar, Matic Brenk, Draško Josipovič, Alenka Ramšak

4

EŠD: 9, 815, 1620

Naselje: Bela Cerkev, Orešje, Vinji Vrh pri Beli Cerkvi

Občina: Šmarješke Toplice

Ime: Bela Cerkev – vaško jedro, Vinji Vrh pri Beli Cerkvi – arheološko območje Vinji Vrh, Bela Cerkev – cerkev sv. Andreja

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, zgodnji srednji vek, srednji vek, novi vek

Predhodne arheološke raziskave z ročnim izkopom štirih testnih sond (2 x 2 m) in arheološke raziskave ob gradnji smo izvedli na območju načrtovane razširitve pokopališča, to je na parc. št. 2683/5, 2683/4 in 2947/2, k. o. Bela Cerkev, južno od obstoječega pokopališča. Predhodne arheološke raziskave (odločba MK št. 62240-190/2009) je izvedla ekipa ZVKDS, CPA, RO Nm med 24. septembrom do 13. oktobrom 2009 ter 26. oktobrom in 4. decembrom 2009 pod vodstvom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa, konservatorskega svetovalca, in Aleša Tirana, absolventa arheologije. Predhodne arheološke raziskave je v celoti financirala Občina Šmarješke Toplice.

Bela Cerkev je gručasta vas, ki stoji na pomolu nad levim bregom Krke pod Velikim Vinjim Vrhom. Cerkev sv. Andreja stoji na najvišji vzpetini v zahodnem delu vasi. Obravnavano območje leži

na južnem in jugozahodnem bregu pod zidom, ki ograjuje pokopališče okoli cerkve. Geološka osnova območja raziskav je miocenski lapor in lapornati apnenec.

Pri predhodnih arheoloških raziskavah smo južno od zidu, okoli pokopališča, pod recentnim nasutjem naleteli v testni sondi TJ 2 na skeletni pokop in v testni sondi TJ 4 na sledove uničenega rimskodobnega žganega groba. Na podlagi teh odkritij smo na območju, predvidenem za širitev obstoječega pokopališča in zidave nove vežice, izvedli arheološko dokumentiranje ob gradnji.

Pri strojni odstranitvi recentnega nasutja pred gradbenim izkopom na bodoči lokaciji mrliške vežice smo naleteli na močno poškodovan del pokopališča. Na tem območju smo odkrili 63 močno poškodovanih skeletnih grobov in 15 praznih grobnih jam; ti grobovi in jame so bili uničeni pri izselitvi pokopališča oziroma zaradi gradnje obstoječe mrliške vežice in dovoza ter sanacije zidu pokopališča. Skeleti so ležali na hrbtu v smeri V–Z, z glavami na vzhodu, eden od skelotov je bil skrčen na boku (SE 639). Dve grobni jami sta vsebovali dvojni pokop (SE 707, SE 737). Nekateri grobovi so bili orientirani v smer S–J (SE 621, SE 646) ali J–S (SE 607, SE 619). Na podlagi stratigrafije smo določili šest faz pokopališča, od katerih štiri najstarejše faze grobišča verjetno sodijo v staroslovansko obdobje. Grobovi so bili brez pridatkov ali so imeli pridatke v sekundarni legi (grob SE 579 – bronast obsenčni obroček; grob SE 560 – železni predmet; grob SE 709 – bronasta žica (zvit obroček), 2 bronasta obsenčna obročka; grob SE 725 – bronast obsenčni obroček; grob SE 621 – bronast obsenčni obroček; grob SE 623 – bron; grob SE 650 – bronast obsenčni obroček; grob SE 654 – bronasta pločevina). Le v grobu SE 703 (v katerem je bilo 9 bronastih obsenčnih obročkov) so bili pridatki v primarni legi.

Na podlagi obsenčnih obročkov s S-zanko v grobovih SE 703, SE 709 in SE 725, ki so sicer značilni za drugo fazo belobrdске kulture, ter bronastih obsenčnikov z enkratno profilacijo v grobovih SE 579 in SE 650 lahko začetek pokopališča datiramo v čas pozne ketlaške faze, v konec 10., začetek 11. stoletja. Intenzivnost pokopavanja govori v prid dolgotrajne uporabe pokopališča, ki se je verjetno nadaljevala v obdobje visokega in poznega srednjega veka. Večje število praznih grobnih jam kaže na izselitev mlajših, že znanih grobov v fazi zmanjšanja pokopališča na sedanji obseg, ki so ga zamejili z gradnjo visokega obodnega zidu pred 19. stoletjem.

Philip Mason, Aleš Tiran

5

EŠD: 3561

Naselje: Biljana

Občina: Brda

Ime: Biljana – cerkev sv. Mihaela

Naslov: Biljana

Področje: R

Obdobje: druga polovica 15. stoletja, prva četrtina 17. stoletja, 1609, druga polovica 18. stoletja

Cerkev sv. Mihaela v Biljani je kvalitetna, nekoliko gotška cerkev z bogatim rebrastim obokom v prezbitერიju (1534) in barokizirano cerkveno ladjo. Med restavriranjem Del Nerijeve poslikave so bili v ladji cerkve najdeni fragmenti kvalitetne srednjeveške poslikave iz 14. stoletja, kar kaže, da je ladja starejša od prezbitერიja. Sedanji baročni oltar je bil po pričevanju domačinov pripeljan iz bližnjega Kojškega po jožefinskih reformah.

V sklopu obnovitvenih del v prezbitერიju je bilo opravljeno sondiranje sten in oboka prezbitერიja. Pokazalo se je, da so bile do 19. stoletja stene prezbitერიja bele in s starejšo dekorativno poslikavo iz sredine 19. stoletja, predhodnico aktualne poslikave Filipa Del Nerija. Izjema je stena za oltarjem. Tu je bila pod ometi in beleži najdena baročna poslikava. Narejeno je bilo nekaj dodatnih sond z namenom določiti obseg, ohranjenost, motiviko in kvaliteto poslikave.

Poslikavo ob straneh zamenjujeta vertikalna gotška stropa, spodaj vodoraven gotški profilirani venec, zgoraj pa jo je, kot je videti, omejevalo zdaj zazidano polkrožno baročno okno, luneta.

Tehnika izvedbe je, kot kaže, baročni »mezzo affresco«, slikan na napol zasušen zariban omet, ki so ga pred slikanjem navlažili. Dnevnice niso bile opažene. Za omet je bila uporabljena siva rečna mivka. Barvna plast je solidna, trdna in precej debela, medtem ko je omet zelo krhek, iz poškodb v barvni plasti se skoraj usipa pesek. Odkrivanje otežuje zelo trd belež, ki se ponekod zelo trdno drži površine poslikave. Zaradi časovne omejenosti, trdih beležev, ki so prekrivali sliko, in krhkosti poslikave ni bilo smiselno odpirati večjih sond. V spodnjem delu poslikane ploskve prevladujejo temne, zelenkastorjave barve, zgoraj pa svetle, tople rožnate. Večja sonda v spodnjem delu slike je odkrila obrise rastlinja, tal in plazilskih oblik. Odstranjevanje trdih beležev s kationskimi smolami je odkrilo zmajev gobec. V zgornjem delu poslikave ni bil najden noben zanimivejši detajl, le svetlorožnata barva.

Najverjetneje gre za starejšo oltarno podobo, ki je bila v funkciji, preden je bil postavljen sedanji

oltar. Presenetilo je dejstvo, da v zgornjem delu poslikave ni bil najden noben detajl, ki bi nakazoval upodobitev sv. Mihaela. Morda se ta še skriva, saj precejšnje površine zaradi poškodb in beležev še niso bile odprte, morda pa je poslikava služila kot ozadje kipu, ki bi lahko stal na oltarju. Glede na odkrite detajle in zanimiv tonski kolorit lahko zaključimo, da gre za zanimivo in kvalitetno poslikavo.

Poslikava je bila na odkritih mestih utrjena z disperzijo apna v alkoholu, poškodbe so bile obšivane in pod nivojem zaplombirane. Zaradi vztrajanja župnijskega upravitelja so bile vse sonde po opravljenem sondiranju zaprte, tako da poslikava ni več vidna. Kot ločevalni sloj med poslikavo in novim ometom je bil uporabljen ciklododekan, tako da je novi omet, s katerim so bile prekrite sonde, mogoče odstraniti brez novih poškodb poslikave.

Andrej Jazbec, Marta Bensa

6

EŠD: 19158

Naselje: Blanca

Občina: Sevnica

Ime: Blanca – Blansko polje

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, srednji vek

Predhodne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča so potekale na območju predvidene gradnje Poslovne cone Blanca v času med 11. in 13. novembrom 2009. Izvedla jih je ekipa ZVKDS, CPA, Regionalni oddelek Celje, pod vodstvom konservatorke Eve Butina, univ. dipl. arheologinje, in Maje Bricelj, univ. dipl. arheologinje, ter s sodelovanjem Mateja Pekovška, univ. dipl. arheologa. Konservatorski nadzor je opravljala Danijela Brišnik, univ. dipl. arheologinja, višja konservatorka, ZVKDS, OE Celje.

Območje so predstavljale travnate parc. št. 536/2, 540, 542/2, 557/3 in njivska parc. št. 553/2, k. o. Blanca. Ležijo severno od glavne ceste Blanca–Krško, nad opuščnim rudnikom nekovin. Zemljišče v velikosti približno 2,41 ha leži na območjih registriranih enot kulturne dediščine, ki sta v Registru nepremične kulturne dediščine vpisani kot Kulturna krajina Blanca – Blansko polje (EŠD 19158); ta se razteza na levem bregu Save, približno 500 m od naselja Blanca pri Sevnici. Gre za aluvialno polje z ohranjenimi parcelacijsko zgradbo ozkih njivskih pasov, ki so razvrščeni pravokotno na reko. Številni kozolci nakazujejo izvirno poljsko razdelitev. Severovzhodno od omenjene krajine je v vasi Kladje nad Blanco

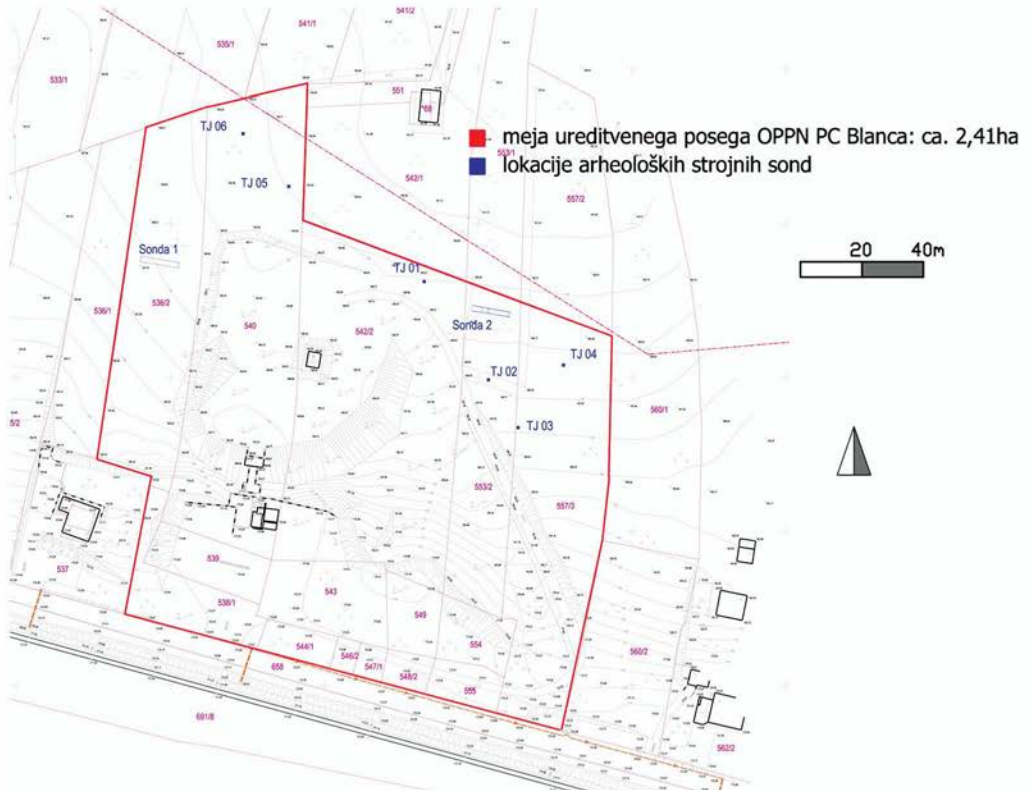
gomilno grobišče Dele (EŠD 14735). Ohranjeni sta dve osameli gomili (ena na ledini Dele, druga nad ledino Krašče), več pa naj bi jih bilo že prekopanih (najdbe na Dunaju). Grobišče z žganimi grobovi je datirano v starejšo železno dobo. Ljudsko izročilo omenja na tem območju Atilov grob in rimsko cesto.

Na ledini Knežica je leta 1981 ekipa Narodnega muzeja pri izvajanju arheološke topografije naletela na pripravljalna dela za separacijo kremenčevega rudnika in odkrila okoli 1000 sileksov, od tega 30 zanesljivih artefaktov in nekaj odlomkov nedoločljive keramike. Zaradi nejasnega geološkega stanja ostaja odprto vprašanje, kateri kulturni stopnji pripada odkrita kamena industrija.

Na območju predvidene gradnje PC Blanca smo z gradbenim strojem izkopal dva 10 m dolga testna jarka (sonda 1 in sonda 2) in 6 manjših testnih jarkov (TJ 1–6) v dolžini pribl. 1 m. Sonda 1 je bila široka 1,6 m in globoka do 3 m, sonda 2 pa široka 1,6 m in globoka največ 2 m. Šest manjših testnih

jarkov je imelo različne globine, saj smo kopali do kulturne plasti, oziroma če te ni bilo, do sterilnih plasti (do globine pribl. 1 m).

V vseh izkopanih testnih jarkih smo odkrili 144 arheoloških najdb. V sondi 1 in TJ 1–6 so te v ornici (SE 1) in v zemljeni plasti pod njo (SE 2). Gre za odlomke rimskodobne lončenine in gradbenega materiala in nekaj odlomkov novoveške lončenine. Najden je bil tudi železen žebelj. V sondi 2 in TJ 1 in TJ 6 smo v stratigrafski enoti SE 3 našli večje število odlomkov prazgodovinske lončenine in slabo ohranjeno prazgodovinsko keramično orodje. V SE 3 smo našli tudi 5 kamenih orodij, 10 kosov neobdelanega kremenca in en večji kos žlindre. Preostale plasti (SE 4–9) niso vsebovale arheoloških najdb. Gre za naravne plasti ilovice oziroma glin, kjer se pojavljajo redki manjši kosi kremenca in večje nepravilne linearne konkrecije železovih (Fe) oksidov. Na sosednjih njivah smo s klasičnim topografskim površinskim pregledom našli nekaj odlomkov srednjeveške lončenine (6 kosov).

Lege arheoloških strojnih sond znotraj območja OPPN PC Blanca (izris: E. Butina)

Rezultati dokumentiranja strojnih jarkov potrjujejo, da gre na tem mestu za arheološko najdišče iz obdobja prazgodovine, katerega robni del je bil dokumentiran leta 1981 ob pripravljanih zemeljskih delih za separacijo rudnika kremenca. Natančnejša kulturna opredelitev najdišča zaenkrat ni mogoča, saj so potrebne dodatne analize z omenjenimi raziskavami dobljene kamene industrije in keramičnega materiala. Skladno z rezultati raziskav je odgovorna konservatorka zahtevala spremembo idejnega načrta bodoče PC Blanca in umik gradbenih posegov zunaj arheoloških plasti. Trenutno investitor skupaj s projektanti izdeluje nov načrt za PC Blanco, ki ne bo posegal v omenjene arheološke kulturne plasti.

Eva Butina

7

EŠD: 13247

Naselje: Bled

Občina: Bled

Ime: Bled – Hotel Triglav

Naslov: Kolodvorska cesta 33

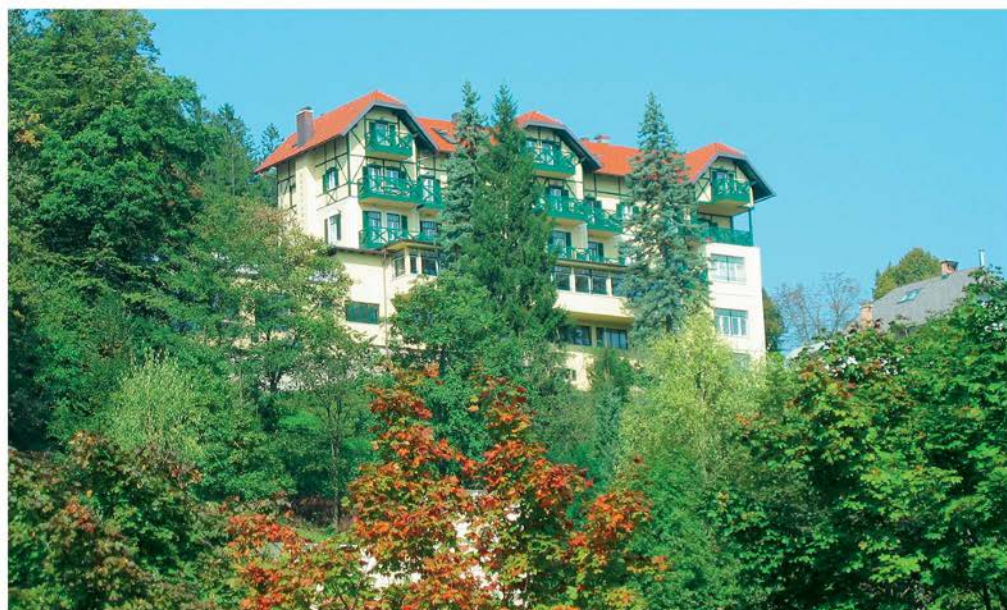
Področje: UA

Obdobje: 20. stoletje

Na Bledu je bila v letu 2009 zaključena obnova hotela Triglav na Rečici v neposredni bližini železniške postaje Bled – Jezero. Dvonnadstropna

stavba, ki jo je dal postaviti blejski župan Jakob Peternel v upanju, da se bo z odprtjem turske železnice obisk Rečice povečal, je bila dograjena leta 1907/1908 v historičnem stilu. Stavbenik je bil Wenzel Trauske, avtor številnih zgradb na Bledu v tistem času. V zadnjih desetletjih je hotel opuščen sameval. Inventar se ni ohranil, nekateri povojni posegi pa so zbrisali izvorno podobo interjerjev, v katerih nismo dokumentirali morebitnih arhitekturnih poslikav. V denacionalizacijskem postopku je bila stavba vrnjena predvojnim lastnikom; ti so jo prenovili po načrtu projektantov Mike Berlič, u. d. i. a., in Toma Jurčiča, u. d. i. a., iz podjetja AID, Arhitektura, Interier, Design, d. o. o., Kriška 16, Kranj. Po PGD naj bi se ohranila stavbna lupina v celoti, vendar je bilo zaradi nestabilnosti treba rekonstruirati ves mansardni del z ostrešjem. Zaradi funkcionalnih in statičnih razlogov so bili v jedru stavbe izvedeni novo komunikacijsko jedro, armiranobetonske ojačitve nosilnih sten in nove armiranobetonske medetažne konstrukcije. V celoti sta bila rekonstruirana stavbno pohištvo po izvorni obliki ter fasada. Skupaj je v hotelu 20 hotelskih enot, restavracija, bazen z wellnessom ter vinska klet. Interjerji so opremljeni z antikvarnim pohištvom, ustrezno bo treba preoblikovati še vhodno avlo (knauf plošče na stropih). Obnovo je sofinancirala EU.

Nika Leben

Obnovljeni hotel Triglav (foto: N. Leben)

8

EŠD: 13320

Naselje: Bled

Občina: Bled

Ime: Bled – vila Cankarjeva 16, tudi vila Svoboda ali Vintgar

Naslov: Cankarjeva cesta 16, Bled

Področje: UA

Obdobje: 1892

Vilo Svoboda ali Vintgar je leta 1892 zgradila Josipina Svoboda za penzijske goste po načrtu češkega stavbenika Jaromira Hanuša; izvorni načrt hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Kranj, gradivo Občine Bled. Tesarski del je verjetno oblikoval tesar Kokalj z Bleda, ki je oblikoval večino lesenih verand na blejskih vilah. Načrt za prenovo stavbe za stanovanjske namene (stanovanja na trgu) z dozidavo podzemnih garaž je v prvi fazi izdelal projektant Aleš Hafner, Geaconsult Škofja Loka, vendar ni bil realiziran dosledno. Zaradi prometne

ureditve je bilo treba vzdolž stranske meje parcele dograditi oporni zid (brez predhodnega soglasja projektanta in spomeniške službe), s čimer je bistveno razvrednotena okolica vile. V vili je bilo na začetku prenove opravljeno sondiranje beležev (Tomaž Furlan in Edvin Dabrilovič, Poročilo o sondiranju s prerisi stropne poslikave z dne 5. maja 2008, hrani ZVKDS, OE Kranj) in dokumentirana bogata dekorativna poslikava. Interjerji so bili v skladu z zahtevo investitorja po več stanovanjskih enotah prezidani, tako da izvirne poslikave, razen v vogalnem stolpiču, ni bilo mogoče prezentirati, delno pa je ohranjena pod sekundarnimi stropi. Stavba je bila statično sanirana, obnovljeno je bilo ostrešje z novo škrljasto kritino (izvedba podjetje Sonja Bled), rekonstruirano je bilo stavbno pohištvo, vključno z lesenimi verandami (izvedba Okra, obrtni center restavracije, d. o. o., Vrtojba), fasadni ometi pa so bili le pokrpani in prebeljeni. Dela je financiral investitor.

Nika Leben

Pogled na obnovljeno fasado vile Svoboda (foto: N. Leben, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

9

ESD: 1216

Naselje: *Bolehnečici*

Občina: *Sveti Jurij*

Ime: *Bolehnečici – domačija Župan*

Naslov: *Bolehnečici 10*

Področje: *E*

Obdobje: *1897*

Lastniki Županove domačije v Bolehnečicah, ki je razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena na območju Občine Sveti Jurij ob Ščavnici, so na podlagi Javnega razpisa iz naslova ukrepa 323 – ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja iz Programa razvoja podeželja 2007–2013 – pridobili sredstva za sofinanciranje obnove stanovanjske hiše. Predmet projekta so bila izključno konservatorsko-restavratorska dela na zunanosti hiše (streha, fasada, vhodna lopa, stavbno pohištvo). Zaradi dotrajanosti prvotne strešne kritine (opečni zareznik), večjega dela fasade s fasadno profilacijo, poškodb nekaterih delov prvotnega stavbnega pohištva in kamnitih segmentov vhodne lope (kamnito stopnišče in kamniti stebri) je bilo treba izdelati konservatorski program z natančnim opisom stanja stavbe, opredelitvijo samih poškodb ter s strokovnimi konservatorsko-restavratorskimi izhodišči obnove in prezentacije stanovanjske hiše.

Tako so se aprila 2008 začela načrtovana obnovitvena dela. V prvi fazi so bila izvedena dela na strehi. Zaradi izjemno dobro ohranjenega ostrešja so bili prekrivanje z novo opečno kritino in posamezna kleparska dela precej hitro končani.

Poglavje zase v okviru celotnega projekta pa je bila prav obnova bogate in ambiciozno zasnovane fasade s fasadno profilacijo in izjemno vhodno lopo.

Že v okviru predhodnih restavratorskih raziskav, ki jih je opravil strokovni sodelavec mag. Viktor Gojkovič, akademski kipar, restavratorski svetnik na OE Maribor, je bilo ugotovljeno, da obnova oziroma restavriranje posameznih profiliranih detajlov fasade ne bo mogoča zaradi vidnih odstopanj ometa od opečne baze.

Za rekonstrukcijo večine profiliranih okenskih robov, rastlinske dekoracije mejnega zidca, dela pilastrov obcestne fasade in okvirjev šivanih robov so bili izdelani posamezni modeli iz bukovega in macesnovega lesa.

Pred začetkom obnovitvenih del je strokovna sodelavka Vlasta Čobal Sedmak, akademska kiparka, višja konservatorica-restavratorica na OE Maribor, izvedla sondiranja prvotnih barvnih plasti ometov in samih opleskov stavbnega pohištva.

Izsledki sondiranja so pokazali, da je bila prvotna barvna podoba fasade in stavbnega pohištva popolnoma drugačna od obstoječe.

Pred nanosom barvnih tonov je bilo treba obnoviti dotrajane dele stavbnega pohištva. Najbolj so bila prizadeta predvsem okna v obeh zatrepih. Zato jih je bilo treba v celoti izdelati na novo, po vzoru obstoječih.

Po zaključenih delih na fasadi in stavbnem pohištvu se je nadaljevalo restavriranje kamnitega temeljnega zidca iz avtohtonega rumenega peščenjaka.

Določena stopnja dotrajanosti se je pokazala v vidnem platenju. Tako stanje je bilo posledica neposredne bližine regionalne ceste, kar je znatno povečalo obseg mehanskih poškodb. Sanacija kamnitega temeljnega zidca se je začela z odstranjevanjem tujkov in betonskih oblog. Temu sta sledila vodno izpiranje peščenjaka in odstranitev degradiranih vrhnjih plasti tega kamna. Naslednji korak so bili preparacija z utrjevalcem WACKER OH, fugiranje in utrjevanje podlage peščenih plošč. Celoten poseg na kamnitem temeljnem zidcu se je zaključil s toniranjem in strukturnim prilagajanjem originilni obdelavi peščenjaka.

Vsa navedena obnovitvena dela so potekala v skladu s konservatorsko-restavratorskimi izhodišči obnove in prezentacije po konservatorskem programu. Uspešnost projekta je treba pripisati tudi dobremu sodelovanju s samimi lastniki in izjemnemu posluhu izvajalca obnovitvenih del, tj. podjetja ZIDARSTVO Marjan Fuks, s. p., Pristava 21c iz Cirkulan.

V prihodnosti so predvidena restavratorska dela vhodne lope, predvsem kamnitega vhodnega portala z izjemnimi kamnoseškimi detajli, kamnitih stebrov, kamnitega dvoramnega stopnišča in poslikave timpanona. Za ta dela so lastniki kandidirali za sredstva iz sklopa restavratorskih del na zadnjem razpisu Ministrstva za kulturo.

Suzana Vešligaj, Vlasta Čobal Sedmak

Bolehnečici – Županova domačija; primer modela za rekonstrukcijo dela fasadne profilacije stanovanjske hiše (foto: S. Vešligaj, april 2009)

Vidno poškodovani temeljni zidec pred obnovo, avgust 2007 (foto: S.Vešligaj)

Obnovljeni temeljni zidec, julij 2009 (foto: S. Vešligaj)

Bolehnečiči, hiša pred obnovo, marec 2008 (foto: S. Vešliga)

Hiša po obnovi, julij 2008 (foto: S. Vešliga)

10

EŠD: 10007

Naselje: Bovec

Občina: Bovec

Ime: Bovec – trško jedro, mladinski hotel

Naslov: Brdo 1

Obdobje: druga polovica 19. in prva četrtina 21. stoletja

Popotresna obnova naselbinske dediščine trškega jedra Bovec se zaključuje. Stavbe na trgu in v širšem naselbinskem jedru (Klanc, Kot, Mala vas) so v glavnem statično popotresno sanirane. Prav tako se v letu 2010 zaključujeta tudi obnova in tlakovanje Trga golobarskih žrtev.

Med objekte, ki so bili v prvem potresu leta 1998 in nato v drugem leta 2004 tako močno poškodovani, da sanacija ni bila statično in ekonomsko upravičena, sodi tudi objekt Brdo 1.

Objekt Brdo 1, prvotno gostilna Huber in nato od sredine 20. stoletja večkrat predelan stanovanjski objekt, z ohranjenimi ostanki kasne klasicistične ornamentike in polkrožno zaključenim portalom, je porušila civilna zaščita takoj po potresu julija 2004. Na podlagi ohranjene dokumentacije je bila na mestu te nadstropne zidane trške hiše z

mogočno štirikapnico izvedena nova gradnja, kjer bo odslej mladinski hotel.

Projektno dokumentacijo za objekt Brdo 1 v Bovcu je izdelal Biro prostor iz Tolmina, investitorja sta MOP v okviru popotresne obnove Posočja in Občina Bovec, gradbena dela je izvajalo podjetje Vizing iz Tolmina, odgovorna konservatorka pa je bila avtorica poročila.

Andrejka Ščukovt

Slika nekdanje gostilne Huber iz leta 1891

Nova gradnja, mladinski hotel v Bovcu (foto: A. Ščukovt, 2010)

11

EŠD: 19862

Naselje: *Breznik pri Črnomlju (Dragovanja vas, Sela pri Dragatušu)*

Občina: *Črnomelj*

Ime: *Breznik pri Črnomlju – prazgodovinska naselbina*

Področje: *A*

Obdobje: *rimsko obdobje, novi vek*

Intenzivni arheološki terenski pregled na potencialnem arheološkem najdišču Sela pri Dragatušu v dolžini 300 m in na potencialnem arheološkem najdišču Kvasica v dolžini 200 m na trasi KKO LC Dragatuš – smer Kvasica je opravila ekipa ZVKDS, OE Novo mesto, pod vodstvom Tanje Kmetec, absolventke arheologije, in nadzorom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Delo je potekalo 9. maja 2008.

Trasa intenzivnega terenskega pregleda poteka po geološko enotnem terenu, in sicer po kvartarni rečni terasi, ki se razprostira severovzhodno od vasi Breznik, teče ob vzhodnem robu Tanče gore in je na vzhodu zamejena s potokom Podturnščica ter na severu z reko Dobljico.

Ugotovljene arheološke sledi:

1. Kvasica (ZE II/9A, ZE II/12A, ZE II/15A, ZE II/20A, parc. št. 68, k. o. Tanča Gora) – dva fragmenta rimskodobnega gradbenega materiala ter dva kosa zdrobljene ožgane gline nakazujejo na potencialno rimskodobno arheološko najdišče, verjetno naselbinske narave.

Philip Mason, Tanja Kmetec, Ildikó Pintér

12

EŠD: 18400

Naselje: *Brezova Reber*

Občina: *Semič*

Ime: *Brezova Reber pri Semiču – domačija Brezova Reber 2*

Naslov: *Brezova Reber pri Semiču 2*

Področje: *E*

Obdobje: *sredina 19. stoletja*

Domačija Brezova Reber 2 (pri Severjevih), ki stoji v Občini Semič, je bila sestavljena iz kmečke hiše, sestavljenega gospodarskega poslopja, manjše podkletene preužitkarske hiše s kaščo, vodnjaka, gnojne jame in dvorišča.

Zaradi spremembe načina življenja sta podkletena preužitkarska hiša in kašča ostajali prazni in in ni sta imeli svoje funkcije ter sta počasi propadali, zato se je lastnik odločil, da kaščo odstrani. Leta

2007 so na podlagi kulturnovarstvenih pogojev predstavniki Turističnega društva Zagrad pri Škocjanu Severjevo kaščo razstavili in jo po delih pripeljali v Zagrad. V letu 2009 je bil v območju novo nastajajoče domačije v Zagraškem logu, ki leži pod vasjo Zagrad pri Škocjanu, narejen zemeljski izkop za klet in izvedena kamnita pozidava oziroma rekonstrukcija kleti stavbe. Delo je izvajala firma Arlind Niazi Gallopeni iz Sevnice, nadzor nad deli pa je izvajala firma IKA-UM, kamnoseštvo Franc Kocjan, s. p., iz Zagrada pri Škocjanu.

Dušan Strgar

Pozidani kletni del Severjeve kašče (foto: D. Strgar)

13

EŠD: /

Naselje: *Brezovica pri Borovnici*

Občina: *Borovnica*

Ime: *Borovnica – Ihovnica (Vihrovica, Prižnica, Pihovnica)*

Področje: *A*

Obdobje: *prazgodovina*

Jama Ihovnica (tudi Vihrovica, Prižnica, Pihovnica; kataster jam št. 512, parc. št. 2008/2, k. o. Zabočevo) je vodoravna jama freatičnega tipa z dvema vhodoma, ki se odpirata tik pod vrhom dolomitne rebri ob grapi potoka Šumnik nad Brezovico pri Borovnici. Kota spodnjega vhoda leži na nadmorski višini 857 m, manj kot 100 m pod vrhom Krimščka, ki na severozahodu omejuje planoto Rakitne, ter več kot 500 m nad današnjo ravnino Ljubljanskega barja.

Jama ima večjo dvorano oziroma globok obokast spodmol (22 x 21 x 15 m), ki se odpira proti severu in severozahodu (š. 20 m; v. 10 m), stranski rov pa vodi skozi nizek preduh (3 x 1,5 m)

na strmo travnato pobočje rebri, sedem metrov nad spodnjim vhodom. Razmeroma ravno dno spodmola prekrivata podorno kamenje in grušč, stranski rov pa debel humusni nanos.

Glede na primernost jame za daljše zadrževanje, naravno zavarovano lego, bližino tekoče vode in dostopnost različnih habitatov menimo, da je bila jama zanesljivo obljudena že v starejših obdobjih prazgodovine. V njej so med svetovnjima vojnama potekala izkopavanja, pri katerih naj bi bila po pripovedi vodnika takratnih »arheologov« najdena prazgodovinska keramična posoda in ognjišče (po podatku Toneta Palčiča iz Borovnice). Iz okolice jame izvira rimski zvonec, ki ga omenja K. Deschmann leta 1888 (Arheološka najdišča Slovenije, Ljubljana 1975, str. 175). Med drugo svetovno vojno je jama služila za skrivališče partizanom, danes pa je priljubljena izletniška točka okoličanov.

V ljudskem izročilu označuje ime Vihrovica celotno pečevje nad Brezovico. »V skalah Vihrovice, kjer se pripravljajo in dvigajo prečudne megle,« leži tudi vhod v Golobjo jamo oziroma Golobinko pri Brezovici (kat. št. 753), v kateri naj bi prebivale vile (Joža Likovič, Svetinje nad barjem: legende in pripovedke, Slovenčeva knjižnica I. I, št. 21, Ljubljana 1942, str. 49–50, 64).

Andrej Gaspari

14

EŠD: 7132

Naselje: Brežice

Občina: Brežice

Ime: Brežice – mestno jedro

Naslov: novogradnja osmih stanovanjskih hiš na parc. št. 1333, 1334 in 1335/1, k. o. Brežice

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, zgodnji srednji vek, srednji vek, zgodnji novi vek

Predhodne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča z ročnim izkopom testnih sond so potekale na parc. št. 1333, 1334 in 1335/1, k. o. Brežice, znotraj območja enote kulturne dediščine Brežice – mestno jedro (EŠD 7132). Na območju predvidene novogradnje osmih stanovanjskih hiš jih je med 16. in 23. oktobrom 2009 izvedla ekipa ZVKDS, CPA, Novo mesto pod vodstvom dr. Filipa Masona, univ. dipl. arheologa, konservatorskega svetovalca, in Aleša Tirana, absolventa arheologije (odločba MK št. 62240-291/2009/2).

Na območju pregleda smo izkopali 12 testnih sond (TJ) (TJ 1: 1 x 1 x 0,82 m; TJ 2: 1 x 2 x 1 m; TJ 3: 1 x 2 x 1,1 m; TJ 4: 1 x 1 x 1,2 m; TJ 5: 1 x 1 x 1,2 m; TJ 6: 1 x 1 x 0,53 m; TJ 7: 1 x 2 x 0,65

Jama Ihovnica (foto: A. Gaspari)

m; TJ 8: 1 x 2 x 0,8 m; TJ 9: 1 x 1 x 0,65 m; TJ 10: 1 x 1 x 0,75 m; TJ 11: 1 x 1 x 0,8 m; TJ 12: 1 x 1 x 1,05 m).

Geološko osnovo na zahodnem robu obravnavanega območja je predstavljal zbita rumenkastorjava meljasta glinasta ilovica z lisami manganovih in železovih oksidov. V TJ 1 se je pojavila na globini 0,4 m, v TJ 6 pa na globini 0,3 m. V TJ sta se debelina in število aluvialnih nanosov večala proti vzhodu. Na JV delu obravnavanega območja sta bila plast z odpadnim materialom in aluvialni nanos precej globlja v primerjavi z ostalimi. V vseh aluvialnih nanosih so bili prisotne lise železovih in manganovih oksidov, katerih koncentracija se je z globino večala. To so posledice nihanja nivoja talne vode v različnih časovnih obdobjih.

V vseh testnih sondah razen TJ 11 in TJ 12 so recentne plasti ležale nad temno in zbito plastjo s srednjeveškim in zgodnjenovoveškim odpadnim materialom (fragmenti opek, lončenine in živalske kosti), ki je verjetno nastala ob uporabi stavb na parc. št. 1331, 1332, k. o. Brežice.

V TJ 9 je bilo na globini 0,6 m na drugem aluvialnem nanosu v srednjem veku ali v zgodnjem novem veku položeno srednjeveško ali zgodnjenovoveško tlakovanje za cesto ali dvorišče (SE 904). Podobno tlakovanje je vidno ob vsotopu v gospodarski objekt na parc. št. 1332, k. o. Brežice.

Strukture so bile odkrite v naslednjih TJ – v TJ 1: nedatirana jama SE 103/104; v TJ 2: dve srednjeveški ali zgodnjenovoveški jami SE 204/205 in 206/207; v TJ 6: srednjeveška ali zgodnjenovoveška jama SE 602/603; v TJ 7: nedatirana jama 703/704; v TJ 12: zgodnjenovoveški jarek SE 1203/1204. V TJ 12 je bila tudi srednjeveška ali starejša jama SE 1206/1207.

Starejši arheološki material se je pojavil v TJ 2, in sicer fragment rimskodobne keramike, ki je bil poleg srednjeveškega in zgodnjenovodobnega materiala odkrit v plasti SE 203. V TJ 4 smo v ornici SE 401 poleg srednjeveškega in zgodnjenovoveškega materiala našli naleteli na fragment srednjeveškega stekla, v plasti SE 403 pa na fragmente rimskodobne in prazgodovinske keramike. V TJ 5 je bil v plasti SE 503 fragment rimskodobne keramike, v TJ 10 pa smo v plasti SE 1006 odkrili zgodnjerednjeveško posodo.

Plasti, strukture in tlakovanje kakor tudi najdbe nedvomno kažejo na prisotnost srednjeveškega in zgodnjenovoveškega arheološkega najdišča naselbinske narave, ki je nastalo ob južnih vratih srednjeveškega mesta, verjetno kot del obstoječe domačije. Na tem mestu so tudi sledovi starejše poselitve v prazgodovinskem in rimskem ob-

dobju in zgodnjem srednjem veku, predvsem na vzhodnem delu zemljišča, kjer stratigrafija kaže na prisotnost paleostruge, ki je bila v času nastanka domačije na območju enote kulturne dediščine Brežice – Hiša Usnjarska pot 2 (EŠD 7137) še aktivna ali vsaj zamočvirjena. Temu v prid govori tlakovanje v TJ 9. Prav tako obstaja možnost, da so ohranjene prazgodovinske in rimskodobne ter zgodnjerednjeveške naselbinske strukture na zahodnem delu zemljišča na območju dokazanih srednjeveških in zgodnjenovoveških struktur.

Philip Mason, Aleš Tiran, Ildikó Pintér

15

EŠD: 2450

Naselje: Butajnova

Občina: Dobrova – Polhov Gradec

Ime: Butajnova – cerkev sv. Ane

Področje: UA, R

Obdobje: prva polovica 16. stoletja, tretja četrtina

18. stoletja, 1750 (slika iz leta 1846)

Slika je del glavnega oltarja v cerkvi sv. Ane v Butajnovi. Ker je v oltarju tudi kip sv. Ane, je slika nameščena priložnostno. Podpis izkazuje, da jo je leta 1846 naslikal Layerjev učenec Jožef/Josip Egartner (1809–1849). Platno je pravokotne oblike (pribl. 153 x 80 cm) in poslikano v celoti, čeprav je okvir oltarne niše zgoraj zaključen polkrožno. Slika je bila v zelo slabem stanju, predvsem zaradi neustreznega sistema nameščanja v oltarju. Platno, ki je bilo na podokvir napeto s prednje strani, se je med nameščanjem v oltar zatikalo v oltarno konstrukcijo in se po robovih zmečkalo. Podokvir je bil narejen tako, da je bila spodnja stranica podaljšana za širino slike, podaljšek pa je služil kot sani za premikanje v oltarju. Laneno platno je zelo tanko, iz enega kosa (brez šivov), na podokvir pa je bilo z zarjavlimi žebli in zakovicami pritrjeno s prednje strani. Veliko zakovic in žebeljev zaradi preperelosti platna ni več opravljalo svoje funkcije, platno pa je tako na nekaterih delih prosto viselo ločeno od podokvirja. Zgornji desni vogal se je tako že odvilhal in ostal zmečkan med podokvirjem in konstrukcijo oltarja. Platno je bilo zaradi tega, ker ni bilo napeto, in tudi zaradi občasne čezmerne vlage v cerkvi po celotni površini nagubano. Hrbtina stran platna je bila močno zaprašena in polna ptičjih iztrebkov. Med platnom in podokvirjem se je po robovih nabralo tudi dosti drugih nesnag. Plast grunda, ki je bila zelo tanka, in barvna plast sta bili izsušeni in razpokani ter sta ponekod že prosto odpadali. Odpadli sta tudi po močnejših gubah in na mes-

Oltarna slika sv. Ane
pred posegom (foto: V.
Klančar)

Oltarna slika sv. Ane po posegu (foto: V. Klančar)

tih, kjer je platno med premikanjem slike drgnilo ob oltarno konstrukcijo. Na nekaterih predelih je bila barvna plast z grundom tudi močno banjasto razpokana. Na barvni plasti so bili usedline prahu in drugih nesnag ter ptičji iztrebki, večjih nečistoč pa ni bilo. Lak ni bil viden.

V preteklosti so bili na sliki že izvedeni manjši posegi. Retuširane in preslikane so bile poškodbe Aninega obraza in modrega pregrinjala ter večja poškodba na nebu (zgoraj desno). Slika je bila z dodatnimi žebličji pritrjena na podokvir.

Tokratni restavratorski poseg smo začeli z zaščito lica slike; nanjo smo z 10-odstotno raztopino Plexisola P550 nalepili lističe japonskega papirja. Pred tem je bilo treba zmečkane dele platna z grelno lopatico in obteževanjem zravnati. Zatem se je utrjevalec reaktiviral v podtlačni mizi (40 °C), s tem pa se je izvedlo delno fiksiranje barvne plasti z grundom. Šele potem so se lahko mehansko (skalpel, ščetka) odstranile nečistoče s hrbtne strani slike. Sledila je impregnacija z raztopino Plexisola P550 še na hrbtne strani platna. Ravnanje gub in zmečkanih delov se je ponovno izvedlo z grelno lopatico in v ogreti podtlačni mizi. S tem sta se grund in barvna plast fiksirala do te mere, da je bilo mogoče odstraniti lističe japonskega papirja. Da bi dosegli boljšo stabilnost barvne plasti, smo s šibkejšo raztopino Plexisola P550 še enkrat premazali lice slike in ponovili postopek v ogreti podtlačni mizi. Zatem smo z white spiritom odstranili utrjevalec s površine barvne plasti. To smo izvedli čez japonski papir, saj bi v nasprotnem primeru ponekod prišlo do odpadanja koscev barvne plasti z grundom. Japonski papir je služil kot zaščita barvne plasti pred mehanskimi pritiski, hkrati pa kot pivnik raztopljenega utrjevalca. Na delno še vedno nestabilno barvno plast smo morali paziti tudi med odstranjevanjem nečistoč in preteklih retuš z lica slike, pri čemer se je najbolj izkazala blaga raztopina amonijaka v vodi. Odstranjevanje retuš po obrazu se je izvedlo mehansko s skalpelom. Kitanje se je izvedlo s klejnokrednim grundom. Predhodno smo na japonski papir nalepili Beva film in z njim s hrbtne strani platna podlepili luknjice od žebeljev ter nekaj drugih poškodb. Zatem se je izvedlo še eno utrjevanje s šibkejšo raztopino Plexisola P550 v podtlačni mizi. Sledila je priprava platna za podlepljanje; napeli smo ga na pomožni podokvir in po impregnaciji s klejno raztopino trikrat premazali z 20-odstotno raztopino Beve 371. Podlepljanje se je izvedlo z licem navzdol, saj so bile nepravilnosti v strukturi platna prevelike. Sledila je retuša. Barvno podlaganje na mestih kitanja se je izvedlo v tehniki gvaša, po prvem lakiranju pa nadaljevalo

z retušo v oljni tehniki. Vmes se je platno napelo na nov zagozdni podokvir, po zaključeni retuši pa se je slika še enkrat lakirala. Na koncu smo na zadnjo stran podokvirja napeli filc, ki služi kot zaščita platna pred mehanskimi poškodbami, hkrati pa preprečuje dostop prahu in drugim nesnagam do hrbtne strani platna. Filc smo na podokvir pritrjili s pomočjo traku »ježka«, ki smo ga nalepili po obodu hrbtne strani podokvirja. Ta način omogoča, da je hrbtne stran v celoti zaprta, za potrebe dodatnega napenjanja z zagozdami pa bosta odstranitve in ponovna namestitve zaščite enostavni. Dela na sliki so potekala od decembra 2009 do aprila 2010.

Vid Klančar, Anita Klančar

16

EŠD: 58

Naselje: Celje

Občina: Celje

Ime: Celje – celjski grad

Področje: A

Obdobje: srednji vek, novi vek

Arheološki nadzor in arheološko sondiranje sta bila izvedena za potrebe sprostitev prostora v medzidju, kjer je nameraval investitor Mestna občina Celje postaviti montažni objekt za turistične namene. Ker so načrtovana gradbena dela nameravala poseči v še ne raziskane depozite v medzidju, je bilo treba izvestičasno arheološko sondiranje. Zaradi nameravane gradnje turističnega objekta je bila v medzidju levo od vhoda strojno izkopana sonda v dolžini pribl. 25 metrov. Na SZ delu je bila sonda dolga 10 m, široka 1,5 m in globoka do 2,5 m. Na JV delu je bila dolga 15 m, široka od 1,5 do 4 m in globoka od 0,4 do 1,7 m.

Pod travno rušo (SE 01) je bila po celotni dolžini sonde na globini 15–35 cm ruševinska plast (SE 02). Gre za enakomerno debelo, rahlo, s črno peščeno ilovico zmešano ruševinsko plast, sestavljeno iz kamnov in mlajših najdb (med njimi so tudi redke arheološke najdbe), ki je najverjetneje nastala v času obnove obzidja. Pod ruševinsko plastjo je kompaktna oranžnorjava plast glinaste ilovice (SE 03) z redkimi majhnimi kamni ter novoveškimi in recentnimi najdbami, predvsem z opeko in nekaj kosi keramike. Pod njo je sterilna plast (SE 05), ki jo predstavlja rumenkasta zelo kompaktna meljasta glina, ki leži neposredno na skalni osnovi. (Glej poročilo o izkopavanjih, Bregant, T., 1977, Stari grad nad Celjem – Raziskave v letih 1973 in 1974, Ljubljana.) Na globini pribl. 1 m sta bila vidna dva antropogena vkopa

neznane funkcije (SE 06 in SE 08). Oba sta bila nepravilno ovalne oblike, velika sta bila 3 x 1,5 m in 2 x 1,4 m in sta presekala plasti SE 03 in SE 05. Polnilo nobenega od vkopov (SE 06 in SE 08) ni vsebovalo najdb. Najverjetneje gre za nasutja za izravnavo terena.

Na JV delu izkopane sonde so bili tik pod travno rušo odkriti ostanki zidu (SE 10), ki so bili še vedno trdno vezani z malto. Verjetno je šlo za dele podrtega obzidja, ki so jih med obnovo pustili na mestu, s plastjo ruševine (pomešane z zemljo) pa so samo zravnali teren v medzidju (SE 02).

Severozahodno od ostalin zidu smo pod ruševinsko plastjo SE 02 odkrili plast ruševine (SE 11) v velikosti 2,5 x 2 m, z veliko količino najdb, ki obsegajo več vrst materiala (keramika, železo, steklo, kost, opeka ...) iz različnih obdobj (od srednjeveških do recentnih najdb). Najverjetneje je šlo za odpadno jamo, ki je nastala potem, ko so ostaline zidu padle na mesto, kjer smo jih odkrili, saj so najdbe iz različnih obdobj (od 16. do 19. stoletja) pomešane in skoncentrirane na enem mestu, med njimi pa so tudi ostanki celih keramičnih in steklenih posod. Ruševinska plast SE 11 je bila globoka 15 do 25 cm in je bila po fotodokumentiranju in pobranih najdbah v celoti odstranjena s strojem. Redke najdbe so se kot infiltrati pojavljale tudi v spodaj ležeči SE 03 (redki kosi opeke in živalske kosti).

Arheološko gradivo, pridobljeno pri sondažnih raziskavah, je izredno skromno, kljub veliki količini novoveških najdb iz odpadne jame SE 11 in ruševinske plasti SE 02. Rezultat ni presenetljiv, glede na to, da so sondiranja potekala v medzidju, ki ni bilo glavni prostor dejavnosti. Novoveške najdbe sestavljajo keramične posode in lonci z okrasi, fragmenti steklenih posod in steklenic, kosi pločevine in železnih predmetov, ki obsegajo vse od zajemalk do delov strelovoda, ter seveda fragmenti gradbenega materiala (opeka, strešniki ...).

Časovno so najdbe grobo umeščene v čas od 17. stoletja dalje (nekatero oblike, na primer pokrovi, se sicer pojavljajo že vse od 13. stoletja naprej) pa vse do 20. stoletja.

Stratigrafsko stanje v izkopani sondi ni presenetljivo glede na polpreteklo zgodovino Starega gradu, razen mogoče zaradi dejstva, da so se v celotnem nasipu med obzidji ohranili tako veliki kosi podrtega obzidja. Sami rabi raziskanega prostora v preteklosti ustreza tudi stratigrafsko stanje pod zemljo: debeli nasipi materiala za izravnavo (SE 03 in SE 05), ki prekrivajo živo skalo in plasti ruševine z deponiranim novoveškim in recentnim materialom v obliki odpadnih jam (SE 02 in SE 11).

Eva Butina

17

ESD: 21787

Naselje: Cerklje na Gorenjskem

Občina: Cerklje na Gorenjskem

Ime: Cerklje na Gorenjskem – hiša Krvavška 1

Naslov: Cerklje na Gorenjskem, Krvavška 1

Področje: E, R

Obdobje: 1787, 1863

Leta 2006 so se na Občini Cerklje na Gorenjskem odločili, da bodo odkupili staro hišo na Krvavški 1, po domače pri Petrovc. V njej so nameravali urediti lokalno knjižnico, informacijski center za vso občino in stanovanje za hišnika. Hiša je bila pri pripravi strokovnih podlag za varstvo dediščine v tej občini vpisana v razvid Registra kulturne dediščine. Tako so k sodelovanju pritegnili tudi Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območno enoto Kranj, ter s tem mene kot odgovorno konservatorko, ki sem hišo ovrednotila kot kulturno dediščino. Pred obnovo sem oblikovala delovno ekipo, ki so jo sestavljali mag. Tone Marolt, mag. Eva Tršar Andlovic, Bernarda Jesenko Filipič in Roman Vrtačnik, vsi z ZVKDS, OE Kranj. Pri obnovi sta sodelovala Cestno podjetje Kranj in Občina Cerklje na Gorenjskem, ki je projekt obnove prijavila na razpis za regijske razvojne sklade. Predhodno sem izdelala tudi strokovne zasnove za razglasitev hiše za kulturni spomenik lokalnega pomena. Sredstva so pridobili in dela so se začela.

Najprej sem raziskala zgodovino hiše in njenih prebivalcev ter dokumentirala faze razvoja hiše, sondirali pa smo tudi fasado. Hiša je bila v osnovi ena največjih domačij v 19. stoletju, poleg Hočevarjeve (danes Jezerškov dvor) v Zgornjem Brniku. V njej je delovala gostilna, njen lastnik pa je bil lesni trgovec, gostilničar in župan Cerklj. Gre za nadstropno stanovanjsko hišo z ohranjenim klesanim kamnitim portalom iz leta 1863 z rezljanimi vrati. Na vzhodni in južni fasadi je ohranjena členitev s pilastri. Na vzhodni fasadi je železen izvesek, ki priča, da je bila v hiši gostilna. Pred obnovo je bil napisan konservatorski program obnove, izdani so bili kulturnovarstveni pogoji in soglasje na projektno-gradbeno dokumentacijo. Med letoma 2007 in 2009 sem opravljala redni nadzor pri obnovi. Pri sondiranju smo odkrili razvojno stopnjo hiše iz 18. stoletja, točneje iz leta 1787, ker je bila na vzhodni strani hiše odkrita freska križanja. Nad vhodnimi vrati je bil odkrit fragment freske sv. Florjana. Hiša je bila leta 1787 v celoti ožja in nižja. Imela je poslikane robove z deteljicami in poslikana okna v maniri s konca

18. stoletja. Občini Cerklje na Gorenjskem smo predlagali, da bi takšno fasado prezentirali, a se s poslikavami na hiši niso strinjali. Želeli so prikazati zadnjo fazo obnove iz leta 1863, ko je bila hiša

obnovljena, dvignjena in razširjena s kuhinjo, kamro in kletjo ter bivalnimi prostori v nadstropju. Med obnovo je bilo veliko težav, saj se investitorica in lastnica hiše ni povsem strinjala z izdanimi kul-

Cerklje, hiša Krvavška 1 pred obnovo (foto: M. Tercelj Otorepec)

Cerklje, hiša Krvavška 1 po obnovi (foto: M. Tercelj Otorepec)

turnovarstvenimi pogoji in z upoštevanjem teh pri obnovi. Tako je nad nadstropjem nastala betonska plošča, čeprav je bil v pogojih zahtevke za jekleno konstrukcijo; zavod je na tak projekt izdal tudi kulturnovarstveno soglasje in izdano je bilo tudi gradbeno dovoljenje.

V osnovi pa je hiša ohranjena iz zadnje faze, iz leta 1863, ko je bilo pritličje sestavljeno iz obokane veže, »ta spodnje kašče«, »hiše«, kuhinje in kleti. V pritličju je zdaj informativni center za celotno Občino Cerklje na Gorenjskem, v »ta spodnji kašči« pa prostor za fotografske razstave lokalnih društev. V nadstropju je predstavljena arheološka zbirka iz izkopavanj v Zalogu pri Cerkljah in tam je tudi recepcija za knjižnico, ki je nameščena na podstrehi. Na zunanji strani hiše je dodan stekleni aneks, kjer je dvigalo, ker je hiša javni objekt, ki mora biti vsem dostopen. Ker se občina ni strinjala s prezentacijo fresk in poslikanih robov na fasadah, je restavratorka mag. Eva Tršar Andlovic fresko križanja, fragment sv. Florjana in fragment poslikanih robov snela s fasade. Restavriralata sta jih mag. Eva Tršar Andlovic in mag. Tone Marolt. Predstavljeni so v nadstropju kot slike, ki pričajo o nekdanji krasilni tehniki hiš iz 18. stoletja na območju cerkljanske občine.

Mojca Tercej Otorepec

18

ESD: 21787

Naselje: Cerklje na Gorenjskem

Občina: Cerklje na Gorenjskem

Ime: Cerklje na Gorenjskem – hiša Krvavška 1

Naslov: Cerklje na Gorenjskem, Krvavška 1

Področje: R

Obdobje: 18. stoletje

Na Petrovčevi hiši v Cerkljah sta se pod ometom iz 19. stoletja skrivali zanimiva baročna poslikava hiše s šivanimi vogali in poslikava okoli oken. Poleg tega sta bili pod ometom najdeni delno poškodovani sliki sv. Florjana in motiv križanja, ki ima napisano letnico 1787. Žal se je lastnica hiše – Občina Cerklje – odločila ohraniti mlajšo fasado ter od baročne fasade sneti in obnoviti del šivanih vogalov in obe sliki.

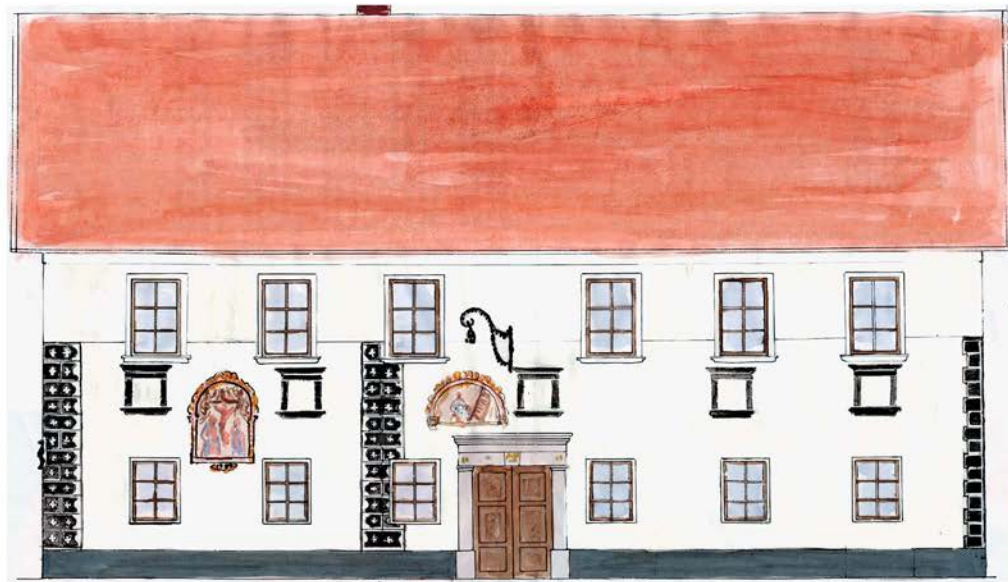
Sliki spadata v skupino »kmečkih fresk«. Nista pravi freski, saj sta namesto na omet slikani na svež apneni belež. Barvna plast se je zelo dobro sprijela z podlago in se ni luščila. Tako sta imele sliki le mehanske poškodbe, ki jih je napravil človek. To so poškodbe zaradi boljšega oprijema novega ometa ali zaradi novih arhitekturnih elementov, kot sta na novo izdelan vmesni zidec in nova vrata. Zaradi predelave vrat je ohranjen samo zgornji del slike sv. Florjana.

Cerklje, hiša Krvavška 1, sondiranje fasade (foto: E. Tršar Andlovic)

Restavrirana poslikava, Križanje (foto: E. Tršar Andlovic)

Predlog rekonstrukcije fasade (risba: E. Tršar Andlovic)

Mere ostankov freske sv. Florjana z zastavo so 160 x 100 cm. Motiv Križanega, ki ga obdajajo štiri figure: dva angela s sulicama ter Marija in Marija Magdalena, meri 200 x 140 cm. Izsek baročnih šivanih vogalov z deteljicami pa meri 100 x 100 cm. Slikar je uporabil samo štiri ali pet barv: črno, belo, oksidno rumeno in oksidno rdečo barvo ter mogoče še naravno umbro. Ostale barve je dobil z mešanjem naštetih.

Obe figuralni poslikavi in del šivanih vogalov smo torej sneli in obdelali v delavnici. Sliko sv. Florjana je prevzel Tone Marolt, sliko križanja pa Eva Tršar Andlovic. Najprej se je zadnja stran poslikave obrusila do enakomerne višine 0,4 cm. Nato se je nanjo položila gaza ter v več plasteh nanesla mešanica apnene mase, kazeina in peska. Po sušenju se je slika obrnila in očistila umazanije, zakitale so se razpoke in zamenjalečasne plombe v »naključvanih« predelih, ki smo jih morali uporabiti pri snemanju.

Spet je sledilo sušenje, nato je bilo na vrsti lepljenje na nov, prenosni nosilec, ki se je prej obdelal v ta namen.

Sledilo je utrjevanje originalne plasti in retuše. Pri retušah se je barva najprej podložila, nato so se povezale črte risbe in izdelalo se je nekaj manjših rekonstrukcijskih del, ki so se prenesla iz originalne poslikave. Retuše so napravljene s pigmenti, pomešanimi v amonijev kazeinat. Na koncu so se freske premazale še z zaščitnim premazom.

Sneti deli, nalepljeni na nove nosilce, so bili v začetku leta 2010 postavljeni v notranjost stavbe na Krvavški 1, ki je namenjena knjižnici. Tam bodo na ogled javnosti.

Eva Tršar Andlovic

19

ESD: 8658

Naselje: Cerov Log

Občina: Šentjernej

Ime: Prežek – dvorec Prežek

Področje: UA

Obdobje: 16.–20. stoletje

Renesančni dvorec stoji na manjšem platoju pod pobočji Gorjancev in je dostopen po asfaltni cesti skozi naselje Cerov Log.

Graščino Prežek so zgradili grofje Auerspergi v drugi polovici 16. stoletja, potem ko so zapustili stari romanski grad, ki je stal v hribu nedaleč od današnjega dvorca. V Prežeku so se nato skozi stoletja menjavale različne plemiške družine. Za našo kulturno zgodovino je pomemben podatek, da je bil med letoma 1833 in 1840 lastnik dvorca Andrej Smole, najožji prijatelj pesnika Franceta Prešerna, in da je njune prigode v svojih spisih opisoval pripovednik Janez Trdina. Lastniki posestva in dvorca pred drugo svetovno vojno so bili Langerji. Leta 1942 so dvorec zažgali partizani.

Stavba ima pravokoten tloris in poleg pritličja obsega še dve nadstropji. Pokrita je s strmo štirikapno streho. Prostori v notranjščini so razvrščeni simetrično glede na os široke glavne veže. Od prvotnih stavbnih členov sta ohranjena edino dva široka, polkrožno sklenjena portala z robovi, posnetimi na ajdovo zrno v pritličju. Ostale prvotne stavbne člene, ki so bili očitno zasnovani še pretežno poznogotsko, so odstranili in zamenjali ob veliki prezidavi dvorca sredi 17. stoletja. Takrat so zgradili tudi dvonadstropni kubični prizidek na začetni strani in opečne oboke v pritličju. Prvotno so bili stropi v vseh etažah ravni, leseni in neometani.

Graščina, ki je bila med drugo svetovno vojno požgana, je bila v začetku petdesetih let prejšnjega stoletja s finančno pomočjo takratnega Občinskega ljudskega odbora v Novem mestu v celoti prekrita v stari obliki strme strehe. Zadnje večje popravilo strehe je bilo po naročilu Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto opravljeno leta 1985. Danes se nam graščina kaže kot arhitektura z ohranjenimi obodnimi in pregradnimi stenami, delno ohranjenimi kamnitimi arhitekturnimi detajli (okenski okvirji in portali), ohranjenimi obočnimi sistemi v pritličju in odprtih ostrešjem.

Zavod je v začetku leta 2009 obvestil Občino Šentjernej, ki je lastnica dvorca, da se je zaradi dotrajanosti lesene strešne konstrukcije zrušil del strehe na jugozahodnem delu objekta. Do zrušitve je prišlo zaradi konstantnega zamakanja in posledično propada strešne konstrukcije v območju žlote. Sanacija strehe je potekala jeseni tega leta in je obsegala rekonstrukcijo strehe v prizadetem jugozahodnem delu dvorca, vzdrževalne posege na kritini in žlotah, vgradnjo žlebov in odtočnih cevi ter odvodnjavanje meteornih vod stran od objekta.

Tomaž Golob

20

EŠD: /

Naselje: Cirknica, Kresnica

Občina: Šentilj

Ime: Cirknica – prazgodovinska naselbina na

Berlogi

Področje: A

Obdobje: pozna bronasta doba

Matej Dasko iz Maribora je na sprehodu po gozdu, vzhodno od kapelice na Berlogi, na meji teritorijev vasi Cirknica in Kresnice, odkril fragmente lončenine in jih prinesel na ZVKDS, OE

Maribor. Za njegov vestni odnos do naše kulturne dediščine se mu na tem mestu najlepše zahvaljujem. Na podlagi okrasa in fakture smo lončenino datirali v čas pozne bronaste dobe. Ob pregledu razpoložljive literature se je izkazalo, da gre za novo arheološko najdišče, do tedaj neznano v arheološki stroki.

Osemnajstega marca 2009 sva Stanko Gojkovič in Andrej Magdič iz ZVKDS, OE Maribor, skupaj z Matejem Daskom opravila terenski ogled najdišča. Na gozdnatem pobočju, blago padajočem proti severu in severozahodu, nad desnim bregom potoka Cirknica, na zemljišču s parc. št. 226/1 in 226/2, k. o. Kresnica, ter parc. št. 8, k. o. Cirknica, smo na več mestih na površini in tik pod preperelim listjem našli odlomke grobe poznobronastodobne lončenine.

Na vrhu grebena, nekaj metrov severovzhodno od kapelice na Berlogi, na zahodnem robu gozda se po pobočju nekaj metrov spušča širok zemljen nasip. Njegove povezave z najdeno lončenino brez nadaljnjih raziskav ni mogoče ugotoviti.

Na podlagi pridobljenih podatkov je bilo najdišče vpisano v Register nepremične kulturne dediščine.

Andrej Magdič

Lokacija poznobronastodobne naselbine (karta: GURS, A. Magdič)

21

EŠD: 26329

Naselje: Črešnjavec pri Semiču

Občina: Semič

Ime: Črešnjavec pri Semiču – Škofova domačija

Naslov: Črešnjavec pri Semiču 1

Področje: E

Obdobje: prva četrtina 19. stoletja

Škofova domačija stoji ob cesti v jedru gručaste vasi Črešnjavec pri Semiču, ki leži v vzhodnem delu Občine Semič. Na podlagi tlorisne zasnove predstavlja vzporeden tip domačije. Osnovo domačije sestavljata pritlična kmečka hiša pravokotnega tlorisa in sestavljeno gospodarsko poslopje, kjer so pod eno streho združeni hlev, klet, listnica, kolarnica in svinjak. Med obema stavbama je ozko in podolgovato dvorišče. Sestavni deli domačije so še opuščena stavba nekdanje kašče in žganjekuže, zidan vodnjak oziroma štirna, cvetlični in zelenjavno-zeliščni vrtiček, gnojišče in zasuta apnena jama.

V letu 2009 sta bila opravljena vrednotenje obstoječega stanja domačije ter pregled virov in literature, podan pa je bil tudi predlog za vpis objekta v Register kulturne dediščine. V sodelovanju z lastnikom sta bila opravljena tudi popis predmetov notranje opreme v kmečki hiši in fotodokumentacija obstoječega stanja stavb. Domačija je bila v letu 2009 vključena tudi v program Leader na območju Dolenjske in Bele krajine in v projekt Obnova tradicionalne stavbne dediščine na podeželju z možnostjo razvoja stacionarnega turizma.

Dušan Strgar

22

EŠD: 780055

Naselje: Črešnjice

Občina: Novo mesto

Ime: Črešnjice pri Otočcu – arheološko najdišče

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, novi vek

Načrtovana 20 kV KBV in TP Črešnjice na parc. št. 718/1, 732/1, 732/3 in 733/1, k. o. Črešnjice, je postavljena znotraj enote kulturne dediščine Črešnjice pri Otočcu – arheološko najdišče (EŠD 780055). Vrednotenje na območju arheološkega najdišča je bilo opravljeno 29. in 30. septembra 2008 pod vodstvom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa, in Matevža Lavrinca, univ. dipl. arheologa. Na osi trase smo izkopali sedem testnih jarkov v velikosti 1 x 1 m.

Ugotovitve

1. V vseh testnih jarkih smo naleteli na arheološke najdbe. V TJ 1 smo v plasteh SE 002 in SE 003 odkrili 20 kosov novodobne keramike, 1 pečnico, 1 kos železa, 1 kos železove rude in 1 kos žlindre. V TJ 2 smo v plasti SE 002 odkrili 2 fragmenta ožgane gline in 13 kosov novodobne keramike. V TJ 3 smo v plasti SE 002 odkrili 1 kos železa, 3 fragmente novodobne keramike, v plasti SE 003 pa 1 fragment novodobne keramike in 13 fragmentov ožgane gline. V TJ 4 smo v plasti SE 003 naleteli na 2 kosa ožgane gline in 1 fragment rimskodobne lončenine. V TJ 5 smo v SE 002 odkrili 1 kos ožgane gline, 3 fragmente novodobne keramike, v plasti SE 003 pa 5 fragmentov no-

Pogled na Škofovo domačijo z jugozahodne strani (foto: D. Strgar)

vodobne keramike. V TJ 6 smo v plasti SE 004 našli na 4 kose prazgodovinske keramike, 3 fragmente kosti in 2 kosa roženca. V TJ 7 smo v SE 006 odkrili 1 kos prazgodovinske keramike. V TJ 1, 2, 3, 4 in 5 smo izkopali na južnem robu parcele 733/1, medtem ko smo TJ 6 in 7 locirali vzhodnejše, na zahodnem robu parcele 718/1. Prazgodovinska in rimskodobna lončenina je bila odkrita v TJ 4, 6 in 7, kar govori o človeških dejavnostih na tem območju v omenjenih obdobjih. Fragmenti ožgane glinice so bili najdeni v TJ 2, 3, 4 in 5.

3. Plasti v testnih jarkih 1, 2, 3 in 5 kažejo primerljivo stratifikacijo; pod rušo leži plast ornice (SE 002), ki ji sledi več plasti meljaste in glinaste ilovice koluvialnega nastanka. V TJ 4 pod plastjo ornice (SE 002) je prisotna rimskodobna plast temnorumenorjave (10YR 3/4) meljaste ilovice z rimskodobno najdbo – SE 003. V TJ 6 smo pod debelimi nanosi recentnega nasutja (SE 002) in pokopano ornico (SE 003) odkrili plast rjave meljaste ilovice (7,5YR 4/3) s prazgodovinskimi najdbami – SE 004. V TJ 7 pa smo na prazgodovinske najdbe našli v temnorumenorjavi (10YR 4/6) meljasti ilovici – SE 006.

4. Koluvialne plasti in rimskodobne naselbinske plasti ležijo nad močno rjavo (7,5YR 4/6) zbito glinasto ilovico s 5 odstotki železovega oksida, ki predstavlja geološko osnovo, na katero smo našli v TJ 1, 2, 3, 4 in 5 na globini od 60 do 100 cm.

Gradbeni poseg bo v celoti uničil prazgodovinsko in rimskodobno arheološko najdišče na območju med TJ 5 na parc. št. 733/1, k. o. Črešnjice, in TJ 7 na parc. št. 718/1, k. o. Črešnjice. Zato je treba zgoraj omenjeno območje sistematično arheološko izkopavati.

Philip Mason, Matevž Laurinc, Ildikó Pintér

23

EŠD: 87, 9257

Naselje: Črnomelj

Občina: Črnomelj

Ime: Črnomelj – arheološko najdišče mestno jedro

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, srednji in novi vek

Med odstranjevanjem odpadkov iz reke Lahinje v Črnomlju, ki je potekalo v organizaciji Občine Črnomelj in Potapljaškega društva Bela krajina, je bil 5. aprila 2008 na sredini struge, dobrih 15 metrov nad jezom Flekovega mlina najden odlično ohranjen srednjeveški meč z ostanki nožnice. Po posredovanju Janeza Weissga z območne enote Jav-

nega zavoda za kulturne dejavnosti sta bili o odkritju že naslednji dan obveščeni Skupina za podvodno arheologijo in novomeška območna enota Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, ki sta prevzeli najdbo in jo predali v konservatorsko obdelavo.

Meč, ki ga hrani Belokranjski muzej Metlika, pripada razširjenemu tipu z masivnim kolutastim glavičcem, ravnim branikom z odebeljenima krakoma in dolgim rezilom s sredinskima žleboma, vzporednima ostrinama in nenavadno topo konico. Na eni strani ročajnega trna je ohranjena hrastova obloga držaja, od nožnice pa sta ohranjena manjši segment platice iz hrastovine in sled kovinskega koničnika. Na podlagi oblikovnih značilnosti lahko 2130 g težko orožje pripišemo eni od nemških delavnic iz 13. ali začetka 14. stoletja (prim. A. Gaspari, Srednjeveški meč iz reke Lahinje v Črnomlju. – V: Janez Weiss (ur.), Črnomaljski zbornik, Zbornik historičnih razprav ob 780-letnici prve omenbe naselja in 600-letnici prve omenbe Črnomlja kot mesta, Črnomelj 2008, str. 105–117).

Zaradi možnosti, da so v strugi še preostali deli nožnice, je 28. in 29. maja 2008 ekipa Skupine za podvodno arheologijo s pomočjo lokalnih potapljačev na mestu najdbe izvedla intenzivni terenski pregled v mreži 12 kvadrantov s stranico 5 m. Globina osrednjega dela struge, ki je na vzhodnem delu okljuka vrezana v skalno podlago, znaša 3 do 4 m. Dno prekrivajo peščeno-prodni sedimenti z organskim detritom in vejevjem, v katerih na raziskovanem območju močno prevladuje poznosrednjeveška in mlajša keramika. Med starejšimi najdbami so zastopani redki odlomki rimskih posod in nekoliko številnejša keramika iz visokega srednjega veka. Izstopajo še enorezni meč (Bauernwehr) iz druge polovice 16. stoletja, okvirno sočasna tesarska sekira z ohranjenim toporiščem in dva železna petzoba.

Pri pregledu plitveje struge pod skalnim pragom, ki diagonalno prečka strugo in na katerem stoji jez mlina, prvič izpričanega na Valvasorjevi veduti, je bil preliminarno dokumentiran tlak iz masivnih obdelanih kamnov z utori za spojke. Kamni iz tlaka, ki ga omenja že starejša literatura (prim. Arheološka najdišča Slovenije, Ljubljana 1975, str. 240), so verjetno sekundarno uporabljeni elementi antičnega izvora.

Konstruktivno ravnanje vpletenih napoveduje uspeh sodelovanja pri prihodnjih posegih, vključno z različnimi oblikami promocije aktivnega varovanja in skupne skrbi za podvodno kulturno dediščino.

Andrej Gaspari, Miran Erič

24

EŠD 11065

Naselje: *Destrnik*

Občina: *Destrnik*

Ime: *Destrnik – viničarija Destrnik 6*

Naslov: *Destrnik 6*

Področje: *E*

Obdobje: *druga polovica 19. stoletja*

Leta 2009 so se končala obnovitvena dela viničarije v Destrniku. Lesena stavba, grajena v kladni konstrukciji in v kletnem delu zidana iz kamna, stoji ob cesti v središču vasi. Stavba je ometana in krita s strmo opečno čopasto streho. Prvotno je bila krita s slamo.

Po temeljiti gradbeni sanaciji stavbe leta 2007 (poročilo VS 44/2008, str. 41–42) so se dela nadaljevala z obnovo in ureditvijo notranjščine ter ureditvijo okolice. Stavba je ustrezno prezentirana – prostori so urejeni in opremljeni s starim pohištvom in opremo. Razporeditev prostorov v hiši je tipična: v sredini sta »pricket« (veža) in črna kuhinja, desno je »hiška« (bivalni prostor), levo pa »mala hiška« (izba), iz katere vodijo stopnice v klet. Stavba je v celoti podkletena z obokano kletjo.

Pred obnovitvenimi deli v notranjosti stavbe je bilo treba najprej popraviti komaj obnovljeno streho, ki jo je leta 2008 poškodovalo neurje s točo. Precej opečnih bobrovcev je toča uničila. Zamenjati jih je bilo treba z novimi.

Za obnovo in prezentacijo notranjščine viničarije je bilo treba obnoviti lesene pode in opečni tlak, postaviti krušno peč, urediti ognjišče, obnoviti stopnice v klet zunaj in znotraj zidanice ter ustrezno urediti in opremiti prostore. Prostore je bilo treba urediti s starim pohištvom in opremo, kakršna je bila v prostorih nekoč. V črni kuhinji je bilo treba rekonstruirati ognjišče z leseno – hrastovo – polico in opremiti kuhinjo z vsemi potrebnimi pripravami ter starimi železnimi in lončenimi posodami. Pri ognjišču so nameščene potrebne priprave: burkle, lopar, grebljica ... V »hiški« z lesenim tramovnim stropom je rekonstruirana krušna peč. Diagonalno, nasproti krušni peči stoji klop z mizo. Nad mizo v kotu je bogkov kot, razpelo z nabožnimi podobami. Za vrati levo stoji omara, napolnjena s starimi oblačili, na desni strani sobe je postelja z značilno staro vezeno posteljnino. V mali sobi »hiški« so omara, predalnik in postelja. Preden so v hiši napeljali elektriko, so si njeni prebivalci svetili s petrolejko pa tudi s karbidovko in voščeni svečami. Tudi ta svetila so razporejena po prostorih. Za opremo hiše so kra-

jani izbrali prte, prtiče, brisače, zavese, posteljnino ter različne predmete, pribor, posode, steklenice, kozarce ... Klet je urejena v prostor za pokušino in prodajo vina. Obnovljen je tlak, položen iz stare opeke, obnovljene so stopnice iz »hiške« v klet ter rekonstruirane lesene hrastove stopnice, ki vodijo iz zunanjščine v klet. Nameščeni so gantarji s sodi, klet pa je urejena s kletarsko-vinarsko opremo in pripomočki. Sanitarije so po načrtu nameščene v na novo poglobljenem delu, ki je dostopen iz kleti. Podstrešje zaenkrat ostaja prazno. Glede na namembnost ga bo mogoče v prihodnje urediti po predhodno izdelanih konservatorskih smernicah. Vinogradniška stavba v Destrniku 6, nekoč Toplakov »vrh«, kasneje viničarija, ki je brez namembnosti kljubovala času, je bila tik pred propadom v celoti sanirana, obnovljena in prenovljena ter ustrezno prezentirana. Prostori so opremljeni s staro opremo in pohištvom, nameščena je oprema za predvajanje multivizije, funkcionalno je opremljena vinska klet, ustrezno so umeščene sanitarije ter urejena je okolica stavbe. Obnovljena in vzorno urejena stavba s pestrim vsebinskim programom je pomemben del projekta Od trte do vina nekoč in danes. Dejstvo, da ima objekt funkcijo, je zagotovilo, da bo redno vzdrževan in bo ohranjal svoje sporočilo prihodnjim rodovom.

Jelka Skalicky

25

EŠD: 94

Naselje: *Divača*

Občina: *Divača*

Ime: *Divača – domačija Kraška 26*

Naslov: *Divača, Kraška cesta 26*

Področje: *E*

Obdobje: *17., 18., 19. stoletje*

Ob glavni cesti, ki pelje skozi Divačo, je postavljena domačija zaprtega tipa. S pojmom Škratelnova hiša označujemo celotno Škratelnovo domačijo, ki poleg stanovanjske hiše obsega še dve gospodarski poslopji, štalo s svinjskim hlevom in hram s skednjem, ki sta danes brez funkcije. Ob stanovanjski hiši na robu dvorišča se na nekoliko dvignjenem podestu pne vodnjak s trebušasto kamnito šapo, ki je zbiral vodo s skrlate strehe stanovanjskega poslopja.

Še v prvi tretjini 20. stoletja je bila Škratelnova domačija največja in najpomembnejša hiša v vasi. Družina Malnarčič (zapisano tudi Malnaršič) – Škratelnovi, ki so tu živeli zadnji – je izumrla oziroma so se njeni člani odselili v času med obema vojnama. Nekaj let po drugi svetovni vojni je v

hiši živela le še druga žena gospodarja, Katarina, rojena Kariž, ki so jo klicali Katra. Družina se je preživljala s kmetovanjem, imela pa je tudi plemenskega bika, ki ga je tržila po okoliških vaseh. Preden sta leta 1857 tod mimo stekli južna železnica in leta 1876 državna železnica proti Pulju, ki se tu križata, je Škratelnova domačija živela kot furmanska gostilna s prenočišči za voznike in spremstvo, hramom za pijačo, skednjem ter prostorno štalo. Imela naj bi celo manjšo ledenico za lastne potrebe. Trgovina skozi Divačo je cvetela zlasti v obdobju po zgraditvi trgovskih poti, predvsem tiste iz Senožec čez Divačo do Trsta, ko je v 18. stoletju morje postalo svobodno za vse. Z gradnjo železnic je furmanstvo postopno prenehalo. Gostilna na Škratelnovi domačiji pa je propadla že pred prvo svetovno vojno.

Na domačiji izstopa s skrlami krita stanovanjska hiša, nastala v več fazah, ki je lep primer adicijske rasti hiš, tako značilne za Kras. V ulico je vrinjena kot zapora, tako da deluje nanjo s kar tremi fasadami.

Severovzhodni rob dvorišča zapira štala, enonadstropna zgradba podolgovatega pravokotnega tlorisa, zidana iz kamna in prekrita s simetrično korčno dvokapnico, zidano v dveh nivojih; v današnji obliki je nastala na začetku 19. stoletja. Desni del je bil višji, levi pa nižji. V pritličju je objekt služil kot štala, v nadstropju pa kot senik, pod oziroma prostor za spravilo sena. Živino, imenovano blago, so krmili večinoma s senom, zato je moral biti pod dovolj prostoren, da je omogočil spravilo krme. Posebno v sušnih letih so živino krmili tudi z okleščenimi vejami zlasti bresta, tako imenovanim frodlom, ki so ga posušili in spravili na pod. Vhod z dvorišča v štalo vodi skozi večjo vratno odprtino, ki jo okvirjajo dva kamnita podboja, sestavljena iz več kosov, ter lesena preklada. Nad vhodnimi vrati v štalo je odprtina za metanje sena na senik. Levo od vhodnih vrat je prizidan pritličjen, z enokapno korčno streho prekrit svinjski hlev s kamnito ogrado za izpust prašičev pred njim. Ulična, jugovzhodna zatrepna fasada ima v pritličju velik polkrožen, segmentno sestavljen kamnit portal, kolonjo, z bazo v obliki jabolka, s kamnitim okvirjem obrobljeno odprtino za metanje sena nad njim ter le deloma ohranjenimi skrlami kot nadstrešek odprtine. Levo od vhoda v štalo je s kamnitim okvirjem obrobljena okenska odprtina. V delu štale za temi vrati so Škratelnovi hranili predvsem vozove in drugo kmečko orodje. Jugozahodni vogal dvorišča omejuje hram s skednjem, podkleten pritličjen objekt podolgovatega pravokotnega tlorisa s korčno dvokapno streho in dvočelično zasnovo, ki je v tej obliki vrisan že na

katastrski mapi iz leta 1819. Vhod v hram je po kamnitih stopnicah pod manjšim prizidkom na vzhodni fasadi, danes kritim z enokapno korčno streho. V zatrepu vzhodne fasade je v ometu zarišan manjši kvadrat s Kristusovim monogramom. Hram je v času furmanske gostilne služil kot shramba za vino, kasneje pa za krompir, kisló zelje in druge pridelke. Vhodna odprtina v skednj, okvirjena s kamnitimi podboji in preklado, je na skrajnem desnem delu južne fasade. Na tej fasadi sta še dve kamniti okenski odprtini, ena v hramu, druga pa na skednju. Na severni fasadi je tik ob severovzhodnem vogalu zgradbe vzdano kamnito uho.

Na pobudo Slovenske kinoteke in zaradi dogovorov med Ministrstvom za kulturo in Občino Divača, na podlagi katerih se je investicija uvrstila v Zakon o zagotavljanju sredstev za nekatere nujne programe Republike Slovenije v kulturi, je nastala ideja o prenovi Škratelnove domačije v muzej slovenskih filmskih igralcev v Divači. Občina Divača je leta 2002 v sodelovanju s Fakulteto za arhitekturo razpisala študentski natečaj za muzejski filmski objekt v Divači. Za ta namen smo leta 2002 izdelali konservatorski načrt. Izbrani projekt je predvidel umestitev bodočega muzeja v gospodarska poslopja domačije. V nekdanji štali s senikom bo urejen muzej slovenskih filmskih igralcev, v svinjskem hlevu bo manjši bar s poletnim vrtnom in sanitarijami za invalide, v hramu s skednjem pa multimedijska dvorana, ki bo služila kot prostor za razne delavnice, seminarje, prireditve, srečanja in poletne šole. Pritličje Škratelnove hiše bo namenjeno osrednjemu informacijskemu prostoru celotnega kompleksa. Zunanji plato med objektoma nekdanje štale in hrama bo namenjen avditoriju na prostem (poletni kino). Borjač in druge zunanje površine bodo namenjeni družabnemu življenju.

Gospodarski objekti so bili pred prenovo več let zapuščeni, nevdrževani in zato v zelo slabem stanju. Štala je bila skoraj v celoti razkrita, hram pa deloma, tako da je bilo zidovje izpostavljeno neposrednim vremenskim vplivom. V stenah so se pojavljale razpoke, ker je deževnica izpirala malto med kamni, ometi so odstopili, leseno stavbno pohištvo je razpadlo, ravno tako lesene stropne konstrukcije. Neurejena je bila tudi neposredna okolica objektov v sklopu domačije. Prenovo Škratelnove domačije v Muzej slovenskih filmskih igralcev v Divači je podprla donacija Norveškega finančnega mehanizma.

V juliju 2008 je bil položen temeljni kamen za načrtovani muzej, izvajalec pa je začel delati v marcu 2009. Projekt za prenovo je upošteval

kulturnovarstvene pogoje, kot so ohranjanje gabaritov zadnje razvojne stopnje oziroma ponovna pozidava do teh gabaritov, kjer so porušeni. Ohranili so se vsi kvalitetni elementi domačije, kot so kamniti okvirji oken in vrat, na severni fasadi tik ob severovzhodnem vogalu hrama vzdano kamnito uho, skrlati napušči, skrlata streha ledenice, prizidka štale. Pred posegi na hramu je restavrador ZVKDS, OE Nova Gorica, snel v omet zarisane Kristusov monogram v zatrepu, ga utrdil in po sanaciji objekta ponovno namestil na prvotno mesto.

Temu je sledila tudi izvedba. Objekti so bili tako dotrajani, da so bili statični sanacijski posegi temeljiti in obsežni. Strehi sta simetrični korčni dvokapnici s kratkim skrlatim napuščem. Ohranila se je s skrlami prekrita vzhodna zatrepna fasada. Ohranile so se vse obstoječe okenske odprtine. Zaradi površin, potrebnih za novo namembnost, se je desni del štale, ki je bil prvotno nekoliko nižji od levega, povišal na enotno višino, kar je bilo tudi ustrezno prezentirano. Skupaj z restavradorjem ZVKDS, OE Nova Gorica, smo pregledali vse kamnite elemente domačije in za vsakega posebej podali natančen popis potrebnih restavratskih del. Podana je bila tudi študija obdelave ometov in obarvanja lesenega stavbnega pohištva. Notranjost obeh objektov je prilagojena novi namembnosti in je avtorsko prezentirana.

Na stari zid štale se naslonijo jekleni nosilci in obvisijo v osrednjem prostoru. Vmesna polnila, ki nimajo nosilne funkcije, dopolnijo dvoravninski zid, katerega prvotno stanje ostane berljivo v kontrastu vidnih jeklenih nosilcev in vmesnih polnil. V notranjosti muzeja sestavljajo nosilci banjasto etažo muzeja, pod njo pa prostor brez prekinitev. Naravna svetloba je v muzeju zaradi razstavnih eksponatov omejena na obstoječe odprtine v starem zidu ter svetlobne reže med novimi nosilci in starim zidom, ki ustvarjajo minimalno razpršeno svetlobo. Glavni vhod v muzej je skozi portal dvorišča, portal na jugovzhodni (cestni) fasadi pa služi za dostavo razstavnih eksponatov in za druge servisne dejavnosti.

V letu 2009 je bil obnovljen tudi mejni suhozid domačije.

Gradbena dela izvaja podjetje Kraški zidar iz Sežane. Dela koordinira in konservatorsko nadzoruje etnologinja iste enote Eda Belingar v sodelovanju z restavradorjema iste enote, Antonom Naglostom in Andrejem Jazbecem.

Dela potekajo po načrtovanem programu, do novih odkritij ni prišlo, saj je bil stavbni razvoj razviden že pred prenovo. Zaradi velikosti kompleksa in zahtevnosti del je potrebno veliko usklajevanj med projektanti, izvajalci, investitorjem in konservatorjem.

Eda Belingar

Divača, poslopje nekdanjega hrama pred prenovo (foto: E. Belingar, 2008)

Zidanje skrlatega zatrepa V-fasade nekdanjega hrama (foto: E. Belingar, 2009)

Na novo izvedena skrlata streha ledenice ob nekdanjem hlevu (foto: E. Belingar, 2009)

26

EŠD: 26705

Naselje: Doblar

Občina: Kanal

Ime: Doblar – kužno znamenje

Naslov: HŠ Doblar 39, pri Kovaču

Področje: E, UZ

Obdobje: 19. in 20. stoletje

V zaselku Jelovec v Doblarju stoji kužno znamenje, ki sta ga leta 1865 postavila brata Luka in Ivanc Hvalica, doma z bližnje domačije pri Kovaču. Znamenje sta sezidala v zahvalo, da sta preživela kolero, ki je razsajala leta 1855 in v vsaki družini terjala od dve do tri smrtne žrtve. O vsem tem in še čem nam pripoveduje besedilo, vklesano v kamnito ploščo na glavnem pročelju znamenja.

Kužno znamenje iz Doblarja je bilo poleti 2009 v celoti obnovljeno. Obnovo sta vodila restavrador Anton Naglost in konservatorka Andrejka Ščukovt, avtorica poročila. Finančno je obnovo omogočila Občina Kanal ob Soči.

Kužno znamenje uvrščamo v tip zidanih slopnih znamenj. Pokriva ga dvokapna korčna streha. Znamenje je preračunano na en sam pogled, saj glavno fasado določa večja niša, ki je orientirana proti vaški poti. Prvotno je bila niša poslikana. Ker pa so se ohranili le fragmenti freskoposlikave v spodnjem delu niše, so lastniki po drugi svetovni vojni v nišo postavili sliko olje na platno Pieta.

Znamenje, sicer zidarsko obnovljeno v tretji četrtini 20. stoletja, je ponovno načel zob časa. Velika prisotnost vlage je pripomogla predvsem k propadanju fasadnega ometa. Kamnita plošča z vklesanim besedilom, ki ni bila nikoli obnovljena in je velika 25 x 35 cm, pa je bila poškodovana do te mere, da je globina črk postala že zelo plitka in so bile posamezne črke težko berljive. K slabi čitljivosti je pripomogla tudi poraščenost z algami in mahovjem. Zato je bilo treba s kamna odstraniti umazanijo in lišaje, obnoviti napis ter kamen utrditi. Restavrirano napisno ploščo smo zavarovali s kamnito polico, ki je na novo vgrajena v nišo in ščiti kamen pred najhujšim zamakanjem. Poleg kamnite plošče z besedilom je bila restavratorsko »osvežena« še slika v niši, pokrpan je bil fasadni omet in prepleskane so bile stene znamenja.

Prepis napisa, vklesanega v kužno znamenje v Doblarju:

TUA. SNAMNJE. JE. UOB-

LUB. UBOLJESNI. KOLARI:

U. 1855. ME. BOSHTA. LUKA. HUA-

LICA. U. 24. LJET. STAROSTI. IN

BRAT. JUANC. SMA. NARE. U. 1856.

NA. 10. DA. KRESA. U. SAK. KRISTIAN SE PERK-

LONI. K. MARIJ. ŠALOST. SI. SMISLI. KIJI-HJE. PO

.5. AL. 6. UNAJAMA. SKOPAL. PO. 2. PO. 3.

JUNI. HISH. UMERLI. O MARJA. VAR. NAS

Kamnita plošča z napisom (foto: A. Ščukovt, 2009)

Obisk kužnega znamenja v Doblarju priporočam hkrati z ogledom globoke soteske potoka Doblarec (Perilo), ki je zavarovana kot naravni spomenik. V neposredni bližini kužnega znamenja stoji ob potoku Lepenke (pritok Doblarca) Kovačev mlin, delujoč v sklopu domačije pri Kovaču. Tu še živijo potomci Luke in Ivana Hvalica. Na domačiji je vredna ogleda še mehanska ura iz leta 1904, ki stoji v nadstropju glavnega pročelja stare hiše. Uro je izdelal Blaž Hvalica, izdelovalec podobnih ur na soslednjih cerkvenih zvonikih.

Andrejka Ščukovt

27

EŠD: 26574

Naselje: Dobrina

Občina: Žetale

Ime: Dobrina pri Žetalab – domačija Vuk

Naslov: Dobrina 11

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje

Obnovljena Vukova hiša stoji ob cesti v Dobrini, razloženem naselju pred Žetalami, v jugozahodnem delu Haloz. Ohranjeni zapisi o lastnikih Vu-

kove domačije izhajajo iz leta 1861. Lesena, delno zidana hiša stoji pravokotno v pobočje. Pokriva jo strma, čopasta slamnata streha. Leseni del hiše je ometan z ilovico in pobeljen z apnom, del pri kurišču je zidan. Spodnji, kletni del je grajen iz kamna ter ometan z apneno malto. Stavbo objema leseni gank, pod katerim stoji lesena preša. Okna so majhna, skoraj kvadratna. Hišo, ki je bila pred obnovo v izredno slabem, razpadajočem stanju, je bilo treba temeljito sanirati. Leta 2006 je občina postala lastnica hiše s pripadajočim zemljiščem in takoj začela najnujnejša obnovitvena dela. Najprej je bila obnovljena slamnata streha (VS, Poročilo 43/06, 2007). Dela so se v letu 2007 nadaljevala s sanacijo lesenega in kamnitega ostenja ter ilovnatih in apnenih ometov, obnovo ganka in stavbnega pohištva ter sanacijo notranjščine. Po odstranitvi ometov iz lesenega ostenja so bila rekonstruirana prvotna, skoraj kvadratna okna, pri sanaciji kamnitega kletnega ostenja pa sta bili odkriti in prezentirani dve kletni lini. Obnovljeno je bilo kurišče in na podlagi najdenih koščkov starih pečnic je bila rekonstruirana krušna peč. Septembra 2007 je bilo odprtje gradbeno sanirane in restavrirane Vukove hiše (VS, Poročilo 44/07, 2008). Obnovo stavbe je financirala Občina Žetale

Vukova hiša v Dobrini, pred obnovo (foto: J. Skalicky, 2005)

Vukova hiša v Dobrini, obnovljena hiša (foto: J. Skalicky, 2009)

ob pomoči EU, iz naslova Interreg (čezmejnega sodelovanja s Hrvaško). Z ohranjenostjo in obnovljeno hišo je bil iztrgan pozabi del kmečkega stavbarstva, značilnega za haloško pokrajino, ki z urejenima notranjščino in okoljem zgovorno pripoveduje o življenju v preteklih časih. Leta 2008 je turistično društvo Žetale nadaljevalo urejanje notranjščine hiše, kletnega prostora in okolice. Poslopje je muzejsko prezentirano. Bivalna prostora, veža z ognjiščem in velika soba, »hiša«, s krušno pečjo, sta ustrezno opremljena, »hiša« z značilnim pohištvom, opremo in slikami, veža, ki služi tudi kot kuhinja, pa z najrazličnejšimi pripravami in predmeti. V kleti je degustacija vin. Ob hiši sta brajda in haloški vrt z zdavilnimi zelišči, dišavnicami in tipičnimi cveticami.

Na vzhodni strani hiše, pravokotno nanjo, je nekoč stalo gospodarsko poslopje. Leseno poslopje, krito z dvokapno slamnato streho, se je od dotrajanosti sesedlo. Na podlagi temeljev in ostankov lesenega ostenja ter strešne konstrukcije smo leta 2009 izdelali konservatorski program in načrt za rekonstrukcijo gospodarskega poslopja. V njem bodo informacijski prostor Turističnega

društva Žetale in sanitarije. S postavljenim gospodarskim poslopjem bo prezentirana nekdanja celota.

Jelka Skalicky

28

EŠD: 14270

Naselje: Dolenja Trebuša

Občina: Tolmin

Ime: Dolenja Trebuša – domačija Dolenja Trebuša 18

Naslov: Dolenja Trebuša 18

Področje: E

Obdobje: druga polovica 19. stoletja

Slama na strmi dvokapni strehi vrhlevne hiše iz druge polovice 19. stoletja, na domačiji pri Pušiču v Dolenji Trebuši, je bila dotrajana in zato obnovljena s finančno pomočjo Ministrstva za kmetijstvo, na podlagi ukrepa 323.

Streho je s slamo prekril Slavko Šorli z domačije pri Francu v Kneških Ravnah, ki pozna večine prekrivanja slamatih streh, značilnih za Tolminsko.
Andrejka Ščukovič

Obnovljena slamnata streha pri Pušiču v Dolenji Trebuši (foto: A. Ščukovt, 2009)

29

EŠD: 109

Naselje: Dolenji Novaki

Občina: Cerklno

Ime: Dolenji Novaki – partizanska bolnišnica Franja

Področje: ZG

Obdobje: druga četrtina 20. stoletja, 1943, prva četrtina 21. stoletja, 2007, druga svetovna vojna

Spomenik državnega pomena Dolenji Novaki – partizanska bolnišnica Franja je bil v vodni ujmi, razen ene barake, povsem uničen. Sklenjeno je bilo, da se spomenik v celoti rekonstruira. Dela na rekonstrukciji spomenika so potekala od junija do decembra 2009.

Prva težava, ki se je pojavila pri prenovi spomenika, je bila, kako upoštevati zahteve vodarske stroke po zadostnem pretoku vode in obenem v vodotok čim manj posegati in kolikor je le mogoče ohranjati njegovo naravno stanje. Ko so bili v strugi fizično označeni vsi tisti deli, ki se morajo odstraniti, da bi se pretok lahko povečal, smo s projektantom prenove spomenika ter s projektantom regulacije struge pregledali strugo meter za metrom in preučevali vse možnosti, kako hkrati zagotoviti varnost in dovolj visok pretok vode, ne da pri tem

okrnili naravno divjost soteske. Zdelo se je, da je to skoraj »misija nemogoče«. Generalni dogovor je bil, da se v strugo minimalno posega tam, kjer bo po zgraditvi barak ostala vidna, ter da se naravne skale ne odstranjujejo oziroma se čim manj odbijejo. Nasprotno pa se struga širi in poglobi na tistih delih, ki so manj vidni ali celo skriti. Na tedenskih sestankih smo se ob vsakokratnem pregledu struge pogajali praktično za vsak »kamen« posebej. Vsak poseg v strugo, ki je bil z vidika pretoka nujen, smo pretehtali in izvedli tako, da je bil za zunanji videz soteske čim manj umeten. Posamezne skale, ki niso bile problematične z vidika pretoka, so ostale v strugi. Regulacija struge je bila seveda nujno zlo, ki jo je prinesla odločitev za rekonstrukcijo spomenika, saj je ta predvidevala tudi vse varnostne ukrepe pred ponovnim mogočim neurjem. Varnostnih ukrepov pa ni mogoče izvesti brez delnega žrtvovanja videza soteske. O takih posegih v strugo, ki sem jih ocenila kot enega od negativnih dejavnikov za rekonstrukcijo, sem pisala že v Konservatorskih izhodiščih, ki sem jih pripravila kot odgovorna konservatorica oktobra 2007.

Zaradi širše struge je bilo treba za nekatere barake postaviti posamezne tehnične premostitve – grede, da smo jih lahko umestili na prvotno lokacijo. Osnovno izhodišče rekonstrukcije in izdanih

kulturnovarstvenih pogojev je namreč bilo, da morajo biti vse barake postavljene na avtentične lokacije. Dilema se je pojavila le pri baraki številka osem, v kateri sta soba za ranjence in jedilnica. Pri tehtanju, ali odstraniti drevo ali za nekaj centimetrov umakniti barako, da streha ne bo zamakala, smo se odločili za slednje. Prevladalo je dejstvo, da je bukev tako prepoznavna za zunanji videz spomenika, da jo velja ohraniti ter raje nekoliko umakniti oziroma za malenkost zmanjšati barako. Pri rekonstrukciji barak smo želeli ohraniti čim bolj pristen zunanji videz. Zaradi statičnih normativov so stebri nove konstrukcije bistveno močnejši, kot so bili stebri v prvotnih barakah. Zunanji videz streh in sten barak je posnetek avtentičnega stanja barak. Po ohranjeni fotografski dokumentaciji so zunanji vidni detajli posnetek barak pred uničenjem. Vsaka baraka je unikat zase. Iskali in prenesli smo vse detajle, ki smo jih na ohranjeni fotografski dokumentaciji našli. Vsaka od avtentičnih barak je imela svoje posebnosti, in to smo želeli prenesti na nove rekonstruirane barake. Da bi ta cilj dosegli, je bilo treba že predhodno pripraviti tudi les:

- a) rezane deske so morale biti neregularnih dolžin, več kot 4 m, kar izvira iz dolžine hlovdovine,
- b) širina desk je morala biti neenakomerna, znašati je morala od 12 cm do 20 cm,

c) tramovi za izdelavo nosilnih konstrukcij so se morali rezati tudi iz hlovdov manjših prerezov, s čim manj odpadka, da so bili robovi tudi okrogli. Zaradi ekstremnih vremenskih razmer je moral biti les impregniran in zaščiten.

Pri baraki številka ena – sobi za ranjence z bunkerjem – je bil saniran bunker. Ta je bil prvotno izkopen v zemljo, nad njim pa je stala baraka; pozneje je bil bunker betoniran in je povsem izgubil svoj namen in videz. Zdaj je v notranjosti obložen z lesenimi tramovi, med barako in bunkerjem pa je položena plast peska in izolacije, ki daje občutek polnosti in trde podlage.

Na lokaciji električne centrale so bili potrebni precejšnji posegi v strugo potoka Čerinščice, da se je zagotovila varnost pred visokimi vodami. Težava je zato nastala pri umestitvi električne centrale. Rekonstrukcija bolnišnice brez tega objekta ne bi bila celovita, manjkal bi zelo pomemben del tega tako izjemno organiziranega kompleksa. S tega vidika je postavitve električne centrale konstruirana kot zunanja kulisa po višini in izvedbi, ki povsem posnema avtentičen objekt. Dostop do tega objekta pa je nakazan po avtentičnem medvojnem dostopom. Elektrarna ne deluje in tudi sicer dostop do nje ni dovoljen.

Baraka številka devet – soba za ranjence, skladišče in mizarska delavnica – je še edina avtentično ohranjena baraka na območju spomenika PB

Struga Čerinščice pred posegom (foto: E. Drole, 2009)

Regulirana struga Čerinščice (foto: E. Drole, 2009)

Franja; neurje ji je prizaneslo, zato so bila na njej izvedena samo manjša dela.

Okovja vrat in oken so posnetek avtentičnih okovij.

Brake bodo prebarvane z maskirno poslikavo po avtentičnem vzorcu, ki je ohranjen v fotografski dokumentaciji in pričevanjih udeležencev.

Dostopne poti in vsi zaščitni elementi na dostopnih poteh so projektirani na novo, uporabljeni pa so novi moderni materiali, da je na prvi pogled očitno, kaj je historični videz in kaj je novejšega izvora.

Ob delih na rekonstrukciji spomenika so bili s pokopališča odstranjeni betonski okvirji, ki naj bi ponazarjali grobove. Ker je bilo v času delovanja bolnišnice pokopališče skrito in neoznačeno, smo se odločili, naj tako tudi ostane, saj je to ena od značilnosti delovanja skrite partizanske bolnišnice. Partizanska bolnišnica Franja je spomenik državnega pomena, ki na avtentični lokaciji v ozki soteski z lesenimi rekonstruiranimi barakami spominja človeštvo na humanizem in vrednote človeškega življenja. Neurje 18. septembra 2007 jo je skoraj povsem izbrisalo. Spomenik je »ambientalna postavitev« na avtentični lokaciji, ki ji je narava dala izjemno oblikovanost, kot bi bolnišnico želela skriti v svoje nedrje, zato da je

lahko človeku v kritičnem zgodovinskem trenutku nudila možnost preživetja. Ta kraj spomina ima za slovenski narod izjemno simbolno vrednost in obenem pooseblja njegov boj za preživetje. Rekonstrukcija podaja verno zunanjo podobo spomenika ob zagotavljanju varnosti. Tisto, kar danes daje temu spomeniku vrednost, so zgodovinskost kraja, simbolna vrednost in ohranjena nematerialna dediščina bolnišnice Franja.

Ernesta Drole

30

EŠD: 6870

Naselje: Dolnji Slaveči

Občina: Grad

Ime: Dolnji Slaveči – mlin Dolnji Slaveči 1

Naslov: Dolnji Slaveči 1

Področje: E

Obdobje: 1921

Občina Grad, lastnica kulturnega spomenika lokalnega pomena, je s pomočjo sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj v okviru Operativnega programa krepitev regionalnih razvojnih potencialov za obdobje 2007–2013, Ministrstva za kulturo v okviru prednostne usmeritve »Mreženje

kulturnih potencialov« in iz lastnega občinskega proračuna v juniju 2009 začela celovito prenovu mlina.

Konservatorsko-restavratorska dela so potekala pod konservatorskim nadzorom strokovnih delavcev OE Maribor. Celotna obnova je bila zaključena v skladu s predhodno izdelanim konservatorskim programom, ki je bil podlaga za izdelavo ustrezne projektne dokumentacije.

Pütarov mlin, zgrajen leta 1921, je ohranil vse kvalitete in značilnosti tovrstnega tipa gospodarskih poslopij. Tlorisna zasnova prtiličja, nadstropja in podstrešja, zunanje in notranje stavbno pohištvo, celoten mlinski mehanizem kakor tudi tehnična oprema oljarne iz poznejših sedemdesetih let 20. stoletja so v večji meri ostali nespremenjeni. V vseh osmih desetletjih obstoja mlina so bili izvedeni samo posamezni posegi, ki so jih med drugim narekovala sanitarne in tudi tehnološke zahteve.

V začetku junija 2009 so se začela obnovitvena dela na mlinu. Zaradi dotrajanosti strešne kritine in posameznih delov ostrešja (napušč, kapne lege) je bilo treba najprej v celoti zamenjati prvotno

kritino eternit in obdelati nove dele strešne konstrukcije po vzoru obstoječih. Ker je strešna konstrukcija mlina že v osnovi statično zasnovana za lažji tip kritine, smo se odločili, da streho na novo prekrijemo z eternitom v enakem barvnem tonu in z enakim vzorcem.

Edini dimnik mlina je bil v izredno slabem stanju, predvsem zunanji del. Tako ga je bilo treba porušiti do strešnega slemena in na novo pozidati z enako polno opeko ter zaključiti z betonsko kruno in zaščititi z zaglajenim ometom.

Prizidek mlina, nekdanja drvarnica in prostor za lokomobilno mlinskega mehanizma do srede petdesetih let 20. stoletja, je bil skorajda v celoti zgrajen iz lokalnega kamna. Le pročelje je bilo ponekod zapolnjeno z opeko. Dvokapnico je prekrival opečni zareznik. Zaradi izjemne dotrajanosti tako strešne konstrukcije kot tudi samega ostenja je bilo prizidek treba porušiti in rekonstruirati v enakih gabaritih, na podlagi predhodno izdelanih arhitektonskih posnetkov obstoječega stanja. Tudi v tem primeru smo upoštevali prvotno kritino in tako streho prekrili z opečno kritino zareznik.

V okviru kleparskih del so bili nameščeni bakreni

Pütarov mlin pred obnovo, maj 2004 (foto: S. Vešligaj)

žlebovi in manjše bakrene obrobe, predvsem na stiku strehe prizidka z zadnjo steno mlina, ter bakreni linijski (tračni) snegobrani.

Ohranilo se je precej prvotnega stavbnega pohištva, ki pa je bilo zaradi dotrajanosti v slabem stanju. Tako je bilo vse stavbno pohištvo izdelano po vzoru prvotnega. Ohranili pa so se celotno okovje in okenske kovane mreže. Velika betonska okna oljarne so bila odstranjena. Vpostavljene so bile primarne okenske odprtine in vgrajena so bila okna, izdelana po analogiji. Ohranjeno okovje in kovane mreže je bilo treba očistiti in zaščititi z ustreznimi premazi. Nekatere dele notranjega stavbnega pohištva je bilo treba v celoti zamenjati z novimi, izdelanimi po analogiji. Nekatere lesene dele mlina je bilo treba obnoviti in zaščititi z ustreznimi premazi – tungovim oljem.

Notranje omete v pritličju mlina je bilo treba zaradi prisotnosti kapilarne vlage odbiti v višini parapetov ter jih prepustiti procesu naravnega sušenja in zračenja. Temu je sledilo nanašanje apnenih ometov, ki jih je bilo treba zaščititi s parapropustnimi opleski. Vse ostale notranje stene je bilo treba samo prebarvati in na mestih okenskih

odprtih dodelati s finim ometom.

V nadstropju je bilo treba zamenjati le dotrajane lesene podnice z novimi in jih zaščititi s tungovim oljem. V nekdanji strojnici je bilo treba leseni tlak v celoti zamenjati z novim po vzoru prvotnega.

V oljarni, ki je v pritličju mlina, je bilo treba odstraniti obstoječe keramične ploščice, saj so bile ponekod že precej poškodovane ali pa so odstopale od stene. Obstoječi tlak iz teraca je v celoti ohranjen, le očistiti ga je bilo treba. Prvotne keramične ploščice so bile nadomeščene z novimi enobarvnimi, enakih dimenzij, vendar brez vzorca.

Prizidek mlina je bil v celoti prenovljen. Zaradi nove namembnosti (v njem je predvidena muzejska trgovina) je bilo treba urediti sanitarije in oblikovati leseno stopnišče, ki v notranjosti povezuje prizidek z mlinom. Tla prizidka so v celoti lesena, razen v sanitarijah in manjšem prostoru za skladišče, kjer so obdelana s keramičnimi ploščicami.

Tudi v prizidku je bilo treba na novo izdelati celotno stavbno pohištvo po vzoru prvotnega.

Ob zaključenih obrtniških delih so bila opravljena tudi dela na sami fasadi. Določeni segmenti fasade

Pütarov mlin po obnovi, oktober 2009 (foto: B. Ramšak)

so bili nakazani že v obeh zatrepih mlina. Pred odstranitvijo ometov so bila izvedena predhodna sondiranja. Izsledki sondaž so pokazali, da je treba obstoječe že dotrajane omete odstraniti in izdelati nove. V prvi polovici septembra 2009 so bila vsa dela uspešno zaključena, saj so potekala v skladu s konservatorskimi izhodišči obnove in prezentacije po predhodno izdelanem konservatorskem programu.

Nekdanji domačijski in vaški mlin bo z obnovo sicer dobil novo, muzejsko vsebino, vendar bo v prihodnje, zahvaljujoč lastniku, odigral pomembno vlogo v popularizaciji nepremične kulturne dediščine. Tovrstno približevanje materialne zapuščine naših prednikov sedanjim in prihodnjim generacijam predstavlja neprecenljivo poslanstvo v oblikovanju in prepoznavanju lastne identitete tako na lokalni kot na državni ravni.

Suzana Vešligaj

31

EŠD: 119

Naselje: Domanjševci

Občina: Šalovci

Ime: Domanjševci – pokopališka cerkev sv. Martina

Naslov: Domanjševci v Prekmurju

Področje: UA

Obdobje: romanika, sreda 13. stoletja

Romanska pokopališka cerkev svetega Martina je naš najbolj severovzhodni kulturni spomenik. Po tlorisu in videzu je povezana z madžarskim prostorom. Točno orientirano stavbo sestavljajo pravokotna ladja, zahodni kvadratni zvonik in oltarna apsida na vzhodu.

Leta 2009 smo nadaljevali sanacijo strehe, ki je bila leta 1997 slabo izvedena in se je zaradi pomanjkanja sredstev omejila le na letvanje in zamenjavo kritine na južnem delu strehe. Izvedeno je bilo novo letvanje po vsej površini strehe in izdelana je bila nova strešna konstrukcija nad apsidno. Bobrovec iz obnove leta 1997 smo ponovno preložili, za ostale dele strehe pa smo uporabili nov bobrovec. Prenova strehe je bila leta 1997 izvedena brez naše vednosti in tako je bilo kritje na severovzhodnem robu ladje izvedeno nestrokovno z opeko fuga na fugo. V letu 2009 je bila izdelana nova nosilna konstrukcija zvonov iz masivnega hrasta z jeklenimi vezmi v nivoju poveznikov nosilne konstrukcije. Zaradi boljšega zračenja smo odstranili steklo v zahodni steni ladje. Sanirali smo močno poškodovan opečni podest pred južnim portalom. Kulturnovarstvene pogoje za statiko je posredoval konservatorski svetovalec

Miran Ježovnik, strokovni nadzor pa je opravil višji konservatorski tehnik Branko Ramsak.

Neva Sulič Urek

32

EŠD: 7381

Naselje: Dravograd

Občina: Dravograd

Ime: Dravograd – trško jedro

Področje: UR, KR, UA

Leta 2006 je Občina Dravograd razpisala natečaj za ureditev trškega jedra. Zmagovalna natečajna ureditev je predvidevala zlitje vozniških površin in površin za pešce v enotno površino, predvsem v nivojskem smislu in seveda tudi v izbiri materiala. V letih 2008 in 2009 se je Družba za državne ceste RS (v nadaljevanju DRSC) lotila obnove ceste, ki teče skozi Dravograd in povezuje Dravsko dolino z avstrijsko Koroško. Cesta naj bi bila po zagotovilih DRSC zelo obremenjena, predvsem zaradi tovarnega prometa. Zaradi zahtev in predpisov s področja urejanja cest natečajna ureditev ni bila sprejemljiva, čeprav bi bile površine urejene z betonom, promet pa bi umirjale cestne ovire. Pristati smo morali na izvedbo vozišča v asfaltu in tlakovanja površin za pešce s kamnitim tlakom. V kulturnovarstvenih pogojih smo določili tudi urbano opremo (luči, stojala za kolesa, varnostne ograje ipd.).

Izvajanje projekta je preprečila civilna iniciativa, ker so bile v načrtovani ureditvi parkirne površine zminimalizirane in so bili prehodi za pešce načrtovani v izvedbi z granitnimi kockami, pa tudi zato, ker se je v preteklosti načrtovala obvoznica v Dravogradu. Zaradi pomanjkanja denarja naj bi v prihodnje zgolj uredili cestišče in parkirne površine ter zamenjali svetila. Površine za pešce pa se zaradi pomanjkanja občinskega denarja ne bodo tlakovale.

Miran Krivec, Sijetlana Kavrelac

33

EŠD: 2844

Naselje: Drča

Občina: Šentjernej

Ime: Pleterje – cerkev Sv. trojice

Naslov: Drča 1, Šentjernej

Področje: UA

Obdobje: prva četrtina 15. stoletja (1407–1420, gotika)

Dela pri stari samostanski cerkvi Sv. trojice (EŠD 2844) so obsegala zaključek konservatorsko-restavratorskih posegov na gotskih oknih, restavri-

ranje kamna in zasteklitve oken IV in V. Konservatorska dela in restavratorske posege na starih gotskih oknih kartuzijanske cerkve smo začeli v letu 2007 in nadaljevali v letu 2008, v letu 2009 pa so stekla dela pri zadnjih dveh oknih. V poročilu obravnavamo okni IV in V, ki zaključujeta južno in vzhodno steno prezbiterijske enoladijske cerkve.

Ob delih smo preverili do zdaj uporabljene metode dokumentiranja, osvežili znanje pri restavratorskih delih na kamnu, popravili natančnost izdelave zasteklitve z brezbarvnimi okroglimi bucnamami v svinčenih veznih profilih in se odločili za posebno spremembo pri izvedbi kompozicije sestavnih delov obeh oken.

POSTOPEK DELA

Postavljanje gradbenih odrov

Znotraj

Na notranji strani smo pred vsako okno postavili ločen aluminijasti oder. Pred oknom V je svoj oder postavila kartuzija. Novi oder drugega proizvajalca, ki smo ga v letu 2009 končno uspeli kupiti, smo postavili delavci OE Novo mesto pred okno IV. Z odroma v lastni režiji smo bistveno zmanjšali stroške posega in olajšali delo zavodove ekipe.

Zunaj

Za dostop do višine skoraj 12 m smo najeli delovne odre pri podjetju iz Ljubljane. Hoteli smo postaviti med seboj povezan oder, žal pa je močan opornik med oknom tako konstrukcijo onemogočil. Posamezna volumna odra sta bila med seboj ločena, zaradi česar sta bila za spoznanje manj stabilna; to je oviralo fotografsko dokumentiranje, saj odra ni bilo mogoče poglobiti do ustrezne dimenzije, ki bi omogočila uporabo najprimernejših fotografskih objektivov.

Mersko (metrično) dokumentiranje arhitekturnih členov

Z vseh štirih odrov smo sami opravili fotografsko dokumentiranje pred posegi in med njimi ter po zaključku del. Meritve detajlov smo izvedli z ročno tehniko, ki jo uporabljamo že dolga leta. Želeli smo preizkusiti natančno 3D-lasersko skeniranje kamnoseških detajlov, a zanj (spet) ni bilo razpoložljivega denarja. Z oznakami (markerji) na različnih mestih v krogovičjih oken in z njihovo natančno metrično pozicijo smo omogočili izdelavo retificirane (razpačene) fotografije, ki nam je zelo pomagala pri digitalni interpretaciji načrtov oken.

Odstranjevanje obstoječe zasteklitve

Mozaično steklo, ki je bilo do sedanjih posegov uporabljeno na vseh starih gotskih oknih in verjet-

no izvira iz prvih let po drugi svetovni vojni, ko so izvedli precejšnja popravila poškodb, smo odstranili in vzorce shranili v materialni zbirki zavoda.

Posebnost posega

Ob meritvah in sondiranju treh vertikalnih reber obeh oken smo ugotovili, da so po vsej višini, vse do vrhnjega zašiljenega krogovičja, postavljena na novo. Časa zamenjave za zdaj še ne poznamo. Ker pa so poškodbe zaradi strelnih zaderkov tako na ostenju okna kot na krogovičjih, ne pa tudi na rebrih, so ta verjetno vstavili po drugi svetovni vojni.

Primerjava kompozicije steklenih polj med okni I–III ter IV in V je pokazala, da so železne vezi gostejše, drugačnega profila in vgrajene v tri okenska polja med stebriče, vsak kos posebej. Povezovalne vloge ti profili niso imeli, so le nosili steklene segmente.

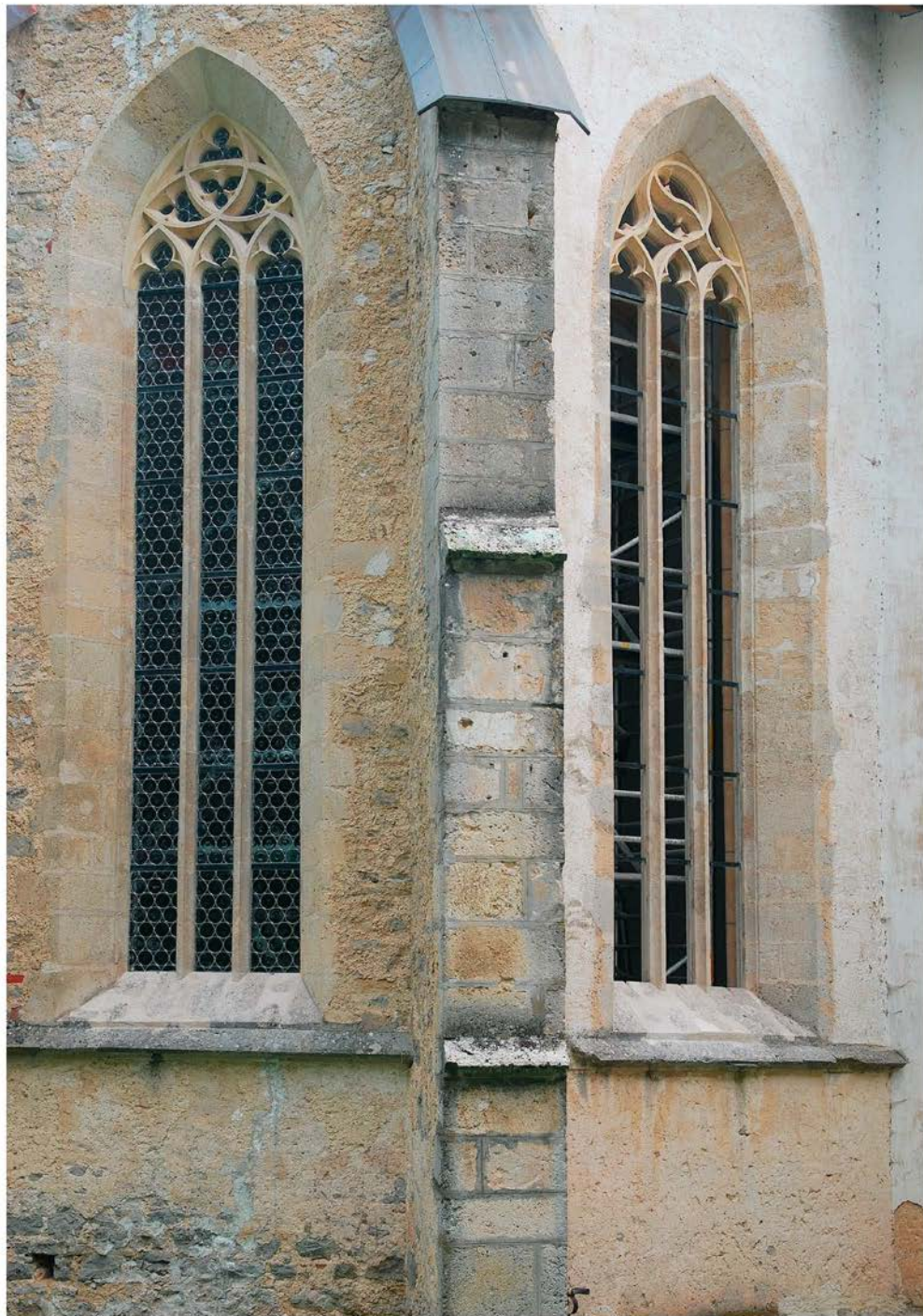
Odločili smo se, da mora kompozicija steklenih polj ponovno dobiti svojo izvorno podobo, ki jo na oknih I–III določajo izvorni kovani kovinski profili. Tudi na oknih IV in V smo na obeh straneh okenskega ostenja našli ohranjene prvotne ure. Dele sedanjih treh vertikalnih stebričev bi lahko odstranili, določili mere novih stebričev, jih izklesali in ponovno zgradili, tako da bi ob gradnji na spojih vstavili prečni kovinski profil, vendar se za to izvedbo nismo odločili, saj bi bila zelo zahtevna. Izvirno vrhnje krogovičje bi namreč morali podpreti z zahtevno oporno konstrukcijo.

Odločili smo se za drugo pot. Ohranili smo obstoječe stebriče, čeprav so izdelani iz drugačnega kamna, kot je izvirna gotska kamnoseška dekoracija. Določili smo prvotna ležišča kovinskih vezi, na teh višinah stebriče prevrtili in vstavili na novo skovane horizontalne vezi. Vnašali smo jih kot dele, nato pa zvarili, var premaknili v kamen in plombirali. S tem smo določili prvotno število zastekljenih polj, ki se ujema s kompozicijami oken I–III.

Skupaj z dosedanjim mozaičnim steklom smo odstranili in shranili tudi posebno kovinsko izvedbo prezačevalnega okna (ventus) na osrednjem oknu V, ki je v osi cerkve, neposredno za oltarjem in tako najbolj izpostavljeno pogledom.

Čiščenje kamna

Postopek dela na kamnu je bil enako natančen kot na oknih I–III. Izkazalo se je, da so poškodbe na izvornem zaključnem krogovičju vrh obeh odprtih izjemno hude. Opaziti je bilo mogoče odstopanje celotne kompozicije od profiliranega ostenja, kar pripisujemo predvsem potresom v zadnjih 600 letih, manj pa posledicam vojne. Nekaj strelnih poškodb je bilo tudi na teh detajlih. Posebno pozornost smo posvetili čim nežnejši obdelavi

Okni IV in V z zunanje strani med posegi. Levo je že na novo zastekljeno, desno pa ima že vstavljeni novo kompozicijo železnih veznih profilov (foto: J. Grobovšek).

Krogovičevje obeh oken smo izmerili s pomočjo oznak (markerjev); ti so na fotografiji in risbi omogočili uskladitev merskih podatkov (foto: J. Grobovšek).

Kakovostno opravljeno restavratorsko delo umetnikov kamnosekov je povrnilo sijaj elegantni geometriji gotike (foto: J. Grobovšek).

površin in ohranjanju patine na njej. Z globinskim injektiranjem veziva in plombiranjem stikov smo utrdili gotsko kamnito kompozicijo. V notranjščini okna V smo pustili opazno (a ne motečo) dimenzijsko razliko med starim stikom na novejša rebra, kjer je mogoče od blizu opaziti dokaz o časovnih obdobjih izvedenih del.

Zasteklitev z okroglimi stekelci (bucnami)

Vrsta zasteklitve je bila določena v preliminarnem konservatorskem programu leta 2005. Uporabili smo jo tudi tu, tako kot na oknih I–II in na oknu VI (nad vhodnim portalom).

Dimenzije nosilnega (in veznega) kovinskega profila so bile nekoliko večje (višina enaka kot na srednjeveških povezavah, debelini 12 mm). Odgovorni konservator je odločil, da na teh dveh oknih ne bo nameščen okrogli navpični kovinski profil (skozi ušesca), ki naj bi bil uporabljen za zaščito pred padcem stekla v notranjost cerkve; steklar je to odločitev upošteval.

Nova izvedba je sestavljena iz zelo majhnih »ključev«, ki spodaj in zgoraj pritiskajo na stekleno opno. Vidna pa so vsa tri svetlobna polja v oknu (v obeh oknih skupaj torej šest svetlobnih polj) brez moteče črte po sredini.

Kot novost smo v letu 2009 v delo vključili izpolnitev načela prenosa znanja na strokovne kolege. Od predvidenih dveh srečanj, enega na začetku del in drugega ob njihovem zaključku, smo sicer izvedli le prvo, saj se je izkazalo, da je projektno načrtovanje restavratorske dejavnosti v sakralnem objektu delno moteče za menihe.

Oba izvajalca sta restavratorska dela opravila skrbno in z nadzorovanimi materiali, seveda z upoštevanjem reverzibilnosti vsake etape posega. Končna zaščita vseh zunanjih površin kamna je bila izvedena s tremi premazi z apnenim cvetom. Zasteklitev je bila izvedena z enakimi materiali in v enakih dimenzijah kot na oknih I do III in na oknu VI. Optični učinek zasteklitve je primeren, estetska enotnost arhitekture je gotovo bistveno dopolnjena.

Nadzor je izvajal odgovorni konservator Jovo Grobovšek. Dokumentacijo zadnjih dveh oken sta (tako kot na prejšnjih) izvedla Jovo Grobovšek (meritve in fotografija) in Bojan Zaletelj (meritve, izrisi načrtov).

Kamnoseška dela je izvedlo podjetje IKA-UM, Kamnosežstvo Franci Kocjan, s. p., Zagrad pri Škocjanu, zasteklitev pa NON-STOP, d.o.o., Rogaska Slatina (steklarski mojster Peter Jankovič).

Jovo Grobovšek

34

ESD: 528

Naselje: Drča

Občina: Šentjernej

Ime: Pleterje – kartuzijanski samostan

Naslov: Drča I, Šentjernej

Področje: UA

Obdobje: 1403–1420 (posvetitev stare gotske cerkve), 1899–1903, november 1904 (posvetitev novega samostana)

2009–2010 – restavratorski poseg na ponovni zasteklitvi večjega števila poškodovanih oken velikega križnega hodnika novega samostana

Od samega začetka samostanske arhitekture kartuzijanov (sv. Bruno, 1084) se ponavlja podobna zasnova ključnih sestavnih delov njihovih stavbnih kompleksov. Od prezidave srednjeveške Velike kartuzije (Grande Chartreuse) v 17. stoletju se oblika snuje strogo simetrično okoli velikega križnega hodnika. Ta v novi pleterski kartuziji, ki jo je zasnoval francoski arhitekt Jean-François Pichat (1843–1914), meri vzdolžno okoli 96 m in prečno skoraj 160 m. Okna so vgrajena na vseh štirih krakih, zgoraj so polkrožno zaključena in zastekljena z barvnim steklom v svinčenih profilih. Zasteklitev je bila zaradi vojnih spopadov med drugo svetovno vojno na več mestih polomljena, delno popravljena z vstavljanjem ohranjenih stekel v svinčenih profilih iz drugih oken, marsikje pa le ponovno zastekljena z enostavnim brezbarvnim ravnim steklom.

Glede na obsežen poseg, ki je obsegal sanacijo vlage, stenskih ometov in opleskov na vsem velikem križnem hodniku (VS Poročila 44, str. 52–53), je smiselno popraviti vsa tista okna, ki so nepopolna ali napačno popravljena.

Izvedbo del je vodstvo kartuzije s soglasjem ZVKDS, OE Novo mesto, zaupalo restavratorskemu ateljeju Triptih, d. o. o., iz Ljubljane. Sredstva so bila zagotovljena šele konec leta 2009, zato je intenzivna obnova potekala v zimi 2009–2010. V pripravi izhodišč za obnovo je sodeloval tudi akademski slikar Lojze Čemažar. Vzorce stekel smo že pred tremi leti poiskali s pomočjo steklarskega mojstra Petra Jankoviča iz Rogaske Slatine. Ta je za dosedanja nujna vzdrževalna dela in manjša popravila usposobil enega od delavcev v samostanu, ki je ta dela opravljal poleg svojih običajnih opravil.

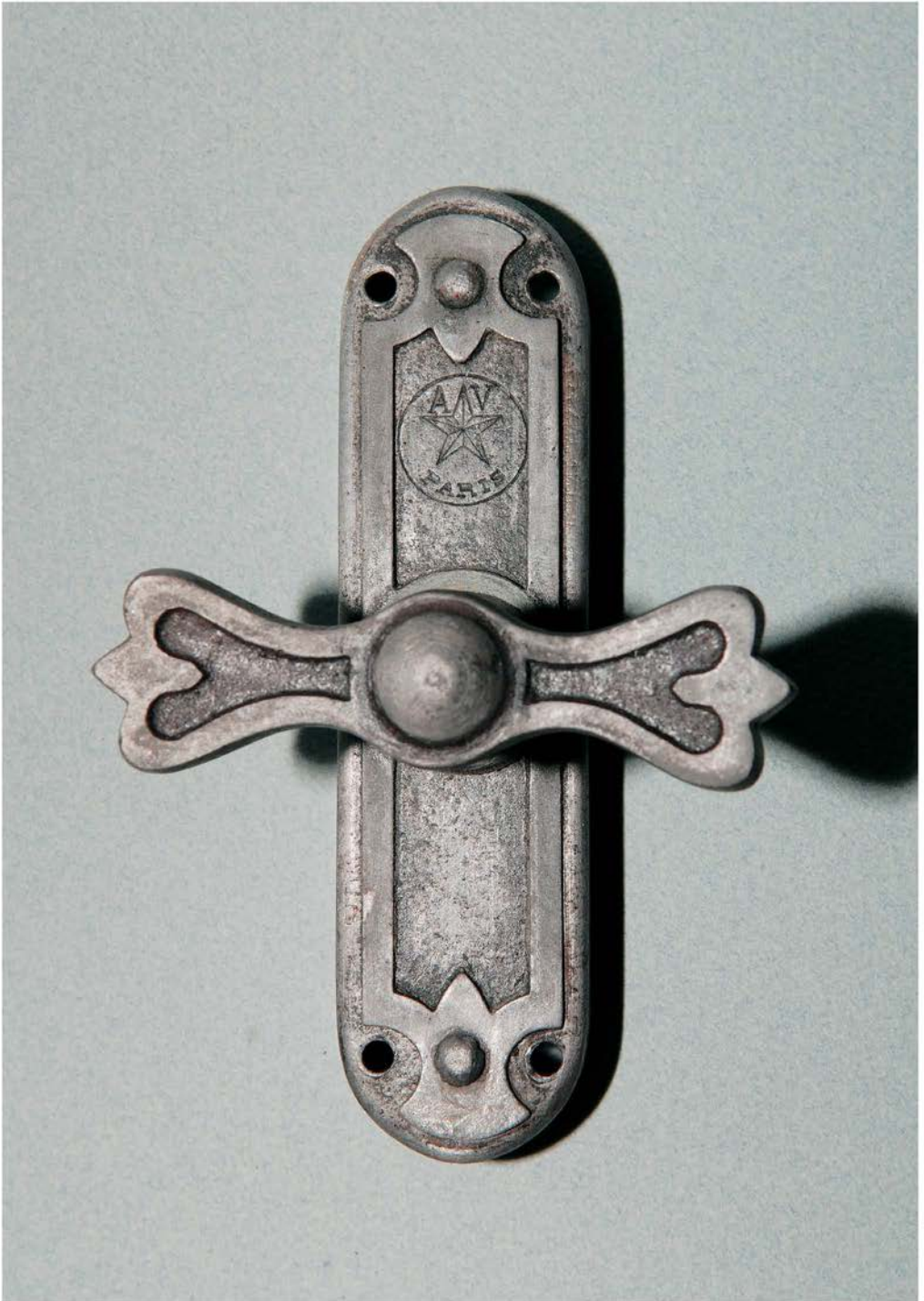
S celovitim pristopom, ki so ga restavratorji opravili v delavnici v Ljubljani, smo preiskali možnosti za sanacijo lesa okenskih okvirjev ter

Veliki križni hodnik je zastekljen z barvnimi okni, ki vnašajo razpršeno svetlobo po vseh štirih krakih (foto: J. Grobovšek).

Izvirna kompozicija je spodaj zaključena z okroglima poljema v levem in desnem vogalu (foto: J. Grobovšek).

Izjemno kakovostno okensko okovje je bilo narejeno v Parizu, kratici proizvajalca sta AV (foto: J. Grobovšek).

kovinskega okovja in izbrali večplasten barvni premaz za primerno dolgotrajno zaščito, odporno tudi proti UV-žarkom.

Izkazalo se je, da so okenska krila, danes stara že okoli 105 let, obrtniško zelo dobro izdelana, kovinsko okovje, izdelano v Parizu (monogram AV), pa deluje brezhibno. Po sto letih vgradnje je mogoče ugotoviti, da je bil les nekoliko premalo skrbno pleskan s sivimi oljnatimi barvami, sicer pa je bil zelo dobro ohranjen.

Okenski okvirji so ostali vzdani v ostenju velikega križnega hodnika in bodo postopoma obdelani »in situ«.

Ko bo zasteklitev dokončno obnovljena, bodo vsi štirje kraki velikega križnega hodnika dobili enakomeren barvni poudarek, ki ga skozi barvna stekla nudijo ure dneva in letni časi. Čeprav ta del samostana ni namenjen javnosti, je mogoče na fotografskih prilogah začititi posebno mističnost samostanskega ambienta, po katerem hodijo menihi iz svojih celic na vsakodnevne molitve, na delo in tedenska posvetovanja.

Samostanska skupnost bo nadaljnja restavratorska dela na vratih in nekaterih kamnitih in betonskih detajlih izvedla v lastni režiji.

Restavratorski poseg na opisani zasteklitvi oken velikega križnega hodnika je finančno omogočilo Ministrstvo za kulturo, del stroškov pa je prevzela kartuzija sama.

Fotografsko dokumentacijo je opravil odgovorni konservator Jovo Grobovšek, ki je nadziral tudi izvedbo del v ateljeju in na terenu.

Restavratorska dela je opravil Restavratorski atelje Triptih, d. o. o., Ljubljana, vodil pa jih je restavrator Luka Bogovčič. Stekla je na željo kartuzije pripravilo podjetje NON-STOP, d. o. o., Rogaška Slatina, ki ga vodi steklarski mojster Peter Jankovič.

Jovo Grobovšek

35

EŠD: 3073

Naselje: Drevenik

Občina: Rogaška Slatina

Ime: Drevenik – cerkev sv. Lenarta

Področje: A

Obdobje: srednji vek

Podružnična cerkev sv. Lenarta (zavarovana z Odlokom o razglasitvi naravnih znamenitosti ter kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju Občine Šmarje pri Jelšah, Uradni list RS, št. 35/90-1826), ki leži na južnem pobočju Dreveniške gore, se že več let intenzivno obnavlja; zaradi težav z odvodnjavanjem pa je v ladji in

prezbiteriju močno poškodovan cementni tlak. Ker je drenaža okoli cerkve že izvedena, želi lokalna skupnost v cerkvi urediti novo pohodno površino, vendar je bilo za izdajo kulturnovarstvenih pogojev za izvedbo novih pohodnih površin pred tem treba preveriti, na kakšni koti je prvotni, gotski hodni nivo.

Sondaže sva 27. avgusta 2007 izvedla Bogdan Badovinac, prof. um. zgod., in Danijela Brišnik, univ. dipl. arheologinja (Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, območna enota Celje). Tlak ob severni steni cerkvene ladje kaže tipične poškodbe, ki so posledica slabega odvodnjavanja (tlak je »napihnjen«, razpokan in dvignjen). Na tem mestu je bilo mogoče tlak z drobnim arheološkim orodjem fizično razbiti in dvigniti (sonda 1). Tlak na mestu sonde 2 pa je bil sicer v relativno dobrem stanju, vendar je bilo treba s sondo na tem mestu ugotoviti, ali je dvonivojskost med cerkveno ladjo in prezbiterijem primarna že v gotiki.

Sonda 1 v velikosti pribl. 0,85 x 1 m je bila locirana ob severni steni cerkvene ladje tik ob drugem podporniku gotskih reber. Po odstranitvi močnega cementnega tlaka (SE 1) je bila tik pod podpornikom gotskih reber ohranjena zaplata peščenega, prhkega »estriha« (SE 03); drugod v sondi pa je pod cementnim tlakom peščeno zemljeno nasutje – melj (SE 02), ki deloma prekriva močno maltast, tako imenovan »gotski« estrih (SE 4); ta je fragmentarno ohranjen na globini 0,1–0,14 m v večjem delu sonde in močno poškodovan. Stik »gotskega« estriha s severno steno ladje ni jasen, saj je prekinjen z vdolbino, globoko do 0,20 m. Glede na to, da je bil na tem mestu cementni tlak močno poškodovan (dvignjen in razpokan), rjav peščen melj pa spran v vdolbino med »gotskim« estrihom in temeljem, je bil estrih najbrž poškodovan zaradi slabega odvodnjavanja.

Sonda 2 v obliki črke L je bila locirana na prehodu/stopnici v prezbiterij ob severni stranici slavoloka (velikost pribl. 0,6 x 0,3 m in 0,5 x 0,3 m). Po odstranitvi cementnega tlaka in dveh cementnih tlakovcev v prezbiteriju sta bili pod tankim meljastim nasutjem (SE 02) na mestu današnje stopnice iz ladje v prezbiterij vidni dve gradbeni fazi – dva estriha: zgornji (SE 03) je bil močno peščen, prhek, rumenkaste barve z vidnim utorom, ki je tekkel vzporedno z linijo obstoječe stopnice, vendar je bil za pribl. 0,2 m umaknjen proti prezbiteriju. Po odstranitvi zgornjega estriha smo na globini 0,14 m dokumentirali močan maltast, lepo zaglajen estrih (SE 04); ta je od estriha v ladji nivojsko dvignjen za pribl. 0,08 cm in umaknjen od linije današnje stopnice za pribl. 0,2 m ter predstavlja starejšo fazo

premoščanja višinske razlike med cerkveno ladjo in prezbitერიem.

»Gotski« estrih (SE 04) se naslanja na severno stranico slavoloka, medtem ko je v podaljšku sonde v ladji stik med bazo oltarja in »gotskim« estrihom na severu prekinjen z destrukcijo, ki je bila naknadno »pokrpana« s peščenim estrihom SE 03. Kaže, da lahko po strukturi in barvi enačimo estrih SE 03 iz sonde 1 in sonde 2 ter da so z njim »popravljali« poškodbe v »gotskem« estrihu.

Manjše sondažne raziskave v cerkvi sv. Lenarta v Dreveniku, ki so bile izvedene zgolj do globine nivoja tako imenovanega »gotskega« estriha (ta na nobenem mestu ni bil prebit ali dvignjen), so pokazale, da je tik pod današnjim cementnim tlakom starejša hodna površina. Ta je ob severni steni cerkvene ladje močno poškodovana – nivojsko ruinirana, na prehodu iz cerkvene ladje v prezbitერიj pa je bolje ohranjena. V kakšnem stanju je estrih na celotni površini cerkvene ladje in prezbitერიja, iz prostorsko zelo omejenih sond sicer ni mogoče razbrati, jasno pa je, da bo izvedba nove hodne površine, potrebne za nemoteno uporabo cerkve, težko izvedljiva. Nov tlak namreč po tehničnih normativih zahteva določene utrditve in izravnave (minimalno 0,25–0,3 m), s čimer bi že posegali v historični hodni nivo; dvig nove funkcionalne hodne površine pa zaradi usklajenosti z arhitekturo ni mogoč.

Natančnejša datacija »gotskega« estriha z arheološko metodo raziskav zaradi popolne odsotnosti arheološkega drobnega gradiva ni bila mogoča; glede stratigrafskega stanja »gotskega« estriha s severno steno slavoloka (estrih se nanjo naslanja) pa je po mnenju B. Badovinca zelo verjetno, da gre dejansko za gotski hodni nivo. Brez obširnejših arheoloških raziskav in parcialnega preboja »gotskega« estriha za določitev stratigrafskih odnosov je prav tako nemogoče z gotovostjo trditi, da je obstoječi »gotski« estrih resnično gotski in ne mlajši – na primer baročni estrih na originalnem gotskem nivoju.

Danijela Brišnik

36

EŠD: 19658

Naselje: Družmirje

Občina: Šoštanj

Ime: Družmirje – arheološko najdišče Falkov kloster

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, srednji vek, novi vek

Strokovna ekipa Zavoda za varstvo kulturne dediščine, OE Celje, je ob pomoči dveh fizičnih

delavcev, ki jih je zagotovil Premogovnik Velenje, med 1. in 3. aprilom 2008 z ročnim izkopom testnih jam/jarkov ter deloma intenzivnim pregledom odprtih površin na območju arheološkega najdišča Družmirje – Falkov kloster izvedla predhodne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča. Najdišče je zavarovano z Odlokom o razglasitvi kulturnih spomenikov v Občini Šoštanj (Uradni list Občine Šoštanj, št. 3/2006-3) kot spomenik lokalnega pomena.

Terenska dela so potekala v sklopu redne dejavnosti zavoda. Ker so v globokih zemeljskih plasteh na območju Družmirja in Gaberk evidentirani debeli sloji lignita (v osrednjem delu Šaleške doline je sloj premoga debel do 170 metrov), Premogovnik Velenje na teh mestih načrtuje eksploatacijo premoga, zaradi česar se bodo posledično širila ugrezninska območja. Arheološko najdišče Falkov kloster v Družmirju je zato neposredno ogroženo, saj mu grozi popolno uničenje, tj. pogrezanje in zalitje zaradi širjenja Družmirskega jezera.

Na obravnavani lokaciji, ki leži na drugi, pribl. 5 m dvignjeni terasi potoka Velunja (največji pritok reke Pake v Šaleški dolini) pod Ležnom v Družmirju, je zadnji dve desetletji pri kmetijski obdelavi zemljišč moč opaziti površinske sledove naselitve od antike do srednjega in novega veka. Na najdbe je prvi opozoril najemnik zemljišča Ivan Apat, ki je opazil, da se pri oranju vedno znova dvigajo na površino velike količine kamena in gradbenega materiala. Muzej Velenje je v naslednjih letih izvajal sistematične ogledne terena z delnim kolekcioniranjem najdb, ki so hranjene v depojih muzeja Velenje. Na pobudo Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območne enote Celje, so bila v letu 2002 pri Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije pridobljena sredstva za izvedbo geofizikalnih raziskav na obravnavanem območju. Raziskave, opravljene z metodologijo merjenja geoelektrične upornosti tal in magnetometrijo, so potrdile obstoj arheoloških struktur (Branko Mušič, Poročilo o geofizikalnih raziskavah na lokaciji Družmirje pri Šoštanju, 2002. Arhiv ZVKDS, OE Celje). V letu 2006 je Občina Šoštanj na podlagi strokovnih zasnov, ki jih je izdelal ZVKDS, OE Celje, sprejela Odlok o razglasitvi kulturnih spomenikov v Občini Šoštanj (Uradni list Občine Šoštanj, št. 3/2006-3), s čimer je arheološko najdišče Falkov kloster pridobilo pravno varstvo.

Med najdbami, kolekcioniranimi pri cikličnih terenskih ogledih, sta prevladovala poznorimskodobna metličena lončenina in gradbeni material, odkrit pa je bil tudi odlomek fine rimske lončenine, tako imenovane terre sigillate. Ohran-

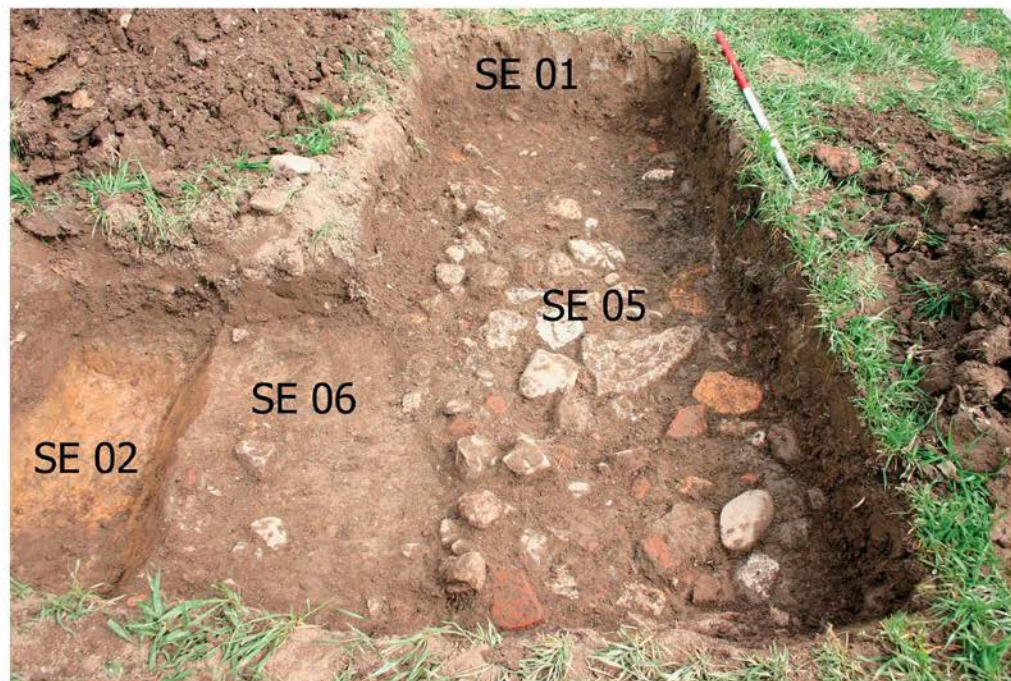
jen je del ustja manjše posodice z reliefnim okrasom dveh (zelo poškodovanih) rozet oziroma krogov. Zaradi poškodovanosti natančnejša tipološka in kronološka opredelitev ni mogoča. Od kod ledinsko ime za njive pod Ležnom – Falkov kloster – pisni viri molčijo, zanimiva pa je razlaga imena Družmirje, ki naj bi izviral iz imena naselja Tresimirjevo, poimenovanega po slovanskem veljaku Tresimirju, kar kaže na kontinuiteto poselitve prostora vse od antičnih časov (Tone Ravnikar, Vzhodna polovica Šaleške doline v srednjem veku; Danijela Brišnik, Od kamnitih sekir do terre sigillate. V: Velenje. Razprave o zgodovini mesta in okolice. Velenje, 1999).

Namen arheološke raziskave je bil ugotoviti stopnjo poškodovanosti arheološkega najdišča, določiti naravo in globino stratifikacije ter zamejiti obseg arheološkega najdišča. Stratigrafsko stanje v testnih jamah/jarkih je precej enotno in smo ga na celotnem raziskanem območju povezali v šest stratigrafskih enot (SE). Geološko osnovo predstavljajo različne aluvialne plasti, ki se ponekod izklinjajo, tako da se v testnih jarkih pojavljajo različno in na različnih globinah. V TJ 2 je dober prikaz treh aluvialnih nanosov: na dnu izkopa smo dokumentirali sivo plast drobnega gruča s prodniki (SE

04), nad katero je odložena plast rjavosive mivke (SE 03), nad njo pa plast oranžnorjave zbite meljaste ilovice s 7 odstotki drobnih in 3 odstotki srednje velikih kamnov, 7 odstotki železovih in 3 odstotki manganovih oksidov (SE 02). Na severnem in južnem delu raziskanega območja je neposredno nad geološkimi plastmi plast recentne ornice (SE 01), v kateri so bili posamezni odlomki srednjeveške lončenine in novoveškega gradbenega materiala. Plast ornice je precej debela, tudi do 0,40 m.

Povsem drugačno stanje je na osrednjem delu (TJ 3, TJ 5, TJ 7 in TJ 9), kjer sta bili dokumentirani dve kulturni plasti (SE 05 in SE 06). Plast SE 05 predstavlja ruševinsko plast temnosivkastorjave meljaste ilovice s 15 odstotki drobnih, 10 odstotki srednje velikih in 10 odstotki velikih kamnov – lomljenci (apnenec, dolomit, peščenjak) in odlomki antične lončenine ter gradbenega materiala. Plast SE 06 je tanka plast pod ruševino SE 05, s precej manj kamenja in tudi z manj odlomki antičnega gradbenega materiala, še vedno pa z odlomki antične lončenine. SE 06 je bila najbolj vidna v TJ 5 ter nekoliko slabše v TJ 9, v ostalih TJ pa ločnica med njima ni bila jasna.

Obseg arheološkega najdišča je zaradi slabe ohran-

Stratigrafsko stanje v testnem jarku 5: pod ornico (SE 01) sta očiščeni površini kulturnih plasti SE 05 ter pod njo ležeča plast SE 06. Levo spodaj je vidna geološka plast (SE 02) (foto: M. Bricelj).

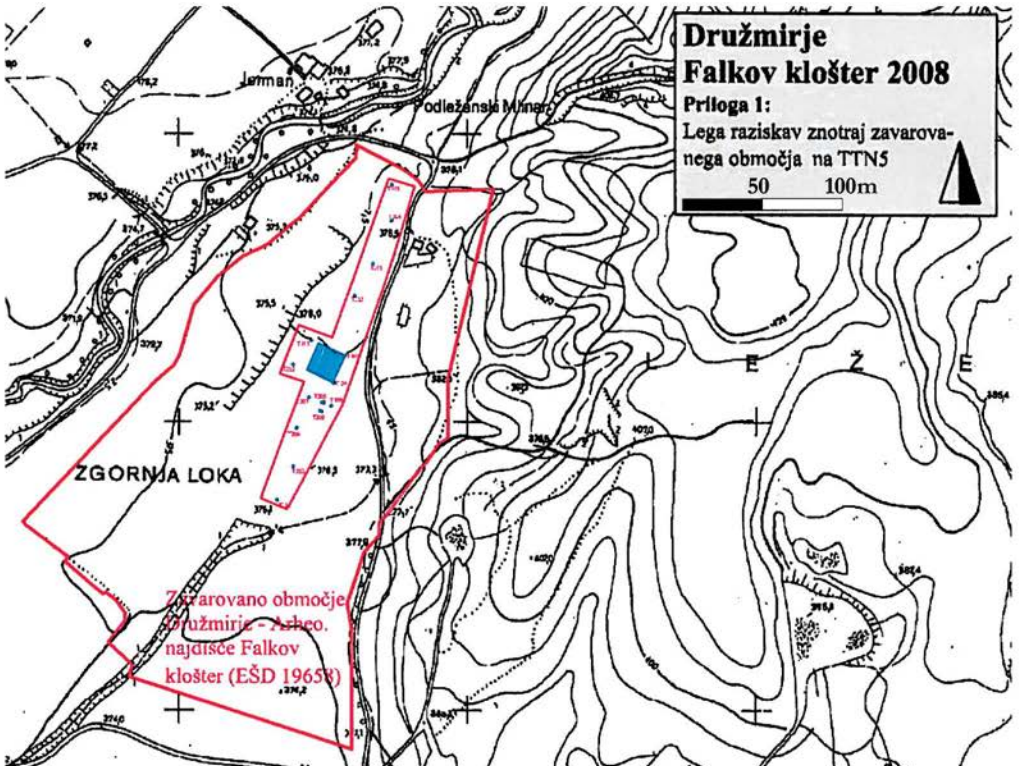
jenosti najdišča in zaradi razpršenosti najdb (kar je posledica oranja in s tem raznašanja najdb iz primarne lege v sekundarno) težko z gotovostjo zamejiti, vendar pa se arheološke najdbe pojavljajo v skoraj vseh TJ, razen v skrajnem južnem TJ 11

Odlomek dna z ostenjem najverjetneje antičnega vrča (TJ 9/SE 5; PN 03) (foto: E. Butina)

in skrajnih zahodnih TJ 12 in TJ 13. Srednjeveški odlomki lončenine so na raziskanem območju redki – v testnih jarkih smo jih dokumentirali le na severnem delu v TJ 01 in TJ 15. Antične najdbe lončenine in gradbenega materiala so številnejše in se pojavljajo skoraj po celotnem raziskanem območju – od TJ 14 na severu do TJ 10 na jugu. Zavarovano območje arheološkega najdišča Falkov kloster je prikazano na prilogi, kjer je hkrati zarisano območje izvedenih predhodnih arheoloških raziskav. Glede na rezultate teh raziskav lahko najdišče natančneje zamejimo na vzhodu s sedanjo cesto, na zahodu z robom zgornje terase, na severu se rob zavarovanega območja skoraj prekriva z rezultati predhodnih arheoloških raziskav (antične najdbe v TJ 14), na jugu pa sega približno do lokacije TJ 10. To območje je osrednji del najdišča, kjer je koncentracija antičnih najdb največja, zaradi večletne uporabe prostora pa se posamezni odlomki lahko pojavljajo tudi na širšem predelu.

Na pregledanem območju je bilo v 15 testnih jarkih in pri intenzivnem pregledu odprtih

Lega arheoloških raziskav Falkov kloster, 2008 (izdelala: E. Butina)

površin skupno dokumentiranih 365 artefaktov in tri kosti. Med artefakti prevladujejo odlomki gradbenega materiala (240 kosov = 66 odstotkov) in keramike (118 kosov = 32 odstotkov). Med ostalimi najdbami so bili še trije kosi žindre, dva kosa železa, en kos lepa in en kos gume. Med gradbenim materialom prevladujejo večinoma antični kosi, in sicer kar 233 odlomkov oziroma 97 odstotkov vsega gradbenega materiala. Največ odlomkov je tegul in tubulov, kar kaže na obstoj kvalitetno grajenega objekta, primerljivega z najdbami v bližini Šaleške doline (Celje, Vrnsko ...). Odlomki keramike, ki so za kronološko in funkcionalno določanje najhvaležnejši vir, izhajajo iz treh časovnih obdobj. Največ je odlomkov antične keramike (106 kosov oziroma 90 odstotkov), sledijo odlomki srednjeveške keramike (7 kosov oziroma 6 odstotkov) ter odlomki novoveške keramike (5 kosov oziroma 4 odstotki). V večini primerov gre za odlomke ostenij in ustij posod. Glede na fakturo keramike ter posamezne odlomke ustij in dnov posod rimskodobno gradivo preliminarno umeščamo v čas od 1. do 3. stoletja n. š.

Navkljub jasno podanim smernicam za varstvo nepremične arheološke kulturne dediščine je arheološko najdišče Falkov kloster še vedno neposredno ogroženo in mu – če zavarovalne arheološke raziskave ne bodo opravljene pravočasno – grozi popolno uničenje, brez ustreznega dokumentarnega varstva, ki se zdi – glede na dinamiko širjenja Premogovnika in splošno javno dobro, povezano z eksploatacijo premoga – edino mogoče.

Danijela Brišnik, Eva Butina, Maja Briceļ

37

EŠD: 3635

Naselje: Dutovlje

Občina: Sežana

Ime: Dutovlje – cerkev sv. Jurija

Področje: R

Obdobje: druga polovica 15. stoletja, prva četrtina 17. stoletja, 1609, druga polovica 18. stoletja

Cerkev stoji sredi starega vaškega jedra. Znano je, da je bila tu postojanka v lasti vitezov templjarjev in da je bila cerkev v času turških vpadov dobro utrjena z obzidjem in štirimi stolpi. Prvotna srednjeveška cerkev je bila večkrat prezidana in povečana, predvsem v 17. in 18. stoletju, ko je dobila sedanjo triladijsko obliko z galerijo nad stranskima ladjama. Prezbitarij je triosminsko zaključen, cerkvene stene obkroža še gotsko pore-

zan izstopajoči talni zidec. Nad levim stranskim vhodom na zahodni fasadi cerkve je pozidan značilen zvonik oglejskega tipa z zdaj zaprto lopo v pritličju.

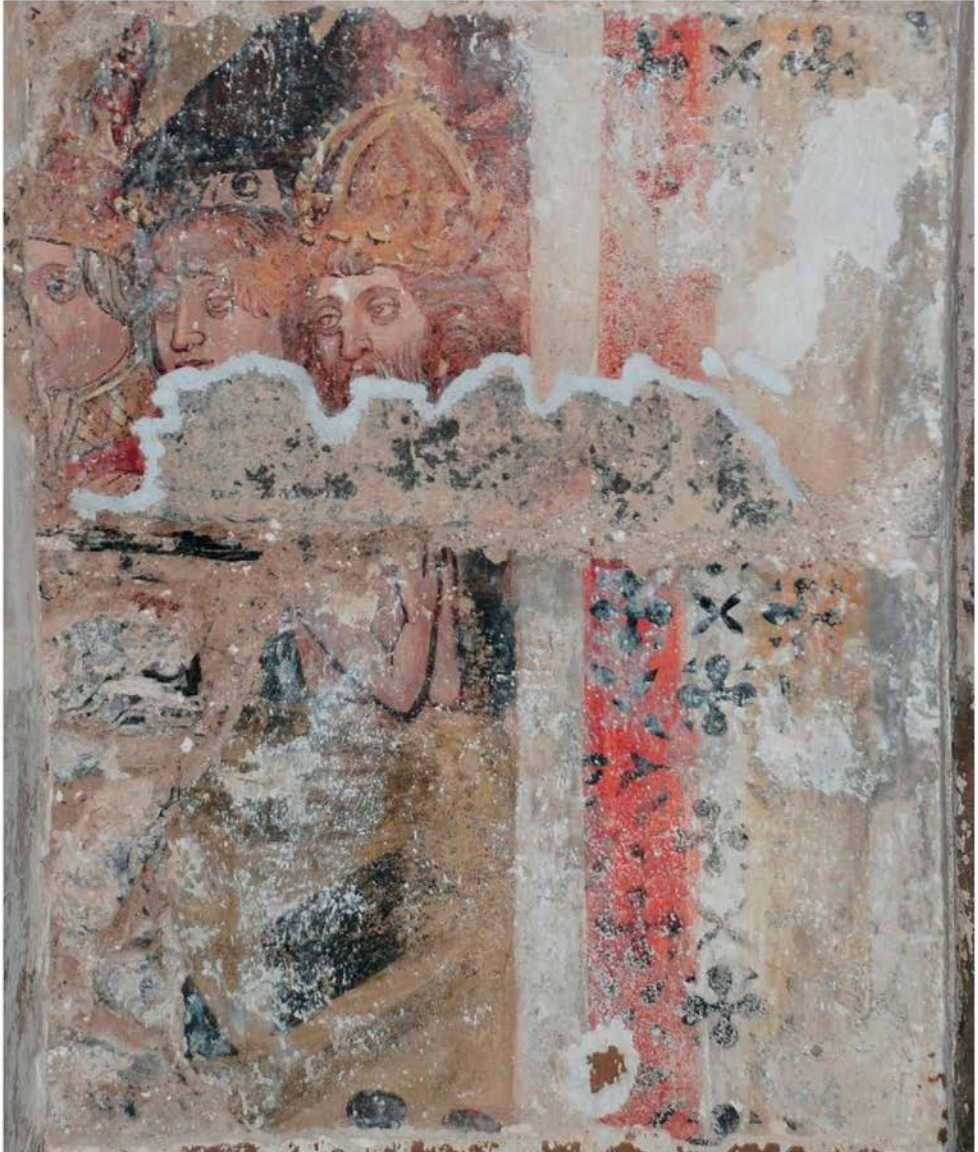
Iz lope pod zvonikom se v severno stransko ladjo cerkve odpira šilastoločno zaključen gotski portal. Portal ni v funkciji; lopa pod zvonikom je zaprta in služi kot skladišče, v cerkvi pa je skrit za veliko spovednico, ki pokriva celotno širino ladje.

Ob odstranitvi spovednice zaradi njene obnove se je na levi strani portala pokazala figurativna poslikava, delno odkrita izpod beležev. Ob ogledu se je pokazalo, da gre za zelo kvalitetno freskoposlikavo, verjetno iz sredine 15. stoletja. Na vidnem kosu freske so od leve proti desni upodobljeni bradat in dolgolas cesar, mladenič in papež, za njimi pa je delno viden mož s pokrivalom. Nadaljnje sondiranje je pokazalo, da se poslikava ne nadaljuje na sosednjih stenah, ampak le na obodu portala, in da gre za posamezne fragmente, ki med seboj niso povezani. Pod omenjenimi portreti je bila namreč odkrita precej manjša klečča figura brez glave. Zanimivo je, da je omenjeni portret cesarja precej podoben portretu cesarja Friderika III. Hasburškega (vladal v letih 1440–1993), kot ga je v Piccolominijevi biblioteki ob sienski katedrali upodobil Pinturicchio.

Ugotovljeno je bilo, da so bili fragmenti fresk na sedanje mesto preneseni skupaj s portalom in lepo obdelanimi kamni, ki v notranjosti cerkve oblikujejo vratno špaletto. Ob ponovni postavitvi so bili tudi med seboj premešani, tako da med njimi ni prvotnega nasledja. Po dosedanjih raziskavah pa lahko domnevamo, da so v sedanjo vratno špaletto vžidani vsi originalni kamni.

Nadaljnja sondiranja bodo pokazala, ali je od stare gotske cerkve ostala še kakšna stena in z njo tudi poslikava. Kakor koli že, to odkritje je lep prispevek h gotskemu stenskem slikarstvu v tem delu Slovenije.

Andrej Jazbec

Dutovlje, cerkev sv. Jurija, sonda levo od portala z dvema fragmentoma poslikave (foto: A. Jazbec, 2009)

38

EŠD: 12975

Naselje: *Dvorska vas*

Občina: *Radovljica*

Ime: *Dvorska vas – dvorec Drnča*

Naslov: *Dvorska vas, Begunje na Gorenjskem*

Področje: *UA*

Oddobje: *16.–20. stoletje*

V letu 2009 je bila v sklopu zdraviliškega kompleksa v Dvorski vasi zaključena obnova dvorca Drnča. Na gradu je bila zaključena obnova fasade z rekonstrukcijo arhitekturne poslikave v obliki šivanih vogalov oziroma rustike na konzolnih pomolih. Na dvoriščni strani je bilo prislonjeno novo stekleno dvigalo, okoli gradu pa so bile površine tlakovane z več vrstami tlakov (ne po projektu). Interjerji so bili urejeni skladno s potrebami hotela in finančnimi možnostmi (iglane preproge namesto parketov, neustrezna keramika). Okence iz najstarejše faze gradu je bilo prezentirano z novo zasteklitvijo; prezentirana je bila tudi freska z Lambergovim grbom v prvem nadstropju. Vse izvorno pohištvo je bilo restavrirano (Ocra), prav tako so bila restavrirana intarzirana vratna krila (zaradi požarnih zahtev so bila vrata v hotelske sobe zamnjana z novimi vratnimi krili). Na pod-

lagi dendrokronoloških raziskav je stavbni razvoj gradu datiran. Žal so bili zaradi nerazumevanja vsi predhodno očiščeni in pokrpani izvorni ometi na obokih v celoti preplasteni s tankim slojem sanirnega ometa. Historična poslikava v sobi v drugem nadstropju je restavrirana. Okna so v celoti nova, v podjetju Lesko Žiri so jih izdelali po načrtu (A. Hafner, u. d. i. a.) na podlagi ohranjene fotografije iz okoli leta 1900. Dela, pri katerih je sodelovalo več izvajalcev, je financiral investitor v sodelovanju z Ministrstvom za kulturo in EU.

Nika Leben

Restavrirana poslikava (foto: N. Leben, 2009)

Dvorska vas, pogled na obnovljeni dvorec Drnča (foto: N. Leben, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

39

EŠD: 12786, 4977

Naselje: *Erzelj*Občina: *Vipava*Ime: *Erzelj – protiturški tabor, zaselki Mesesneli,**Miški in Vovki*Področje: *E*Obdobje: *19. in 20. stoletje*

Vas Erzelj, ki ima v glavnem ohranjen stavbni fond iz 18., 19. in 20. stoletja, leži JZ od Vipave in v zavetju Vipavskih brd. Sestavlja jo pet zaselkov: Tabor, Mesesneli, Miški, Vovki in Lenivec. Zaselek Tabor, ki leži nad naštetimi zaselki, je ostanek protiturškega tabora, nekoč dobro utrjenega z obzidjem in vhodnim stolpičem. V Taboru danes stojijo stanovanjski objekti in dve cerkvi. Tu je bil v drugi polovici 15. stoletja tudi predelan grad San Michele, omenjen leta 1351.

Na območju vasi stoji več vodnih virov – studencev, kalov in vodnjakov, ki so jih Erzeljčani v drugi polovici 20. stoletja večinoma opustili. Studenec in kal pod Pajšto, studenec v Zajami, Urščev studenec in vodnjak v Taboru so bili do jeseni 2009 prekriti in zasuti z raznim materialom. Zato je bilo studence in vodnjak najprej treba

očistiti nesnage, vegetacije in nasutja. V drugi fazi smo jih dokumentirali in nato pripravili izhodišča za celovito obnovo. Izvajalec del GT Podgornik iz Črnič je objekte obnovil po metodi suhozida: kamnite stene, oboke in ograje. Iz kamnitih blokov grajena cisterna komunskega vodnjaka v Taboru, globoka okrog 7 m, pa ni imela ohranjenega oklepa, zato smo oklep rekonstruirali na podlagi fotografske dokumentacije.

Obnovljeni studenci in vodnjak so vključeni v tako imenovani projekt Leader – Tematske poti.

Andrejka Ščukovt

Urščev studenec v Taboru (foto: A. Ščukovt, 2009)

Studenec v Zajami (foto: A. Ščukovt, 2009)

Studenec pod Pajšto (foto: A. Ščukovt, 2009)

40

EŠD: 131

Naselje: Fala

Občina: Fala – Ruše

Ime: Fala – hidroelektrarna Fala

Naslov: Fala 37

Področje: T, Z

Obdobje: 1913–1918, prva četrtina 20. stoletja

Hidroelektrarna Fala leži v ozki Dravski dolini. Za njeno lokacijo so bili odločilni ugodni podatki o geološki strukturi terena, ne prevelika širina reke, razmeroma majhna oddaljenost od Maribora (17 kilometrov) in dejstvo, da gradnja jezu ni prizadela pomembnejših agrarnih površin. Po prvotnih načrtih naj bi HE začela delovati že leta 1916, vendar je začetek prve svetovne vojne načrte temeljito spremenil. Zaradi novih okoliščin je vojno ministrstvo na Dunaju izdalo nalog, naj se na območju JV Alp ustanovijo nove tovarne za vojaške namene. V bližnjih Rušah so tako začeli graditi tovarno za proizvodnjo karbida in dušika, za kar je bilo potrebno precej električne energije. Tako je tudi gradnja HE Fala imela prioriteto pri nabavi materiala, dodeljeni so ji bili tudi vojni ujetniki in gradnja se je pospešila. V maju 1918 je začelo obratovati prvih pet agregatov od pred-

videnih sedmih. V novih državnih mejah je imela Fala resnično zaviden in dominanten položaj, saj se ji je odpirala možnost elektrifikacije med Dravo in Savo, od zasavskih rudnikov do Slovenskih goric, Pomurja in delov hrvaškega Zagorja; to je v dobršni meri tudi izkoristila. Njena proizvodnja električne energije je predstavljala petino celotne porabe takratne države.

Leta 1925 je v falski elektrarni začel obratovati šesti agregat, temu pa je leta 1932 sledil še sedmi. Elektrarniške naprave so izvirale iz svetovno znanih podjetij, kar je elektrarni tudi zagotavljalo uspeh. Dejansko je elektrarna Fala v času med obema vojnoma veljala za zelo sodoben objekt in za enega največjih tovrstnih objektov v Srednji Evropi. Proizvodnja električne energije se je v tem času že močno približala meji dosegljivega, saj je od 15 milijonov kWh, proizvedenih v letu 1918, narastla na 184 milijonov kWh v letu 1940. Ta vzpon pa so spremljale tudi številne organizacijske in tehnične težave, ki so bile tedaj pač neizbežne spričo različnih interesov na dotlej nerazvitem gospodarskem področju. Med vojno je bila elektrarna večkrat napadena, a večje škode ni utrpela. Po drugi svetovni vojni so začeli na Dravi graditi nove elektrarne z večjimi zmogljivostmi, tako da je pretočnost starih turbin na Fali, glede na

elektrarne v Dravski verigi, postala majhna. Leta 1977 je bil zato v prvo pretočno polje dograjen osmi agregat z močjo 17.000 kWh, kar je sicer zmanjšalo skupno prepustnost pretočnih polj na 4480 m³/s, vendar je bila pretočnost še vedno zadovoljiva. V osemdesetih letih pa so agregati tako dotrajali, tako da je bilo treba obnoviti celotno elektrarno. Na desnem bregu Drave, ob splavnici in ribji stezi, je bila tako leta 1991 zgrajena nova strojnica. V njej danes obratujeta dva agregata z 20.000 kW moči. Leta 1995 pa je bila vgrajena tudi nova turbina osmega agregata z močjo 19.000 kW in z večjo pretočnostjo. Skupna moč prenovljene elektrarne je 59.000 kW pri pretočnosti 505 m³/s in letni proizvodnji 270 milijonov kWh električne energije.

Kompleks elektrarne sestavljajo:

- vhodna ploščad,
- zaporniška hiša,
- objekt lastne rabe,
- vtočne zapornice,
- objekt stare strojnice,
- upravna stavba,
- jez s pretočnimi polji in prehodom za splave,

- stikalno poslopje za transformacijo in razvod električne energije,
- potopna stena,
- objekt 9. in 10. agregata (agregata sta nameščena na mestu prvotne splavarske poti čez elektrarno).

Po prenovi elektrarne, leta 1992, so iz proizvodnje izključili pet najstarejših agregatov iz leta 1918, leta 1996 pa še sedmi in osmi agregat, tako da zdaj obratujejo le trije najnovejši agregati, postavljeni zunaj stare strojnice.

To je omogočilo začetek ureditve muzeja ter ogled prostorov in naprav v starem delu elektrarne. Naprave in prostori so bili urejeni tako, da sta sam kompleks in njegova oprema ohranjena v svoji prvotni obliki. Tudi prizidek upravnega poslopja iz petdesetih let se oblikovno navezuje na zgradbo strojnice in sestavlja celoto. Konservatorsko-restavratorska dela potekajo že od sredine devetdesetih let prejšnjega stoletja, v letu 2008 (ob 90-letnici delovanja) pa so bila dokončana tudi zadnja dela na vhodni ploščadi ter na vseh zapornicah in dvigalih.

Predstavljeni objekti starega dela elektrarne,

Hidroelektrarna Fala (foto: D. Damjanović)

ki sestavljajo kompleks, so vsi, razen prizidkov turbinske hiše in stikalne zgradbe, iz leta 1918. Zgradbe so iz armiranobetonske konstrukcije, iz materiala in konstrukcije, ki so ju začeli uporabljati na prehodu iz 19. v 20. stoletje. Gre za uporabo konstrukcijskih principov, ki so bili še vedno oblikovani pod vplivom estetike stilov, kjer gre predvsem za osno zasnovo. Hkrati pa je treba poudariti, da oblikovanje opreme kaže uporabo sodobnih oblikovalskih principov in da je bil izbor armiranobetonske konstrukcije pogojen z obremenitvami, ki jih mora konstrukcija elektrarne prenašati.

Dekoracija je bila minimalna (v strojnici oblikovanje stebrov, zasnova prezračevalnih mrež, pilastrov, luči so secesijske). Zunanost objektov je zasnovana po principih, po katerih posamezni funkcionalni deli kompleksa niso izpostavljeni, ampak so vkomponirani v arhitekturo, tako da njihova funkcija ne izstopa. Izrazita primera sta turbinska hiša in tudi stikalna zgradba. Del kompleksa, ki ima navzven jasno izraženo funkcijo, je jezovna zgradba. Kompleks elektrarne je pomemben zaradi vseh naštetih lastnosti, saj že ta osnovna predstavitev kaže pomen in navezavo na takratno oblikovanje industrijskih zgradb in razmere, ki so na tem področju vladale v Evropi. O sami pomembnosti elektrarne v takratnem času priča tudi dejstvo, da so v bližnjih Rušah istočasno gradili tovarno dušika (po prvotnih načrtih naj bi bila tam tovarna smodnika), za katero so porabili bistveno manj gradbenega materiala (predvsem železnih konstrukcij) kot za elektrarno.

Z restavriranjem stare strojnice in stikalnice ter namestitvijo muzejske zbirke predstavlja elektrarna na Fali prav gotovo najkvalitetnejšo tehniško dediščino. Namestitvev zbirke v samem proizvodnem objektu je pomembna z več vidikov:

- obstoječa zgradba vzdržuje nivo Drave in je dodatna funkcija ne obremenjuje,
- muzej o elektrarni, nameščen v elektrarno samo, je pomemben tako zaradi nazornejše predstavitve gradiva kot tudi zaradi zgradbe same,
- ne nazadnje, zgradba brez funkcije propade oziroma jo je veliko težje vzdrževati.

Historični del hidroelektrarne je bil leta 1986 razglašen za kulturni spomenik lokalnega pomena. V letu 2008 je bila hidroelektrarna na Fali razglašena za kulturni spomenik državnega pomena (Odlok o razglasitvi hidroelektrarne Fala za kulturni spomenik državnega pomena, Uradni list RS, št. 62/2008).

Dean Damjanović

41

ESD: 2219

Naselje: Godešič

Občina: Škofja Loka

Ime: Godešič – cerkev sv. Nikolaja

Področje: UA, R

Obdobje: prva polovica 16. stoletja

V letu 2008 so bili v prezbiteriju podružnične cerkve sv. Nikolaja (Miklavža) na Godešiču zaključeni konservatorsko-restavratorski posegi na gotških poslikavah Jerneja iz Loke. Poslikava je bila tehnološko sicer dobro izvedena, vendar je v stoletjih zaradi neustreznih razmer in posegov utrpela mnogo poškodb. Glavni vzrok propadanja je bila čezmerna vlaga v zidu, dobršen del poslikav pa so uničile večkratne prezidave. Stanje se je izboljšalo ob prenovah cerkve v zadnjih dvajsetih letih, ko so med drugim s prezračevalno kineto okoli cerkve rešili problem vlage. Freske so bile pred konservatorsko-restavratorskim posegom že tik pred propadom, saj jih je vlaga razjedla do te mere, da so ponekod tako rekoč visele v zraku. Da bi se preprečilo odpadanje ometa z barvno plastjo, sta bili že oktobra 2007 izvedeni utrjevanje in obšivanje najbolj ogroženih delov, predvsem v spodnjem delu ostenja. Tu je bil omet skoraj brez veziva in se je na dotik prašil. Vrhnji sloj z barvno plastjo je bil sicer ohranjen, a je ponekod že odstopil od preostalega ometa. Za poškodbe poslikav lahko štejemo tudi grafite, ki so bili s tankimi, ostrimi predmeti plitko vrezani v fresko. V večini primerov gre za podpise, ponekod pa so poleg podpisov tudi letnice, zaradi katerih grafiti postanejo zgodovinsko zanimivi, saj so najstarejši iz 16. stoletja (na primer iz leta 1575), kar je kmalu po nastanku fresk. Zaradi starosti in pričevalnosti tako poškodba postane predmet zaščite; to je botrovalo odločitvi, da se grafiti niso retuširali, ampak so se z ustrezno obdelavo in retušo ohranili.

Po preventivnem utrjevanju so se posegi nadaljevali z odkrivanjem poslikav, med katerim so se našle še neodkrivane poslikave na okenskih špaletah in ob njih. Nekaj fragmentov je bilo najdenih tudi na južni in severovzhodni steni prezbiterija. Odkrivanje se je začelo na mestih, kjer je bila poslikava stabilna (okenske špalete, delno pasovi ob oknih). Na okenskih špaletah se je na novo odkrilo šest ostankov svetnikov in mučencev (prepoznani sv. Štefan, sv. Urh in sv. Lovrenc). Na steni okoli okenskih špalet je bil odkrit dekorativen pas s cvetličnimi vzorci, ki je služil kot delilni pas med figuralno poslikavo na okenski špaleti ter kamni-

tim služnikom, ki je bil v času prezidav odstranjen. Na severovzhodni steni so bili odkriti fragmenti poslikave z apostoli. Na mestih, kjer je bila del poslikave uničen, se je odkril še en, starejši omet. Ta verjetno izvira iz časa gradnje gotskega prezbiterja, ko sta bila naslikana tudi dva odkrita posvetilna križa (eden na SV, eden pa na J steni prezbiterja). Z nivojsko ločeno prezentacijo posvetilnih križev se je prikazala tudi časovna ločenost od poslikav Jerneja iz Loke. Na koncu je bila na južni strani prezbiterja pod sigo in ometi na novo odkrita še poslikava, ki prikazuje ženske figure v plamenih, v spodnjem delu pa so nanizana majhna vratca. O natančnejšem poimenovanju vseh odkritih figur in o ikonografiji bo spregovorila umetnostnozgodovinska stroka.

Hkrati z odkrivanjem poslikav smo izvajali postopek utrjevanja ometa in kitanja poškodb. Velik del

poslikav, predvsem v spodnjem delu stene, je »visel« v zraku. Ometi so bili v veliki meri podmehurjeni, odmaknjeni od stene, in bi že ob manjšem pritisku skupaj z barvno plastjo odpadli od stene. Na teh mestih je bilo odkrivanje zelo oteženo. Omete je bilo zato treba najprej utrditi. To se je izvajalo izmenično – s ponavljajočim se injektiranjem podmehurjenih delov in kitanjem manjkajočih delov ometa. Vmes je bilo treba čakati, da se apnena injektirna masa in masa za kitanje posušita, šele nato se je delo lahko nadaljevalo. Po utrjevanju in grobem kitanju so se plombe zaključile s fino apneno malto, ki se nivojsko prilagaja originalni poslikavi. Predhodno utrjevanje in kitanje je bilo pogoj, da smo na najbolj občutljivih delih sploh lahko začeli odkrivati poslikave, saj bi bil drugače pritisk na površino poslikav med odkrivanjem premočan in bi omet odpadel. Poslikave so bile

Godešič, cerkev sv. Nikolaja, prezbiterij pred restavratorskim posegom; vidna neustrezna rumena zasteklitev (foto: A. Igličar)

prekrite z več plastmi beležev, ponekod pa tudi z ometom, ki ga je bilo treba odstraniti. Ponekod so se pojavljale tudi soli in težko odstranljiva siga. Slednjo smo odstranjevali s skalpeli. Na nekaterih mestih smo jo le stanjšali, tanko plast pa pustili, ker bi sicer poškodovali originalno poslikavo. Mesta, kjer so nekoč stali kamniti služniki, so bila prekrita z več plastmi nestabilnih ometov; te smo

odstranili in naredili nove. En kamniti ostanek služnika na vzhodni strani prezbiterija smo pustili viden. Prav tako so bili odstranjeni večji deli nestabilnih ometov, pod katerimi ni bilo ohranjenih fresk. Večje neposlikane površine so bile potem na novo ometane s klasičnim zaglajenim apnenim ometom. Ko so bile poslikave odkrite in utrjene, so se z njih

Mikroinjektiranje (foto: A. Klančar Kavčič)

Detajl poslikave na JV steni prezbiterija cerkve sv. Nikolaja pred restavratorskim posegom in po njem (foto: V. Klančar)

Prezbiterij po restavratorskem posegu (foto: V. Klančar)

odstranile še površinske nečistoče. Najboljši rezultat je bil dosežen z radiranjem, le ponekod se je uporabila celulozna obloga, prepojena z raztopino amonijevega karbonata.

Sledila je retuša. Večji manjkajoči deli poslikave, ki so bili obdelani s klasičnim – zaglajenim ometom, so bili barvno rahlo tonirani z apnenim opleskom. Velike bele ploskve bi drugače vizualno moteče delovale na ohranjeno poslikavo. Retuša ohranjenih poslikav je bila izvedena v tehniki črtkanja. Za vezivo k pigmentom se je uporabljala mešanica primala v vodi (5-odstotna akrilna emulzija), na nekaterih mestih pa amonijev kazeinat. Ker je poslikava ohranjena fragmentarno, se je rekonstrukcija izvajala le na mestih, kjer je bila poslikava predvidljiva. Manjše rekonstrukcije so bile izvedene na obrazih apostolov, naslikani arhitekturi ob apostolih, na delno manjkajočih rokah apostolov, na knjigah, ki jih držijo apostoli, ter na šabloniziranih vzorcih okoli apostolov. Večje rekonstrukcije poslikave so bile izvedene le na dekorativnem cvetličnem pasu okoli okenskih špalet, kjer je bilo nadaljevanje manjkajoče poslikave predvidljivo. S tem so ohranjene poslikave dobile celovitejšo podobo.

Med konservatorsko-restavratorskimi posegi je bila odstranjena neustrezna zasteklitev gotških oken. Nova zasteklitev z okroglimi barvnimi

stekelci je posnetek izvirne zasteklitve in daje lepšo in ustrežnejšo svetlobo tudi gotškim freskam. Delo je izvedla restavratorka Nuška Dolenc Kambič. Restavrirani so bili tudi poškodovani kamniti elementi gotških oken. Delo je opravil restavrador Tomaž Furlan.

Konservatorsko-restavratorske posege je pod vodstvom mag. Anite Klančar Kavčič izvajala ekipa v sestavi: Ajda Mladenovič, Jerneja Kos, mag. Uroš Weinberger, Barbara Košir, mag. Tomaž Tomažin, Polonca Lovšin, Mojca Kos, Noemi Krese in Andrej Kos (zidar).

Anita Klančar Kavčič

42

EŠD: 26800

Naselje: Golnik

Občina: Kranj

Ime: Golnik – Matičkovo slopno znamenje

Naslov: Golnik

Področje: U, E

Obdobje: 15., 18. stoletje

Na baročnem slopnem znamenju, v katerem je vzdan gotški figuralni sklepnik Marije z Jezusom, je mojster Bojan Koželj zamenjal propadajočo leseno kritino, nato pa sta sledili sondiranje in

restavriranje beležev in poslikav. Ometi so bili očiščeni in pokrpani, freskoposlikava pa je bila restavrirana. Na željo lastnikov je restavratorka ohranila tudi poslikavo na spodnjem delu stebra,

ki je iz 19./20. stoletja. Restavriranje je diplomsko delo restavratorka Eve Drašak, prenovo je delno financiral lastnik.

Nika Leben

Golnik, restavrirano Matičkovo slopno znamenje (foto: N. Leben, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

43

EŠD: 26514

Naselje: Gorenja vas pri Mokronogu

Občina: Mokronog – Trebelno

Ime: Gorenja vas pri Mokronogu – arheološko najdišče Žempoh nad Ostrožnikom

Področje: A

Obdobje: pozna bronasta doba

V arheološki literaturi se na območju Žempoha (411 metrov nadmorske višine) oziroma na »najvišji« točki tega podolgovatega grebena, južno od vasi Ostrožnik, omenja prazgodovinsko naselje (prim. Dular, J., et al. 1995, Utrjena prazgodovinska naselja v Mirenski in Temeniški dolini. – Arheološki vestnik 42, str. 65–203, in Križ, B., 1988, Ostrožnik pri Mokronogu, Varstvo spomenikov 30, str. 207–210). Ob prvih arheoloških raziskavah naselja konec osemdesetih let prejšnjega stoletja je bilo na nižje ležeči ledini Pašnik – nad peskokopom – zavarovalno izkopano tudi devet žganih prazgodovinskih grobov iz 9. in 8. stoletja pred našim štetjem (Križ, B., 1988, prav tam, in Križ, B., 1989, Mokronog – Ostrožnik, Varstvo spomenikov 31, str. 207–208). Večji del te nekropole, odkrite že v času Pečnika ob koncu 19. stoletja, je bil zaradi širitve peskokopa žal uničen.

Cilj naše raziskave je bil, da se z arheološkimi testnimi sondami ovrednotijo obseg, ohranjenost, globina in poškodovanost stratifikacije, ki jo je povzročila nedovoljena gradnja vodovoda in zbiralnika na Žempohu znotraj območja kulturne dediščine oziroma že znanega arheološkega najdišča. Z raziskavami smo zajeli območje, ki leži na vrhu, na južnem in vzhodnem pobočju ter na sedlu zahodno od samega hriba Žempoh, prekrivajo pa ga gozdne in travnate površine. Raziskave so potekale v letih 2008 in 2009, ob naključni določitvi položajev petih testnih jarkov pa smo upoštevali potek vodovoda in geomorfološko podobo terena z večjo verjetnostjo arheoloških odkritij. Skupno je bilo ročno pregledanih 55,55 m³ zemeljskih plasti z zelo različno vsebnostjo prazgodovinskih naselbinskih ostankov.

V treh testnih jarkih od petih smo našli arheološke artefakte. V testnih jarkih 1, 2 in 4 smo definirali plasti in strukture, ki jasno kažejo na prazgodovinsko poselitev, medtem ko smo v testnem jarku 3 prepoznali izravnavo za recentni gradbeni poseg – vinski hram iz polpretekega časa. Odlomki lončenih posod in preostale najdbe (kamniti odbitki, brusni kamni, ostanki žganine in ožganega glinenega ometa) jasno kažejo na prisotnost prazgodovinskih (poznobronastodobnih) sledov poselitve na celotnem območju Žempoha. Po do

Testne jarke 1–5 smo locirali: prvega tik pod vrhom hriba ob obstoječem vodohranu, drugega na zahodnem pobočju, tretjega jugozahodno od hriba ob poteku cevi za vodovod, četrtega zahodno od hriba ob lokalni cesti in petega na samem vrhu hriba (foto: Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto; vir za podlago: <http://geopedia.si>).

zdaj znanih podatkih sta bili dve naselbinski terasi odkriti le na severnem pobočju hriba.

Naselbinske ostaline so najbolj prepoznavne v testnem jarku 1, kjer so odkrite izravnave za vzpostavitev najmanj štirih ali celo petih naselbinskih teras, vkopanih v geološko osnovo. Podobno odstranjevanje skalne osnove za gradnjo naselbinskih teras je v istem času zabeleženo na Križnem Vrhu nad Belim Gričem ter na Gradišču pri Valični vasi (Črešnar, M., 2007, Načrt lesenih gradenj v času bronaste in starejše železne dobe v Sloveniji – Arheo 24, str. 39). Poleg elementov stavbne konstrukcije, kot so vkopi za postavitev horizontalnih brun in vertikalnih nosilcev sten ter ostrejša, kažejo na bivalno naravo objektov tudi dve »odpadni« jami z značilnimi polnili in ostanki glinenega hišnega ometa, prežganega v ognju, ter prazgodovinska lončenina, ki jo v testnem jarku 1 zasledimo tako v

plasteh kot v polnilih različnih jam. Zanimivi so še kamnita puščica in odbitek, brus ipd.

V testnem jarku 2 je manjša jasno vidna jama oziroma vkop, zapolnjena z ostanki oglja in kamnov, morda edini dokaz nekdanje gradbene konstrukcije na nivoju takratne hodne površine, medtem ko se prazgodovinska poselitev v testnem jarku 4 manifestira le v vsebini polnil, s katerimi so bile zapolnjene manjše jame naravnega izvora, ki so bile z modernimi posegi močno uničene.

Gradnja lokalnega vodovoda je nepovrnljivo poškodovala najmanj tri bronastodobne objekte, ki jih kljub povečanemu obsegu prvotno načrtanih del nismo v celoti raziskali, so pa rezultati naših varovalnih del močno preseglji pričakovanja in so osnova za razglasitev najdišča za kulturni spomenik.

Uroš Bavec

Tloris »končne podobe« celotnega testnega jarka 1 z vrisano pozicijo prazgodovinskih naselbinskih teras in pozicijo potencialnih stavb na nekaterih terasah, ki so svetlo osenčene; označeni so vkopi za postavitev horizontalnih brun (SE 025) in vertikalnih nosilcev sten ter ostrejša (SE 010, 014, 019, 051, 053, 063, 065, 067), »odpadne« jame so osenčene rdeče (foto: Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto).

44

EŠD: 8616

Naselje: Gorenje Kamenje

Občina: Novo mesto

Ime: Gorenje Kamenje – gradišče Sv. Duh

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, srednji vek, novi vek

Lokacija legalizacije prizidka k stanovanjski hiši in rekonstrukcije obstoječe hiše za ureditev mansarde na parc. št. *31, k. o. Zagorica, je znotraj enote kulturne dediščine Gorenje Kamenje – gradišče Sv. Duh (EŠD 8616). Vrednotenje na območju arheološkega najdišča je bilo opravljeno 5. decembra 2007 pod vodstvom dr. Filipa Masona, univ. dipl. arheologa, in Mihe Murka, univ. dipl. arheologa. Na lokaciji smo izkopali dva testna jarka velikosti 2 x 2 m.

Ugotovitve

1. V testnih jarkih smo naleteli na koluvij, v katerem so bili najdeni fragmenti prazgodovinske keramike, vendar brez ohranjenih arheoloških struktur. Fragmenti prazgodovinske keramike so bili odkriti v obeh testnih jarkih, TJ 1 (SE 002) in TJ 2 (SE 002). V obeh testnih jarkih smo v plasti SE 002 naleteli na večjo koncentracijo srednjeveške keramike.

2. Celotna parcela leži na pobočju hriba. Pobočje je terasirano, vidne so tri terase, ki so verjetno nastale v srednjem veku – na to kaže večja količina srednjeveške keramike v plasti SE 002 v obeh testnih jarkih. Arheološko najdišče se razteza na celotni parceli, verjetno pa je glavnina arheoloških struktur ohranjena proti vrhu hriba.

3. Najdbe v testnih jarkih izvirajo iz koluvialne plasti iz vrhnjega dela hriba, ki je bil verjetno poseljen tako v prazgodovini kot v srednjem veku. To dejstvo pa ne izključuje možnosti, da je bilo v preteklosti naseljeno tudi pobočje.

4. Koluvialna plast leži na globini od 5 do 40 cm, njena povprečna debelina znaša 30 cm. Nad njo je plast recentnega nasutja, ki je nastala pri gradnji terase in prizidka. V testnih jarkih smo prišli do geološke osnove na globini od 30 do 40 cm.

Za pregledano območje lahko na podlagi stratifikacije plasti in odkritih arheoloških najdb trdimo, da je lokacija na robu območja človekove dejavnosti v prazgodovinskem obdobju in srednjem veku. V bližini ovrednotenega terena vsekakor smemo pričakovati prazgodovinsko naselbino. Obenem lahko v bližnji okolici pričakujemo tudi srednjeveško naselbino, na kar nakazuje velika količina srednjeveške keramike.

Philip Mason, Miba Murko, Primož Predan, Ildikó Pintér

45

EŠD: 24763

Naselje: Gorica

Občina: Črnomelj

Ime: Gorica pri Sinjem Vrhu – prazgodovinska naselbina Gradišče nad Gorico

Naslov: Vodooskrba območja Sinjega Vrha

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, srednji vek, novi vek

Predhodne arheološke raziskave z ročnim izkopom testnih sond so potekale na območju trase Vodooskrbe območja Sinjega Vrha, ki leži znotraj območja registrirane enote kulturne dediščine Gorica pri Sinjem Vrhu – prazgodovinska naselbina Gradišče nad Gorico (EŠD 24763).

Predhodne arheološke raziskave so bile izvedene z ekipo ZVKDS, CPA, RO Nm med 3. in 12. avgustom 2009 pod vodstvom dr. Filipa Masona, univ. dipl. arheologa, konservatorskega svetovalca, in Tanje Kmetec, abs. arheologije (odločba MK št. 62240-171/2009).

Na območju pregleda smo izkopali osem testnih sond, in sicer TJ 1: 2 x 2 x 0,5 m (parc. št. 846/2, k. o. Sinji Vrh), TJ 2: 2 x 2 x 0,55 m (parc. št. 846/2, k. o. Sinji Vrh), TJ 3: 2 x 2 x 0,7 m (parc. št. 605/49, k. o. Sinji Vrh), TJ 4: 2 x 2 x 0,7 m (parc. št. 605/49, k. o. Sinji Vrh), TJ 5: 2 x 2 x 0,8 m (parc. št. 605/49, k. o. Sinji Vrh), TJ 6: 2 x 2 x 0,8 m (parc. št. 605/32, 605/49, k. o. Sinji Vrh), TJ 7: 2 x 2 x 1,65 m (parc. št. 801/1, k. o. Sinji Vrh), TJ 8: 2 x 3 x 1 m (parc. št. 843/2, k. o. Sinji Vrh).

V šestih TJ smo naleteli na arheološke najdbe. V TJ 2, 3, 4, 6 in 7 smo v stratigrafski enoti SE 203, 304, 404, 604 in 704 odkrili fragmente prazgodovinske keramike. V TJ 8 smo v SE 802 odkrili fragment rimskodobne keramike, v SE 804, 806 in 808 pa fragmente srednjeveške keramike. Arheološke najdbe v najmlajših plasteh testnih jarkov so recentne narave.

V TJ 3–7 smo odkrili koluvij z drobcu oglja in ožgane gline ter naselbinske plasti (SE 304, 404, 504, 604, 704) s prazgodovinskim materialom in kose železove rude, v TJ 7 (SE 705) pa paleota.

V TJ 8 smo odkrili arheološko strukturo; odpadna jama (SE 804,806-808/810) leži na globini 0,4 m. V posameznih polnilih jam smo odkrili večjo količino oglja, ožgane gline, kosti ter srednjeveške keramike. Stratigrafski položaj strukture in najdb tako govori v prid srednjeveške datacije.

V vseh TJ smo naleteli na arheološke najdbe, v enem tudi na strukturo, v petih pa smo ugotovili prazgodovinske naselbinske plasti. S predhodnimi

arheološkimi raziskavami z ročnim izkopom testnih sond na območju trase Vodooskrbe območja Sinjega Vrha smo potrdili obstoj arheološkega najdišča. Zato je treba zgoraj omenjena območja arheološko sistematično izkopavati.

Philip Mason, Tanja Kmetec, Ildikó Pintér

46

EŠD: 24763, 24069

Naselje: Gorica, Dalnje Njive

Občina: Črnomelj

Ime: Gorica pri Sinjem Vrhu – prazgodovinska naselbina Gradišče nad Gorico, Dalnje Njive – gomilno grobišče Kašarec

Naslov: Vodooskrba območja Sinjega Vrha

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, novi vek

Predhodne arheološke raziskave – ETP na trasi Vodooskrbe območja Sinjega Vrha v dolžini 11,5 km je opravila ekipa ZVKDS, CPA, RO Nm med 16. in 27. julijem 2009 pod vodstvom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa, konservatorskega svetovalca, in Tanje Kmetec, abs. arheologije (odločba MK št. 62240-171/2009).

Trasa Vodooskrbe območja Sinjega Vrha poteka po geološko neenotnem terenu, in sicer od zaselka Kot pri Damlju proti vasi Damlj, za vasjo Damlj se en krak odcepi zahodno proti hribu Sebetih, drugi krak pa naprej proti severu, čez Suho dolino do zaselka Draga pri Sinjem Vrhu. Za tem zaselkom se trasa nadaljuje proti severu, nato pa na območju ledine Gradine zavije proti jugozahodu, prečka cesto Sinji Vrh–Dalnje Njive in teče naprej v severozahodno smer vse do cerkve sv. Janeza Krstnika. Tam se ponovno razcepi. En krak vodi proti severovzhodu, proti vasi Sinji Vrh, drugi pa zahodno, proti zaselku Gorica pri Sinjem Vrhu, do ledine Ušišča. Tukaj skrene s ceste in se nadaljuje severozahodno vse do naslednjega razcepa, kjer se del trase usmeri severno, proti hribu Graščica, drugi del pa južno, proti zaselku Gorica. Od zaselka se nato nadaljuje v isti smeri vse do vasi Dalnje Njive.

Ugotovljene arheološke sledi

1. Damlj – arheološko najdišče Damlj

Kos kremenca (ZE I/C14, parc. št. 106, k. o. Damlj), 2 kosa žlindre (ZE I/C21, I/A25, parc. št. 82, 71, k. o. Damlj) in fragment rimskodobne keramike (ZE I/A24, parc. št. 74/1, k. o. Damlj) nakazujejo na potencialno prazgodovinsko in rimskodobno najdišče naselbinske narave.

2. Damlj – arheološko najdišče cerkev sv. Mihaela

Kos ožgane glinice in kos prazgodovinske žlindre (ZE IV/C1, parc. št. 710/2, k. o. Damlj) kažeta na potencialno prazgodovinsko najdišče naselbinske narave.

3. Gorica pri Sinjem Vrhu – arheološko najdišče Zavrtača

Sedem kosov prazgodovinske keramike (ZE XIII/A2, A5, B5, C5, parc. št. 959, 1026/2, 951, k. o. Sinji Vrh) nedvomno kaže na obstoj prazgodovinskega najdišča naselbinske narave.

Philip Mason, Tanja Kmetec, Ildikó Pintér

47

EŠD: 6697

Naselje: Gornja Radgona

Občina: Gornja Radgona

Ime: Gornja Radgona – hiša Jurkovičeva 25

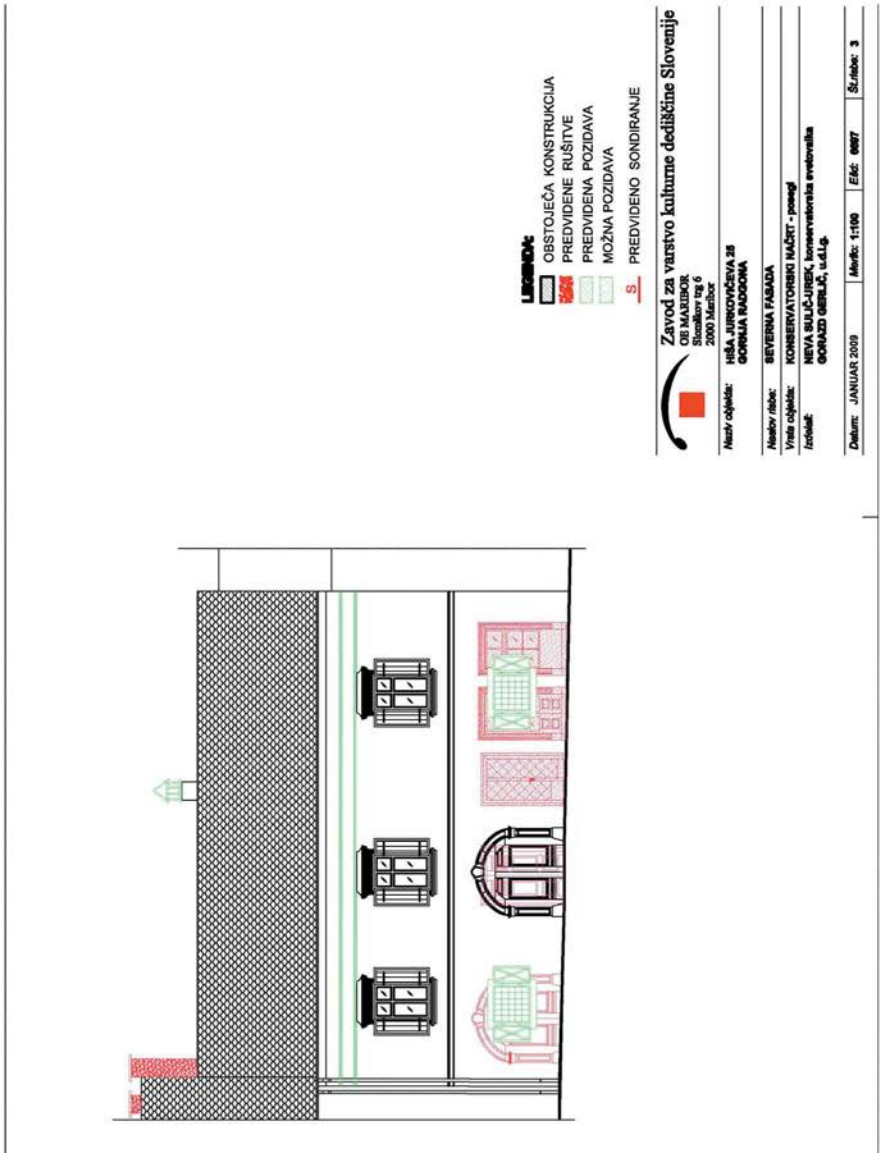
Naslov: Jurkovičeva ulica 25

Področje: UA

Obdobje: renesansa, barok (17. stoletje, začetek 19. stoletja)

Hiša Jurkovičeva 25 v Gornji Radgoni je spomenik lokalnega pomena. Na zahtevo investitorja Radgonske gorice, d. d., smo se leta 2008 nemudoma, še pred izvršenimi raziskavami, lotili izdelave konservatorskega programa.

Nadstropna stavba stoji v zazidalnem nizu Jurkovičeve ulice pod gradom. Tloris sestavljajo glavni objekt v zazidalnem nizu in kasneje prizidani dvorišni objekt. V pritličju je stavba že zelo predelana, medtem ko kamnoseško izdelani okenski okvirji v nadstropju kažejo na gradbeno dejavnost iz druge polovice 17. stoletja. Polkrožno zaključen kamniti poznobaročni portal s kamnom temenjacom in prstanoma v prvi osi je iz poznobaročnega obdobja po letu 1800. Dva kamnoseško izdelana portala v pritličju fasade sta domnevno iz let okoli 1900. Dvoriščna fasada je bila v delu objekta ob ulici močno prezidana z neprimernim prizidkom iz druge polovice 20. stoletja. V 19. stoletju so stavbi dodali zidano stopnišče, ki so ga prislonili k prvotnemu objektu. V pritličju dvoriščnega trakta je ob oporniku še ohranjeno kamnoseško izdelano okno. V drugi in tretji osi sta dva sekundarna vhoda. V nadstropju so v dvoriščnem delu dve veliki okni in vhod iz 19. stoletja. Nad gankom, po katerem stopamo v prostora dvoriščnega trakta, je podaljšan napušč. Na skrajnem levem delu je pod streho napušča še opazen poznobaročen konkaven podstrešni zaključek prvotne nepodaljšane strehe. V stavbo stopamo skozi vežo z ravnim stropom, ki je bila v delu proti dvorišču obokana s češkimi kapami. V tem delu so danes sanitarije za obiskovalce

Konservatorski načrt predvidenih posegov na glavni fasadi po prestavitvi portala in izdelavi dveh renesančnih oken

Radgonske kleti, ki je v nadaljevanju dvorišnega prostora v pobočju Grajskega griča. Iz hodnika stopamo v Jurkovičevo 25 in nasproti tega vhoda v Jurkovičevo 23. Na dvorišni strani se stavba nadaljuje zunaj osnovnega tlorisa stavbne mase zgradbe ob ulici. V obokano pritličje dvorišnega trakta, ki je nekdanj služilo v gospodarske namene (vinska klet?), stopamo skoraj sedemdeset centimetrov nižje. V obokanem pritličju in gospodarski kleti so oboki iz treh različnih gradbenih faz, med katerimi je najstarejši renesančni banjasti obok s sosvodnicami. Banjasti obok s sosvodnico je domnevno najstarejši del neke dvorišne stavbe, ki je nekoč stala samostojno. Križni obok sredinskega prostora je bil najbolj predelan, vendar je bil očiščen med raziskovalnimi deli decembra 2009. Oboka dveh prostorov ob cesti sta domnevno z začetka 19. stoletja. Prostor je bil pred prenovo razdeljen z dvema tankima stenama. Oboke nekdanjega drugega in tretjega prostora pritličja dvorišnega trakta nosijo štiri opečni stolpi.

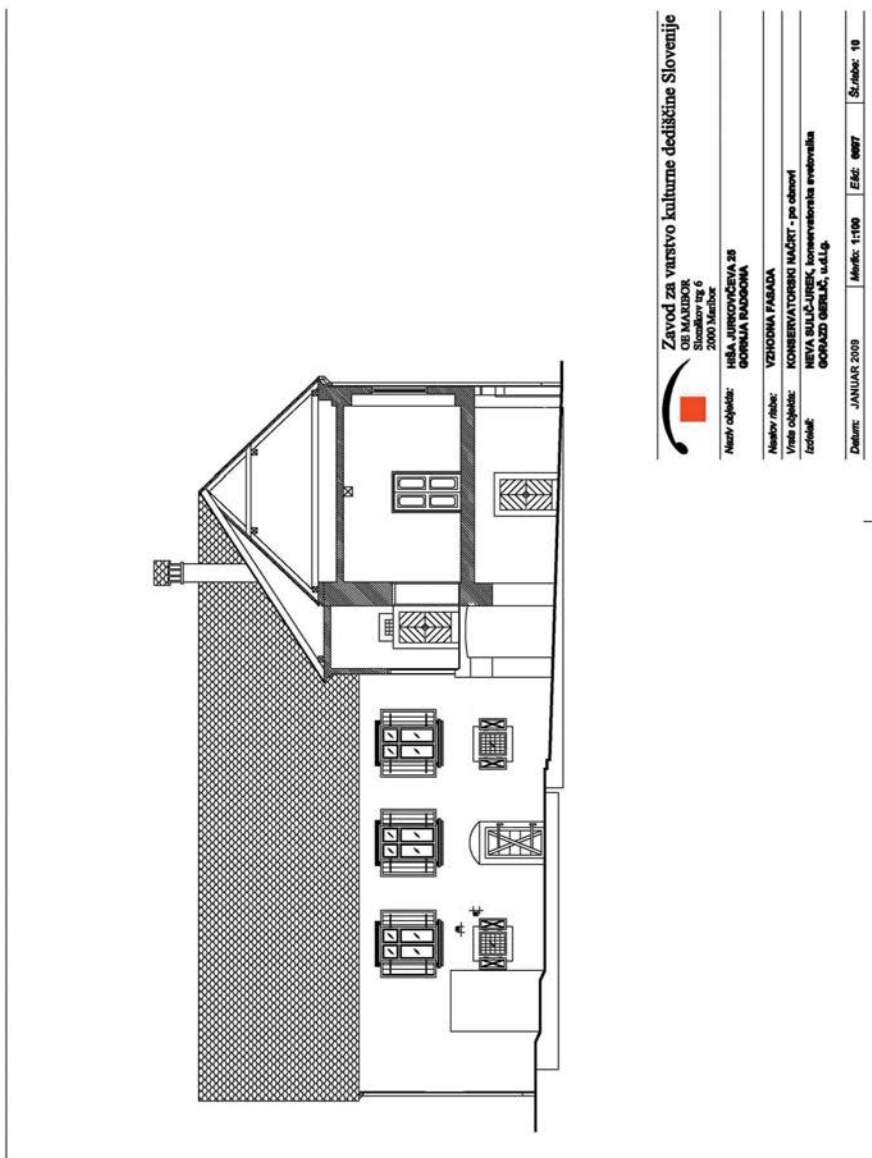
V nadstropju dvorišnega trakta je leseni gank, ki vodi v velike prostore nadstropja z ravnimi stropi. Vsi stropi v nadstropju, razen enega v manjšem prostoru, so ravni. Čez strop poteka nosilec, ki nosi domnevno renesančen tramovni strop.

Gradbeništvo Pintarič iz Spodnje Ščavnice je na podlagi naših kulturnovarstvenih pogojev izvedlo

vse zahtevane gradbene raziskave objekta. Na podlagi raziskav tal smo ugotovili, da je bila nekoliko nižja pohodna površina gospodarske kleti tlakovana z mačjimi glavami. Nekdanjemu objektu ob cesti so verjetno v 17. stoletju dozidali del dvorišnega trakta in tako povezali glavni ulični objekt z nekdanj prostostoječim gospodarskim objektom na dvorišču. Po odstranitvi sekundarnih pozidav obokov gospodarske kleti smo odkrili, da je bil starejši gospodarski del banjasto obokan, novejši vmesni del pa je imel križni obok. Med odstranjevanjem sekundarnih ometov fasade smo nad okni odkrili 55 cm širok pas z renesančno sgrafito fasadno dekoracijo, ki jo sestavljajo renesančna bajeslovna bitja z vmesnimi dekorativnimi polji. Dekoracijo zaključujeta na zgornji in spodnji strani dve tanki liniji z vmesnimi dekorativnimi točkami. Prav tako smo odkrili, da je kamniti portal z začetka 19. stoletja, ki je zdaj vzdan v prvi okenski osi, primarno stal v centralni osi. V notranjosti nadstropja smo sondirali vse stike sten in ugotovili, da je bil v dolgem dvoriščnem prostoru namesto treh prostorov samo eden, v starejšem delu ob cesti pa sta bila namesto treh prostorov samo dva. V obeh traktih smo odkrili kvaliteten tramovni strop, ki je v glavnem obuličnem traktu še zelo dobro ohranjen, v dvoriščnem traktu pa je nekoliko poškodovan zaradi lepila. V dvoriščnem

Gornja Radgona, hiša Jurkovičevo 25, pogled na dvorišni fasadi (foto: N. Sulič Urek)

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Ulica Maršala
Slovanec 4
2000 Maribor

Naziv objekta: IŠČA JURKOČEVA 35
GORNA RADGONA

Naslov risbe: VZHODNA FASADA

Vrsta risbe: KONSERVATORSKI NAČRT - po obravi

Izdelač: NEVA BILČ-JUREK, konservatorska svetilnica
GORAZD OBERŠT, s.d.l.p.

Datum: JANUAR 2009 **Merilo:** 1:100 **EAŠ:** 0007 **Št.riše:** 10

Konservatorski načrt dvoriščne fasade po posegih

delu prostorov smo odkrili originalne renesančne okenske niše. Med odstranjevanjem sekundarnih sten smo v glavnem traktu odkrili kamniti portal in kamniti okvir kamina na hodniku.

Investitor vseh posegov je bil lastnik podjetja Radgonske gorice, d. d., ki namerava v stavbi urediti prostore za degustacijo in prodajo vin. V prilичju oziroma gospodarski kleti bodo prostor za prodajo vin z individualno degustacijo vin in majhno priročno skladišče ter sanitarije. V nadstropju bodo dva ločena prostora za skupinske degustacije, sanitarije, garderoba in majhna priročna kuhinja. Dvoriščni prostor bo povezan z dostopom v veliko vinsko klet Radgonskih goric v hribu za objektom.

Izdelali smo konservatorski program za obnovo, ki pa smo ga po raziskovalnih delih pozimi 2009/2010 morali dopolniti tako besedilno kot grafično. Grafični del konservatorskega programa je izdelal Gorazd Gerlič, u. d. i. g.

Osnovno izhodišče za obnovo stavbe je njena podoba iz 17. stoletja in z začetka 19. stoletja. Rekonstruirali bomo fasado s pozno-baročnim

portalom v centralni osi ter dvema renesančnima oknom, katerega eno ostenje smo odkrili v hodniku. Prezentirali bomo renesančno sgrafito poslikavo nad okni. V prilичju bomo prezentirali primarno tlorisno zasnovano z oboki iz 17. stoletja in z začetka 19. stoletja ter v nadstropju renesančne prostore s tramovnimi stropovi. Na dvoriščni strani bomo odstranili neprimerne sekundarne prizidke in skladno z novimi odkritji rekonstruirali dvoriščno fasado s kamnoseško izdelanimi okni in vhodom v gospodarsko klet. V priličju dvoriščne fasade bomo rekonstruirali dve renesančni okenski odprtini s kovanimi mrežami in vratnicami. Rekonstruirali bomo manjkajoči del oboka v novo vzpostavljenem hodniku, katerega obok sovпада z izdelavo portala kmalu po letu 1800. Na ta način bomo vzpostavili stanje stavbe, kakršno je bilo ob zadnji kvalitetni predelavi priličja kmalu po letu 1800. Investitor je zaupal izdelavo projektne dokumentacije podjetju Penca, d. o. o., iz Celja. Svetovanje pri statičnih zadevah je vodil Miran Ježovnik, u. d. i. g.

Neva Sulič Urek

Gornja Radgona, hiša Jurkovičeva 25, renesančna sgrafito poslikava na glavni fasadi (foto: N. Sulič Urek)

48

EŠD: 10094

Naselje: *Griblje*Občina: *Črnomelj*Ime: *Griblje – arheološko najdišče ob Kolpi*Področje: *A*Obdobje: *prazgodovina, novi vek*

Lokacija predvidene gradnje stanovanjske hiše z garažo na zemljišču parc. št. 64/2, k. o. Griblje, je znotraj enote kulturne dediščine Griblje – arheološko najdišče ob Kolpi (EŠD 10094). Vrednotenje na območju arheološkega najdišča je bilo opravljeno 14. julija 2008 pod vodstvom mag. Maše Sakara Sučević, univ. dipl. arheologinje, in nadzorom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Na lokaciji smo izkopal tri testne jarke v velikosti 1 x 1 m.

Ugotovitve

1. V testnem jarku 1 in 3 (TJ 1, TJ 3) smo našli na arheološke artefakte. V nobenem izmed testnih jarkov pa nismo zasledili morebitnih arheoloških struktur. V TJ 1 smo v plasti SE 002 našli na recentne arheološke artefakte in prazgodovinsko keramiko. V TJ 3 pa smo v plasti SE 002 našli recentno keramiko.

2. Ovrednoteno območje leži na blagem pobočju manjše vzpetine, ki se nagiba od severozahoda proti jugovzhodu. Teren je poraščen s košenim travnikom, v bližnji preteklosti je bil obdelovan (njivska površina). Na zahodu in jugu parcelo omejujeta cesti, proti severu in vzhodu pa jo obdajajo travniške in njivske površine. Parcela leži na območju občasnega zaviranja odtokanja voda – na območju tako imenovanega kala, v bližini roba terase nad poplavno ravnino reke Kolpa.

3. Plasti v testnih jarkih kažejo na človekovo dejavnost pri oblikovanju teh, in sicer na oranje. Prav tako sta vidna naravno spiranje in akumulacija ornice iz severozahodne smeri proti jugovzhodni (TJ 1, SE 003, 004 in TJ 2 SE 003). V TJ 1 se v plasti SE 005 kaže delovanje stoječe vode.

4. V testnih jarkih smo prišli do geološke osnove na globini od 28 do 80 cm. Ruši sledi plast ornice, tej pa v TJ 1 in TJ 2 plasti koluvija. Stratigrafija se konča z geološko osnovo, ki jo sestavljajo kvarterni in zgornjepliocenski sedimenti.

Na podlagi stratifikacije plasti in odkritih arheoloških najdb lahko trdimo, da leži lokacija predvidene gradnje stanovanjskega objekta z garažo znotraj območja človekove dejavnosti v bližnji preteklosti in v prazgodovinskem obdobju. Domnevamo, da je v neposredni bližini lokacije gradnje prazgodovinsko najdišče.

Philip Mason, Maša Sakara Sučević, Ildikó Pintér

49

EŠD: 1271

Naselje: *Grušova*Občina: *Maribor*Ime: *Grušova – domačija Grušova 11*Naslov: *Grušova 11*Področje: *E*Obdobje: *druga polovica 19. stoletja*

V letu 2009 so se v okviru projekta Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja začela sanacijska in obnovitvena dela na hiši. Gre za kompleks, ki obsega hišo, gospodarska poslopja in kapelo nekdanje večje kmetije v dolini razloženega naselja. Grušova – domačija Grušova 11 je kulturni spomenik, razglašen z Odlokom o razglasitvi kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju občine Maribor (MUV št. 5/1992). Večje posestvo je bilo prvotno v lasti Johana in Marije Frasa, ki sta bila tudi naročnika zidave hiše in kapele, datirane z letnico 1862.

Sedanji lastnik, ki je začel zavzeto in skrbno gospodariti na tej domačiji, je hišo kupil od dedičev zadnjih lastnikov Maksa in Ane Damiš. Damiševa sta bila priljubljena v sosesčini in vseh širši okolici. Mož Maks, potomec prvih lastnikov, drobne postave in bolehne narave, je s konji vozil pridelke na mariborsko tržnico. Žena Ana, Nanika, prav tako drobna, a žilava, je z veliko energijo delala na posestvu, tudi s konji orati je znala, če je bilo treba. Imela je čudovit, vzorno urejen zelenjavni vrt, v katerem je raslo veliko okrasnih rož. V hlevu in hiši je bilo vedno urejeno, pospravljeno in čisto. Anine vrtnine in mlečni izdelki so bili na tržnici cenjeno in iskano blago. Ana je bila gostoljubna, zmeraj dobre volje in je za vsakogar našla prijazno, šegavo besedo. Z možem sta hišo redno vzdrževala, posebno veselje in skrb pa sta namenila kapeli, ki sta jo podarila župniji. Bogoslužja, ki so tam ob nedeljah in praznikih, so bila v času Nanike tudi družabna srečanja. Lepo je, da bodo sedanji lastniki hiši vdihnilli novo življenje.

Hiša pravokotnega tlorisa, z originalno ohranjeno zunanjsčino in notranjsčino je nadstropna, v celoti podkletena stavba, krita s strmo dvokapno salonitno streho. Kritina je bila prvotno opečna. Vse štiri fasade so členjene z bogato maltasto profilacijo in dekoracijo. V hišo vodita s cestne strani dva segmentno zaključena portala: vhod v stanovanjski del hiše in vhod v gospodarski del. Oba portala sta likovno poudarjena. Na dvoriščni strani je v srednji osi vhod v klet skozi kamnit, pravokotno oblikovan portal. Okna v nadstropju so nekoliko večja od oken v pritličju. Vsa okna so

zaščiten z železnimi mrežami in lesenimi polkni. Kletna okna v kamnitih obrobah s posnetimi robovi so zaščiten s kovanimi križi. V stavbi je ohranjena večina prvotnega stavbnega pohištva in opreme. Hišo deli v pritličju veža, ki se razteza čez vso širino hiše. Desno od veže so kuhinja, shramba in dve sobi, levo je gospodarski prostor. V delu gospodarskega prostora, ki obsega dve etaži in je odprt v ostrešje, stoji velika lesena preša z letnico 18 JMD 83. V nadstropju sta dva prostora, del nadstropja je neizrabljen. Stanovanjski prostori v pritličju so obokani, soba je ravno stropna. Strop poudarja profiliran štukaturni venec. V sobi je ohranjena krušna peč, ki se kuri iz kuhinje. V kuhinji stoji zidan štedilnik. V ostenju v veži je nameščen kamniti izlivnik za vodo. Iz veže vodijo stopnice v nadstropje in v klet. Oba kletna prostora sta obokana. V kleti je vodnjak. Za prenovo hiše je izdelan konservatorski program z izhodišči za sanacijo, prenovo in prezentacijo objekta. Ohraniti je treba avtentično pričevalnost hiše in prezentirati osnovno stavbno tlorisno zasnovano s komunikacijami, ostenjem, oboki, stropnimi konstrukcijami ter fasadami in stavbnim pohištvom. Domačija mora dobiti tudi ustrezno namembnost.

Obnovitvena dela so se začela z najnujnejšimi sanacijskimi deli. Po odstranjenem neustreznem lesenem prizidku, prislonjenem na južno fasado hiše, so bili v celoti sanirani temelji in ostenje ter izvedeno je bilo odvodnjavanje. Obnovljena je vsa električna in vodovodna napeljava. Po odstranjenih neustreznih salonitnih kritini je bila obnovljena obstoječa strešna konstrukcija, streha pa prekrita z opečnim bobrovcem. Obnovljen je dimnik, nameščeni so novi bakreni žlebovi in odtočne cevi, žlote in linijski snegobrani. Zaradi izrabe podstrešja so v streho na dvoriščni strani nameščena strešna okna. Kletne prostore, prostor s prešo, pritličje in nadstropje je bilo treba izprazniti ter odstraniti sekundarne topli pod v stanovanjskih prostorih, položen na lesene podnice. Zasnova pritličnih prostorov ostane nespremenjena. Tudi zasnove nadstropja in kletnih prostorov ostajajo nespremenjene. Ohranjajo se vsi oboki, opečni tlaki ter leseni podi, kamnito stopnišče v klet in leseno stopnišče v prvo nadstropje ter originalna lesena, kasetirana dvokrilna zunanja in notranja vrata z originalnimi podboji, okovjem in kljukami. Okenska krila, ki so bila dotrajana oziroma že novejša in neustrezna, so deloma že zamenjana z novimi, deljenimi na dve polji v pritličju, v nadstropju pa na tri polja, tako kakor so bila originalna krila. Okna so opremljena z novimi lesenimi polkni. Restavrirana so obojna

originalna dvokrilna lesena vhodna vrata na cestni strani hiše, ta, ki vodijo v stanovanjski del hiše, in ona, ki vodijo v gospodarski prostor s prešo. Ohranjena je stara oprema: krušna peč v bivalni sobi, zidan štedilnik in ognjišče krušne peči v kuhinji, izlivnik vode v veži in prostor z leseno prešo v gospodarskem delu hiše. Pečnice krušne peči, ki so bile prebarvane z oljno barvo in tako uničene, je bilo treba zamenjati. Pri obnovi krušne peči so bile nameščene nove starejše pečnice. Dosedanja gradbenosanijska in obnovitvena dela so bili opravljena v skladu s konservatorskim programom št. SK-719/09 ter pod strokovnim vodstvom ZVKDS, OE Maribor. Dela so izvajali: Gradbeništvo Janez Plaučak, s. p. Spodnja Korena 5a, 2241 Spodnji Duplek, Gradbeništvo, posredništvo, trgovina, d. o. o., Stanko, Negova 24, 4295 Sp. Ivanjci, Gradles Dejan Črešnar, s. p., Kumen 27, 2343 Fala, Stavbno pohištvo, d. d., Sp. Polskava 248, 2331 Pragersko. Dela se bodo nadaljevala z ureditvijo notranjščine in obnovo fasade.

Jelka Skalicky

50

EŠD: 4602

Naselje: Hrastje ob Bistrici

Občina: Bistrica ob Sotli

Ime: Hrastje ob Bistrici – rimska naselbina

Banova njiva

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, srednji vek, novi vek

Arheološko najdišče Hrastje ob Bistrici – rimska naselbina Banova njiva (EŠD 4602) je vpisano v register kulturne dediščine pri Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije in varovano z Odlokom o razglasitvi naravnih znamenitosti ter kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju Občine Šmarje pri Jelšah (Uradni list RS št. 35/5.10.1990/1826) z varstvenim režimom 1. stopnje in z razvojno usmeritvijo, da se na površinah ohranjajo kmetijske površine z običajnim načinom obdelave in s prepovedjo globokega oranja.

Izvedba arheoloških sond je bila pogojevana zaradi načrtovanega širjenja industrijske cone, ki leži zahodno od regionalne ceste Bistrica ob Sotli–Podčetrtek, znotraj območja arheološkega najdišča Hrastje ob Bistrici. Na obravnavanem območju so bile v letih 2005 in 2007 opravljene predhodne arheološke raziskave v obliki nedestruktivnih geofizikalnih raziskav (Brane Mušič, Poročilo o geofizikalni raziskavi; lokacija Hrastje

ob Bistrici, Ljubljana 2007). Na podlagi rezultatov geofizikalnih raziskav so bila določena območja A, kjer niso dovoljeni nobeni gradbeni posegi, ter območja B, C in D s potencialnimi arheološkimi strukturami.

Območje raziskav je na severu zamejeno s potokom Kozlica, na vzhodu s tovarno Gorenje, na južni in zahodni strani pa sega do lokalne ceste, ki povezuje omenjeno regionalno cesto z naseljem Hrastje ob Bistrici. Geološka podlaga je sestavljena iz drobnozrnatih poplavnih sedimentov, v glavnem gline. Danes je na njijskih površinah S od potoka Kozlica mogoče videti večje koncentracije kamnov in ostanke gradbenega materiala in keramike. Arheološke sondažne raziskave je izvedla ekipa ZVKDS, OE Celje, s pomočjo delavcev, ki jih je zagotovila Občina Bistrica ob Sotli; delo na terenu je potekalo od 11. do 13. novembra 2008.

Sondažne raziskave so bile izvedene na območjih z oznakami B, C, D iz poročila o geofizikalnih meritvah dr. Braneta Mušiča (Mušič, 2007), ki so bila označena kot potencialno arheološko pozitivna. Izkopanih je bilo pet sond (ročni izkop) v velikosti 4 x 1 meter, globine od 0,25 do 0,65 metra. Izkop sond je močno ovirala podtalnica, ki je ponekod že po odstranitvi travnate ruše zalila izkopano površino. Po fotodokumentiranju, opisu stratigrafskih enot in umestitvi v prostor so bile sonde zasute.

Kljub homogenosti tal, ki je omogočala uporabo treh od štirih oblik geofizikalnih meritev in s tem zanesljivost rezultatov v smislu prepoznavanja arhitekturnih ostalin, se je z arheološkimi sondažnimi raziskavami pokazalo, da je del območja (območji C in D) »zasmeten« z recentnimi odpadnimi materiali v obliki nasutij (ostanki asfalta in gradbinskega peska) in posameznih predmetov (ostanki železnih žic, kavljev, steklenic in tkanin), ki so nastala v času gradnje ceste. Odpadni recentni material se je pri geofizikalnih raziskavah ponekod kazal kot območje potencialnih arheoloških depozitov. Druga težava je bila razmočenost terena, saj se je na travnatih površinah na obeh straneh reguliranega potoka Kozlica v času arheoloških sondaž na površini zadrževala voda, ki je posledica dolgotrajnega deževlja in slabo prepustne glinene podlage. Tako je večino sond takoj po izkopu že na globini 0,20 m zalila voda, kar je onemogočalo nadaljevanje izkopa in arheoloških raziskav. Od izkopanih petih sond sta bili dve arheološko povsem negativni (sondi 2 in 3), sonda 1 je vsebovala le recentni material, sondi 4 in 5 pa sta vsebovali odlomke novoveške keramike in odlomke antičnega gradbenega materiala. Sonda 5 je vse-

bovala tudi odlomek keramike, ki je najverjetneje poznoantična.

Iz rezultatov arheoloških sondažnih raziskav je razvidno, da je del območja načrtovane širitve industrijske cone na travniku in obdelovalnih površinah, kjer voda zastaja zaradi neprepustne geološke podlage (glinena ilovica) in zaradi bližine potoka Kozlica. Na S delu raziskanega dela območja zavarovanega arheološkega najdišča, kjer je teren nekoliko dvignjen, so obdelovalne površine – njive, na katerih je še danes na površini opaziti več koncentracij kamenja in antičnega gradbenega materiala in kjer je tudi na podlagi geofizikalnih raziskav ohranjenih največ ostankov antične arhitekture vile rustike (območje A).

Rezultati arheoloških sondažnih raziskav so pokazali, da se na območjih B in C v bližini potoka pojavljajo novoveške in antične najdbe. Novoveške najdbe (odlomki keramike) so najverjetneje vezane na obdelavo površin v preteklosti in na izdelavo drenaže (SE 3 in SE 4 v sondi 4), ki naj bi omogočila vsaj delno izkoriščanje oziroma prehodnost drugače poplavljenega travnika. Redke antične najdbe, odkrite v sondah 4 in 5, so glede na odsotnost antičnih struktur znotraj raziskanih sond posledica neposredne bližine ohranjenih arhitekturnih ostalin vile rustike in predvsem pripadajoče gospodarske dejavnosti, mogoče pa je tudi, da gre za posledico delovanja okoliških voda in da so bile na mesto odkritja naplavljene. Kot kaže današnje stanje, je bilo obravnavano območje najverjetneje poplavljenost tudi v preteklosti in zato neprimerno za prebivanje ali kmetijsko obdelavo. Ob tem spet stopa v ospredje izjemen občutek za izbiro bivalnega prostora, ki je značilen za prebivalce starejših zgodovinskih obdobj, saj so bile bivalne enote običajno vedno umaknjene na rob plodnih zemljišč.

Eva Butina, Danijela Brišnik

51

EŠD: 4828

Naselje: Idrija

Občina: Idrija

Ime: Idrija – gozdarska šola

Področje: Z

Obdobje: tretja četrtina 19. stoletja, 1856

Stavba gozdarske šole je večja etažna stavbna gmošta s simetrično organiziranimi okenskimi osmi. Poudarjena je vhodna os s segmentnim kamnitim portalom s profiliranimi kapiteli in sklepnikom z ornamentnim medločjem ter trikotniškim čelom

nad profiliranim pristreškom. Portal je datiran z letnico 1856 in z monogramom MW. Streha je dvokapna s čopi na zatrepih.

V objektu je od leta 1892 do leta 1909 delovala gozdarska šola, obenem pa je bil v njej tudi internat za gojence. Šola je bila namenjena predvsem gojencem iz južnih delov Kranjske in Primorske, vendar so jo obiskovali dijaki iz celotne Avstro-Ogrske monarhije. V Idriji in okolici je bilo veliko gozdov, primanjkovalo pa je gozdnih delavcev. Učni program gozdarske šole ni zajemal samo znanja iz nege, varstva in izrabe gozdov, ampak so se gojenci poučili tudi o ribištvu, gozdarskem in lovskem zakonu, posebnih zakonih o ribištvu in zaščiti ptic ter zakonih za zaščito hišnih pravic in osebnih svoboščin. Ko so dijaki zapustili šolo, so lahko svoje znanje o gospodarjenju, izrabi in varovanju življenjskega okolja vsestransko uporabili. Razvoj mesta Idrija je bil odvisen od okoliških gozdov in naravnega bogastva, ki ga je bilo treba čim bolj smotno izkoristiti. Gozdarska šola je imela velik pomen za razvoj mesta in poznavanje Idrije v svetu.

Objekt, kjer je delovala gozdarska šola, izjemno pomembna ustanova za razvoj mesta Idrije in okolice, je bil dolgo časa brez funkcije in je propadal. V preteklosti so lastniki želeli, da bi stavbo nek-

danje gozdarske šole preuredili v turistični objekt, namenjen mladinskemu turizmu. Vendar ideja ni bila realizirana. Novi lastnik, gradbeno podjetje Zidgrad iz Idrije, je v objektu želel urediti stanovanja. Pri terenskem ogledu smo ugotovili, da so neki lastniki v preteklosti že izvedli posege brez soglasja Zavoda za varstvo kulturne dediščine. Objekt ima izjemno zgodovinsko pričevalnost kot lokacija gozdarske šole, v arhitekturnem pogledu pa nima kakih izjemnih detajlov. V kulturnovarstvenih pogojih smo od investitorja zahtevali, naj ohrani zunanji videz objekta: tloris, višinske gabarite, naklon strehe, oblikovanost fasade, razpored in velikost oken. Zahtevali smo tudi, naj ne vgradi strešnih oken, ampak naj ohrani frčade, in naj ohrani edini reprezentativni notranji prostor – obokano vhodno vežo z osrednjim kamnitim stebrom. Novi dozidani del v obliki kubusa je na zadnji fasadi, obrnjen je v hrib in se po izvedbi in materialu razlikuje od historičnega objekta. Projektu prenove in revitalizacije objekta smo izdali kulturnovarstveno soglasje, ker objekt na ta način dobiva funkcijo in ne bo več propadal. Stanje objekta je bilo namreč iz leta v leto slabše, s temi posegi pa se objekt ohranja in lahko še naprej izpričuje svojo zgodovinsko vlogo.

Ernesta Drole

Idrija, gozdarska šola nekoč (fototeka Mestnega muzeja Idrija)

Gozdarska šola danes (foto: R. Červ, 2007)

Vhodna avla v pritičju gozdarske šole (foto: E. Drole, 2007)

52

EŠD: 188

Naselje: Idrinja pri Bači

Občina: Tolmin

Ime: Idrinja pri Bači – plano grobišče Na robu

Naslov: Ledince (Ledine)

Področje: A

Obdobje: starejša železna doba

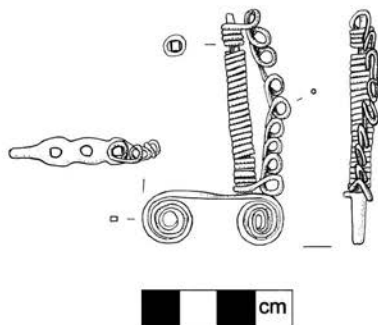
Leta 2006 je Simon Kovačič iz Šempetra pri Gorici v Goriški muzej prinesel večdelno peresovino fibule. Predmet je odkril leta 2000 med pospravljanjem starega železja pri zadnji hiši na levi strani ceste v smeri proti Idrinji, na Ledincah (Ledinah). Omenjena hiša danes ne stoji več. Za fibulo je bilo rečeno, da je bila najdena pred leti na površini njive, ki je ležala približno 150 m od hiše. Podatki kažejo na to, da predmet zelo verjetno izvira z območja planega železnodobnega grobišča v Idrinji pri Bači.

Večdelna peresovina, kakršno ima ta primerek, se pojavlja pri nekaterih certoških (vrsta XIIIh po Teržan) in živalskih fibulah. Te fibule so značilne za čas od konca 5. do konca 4. stoletja. pr. n. š. (Cunja, R., in Mlinar, M. (ur.), 2010, S fibulo v fabulo, katalog razstave, 40, kat. št. 67).

Opis:

Odlomek peresovine fibule s tridelno peresovino iz bakrove zlitine. Tri osi peresovine sta ob straneh povezovali ploščici s spiralnima zaključkoma. Od treh je ohranjena le zadnja od okrasnih peresovin in ena od stranskih ploščic. Š. 5,9 cm; predmet hrani Tolminski muzej, inv. št. 884.

Miha Mlinar, Beatriče Žbona Trkman

Idrinja pri Bači – Ledince, peresovina fibule (risba: R. Vidmar; računalniška obdelava: T. Gerbec)

53

EŠD: 192

Naselje: Ivančna Gorica

Občina: Ivančna Gorica

Ime: Ivančna Gorica – arheološko najdišče

Ivančna Gorica

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

Na zemljiščih s parc. št. 14/6, 8/3, 7/3, 11/4, k. o. Ivančna Gorica, so bile v letu 2009 zaradi predvidene gradnje gospodarskega objekta v okviru Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Centra za preventivno arheologijo, izvedene predhodne arheološke raziskave. Omenjene parcele ležijo severno od avtoceste Ljubljana–Novo mesto, znotraj območja registrirane enote kulturne dediščine, ki je v Registru nepremične kulturne dediščine vpisana kot Ivančna Gorica – arheološko najdišče Ivančna Gorica (EŠD 192).

Arheološka podoba prostora Ivančne Gorice je zelo bogata, v preteklosti so bili tu odkriti trije rimski miljniki, dva v bližini današnje železniške postaje, tretji na Rogovili, arheološka odkritja najdb iz bronaste in rimske dobe iz leta 2009 pa to podobo le še izpopolnjujejo. Na podlagi pozitivnih rezultatov arheološkega terenskega pregleda so bile naknadno izvedene še raziskave v obliki arheološkega dokumentiranja strojnega testnega jarka v širini 3 m in dolžini 20 m. V testnem jarku nismo odkrili arheoloških struktur, naleteli pa smo na številne arheološke najdbe. V plasti SE 005 je bilo odkritih 19 odlomkov prazgodovinske lončenine. V plasti SE 006 smo naleteli na dva odlomka prazgodovinske lončenine ter na kamnito sekuro, v plasti SE 007 pa so bili odkriti trije odlomki prazgodovinske lončenine.

Stratigrafsko stanje testnega jarka kaže na poljedelske dejavnosti na zemljišču v bližnji preteklosti (dve plasti ornice), umetno nasipavanje (plast nasutja) ter več plasti z arheološkimi najdbami, na globini 1,4 m pa smo naleteli na rečno prodnato osnovo v obliki drobnih in velikih prodnikov.

Na podlagi izjemnega števila arheoloških najdb, med katerimi še posebej izstopa odkritje kamnite sekire, lahko nedvoumno sklepamo o človekovih dejavnostih na tem oziroma bližnjem prostoru v prazgodovini. Vsekakor pa so tovrstna odkritja še dodaten dokaz o intenzivni človeški poselitvi na prostoru Ivančne Gorice v obdobju prazgodovine in antike.

Matevž Lavrinc, Tadeja Mulh

Ivančna Gorica, kamnita sekira (foto: M. Lavrinc)

Stratigrafski zapis testnega jarka v Ivančni Gorici (foto: M. Lavrinc)

54

EŠD:192

Naselje: *Ivančna Gorica*Občina: *Ivančna Gorica*Ime: *Ivančna Gorica – arheološko najdišče**Ivančna Gorica*Naslov: *Ivančna Gorica – Novi center, Gruča 2*Področje: *A*Obdobje: *prazgodovina (bronasta in železna doba), rimsko obdobje*

Najdišče Ivančna Gorica – novi center, Gruča 2, leži ob severnem in zahodnem vznožju griča, na katerem stoji cerkev sv. Jožefa v Ivančni Gorici (485420.9208, 88182.7874, 325 m n. m. v. Na tem območju je bila predvidena gradnja več stanovanjskih blokov, zato je bilo območje pred začetkom gradbenih del treba arheološko raziskati. Med februarjem in julijem 2009 so se izvajala zaščitna arheološka izkopavanja, ki jih je pod strokovnim nadzorom Borisa Vičiča (ZVKDS, OE Ljubljana) izvajalo podjetje Arhej, d. o. o.

Raziskano območje predstavlja rob predela, kjer je bila poselitev še mogoča. Začasno zastajanje vode v dolini pod gričem sv. Jožefa je bilo na tem delu dobro poznano še s konca šestdesetih let, preden je bil Stiški potok reguliran. Tako okolje pa je bilo značilno tudi za bolj oddaljeno preteklost.

Že v prazgodovini je bil tako ta prostor le delno izkoriščen. Sledi uporabe so vidne le na severovzhodnem delu terena, kjer se predel postopoma vzpenja. Tu so bile najdene posamezne strukture. Večinoma gre za jame, ki so služile bodisi kot odpadne bodisi kot shrambene jame, ter nekaj vkopov, ki bi jih lahko pripisali jamam za stojke, če ne bi ležali daleč vsaksebi. V polnilih jam je bilo odkrito tudi več odlomkov lončenine, ki jih lahko časovno umestimo v prazgodovino, natančneje v čas pozne bronaste in zgodnje železne dobe. Najdene so bile tudi tri peči. V vseh treh primerih je šlo za enostavnejši tip peči, ki ima ognjišče s predprostorom za čiščenje pepela. Ta predprostor je v našem primeru predstavljala plitva jama, ki je bila zapolnjena z ogljem.

Ob zahodnem vznožju hriba je v tem času tekel manjši hudourniški potok. V njegovih zasutjih so bile odkrite številne najdbe, med katerimi prevladujejo keramične posode: lonci, skodelice in sklede. Glede na oblike posod in okras, ki se na njih pojavlja, posode datiramo v čas med zgodnjo srednjo in pozno bronasto dobo (Bd B1-BdD) (Murgelj 2008, Gabrovec 1983, 60).

Med kovinskimi najdbami naj omenimo tudi bronasto iglo z diskasto glavico ter predrtim in

okrašenim vratom ter bronasto iglo s kijasto glavico. Prvo lahko na podlagi primerjav z drugimi slovenskimi najdišči (Brinjeva gora, Turnišče pri Pruju, Možjance, okolice Strične in Dobrave pri Dobrniču) datiramo v čas začetka srednje bronaste dobe (Bd B1) (Pahič 1984, t. 4: 11; Korošec, 1953, sl. 5; Svöljšak 2000, sl. 3: 1–2; Stare 1964–1965, t. 1: 1; Šinkovec 1995, t. 36: 253; Gabrovec 1983, 44), drugo pa v začetek pozne bronaste dobe (Bd D) (Puš 1982, t. 7: 1). Najdeni sta tudi železna sulična ost in fibula z oblogo, ki ju datiramo v čas starejše železne dobe (Ha C-Ha D) (Dular 2003, 109; Stare 1978, 76).

V strugi je bila najdena tudi keramična antropomorfná figurica ženske. Figurica ima obliko stilizirane ženske siluete in je visoka 6,8 cm. Narejena je iz enega kosa gline. Z odtisi prstov so oblikovane poteze obraza, roke so le nakazane in se iztezajo iz telesa, močno poudarjene so prsi in izbočena je zadnjica. Na hrbtni strani je z vrezji nakazana tudi pričeksa. Datacija figurice ni povsem jasna. Glede na najdbe iz konteksta in fakturo keramike jo uvrščamo v čas pozne bronaste dobe, lahko pa je tudi nekoliko mlajša.

Ker je bilo naše izkopno polje zamejeno z mejo predvidenega bodočega gradbenega posega, nismo mogli ugotoviti, ali so predmeti, najdeni v strugi, posledica bočne erozije potoka, ki je svojo strugo delno vrezal tudi v sam hrib, ali pa gre za izgubljene oziroma morebiti celo namensko deponirane najdbe. Glede na obrabo lončenine lahko z gotovostjo trdimo, da tudi če je šlo za prvo možnost, predmeti izhajajo iz neposredne bližine kraja odkritja. Pri prenašanju materiala voda gradivo vrtinči, pri čemer ob drgnjenju mehkejšega keramičnega gradiva s tršimi kamnitimi delci pride do brušenja in zaobljanja robov keramičnega materiala. Odlomki lončenine, najdeni v strugi, so imeli le malo oziroma skoraj nič zaobljene robove. Tudi bronasto gradivo je izjemno dobro in v celoti ohranjeno. Iz tega lahko sklepamo, da so bili premaknjeni le na krajši razdalji, verjetno s pobočja hriba. Zato sklepamo, da je pravo lokacijo prazgodovinske poselitve treba iskati na hribu sv. Jožefa.

Drugo obdobje človekovih posegov v ta prostor datiramo v rimski čas. Na zahodnem delu terena je prišlo do večjega gradbenega posega. Narejen je bil vkop, dolg 129 m, širok 8,6–10,3 m in globok 0,7 m, ki je tekel v smeri S–J s 6-stopinjskim odklonom proti vzhodu (slika – sivi toni). Potekal je po celotnem izkopnem območju in se nadaljeval proti S in J. Stranice vkopa so bile vkopane pod kotom 60°. Tako teren kot tudi vkop sta od severa proti jugu rahlo padala (višinska razlika med severnim in južnim delom je 1,14 m). Na dnu vkopa

Ivančna Gorica, Novi center: antropomorfna figurica (foto: Arhej d. o. o.)

je bil teren izravnán s peščenim sedimentom. Na sredini tako nastalega jarka je bila postavljena kamnita struktura, široka pribl. 2 m. Sestavljena je bila večinoma iz apnenčastih in v manjši meri dolomitnih lomljencev. Zahodni rob je strukture je bil utrjen z večjimi kamni, proti vzhodu pa so bili položeni kamni zelo različnih velikosti. Opaziti je, da se na pribl. vsake 3 m pojavljajo nekakšne linearne meje pri gradnji strukture. V teh pasovih je kamnito gradivo zelo enotno, medtem ko se posamezni pasovi lahko med sabo razlikujejo tako po velikosti kamnov kot tudi po materialu.

Vzhodno od kamnite strukture je bila izravnava utrjena s peščenim nasutjem, v katerem so bile na nekaterih delih vidne kolesnice. Razdalja med njimi ustreza razdalji osi vozov iz rimskih časov (pribl. 1,2 m). Izravnava je torej predstavljala cestišče, ki je služilo bodisi v času gradnje za dovoz materiala bodisi je bila uporabnost celo dolgoročnejša.

Kakšen je bil v rimskem času videti predel zahodno od kamnite strukture, ne vemo, saj so ga močno preoblikovali naknadni vodni erozijski procesi; ti so povzročili, da je ta predel, zlasti na

južnem delu izkopnega polja, precej globlji kakor vzhodni. O tem, da je bilo tako morda že v rimskem času, bi pričala utrditev zahodnega dela strukture z velikimi skalami, ki se pojavljajo zlasti na južnem delu raziskanega območja. Omeniti velja tudi, da so bile na nekaterih delih na zahodnem pobočju jarka odkrite jame za stojke (premer do pribl. 8 cm). Koli so bili zabiti navpično.

Glede na morfološke značilnosti terena in glede na samo postavitev kamnite strukture lahko rečemo, da so graditelji za izkop jarka verjetno vsaj deloma izkoristili katero od starejših strug, ki so tod tekle, in jo preoblikovali za svoje potrebe. Dejstvo je, da je na severnem delu terena izkop za cestišče globlji (do 15 cm), kot je podlaga za samo kamnito strukturo. Po vsej verjetnosti pa je bil na južnem delu terena globlji zahodni del vkopa, saj je na nekaterih mestih nasutje pod kamnito strukturo precej debelo.

Med drobnim inventarjem, ki se pojavlja v neposredni bližini strukture, prevladujejo grobo kuhinjsko posodje (lonci) in fino namizno posodje, namizna lončenina z rdečim premazom in redukcijsko žgani lonci iz fine gline. Nekaj je tudi

Ivančna Gorica, Novi center: pogled na najdišče iz zraka; na zahodnem delu je vidna rimskodobna struktura (foto: Arhej d. o. o.)

žebļev, orodja (dleto), žebļičkov za čevlje in drugih delov noše. Najdbe lahko datiramo v konec 1. stoletja n. š. in v 2. stoletje n. š. Pregled inventarja nakazuje, da ljudje na tem območju niso prebivali dlje časa, temveč so se tukaj zadrževali le občasno, verjetno zgolj v času gradbenih del.

Čemu je struktura služila in zakaj je bila postavljena v jarek, ne znamo razložiti, nedvomno pa je šlo za obsežen gradbeni podvig, ki je za izvedbo zagotovo potreboval veliko delovne sile. Torej je bila postavitev tega objekta precej pomembna.

Omeniti velja tudi, da morebitnih drugih rimskodobnih struktur na najdišču nismo zasledili. Izjema je le plitva jama, narejena iz enake hodne površine kot jarek. V zasutju jame so bili tri steklene jagode iz rdeče in modre steklene paste, enoročajni vrč s trikotno profiliranim ustjem, ki ga datiramo v drugo polovico 1. stoletja in v 2. stoletje (Istenič 1999; ista 2000, 120–122), pekač z ustjem tipa orlo bifido, ki ga lahko datiramo v isti čas (Olcese 2003, 86, T.XV: 1), kuhinjski lonec z izvihanim ustjem, velik lonec z rahlo navzven izvihanim kroglasto odebeljenim ustjem ter vrček in lonec z visokim vratom, ki so vsi izdelani iz fine glinje z rdečim premazom. Gre za posode, izdelane v tradiciji kulture mlajše železne dobe.

*Ana Plestenjak, Iris Bekljanov - Zidanšek,
Petra Vojakovič*

55

EŠD: /

Naselje: Izola

Občina: Izola

Ime: Izola – Polje

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Decembra 2009 smo na območju Občinskega podrobnega prostorskega načrta za novo industrijsko cono CMI – Vzhod v Izoli na kmetijskih parcelah zahodno od izolske obvoznice, ledinsko ime Polje, opravili ekstenzivni terenski pregled. Potekal je na način pobiranja na prečnicah (medsebojna razdalja 10 m) znotraj načeloma 50 x 50 m velikih zbiralnih enot. Večji del pregledanega območja je prekrivalo travišče ali nizka vegetacija, zato smo uporabili tehniko podpovršinskega pregleda s kopanjem 40 x 40 x 40 cm velikih jam na prečnicah. Odprtih, njijskih površin je bilo malo, tu pa smo pobirali najdbe v vzporednih linijah z zamikom do 10 metrov.

Krajina je na pregledanem območju močno antropogenizirana. Značilna so rigolana tla, kar močno zmanjšuje možnosti za odkritje ohranjen-

ih arheoloških zapisov do globine, kamor je seglo rigolanje. V tleh se je zato najbrž izjemoma ohranil arheološko zanimiv zapis, ki smo ga odkrili v 4 m globokem odprtem profilu recentnega izkopa za betonski objekt na parc. št. 2443, k. o. Izola. Približno na globini 1,3–1,5 m pod obdelanim površjem smo tu dokumentirali pedološki zapis, ki bi ga lahko tolmačili kot ostanek nekdanjih tal. Kaže se z neostrimi mejami in temnejšo barvo, ki je najbrž posledica večje vsebnosti organskih snovi. Tak zapis govori o pokopanem humoznem horizontu A. V tem kontekstu smo odkrili odlomka rimskodobnih lončenih posod (amfor ali vrčev), kar kaže, da so bila tla uporabljena v rimskem času. Pri tem ne gre izključiti možnosti, da je povečana vsebnost organskih snovi v tleh lahko posledica antropogenih dejavnikov (na primer obdelave tal, gnojenja ipd.).

Odkritje rimskodobne hodne površine na parc. št. 2443 je pomembno, ker kaže, da so se starejši zapisi ohranili globoko pod rigolanimi tlemi. Najdba dveh odlomkov prazgodovinske keramike (in živalskih ostankov) na parc. št. 2427, k. o. Izola, je tudi v tem pogledu lahko pomemben pokazatelj arheoloških zapisov, ki so se morda ohranili globlje v tleh. Zato smo predlagali, da se pred začetkom gradnje na območju odkritja rimskodobnih in prazgodovinskih ostalin izvedejo nadaljnje arheološke raziskave.

Tomaz Fabec

56

EŠD: 2586

Naselje: Jelševce

Občina: Mokronog Trebelno

Ime: Bležji Vrh pri Trebelnem – cerkev sv. Antona Padovanskega

Področje: UA

Obdobje: 16.–20. stoletje

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Novo mesto, je že leta 2006 na podlagi raziskav izdelal konservatorski program za potrebe vzdrževanja in sanacije cerkve in ožjega cerkvenega areala. Raziskave so bile izvedene tako v cerkvi kot na cerkveni fasadi, obenem pa je bil izdelan tudi arhitekturni posnetek cerkve, ki vsebuje izris tlorisa in fasad. Stratigrafija ometov in beležev je pokazala, da so bile cerkvene fasade prvotno v celoti dekorirane z naslikanimi pilastri v temnejši grafitno sivi barvi, pod njimi je bila naslikana rustika, okoli oken pa imitacija kamnitih okvirjev. V celoti je s šivanimi vogelniki poslikana tudi fasada zvonika, ki pa je bila v nasprotju

Pod recentnimi beleži se je skrivala baročna dekorativna poslikava cerkvenih fasad (foto: T. Golob, 2006, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto).

Za omet neškodljivo strojno odstranjevanje recentnih beležev (foto: T. Golob, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

s fasadami na ladji, kapeli, zakristiji in prezbitteriju obnovljena že leta 1996.

Leta 2007, ko je potekala statična in protipotresna sanacija cerkve (Varstvo spomenikov 44, Poročila, 2008, str. 78–79), je gradbeno podjetje SGI, d. o. o., iz Ljubljane, ki je sicer kvalitetno izvedlo sanacijska dela, brez vednosti in soglasja zavoda odstranilo s fasad sicer solidno ohranjene baročne omete z dekorativno poslikavo. Originalni ometi so bili ohranjeni le na zvoniku. Zaradi ponesrečenega gradbenega posega ni preostalo drugega, kot da se na podlagi arhitekturnega posnetka leta 2009 začne rekonstrukcija baročne podobe fasad.

Novi ometi so izdelani na osnovi hidravličnega apna ter prebeljeni in poslikani z modificirano apneno barvo. Na zvoniku so prvotni ometi ohranjeni, je pa izvajalec strojno zbrusil recentni silikonski oplesk ter zvonik pred beljenjem in poslikavo šivanih vogelnikov preplastil s tankim finim ometom, izdelanim na osnovi hidravličnega apna. Osnovni oplesk je toniran v ubito beli barvi, dekorativna poslikava pa v temnejšem grafitno sivem tonu. Sočasno je izvajalec izvedel tudi vzdrževalna dela na stavbnem pohištvo in kovanih okenskih mrežah.

Tomaž Golob

Rekonstruirana fasada cerkve sv. Antona Padovanskega (foto: T. Golob, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

57

EŠD: 8777

Naselje: *Jesenice*

Občina: *Jesenice*

Ime: *Jesenice – kolperna na Stari Savi*

Naslov: *Jesenice – kolperna na Stari Savi*

Področje: *Z*

Obdobje: *19. stoletje*

V letu 2009 je bila v celoti obnovljena kolperna na Stari Savi. Objekt je več stoletij služil kot skladišče oglja, ki so ga uporabljali v jeseniškem plavžu. V sklopu nekdanjega plavža je bilo več takih objektov, toda ohranil se je le eden. Tlorisna velikost dvonadstropnega masivnega objekta, pokritega z dvokapnico, je približno 30 x 13 m. Osnovno gradivo objekta sta kamen in les. Stoletna patina kamnitih sten je bila za ta objekt tako značilna in sporočilna, da smo del stene v notranjosti ohranili in jo za šipo obiskovalcem prikazali takšno, kot je. Po projektu so bile ob notranjih stenah izvedene sekundarne stene iz mavčnih plošč, čemur sem prvotno nasprotovala. Komisije nisem uspela prepričati, da bi se na objektu ohranil videz notranjih sten ali pa se vsaj izvedel klasični omet. V projekt prenove sem vstopila prepozno, pogoji, ki jih je zavod oziroma konservator izdal, so na-

rekovali le ohranjanje zunanje historične podobe objekta, njegove notranje podobe pa ne. Kamnite stene so bile statično nestabilne in delno razpokane, zato so bile izvedene horizontalne vezi in tudi temelji so bili utrjeni. Hidrofobno injektiranje sten je bilo izvedeno le z notranje strani pritličja do nivoja terena. Sistematično injektiranje ostalih površin sten sem še pravočasno preprečila, ker bi s tem uničili historično podobo fasad, ki jo je bilo treba v največji mogoči meri ohraniti. V stenah smo ohranili zračnike in prvotni raster odprtin. Vsi opaži so bili izdelani po detajlu prvotnih. Stene smo očistili brez vode in tako ohranili osnovno patino ter preprečili prepojitev že razrahljanih sten. Po projektu je bilo predvideno, da se na notranji strani kamnitih sten, debelih 80 cm in več, izvede toplotna izolacija s parno zaporo. To sem preprečila in zahtevala, naj se stene ohranijo nedotaknjene in naj bodo samostojen konstruktivni element in ne element v sistemu. Dvesto let in več stare kamnite stene so bile močno ekscentrične in niso zagotavljale kompatibilnosti z novimi materiali. Prav tako niso imele predvidene obtežbe. Projektant je že na samem začetku del ugotovil, da projekta, za katerega je bilo že izdano gradbeno dovoljenje, ne bo mogel uresničiti. Ker niso bile upoštevane osnovne mere objekta in žal

tudi ne ekscentričnost sten, se računalniški izris ni skladal s stanjem na terenu. Tako mi je bila dana možnost, da nekatere spomeniške lastnosti objekta ponovno izpostavim in jih skušam obravnavati kot interpolacijo starega in novega. Obodne kamnite stene so tako ohranjene kot neobremenjen plašč, ki skupaj z ohranjenim lesenim rastrom in streho ohranja historično podobo nekdanje kolperne. Novo projektirano obtežbo prevzema nova steburna jeklena konstrukcija.

Obnovljeni objekt je namenjen kulturi in tur-

izmu. Pritličje kolperne je urejeno kot plezna dvorana, dvorana za organizirane sprejeme z banketno ponudbo. V nadstropju so pisarne in predavalnica. Vsi prostori kolperne so dostopni tudi invalidom. Okolica kolperne nudi možnost organiziranja poletnih prireditev. Ob objektu smo ohranili predorček, skozi katerega so z vagončki vozili oglje do plavža. Ob kolperni je bila najdena tudi jeklena vojaška stražnica, ki bo prezentirana v okolici.

Renata Pamič

Kolperna, po obnovi (foto: R. Pamič)

Kolperna, med obnovo (foto: R. Pamič)

58

EŠD: 5301

Naselje: Jesenice

Občina: Jesenice

Ime: Jesenice – Ruard-Buccellinijeva graščina na Savi

Naslov: Cesta maršala Tita 64, Jesenice

Področje: UA

Obdobje: 16.–20. stoletje

Med nadaljevanjem celovite prenove Stare Save na Jesenicah so bili restavrirani klasicistični portal iz tufa na graščini ter okenski okvirji s portali in vrati na Marijini cerkvi. Dela je opravil restavrador Tomaž Furlan iz Škofje Loke, financirala pa jih je Občina Jesenice.

Nika Leben

Jesenice, restavrirani cerkveni portal na Ruard-Buccellinijevi graščini (foto: N. Leben, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

59

EŠD: 11157

Naselje: Jezero

Občina: Brezovica

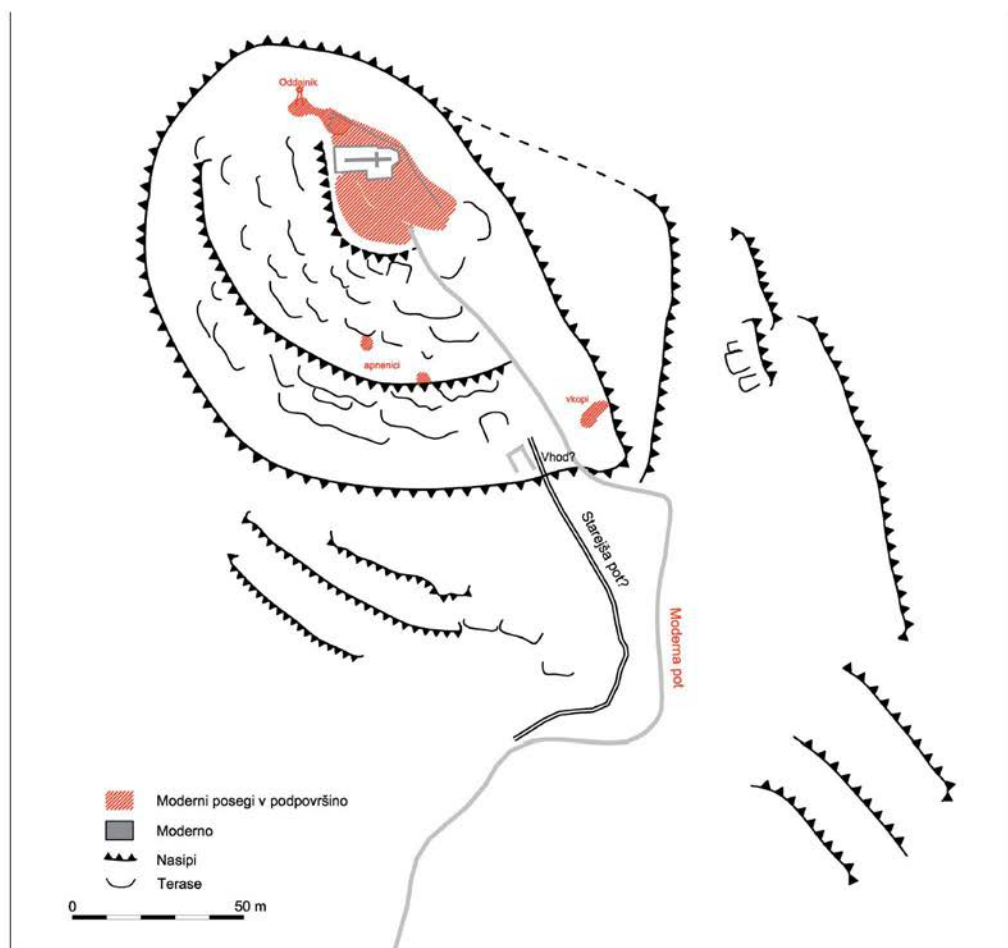
Ime: Podpeč – arheološko najdišče sv. Ana

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Na vzpetini s cerkvijo sv. Ane nad Podpečjo je relativno dobro ohranjeno prazgodovinsko gradišče, ki pa doslej še ni bilo raziskano, niti ni bil poznan njegov polni obseg. Nedestruktivne raziskave so bile sestavljene iz topografskega pregleda in monitoringa gradišča in okolice; na tej podlagi se je izdelal predlog dokumentiranja najdišča. Namen je bil kar najbolje dokumentirati obseg gradišča ter s tem preveriti in eventualno dopolniti obseg varovanega območja. Z dokumentiranjem mikroreliefa (in s tem načrta najdišča) na večjem delu domnevnega obsega gradišča bi dokumentirali oziroma prikazali ohranjenost podpovršinskih ostankov ter pretekle posege/uničenja in s tem omogočili boljšo valorizacijo in interpretacijo najdišča, kar bi omogočilo tudi natančnejšo opredelitev nadaljnega načina varstva in varstvenega režima.

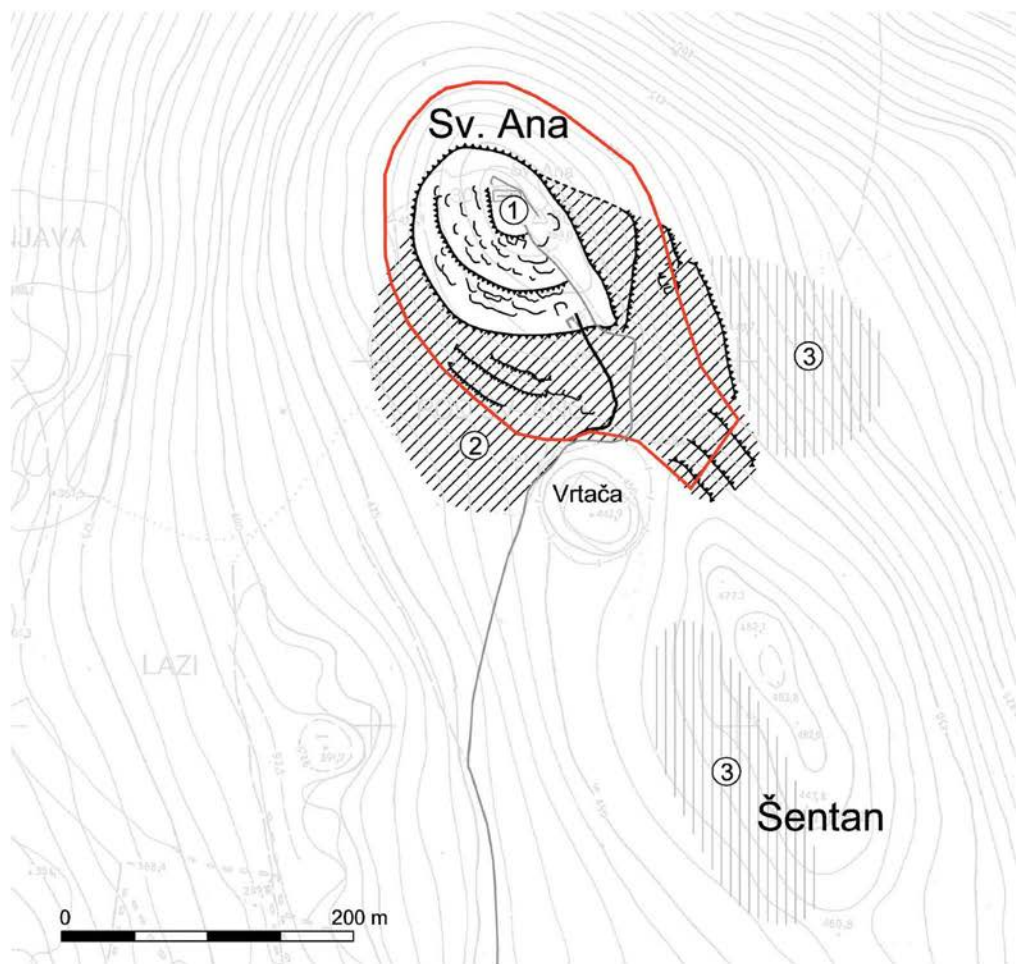
Na vzpetini so dobro vidne večje lepo modelirane terase oblih oblik s precejšnjo količino nasutega materiala, vsaj v zgornjih slojih predvsem zemlje brez kamenja. Poleg glavnega sklenjenega nasipa sta znotraj njega še dve terasi, še deset pa jih je zunaj njega. V notranjosti in ob njej so z linijami brez klančin izrisane še manjše »naselbinske« terase (skupno 38), pri katerih je pri konstrukciji šlo delno za vkop v pobočje na eni strani, delno pa za nasipavanje na drugi. Pri nekaterih je na spodnji strani vidna utrditev roba s kamenjem. Vsaj v nekaterih primerih lahko zanesljivo prepoznamo ostanke objektov. Sam vhod v naselbino je bil nedvomno približno tam, kjer nasip prestopi tudi sodobna pot. V reliefu je še vedno zaznaven potek neke starejše poti, ki se pri vrtači združi z današnjim potekom poti (slika 1). V tej fazi raziskave ne moremo z gotovostjo trditi, da je bil to tudi prvoten vhod v gradišče, saj gre lahko tudi za srednjeveški dostop do cerkve sv. Ane ali pa (najverjetneje) za oboje. Samo največji nasip v dolžini 909 metrov, ki zajema 12.275 m² oziroma 1,2 hektarja, v celoti zaokroži vrh vzpetine in jo zavaruje. Obširna terasa, ki je nastala za glavnim nasipom, je široka tudi do 12 metrov in več. Znotraj glavnega nasipa sledita še dva delna; prvi dolžine 131 metrov južno, drugi dolžine 50 metrov tik pod vrhom. Tudi zunaj glavnega nasipa je

Načrt gradišča (izvedba: G. Rutar)

Pogled na nasipe in terase na južni strani gradišča. Desno zgoraj je vidna cerkev sv. Ane. Pogled proti zahodu (foto: G. Rutar).

Načrt gradišča, 1 – gradišče znotraj sklenjenega nasipa; 2 – strnjeno območje teras/izravnjav; 3 – manjše posamezne izravnave; rdeče – trenutni obseg varovanega območja (EŠD 11157)

ohranjenih več teras in manjših (nesklenjenih) nasipov, ki sicer segajo že zunaj varovanega območja dediščine (slika 3).

Na skrajnem jugozahodnem delu čez sedlo med vrhom sv. Ane in vrhom Šentana so na vzhodnem pobočju še tri izrazite nasute terase, dolge pretežno 50 metrov in več. Po srednji izmed njih je bila v novejšem času speljana gozdna pot, ki se nadaljuje po vzhodnem pobočju okoli vrha Šentana. Skupno obsega to »predmestje« gradišča, kjer so ostanki dobro vidni in dokumentirani, 32.600 m² oziroma 3,5 ha (sliki 3, 2).

Poleg ostankov, dokumentiranih v strnjem obsegu ob gradišču, se je pri topografskem pregledu pokazal največji mogoči obseg naselbine. Na vzhodnem pobočju Vrha sv. Ane, ki se spušča k

Jezeru, se namreč še naprej vrstijo manjše, manj izdelane terase oziroma izravnave, ki bi vsaj po videzu, ki je enak terasam znotraj največjega sklenjenega nasipa, še vedno sodile h gradišču (slika 3). Podobne izravnave je mogoče zaslediti dobrih sto metrov jugovzhodnjeje, prav na taki legi kot večina naselbinskih ostankov na Sv. Ani, torej na zahodnem pobočju pod samim vrhom Šentana.

Na podlagi opravljenih raziskav in ob dejstvu, da gre za krajinsko dominantno točko, z izrednim vizualnim pregledom nad Ljubljanskim barjem, ki je ne nazadnje tudi botroval nastanku naselbine in kasneje cerkve, po kateri vrh nosi ime, je bilo podano gradivo za pripravo predloga za razširitev varovanega območja.

Gasper Rutar

60

EŠD: 6883

Naselje: *Jurišna vas*Občina: *Slovenska Bistrica*Ime: *Jurišna vas – Ančnikovo gradišče*Področje: *A*Obdobje: *rimsko obdobje, zgodnji srednji vek*

ZVKDS, Center za preventivno arheologijo – RO Maribor, je občasno v juliju in avgustu 2009 opravil arheološka izkopavanja na predelu naselbine, kjer smo želeli pojasniti fortifikacijski sistem vhoda v naselbino. V strokovni ekipi so pod vodstvom podpisane sodelovali: Teja Gerbec, Stanko Gojkovič, Andrej Gulič, Vid Kmetič, Marko Milenkovič, konservatorski nadzor je opravila odgovorna konservatorka ZVKDS, OE Maribor, Mihela Kajzer Cafnik; finančno je projekt podprl Zavod za kulturo Slovenska Bistrica.

Na podlagi rezultatov lanskoletnih preveritvenih sond (Strmčnik Gulič, M., Kajzer Cafnik, M., Gerbec, T., 2009, Varstvo spomenikov 45, Ljubljana, 94–76) smo razširili izkopno polje ob sondi 4/2008 proti jugu do južne linije obodnega zidu in na rob oziroma padec brežine proti zahodu. Delali smo po ustaljeni metodi arheološke dokumentacije (fotografska, geodetska, risarska in opisna dokumentacija). Fotografska dokumentacija je bila izvedena v obliki dokumentarnih fotografij struktur in plasti ter z izdelavo fotoskic, vpetih v mrežo geodetsko izmerjenih točk. Geodetske meritve so zajemale izmero odkritih in raziskanih plasti in struktur. Tlorise, profile in preseke posameznih SE smo risali tudi ročno v merilu 1 : 20 oziroma 1 : 50, naredili smo računalniški izris tlorisa, preseka in posameznih struktur s pomočjo elektronskega tahimetra v Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem. Pod rušo SE 001 smo odstranili nasutje iz preteklih izkopavanj in strojni nariv iz leta 1984, ko je takratni lastnik gradišča poškodoval in uničil del najdišča. Že na globini 30–40 cm smo lahko razpoznali linijo obodnega zidu, ki pa je bil zaradi močnega nagiba terena zvrha nekoliko razvaljen, svoje je naredil tudi močan koreninski sistem gozdnega drevja. V kulturni plasti, ki je bila na vzhodni strani mešana z ogljem in deloma s prežgano prstjo, so ležale številne kovinske in keramične najdbe iz poznoantičnega obdobja. Izstopa 4,72 kg težak amorfen kos svinca, ki bi ga mogoče smeli povezati z večjim ognjiščem, odkritim leta 2008 tik ob vzhodni strani severnega zidu. Poudariti je treba, da je ležal na notranji gradiščni strani severnega zidu v bližini

večjega ognjišča na sicer še neraziskanem predelu naselbine med sondo 1 in sondo 4 (iz leta 2008). Kot je bilo mogoče predvidevati, je bila vhodna konstrukcija postavljena na naravno dobro zavarovanem severnem dostopu v naselbino in je sestavni del severne linije obodnega zidu. Spodnji (severni) in zgornji (južni) zid se v dolžini 6 m v smeri proti notranjosti gradišča pravokotno zalomita in imata skrbno zravnano čelno stran. Tudi spodnja vogalna nosilna kamna sta večja klesana marmorna bloka. Kaže, da so bloka klesali na kraju samem, saj so bili v kulturni plast najdeni tudi marmorni odkruški, nekaj jih je ležalo še v nasutju (SE 007) in med samim tlakom. Na vogalu vhoda ob severnem zidu sta na marmorni blok položena dva večja lomljena kamna, ki sta nivojsko zravnana z marmorno ploščo v južni steni obodnega zidu. Stranici (spodnji in zgornji del zidu) sta skoraj vzporedni, razdalja med njima in obenem širina vhoda znaša 3,6 m na notranji strani in 3,8 m na zunanji strani.

Dohodna pot v gradišče je bila večinoma tlakovana iz ploščatih kamnov nepravilnih oblik, velikih do 0,3 x 0,2 m in v glavnem položenih na geološko osnovo, ponekod pa na ranko peščeno plast oziroma v peščeno-kamnito nasutje.

Omeniti moramo še dve stojki, obloženi s kamnitimi zagozdami, ki sta se ohranili vzporedno z notranjo vhodno stranico severnega dela zidu. Po vsej verjetnosti pripadata varovalnemu sistemu (palisadi) na prelomu v strmi padec na brežini.

Od stojke 1 poteka tik ob zahodni stranici severnega zidu ozek jarek širine 0,3–0,5 m in globine do 0,25 m. Ob odkritju je bil zapolnjen s temnejšim sivkastorumenim peščenim polnilom, v katerem so bili še različno veliki odkruški bellega pohorskega marmorja. Jarek je bil najverjetneje vklesan ob gradnji zidu, saj stopničasto pada do zravnane pobočja. Na dno jarka so položili večje temeljne kamne, na katere so iz lomljenega kamenja plastovito gradili ta del obodnega zidu, vezanega z malto.

Z odkritjem vhoda se je do neke mere pojasnila vrsta vprašanj o fortifikacijskih prvinah te in tovrstnih naselbin. Obenem smo pridobili povsem nov podatek o poteku severnega zidu po strmem pobočju v smeri SSZ–JJV, zato bo treba ta, v sklopu celote izjemno izpovedni predel vključno z notranjščino objekta na vzhodni strani še raziskati.

Mira Strmčnik Gulič, Mihela Kajzer Cafnik

Ančnikovo gradišče: sonda 4/2009, vhod v naselbino, pogled z zahodne smeri (foto: A. Gulič)

61

EŠD: 11269

Naselje: *Kneške Ravne*

Občina: *Tolmin*

Ime: *Kneške Ravne – gospodarski objekti na domačiji pri Francu*

Naslov: *Kneške Ravne 9*

Obdobje: *19. in 20. stoletje*

V amfiteatru pod Zabiškim Kukom, Voglom, Rodico in pobočjem Masovnika je ugnedena razložena vas Kneške Ravne. Poselitev Raven so pogojevali različni dejavniki. Nekoč so tu stale samooskrbne kmetije, kjer so nekoč vse, kar so potrebovali, pridelali in naredili sami doma.

Na najvišje ležeči domačiji pri Francu v Kneških Ravnah, kjer so vedno dali nekaj nase in na izročilo, še vedno vztrajajo pri tradicionalnem načinu življenja. Domačija je simbol preteklosti, vztrajnosti, tradicije in znanj. Zgradbe, kot so toplar, pod katerim stoji žaga venecianka, hlev, svinjak, nekdanji mlin, tračna žaga, lesena kašča, zidana kašča s kovačijo ter mizarska delavnica in sušilnica za sadje, so častljivo stare in skrivajo izjemne tehnične dosežke. Gospodarski objekti so

se ohranili v svoji prvotni podobi in zasnovi, in kar je najpomembnejše, še vedno služijo svojemu namenu. Frančevi kmetiji pripadajo še pašniki, senožeti ter gozd, na robu kmetijskih površin pa brez reda rastejo tudi stare drevesne sorte.

Gospodarski objekti (zidana kašča, lesena kašča, sušilnica za sadje, toplar in večji zidan svinjak) so bili od leta 1998 postopno celovito obnovljeni s pomočjo sredstev MOP oziroma popotresne sanacije Posočja in v manjši meri s sredstvi Ministrstva za kulturo.

Na domačiji sta bili nazadnje sanirani strehi na toplarju in večjem zidanem svinjaku. S toplarja je bila odstranjena azbestna kritina, prvotna kritina je slama, in zamenjani so bili dotrajani špirovci. Severna strešina toplarja je zdaj prekrita z vlaknocementnimi strešnimi ploščami sive barve. Na južno strešino pa so položene fotovoltaične sončne celice, ki so hkrati kritina objekta. Streha svinjaka, ki še čaka na celovito prenovi, ker se v njem načrtuje postavitev muzejske zbirke, pa je gospodar Slavko Šorli obnovil in prekril z leseno kritino – skodlami.

Andrejka Ščukovt

Gospodarski objekti pri Francu v Kneških Ravnah (foto: A. Ščukovt, 2009)

62

EŠD: 226

Naselje: *Kobarid*

Občina: *Kobarid*

Ime: *Kobarid – prazgodovinska in rimskodobna naselbina Gradič*

Področje: *A*

Obdobje: *prazgodovina, srednji vek*

Med arheološkim dokumentiranjem med gradnjo kanalizacije in vodovoda na Gregorčičevi ulici v Kobaridu, na odseku ulice med hišama Gregorčičeva 8 in Gregorčičeva 20, parc. št. 2926/2, k. o. Kobarid, smo dokumentirali sledove, ki govorijo o človekovi poselitvi kraja v železni dobi in najbrž tudi v srednjem veku.

Geološko osnovo raziskanega območja sestavlja depozit čistih aluvialnih sedimentov. Njegova površina je bila praviloma ravna, le ponekod je na njej voda oblikovala kotanje. Več kotanj smo dokumentirali na vznožju Gradiča; zapolnjene so bile z zelo gruščnatim sedimentom, verjetno gre za

material, ki ga je s pobočja griča izpirala deževnica in ga odlagala v depresijah. O tem pričajo tudi drobcji prazgodovinske lončenine, ki jih je skupaj z drugim materialom v kotanjah odložila voda.

Na vrhu depozita aluvialnih sedimentov se je oblikoval horizont A tal, ki se je od podlage zelo lepo razlikoval predvsem po temni barvi. Ta horizont se je ohranil le ponekod, saj so ga izkopi za infrastrukturo skoraj docela uničili. Poleg tega je bil njegov vrhnji del v celoti odstranjen med gradnjo ceste. Razpršene sledove tega horizonta smo sicer dokumentirali po celotni trasi, tako da lahko sklepamo, da se je pred novoveškimi gradbenimi posegi širil po celotnem območju. Oblika stika s podlago govori o tem, da so na njem uspevala drevesa ali vsaj grmovnice, saj so bili v podlagi lepo vidni sledovi korenin. V tem horizontu smo našli posamezne rimskodobne najdbe, manjše odlomke tegul, amfor in vrčev. Morebitnih antropogenih struktur pa nismo zasledili. Vse najdbe so bile slabo ohranjene, z zaobljenimi lomi in površinskimi poškodbami. Domnevamo,

da gre za presedimentirane, naselbinske najdbe, ki depozit datirajo v porimski čas. Zelo verjetno pa je horizont nastal pred razširitvijo naselja na to območje in ureditvijo poti, do česar naj bi prišlo v 17. stoletju ali kmalu pozneje.

Najstarejši sledovi človekove poselitve tega kraja ne izhajajo iz zgoraj opisane plasti. Na trgu vzhodno od hiše Gregorčičeva 8, severno od hiše Gregorčičeva 10 smo namreč odkrili v aluvialni depozit vkopano jamo, ki je bila zapolnjena z gruščem in kamenjem, redkimi prodniki in peščenim meljem. Ležala je pod horizontom z rimskodobnimi najdbami, skoraj v celoti pa je bila uničena pred desetletji med gradnjo betonskega jaška. V tlorisu je bila nepravilne oblike, prav tako kot v profilu, njenih dimenzij pa zaradi predhodnega uničenja ni bilo mogoče ugotoviti. V polnilu je bilo več odlomkov železnodobnih posod, svirkov in nekaj odlomkov živalskih kosti. Na podlagi tipologije ustij je videti, da keramični odlomki pripadajo najmanj 10 posodam. Med njimi je bilo največ loncev, zastopani sta skodelica in skleda s presegajočim ročajem, našli smo tudi nogo večje posode, morda situle. Nekateri lonci so bili okrašeni z medličanjem ali z apliciranimi plastičnimi rebri, na fini keramiki so se ohranili sledovi rdečega in črnega premaza. Živalske kosti so bile močno fragmentirane, nekateri ostanki so najbrž pripadali govedu. Žal je strukturo, kot rečeno, skoraj v celoti uničila gradnja betonskega jaška, tako da je interpretacija vprašljiva.

Tomaz Fabec, Manca Vinazza

63

EŠD: 225

Naselje: Kobarid

Občina: Kobarid

Ime: Kobarid – trško jedro

Naslov: hiša Gregorčičeva 33

Področje: E

Obdobje: 19. in 21. stoletje

Objekt v Gregorčičevi ulici v Kobaridu, na parc. št. 225, k. o. Kobarid, je bil v dveh potresih v letih 1998 in 2004 poškodovan do te mere, da ga je bilo treba porušiti.

Nosilec nove gradnje je lastnica objekta, MOP oziroma Državna tehnična pisarna v okviru popotresne obnove in razvoja Posočja.

Nova gradnja je posnetek obstoječih gabaritov. Oblika glavnega pročelja hiše pa izvira iz časa pred recentno predelavo te trške hiše kobariškega stavbnega tipa.

Andrejka Ščukovt

Hiša št. 33 na Gregorčičevi ulici v Kobaridu (foto: A. Ščukovt, 2010)

64

EŠD: 225

Naselje: Kobarid

Občina: Kobarid

Ime: Kobarid – trško jedro

Naslov: hiša Trg svobode 6

Področje: E

Obdobje: 19. in 21. stoletje

Obnova objektov na območju trškega jedra Kobarida, ki je razglašeno za naselbinski spomenik, se v glavnem izvaja kot posledica potresa aprila 1998 in julija 2004. Popotresna sanacija objektov v Kobaridu, ki jo vodi Državna tehnična pisarna v okviru MOP, je zastavljena tako, da se varuje parcelacija oziroma lega objektov z značilnimi gabariti in trško oblikovanimi pročelji ter da se objekti statično sanirajo. Za vse popotresne sanacije v trškem jedru so bile izdelane tudi barvne študije.

Objekt Trg svobode št. 6 v Kobaridu je večnamenska stavba, s trško oblikovanim glavnim pročeljem, šivanim robom, izvedenim v ometu, okenskimi odprtini v oseh ter kamnitim portalom v osrednji osi. Objekt je bil v okviru popotresne sanacije statično utrjen, obnovljena je bila streha, zamenjano je bilo dotrajano stavbno pohištvo ter pokrpan in prebeljen je bil fasadni omet.

Andrejka Ščukovt

Hiša Trg svobode 6 v Kobaridu (foto: A. Ščukovt, 2010)

65

EŠD: 19373

Naselje: *Koče pri Prestranku*

Občina: *Postojna*

Ime: *Koče pri Prestranku – kapelica*

Naslov: *Koče, parc. št. 4791/1, k. o. Slavina*

Področje: *E*

Obdobje: *začetek 20. stoletja*

Ob robu nekoliko razširjenega križišča dveh poti, ki vodita skozi vas, je postavljena vaška kapelica, posvečena Brezmadežni. Postavljena je bila na pobudo in željo domačinov, da bi procesijo na dan svetega Rešnjega telesa obhajali v domači vasi. Kapelica je bila posvečena 18. julija 1909. Ob stoletnici posvetitve so se domačini odločili za obnovo.

Zidana kapelica kvadratnega tlorisa ima dvokapno strešico s križem na slemenu in majhnima slopoma ob straneh. Polkrožno zaključeno vratno odprtino zapirajo lesena vrata. Nad njimi je profilirano v ometu izpisana letnica 1909. Kapelici je zamakala streha. Notranji ometi in poslikave so bili dotrajani zaradi zamakanja in visoke vlage

v prostoru, poškodovani pa so bili tudi že ometi zunanjščine.

Kapelica je bila na novo prekrita z opečno kritino, bobrovci. Pred prenovo so eno kap prekrivali za-rezniki, drugo pa bobrovci. Pred sanacijo ometov je restavrator ZVKDS, OE Nova Gorica, sondiral poslikave in izdelal študijo obarvanja. Dotrajani deli ometa so bili odstranjeni, nadomeščeni z novimi, enake sestave in izvedbe. Po vzoru izvornega je bilo izdelano deljeno okno v južni fasadi, ki je bilo popolnoma dotrajano. Uporabila so se izvorna stekla.

Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanim, do novih odkritij ni prišlo. Gradbena dela je izvedel Doljak Drago, s. p., iz Slavine, pleskarska Dušan Tomšič, s. p., fasaderska in štukaterska dela, iz Stare vasi, okno je izdelal Peter Šabec, mizar iz Matenje vasi, Peter Bizjak iz Orehka pa je restavriral kip Brezmadežne v gipsu. Konservatorski nadzor je opravila odgovorna konservatorica ZVKDS, OE Nova Gorica. Barvne študije je pripravil restavrator ZVKDS, OE Nova Gorica, Andrej Jazbec.

Eda Belingar

Koče pri Prestranku, kapelica pred obnovitvenimi deli (foto: E. Belingar, 2008)

Obnovljena kapelica (foto: E. Belingar, 2009)

66

EŠD: 236

Naselje: Koper

Občina: Koper

Ime: Koper – arheološko najdišče Koper

Naslov: Kreljeva ulica 1

Področje: A

Obdobje: pozno rimsko obdobje, novi vek

Med 15. in 27. junijem ter med 1. in 3. septembrom 2009 je Inštitut za dediščino Sredozemlja Znanstveno-raziskovalnega središča Koper Univerze na Primorskem izvajal zaščitna arheološka izkopavanja znotraj objekta Kreljeva 1 v Kopru, na parc. št. 378, k. o. Koper. Izkopavanja je v celoti financiral lastnik in naročnik arheoloških izkopavanj Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, Območna enota Koper, z namenom pridobitve novih prostorov za lastne potrebe.

Po odstranitvi ruševin strehe in izvzlitvi stavbe je bila izkopana celotna notranjost hiše v izmeri 70 m². Izkopavanja so potekala pod vodstvom prof. ddr. Mitje Guština, univ. dipl. arheol., in strokovnim vodstvom mag. Maše Sakara Sučević,

univ. dipl. arheol., ter s strokovno ekipo Inštituta za dediščino Sredozemlja Znanstveno-raziskovalnega središča Koper Univerze na Primorskem.

Metodologija raziskave je predvidevala ročno odstranitev in stratigrafski izkop antropogenih plasti in struktur. Narava objekta ter logistika, povezana z izkopavanjem, sta zahtevali izkop celotne površine naenkrat.

Po odstranitvi odpada in recentne ruševine na površini sta se v severnem delu izkopnega polja pokazala precej ohranjena kamnita zidova (SE 101 in SE 102). Pri nadaljnjem čiščenju so bile definirane še kamnite strukture SE 104–109. Zid 105 se s poškodovanim vogalom SE 107 navezuje na zid SE 101. Oba sta vkopana v ilovnat nanos (SE 20), s katerim je tudi zapolnjen temeljni jarek (SE 03). Zid SE 102 je zgrajen v suhozidni tehniki in ne posega v ilovnat nanos (SE 20). SE 104, 108 in 106 predstavljajo ostanke in ruševine trenutno še nedoločljivih arhitekturnih struktur.

Preostali del izkopnega polja je prekrivala kulturna plast iz glinasto meljaste ilovice zelo temnosive barve z odlomki gradbenega materiala, kosti ter predvsem celih in zdrobljenih morskih polžkov

in školjk (SE 01). Pod plastjo SE 01 je bila skoraj po celotni površini plast SE 48 s pretežno poznoantičnimi arheološkimi artefakti.

V plasti SE 01 smo v severovzhodnem kotu objekta prepoznali dve ruševinski jami (SE 111–112). V vzhodnem delu izkopnega polja se je pokazala pravilno omejena plast črnega oglja, SE 02, ki je po površini ustrezala dvema nekdanjima prostoroma znotraj stavbe. Ta plast je bila vkopana v plast SE 01 do zeleno obarvane ilovnate plasti (SE 11). Ob vzhodni steni (SE 120) se je pod SE 02 ter nad SE 48 in SE 20 pokazala pravokotna kamnita struktura (SE 115), za katero se je izkazalo, da je nekdanje kurišče oziroma zbirališče pepela ob čiščenju dimnika v vzhodnem zidu (SE 120). Notranjost je bila zapolnjena z debelo plastjo pepela (SE 18).

Po odstranitvi plasti SE 01 in SE 48 se je v ilovnati plasti SE 20 pokazalo dvajset stojk. Polovica jih je vsebovala starejše poznoantično gradivo (SE 21–22, 24, 25, 28, 32–34, 37–36, 39), v drugi polovici pa so bili odlomki novodobne lončenine (SE 12, 16, 23, 26–27, 31, 38–39). Stojke predstavljajo leseno konstrukcijo, ki je na tem mestu stala pred kamnitimi strukturami ali jih dopolnjevala. Na podlagi kartiranja poznoantičnih stojk lahko rekonstruiramo vsaj en kvadraten leseni objekt s tremi stranicami, ki merijo pribl. 3–4 m. V sredini južnega dela izkopnega polja se je pod plastjo oglja (SE 02) in zasipno plastjo SE 01 pokazal izkop večje jame (SE 13a) velikosti 2 x 2 x 0,92 m, ki so jo verjetno uporabljali kot shrambo ali klet. Jama je bila vkopana v plast SE 48, v ilovnati nanos (SE 20) ter v ilovnate sterilne plasti (SE 49 in 50) in v geološko osnovo (SE 51). Zapolnjena je bila z recentnimi plastmi (SE 13, 19, 46, 47).

V severnem delu izkopnega polja tik ob temelju severnega zidu (SE 123) se je pod zasipno plastjo (SE 01) pokazal obris jame (SE 42a). Stene jame in dno so bili ponekod utrjeni s kamnito oblogo (SE 42b). Jama je bila zapolnjena z dvema polniloma (SE 42 in 42d). Polnili sta vsebovali novoveško keramiko, med drugim kuhinjski lonec, ki je v večjih odlomkih ohranjen skoraj v celoti. Ob gradnji temelja severnega zidu (SE 123) so pri kopanju jarka naleteli na odpadno jamo SE 42 ter jo presekali. Temelj so utrdili z večjimi in manjšimi kamni peščenjaka, ki so jih ravnali z zemljo. Na tako utrditev (SE 123a) so položili večje lomljence peščenjaka za temelj severnega zidu. Morda so pri tem uporabili del lesa (palica ali deska, SE 42c) za utrditev ob zahodnem robu jame (SE 42a) (proti zdrsu temeljnega kamna).

Sonda 1

Sondo 1, v izmeri 2 x 2 m, smo izkopali ob severnem robu jame SE 13a. Sonda je pokazala, da ilovnati nanos SE 20, ki sestavlja osnovo vsem strukturam, vsebuje redke odlomke keramike, ki so jih po vsej verjetnosti prinesle meteorne vode z višje ležečih območij. Ilovnatemu nanosu sledi preperela ilovica z močnimi bioturbacijami in je brez najdb (SE 50), pod njo leži bolj konsistentna ilovnata sterilna plast (SE 49), ki ji sledi geološka osnova z laporjem (SE 51).

Najdbe

Večina drobnih najdb predstavljajo odlomki lončenine. Izjema je odlomek kovinskega okova, okrašen z vrezanimi krogi, ki je verjetno pripadal zapiralnemu sistemu skrinjice. Pregled keramike po opravljenih raziskavah je pokazal prisotnost odlomkov poznoantičnega kuhinjskega in transportnega posodja ter odlomke dveh oljenk, srednjeveške kuhinjske in namizne lončenine in novoveško keramiko. Steklo je ohranjeno v zelo majhnih delih.

Večina poznoantičnega gradiva je bila najdena v plasti SE 48 in v stojkah (SE 21–22, 24, 25, 28, 32–34, 37–36, 39). V veliki večini so prisotni odlomki amfor oranžne do svetlordeče barve, običajno tudi s svetlorumenim glinenim premazom. Veliko je odlomkov ostenj narebrenih amfor. Najbolj izpovedni sta ustji poznoantičnih amfor iz stojke (SE 33). Zanesljiveje lahko opredelimo odlomek oljenke z ohranjenim okrasom iz plasti SE 48 oziroma SE 11, ki jo lahko datiramo v 5. stoletje. Kuhinjska lončenina sodi tako v poznoantično obdobje (okras valovnice iz plasti SE 48 in poznoantičnih stojk) kot tudi v poznejša obdobja srednjega in novega veka (plast SE 01).

Ob najdbah iz poznoantičnega časa so v približno enakem številu zastopane tudi mlajše najdbe, večinoma novoveške. Kronološko izjemo predstavlja osem odlomkov vrča tako imenovane arhaične majolike. Odlomki so bili najdeni v zasipni plasti SE 01 in jih na podlagi načina okraševanja zunanje površine lahko datiramo v 14. stoletje. Tovrstna keramika je bila v naše kraje uvožena iz italijanskih delavnic in je na splošno zastopana v manjšem številu.

Večina preostalih odlomkov sodi v čas novega veka. Zaradi slabše ohranjenosti so možnosti za natančno analizo ter tipološko in kronološko opredelitev najdb omejene. Ohranjeni odlomki omogočajo vpogled v tipe keramike, ki so bili v uporabi v času od 15. do 18. stoletja. Ohranjeni odlomki ustij kuhinjske keramike kažejo na intenzivno uporabo loncev, nekaj odlomkov keramičnih nog pa kaže tudi na uporabo trinožnikov. Ti so v

večini primerov imeli zeleno ali rumeno loščeno notranjo površino in ustje preoblikovano in pripravljeno za pokrov. Po ostankih loščenih odlomkov domnevamo, da so tudi primerki iz Kreljeve pripadali podobno oblikovanemu posodju, ki je bilo v rabi tako pri pripravi kot tudi pri serviranju hrane.

Namizno posodje novoveškega časa dokumentirajo odlomki gravirane keramike in majolike. Nekaj odlomkov pa pripada tudi mlajšemu posodju iz bele prsti. Majolika je bila uvožena iz italijanskega prostora, medtem ko so gravirani kosi lahko pripadali proizvodom lokalnih delavnic. Čeprav so ohranjeni kosi majhni, na nekaterih prepoznamo dovolj jasne poteze, ki nam omogočajo kronološko opredelitev odlomkov. Takšna sta odlomka majolike s poslikavo, ki omogoča okvirno datacijo v čas 15. in 16. stoletja. Nekoliko mlajši je odlomek gravirane keramike z ustjem, okrašenim z vrezanimi krogi in vrsto zeleno poslikanih linij, ki pripada proizvodnji 16. in 17. stoletja.

Maša Sakara Sučević, Zrinka Mileusić

Koper, Kreljeva 1, Odlomek kovinskega okova (foto: M. Sakara Sučević)

67

EŠD: 236

Naselje: Koper

Občina: Koper

Ime: Koper – arheološko najdišče Koper

Naslov: Muzejski trg

Področje: A

Obdobje: pozno rimsko obdobje, novi vek

Zaradi izkazanega interesa za gradnjo so bile najprej izvedene arheološke raziskave – sondiranje terena s kontrolnimi sondami (ZVKDS), na parc. št. 66 in 69/1, k. o. Koper, ki so potekale v juliju in avgustu 2008.

Po opravljenem arheološkem sondiranju in pridobitvi parametrov za arheološka izkopavanja je podjetje PJP, d. o. o., začelo arheološka izkopavanja, ki so trajala od 17. januarja do 29. julija 2009. Po arheološki metodi smo pregledali in izkopali območje Muzejskega trga v Koprju oziroma parc. št. 20, 66, 69/1 in 86, k. o. Koper. Celotna površina raziskav meri 4080 m², povprečna globina izkopa je 1,7 m.

Med arheološkimi raziskavami smo opredelili 2510 stratigrafskih enot. V skladu z načeli stroke so bili odstranjeni in dokumentirane vse arheološke plasti (nasutja, jame, stojke ...) in strukture.

Strokovni nadzor je v začetku izvajal konservator Alfred A. Trenz, pozneje pa konservatorski svetnik Marko Stokin, oba ZVKDS, OE Piran. Kulturnovarstveno soglasje: Ministrstvo za kulturo št. 62240-55/2008/7 z dne 9. februarja 2009.

Muzejski trg je na enem najvišjih delov nekdanjega koprškega otoka severozahodno od Titovega trga, ki predstavlja center starega mestnega jedra oziroma »Platea Communis« in najvišjo točko mestnega jedra. Zaradi ugodne pozicije je bil ta prostor primeren za poselitve že od samega začetka poseljevanja koprškega otoka.

V srednjem veku, ko se je mesto razširilo po celotnem takratnem koprškem otoku, sta bila na prostoru Muzejskega trga ustanovljena dva samostana. Predvsem pomemben je dominikanski samostan, ki je stal na mestu nekdanje osnovne šole Janka Premrla - Vojka in na osrednjem delu današnjega trga.

Red dominikancev je prišel v Koper v prvi polovici 13. stoletja, ko so si zgradili samostan v predelu Zubenaga v severozahodnem delu mesta. Prvotni samostan je bil opustošen med napadom Genovčanov leta 1380. Samostan je bil obnovljen leta 1398, nova cerkev pa je bila zgrajena do leta 1400. Tloris tega samostana je vrisan na načrtu inženirja Giacoma Fina iz leta 1619. Prav tako, a še nekoliko natančneje, je samostan vrisan v franciscejskem katastru iz leta 1819.

Od leta 1806, ko je bil samostan razpuščen, pa do dvajsetih let 19. stoletja je bila v prostorih samostana vojaška bolnišnica. V dvajsetih letih 19. stoletja pa je avstrijska oblast severno polovico samostana podrla in na tem prostoru zgradila kaznilnico.

Velike spremembe na tem območju so se zgodile tudi v drugi polovici dvajsetega stoletja, ko je dobil Muzejski trg novo podobo, kakršno je imel do leta 2007. V tem času so zgradili moderne stolpnice, šolo in stavbo pošte, ki zamejujejo današnji severni obod trga.

Po primarni analizi korpusa artefaktov lahko na

najdišču opredelimo prisotnost petih arheoloških obdobij. Ta časovna obdobja so:

1. pozna antika – jame in strukture,
2. pozni srednji vek (samostan zgodnja faza),
3. zgodnji novi vek (samostan pozna faza),
4. novi vek (zapor) in
5. recentne strukture (osnovna šola).

POZNA ANTIKA, STAREJŠA FAZA

Glede na rezultate izkopavanj sklepamo, da je bil prostor v pozni antiki namenjen skladiščem, dejavnostim na prostem in pokopališču. Med izkopavanji se je izkazalo, da je večina poznoantičnega materiala uničena. Tako sta tudi nastali obe tako imenovani poznoantični plasti, ki se raztezata po celotni površini izkopnega polja, saj predstavljata osnovo, na kateri so potekale tudi vse poznejše dejavnosti.

Strukture smo ugotovili predvsem ob robovih območja in na mestih, kjer poznejši posegi niso posegali dovolj globoko oziroma niso bili tako intenzivni. Tako so se ohranili območja med zaporniškim zidom in stavbo zopora, dva večja prostora v zaporu in območje ob ostankih cerkve, ki prav tako ni bilo pozidano. Tej fazi pripisujemo 9 grobov ter večje število plasti in struktur.

POZNA ANTIKA, MLAJŠA FAZA

Iz na rezultatov izkopavanj sklepamo, da je bil prostor v pozni antiki namenjen skladiščem in dejavnostim na prostem. V tej pozni fazi so se prej lesena skladišča umaknila zidanim prostorom.

POZNI SREDNJI VEK

Plasti, časovno umeščene v pozni srednji vek, so povezane z obstojem samostana in dejavnostmi, povezanimi s samostanom (vrtnarjenje, pokopi in podobno).

Večina zidov je bila ob gradnji zopora porušenih in naknadno uporabljenih pri gradnji. Odkrili smo predvsem krajše odseke zidov, ki so ostali neuporabljeni in tako ohranjeni med zidovi kasnejšega zopora.

Prav tako smo odkrili del temeljev oboda samostanske cerkve, ki so se ohranili do danes.

Omeniti je treba še grobove (vsaj 157), ki so ležali po celotni površini izkopnega polja. Povsem samostojnih grobov je zelo malo. Prevladujejo predvsem večkratni pokopi v enotno grobno jamo, večkratni pokopi v obliki križa in kostnice.

ZGODNJI NOVI VEK

V to fazo prištevamo pozne prezidave samostana (to je čas po letu 1700), čas porušitve samostanskega kompleksa in pripravo terena za gradnjo zopora (zapolnitev neravnin, ki so obstajale na površini).

NOVI VEK

V to fazo prištevamo čas gradnje in uporabe zapo-

ra. Zapor se je razprostiral po celotnem območju izkopnega polja, del zopora sta tudi cisterni za vodo.

Cisterni

Med deli smo odkrili dve cisterni. Večjo z največjim premerom 18,9 m in globino 10,5 m ter manjšo s premerom 2,8 m in globino okoli 10 m. Večja cisterna je zagotavljala vodo za ves zapor. Narejena je bila tako, da se je voda prelivala iz prekata v prekat do sredine, kjer je bila cisterna s pitno vodo. Cisterna je sestavljena iz treh prekatov v obliki prstana. Zunanji prekat je polovičen (oblika polkroga v tlorisu), z zunanjim premerom 18,86 m in notranjim premerom 13 m. Približen volumen zunanjega prekata je okoli 775 m³. Od tam se je voda s črpalko prečrpala v drugi prekat s premerom zunaj 13,00 m in premerom znotraj 5,5 m. Približen volumen vode v tem prekату je 1081 m³. Skozi filtre se je voda nato pretočila v notranji prekat s premerom 5,5 m in približnim volumnom 206 m³. Vse vrednosti so izračunane za polno napolnjene prekate.

Iz odkritih ostanov sklepamo, da je bil sistem skrbno načrtovan in zgrajen na začetku gradnje zopora. V zunanji prekat se je po sistemu kanalov stekala vsa meteorna voda s streh zopora in dvorišča.

Funkcija manjše cisterne nam ni znana, morda je starejša ali pa je služila kot cisterna nepitne vode.

RECENTNE STRUKTURE

Po vojni so zapor porušili in na severnem delu območja zgradili osnovno šolo. Temelji so bili delno zgrajeni iz porušenih ostanov zopora (torej tudi samostana).

Arheološko najdišče Koper, Muzejski trg, se je med raziskavami potrdilo kot multiperiodno najdišče. Determinirati je bilo mogoče naslednje časovne faze:

- pozna antika,
- pozni srednji vek,
- zgodnji novi vek,
- novi vek,
- recentne strukture.

Čas pozne antike lahko razdelimo na dve fazi. Večina struktur pripada starejšemu času, ki ga opredeljujejo predvsem plasti, jame, strukture in grobovi. Fond artefaktov je časovno postavljen v čas pozne antike. Odkrili smo tudi devet grobov, ki sestavljajo skupino, ločeno od poznosrednjeveških grobov, saj imajo drugo orientacijo in fragmente antične keramike v zasipu. Od ostalih grobov se jasno razlikujejo predvsem po lokaciji in orientaciji. V grobovih nismo odkrili nobenih pridatkov (novci, prstani iz antičnega časa).

Najdb in struktur, ki bi osvetljevale dogajanje v

času od pozne antike do poznega srednjega veka, nismo odkrili.

Čas poznega srednjega veka opredeljujejo najdbe in strukture, povezane s samostanskim kompleksom. Ta zajema tudi območje zunaj izkopnega polja. Prostori, ki niso bili pozidani, so bili v večini zapolnjeni s pokopi tako bratov dominikancev kot tudi ljudi, ki so živeli v okolici ter so želeli in so si lahko privoščili pokop v bližini svetih, »ad sanctos«. Čeprav take oblike nismo odkrili v celoti, pa lahko sklepamo na pokope v obliki križa. Dominikanci so namreč kot svoj simbol uporabljali križ in so tako tudi pokopavali.

Samostan je obsegal dvorišče s križnim hodnikom in vodnjakom, pripadajočo cerkev in bivanjske prostore. Severni del je v kataster vrisan kot del samostana (za obzidjem), vendar pa ni bil pozidan. Ob opustitvi samostana leta 1806, ko je njegova funkcija prenehala, so zgradbo do delne porušitve (pred letom 1822) uporabljali kot vojaško bolnišnico. Južni del samostana s cerkvijo je bil deloma vključen v kompleks zopora. V zidove kaznilnice so vzdali predvsem gradbeni material, pridobljen iz porušenega samostana. Tloris samostana in zopora sta se minimalno prekrivala, saj je bila usmeritev zopora zamaknjena glede na samostan. Na relativno kratkih odsekih so za temelje novogradnje uporabili obstoječe temelje zopora

(najdaljši odkrit uporabljen temelj je dolg okoli 3 m). Porušeni samostan je služil predvsem kot izvor gradbenega materiala pri gradnji zopora. Monumentalna, kot trdnjava zasnovana obzidana zgradba, je imela notranje dvorišče, v katero je bila vkopana cisterna, ki je zagotavljala pitno vodo za potrebe zopora. Po prvi svetovni vojni, ko je Koper pripadel Italiji, je ta zapor z manjšimi prezidavami uporabljala še naprej. V uporabi je bil do leta 1943, ko so ga partizani osvobodili. Do leta 1948, ko so ga dokončno porušili, je služil različnim namenom. Območje kaznilnice je tako skoraj popolnoma uničilo tloris samostana, saj so bili posegi ogromni. Do največjega uničenja je prišlo z gradnjo cisterne, ki je bila na površini, veliki okoli 350 m², vkopana okoli 10 m globoko. Ostanke samostana so se tako ohranili le na mestih, kjer posegi niso uničili temeljev samostana (med prostori zopora in na mestih med zunanjim zidom in zgradbo zopora). Vkopavanje cisterne je uničilo celotno krilo samostana.

Iz ruševin so gradili zgradbe po okoliških vaseh. Leta 1949 so položili temeljni kamen za novo zgradbo na tem območju – osnovno šolo. Tudi pri gradnji tega poslopja so uporabili material iz porušene kaznilnice. Šola je delovala vse do leta 2006, porušili pa so jo leta 2007.

Primož Predan

Koper, Muzejski trg, vodna cisterna (foto: T. Grižon, arhiv PJP, d. o. o.)

Koper, Muzejski trg, pogled na ostanke kaznilnice (foto: T. Grižon, arhiv PJP, d. o. o.)

68

EŠD: 239

Naselje: Koper

Občina: Koper

Ime: Koper – cerkev Marijinega vnebovzjetja

Naslov: Izolska vrata 24

Področje: R

Obdobje: pozno 16. stoletje

Konservatorsko-restavratorski posegi na sliki Marije s svetnikoma so se začeli v letu 2007 s podporo Ministrstva za kulturo. Daleč najbolj uničena slika iz koprsko stolnice je bila velik izziv za oddelek štafelajnega slikarstva ZVKDS, Restavratorskega centra, ki je prevzel obnovo slike (vodja enote: Jernej Hudolin, u. d. i. a.; vodja projekta: mag. Barbka Gosar Hirci; konservatorke-restavratorke: Zoja Bajde, akad. rest., Darja Čirič, mag. Nuška Dolenc Kambič, Sanela Hodžič, akad. rest., Katja Kavkler, akad. rest., Andreja Logar, Tihana Mioč, akad. rest., Andreja Omejc, akad. rest., Nuša Saje, akad. rest., Simona Škorja, akad. rest.; naravoslovne raziskave: mag. Andrej Hirci, Narodna galerija, Ivo Nemeč, u. d. i. k., ZVKDS, Restavratorski center, Sonja Fister, ZVKDS, Restavratorski center, in Katja Kavkler, akad. rest.; strokovna

komisija: dr. Ferdinand Šerbelj, Narodna galerija, mag. Nada Madžarac, Moderna galerija, doc. Lucija Močnik Ramovš, Akademija za likovno umetnost in oblikovanje; odgovorni konservator: mag. Jure Bernik, ZVKDS, OE Piran; tehnična ekipa: Igor Brozovič, ZVKDS, Restavratorski center, Janez Novak, s. p.; zunanji sodelavci: Anton Kambič).

Slika Marije s svetnikoma je bila v koprsko stolno cerkev prenesena iz nekdanje servitske cerkve. Datacija slike še ni natančno določena, viri omenjajo pozno 16. stoletje ali začetek 17. stoletja. Motiv na sliki lahko razdelimo v dva prizora. Zgornji del prikazuje Marijo, ki v rokah drži Jezuščka. Obkrožena je s številnimi puti. V spodnjem delu sta upodobljena svetnika. Na močno preslikani podobi, ki je bila vidna že s prostim očesom, sta bila ta svetnika sv. Peter in Pavel. Preslikava je bila izvedena v debelih barvnih nanosih in večplastno. Kot je v konservatorsko-restavratorski praksi uveljavljeno, natančnemu pregledu z vidno in ultravijolično svetlobo sledijo naravoslovne preiskave. Rentgenska radiografija je pod preslikavami, ki so bile najbolj obsežne v spodnjem delu slike, prikazala popolnoma drugačno upodobitev svetnikov in angelov med njima. Sv. Peter, ki je na

preslikavi v rokah držal ključe in imel ob strani naslikanega petelina, se je po odstranjenih atributih spremenil v sv. Avgušтина. Desni svetnik, ki je v preslikani podobi predstavljal sv. Pavla, pa se je spremenil v sv. Filipa Benicija. Odkriti podobi svetnikov predstavljata glavni figuri v servitskem redu. Vzrok, zakaj je bila slika v preteklosti preslikana, gre verjetno iskati v namembnosti podobe, saj je krasila glavni oltar koprške stolnice, ki je posvečen sv. Petru in Pavlu (Katra Jerman, Oltarna podoba Marije s svetnikoma iz cerkve servitskega samostana v Kopru, seminarsko delo, Filozofska fakulteta, Oddelek za umetnostno zgodovino, Ljubljana 2010).

Slika je naslikana na laneno platno velikih dimenzij, 405 x 200 cm. Močno preperel in ohlapen nosilec je bil predvsem v spodnjem delu močno raztrgan. Luknje, pretrganine in raztrganine so se pojavljale tudi ob robovih slike, kjer so bili zarjaveli žebli. Ponekod so platno dodatno pritrtili z žebli kar čez lice slike. Ker platno ni bilo ustrezno napeto, je to škodilo slikovnim slojem. Zaradi neprimernih klimatskih pogojev in s tem posledično krčenja in širjenja nosilca so se poškodbe slikovnih slojev le še stopnjevale.

Podokvir je bil v preteklosti že velikokrat popravljen, dodelan in predelan. Strohnele deske so le za silo držale težo platna med transportom. Takoj ko smo sliko prevzeli v delo, smo nevarni podokvir odstranili, saj bi se lahko pri nepremišljenih premikih zlomil in tako dodatno poškodoval umetnino. Slika je bila zaradi izvedbe rentgenske radiografije, fotografiranja in utrjevanja slikovnih slojev pritrjena s klejnimi trakovi na delovni nosilec, ki je bil izdelan iz aluminijastih prečk in lesonita. Raztrganine in močno poškodovane robove smo na hrbtni strani začasno zalepili s klejnimi trakovi. Po opravljenih naravoslovnih preiskavah smo sliko sneli s pomožnega nosilca in s hrbtišča odstranili številne zaplate. Sledilo je odstranjevanje gaze in voska z lica slike (vroč zrak, mehansko odstranjevanje in nepolarna topila), ki je bil nanesen v preteklosti, da bi sliko vsaj delno obvaroval pred nadaljnjim propadanjem. Pred nadaljevanjem dela smo slikovne sloje utrdili najprej z lica (Beva 371, 20-odstotna raztopina v white špirtu). Utrjevalec, ki je bil nanesen čez specialni papir (Lens Tissue L2, brezislinski papir), je med obdelavanjem slike v nizkotlačni mizi pri temperaturi 65°C zalepil barvni sloj. Po odstranjevanju umazanije na hrbtni strani slike smo postopek utrjevanja ponovili. Na hrbtišče smo nanесли utrjevalec, nato pa sliko še enkrat obdelali v nizkotlačni mizi. Šele po utrjevanju slikovnih slojev tako z lica kot tudi s hrbtišča slike smo la-

hko nadaljevali delo. Utrjevanje slikovnih slojev je bilo na sliki Marije s svetnikoma treba izvesti pred odstranjevanjem nečistoč in preslikav, saj bi lahko v nasprotnem primeru povzročili dodatne poškodbe.

Predvidevanje, da so slikovni sloji najbolj poškodovani le ob mehanskih poškodbah, se je po odstranitvi preslikav pokazalo za napačno. Med odstranjevanjem površinske umazanije, starih lakov in preslikav se je pokazala zelo uničena originalna slikovna plast. Podloga je izdelana iz kleja in rdečega bolusa (železovi in manganovi oksidi). Rdeči ton bolusa tudi po končanih konservatorsko-restavratorskih posegih močno vpliva na barvni ton slike. Vezivo v barvnih slojih je olje. Kot je bilo že omenjeno, so bila največja težava na sliki velika območja preslikav, ki so bila najboljšejeja v spodnjem delu slike. Sondiranja na različnih predelih slike so odkrila stanje originalne barvne plasti. V posvetovanju s strokovno komisijo smo se odločili, da preslikave odstranimo. Čiščenje slike je potekalo v več fazah: odstranjevanje površinskih nečistoč, lakov, preslikav in zopet laka. Šlo je za zelo zahteven poseg, predvsem zaradi izredno tanke plasti originalnega barvnega sloja. Po izvedenih sondiranjih z zelo različnimi kemikalijami v obliki tekočin, emulzij in gelov (triamonijev citrat, voščeno milo, različne mešanice polarnih in nepolarnih topil) smo morali čiščenje prilagajati posameznim barvnim površinam. Posebno občutljivo je bilo območje sivomodrega neba, ki povezuje oba prizora.

Po odstranjevanju preslikav je sledilo stabiliziranje nosilca. Prvi korak pri konserviranju platna je bilo vstavljanje manjkajočih delov platna s predhodno pripravljenimi platnenimi koščki, ki so bili prilepljeni na hrbtišče slike z lepilom (BEVA 371 Film wide, 65 μ debeline, 6,10 m dolžine, 137 cm širine) in dodatno ojačani s specialnim papirjem. Sledilo je podlepljanje slike. Poseg se uporablja le na slikah, kjer originalni nosilec ne opravlja več svoje funkcije. Podlepljanje smo izvedli s poliestrskim platnom (Polyester fabric P 110, 100-odstotno poliestrsko platno) in lepilnim filmom. Ta je apliciran na predhodno impregnirano poliestrsko platno z uporabo toplote. Slika in platno za podlepljanje se zleplita v nizkotlačni mizi pri temperaturi 65°C.

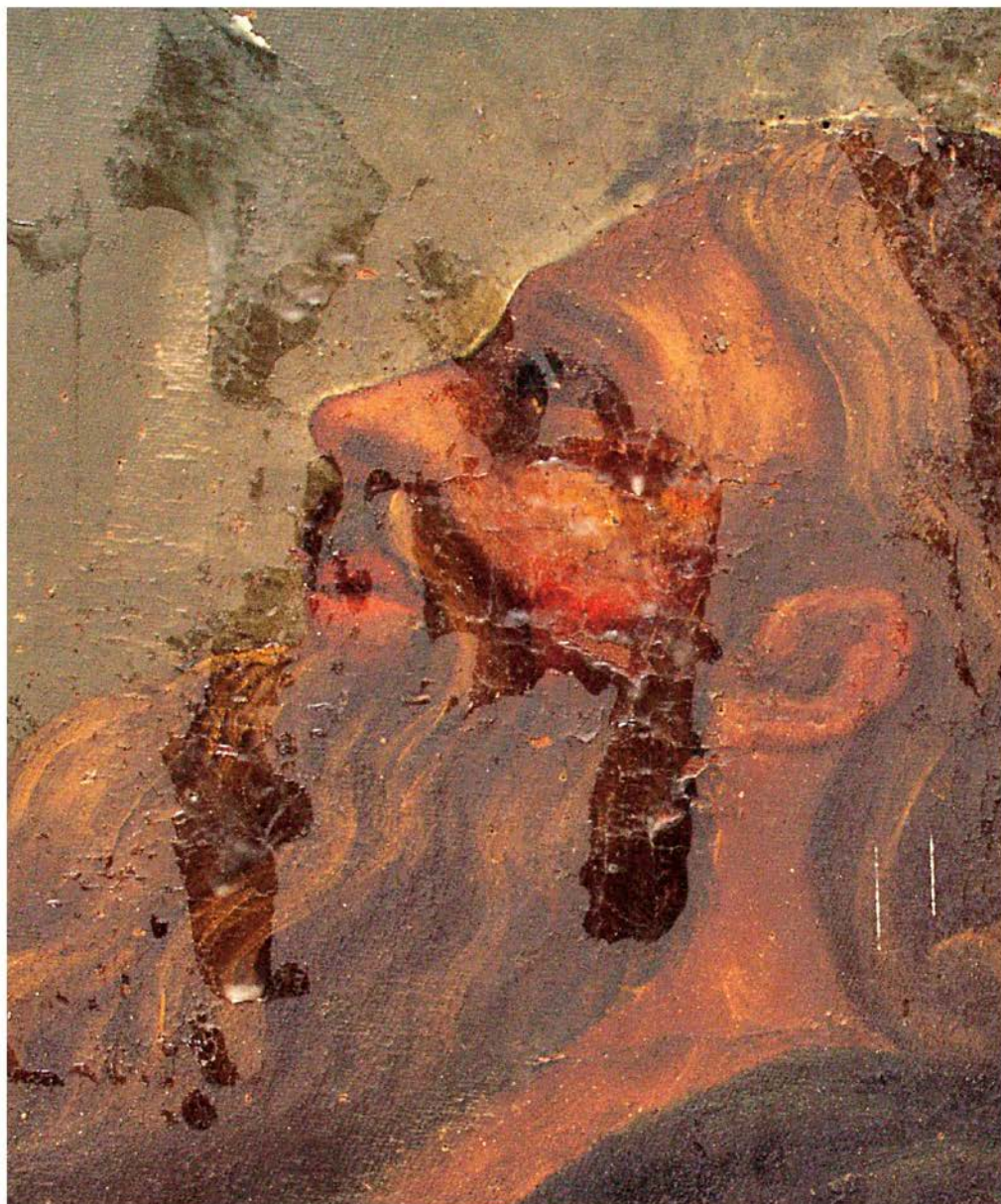
Dopolnjevanje manjkajočih delov slikovnih slojev lahko razdelimo v dve glavni fazi. Prva je bila kitanje poškodb z maso, izdelano iz akrilnega veziva (Acrylemulsion D 498 M, akrilna emulzija), bolonjske krede in zemeljskih pigmentov, ki so obarvali maso v ton originalne podloge. Akrilni kit smo uporabili za zapolnitev globljih poškodb

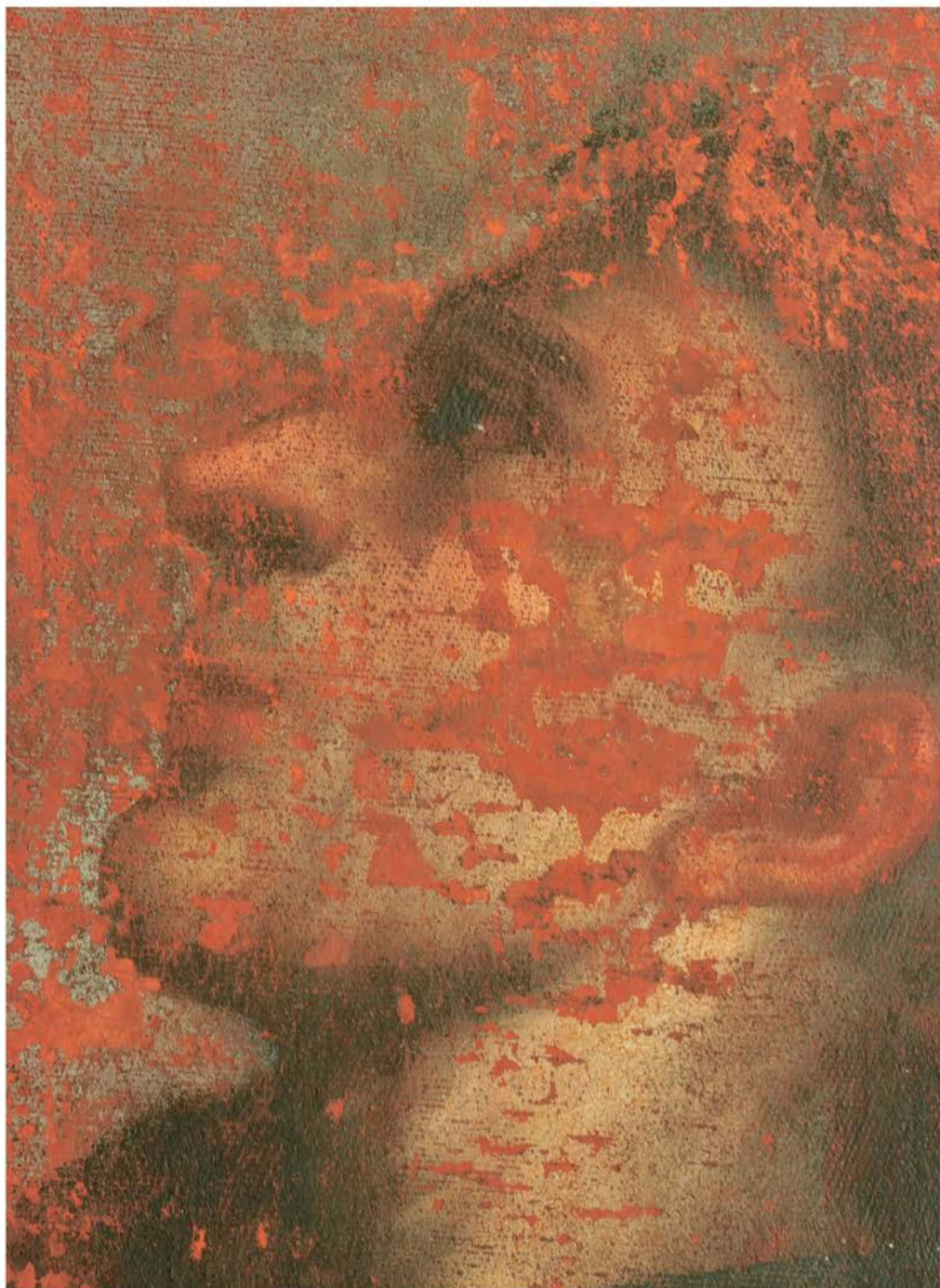
Stanje slike pred konservatorsko-restavratskimi posegi (foto: Arhiv ZVKDS, RC)

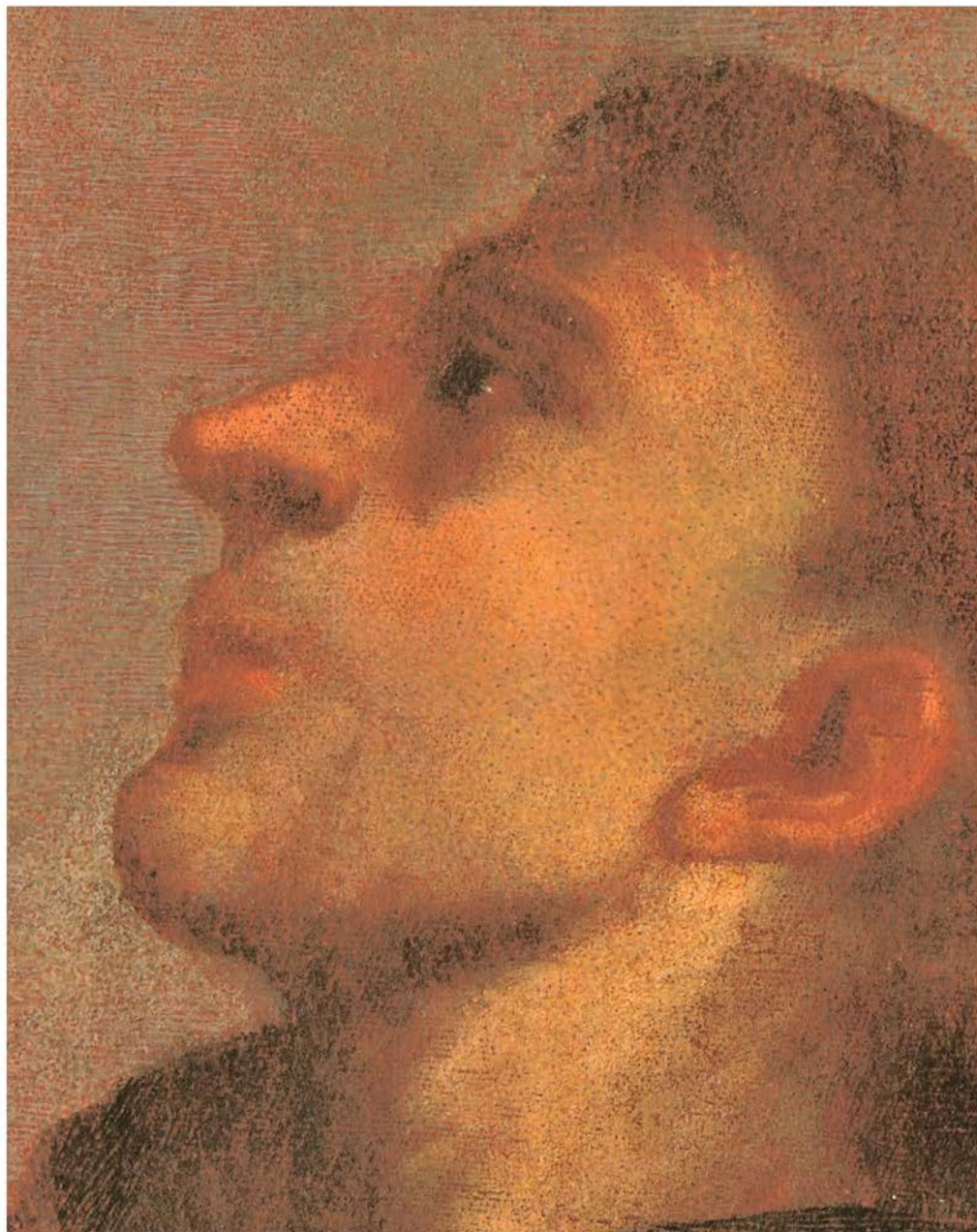
Stanje slike po konservatorsko-restavratorskih posegih (foto: Arhiv ZVKDS, RC)

Podoba preslikanega sv. Filipa Benicija pred posegi (foto: Arhiv ZVKDS, RC)

Podoba sv. Filipa Benicija med kitanjem poškodb (foto: Arhiv ZVKDS, RC)

Podoba sv. Filipa Benicija po končanem retuširanju (foto: Arhiv ZVKDS, RC)

na slikovnih slojih. Površinsko obdelovanje zakitanih površin smo izvedli s polarnimi topili in mehansko s skalpeli. Sledila je faza kitanja s klasičnim krednim klejnim kitom (zajčji klej, bolonjska kre- da in zemeljski pigmenti), ki se lahko obdeluje z vodo. Postopek je bil zaradi obsega poškodb dolgo- trajen.

Sledila je zaključna in, lahko rečemo, najdaljša faza – retuširanje. Podlaganje je bilo izvedeno z barvami na osnovi vodotopnega veziva (Schmincke, HKS Designers' Gouache), po lakiranju (damar lak) smo za finaliziranje retuše uporabili barve, izdelane iz najkvalitetnejših pigmentov in kanadskega balzama. Že med odstranjevanjem preslikav nam je bilo jasno, da je original veliko bolj poškodovan, kot smo sprva predvidevali, kljub temu pa so bili najvitalnejši deli spodnjega dela slike ohranjeni do te mere, da jih je bilo mogoče z retuširanjem povezati v logično celoto. Območja, ki so ostala tudi po končani retuši najbolj nejasna, so: temna draperija obeh svetnikov, pregrinjalo sv. Avguština, obrazi spodnjih angelov, škofovska kapa in tiara ob nogah; slednja je bila največja težava in je ohranjena le v sledovih, tako da lahko le domnevamo, da gre res za tiaro.

Slika Marije s svetnikoma je bila velik metodološki in organizacijski zalogaj. Najzahtevnejša posega na sliki sta bila zagotovo odstranjevanje preslikav in retuširanje. Retuša je s stališča restavratorka največji etični izziv. Ker v nobenem primeru ne sme biti sledi o avtorstvu restavratorkovega čopiča, je bilo v primeru slike Marije s svetnikoma največje vprašanje, koliko lahko poretuširamo, da bo slika delovala kot estetski predmet s sporočilno vrednostjo. Čeprav je spodnji del slike nedefiniran v detajlih, smo stremeli k temu, da podoba deluje enotno in da gledalčevo oko lahko zazna likovno vrednost naslikane podobe.

Barbka Gosar Hirci

69

EŠD: 3767

Naselje: Koper

Občina: Koper

Ime: Koper – cerkev sv. Bassa, Čudodelni Križani

Področje: R

Obdobje: 12., 15. stoletje

Mere korpusa: višina 123 cm, širina 103 cm, globina 20 cm

Konservatorsko-restavratski poseg na leseni polihromirani plastiki Križani iz cerkve sv. Bassa v Kopru (Crocifisso miracoloso) je s presledki potekal med letoma 1998 in 2008. Delo je vses-

kozi spremljala strokovna komisija, ki je odločala o nadaljnjih postopkih in o končni predstavitvi plastike.

Pred posegom so bile površine na Križanem zelo potemnele in poškodovane. Zabrisane oblike so kazale na veliko število preslikav, predelav in popravil. Najprej smo opravili dezinfekcijo, saj je bilo po številu lukenj vidno, da so v lesu prisotni insekti. Dodatne poškodbe na površini so povzročili verniki, ki so na Križanega pribijali zahvale in votivne podobe.

Pri prvih preiskavah smo na podlagi odvzetih vzorcev polihromacije za ugotavljanje števila poslikav našli, da je bilo teh najmanj devet, skupaj s patinami in podlogami pa je bilo sedemnajst do triindvajset plasti. Posamezne preslikave smo odstranjevali v celoti, drugo za drugo. To je bilo zelo zamudno in težko delo. Podlaga je bila krhka in poškodovana, vsaka barvna plast je imela tudi sloj zelo trdovratne temne koprene. Ta je nastal zaradi premazov z laki in zaradi dima kadil, oljenk in sveč, ki so jih prižigali v znak čaščenja. Med odkrivanjem posameznih nanosov smo z raztopinami umetne smole vedno znova dodatno utrjevali oslabljeni les in odstopajoče barvne plasti. Sočasno smo delali dodatne analize in preiskave, ki so nas usmerjale do končnega rezultata. Preiskava vzorcev lesa za določitev drevne vrste je pokazala, da je plastika izdelana iz topolovine, kasneje dodani deli pa so iz jelovine. Rentgenski posnetek je odkril veliko predelavo v zgornjem delu telesa, ki je bila v notranjosti polna kovanih žebeljev. Šlo je za gotško predelavo.

Z elektronsko mikroskopijo pigmentov, ponovnim rentgenogramom glave, pregledom z UV-svetlobo, reflektografijo in dodatnimi stratigrafskimi preiskavami barvnih plasti na glavi in ramenih smo ugotoviti ohranjenost plasti pred gotško predelavo in način predelave v trpečega Križanega. Po odstranitvi preslikav do tretje plasti smo naredili računalniško tomografijo. Pri tej preiskavi smo dobili sliko lesene zagozde v vratu, ki je poskrbela za nagib glave. Odločili smo se za odstranitev plasti do druge poslikave (prve preslikave) ter za demontažo rok, glave in las. Pri tem smo našli ožgane dele na površini nog in v pasu. Številne poškodbe so bile zapolnjene z volno, grundom in podobnim. Očiščene poškodbe smo utrdili in zapolnili. Pri demontaži glave smo med polnili v odprtini našli tudi koščke lesa iz odrezanega dela vratu, s katerimi smo natančno nastavili romanski nagib glave. Roki sta bili v ramenskem delu odrezani pod kotom, a se je v spodnjem (podpazdušnem) delu ohranil še ravni, neodrezani delček lesa velikosti 0,5–1 cm. Ta podatek je

zadoščal za določitev naklona rok v romanski fazi. Poleg že omenjenega dviga rok, predelave obraza in nagiba glave ter dodanih las je gotška predelava nekoliko uničila tudi del prsnega koša. V romanski fazi je bil ves zgornji del telesa bolj obel, oblika prsnega koša in reber pa je bila naslikana.

Z radiokarbonsko analizo lesa smo dobili čas nastanka polihromirane plastike Križanega, to je okoli leta 1120, in datacije pomembnejših predelav. Najpomembnejša je bila v času, ko so ga posodobili in mu dvignili roki, nagnili glavo ter dodali lase. Če bi sodili po dataciji zagozde v vratu, bi lahko trdili, da so te spremembe nastale okrog leta 1360, vendar datacija platna za lase to trditev premakne v čas okrog leta 1550. Prva plast grunda in barve se tu ujema s plastjo druge preslikave, ki je faza predelave v gotški maniri. Zaradi tega podatka je bolj verjetno, da so pri predelavi preprosto uporabili starejši kos lipovega lesa za zagozdo. Pri poznejših spremembah so obnavljali samo polihromacijo, le leta 1706, pri prenosu v sedanjo oltarno nišo, so dodali nov križ, tablico z napisom, trnovo krono, ojačili so roke na hrbtni strani in najverjetneje tudi nimb.

Romanski Križani iz sv. Bassa je bil Christus triumphans s temnomodro (indigo) barvo perizome v znani prvi plasti ter inkarnatom in kapljami krvi (podobnimi puščicam), ki so zelo podobne prvi preslikavi. Po sklepu komisije smo odkrivanje nadaljevali do prve preslikave (ko je imel Križani še romansko držo rok in glave). Zaradi lažje odločitve o končni podobi Križanega smo naredili začasno montažo rok in glave v obeh fazah.

Sirokovna komisija se je odločila za predstavitev Križanega v fazi gotške predelave s polihromacijo prve preslikave. To je bilo predlagano zaradi spoštovanja zgodovinskih posegov in razvoja čaščenja Križanega ter uničenih delov romanske plastike. V gotiki spremenjeni, porezani predeli so ostali v barvni plasti gotške predelave, kar je opazno po drugačnem barvnem tonu in drugače naslikanih kapljah krvi. Ti deli so: obrazni del od obrvi navzdol, del vratu, dodani spodnji del las, jamice na prsnici in trebušna votlina. Zakitane poškodbe so črtkano retuširane in od blizu razpoznavne. Vsi restavratorski postopki so bili fotografsko dokumentirani.

Z likovnega stališča bi predstavitev Križanega delovala bolj usklajeno v drugi romanski fazi z iztegnjenimi rokami in dvignjeno glavo, ne glede na uničene detajle v gotski predelavi. Glede sporočilnosti bi to plastiki vrnilo prvotno podobo in tudi pokoncilsko razumevanje Križanega. Možnost te predstavitve je zdaj vidna na kopiji. Po konservatorsko-restavratorskem posegu smo za

dragoceno umetnino oblikovali in izdelali vitrino, ki je nepredušno zaprta pred škodljivimi vplivi iz okolja in ima stabilno mikroklimo.

Na vsakem sestanku članov strokovne komisije je bil eden izmed sklepov, da moramo izdelati kopijo Križanega v obliki gotške predelave in v prvotni romanski. Zaradi krhkosti in dragocenosti edinstvenega originala smo se odločili za izdelavo kopije na sodobni način, pri katerem se plastike ne dotikamo. Z optično 3D-digitalizacijo je bil narejen računalniški program CAD, po katerem se je naredil izrez na rezkarju STL. Za nosilec kopije smo izbrali ulite bloke iz umetne smole na epoksidni osnovi s polnili. Strojna izreza smo dodatno ročno oblikovali in polihromirali po zgledu originala. Kopijo Križanega v gotski fazi smo naredili leta 2006 in jo postavili namesto originala v baročno nišo kamnitega oltarja v cerkvi sv. Bassa v Kopru. Obenem s postavitvijo kopije smo restavrirali tudi baročne figure, ki so jih dodajali v prvi polovici 18. stoletja, in celotni oltar. Kopija Križanega v romanski fazi je izdelana v študijske namene. Projekt je bil končan s postavitvijo razstave, ki prikazuje celoten dolgoleten poseg, in slavnostnim odprtjem restavrirane izvirne plastike v Krstilnici Janeza Krstnika v Kopru maja 2009.

Vodja projekta: Nuška Dolenc Kambič; izvedba konservatorsko-restavratorskega posega na Križanem: Mira Ličen Krmptič; izdelava kopij: Nuška Dolenc Kambič; sodelavci v okviru RC: Martin Kavčič, Tine Benedik, Vito Dolničar, Polonca Ropret, Ivo Nemeec, Sonja Fister; odgovorni konservator: Jure Bernik, ZVKDS, OE Piran.

Nuška Dolenc Kambič, Mira Ličen Krmptič

Koper, cerkev sv. Bassa, Čudodelni Križani, plastika pred posegom, detajl (foto: M. Ličen Krmptič)

Koper, cerkev sv. Bassa, Čudodelni Križani, kopija plastike – rekonstrukcija romanske faze (foto: N. Dolenc Kambič)

Koper, cerkev sv. Bassa, Čudodelni Križani, plastika po posegu v varovalni vitrini na začasni lokaciji v koprski krstilnici (foto: T. Benedik)

70

EŠD: 243

Občina: Koper

Ime: Koper – hiše Ribiški trg 9, 10, 11 in 12

Naslov: Ribiški trg 9

Področje: A

Obdobje: 12. stoletje, 14. stoletje, druga četrtina 20. stoletja

Med 24. in 30. novembrom 2009 je Inštitut za dediščino Sredozemlja Znanstveno-raziskovalnega središča Univerze na Primorskem opravil prvo fazo arheoloških raziskav znotraj tlorisa hiše Ribiški trg 9 v Koprju.

Hiša na Ribiškem trgu 9 leži na severovzhodnem delu nekdanjega koprskega otoka, v neposredni bližini obale in samostana sv. Ane. Vpisana je v Register nepremične kulturne dediščine kot profana stavbna dediščina romanskega in gotskega obdobja. Na zemljevidu Giacoma Fina iz leta 1619 je vidno, da je trg, ki se je nekoč imenoval Piazzal di Porta Bossedraga, na severni strani mejil na mestno obzidje in bil z vrati povezan z manjšim mandračem. Na načrtu je na lokaciji stavbe Ribiški trg 9 označen tudi večkotni stolpni kompleks. Prvi natančnejši izris hiše daje franciscejski kataster iz leta 1819, kjer je vidna stavba z osnovno kvadratno zasnovo, na katero se na severni in

Koper, Ribiški trg 9, sonda A (foto: A. Ogorelec)

Koper, Ribiški trg 9, sonda B (foto: A. Ogorelec)

vzhodni strani navezujeta prizidka.

Do poletja 2009 se je hiša kazala kot velik, v preteklosti večkrat obnovljen objekt, sestavljen iz več prizidkov, a ohranjen v zelo slabem stanju. V tridesetih letih je Ferdinando Forlati (od leta 1926 do leta 1935 Soprintendente alle Opere di antichità e d'arte per il Friuli Venezia Giulia) namensko obnovil hišo, v kateri se je leta 1880 rodil italijanski iredentist Nazario Sauro. V začetku leta 2001 je v požaru pogorel večji del notranjosti poslopja in ostali so le zunanji zidovi; istega leta so bile nato izvedene konservatorske raziskave in je bil pripravljen nov konservatorski načrt.

Leta 2009 so bili severni in vzhodni predeli hiše zaradi statičnih problemov v celoti porušeni, tako da je ostal le majhen del pročelja. Pred začetkom arheološkega dela v novembru 2009 so tudi že bili odstranjeni kamniti tlaki znotraj hiše in ruševine podrtih zidov.

V skladu s kulturnovarstvenimi pogoji ZVKDS, OE Piran, je bila prva faza arheoloških raziskav omejena na dve sondi velikosti 4 x 3 m, z namenom interpretacije »gotške« faze hiše. Sondi sta bili locirani znotraj nekdanjega objekta stavbe, sonda A v zahodnem delu, sonda B pa na prostoru vzhodnega zidu stavbe. Ker so se na severnem koncu sonde B pojavili nepričakovani zidovi, je bila ta sonda podaljšana za 1 m, ob nadzoru del 26. novembra 2009 pa je konservatorica Daniela Tomšič predlagala nadaljnjo razširitev sond A in B.

Sonda A je bila postavljena tako, da se ugotovi lokacija originalnega severnega zidu. Ob konservatorskem nadzoru je bila postavljena hipoteza, da bi bil originalni severni zid hiše zaradi cezure, videne na zahodni fasadi, lociran južneje, znotraj objekta. Po strojni odstranitvi odpada in recentne ruševine so se sredi sonde A pokazali betonski zid (SE 4), podstavek za že porušeni opečni notranji zid ter v severnem in južnem delu nasutje pod odstranjenimi kamnitimi tlaki (SE 2, 3, 6).

V severnem delu sonde A so bili videni ostanki opečnega tlaka (SE 7) in zgornji del zida (SE 5), ki se je kasneje pokazal kot originalni severni zunanji zid hiše. Zgrajen je bil iz približno pravokotno obdelanih kamnov iz peščenca, zvezanih s trdo apneno malto; lociran pa je na istem mestu kot verjetno kasneje obnovljeno jedro severnega perimetralnega zida hiše.

V južnem delu je območje sonde A v smeri V–Z prečkal predelni zid. Temelj in prva vrsta zidu (SE 27, 20) sta deloma ohranjena ob vzhodnem profilu sonde, v zahodnem delu je bil zid popolnoma odstranjen in je bil dokumentiran le jarek (SE 29, 54). Zaradi stratigrafije sklepamo, da gre za zid,

ki je mlajši od zunanega severnega zidu hiše, ker vkop za temelj predelnega zida odseka nasutje, ki pokriva severni perimetralni zid (SE 5).

Temelj zahodnega zunanega zida hiše (SE 32) se je pokazal v zahodnem delu razširitve sonde A. Severozahodni vogal hiše je bil ponovno zgrajen skupaj s kamnitim zidom (SE 33), ki se nadaljuje v smeri proti severu in verjetno predstavlja zahodni zid izbočenega objekta, vidnega na franciscejskem katastru. Nad tem so stali zidovi že odstranjene garaže.

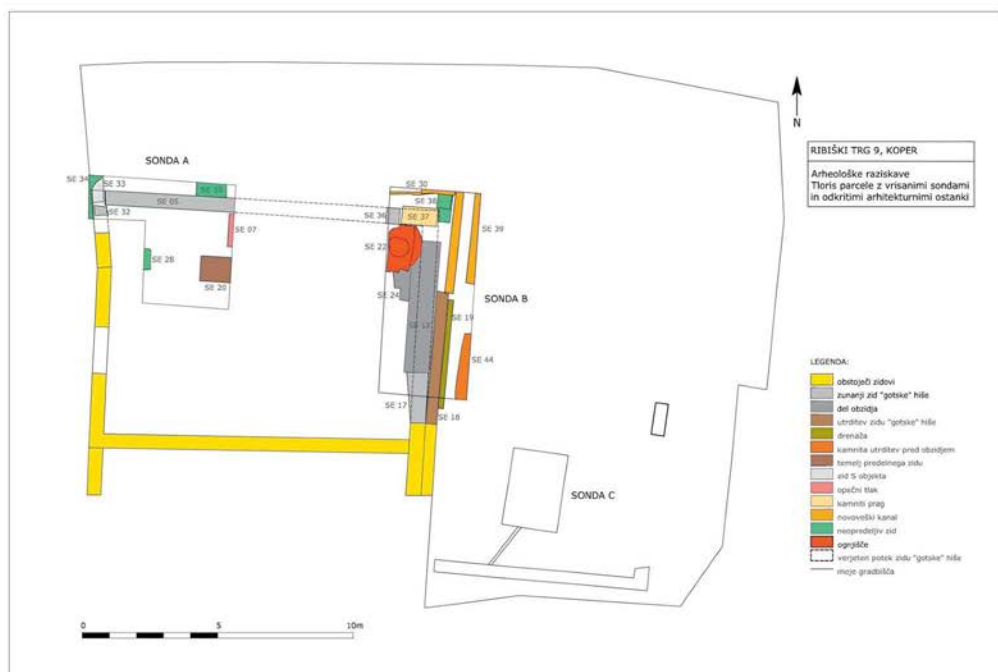
Prav tako je bil v severni razširitvi sonde pri nadaljnjem čiščenju odkrit širok zid (SE 35), ki ga zaradi velikosti in lokacije (s primerjavo s karto G. Fina) morda lahko povežemo z obzidjem, česar pa brez raziskave večjega odseka ni mogoče dokazati. V sredini sonde je bil ob zahodnem profilu odkrit tudi ostanek zidu (SE 28), ki ostaja neopredeljen, ker se je v tej globini izkopavanje zaključilo zaradi visoke talne vode. Na podlagi stratigrafije in globine domnevamo, da gre za najstarejši zid v sondi A.

Pod nekdanjo steno »gotske« hiše je bil tik pod površino odkrit zid, širok 1 m, s temeljem, širokim 1,3 m (SE 12), zgrajen iz velikih blokov peščenjaka. Na severozahodni strani tvori vogalno strukturo (SE 24). Zaradi širine, lokacije

in datacije drobnih najdb, najdenih v temelju zida, ju identificiramo s predelom obzidja. Proti jugu se SE 12 zaključuje s pravilnim robom, na katerega se veže nekoliko ožji zid (SE 17). Povezani konstrukciji sta služili kot temelj vzhodnega zidu »gotske« hiše. Ta zid je bil verjetno ob nadzidavi objekta na vzhodni strani razširjen z novo fronto (SE 18). Ob njej je bila urejena recentna drenaža (SE 19), ki se proti severu morda navezuje na novodobni kamniti kanal (SE 39), ki poteka vzporedno z vzhodnim zidom »gotske« hiše, na območju nekdanjega vrta, in se konča ali obrne proti vzhodu prav tam, kjer je bila locirana severna stena prizidka s stopniščem.

Ob severnem robu sonde poteka tudi recenten betonski kanal (SE 30), pod njim pa v smeri jug-sever neopredeljen zid (SE 38), ki se nasloni na severni perimetralni zid hiše. Na območju severovzhodnega kota »gotske« hiše je bilo ognjišče, sestavljeno iz opek in obdano s kamenjem (SE 22, SE 41). V nadaljevanju izkopavanja so bili le delno raziskani temelji obzidja. Vzporedno z zidom (SE 12) ter na isti globini kot njegov temelj je bila utrditve vzhodno od njega (SE 44) prav tako zgrajena iz velikih blokov peščenjaka.

Mitja Guštin, Katharina Zanier

Koper, Ribiški trg 9, lokacija sond in odkritih arhitekturnih ostankov (risba: A. Ogorelec)

71

EŠD: 246

Naselje: Koper

Občina: Koper

Ime: Koper – palača Kreljeva 6

Naslov: Kreljeva ulica 6

Področje: UA

Obdobje: gotika, renesansa, barok in 19. stoletje

Značilna koprška meščanska palača, ki je nastala z vključitvijo in preoblikovanjem starejših, še srednjeveških objektov v baročno reprezentančno arhitekturo, ki ni bila nikoli dokončana, ohranja izjemno notranjščino z osrednjima prostoroma, vhodno avlo in nad njo glavno dvorano, ki sega še v nadstropje mezanina, kjer poteka lesen galerijski obhod. Povezovalni element med reprezentančnima etažama in prostoroma je dvoramno kamnito stopnišče z leseno balustradno ograjo in iluzionistično poslikavo na stenah stopnišča. Glavno dvorano dopolnjuje še kamnit balustradni balkon ob dvoriščni fasadi, postavljen na arkadne loke. Prisotnost srednjeveške stavbe izpričujejo konstrukcijske značilnosti, stilni arhitekturni elementi in stenska poslikava v notranjščini. Čeprav baročna simetrična zasnova palače s poudarjenimi horizontalnimi in vertikalnimi osmi ni dokončno izpeljana, ima arhitektura močan beneški značaj.

Zaradi izjemne kulturne vrednosti in pričevalnosti koprške meščanske palače so bile izdelane strokovne podlage za razglasitev palače Kreljeva 6 za spomenik državnega pomena.

Mestna občina Koper je v letu 2008 namenila palačo v Kreljevi ulici Znanstvenoraziskovalnemu središču Univerze na Primorskem (UP ZRS), da jo obnovi in v njej uredi sedež Meduniverzitetnega centra za beneško zgodovino in kulturno dediščino v okviru projekta SHARED CULTURE, ki temelji na dolgoletnem sodelovanju z Univerzo v Benetkah. Investitorjeve interese zastopa direktor UP ZRS, dr. Darko Darovec. Temeljna konservatorska dokumentacija sta konservatorska programa, izdelana v letih 1993 in 2007 (OE Piran, inv. št. 1936, sign. 1239 in inv. št. 4745, sign. 4110). Na podlagi dopolnjene konservatorske dokumentacije, izdelane v letu 2007 (Mojca Marjana Kovač, Varstvo spomenikov, Poročila, 44, Ljubljana 2008, str. 107–109), je UP ZRS v letu 2008 preveril vsebinski program nove dejavnosti palače in izdelal projektno nalogo za prijavo na razpis za sofinanciranje omenjenega meddržavnega projekta. Investitor UP ZRS je preučil možnosti celovite obnove palače in umes-

titev nove namembnosti ter se odločil, da bodo za delovanje meduniverzitetnega centra zadostovale obstoječe kapacitete palače, zato ne bo spreminjal višinskega gabarita objekta. Programsko zasnovno umestitev meduniverzitetnega centra je za investitorja pripravil dr. Boštjan Bugarič, univ. dipl. inž. arh. S predlagano odločitvijo investitorja palača ohranja stavbnogodovinsko pričevalnost nedokončane reprezentančne stanovanjske arhitekture, kar prispeva k izjemnosti spomenika. Pogoj za razpis na navedeni evropski projekt je bila predložitev projektne dokumentacije obnove palače, zato se je v začetku leta 2009 začelo projektiranje. Kot najugodnejši ponudnik je bil izbran projektant SPIT, d. o. o., Nova Gorica, Vojkova cesta 19, 5250 Solkan. V sklopu raziskav pred projektiranjem je projektant naročil izdelavo raziskav materialnotehničnega stanja konstruktivnih elementov palače, ki jih je izdelala IRMA, d. o. o., Slovenčeva cesta 95, 1000 Ljubljana. Na podlagi idejne zasnove so bili v maju 2009 izdani kulturnovarstveni pogoji št. P/V-1267/1-09. Konservatorske zahteve celovite obnove spomenika so bile usklajene z investitorjem in odgovornimi projektanti, ki so pripravili projektno dokumentacijo PGD, na katero je bilo konec julija izdano kulturnovarstveno soglasje št. S/III-1747/5-09. Upravna enota Koper je 9. septembra 2009 izdala gradbeno dovoljenje (št. 351-410/2009-11). S kulturnovarstvenimi pogoji in soglasjem je bila podana zahteva, da pred uvedbo izvajalca v delo investitor pridobi kulturnovarstveno soglasje OE Piran na projektno dokumentacijo za izvedbo (PZI). Pri izdelavi izvedbene dokumentacije je investitor kot najugodnejšega izvajalca za konservatorsko-restavratorski projekt izbral ZVKDS, Restavratorski center, ki je aktivno sodeloval s projektanti. V sklopu tega projekta je bila v novembru 2009 izdelana mapa 03, št. 252503003-09arh. Izdelavo projekta PZI, ki ga je izdelal SPIT, d. o. o., Nova Gorica, so vodili odgovorni vodja projekta mag. Miran Lozej, univ. dipl. inž. grad., z naslednjimi odgovornimi projektanti, ki so izdelali tudi projekte PGD in PZI: za arhitekturo Aleš Šuligoj, univ. dipl. inž. arh., načrt gradbenih konstrukcij Mojmir Sajinčič, univ. dipl. inž. grad., za električne inštalacije in opremo Boštjan Vindšnurer, univ. dipl. inž. el., Winky, d. o. o. iz Ljubljane, za strojne inštalacije in opremo Oliver Černe, univ. dipl. inž. str., Klima 2000, d. o. o., iz Nove Gorice. Pri projektiranju arhitekturnih rešitev je ves čas projekta sodelovala Vedrana Kadribašič, univ. dipl. inž. arh. Izdelana izvedbena projektna dokumentacija je bila potrjena s soglasjem OE Piran št. S/III-2945/1-09 z dne 7.

Koper, palača Kreljeva 6, dvoriščna fasada (foto: J. Jeraša, 1996)

Detalji poslikave stopnišča (foto: J. Jeraša, 1996)

decembra 2009. Priprava izvedbene projektne dokumentacije je potekala s konservatorsko stroko v intenzivnem in korektnem sodelovanju z odgovornimi projektanti, ob tem pa je treba poudariti, je investitor pokazal izreden posluš in visoko stopnjo razumevanja medsebojnega usklajevanja in sodelovanja z vsemi udeleženi, kar je lahko zgleden primer za nadaljnja obnovitvena prizadevanja in delo na spomenikih.

Mojca MarijAna Kovač

Glavna dvorana (foto: J. Jeraša, 1996)

72

EŠD: 23432

Naselje: Kosovelje

Občina: Sežana

Ime: Kosovelje – vojaška kapela iz prve svetovne vojne

Področje: Z

Obdobje: prva četrtina 20. stoletja, 1917, prva svetovna vojna

Kapela iz prve svetovne vojne v Kosoveljah, ki je bila postavljena ob barakah poljske vojaške bolnišnice, ima danes ohranjene le še kamnite zidove. Vsi leseni detajli pa so propadli že kmalu po vojni. Tudi domačini, ki so se po vojni vrnili iz begunstva na svoje domove, kapele nikoli niso vzeli za svojo. Bila jim je tuja in jim ni pomenila mesta za izražanje verskih čustev. Objekt je ostal zgolj priča vojnih dogodkov na soški fronti. Objekt je zgodovinska materialna priča vojaških bojev, vsakodnevnega soočanja s smrtjo in neizmerne željo in volje posameznika po življenju ter potrebe po iskanju moči v verskem objektu.

Kapela pomeni izjemno arhitekturo za kraški del

fronte. Ohranjeni vklesani napisi pričajo o namenu postavitve in avtorju. Kapela je tudi svojstvena arhitekturna stvaritev. Avtor je izbral za Kras tipičen gradbeni material – kamen; na to osnovo je postavil leseno strešno konstrukcijo s križem in lesenimi stebriči na vhodni fasadi, ki je za kraška naselja nekoliko tuja. Kapela je bila postavljena v območju barak vojaške bolnišnice, kjer je bilo urejeno tudi vojaško pokopališče. Njen zgornji del je bil lesen in danes ni več ohranjen. Avtentična podoba kapelice nam je poznana po ohranjenem fotografskem gradivu. Ohranjen je samo še zidani del, ki pa ga žal že prerašča vegetacija. Na zadnji

strani je ohranjena plošča z napisom: FELDSPITAL 808, ki dokazuje lokacijo bolnišnice. Na levi strani je na vogalnem kamnu napis: ARCHITEKT / ÖBLT. IMRE NOVAK / LDST. ING. R. SLECHTA. Na desnem vogalnem kamnu pa je vklesan napis: SANITATSCHIEF - OBER. / STABS ARZT D - EDUARDO / STEHLIK - SPITALS / KOMANDANT - STABS / ARZT D. ED. WAGNER.

Kapela je desetletja propadala. Zob časa je načel tudi trdno grajene kamnite zidove. V letu 2009 je bila izvedena sanacija zidov, ki so že vidno propadali. Narejene so bile izmere obstoječega stanja.

Kosovelje, kapela leta 1917

Nato pa je sledila sanacija kamnitega obodnega zidu. Grajen je iz klesanega kamna, vendar so posamezni kamniti bloki začeli zaradi zamakanja vode odpadati. Zid je bilo treba ponovno utrditi. Manjkajoče kamnite bloke pa je bilo treba po vzorcu obstoječih izklesati na novo. Stopnišče ob

vhodu se je posedalo, zato je bilo treba utrditi njegove temelje. Sanirani in obnovljeni so samo tisti deli kapele, ki so se ohranili. Lesenih delov objekta nismo rekonstruirali. Gradbena dela je opravilo podjetje Komunala Sežana.

Ernesta Drole

Kapela pred prenovo (foto: E. Drole, 2007)

Obnovitvena dela, junij 2009 (foto: E. Drole, 2009)

73

EŠD: 4758

Naselje: Kozana

Občina: Brda

Ime: Kozana – ambient hiš Kozana 68, 69, 70, 71, 72

Naslov: Kozana 68, 69

Področje: E

Obdobje: druga polovica 17. stoletja, 18., 19. in 20. stoletje

Investitor projekta Truden & Truden, d. o. o., Ljubljana, z delno finančno pomočjo Ministrstva za kulturo v letu 2010 zaključuje večletni projekt celovite prenove domačije pri Adamovih v Kozani v Goriških Brdih.

Namen celovite prenove niza vzdolžno vezanih stanovanjskih in gospodarskih objektov je prezentacija niza in posameznih arhitekturnih členov te tipične »briške hiše«, ki stoji v večjem zaprtem dvorišču.

V letu 2009 so se stavbni elementi, zlasti leseni in kamniti, ki jih zaradi dotrajanosti ni bilo mogoče obnoviti, nadomestili z novimi, in sicer glede na analogijo, tradicionalno lokalno tipologijo in na podlagi ohranjenih vzorcev z domačije.

Gradbena dela je izvajalo podjetje GT Podgornik iz Črnič. Stavbno pohištvo je izdelal mizar Rondič iz Slapa pri Vipavi, ganke pa mizarstvo Koncut iz Goriških Brd.

Andrejka Ščukovt

Celovito obnovljena domačija pri Adamovih v Kozani (foto: A. Ščukovt, 2010)

74

EŠD: 8765

Naselje: Kozarišče

Občina: Loška dolina

Ime: Snežnik – območje gradu Snežnik

Področje: UR.KR.

Obdobje: začetek 19. stoletja

Vrtnoarhitekturni kompleks kulturnega spomenika državnega pomena v državni lasti je ena najkvalitetnejših zasnov z oblikovnimi prvimi krajinskega sloga, ki se je ob gradovih starejšega nastanka konec 18. stoletja in v 19. stoletju uveljavil tudi pri nas. Glavni oblikovalski element parka predstavljajo številni drevoredi ob premišljeno speljanih sprehajalnih in jezdni poteh, ki celoten prostor povezujejo z zaledjem strnjjenih gozdov. Pri tem so subtilno nanizana posamezna parkovna prizorišča: jase in vodne ploskve kot nosilke svetlobe v kontrastu z volumni dreves, gajev in gozda. Med drevoredi divjega kostanja, hrastov in lip izstopa štirivrstni lipov drevored, ki se zaključí z gabrovim rondojem.

Vegetacija je zaradi starosti, nezadovoljivega vzdrževanja, ki je povečevalo škodo ob naravnih

ujmah, in ponekod neprimerne rabe v precej slabem stanju. Ves čas se moramo namreč zavedati dejstva, da je izrazno sredstvo v vrtni umetnosti živo gradivo, ki ima svojo življenjsko dobo ter potrebuje redno nego in vzdrževanje. Do lanskega leta lahko govorimo le o posameznih posegih, ki so bili nujni že zaradi varnosti obiskovalcev (na primer odstranitev posameznih posušenih dreves, škode po snegolomu ipd.) Da bi ponovno prišle do izraza kompozicija zasnove z vsemi naravnimi sestavinami in posamezne strukturne poteze, je bilo nujno začeti sanacijo parka, ki je neločljivo povezan z obnovljeno arhitekturo. Na podlagi Arboristične analize drevoredov in posameznih dreves ter navodil za njihovo nego v območju kulturnega spomenika državnega pomena (Arboretum Volčji potok, Radomlje, 2008) smo za Ministrstvo za kulturo pripravili popis najnujnejših del z naslova VLAGANJA V PARKE V LETU 2009. Vsa dela so potekala usklajeno po dogovoru med Ministrstvom za kulturo, Arboretumom Volčji Potok in ZVKDS, OE Ljubljana, ki je ves čas izvajanja del opravljal konservatorski nadzor.

Dela, ki predstavljajo del celostne prenove parka, so v lanskem letu potekala na 18 ha v neposredni

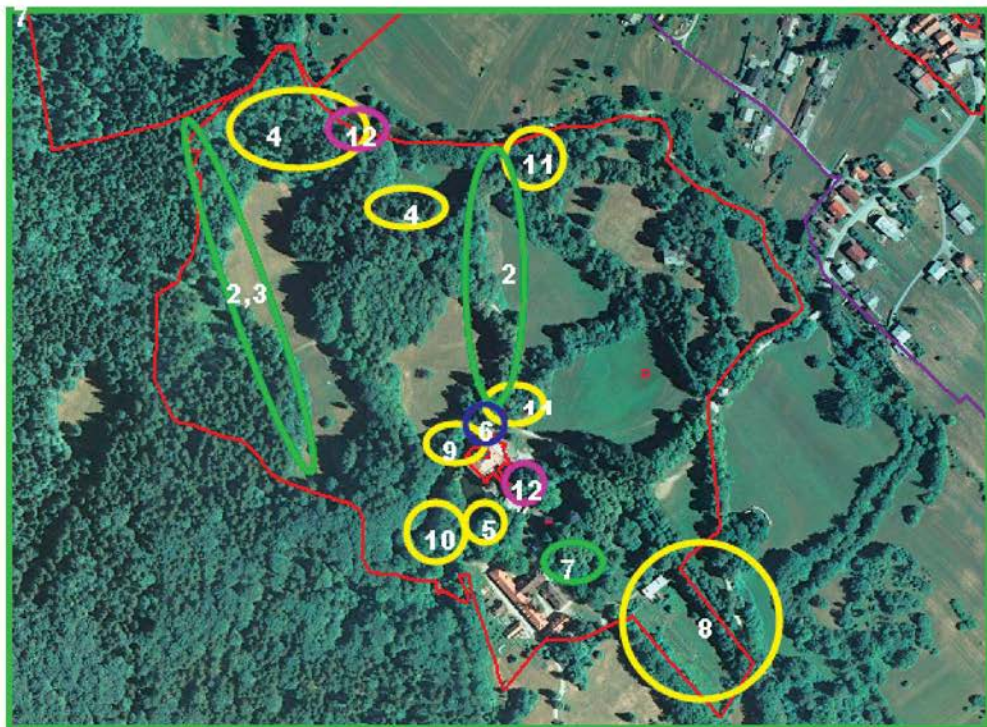

Grad Snežnik, hrastov gaj z delom dosajenega drevoreda (foto: P. Jernejec Babič, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Ljubljana)

okolici gradu in pristav. Posegi so bili zaradi slabega stanja drevnine zelo opazni, celo moteči, vendar nujni zaradi vzpostavitve osnovnih oblikovalskih značilnosti parka. Obsegali so čiščenje samoniklega grmovja in samosevnega drevja, arboristiko krošenj dreves v lipovem in hrastovem drevoredu, dosajevanje hrastovega drevoreda, vzpostavitev hrastovega in brezovega gaja. Seveda

sanacija vključuje tudi prenovo grajenih struktur v parku, saj bo le tako lahko prišla do izraza kompozicija zasnove. Čiščenje podpornih zidov, ograje pri oranžeriji in mostičkov je šele pokazalo dejansko gradbeno in tehnično stanje, ki je osnova za določitev nadaljnjih ukrepov prenove.

Petra Jernejec Babič

Grafični prikaz obnovitvenih del v parku (opis območij, označenih na fotografiji):

1. čiščenje samoniklega grmovja in samosevnega drevja po celotnem območju,
2. arboristika krošenj dreves v lipovem in hrastovem drevoredu,
3. dosajevanje hrastovega drevoreda,
4. vzpostavitev hrastovega in brezovega gaja,
5. podrtje treh dreves na strehi ledenice,
6. prekritje betonskih zidov ob gradu z bršljanom,
7. plinohrani,
8. oranžerija,
9. dostop k dviznemu mehanizmu,
10. brv,
11. kamnita mostička,
12. kamniti škarjni zid ob vhodu v grad in pod razglediščem.

75

ESD: predlog 400688

Naselje: Kranj

Občina: Kranj

Ime: Kranj – arheološko najdišče Kranj

Naslov: Tomšičeva ulica 25

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, novi vek

Zaradi obnove stanovanjskih prostorov na Tomšičevi ulici 25 v Kranju (parc. št. 135, k. o. Kranj) so bile v pritličju hiše izvedene predhodne arheološke raziskave. Hiša je del območja, ki je vpisano v register kulturne dediščine kot Kranj – arheološko najdišče Kranj pod zaporedno št. 400688. Arheološke raziskave so bile izvedene v osmih prostorih. Vse stratigrafske enote so bile

pisno in fotografsko dokumentirane. Posamezne plasti oziroma strukture so bile računalniško izrisane in umeščene v Gauss-Krügerjev koordinatni sistem. Najdbe so bile prostorsko dokumentirane s pomočjo tahimetra.

V prostorih so bila novoveška nasutja, ki so služila izravnavi talne površine in so bila sestavljena iz meljastega peska, prodnikov, kamenja, velike količine odlomkov opek, lončenine, kosti, stekla, kovine in ostankov oglja. V prostoru 3, 4 in 7 je bilo od 50 do 70 cm debelo enkratno nasutje, v ostalih prostorih pa približno 60 cm debelo večkratno nasutje. Pod njima so bili sterilna rjava ilovnata plast, meljasta glina ali glinen melj ter konglomeratna geološka osnova.

V prostoru 5 sta se pod novoveškimi nasutji pojavili dve plasti, sestavljeni iz peščenega melja in prodnikov (SE 39 in SE 41), ki predstavljata poselitve v pozni antiki. Obdobju pozne antike lahko pripišemo odlomke lončenine, od tega odlomek belo premazane amfore, odlomek oljenke in odlomek pekve. V isti plasti je bil najden tudi bronast zvonček s poligonalnim ročajem, ki ga lahko na podlagi analogij datiramo v zgodnje rimsko obdobje. Kot prazgodovinske pa lahko označimo nekaj odlomkov lončenine ter odlomek keramične šobe in odlomka kamnitih brusov. Kot kažejo najdbe, so bile starejše, zgodnjeantične in prazgodovinske plasti uničene s poselitvijo prostora v pozni antiki.

Skupno so bile odkrite le tri strukture, ena v prostoru 1 in dve v prostoru 2. V prostoru 1 je bila jama s premerom 160 cm in globino 20 cm (SE 19/20). Struktura je imela na dnu položene večje kamne v velikosti od 10 do 20 cm. V jami smo našli odlomke keramike, železen predmet, odlomek stopljene steklenine in odlomek živalskih kosti. V severnem delu prostora 2 sta bili dve manjši jami, obe v tlorisu ovalni in v preseku v obliki črke U. Prva jama (SE 28/29) je bila globoka 23 cm in je vsebovala odlomke novoveške keramike. Druga jama (SE 32/33) je bila globoka 7 cm in jo razlagamo kot jamo za soho. V polnilu jame je bil le manjši, časovno neopredeljiv odlomek keramike. Strukture razlagamo kot posledico gradnje objekta in njegove uporabe v novem veku. Novoveške plasti, ki so povezane z objektom, lahko natančneje umestimo v 19. in 20. stoletje, saj se objekt na Tomšičevi ulici 25 prvič pojavi na načrtu mesta Kranja iz leta 1808 (hrani Arhiv Slovenije XLII/2).

Ob izkopavanjih na Tomšičevi ulici 25 v Kranju smo ugotovili podobno sosledje plasti, kot je to običajno pri arheoloških raziskavah znotraj mestnega jedra Kranja. Enako velja tudi za uničenje

starejših plasti, ki so bile poškodovane z dejavnostmi v mlajših obdobjih.

Predhodne arheološke raziskave je izvedla ekipa ZVKDS, CPA, Regionalnega oddelka Kranj, in sicer v marcu in juliju 2009 pod vodstvom Judite Lux, univ. dipl. arheologinje, konservatorke, v sodelovanju z Enejem Filipidisom, univ. dipl. arheologom, ter študenti arheologije Nino Vošnjak, Markom Gregorič in Timonom Šemerl.

Enej Filipidis, Judita Lux

76

EŠD: 275

Naselje: Kranj

Občina: Kranj

Ime: Kranj – cerkev sv. Kancijana

Naslov: Glavni trg, Kranj

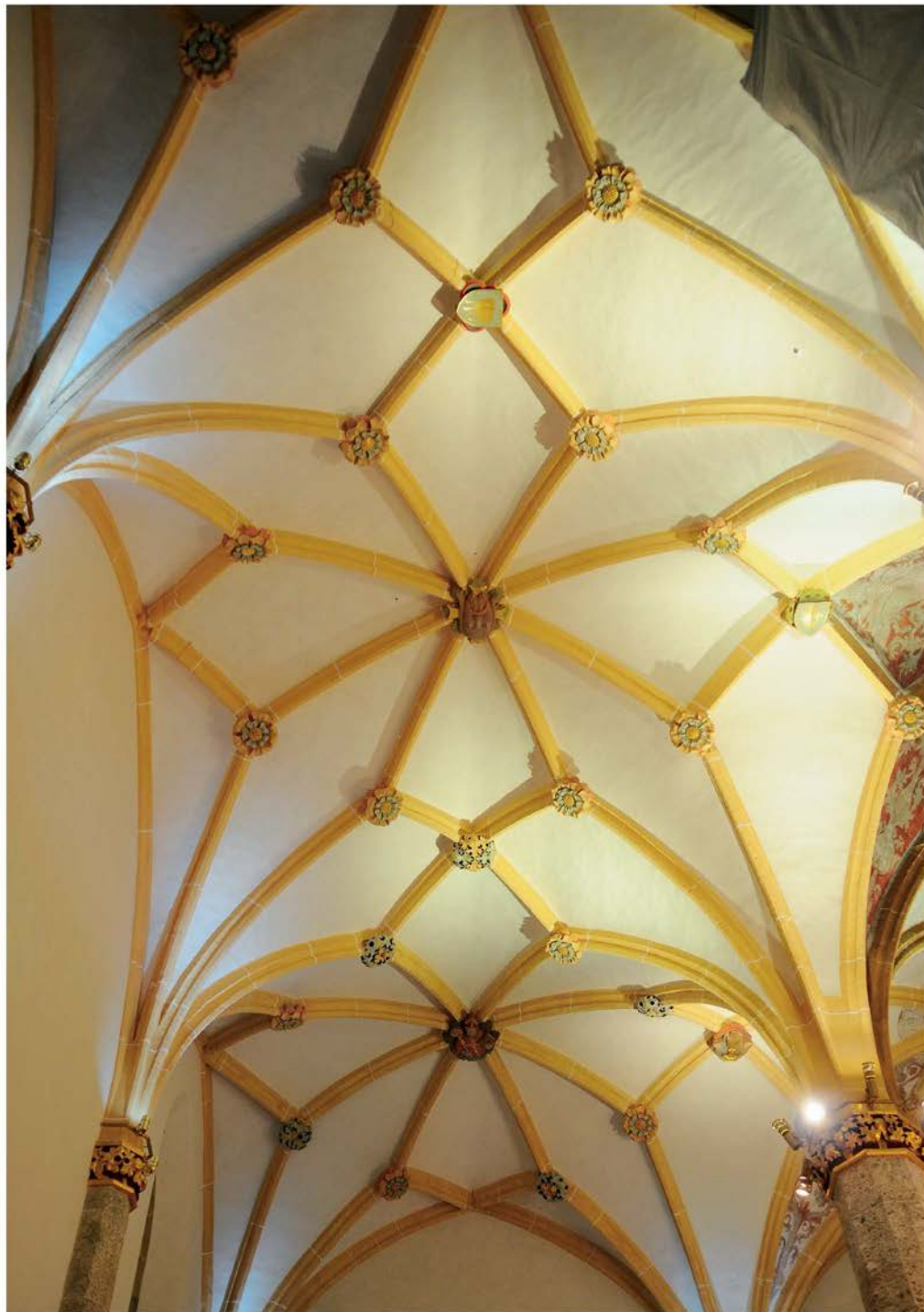
Področje: UA

Obdobje: 16.–20. stoletje

V okviru celovite prenove cerkvene notranjosti so bila v letu 2009 zaključena dela v severni ladji, začeto pa je bilo restavriranje obokov v južni ladji. Na severni steni pod pevskim korom je bila po dokumentiranju odstranjena recentna plast ometov do gotske plasti, ki je bila restavrirana vključno z ostanki posvetilnih križev in grafitu oziroma napisi. V srednjem delu severne stene so bili na recentnih ometih dokumentirani ostanki baročne poslikave (vrezane konture), ometi pa so bili utrjeni, pokrpani in prebeljeni tudi zaradi ohranitve Bradaškove poslikave iz 19. stoletja. Na obokih je bilo zaključeno restavriranje, ki je obsegalo rekonstrukcijo ometov, restavriranje kamnoseških elementov ob sočasni statični konsolidaciji reber in restavriranje poslikave na sklepnikih. Vidni kamniti elementi – fasade zvonika in stebri – so bili restavrirani (čiščenje, odstranitev sekundarnih cementnih plomb, kitanje poškodb, nova zatesnitev fug, retuširanje, obnova pozlate na kapitelih). Restavrirana je bila tudi freska z veduto Kranja in del križevega pota, ki je bil po predhodni presoji in v soglasju z lastnikom prezentiran na severni strani slavoločne stene. Obenem je bil očiščen severni stranski Vurnikov oltar in rekonstruirana zasteklitev na zahodni fasadi ladje (na pevskem koru) po ohranjenem fragmentu historične zasteklitve. Dela izvaja restavratorski atelje Restavro iz Maribora, financirata pa jih Župnija Kranj in Ministrstvo za kulturo.

Sočasno je bila zbrana vsa razpoložljiva dokumentacija o posegih na spomeniku in raziskavah, ki jo v tej fazi še hrani restavrator.

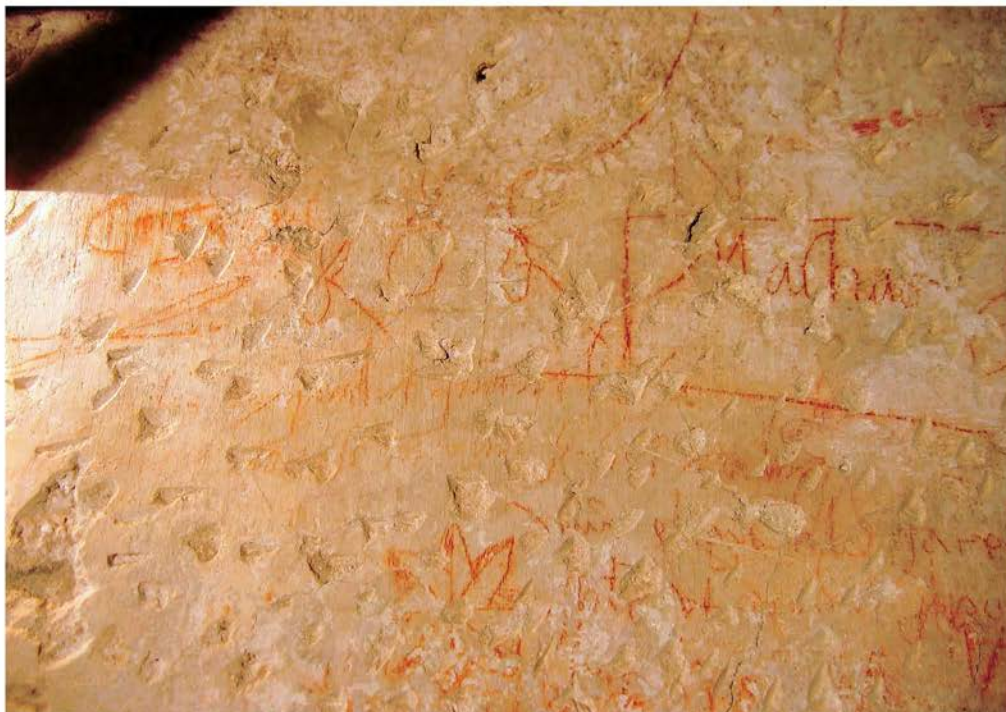
Nika Leben

Kranj, cerkev sv. Kancijana, obok severne ladje po restavriranju (foto: R. Peskar)

Kranj, cerkev sv. Kancijana, sklepnik z rastlinsko motiviko po čiščenju in utrjevanju (foto: R. Peskar)

Kranj, cerkev sv. Kancijana, del gotskih ometov med restavriranjem (foto: N. Leben, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

77

EŠD: 276

Naselje: Kranj

Občina: Kranj

Ime: Kranj – grad Kieselstein

Naslov: Tomšičeva ulica 44, Kranj

Področje: UA

Obdobje: 16.–19. stoletje

V okviru celovite prenove kompleksa gradu Kieselstein po projektu Jureta Kobeta, u. d. i. a., je bila v letu 2009 opravljena glavnina sanacijskih del: obnova kritine in sanacija ostrejša na gradu, zamenjava stavbnega pohištva, popravilo in delna zamenjava ometov, statična sanacija obokov, izvedba nove infrastrukture (razen sanitarij), restavriranje odkritih poslikav, vključno z novo odkritimi poslikavami v stranskem traktu gradu, beljenje in restavriranje kamnoseških elementov. Na podlagi dendrokronoloških raziskav so bile okvirno določene razvojne faze gradu. Najstarejšo fazo predstavlja ortenburški stolp, omenjen leta 1256 z višino zidov najmanj 7,40 m, ki je stal domnevno na lokaciji sedanjega severozahodnega

stolpa. Sledila je postavitve JV obrambnega stolpa v sklopu obzidja na začetku 16. stoletja. Med obema stolpoma je v letih 1574 in 1575 (letnica določena na podlagi dendrokronoloških raziskav) zrastel renesančni grad z ožjim stranskim traktom in lesenim gankom (v obstoječi višini), ki so ga barokizirali leta 1754 (letnica določena na podlagi dendrokronoloških raziskav). Stranski trakt je imel tedaj že obstoječo širino. Dokončno podoba pa je grad dobil v 19. stoletju, med letoma 1807 in 1893 (letnici določena na podlagi grafičnih arhivskih virov), ko so pozidali zalomljeni del fasade med JV stolpom in renesančnim traktom. Na osrednji, dvoriščni fasadi gradu ta prizidek ni poslikan na pole.

Ob grad je bil prislonjen nov infrastrukturni objekt (dvigalo, požarno stopnišče z infrastrukturo za poletno gledališče), med stavbama gradu in pristave je bila zgrajena nosilna konstrukcija za poletno gledališče oziroma tribune, na objektu pristave pa je bila postavljena nova nosilna konstrukcija za streho. Dela financira MO Kranj s sredstvi EU, izvaja pa jih Vegrad s podizvajalci.

Nika Leben

Restavrirana zelena soba v gradu Kieselstein (foto: N. Leben, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

Ena od restavriranih poslikav v stranskem traktu v gradu Kieselstein (foto: N. Leben, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

Pogled na obnovljeno fasado in stranski trakt gradu Kieselstein brez zasteklitve (foto: N. Leben, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

78

EŠD: 912

Naselje: Kranj

Občina: Kranj

Ime: Kranj – mestna hiša Glavni trg 4

Naslov: Glavni trg 4, Kranj

Področje: UA

Obdobje: 16.–20. stoletje

Mestna hiša na Glavnem trgu št. 4 v Kranju poleg Pavšlarjeve hiše in farne cerkve je osrednji spomenik nacionalnega pomena, v katerem lahko sledimo zgodovinskemu razvoju mesta iz obdobja od halštatske kulture do 20. stoletja s poudarki na staroslovanskem grobišču, prezentiranim v pritličju, renesančni arhitekturi in opremi ter likovni ustvarjalnosti 20. stoletja (Dolinarjeva galerija). V prvem nadstropju je arheološka razstava Gorenjskega muzeja z naslovom *Železna nit*. Ob postavitvi razstave (brez kulturnovarstvenih pogojev in soglasja ZVKDS) ni bilo opravljeno sistematično sondiranje prostorov, niti nista Gorenjski muzej oziroma Mestna občina Kranj kot lastnik zaprosila za izdajo kulturnovarstvenih pogojev in soglasja za posege. S selitvijo Gorenjskega muzeja v nove prostore v sklopu gradu Kieselstein ter s preselitvijo depojev na novo lo-

kacijo so se odprle možnosti nove namembnosti prostorov v drugem nadstropju mestne hiše, ki jih Mestna občina Kranj želi urediti za potrebe mestnega županstva. V okviru idejne zasnove za prenovu prostorov (projektanta Jože Peterkoč, u. d. i. a., in Mima Suhadolc, u. d. i. a.) je bilo izvedeno sistematično sondiranje beležev in ometov, izdelano je bilo Poročilo o stabilnosti stolpiča na gotskem delu stavbe in predlagani so bili ukrepi za njegovo statično konsolidacijo (izdelal A. Kos, univ. dipl. gradb. inž., ZRMK Ljubljana, Arhiv ZVKDS, OE Kranj). Izdelan je bil tudi PGD za izvedbo dvigala ob dvoriščni fasadi stavbe, ki bo omogočil dostop do zgornjih prostorov tudi invalidnim osebam.

Sondiranje je opravil mag. Klavdij Zalar (Klavdij Zalar: Dokumentacija raziskav – Poročilo o opravljenem sondiranju ometov in beležev, Mestna hiša Kranj, Ajdovščina 2009, Arhiv ZVKDS, OE Kranj). Ob sondiranju so bile odkrite dekorativne poslikave (18.–19. stoletje) zlasti v obeh prostorih, ki gledata na trg, ki jih bo mogoče prezentirati v celoti. Stropov v veži in v severni sobi ni bilo mogoče sondirati zaradi prezentiranih sekundarnih lesenih stropov.

Nika Leben

Kranj, mestna hiša, ob sondiranju odkrite poslikave (foto: K. Zalar, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

Odkrite poslikave v mestni hiši v Kranju (foto: K. Zalar, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

79

EŠD: 1932

Naselje: *Kranjska Gora*

Občina: *Kranjska Gora*

Ime: *Kranjska Gora – cerkev Marijinega vnebovzjetja*

Naslov: *Borovška cesta, Kranjska Gora*

Področje: *UA*

Obdobje: *15.–18. stoletje*

Na fasadi cerkve Marijinega vnebovzjetja je bila v letu 2009 obnovljena fasada. Beleži so bili očiščeni, ometi pokrpani, fasada pa prebeljena s paropropustnimi beleži na podlagi izvirne arhitekturne poslikave. Pri pregledu očiščenih ometov je bilo ugotovljeno, da je na prezbiteriju ohranjena gotška arhitekturna poslikava v obliki šivanih vogalov, poslikana pa so tudi okenska ostenja (pos-

likavo je restavrator restavriral). Na ladji in kapeli je bila dokumentirana golobje siva barva, vendar se je lastnik odločil, da se rekonstruira barva, ki je bila izbrana med zadnjo prenavo cerkvene fasade v osemdesetih letih 20. stoletja. Pri pregledu ometov je bilo ugotovljeno, da temnejših obrob okoli stebrov izvorno ni bilo, pač pa so členitev nakazovale samo v omet vrezane črte. Da bi nekoliko poudarili oziroma ponazorili členitev, smo za obrobe izbrali nekoliko temnejši fasadni ton. Baročno fresko, ki je bila že restavrirana v drugi polovici 20. stoletja (akad. slikar T. Perko), je restavriral akad. slikar N. Mašukov z Ljubnega na Gorenjskem. V ladji sta bila restavrirana glavni oltar in prižnica (restavrator Omi Begič s Pristave pri Trziču). Obnovo je financirala Župnija Kranjska Gora.

Nika Leben

Kranjska Gora, obnovljena fasada cerkve Marijinega vnebovzjetja (foto: N. Leben, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

Kranjska Gora, restavrirana freska Marijinega vnebovzetja (foto: N. Leben, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

80

EŠD: 16519

Naselje: Krško

Občina: Krško

Ime: Krško – arheološko območje Videm

Področje: A, Z

Obdobje: novi vek

Ob rednem preverjanju obstoječih podatkov o do zdaj znanih arheoloških lokacijah na širšem območju Krške občine smo v knjigi Živka Šebeka (Šebek, Ž., 2009, Krško, Življenje z reko Savo, str. 31) naleteli na podatek, da je na levem bregu Save približno 220 m severozahodno od cerkve v Vidmu pri Krškem, na skali nad gladino reke Save kamnita podoba sv. Miklavža, zaščitnika brodarjev. Lokacijo skale z reliefom nam je uspelo najti na terenu. Skala leži na parc. št. 354/2, k. o. Videm, na območju nekdanjega »Videmskega pristanišča in broda« (za historično kartografsko gradivo in vire glej Šebek 2009, str. 31 in 45). Relief je približno 3 m nad gladino reke Save in je viden samo za opazovalce z zahodne strani, tj. z reke same. Velikosti reliefa nam v tej fazi raziskav ni uspelo natančno izmeriti in dokumentirati, vendar gre za relativno majhen relief (približno 40 x 30 cm), ki je viden zgolj iz bližnje okolice. Lokacija in velikost reliefa potrjujeta domnevo, da je bila podoba namenjena tistim opazovalcem, ki so nekoč pluli po reki Savi, torej brodarjem in drugim ladijskim prevoznikom, ki so nekoč pristajali okoli 70 m južno od omenjene skale v tako imenovanem Videmskem pristanišču na levi strani reke Save. Skala z reliefom je bila nekoč naravna ovira na plovni poti, hkrati pa je omogočala, ker je razbijala vodni tok reke Save, nastanek naravnega pristana nekaj deset metrov južneje, saj je bil na tem mestu tok reke Save šibkejši. Vodni promet je po reki Savi intenzivno potekal vse do druge polovice 19. stoletja, ko so zgradili železniško progo in most čez reko Savo. Pristanišče je ostalo v uporabi do začetka 20. stoletja, vendar ni bilo več vzdrževano in je počasi zamrlo.

V tej fazi raziskav lahko podamo samo okvirno oceno, da je reliefna podoba nastala pred 19. stoletjem v času intenzivne plovbe po reki Savi. Natančna datacija bo mogoča po pregledu arhivskega gradiva in opravljenih drugih raziskavah. Že zdaj pa lahko trdimo, da glede na ikonografske attribute podobe na reliefu upodobljenca ne moremo enačiti s sv. Miklavžem. Podoba na reliefu je oseba z dvignjenimi, iztegnjenimi rokami, ki je značilna za ljudi, ki so jih križali. Tako držo nakazujejo tudi glava, ki je upognjena rahlo

v desno, in noge upodobljenca, ki so pri stopalih stisnjene skupaj. Gre torej verjetneje za podobo Jezusa na križu.

Lokacija skale z reliefom je v bližini zaščitnega območja in je izredno ogrožena, saj je tam trasa bodoče krške obvoznice; zgornji del skale so pri gradnji dovozne poti na gradbišče HE Krško že odstranili, tako da se je relief ohranil zgolj po spletu srečnih okoliščin.

Mitja Pergar

Pogled od zahoda proti vzhodu na skalo z reliefom, na levem bregu reke Save (foto: M. Pergar)

81

EŠD: 6509

Naselje: Kungota pri Ptuj

Občina: Kidričevo

Ime: Kungota pri Ptuj – del rimskega vodovoda med Framom in Ptujem

Naslov: parc. št. 657/13, k. o. Gerečja vas

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Arheološka ekipa Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Centra za preventivno arheologijo, Ptuj, je 3. in 6. marca 2009 v skladu s predhodno izdanimi kulturnovarstvenimi akti ZVKDS, OE Maribor, in kulturnovarstvenim soglasjem o raziskavi, ki ga je izdal minister za kulturo RS, izvedla arheološko raziskavo na delu zemljišča s parc. št. 657/13, k. o. Gerečja vas, v Kungoti, na prostoru predvidene gradnje stanovanjske hiše. V zemljišču je del trase rimskega vodovoda, ki je razglašen za arheološki spomenik lokalnega pomena (Uradno glasilo slovenskih občin št. 17/2007), z EŠD 6509 v Registru kulturne dediščine. Zemljišče leži v jugovzhodnem delu naselja Kungota pri Ptuj, južno ob krajevni cesti Kungota–Gerečja vas–Hajdina. Pred leti je bilo še del kmetijskega obdelovalnega polja, po spremembi obcestnih zemljišč v zazidalne površine pa je postalo travnik. Arheološki izkop je bil opravljen delno strojno in delno ročno, arheološko dokumentiranje pa je bilo izvedeno s standardnimi metodami arheološke dokumentacije. Znotraj zakoličenega prostora predvidene novogradnje je bila strojno odstranjena plast ornice s travnato rušo (SE 1a in 1b, deb. do 0,35 m), pod katero se je v južnem delu izkopnega polja v smeri vzhod–zahod pokazala od 2,7 do 3,2 m široka vzdolžna temna lisa zasipov peččenega sivorjavega (SE 4), sivoga (SE 5), črnosivoga (SE 6) melja in pečeno prodnatega melja rjavosive (SE 7) in sivorjave barve (SE 8). Pri odkopu teh plasti, ki so v nižjih legah vsebovale nekaj odlomkov rimskodobne opeke in večjo količino dravskih prodnikov, kamnov skrilavca in peččenjaka, je bil dokumentiran rob plenilnega jarka (SE 9), vkopanega v plast rjavega peččenega melja s prodniki (SE 2). Plenilni jarek banjaste in V-oblike je segal do fragmentarno ohranjene strukture rimskodobnega vodovodnega kanala, do 1 m oziroma 1,3 m pod površino. Rimskodobni vodovodni kanal oblikujeta dva zidova iz dravskih prodnikov in kamnov peččenjaka, vezanih z malto v širini do 0,45 m in ohranjeni višini do 0,3 m (SE 10 in 11), med njima pa je dno korita v širini do 0,6 m, sestavljeno

iz izbranih dravskih prodnikov, zalitih z malto (SE 12). Ponekod so še ostanki maltne prevleke, predvsem na stiku z zidovi. V zahodnem delu izkopa je bilo v geološki osnovi rjavega peččenega proda (SE 3) še delno zaznati rob antičnega vkopa jarka v širini od 1,5 do 1,6 m (SE13), v katerem je bil zgrajen vodovodni kanal. Ta rob je delno uničen z vkopom plenilnega jarka (SE 9). Najdb materialnega gradiva iz rimske dobe, razen odlomkov rimske opeke, ni bilo.

Ostanki arhitekture rimskega vodovodnega kanala so bili dokumentirani v dolžini 14 m, to je v širini potrebnega gradbenega posega za novogradnjo stanovanjske hiše. Arheološka raziskava se je omejila na izkop plenilnega jarka, čiščenje in dokumentiranje zgornjega nivoja ohranjenih ostalin rimskodobnega vodovodnega kanala. Z arheološko raziskavo jarek ni bil odstranjen v celoti, čeprav nad njim postavljen nov objekt trajnega značaja. Pri odločitvi, da ostaline ohranimo in situ, smo se opirali na dejstvo, da predvideni pasovni temelji novogradnje ne dosegajo ohranjenih ostalin in da obstaja o spodnjem ustroju gradnje linijskega

Kungota pri Ptuj, parc. št. 657/13, k. o. Gerečja vas, 2009, ostaline rimskodobnega vodovodnega kanala, z vzhoda (foto: D. Belič)

rimskega vodovodnega kanala dovolj podatkov na kratki razdalji, neposredno na sosednjih parcelah pa vse do nove avtoceste Slivnica–Draženci, kjer so bili raziskovani deli trase rimskega vodovoda v celoti odstranjeni. V soglasju z lastnikom in investitorjem ter izvajalcem gradbenih del, ki je zagotovil, da širina in globina jarka, ki je nastal z odstranitvijo zasipnih plasti nad ostalinami, ne bo ogrozila trdnosti in stabilnosti pasovnih temeljev nove hiše, so bile pred začetkom gradbenih del stanovanjske hiše dokumentirane ostaline rimskega vodovodnega kanala prekrite z gradbenim filcem in zasipane z gramozom. Menimo, da je opisani primer eden od načinov ohranjanja dela specifičnega nepremičnega kulturnega spomenika "in situ", to je na mestu najdbe, seveda v specifičnih okoliščinah oziroma v odvisnosti od narave spomenika, stopnje raziskanosti specifičnega kulturnega spomenika na določenem območju, stopnje ogroženosti od predvidenih gradbenih posegov in sodelovanja lastnika, ki zagotovi vsaj osnovno fizično zaščito ostalin.

V arheološki ekipi so poleg vodje arheološke raziskave Marije Lubšina - Tušek, univ. dipl. arheologinje, kons. svetovalke, sodelovali konservatorski tehnik Vesna Bandelj, Nataša Svenšek, Duško Belič, Dejan Kovačič in univ. dipl. etnolog kulturni antropolog Andrej Ferletič, kons. restavrador, ter študentje iz Cirkulan. Arhiv najdišča je na ZVKDS, CPA, na Ptujju.

Marija Lubšina - Tušek

82

EŠD: 2729

Naselje: Lašče

Občina: Žužemberk

Ime: Lašče v Subi krajini – cerkev sv. Primoža in Felicijana

Področje: UA

Obdobje: druga polovica 17. stoletja

Cerkev predstavlja skromno vaško podružnico, ki je bila zgrajena v prvi polovici 19. stoletja kot nadomestna cerkev za opuščeno srednjeveško cerkev nad vasjo, iz katere izvira bogat oltar iz leta 1684 ter zvon z napisom in letnico: »NICOLAVS BOSET CILLAE ME FECIT ANNO 1676«. Nekoč vidna napis in letnica na oltarju žal nista bila več čitljiva.

Dela na spomeniku so porekla v dveh sklopih. Prvi sklop so sestavljala obnovitvena dela na stavbi, ki so zajela zamenjavo strešne kritine, obnovo fasade in beljenje. Ta dela so sodila v okvir rednih vzdrževalnih del in so jih financirali izključno

vaščani. Drugi sklop pa je predstavljalo restavriranje kvalitetnega baročnega oltarja, ki sodi v skupino tako imenovanih zlatih oltarjev. Toda kot je značilno za obnovo slovenske kulturne dediščine, še posebno za običajno pozabljeno kulturno dediščino na Dolenjskem, je restavriranje oltarja trajalo neverjetno dolgo. Restavratorska dela so se namreč začela že leta 1999 in so v prvi fazi zajela le detajlno fotodokumentacijo in pregled oltarja z opisom stanja, narejeni so bili okvirni program restavriranja, nato zapljinjenje in prenos oltarja v delavnico ZVKDS, območne enote v Novem mestu, čiščenje in sondiranje. Dela je prevzel akademski kipar Uroš Kastelic, ki pa je že kmalu po začetku del tudi zaradi pomanjkanja sredstev omagal in razstavljeni oltarni nastavek skupaj s kipi prepustil v skrb zavodovi območni enoti v Novem mestu. Na srečo je leta 2004 financiranje restavratorskih del v svoj program uvrstilo Ministrstvo za kulturo. Ker pa tako kot leta 1999 odobrenih sredstev ni bilo dovolj za celoten oltar, so dela v drugi fazi zajela le restavriranje oltarnega nastavka, se pravi oltarne arhitekture. Oltarni nastavek je podobno kot kipe odlikovalo predvsem dejstvo, da v preteklosti ni doživel omembe vrednih posegov, tako da sta bili ohranjeni polihromacija in pozlata na oltarju v celoti originalni. Zato je bilo osnovno izhodišče za restavriranje ohraniti čim več originalne pozlate in polihromacije, na novo pa izdelati le manjkajočo. Dela je leta 2004 kot najugodnejši ponudnik izvedel restavrador Ivan Bogovčič.

Po nekajletnem premoru je Ministrstvo za kulturo oltar iz Lašč ponovno uvrstilo v program financiranja spomeniškovarstvenih akcij, tokrat za leto 2009. Sredstev je bilo dovolj za tretjo fazo, to je restavriranje devetih kipov z oltarja. Dela je znova kot najugodnejši ponudnik prevzel restavrador Ivan Bogovčič oziroma podjetje Triptih, d. o. o., iz Ljubljane. Restavriranje kipov je potekalo skladno z že sprejetimi usmeritvami, ki so določale ohranitev originalnih sestavin polihromacije v največji mogoči meri. Predvideni so bili rekonstrukcija polihromacije le na poškodovanih in manjkajočih delih, dodelava manjkajočih delov kipov (prstov in delov oblačil) ter krepitev oslabeledelov lazur, s čimer bi se kipi prilagodili že pred leti restavrirani oltarni arhitekturi. Dela so zato obsegala čiščenje in odstranjevanje prahu in drugih nesnag, nanos zaščitnega premaza (Borosol) in raztopine rdečega šelaka. Sledilo je utrjevanje odpadajoče polihromacije, kitanje poškodb z voščenosmolnim kitom, manjkajoči deli pa so bili izdelani iz lipovega lesa. Grundiranje je bilo izvedeno z nanosi klasične klejno-kredne podosnove s tonskim podslikan-

Lašče, kip Kristusa vladarja pred restavriranjem (foto: R. Peskar)

Lašče, kip Kristusa vladarja po restavriranju
(foto: I. Bogovčič)

jem. Površine za pozlato so bile polimentirane in pozlačene na mixtion, s čimer naj bi bila nova pozlata prilagojena motnemu videzu originalnih delov. Ostali deli naj bi bili ustrezno retuširani in barvno prilagojeni originalnemu izrazu. Restavrirani oltar iz Lašč pomeni pomembno dopolnitev opusa zlatih oltarjev 17. stoletja v Sloveniji in hkrati dopušča nadaljnje raziskave

posameznih delavniških skupin. Oltarju iz Lašč oziroma nekaterim figuram je delavniško blizu kvaliteten oltar iz cerkve sv. Petra v Stankovem (župnija Čatež ob Savi), ki pa kljub katastrofalnemu stanju (oltarni nastavek je razpadel) še čaka na financiranje restavratorskih del.

Robert Peskar

83

EŠD: 3179

Naselje: Laziše

Občina: Laško

Ime: Laziše – cerkev sv. Miklavža

Področje: UA

Obdobje: barok, 19. stoletje

Obnovitvena dela v notranjščini župne cerkve so se začela leta 2007 s predhodnim sondiranjem ometov z barvnimi beleži na stenah ladje in prezbiterja. Na podlagi rezultatov sondiranj, ki jih je opravil Aleš Sotler, je restavtor Ervin Matešič naslednje leto pobarval celotno notranjščino cerkve s silikatnimi barvami. Pred tem sta bila v mariborsko Škofijsko restavratorsko delavnico odpeljana oba stranska oltarna nastavka. Levi oltar, posvečen Brezmadežni, in desni, posvečen sv. Jerneju, sta datirana v leto 1795. Kipi iz levega oltarja so iz leta 1903. Kip sv. Jerneja v niši desnega oltarja je iz leta 1888, sv. Rok in sv. Boštjan sta poznobaročna izdelka. Oba restavrirana oltarna nastavka sta bila vrnjena leta 2009. Na podlagi popisov in meritev kamnitih talnih plošč v ladji v letu 2009 smo župnijskemu uradu podali kulturnovarstvene pogoje za delno zamenjavo kamnitih talnih plošč, ker je glede na stavbno zgodovino cerkve obstajala možnost, da se pri gradbenih delih odkrijejo arheološke ostaline starejših gradbenih faz. Po prejetju načrta smo izdali kulturnovarstveno soglasje za zamenjavo poškodovanih in za dopolnitev manjkajočih talnih plošč. Po izbranem vzorcu kamna je kamnosek Albin Vodičar RUDA, d. o. o., Dragonja 42A, Sečovlje, delno zamenjal poškodovane kamnite talne plošče v pohodnem sredinskem delu ladje in v nadaljevanju del v pesek položil manjkajoče kamnite plošče pod klopmi. Istega leta je Ervin Matešič osvežil zbledelo arhitekturno poslikavo na ladji in zakristiji, rekonstruirano leta 1989. Ometi na fasadi zvonika, narejeni leta 1986, so obnovljeni le v manjši meri in v celoti barvani belo. Po starejših načrtih je obnovljena le barvna podoba platišč ure. Na urnem mehanizmu sta napisani dve letnici: spodaj 1848 in zgoraj J. 1923 K.

Bogdan Badovinac

Laziše, cerkev sv. Miklavža, oltar sv. Jerneja pred prenovo (foto: B. Badovinac, 2008)

Laziše, cerkev sv. Miklavža, oltar sv. Jerneja po prenovi (foto: B. Badovinac, 2009)

84

EŠD: 3179

Naselje: Lažiše

Občina: Laško

Ime: Lažiše – cerkev sv. Miklavža

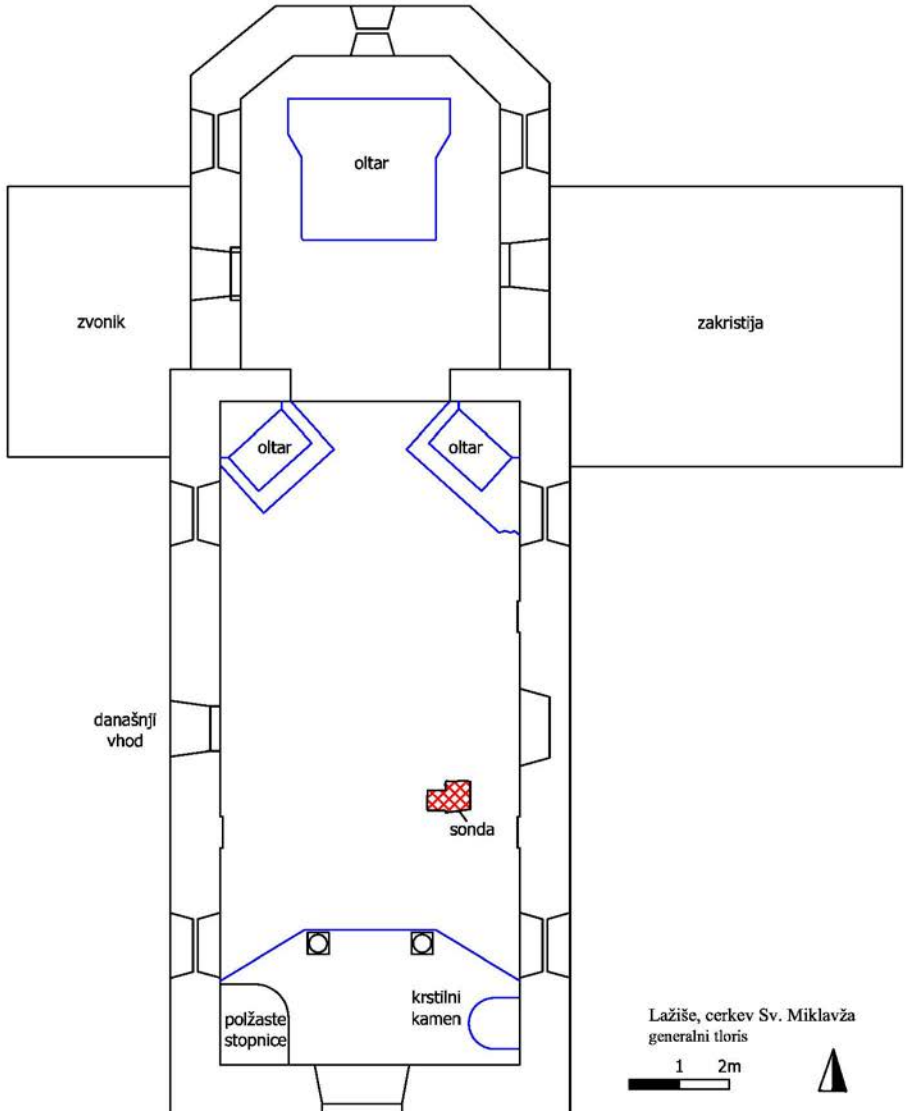
Področje: A, UA

Obdobje: rimsko obdobje, srednji vek

Arheološko sondiranje je bilo izvedeno za potrebe zamenjave obstoječega kamnitega tlaka v cerkvi

sv. Miklavža v vasi Lažiše, pri čemer je bilo treba opredeliti vrsto tlakovanja in maksimalno dovoljeno globino gradbenih del načrtovanega novega tlakovanja. Arheološke sondažne raziskave je izvedla ekipa ZVKDS, OE Celje; delo na terenu je potekalo 1. oktobra 2008.

Cerkev stoji na hribu sredi razloženega naselja Lažiše. V osnovi poznogotska cerkev se omenja prvič leta 1545, kasneje je bila večkrat prezidana. Sestavlja jo podolžna ladja z vhomom v smeri proti

Lažiše, cerkev Sv. Miklavža
generalni tloris

1 2m

zahodu in proti jugu in enako visok triosminsko zaključen prezbitერიj z zvonikom na severni strani in nadstropno zakristijo na jugu. Prostor ladje ima pravilno obliko pravokotnika s stranicami 6 x 13,3 m, z 1 m debelimi zidovi. Tla v cerkveni ladji in prezbitერიju skoraj v celoti prekriva kamnit tlak v obliki pravokotnih apnenčastih plošč (pribl. 0,5 x 0,8 m, debeline pribl. 0,025 m). Ponekod kamnit tlak manjka, in tam so tla zalita z betonom oziroma malto.

Ker je cerkev ves čas v funkciji, je bila sonda strateško umeščena na mesto, kjer se stikata beton in obstoječ kamniti tlak, da bi tako minimalno poškodovali obstoječi kamniti tlak in depozite pod njim. Z gradbenim orodjem za razbijanje betona smo najprej prebili betonsko ploščo in dvignili kamnito ploščo tlakovanja. Preostanek sonde smo izkopal ročno. Sonda je bila locirana približno 1 m od vzhodne stene cerkve in je merila pribl. 0,6 x 0,8 m, globine do 0,55 m.

Pod kamnitim tlakovanjem (SE 01) je ležala plast kompaktnega betona oziroma malte (SE 02). Pod plastjo betona oziroma malte (SE 02) smo najprej dokumentirali do 0,07 m debelo rumenkasto peščeno plast (SE 03), premešano s kamni velikosti do 0,06 m, ki je predstavljala podlago za obstoječe tlakovanje, pod to plastjo pa je bila ohranjena rumenkasta peščena utrditev, pomešana s kamni velikosti do 0,05 m (SE 04). Najverjetneje je plast SE 04 predstavlja utrditev oziroma starejšo hodno površino in se nahaja po celotnem prostoru cerkvene ladje. Pod plastjo SE 04 je bila približno 0,07 m debela kompaktna plast lisaste zemlje, ki predstavlja premešano plast (SE 05), nastalo v času nasipavanja peščene podlage (SE 04) na zemljeno osnovo (SE 06). Zemljena plast (SE 06), ki je ohranjena pod premešano plastjo (SE 05), je vsebovala dva odlomka rimske grobe hišne keramike in en odlomek fine keramike. Debelina plasti je bila pribl. 0,25 m. Na globini pribl. 0,55 m smo dosegli geološko osnovo, ki je sestavljena iz preperlega rumenkastega laporja in posameznih apnenčastih kamnov. Dobljeno stanje smo dokumentirali kot presek in tloris sonde.

Na podlagi rezultatov predhodnih arheoloških raziskav se je investitor odločil, da obstoječi tlak le preloži, s čimer so bili posegi v zemeljske plasti omejeni na globino že obstoječega tampona; manjkajoči tlak pa so po analogijah nadomestili s primerljivimi kamnitimi ploščami, ohranjenimi po menjavi tlaka v cerkvi sv. Martina v Laškem.

Eva Butina, Danijela Brišnik

85

ESD: 313

Naselje: Lemberg pri Šmarju

Občina: Šmarje pri Jelšah

Ime: Lemberg pri Šmarju – Stari Rotovž

Naslov: Lemberg pri Šmarju 17

Področje: UA

Obdobje: gotika, barok

Stavba Starega rotovža je bila leta 2009 ponovno celovito prenovljena. Pri prejšnjih obnovah leta 1983 (Bogdan Badovinac, Lemberg pri Šmarju, Varstvo spomenikov, 26, 1984, str. 314) in po pravilu poškodb leta 1986 ni bila odpravljena vlaga kot glavni vzrok za propadanje stavbe. Dela so se začela z delno zamenjavo poškodovane strešne konstrukcije in zamenjavo skodel s skrilm in delno statično konsolidacijo. Po odstranjevanju poškodovanih ometov na spodnjih delih fasade in nanašanju novega zaglajenega ometa so bili očiščeni zračne kinete ob temeljih in odtoki. Na brežinah bližnjega potoka Lemberžice so bile popravljene derutne škarpe. Po izvedbi kemične bariere je bila na beljene omete ponovno naslikana z letnico 1796 datirana arhitekturna poslikava vogalov, delilnih pasov, okenskih obrob v originalni barvni členitvi. Na južno steno je bila na prvotno mesto montirana plošča z napisom: M. LEMBERG./JOS. LIP-PAUZ./BEZ. RICHTER./1820. Restavator Aleksander Šiles je kamnoseško obnovil pranger, ki je bil preoblečen z betonom. Na trupu je najdena kovinska zagozda, kjer je bila verjetno pritrjena veriga z vratno spono. Višje je najden utor, v katerem je bila verjetno zataknjena zastavica ali ščitek, na katerem sta bila napisana ime obsojenca in njegov greh. Čemu je služila železna šipka v železnem tulcu na vrhu krogle, do zdaj nismo uspeli ugotoviti. Zaradi pomanjkanja denarja ni bila izvedena rekonstrukcija baročnega kamnitega okvirja vhodnega portala. Pri sondiranju notranjih sten v pritličnem prostoru smo ugotovili, da je banjast obok naknaden. Prvotno je bil prostor, tako kot vhodna veža, ravno stropan. Prehod med obema prostoroma je bil naknadno zazidan. V polnilu smo odkrili dele kamnitega poznogotskega okna. S projektantom Petrom Planinškom smo se dogovorili, da se bo okvir okna muzejsko prezentiral. V pritličnem prostoru in v veži so položeni opečni tlakovci na ribjo kost. Stopnice so obložene z lesom. Na novo so opleskani zgornji prostori. Vsi prostori bodo razstavnici. Prenova rotovža je financirana iz proračuna Občine Šmarje pri Jelšah in sklada evropskih sredstev. Gradbena obrtna dela je izvedlo gradbeno podjetje REMONT iz Celja.

Bogdan Badovinac

Lemberg pri Šmarju, Stari Rotovž po prenovi zunanjsčine (foto: B. Badovinac, 2010)

86

EŠD: 4762

Naselje: Lendava

Občina: Lendava

Ime: Lendava – grad

Področje: UA

Obdobje: 16., 17. stoletje

Grad v Lendavi je z Odlokom o razglasitvi nepremičnih kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju Občine Lendava zaščiten kulturni spomenik.

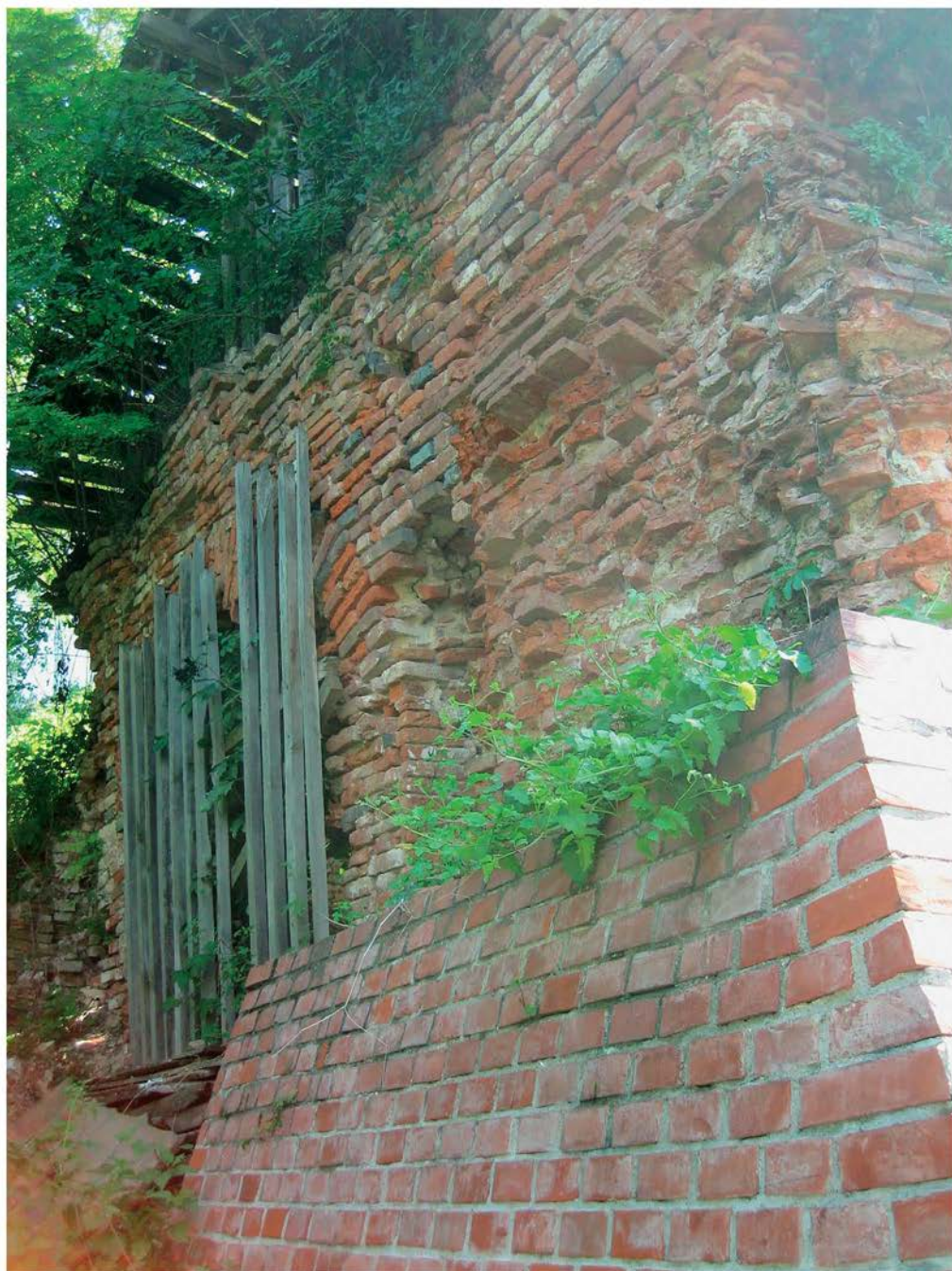
Osmega maja 2009 sva strokovna delavca ZVKDS, OE Maribor, odgovorna konservatorica, Neva Sulič Urek, prof. umet. zgod., in konservator Miran Ježovnik, u. d. i. g., opravila terenski ogled JZ stolpa lendavskega gradu in ugotovila, da je bil porušen brez vednosti pristojne strokovne službe. Porušen je bil s težko mehanizacijo, čeprav so bili zaradi stanja stolpa izrecno zahtevani vsi posegi pri obnovi z lahko mehanizacijo.

Porušitev je bila še toliko bolj presenetljiva, ker smo za obnovo JZ stolpa lendavskega gradu poleg že izdelanega konservatorskega programa in potrjene gradbene dokumentacije za delno rekonstrukcijo JZ stolpa podali še dodatne kulturnovarstvene pogoje (SU – 3170/08). Načrti

rekonstrukcij za oba stolpa (PGD, PZI), na katere smo podali kulturnovarstveno soglasje, je leta 2005 izdelala Tatjana Borovšak, u. d. i. a. (glej članek o izdelavi projektne dokumentacije v VS iz leta 2008). Poleti in jeseni 2008 ter v začetku leta 2009 smo se sestali z vsemi sodelujočimi na terenu in v prostorih Občine Lendava. V februarju 2009 smo se ponovno sestali na Občini Lendava in natančno načrtali pot obnove. Na tem sestanku smo še enkrat v celoti predstavili problematiko obnove in njen pravilni potek. Zapisnika sestanka vse do danes še nismo dobili.

Prav zato smo bili še toliko bolj presenečeni, ko smo ugotovili, da stolpa ni več. V popisu del, ki je bil sestavni del projektne dokumentacije PGD in PZI (št. projekta 11-2005 – Murska Sobota, ki ga je izdelal ZLATI REZ – ARHITEKTURNI ATELJE, Tatjana Borovšak s. p., Slovenska 25, 9000 Murska Sobota), ki jo je potrdila odgovorna konservatorica, so bili na strani 3 v poglavju PRAVILJALNA IN RUŠITVENA DELA v točki 2 predvideni arheološki nadzor ter v točkah 5 in 7 sodelovanje in naročanje statika glede vseh nepredvidenih posegov. Arheološki in konservatorski nadzor ni bil opravljen, saj zavod o začetku del sploh ni bil obveščen.

O posegu smo obvestili pristojno inšpekcijsko

Lendava, pogled na stolp pred poružitvijo leta 2009 (foto: N. Sulič Urek)

službo Ministrstva za kulturo, ki je nemudoma ukrepala. V odločbi inšpektorata je bila zahtevana zaustavitev vseh del do prisotnosti arheologa in možnost nadaljevanj del šele po pridobitvi pravnomočnega gradbenega dovoljenja, ki bo zaradi popolnoma novih pogojev, ki so nastali zaradi rušenja stolpa in obzidja meseca maja lahko izdano le na podlagi izdelave nove projektne dokumentacije za stolp in obzidje. V skladu z Odločbo št. 0612-45/2008-7 z dne 15. maja 2009 in Sklepom o popravku Odločbe 0612-45/2009-9 z dne 19. maja 2009 Inšpektorata RS za kulturo in medije, Metelkova ulica 4, 1000 Ljubljana, je bilo določeno, da je pred nadaljevanjem projekta rekonstrukcije jugozahodnega stolpa gradu Lendava treba opraviti arheološko raziskavo in da je zaradi novih pogojev na gradbišču obstoječa projektna dokumentacija neveljavna, saj je bil stolp v celoti odstranjen.

Na podlagi rezultatov arheološke raziskave, ki so bile narejene avgusta 2009, je Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Maribor, za obravnavano območje gradu Lendava podal nove kulturnovarstvene pogoje v dopisu SU – 438, 4414/09.

Poročilo o izvedeni arheološki dokumentaciji dejanskega stanja arheoloških ostalin po destruk-

tivnih posegih ob rekonstrukciji jugozahodnega stolpa gradu Lendava na parc. št. 3979 in 3981, k. o. Lendava (ZVKDS CPA, poročilo št. 07-0438/2009-EL-176, Ptuj, september 2009 – v nadaljevanju Poročilo), je bilo izdelano po opravljeni arheološki raziskavi v skladu s kulturnovarstvenim soglasjem za raziskavo in odstranitev arheološke dediščine Ministrstva RS za kulturo št. 62240-275/2009/2 z datumom 31. avgust 2009 in v zvezi z odločbo št. 0612-45/2008-7 z datumom 15. maj 2009 ter sklepom o popravku odločbe št. 0612-45/2009-9 Inšpektorata RS za kulturo in medije. Arhitekturne ostaline jugozahodnega stolpa so bile pri nedovoljenih rušitvenih posegih maja 2009 odstranjene do temeljev. Pri nedovoljenem rušenju so bile na območju stolpa odstranjene tudi delno še ohranjene pripadajoče arheološke kulturne plasti. Delno ohranjene so le na skrajnem zahodnem delu raziskanega območja, na prostoru obzidane poti med jugozahodnih stolpom in zunanjim zahodnim stolpom ter na prostoru vzhodno od jugozahodnega stolpa.

Zaradi popolnega uničenja stolpa z delom obzidja, baročnega prizidka in stopnišča je nemogoče izvesti delno rekonstrukcijo po projektni dokumentaciji Tanje Borovšak, u. d. i. a., iz leta 2005. V novih kulturnovarstvenih pogojih smo zahtevali

Lendava, vhod v stolp pred poružitvijo (foto: N. Sulič Urek)

Lendava, porušeni del obzidju in obzidje s topovsko lino, ki so bili predvideni za prezentacijo (foto: N. Sulič Urek)

Stolp in obzidje po poružitvi maja 2009 (foto: N. Sulič Urek)

izdelavo nove projektne dokumentacije glede na nove pogoje in nadaljevanje arheoloških raziskav (faza II), v kateri bo treba raziskati in nadzorovano odstraniti arheološke ostaline na prostoru obzidane poti med jugozahodnih stolpom in zunanjim zahodnim stolpom. Pri tem bo treba ohraniti morebitne ohranjene hodne površine in njihovo prezentacijo vključiti v projekt. Arheološko se bosta morala raziskati tudi prostor proti severu in potek zidu proti severovzhodu. Zaradi nevarnosti, da se poruši opečni zid na severni strani gradbene jame (v nadaljevanju že izvedenega armiranometonskega opornega zidu) in zemljine za njim, kar bi zagotovo zelo negativno vplivalo na stabilnost gradu, je treba zavarovati opečni zid s podpiranjem, dokler se ne opravi arheološka raziskava, s katero se kulturne plasti in opečnati zid odstranijo ter izvede gradnja nadomestnega armiranometonskega zidu.

Na podlagi arheoloških raziskav in baročnih komunikacij, ki so vodile direktno iz jedra naselja čez JZ stolp do južnega platoja in po zunanjem stopnišču v kletno etažo južnega stolpa gradu, se izdelava tudi projektna dokumentacija za južni plato, ki vključuje nivoje terena, odvodnjavanje, stopnišča in morebitno prezentacijo prostorov ob JZ stolpu. Pred sanacijo zahodnega dela brežine ob južnem obzidju se izdelava projekt njegove sanacije. Zaradi polzenja hriba ob zahodnem delu obzidja se lahko kakršen koli poseg na tem delu obzidja in JZ stolpu začne šele po opravljeni sanaciji zahodnega dela brežine ob južnem obzidju. Brežina mora biti urejena tako, da sanacija ni vidna in moteča.

Za ureditev grajskega hriba in neposredne okolice je treba izdelati krajinskoarhitekturni načrt, na katerega bomo lahko podali kulturnovarstveno soglasje. Izdelava nove projektne dokumentacije, ki bo upoštevala rekonstrukcijo obrambnega stolpa iz gradbene faze 1630, bo mogoča le na podlagi izdelave novega konservatorskega načrta popolne rekonstrukcije obrambnega stolpa. Rekonstruirali bomo le osrednji obrambni JZ stolp iz leta 1630, brez stanovanja za hišnika, dograjenega v baroku, ter porušeni del južnega obzidja v primarni širini. Za rekonstrukcijo obzidja bomo uporabili staro opeko dimenzij 28–30 x 15 x 7,5 cm in po primarnem vzoru zidali z ozkimi fugami. Porušeni zid bomo prezentirali do višine že prezentiranega obzidja. Rekonstrukcija obzidja mora predstavljati del projektne dokumentacije za rekonstrukcijo obzidja in JZ stolpa s komunikacijami. Za JZ stolp predvidevamo gradnjo stolpa do primarne višine iz leta 1630, ko je bilo obnovljeno in na novo utrjeno obzidje s stolpoma. Višino sten

bodo določile analogne raziskave, ki bodo podane v konservatorskem načrtu. V prehodu stolpa bo treba izvesti tlakovanje z mačjimi glavami po originalnem tlaku (izkopavanje JZ stolpa leta 1994, Branko Kerman, Pokrajinski muzej Murska Sobota), tako kot v predprostoru. Vhod bomo rekonstruirali po arheoloških risbah Branka Kermana. Najnižjo etažo, prehod, ki bo služil za komunikacijo iz mesta do južnega platoja gradu, bomo obokali z banjastim obokom s sosvodnicami, saj so nastavki za oboke nakazovali, da je bil prvoten prostor obokan tako kot klet JV stolpa.

Neva Sulič Urek

87

EŠD: 4762

Naselje: Lendava

Občina: Lendava

Ime: Lendava – grad

Področje: A

Obdobje: srednji vek, novi vek

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Center za preventivno arheologijo, Regionalni oddelek Ptuj, je na območju jugozahodnega stolpa gradu Lendava, na parc. št. 3979 in 3981, k. o. Lendava, izvedel dokumentacijo ohranjenosti arheoloških ostalin po destruktivnih posegih ob rekonstrukciji jugozahodnega stolpa gradu (naročnik rekonstrukcije: Občina Lendava). Zemljišče, kjer so bili izvedeni nedovoljeni posegi, leži v območju registrirane enote kulturne dediščine, ki je v Registru nepremične kulturne dediščine vpisana kot Lendava – grad (EŠD 4762) in je z Odlokom o razglasitvi nepremičnih kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju Občine Lendava razglašena za spomenik lokalnega pomena (Uradni list RS, št. 20/93-936, 70/94-2534, 35/95-1687, 50/98-2277). Tako bi bilo treba obravnavano območje pred vsakim posegom arheološko raziskati. Zaradi nedovoljenih destruktivnih posegov pa je bil prvi korak v arheoloških raziskavah obravnavanega območja dokumentiranje nedovoljenih posegov in stanja arheoloških ostalin po posegih.

Arheološko dokumentacijo nedovoljenih posegov je izvedla ekipa ZVKDS, CPA, RO Ptuj, pod vodstvom Marije Lubšina - Tušek, univ. dipl. arheol., konservatorske svetovalke. Arheološko strokovno ekipo na terenu so sestavljali: Evgen Lazar, univ. dipl. arheol., kons., Maja Janežič, univ. dipl. arheol., ter tehnika Duško Belić in Dejan Kovačič. Pri raziskavah je sodelovalo do osem delavcev študentov. Poterensko strokovno obdelavo mate-

riala je izvedla Maja Janežič, univ. dipl. arheol., v prostorih ZVKDS, CPA, RO Ptuj. Stroj in strojnika za odstranitev deponij zemlje z obravnavanega območja je v skladu s pogodbo priskrbel financier SGP POMGRAD, d. d., Bakovska ulica 31, 9000 Murska Sobota.

Na območju južnega obzidja gradu in s tem tudi na območju jugozahodnega stolpa so bile v preteklosti že izvedene manjše arheološke raziskave. Izvedene so bile še pred uničenjem v letu 2009. Tako je bila notranjost jugozahodnega stolpa raziskana v letu 1994. Raziskave je izvedel Pokrajinski muzej Murska Sobota pod vodstvom Branka Kermana, univ. dipl. arheol. Med raziskavami leta 1994, pri katerih so sodelovali tudi madžarski arheologi, so bili izdelani posnetki tlorisa, prezov in ohranjenih delov fasad v merilu 1 : 50. Arheološke raziskave so datirale postavitev stolpa v 16. stoletje (Sulič-Urek, N., 2003, Konservatorski program – grad Lendava, Maribor). Odkrit je bil tudi tlak pred samim stolpom in v njem. Naslednje raziskave so bile izvedene leta 2002. Raziskave so se osredotočile na prostore ob stolpu, ki so bili vidni že na načrtu iz leta 1717. Prostorji so bili prizidani k stolpu, ko je ta izgubil svojo obrambno funkcijo in so ga spremenili v stanovanjski objekt. Poseg v obravnavano območje se je zgodil tudi

leta 2008, ko so arheološke sedimente, predvsem ruševine, strojno odstranili. Poseg je bil izveden pod nadzorom arheologa ZVKDS.

Nedovoljeni posegi so zajemali prostor, ki je meril 24 x 12 m. Arheološka dokumentacija je zajemala celotno površino tega prostora. Po odstranitvi deponij z obravnavanega območja so bile vse arheološke plasti in strukture, ki so bile še ohranjene, očiščene in dokumentirane. Tako kot med drugimi arheološkimi raziskavami je bilo dokumentiranje narejeno s standardnimi metodami arheološkega dokumentiranja.

Na raziskovanem območju je bilo dokumentiranih 29 stratigrafskih enot. Vse so bile deloma uničene z nenadzorovanim strojnim izkopom. Ugotovljeno je, da so bili na območju jugozahodnega stolpa zidovi v celoti odstranjeni. Ohranili so se le temelji zidov. Na podlagi predhodnih raziskav je jasno, da so bili na območju stolpa odstranjeni zidovi, ki so pred tem v višino merili 4,75 m. Prav tako je bil v celoti odstranjen obokan vhod v stolp v zahodnem zidu stolpa. Pred vhomom sta bila odkrita zidova, ki sta se pravokotno naslanjala na stolp in sta bila očitno del poti oziroma mogoče stopnišča, ki je povezovalo zahodni zunanji stolp z jugozahodnim stolpom gradu. Vzhodno od stolpa, na območju prostorov, ki sta bila na tlorisu iz let 1690–1717

Lendava, območje stolpa pred nedovoljenimi posegi (foto: E. Lazar)

Lendava, območje stolpa po posegih in čiščenju ruševin (foto: E. Lazar)

opisana kot luknji, ki sta pripadali stanovanju hišnika v jugozahodnem stolpu, je bila po čiščenju površine odkrita glinena hodna površina, ki je prekrivala celotno površino obeh prostorov. Na istem nivoju je bil odkrit tudi opečnat tlakovčan prag ob vhodu v prostor iz hodnika oziroma stopnišča severno od prostora.

Na podlagi arheološke dokumentacije lahko ugotovimo, da je na večini obravnavanega območja ohranjen arheološki zapis. Od obravnavanih 288 m² površine je bil s strojnim izkopom popolnoma uničen arheološki zapis na površini 60 m².

Evgen Lazar

88

EŠD: 8359

Naselje: Lendava

Občina: Lendava

Ime: Lendava – hiša Partizanska 20

Naslov: Partizanska ulica 28 (prej Partizanska ulica 20)

Področje: UA

Obdobje: 19. stoletje

Glavna ulica 28 (prej Partizanska ulica 20) v Lendavi je kulturni spomenik lokalnega pomena. Stoji v začetku zazidalnega niza, ki se na trgu pred

ново občino (prej Hotel Krona) zoži v Partizansko ulico. To sestavljajo enonadstropne in pritlične meščanske stavbe, katerih kolorit nakazuje vpliv madžarskega prostora. Šestosna enonadstropna hiša z visokim pritličjem ima dostop v stavbo skozi širok uvozni portal v zadnji osi. Rustikalna fasada pritličja je od prvega nadstropja ločena z izstopajočim venčnim zidcem pravokotnega profila. Pari okenskih osi so med seboj ločeni s pilastri z dvojno preklado, nad katerimi poteka podstrešni venec. Stavba predstavlja kvaliteten primer klasicizma.

Že leta 2008 smo na prošnjo lastnice stavbe, Občine Lendava, podali kulturnovarstvene pogoje za obnovo strehe, fasade, stavbnega pohištva in kamnoseških detajlov. Obnovitvena dela so se začela z obnovo strešne kritine; streho smo krili z bobrovcem in slemenjaki z gumbom. Določili smo horizontalne snegobrane in bakreno ploščevino za kleparske izdelke. Na podlagi sondiranja fasade smo določili parapropustno barvo Baumit v hladnem sivomodrem tonu klasicizma. Barvo talnega zidca smo določili v barvi kamna. Dotrajane omete smo nadomestili z novimi apnenim zaribanim ometom. Pred leti je bila v nasprotju s predhodno podanimi kulturnovarstvenimi pogoji fasada prebarvana z akrilno barvo, ki je zaprla dihanje ometa, zato se je barva ko-

soma luščila. Zahtevali smo, da se pred nanosom nove parapropustne barve akrilna barva v celoti odstrani in da se odstranijo vsi sekundarni barvni nanosi na profilaciji, ki je bila zaradi nešteti premazov že neizrazita. Injektiranje stavbe je bilo izvedeno z injektirno maso na osnovi apna brez cementa. Vsa manjkajoča profilacija je bila izvedena po vzoru še ohranjene primarne profilacije. Podali smo kulturnovarstvene pogoje za izdelavo novega stavbnega pohištva po primarnem vzoru oken in polken. Zaradi pomanjkanja denarja so

bila izdelana le polkna, in sicer po originalnem vzoru polken iz 19. stoletja; zaščiteni so bila z lazurnim slonokoščenim opleskom visoke kvalitete. Obnovitvena dela je izvajalo gradbeno podjetje Pomgrad.

Leta 2009 smo restavriral kamnite okvirje kletnih oken in kamniti uvozni portal. Restavratorska dela na obnovi fasade je vodil mag. Bine Kovačič, konservator restavrator.

Neva Sulič Urek

Lendava, hiša Partizanska 20, fasada po obnovi (foto: N. Sulič Urek)

89

EŠD: 8370

Naselje: Lendava

Občina: Lendava

Ime: Lendava – sinagoga

Naslov: Spodnja ulica 5, Lendava

Področje: UA

Obdobje: 1866

Sinagoga v Lendavi, ki je kulturni spomenik lokalnega pomena, je enonadstropno monolitna zgradba iz leta 1866. Zgradbo s tlorisom na skoraj kvadratni osnovi pokriva štirikapnica majhnega naklona. Fasado členijo visoka neogotska okna, pilastri in konkavni podstrešni venec.

Leta 2008 smo na podlagi sondiranja, ki ga je izvedel restavrator ZVKDS Bine Kovačič, prebarvali fasado sinagoge v primarni ton za to področje značilnega močnega okra, za kar smo uporabili parapropustno barvo Baumit. Obnovitvena dela so se poleti 2009 prenesla v notranjost stavbe.

Pred leti je bilo v nasprotju s predhodno podanimi kulturnovarstvenimi pogoji stopnišče prebarvano z akrilno barvo, ki je zaprla dihanje ometa in opleska. Zahtevali smo, naj se odstopajoča barva, ki se je luščila v plasteh, pred nanosom nove parapropustne barve odstrani, prav tako odpadajoči omet. Podali smo navodila za izdelavo novih oken, ki bi jih bilo mogoče odpirati za prezračevanje. Zaradi pomanjkanja denarja so bila okna le delno

predelana. Odstranili smo odstopajočo barvo in omet v višini stopnic in izdelali nov apnen omet. Vse omete smo zbrusili in zakitali. Manjkajočo keramiko v sanitarijah je izvajalec na zahtevo investitorja le dopolnil, čeprav smo zahtevali polaganje nove keramike, zato je videz sanitarij moteč. Na galeriji smo sanirali vse razpoke in zbrusili omete. Okna smo osvežili z novim opleskom in jih predelali tako, da jih je mogoče pripraviti ter tako omogočili prezračevanje. Zahtevali smo, naj se v okna vgradi novo okensko okovje. Ograjo hodnika smo prebarvali z zaščito za kovane izdelke Tesarol antik. Podest vhoda v veliko dvorano v pritličju smo zmanjšali in sanirali obstoječi leseni pod ter ga zaščitili z zaščito preverjenega proizvajalca. Na stropu dvorane smo v barvi ometa prebarvali loputo in prezračevalne rešetke. Odstranili smo motеча radiatorja ob sanitarijah in jih nadomestili z novima, ki ne segata prek stopnic.

Neva Sulič Urek

90

EŠD: 317, 8772

Naselje: Leskovec pri Krškem, Loke

Občina: Krško

Ime: Leskovec pri Krškem – grad Šrajbarski turn, Leskovec pri Krškem – območje gradu Šrajbarski turn

Področje: A

Obdobje: novi vek

Območje gradu Šrajbarski turn leži zahodno od Krškega in severno od Leskovca pri Krškem. Prvotno grajsko poslopje, imenovano tudi Šrajbarski turn (ali Turn am Hard), je bilo predelano v drugi polovici 16. stoletja in predstavlja značilen primerek središčno zasnovane obrambne arhitekture z ogelnimi stolpi. V fevdni knjigi celjskih grofov je grad prvič omenjen leta 1436, v neki habsburški listini pa leta 1471. Ohranjeno je tudi sporočilo, da so ga v letu 1515 zavzeli in oplenili kmečki uporniki, tedanji lastniki pa niso znani. V letu 1581 je bil v lasti Janeza Valvasorja. Leta 1653 so ga grofje Mosconi prodali Auerspergom, ki so ga s kratkimi prekinitvami imeli v lasti vse do leta 1903. Zadnji lastnik s plemiškim poreklom je bil med letoma 1918 in 1938 mokriški baron Gagern, ta pa ga je prodal krškemu zdravniku Trenzu, ki je nameraval v njem odpreti zdravilišče. Grajski stavbni razvoj je bil sredi 16. stoletja v glavnem zaključen. Štirje stanovanjski trakti oklepajo največjo arhitekturno vrednoto tega objekta, lepo arkadno dvorišče. Arkade so oprte na renesančne kapitlje, med njimi se še kažejo redki

ostanki nekdanje poslikave, ohranjena pa je tudi naslikana sončna ura. Nad grajskim vhomom je relief z grbom družin Auersperg-Gall, na dvoriščni strani zgradbe pa je vzdian grb plemiške družine Khysl. Iz 17. stoletja je renesančno zasnovani grajski park, v katerem so postavili spominsko obeležje Alfonzu Pavlinu (1853–1942), znamenitemu slovenskemu botaniku, sinu grajskega oskrbnika.

Pod vodstvom ekipe ZVKDS, CPA, RO Ljubljana, so bile marca 2009 v okviru priprave konservatorskega načrta izvedene predhodne arheološke raziskave. Izkopali in dokumentirali smo profile dveh strojnih jarkov na severnem in jugozahodnem delu notranjega dvorišča. Obenem smo dokumentirali že izkopane gradbene sonde, ki so nastale kot del raziskav ZVKDS, Restavratorskega centra, ter del očiščenega tlaka, sestavljen iz opečnatih plošč in prodnikov, v pritličnem prostoru (P15). V notranjosti P15 (v gradbeni sondi) smo odkrili zidove manjšega, kvadratnega prostora. Prostor je bil, glede na najdbe, zasut v novejšem obdobju. Z dokumentiranjem gradbenih sond, profilov strojnih jarkov in današnje hodne površine smo ugotovili, da so bili kletni (K15) in pritlični prostori (P15) ter notranje dvorišče v celoti tlakovani s tako imenovanim tlakom iz majhijh glav (prodnikov v velikosti od 5 do 25 cm), ki se sicer na našem prostoru pojavlja od novega veka dalje. Glede na najdbe in sestavo tlaka sklepamo, da je tlak v P15 in na dvorišču mlajši ter ga lahko uvrstimo nekje v čas od 17. stoletja, medtem ko je tlak v K15 verjetno starejši in sodi v čas renesanse. Pod tlakom na notranjem dvorišču smo odkrili apneno plast z zaplatami peska (starejšo hodno površino), ki je prekrivala izravnalno plast, nastalo ob gradnji gradu. V testnem jarku 1 smo v profilu prepoznali tudi vkop za manjšo jamo, zapolnjen s fino mivko, ki so jo verjetno uporabljali za pripravo ometa. V testnem jarku 2 smo pod tlakom odkrili starejše nasutje, na katerem je ležala kamnita neobdelana baza stebra in ki je vsebovalo novejšo najdbe, enake tistim, ki sestavljajo tlak v prostoru P15 (odlomki novoveške lončenine, žebliji, kosi opeke in živalske kosti). Najverjetneje sodi v čas 17. stoletja in priča o kasnejših prenovah gradu. Po odstranitvi nasutja smo na površini prepoznali obrise večje plitve jame, vkopane v geološko osnovo, peščeno ilovico z večjo količino železove rude v obliki večjih in manjših kosov bobovca. Jama je v zahodnem delu presekala manjša stojka. Verjetno gre za ostaline starejših, novoveških struktur iz obdobja renesanse. Te morda predstavljajo ostanke neklih nadzemnih struktur iz prve faze uporabe prostora današnjega gradu. Plasti so bile močno

poškodovane z novodobnimi gradbenimi posegi, električnimi in vodovodnimi napeljavami, vendar pa so tiste v južnem delu dvorišča bolje ohranjene kakor one v severnem delu.

Geofizikalne raziskave

Cilj geofizikalnih raziskav na gradu Leskovec, Šrajbarski turn (EŠD 317), je bil na izbranih točkah znotraj gradu in na dvorišču z georadarsko metodo preveriti obstoj morebitnih pod površinskih ostankov oziroma struktur, zidov ipd. Na območju (nekdanjega) grajskega vrta pa smo z upornostno metodo želeli kartirati ostanke nekdanje oranžerije.

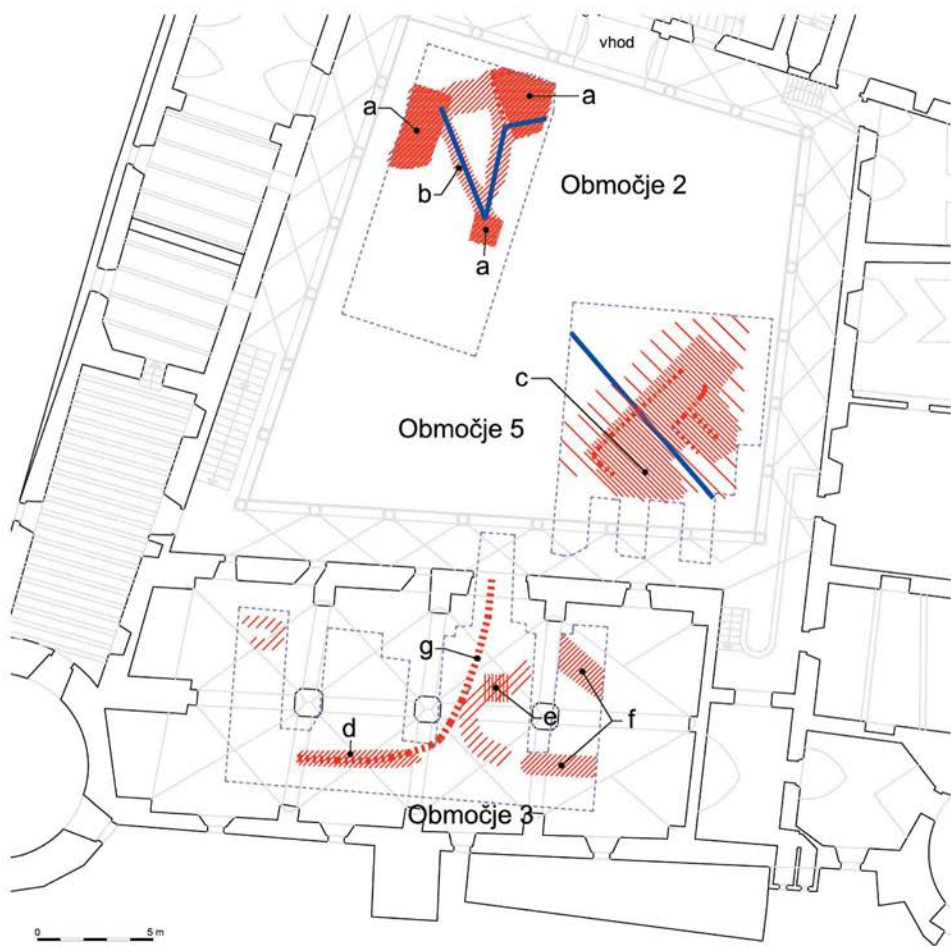
Upornostna metoda

Standardne meritve so bile opravljene v pravilni mreži kvadranta (dimenzij 20 x 20 m) z razdaljo 1

m med prečnicami in 1 m med merilnimi točkami, kar zneso 400 meritev na kvadrant. Na ta način je bil izmerjen testni kvadrant na (danes) skrajnem severovzhodnem delu ohranjenega grajskega vrta, kjer je bilo to mogoče brez predhodnega čiščenja in odstranjevanja vegetacije. Rezultat upornostne metode je pokazal jugozahodni vogal nekdanje oranžerije, ki je vidna (tudi) na franciscejskem katastru. V delu, ki ga je bilo mogoče raziskati, so se pokazale južna in zahodna stena objekta ter notranja predelna stena. Severni del danes leži pod manjšo deponijo, preraslo z grmovjem, vzhodni del nekdanjega vrta pa je danes uničen, na tem mestu je ograjen sadovnjak.

Georadarska metoda

Uporabljen je bil georadarski sistem proizvajalca

Območje georadarskih raziskav 2 in 5 na dvorišču gradu ter območju 3 v južnem krilu gradu (P 15) z interpretacijo (izvedba: G. Rutar)

MALA Geoscience GPR; X3M s 500-megaherčno anteno. Kartiranje z georadarskimi profili je potekalo v paralelnih prečnicah z medsebojno razdaljo 0,25 m, kar omogoča dobro pokritost morebitnih podpovršinskih struktur in tlorisni pogled v časovnih rezih. Delitev geofizikalnih raziskav na območja je posledica prilagajanj razmer oziroma dostopnosti površin na terenu. Območje 2 zajema severozahodni del dvorišča gradu. Izmerjenih je bilo 25 georadarskih profilov. Viden je diagonalen potek anomalije čez območje raziskave. Po odbojih sodeč, gre najverjetneje za del sistema odvodnjevanja meteorne vode, ki je vodila s severozahodnega vogala dvorišča gradu do vodnega zbiralnika. Z gostejšo šrafuro so označena območja, kjer anomalije, sicer brez razpoznavnih struktur (najverjetneje plasti ruševinskega materiala), sežejo globlje od enega metra. Območje 3 je bilo pokrito s skupno 64 georadarskimi profili različnih dolžin, prilagojenih dostopnosti na terenu. V prostoru P15 sta bili predhodno že izkopani dve sondi, v katerih so se pokazali ostanki starejših zidov, zato so bila posledično tu pričakovanja največja. Stebri na sredini prostora (dvorane) ter debela nasuta glinena plast pomenijo precejšnjo izgubo pokritosti in s tem možnost celovite interpretacije, po drugi pa glinene plasti ne prepuščajo signala, ne glede na uporabljeno frekvenco antene. V praksi

to pomeni, da je dosežena globina zelo majhna (nekaj deset centimetrov). V zgornjih slojih je mogoče opaziti plitko ležečo anomalijo, ki sledi logični poti med izhodom na dvorišče in stolpom. V spodnjem delu njenega poteka leži na vrhu verjetno umetno utrjene (z nasutjem?) brežine, ki se spušča proti današnjemu južnemu zidu gradu. Nekoliko boljše zaznavni pa tudi relativno globlji sta še precej pravilno oblikovani anomaliji e in f. Z georadarskimi raziskavami v območju 4 smo želeli potrditi domnevo, da je bil na mestu sedanjega oboka nekoč zid. Georadarske raziskave tega niso potrdile. Manjše anomalije, ki bi lahko bile ruševine oziroma kamenje v sicer homogeni podpovršini, so bile zaznane le v skrajnem severozahodnem delu, kjer se obok izteče v tla. Z območjem 5 je bil zajet jugovzhodni del dvorišča gradu. Skupno je bilo izmerjenih 36 georadarskih profilov. V nasprotju z ostalimi območji, kjer je bilo očitno, da je signal slabši zaradi debele glinene plasti, ki je prisotna po celotnem gradu in bližnji okolici, pa je bilo mogoče v jugovzhodni polovici območja zaznati pestrejšo podpovršinsko sestavo. Poleg plitko ležeče cevi je bilo mogoče zaznati tudi relativno debel sloj (tokrat neglinenih) plasti, pri katerih je zaznati tudi manjše izravnave. V kombinaciji s šibkimi linearnimi anomalijami bi lahko šlo za ostanek starejše gradbene faze.

Leskovec pri Krškem, tlak 2, gradbena sonda 3, K15. Verjetno starejša faza uporabe gradu, 16. stoletje (foto: A. Žorž)

Geofizikalne raziskave z upornostno metodo so v vzhodnem delu ohranjenega območja grajskega vrta pokazale obstoj podpovršinskih ostankov jugozahodnega vogala oranžerije. Georadarske raziskave znotraj samega gradu in na dvorišču pa je v veliki meri pogojevala specifična sestava tal. V večjem delu, predvsem pa v prostoru P15, je pod površino debel sloj vlažne glinice, ki povzroča velike izgube signala, ne glede na uporabljeno anteno (250- oziroma 500-megaherčna antena). Ta sloj glinice je, kot je vidno v odprtih sondah, debel tudi do metra in več, kar v teh specifičnih pogojih teoretično lahko presega globinski domet georadarskih valov. Obstoj dodatnih podpovršinskih struktur v prostoru P15 na podlagi georadarskih raziskav zato ne moremo izključiti.

Alja Zorž, Gašper Rutar

91

EŠD: 7382

Naselje: *Libeliče*

Občina: *Dravograd*

Ime: *Libeliče – vas*

Naslov: *Libeliče 22*

Področje: *E, Z, U*

Obdobje: *prva četrtina 20. stoletja, 1908*

Libeliče ležijo na dravski terasi ob južnem robu Libeliškega polja, tik ob državni meji. V gručastem vaškem kmečkem naselju so se v največji meri ohranile stavbe iz 18., 19. in začetka 20. stoletja, glede na romansko kostnico na pokopališču ob cerkvi sv. Martina pa so korenine vasi mnogo starejše. Nadstropno poslopje osnovne šole je bilo zgrajeno leta 1908 v slogu historične gradnje tistega časa.

V letih 2008 in 2009 je potekala kompletna prenova šolske stavbe, pri čemer je Občina Dravograd želela zagotoviti osnovne bivalne in šolske standarde za pouk do četrtega razreda in vrtec. Za obnovo šole, ki stoji znotraj zavarovanega vaškega jedra, so bili na podlagi idejnega projekta ter ob preučitvi fasadnih značilnosti in detajlov notranjščine izdelani kulturnovarstveni pogoji. V njih smo zahtevali ohranitev osnovne zunanje podobe objekta in fasadne profilacije, ustrezno oblikovanje novega okenskega pohištva (obstoječe je bilo že sekundarno), ohranitev in obnovo vseh masivnih vhodnih vrat ter načrtno ureditev okolja. Za notranjščino je bilo pomembno, da se ohranijo prepoznavnost primarnega šolskega ambienta, osrednje stopnišče, hodniki in osnovne lokacije razredov.

Z vidika spomeniškega varstva ocenjujemo, da je

prenova šolske stavbe v Libeličah precej uspešen projekt, ker smo uspeli ohraniti oziroma rekonstruirati izvirne fasadne značilnosti (razen zadnje, dvoriščne fasade, kjer sta bila na podlagi projekta dozidana vetrolova pri obeh vhodih) ter z opredelitvijo bistvenih sprememb notranjščine omogočiti sodobnejše načine izvajanja šolskega programa.

Projekt prenove je izdelalo podjetje Plot, d. o. o., Center 119, 2393 Črna na Koroškem, prenovo je izvajalo podjetje Domstan, d. o. o., Koroška cesta 48, 3320 Velenje. Za ureditev okolja je kulturnovarstvene smernice podal Miran Krivec, d. i. k. a., višji konservator.

Lilijana Medved

92

EŠD: 11148

Naselje: *Lipje*

Občina: *Velenje*

Ime: *Lipje – hiša Lipje 29*

Naslov: *Lipje 29*

Področje: *E*

Obdobje: *19. stoletje, prva polovica 20. stoletja*

Obnova Nacetove hiše se je zaključila v maju 2007 z obnovo fasade. Mešanici lokalnega peska in glinice je bilo dodano gašeno apno, hiša pa je bila prebeljena z uležanim gašenim apnom. Obnovi hiše sta sledili še obnova gospodarskega poslopja in ureditev območja domačije, ki bo z upravljanjem velenjskega muzeja delovala kot ekomuzej.

Dvokapna streha gospodarskega poslopja, krita s cementno kritino, je bila rekonstruirana na delni čop in ponovno prekrita s slamo. Lesena drvarnica ob zahodni stranski fasadi je bila odstranjena, na istem mestu pa so bile pozidane sanitarije. Zaključni sloj je opažen s pokončnimi smrekovimi deskami brez dodatnega barvanja ali patinacije, tako da zunanost še vedno deluje kot drvarnica ali lesena lopa.

Ker je bilo gospodarsko poslopje v razmeroma dobrem gradbenem stanju, so bila na njem opravljena le manjša vzdrževalna dela: obnovljen je bil tlak v hlevu – v zemljo položen lokalni kamen, fasada je bila pokrpana z mešanico lokalnega peska, glinice in apna brez zaključnega barvnega sloja, na določenih mestih so bili zamenjani poškodovani ali uničeni leseni elementi. Listnica, kot odprta nadstrešnica prislonska ob vhodni ožji fasadi, pa je bila zaradi nove namembnosti zaprta z lesenimi deskami.

Ob vzhodni strani hiše je bil septembra 2009 v skladu z načrtom krajske ureditve rekonstruiran in zasajen zelenjavni vrt, ograjen z lesenim plotom. Pred hišo je bila zasajena lipa – hišno drevo, na južnem pobočju pa vinska trta in posamezne

grmovnice. Na skrajnem južnem robu parcele, ob vznožju domačije, je bilo urejeno parkirišče za obiskovalce ter v brežino zastavljena pešpot, ki bo v končni izvedbi vodila med sadovnjakom in vinogradom.

Izvajalci: VEKO, d. o. o., Velenje, s podizvajalci, PUP, d. o. o., Velenje, slamokrovec Anton Golnar, s. p., Sovjak 54.
Tanja Hohnc

Lipje, pogled na poslopje z juga (foto: T. Hohnc)

Lipje, prekrivanje s slamo (foto: T. Hohnc)

93

EŠD: 329

Naselje: *Ljubljana*

Občina: *Ljubljana*

Ime: *Ljubljana – arheološko najdišče Ljubljana*

Področje: *A*

Obdobje: *rimsko obdobje*

V februarju 2009 je ekipa ZVKDS, OE Ljubljana, pod vodstvom Alje Žorž Matjašič, univ. dipl. arheologinje, konservatorke, Tadeje Mulh, univ. dipl. arheologinje, konservatorke, in Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke, na območju predvidene rekonstrukcije obstoječega trgovskega in gostinskega lokala ter spremembe namembnosti kletnih prostorov v gostinsko dejavnost, na parc. št. 2454, k. o. Ajdovščina, izvedla predhodne arheološke raziskave v obliki vrednotenja z izkopom ročnih testnih sond.

Raziskave so potekale v kletnih prostorih stanovanjsko-gospodarskega objekta na Slovenski cesti 51.

Točne arhivske dokumentacije o nastanku objekta nimamo. Prvi vpisi v zemljiško knjigo kažejo, da je bila hiša zgrajena konec 18. stoletja. Vse do leta 1933 je imel objekt gospodarsko-gostinski namen, v 20. stoletju pa je bil s predelavo spremenjen v stanovanjsko poslopje. V notranjosti objekta še danes lahko vidimo oblikovne značilnosti 19. stoletja: tlorisno členjeni dvoranski objekt s trojno križnoobokanim stropom po širini. Pozornost vsekakor vzbuja tudi tlakovanje kleti z apnenčasti prodniki in oblicami, ki je bilo najverjetneje narejeno že v 18. stoletju in v Ljubljani predstavlja eno redkih ohranjenih tlakovanj te vrste, še posebej v notranjosti objektov. Objekt je postavljen na območju severne emonske nekropole. Pod vodstvom Mestnega muzeja so že v sedemdesetih letih zahodno, južno in jugovzhodno od Slovenske ceste 51 odkrili večje število rimskih grobov, obsežnejša izkopavanja severnega emonskega grobišča v zadnjem času pa so potekala leta 2008 ob odkritju najdišča Emonika, na območju obstoječe železniške postaje.

Tlak iz apnenčastih prodnikov in oblic (foto: A. Žorž)

V kletnih prostorih smo izkopalii dve testni sondi. V jugovzhodnem prostoru smo ročno izkopalii sondo v velikosti približno 2 x 2 m. Vrhno plast sonde 1 predstavlja tlakovanje iz apnenčevih prodnikov in oblic, s katerimi je klet tlakovana skoraj v celoti (razen na mestih, kjer so v zemlji položene cevi, ki jih prekriva lesen pod). Kamni so bili položeni na zbito plast grobega in finega peska. Pod to plastjo je bil tampon iz kamnitih lomljenčev, peska, malte in odlomkov novoveške opeke, ki je obenem služil tudi za izravnavo terena. V prodnati geološki osnovi, ki je enaka tisti v sondi 2, smo zasledili večji vkop, ki je bil zapolnjen s črnim zemljenim polnilom, sestavljenim iz meljastega peska, manjših prodnikov in kamnov. Opečnata plast in polnilo vkopa sta bila premešana, vsebovala pa sta tako rimskodobne kot novoveške arheološke najdbe. Na globini od 0,2 do 0,4 m pod hodnim nivojem kleti smo na dnu sonde 1 naleteli na prodnato geološko osnovo. V manjši

sondi 2 nismo odkrili arheoloških plasti ali najdb. Med najdbe, odkrite v polnilu vkopa, uvrščamo: rimskodobne odlomke stekla, opeke, keramičnih posod, žeblje, odlomek železnega predmeta (fibula?), več odlomkov novoveške lončenine, opeke, železne žeblje, kosti in koščene predmete (slika 3) ter odlomek prazgodovinskega keramičnega ustja. Naleteli smo tudi na več celih in zlomljenih, živalskih in človeških kosti, ki jih brez nadaljnjih analiz časovno ni mogoče umestiti. Arheološko in etnološko zanimivo je tlakovanje kleti s prodniki, ki ga umeščamo v 18. stoletje, dopuščamo pa možnost, da je še starejše. Tudi tega smo ustrezno dokumentirali. Na osnovi odkritih najdb in glede na lokacijo hiše na Slovenski cesti 51, ki je postavljena na območju severne emonske nekropole, lahko predvidevamo, da rimskodobne najdbe pripadajo že prekopanin in deloma uničenim antičnim grobovom.

Alja Žorž

Odlomek steklenega ročaja, antika (foto: A. Žorž)

94

EŠD: 14899

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – arheološko najdišče Rakovnik

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

V septembru in oktobru 2009 je ekipa ZVKDS, CPA, RO Ljubljana, pod vodstvom Alje Žorž Matjašič, univ. dipl. arheologinje, konservatorke, in Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke, na območju, predvidenem za urejanje VP 1/2 Rudnik (območje funkcionalne enote D1), na parc. št. 245/335, 245/167, 245/177, 245/344, 245/189, 245/179, 245/345, 245/188, 245/164, 245/169, 245/191, 245/336, k. o. Karlovško predmestje, in parc. št. 31/32, 31/4, 31/5, 32/11, 32/15, 21/17, 31/21, 32/13, 2594/3, 27/25, 32/16, 27/24, 31/24, 2326/13, 32/10, 2593/7, 32/12, k. o. Rudnik, izvedla predhodne arheološke raziskave v obliki vrednotenja s

strojnimi testnimi jarki in dokumentiranjem jedrnih vrtin.

Jugovzhodni del zemljišč, predvidenih za raziskavo, ki ležijo zahodno od današnje Dolenjske ceste, je danes urejen v parkirne površine, nasut z gramozom in deloma asfaltiran, ostali del zemljišč pa je skoraj v celoti prekrit z deponijo, ki ponekod dosega višine do 10 m. Na tem delu smo izkopal štiri strojne jarke in izvedli vrtnanje treh jedrnih vrtin. V testnih jarkih in vrtinah smo naleteli na več plasti recentnih nasutij, ki ležijo na geološki podlagi, sivi glineni ilovici (ki se pojavi na globini 197 cm), in so nastala ob predhodnih pripravljalnih in urejevalnih gradbenih posegih.

Na severovzhodnem delu območja predvidenega za urejanje, ki leži tik ob železniški progi, smo na parc. št. 32/15, k. o. Rudnik, izvedli izkop in dokumentiranje testnega jarka 4. To območje v celoti prekrivajo travnate površine. Ob odstranjevanju plasti smo odkrili večje število arheoloških najdb, plasti in struktur naselbinskega značaja. Med ostaline, ki jih na podlagi najdb, stratigrafije

Tloris ognjišča, TJ 4, SE 017, 018 (foto: A. Žorž)

in predhodnega poznavanja prostora lahko umestimo v obdobje rimske dobe, sodijo: ostanek pretekle hodne površine (SE 019, 036), manjše ovalno okroglo ognjišče (SE 017, 018), jama neznanе funkcije (SE 023, 024) ter dve plasti čvrste ilovice z večjo količino železovih oksidov antropogenega nastanka, v katerih smo našli več odlomkov rimskodobnega gradbenega materiala (opeke) in rimskodobne lončenine, keramično utež in kamnit brus ter nekaj kosov hišnega lepa (SE 013, 020). Na večjo količino najdb smo našli v južnem delu TJ 4, proti severnemu delu pa koncentracija pada. Zaradi visoke podtalnice je bil material slabo ohranjen. Glede na stanje v obeh plasteh ne presenečajo posamezne koncentracije drobcev oglja, ki jim glede na pomanjkanje podatkov ni mogoče določiti natančne funkcije. Morda gre za ostanke kurišč. Pod kulturnimi plastmi smo na globini 98 cm prepoznali geološko osnovo, plast mehke glinene ilovice s posameznimi lečami peska ter sledovi spiranja železovih oksidov, ki pričča o intenzivnem vplivu zastajanja vode (po-

sledica značilnega močvirnega območja ob severozahodnem robu Ljubljanskega barja).

Na severni in južni strani Dolenjske ceste do železniške proge, tik ob vznožju hriba, se sicer razprostira arheološko najdišče Rakovnik, zamejeno z dokumentirano traso antične ceste Emona–Neviodunum. Pri zemeljskih delih ob cesti so bili odkriti del antičnega občestnega grobišča in številne drobne antične najdbe. Glede na bližino novoodkritih ostalin je v začetku leta 2010 ZVKDS, OE Ljubljana, podal predlog za razširitev registriranega območja kulturne dediščine Ljubljana – arheološko najdišče Rakovnik (EŠD 14899), in sicer na celoten pas še nedotaknjene zemljišča tik ob železniški progi, ki ga prekrivajo travnate površine. Na podlagi rezultatov predhodnih raziskav sklepamo, da so bile morebitne arheološke plasti na območju zepinije in parkirišča predhodno že odstranjene oziroma uničene ob predhodnih gradbenih posegih.

Alja Žorž

Arheološke najdbe iz TJ4, SE 013; levo: kosi antičnega gradbenega materiala; desno zgoraj: kosi oglja; desno spodaj: kamnit brusni kamen in odlomek antične lončenine (foto: T. Praprotnik)

95

EŠD: 334

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – Dukičevi bloki

Naslov: Župančičeva 12–14

Področje: UA

Obdobje: druga četrtina 20. stoletja, 1935

Stanovanjski kompleks, ki ga je zgradilo gradbeno podjetje Ing. Dukič, in drug kompleks po načrtih arhitekta Jožeta Sivca leta 1935, je prvi primer stanovanjskega naselja v odprtem zazidalnem sistemu v mestnem središču. Predstavlja tip prostostojećih blokov, ki so po načelih v svetu uveljavljajočega modernizma nadomestili klasično obodno zazidavo. Zunanjščina blokov je bila načrtovana v čistih geometrijskih oblikah, z ravnimi strehami v skladu z doktrino zgodnjega funkcionalizma, vendar z dodanim kiparskim okrasom, in sicer najdemo Jurija z zmajem, objete putte in putte muzikante, gigante in mitološkega dečka Friksa na kozlu, vse delo neznanih avtorjev. Klasični praskani omet, ki je bil uporabljen kot finalni sloj za fasado na tako imenovanih Dukičevih blokih, je bil v slabem stanju. Umazanija je bila na

vsej površini fasade, izrazitejša je bila na okenskih ostenjih. Lokalno je bilo opazno luščenje zgornjega sloja. Mrežne razpoke so bile po vsej fasadi, na mestih stikov opečnih polnil in armiranobetonskega skeleta pa so bile vidne tudi večje razpoke. Iz podestov balkonov v višjih nadstropjih je že pogledala armatura. Okna so bila v delu zamenjana z oblikovno in barvno ustreznimi, nekateri lastniki pa so zamenjavo oken zastavili napačno brez potrditve.

Obnova fasad dela stanovanjskega kompleksa na naslovu Župančičeva ulica 12 in 14, ki se je začela maja 2009 v okviru projekta Ljubljana moje mesto je bila končana oktobra 2009. Fasaderska dela je izvajalo podjetje Remont, d. d., vodja projekta je bil Grega Novak, gradbeni nadzor pa je opravljal Roman Frantar, Imovina, d. o. o.

Fasada je bila v celoti pregledana, nestabilni ometi so bili lokalno odstranjeni, potem je bila celotna fasada preplaščena s sanirnim ometom (paropropustna mikroarmirana masa, armirana s stekleno mrežico) in nato kot zaključni sloj izveden silikonsko silikatni glajeni omet. Izvajalec je uporabljal Baunitovo tehnologijo. Lesena okna in balkonska vrata so bila pleskana, podzid umetnega kamna je bil očiščen in pokrpan. Vse zunanje cevi, namen-

Ljubljana, Dukičevi bloki, ulična fasada pred obnovo (foto: M. Režek Kambič, 2009)

Detajl ulične fasada po obnovi (foto: M. Režek Kambič, 2009)

jene odvodnjavanju meteornih voda, pa zamenjane. Večina lastnikov je neustrezna nova okna barvno uskladila s prvotnimi.

Obnovitvena dela na atlantih in puttih je v skladu z načelom minimalne intervencije izvedel restavrador Aleksander Šilar. Kipe je utrdil, izvedel stičen je razpok in domodeliral okruške, preplastil vidne dele armature ter izvedel hidrofobno zaščito.

Marija Režek Kambič

96

EŠD: 13998

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – hiša Prešernova 14

Naslov: Prešernova cesta 14

Področje: UA

Obdobje: prva četrtina 20. stoletja, 1903–1904

Večstanovanjska najemniška hiša, Prešernova cesta 14

Leto načrta in dokončanja: 1903–1904

Avtor načrta: Robert Smielowsky

Izvajalec: Filip Supančič, stavbenik

Investitor: Filip Supančič

Hiša na Prešernovi cesti 14 je klasično zasnovana večstanovanjska najemniška hiša, kjer ulični in dvoriščni prostor predstavljata dva različna sve-

tova, eden je namenjen reprezentanci, drugi pa manj reprezentančnim funkcijam. Vz dolž ulice so nanizani družinski bivalni prostori (salon, dnevni prostor, jedilnica in sobe), na dvoriščni strani pa pomožni stanovanjski prostori (kuhinja, shramba, kopalnica, stranišče itd.). Ulična fasada je oblikovana v tedaj modnem secesijskem slogu z značilnimi geometrijskimi okrasnimi motivi v ometu, dopolnjenimi s keramičnimi ploščicami in v volute oblikovanimi kovinskimi trakovi, ki se kopičijo proti napušču hiše. Vzore za motive na fasadi lahko najdemo na Friedmanovi hiši v Hinterbrühlu arhitekta Josepha Marie Olbricha in na umetnoobrnih izdelkih. Visoko pritličje, ki ga horizontalno deli valovnica v dekorativnem vlečenem ometu, je od nadstropij, ki so s sedmimi konusno oblikovanimi lizenami vertikalno členjena, ločeno z vencem. Centralno v os hiše je postavljen vhod, ki je poudarjen tako v ometu kot z nadsvetlobnim oknom s secesijsko vegetabilno oblikovano mrežo. Okna so na vogalih hiše trikrilna, v osrednjem delu pa dvokrilna z vertikalno kasetiranim nadsvetlobnim delom.

Fasada je bila v izjemno slabem stanju. Fini zaribani ometi so se luščili v zaplatah, močno pa so bili poškodovani tudi grobi ometi. Odstopanje oziroma nabuhlost ometov je bilo opaziti na vseh delih fasade, največje poškodbe pa so bile na stikih s sosednjima hišama ob vertikalnih žlebovih. Že

zamenjana okna so bila s spomeniškovarstvenega stališča neustrezna. Investitorji so zamenjavo teh oken zastavili napačno brez potrditve pristojne službe. Opleski prvotnih lesenih oken pa so bili nujno potrebni obnove, najbolj izpostavljeni leseni deli so bili že uničeni.

V letu 2007 je konservatorica Sabina Ravnikar pripravila kulturnovarstvene pogoje za obnovo fasade. Obnova ulične in dvoriščne fasade hiše, ki se je začela septembra 2008 v okviru projekta Ljubljana moje mesto, je bila končana marca 2009. Fasaderska dela je izvajalo podjetje Givo, d. o. o., iz Ljubljane, vodja projekta je bil Oskar Adamič. Restavratorska dela je izvajal Dušan Tomšič, gradbeni nadzor pa Imovina, d. o. o., Roman Frantar. V prvi fazi je bila s pretrkavanjem ugotovljena stabilnost starih ometov. Vsi poškodovani ometi, podvotljena mesta, ipd. so bili odstranjeni. V pritličju je bil v celoti rekonstruiran zaključni sloj tako finega zaribanega ometa kot vlečenega dekorativnega ometa v obliki valovnice. Tudi v nadstropju so bili v celoti odstranjeni zaribani fini ometi, profilirani elementi, odlitki in druga dekoracija v ometu pa so bili očiščeni starih beležev, po potrebi utrjeni in pleskani. Pri ob-

novi fasade je izvajalec v osnovi uporabljal Jubove materiale za sanacijo fasad. Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev se lastniki niso lotili obnove oken, obnovljena so bila zgolj vhodna kovinska vrata z nadsvetlobnim delom.

V fazi obnove fasade ni bilo dovolj vzvodov za zamenjavo neustreznih plastičnih oken z lesenimi replikami prvotnih. Glede na to, da so okna sicer oblikovno precej sprejemljiva in predvsem enotna, pristojna strokovna služba ni podala prijave.

Finalna barvna prezentacija je bila določena na podlagi rezultatov sondažnih raziskav, ki sta jih izvedli Marija Režek Kambič in Lidija Jelovac Avbelj ter tudi izdelali barvno študijo. Sonde so na več mestih pokazale, da je bila fasada prvotno v celoti pleskana v enotnem barvnem tonu: fin zaglajen omet, dekorativni omet in profilacija okrog oken. Na dekorativnih elementih pod napuščem so bili odkriti sledovi temno modre barve, ki se pojavi tudi na volutah med lističi nad okenskimi odprtinami. Sledi pozlate so bile jasno berljive na lističih nad okenskimi odprtinami in kovinskih elementih.

Marija Režek Kambič

Ljubljana, hiša Prešernova cesta 14, ulična fasada pred obnovo z barvno študijo (izdelala: L. Avbelj Jelovac, M. Režek Kambič, 2008)

Detajl ulične fasada po obnovi (foto: M. Režek Kambič, 2009)

97

EŠD: 18652

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – hiša Slovenska 28

Naslov: Slovenska cesta 28

Področje: UA

Obdobje: zadnja četrtina 19. stoletja, 1884–1885

Trgovsko-stanovanjska hiša, Slovenska cesta 28

Leto načrta in dokončanja: 1884–1885

Izvajalec: Kranjska stavbna družba, d. d.

Investitor: Schleimer

Poslovno-stanovanjsko stavbo je zgradila Kranjska stavbna družba, d. d. Hiša je zasnovana kot večstanovanjska hiša v strnjem zazidalnem sistemu z javnim pritličjem. Obcestni pas v pritličju je namenjen javnim trgovskim in poslovnim lokalom, dvoriščni pa servisnim prostorom in skladiščem. V nadstropjih so stanovanja.

Ulična fasada hiše je simetrična neorenesančna fasada, razdeljena na več horizontalnih fasadnih pasov s poudarjenim vhodnim delom s klasicističnim stebnim portalom, ki vodi v centralno uvozno vežo. Nad vhodom je balkon z balustradno ograjo, ki poudarja prvo nadstropje,

oblikovano kot piano nobile.

Pritličje členi niz ločno zaključenih odprtih, prvo nadstropje pa okna aedikulskega tipa. Zgornje nadstropje je skromnejše oblikovano, okna so poudarjena s profiliranimi okvirji. Ulična fasada je bila v pritličju predelana, gladko ometana, v nadstropjih pa obdelana v plitvi rustiki. Dvoriščna fasada je oblikovana veliko bolj funkcionalno, brez okrasja v zaribanem ometu.

Ometi na fasadi so na začetku obnove že kazali jasne znake propada predvsem ob žlebovih in pod napuščem, medtem ko so bili ometi na dvoriščni strani skorajda popolnoma uničeni. Profilacija je bila v boljšem stanju, potrebna sta bila le čiščenje in domodelacija manjkajočih elementov. Lesena okna so bila v preteklosti že vsa zamenjana, posamezni lastniki pa so nedavno zamenjali tudi nekaj oken na ulični in dvoriščni fasadi. Celostna obnova fasade je bila priložnost, da se vzpostavi rustikalna obdelava fasade trgovskega pritličja, ki je bilo domnevno preurejeno v šestdesetih letih 20. stoletja. Stanje pred obnovo je bilo izrazito v nasprotju s tektoniko neorenesančne podobe hiše. V prvi fazi obnove fasad je bila s pretrkavanjem ugotovljena stabilnost starih ometov. Pri vlečenem dekorativnem ometu v nadstropjih je bilo ugotov-

Vhodni del ulične fasade hiše na Slovenski cesti 28 v Ljubljani (foto: S. Ravnikar, 2007)

Glavni strop v stopnišču v času obnove poslikav (foto: M. Režek Kambič, 2009)

ljeno slabo stanje sekundarnih ometov, zato so bili ti ponovno nadomeščeni z novimi, primernejšimi tudi v obliki. Fasada pritličja je bilo preurejena na podlagi načrta rekonstrukcije rustike v pritličju. Upošteva izdane kulturnovarstvene pogoje, je na podlagi arhivskih virov in dejanskega stanja v sodelovanju z odgovorno konservatorko podjetje Imovina, d. o. o., iz Ljubljane izdelalo načrt rekonstrukcije rustike v ometu.

Profilirani elementi, odlitki in druga dekoracija v ometu pa so bili zgolj očiščeni starih beležev, po potrebi utrjeni in pleskani. Omet na dvoriščni fasadi je bil v izjemno slabem stanju in je bil skoraj v celoti nadomeščen z novim. Pri obnovi fasade je izvajalec v osnovi uporabljal Baumitove materiale za sanacijo fasad.

V času obnove so bila na ulični fasadi zamenjana zunanja krila z novimi, ki jih je izdelalo podjetje Lesko, d. o. o. Na prvi pogled skorajda uničena izjemno masivna macesnova vrata, ki vodijo v pasažo, je obnovilo podjetje BBtim. Na vrata so bili nameščeni tudi mehanizmi za daljinsko odpiranje.

Sondažne in naravoslovne raziskave beležev na ulični fasadi je izvedel ZVKDS, RC, Ivo Nemeč, Sonja Fister, Andreja Padovnik in Katja Kavkler. Na podlagi raziskav je bila izdelana barvna študija, ki sta jo pripravili Marija Režek Kambič in Lidija Jelovac Avbelj.

Na stropu uvozne veže sta Marija Režek Kambič in Lidija Jelovac Avbelj izvedli predhodne sondažne raziskave v sklopu nadzora nad obnovitvenimi deli. Na banjastem oboku so bile odkrite izjemno dobro ohranjene dekorativne poslikave. Vzorčno polje konserviranja je pripravila Petra Rems. Glede na to, da so dekorativne poslikave s konca 19. stoletja v stopniščih, vežah, pasažah izjemno ogrožene in v večini primerov le arhivsko dokumentirane oziroma izgubljene za vedno, je na podlagi mnenja odgovorne konservatorke Mestna občina Ljubljana v okviru akcije Ljubljana moje mesto v celoti pokrila stroške odkrivanja in prezentiranja poslikav v uvozni veži. Pri obnovi je restavratorka v skladu s pogoji v celoti upoštevala načelo pristnosti, ohranjanja originala in njegove prezentacije v čim pristnejši podobi in načelo minimalne retuše. Namen te vzorčno obnovljene poslikave je tudi posredno spodbuditi druge lastnike, da so pozorni pri morebitnem struganju sten in da prezentirajo morebitne odkrite poslikave.

Izjemno kvalitetne dekorativne poslikave so bile odkrite tudi na stopnišču, in sicer starejša plast, izvedena v tehniki sepia, in ostanki manj kvalitetne sekundarne poslikave. Tudi tu je vzorčna polja in Poročilo o poslikavah na stopnišču Slovenske ceste 28 v Ljubljani 20. julija 2009 izdelala Petra Rems. Na žalost se lastniki zaradi omejenih finančnih sredstev v tej fazi obnove stopnišča niso lotili od-

Obnovljena ulična fasada hiše na Slovenski cesti 28 v Ljubljani (foto: M. Režek Kambič, 2009)

krivanja prvotne kvalitetnejše poslikave v celoti. Sonde so pokazale, da se poslikave skrivajo tako na stropovih nad podesti stopnišča kot na stenah in stropu stopniščnih ram. V skladu s podanimi pogoji so bile v tej fazi prezentirane zgolj najbolj ogrožene poslikave na stropu nad stopniščnimi ramami, kjer so bili ometi v izjemno slabem stanju. Tudi tu je na pomoč z nepovrnljivimi sredstvi priskočila MOL. Ostali deli poslikav na stabilnih ometih, prekriti s stabilnimi recentnimi opleski, so se zgolj ponovno pleskali. Na ta način so se prvotne poslikave ohranile in se bodo ponovno prezentirale predvidoma v naslednjih fazah obnov stopnišča.

Prenova ulične in dvoriščne fasade s streho se je začela v maju 2008 in je bila končana konec septembra 2008, medtem ko je dokončanje del v uvozni veži in stopnišču v veliki meri povezano s prilivanjem sredstev in še ni v celoti končano. Restavratorska obnova poslikav v uvozni veži je bila končana septembra 2009, medtem ko stene še čakajo na finalni oplesk. V stopnišču so bili obnovljeni in očiščeni kamniti tlaki in stopnice ter ograja. Poslikave na stropu ram stopnišča so bile očiščene sekundarnih opleskov novembra 2009, ostale stene in stropovi nad podesti pa so bili zgolj pleskani.

Fasadrska, kleparska in krovska dela je izvajalo podjetje Rima, d. o. o., iz Ljubljane, vodja projekta je bila Meta Klančar, gradbeni nadzor nad deli pa je opravljalo podjetje Imovina, d. o. o., Roman Frantar. Restavratorska dela na fasadi je izvajal Dušan Tomšič, medtem ko je poslikave v veži in stopnišču restavriral Petra Rems.

Marija Režek Kambič

98

EŠD: 360

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – Hribarjeva hiša

Naslov: Tavčarjeva cesta 2

Področje: UA

Obdobje: prva četrtina 20. stoletja, 1902–1903

Hribarjeva hiša, Tavčarjeva 2 (EŠD 360)

Leto načrta: 1902

Avtor načrta: Maks Fabiani

Izvajalec: G.Tönnies

Investitor: Ivan Hribar

Stavbni tip: trgovsko-stanovanjska stavba

Hribarjeva hiša je trinadstropna trgovsko-stanovanjska stavba klasičnih antičnih proporcev, katere osnovni modul je kocka. Izrazito geometri-

jsko fasado členijo kvadrati in trije plitvi pomoli. Gradnjo hiše je naročil tedanji župan Ljubljane dr. Ivan Hribar, načrt pa je izdelal arhitekt Maks Fabiani v letih 1902–1903.

Arhitekt Maks Fabiani je imel do stanovanjske arhitekture poseben odnos, saj je v širšem smislu celotno mesto dojemal kot veliko hišo, namenjeno tisočim ljudem, zato je menil, da je treba stanovanjske hiše načrtovati za tri generacije ljudi, potem pa bi sledila temeljita prenova. Stanovanjsko arhitekturo je Fabiani načrtoval tako, da se lahko spreminja in prilagaja novim življenjskim zahtevam ter s tem ohranja svojo aktualnost. Po Fabianijevem mnenju je bilo to moč doseči s prostorskim konceptom, temelječem na ponavljanju modularnih elementov.

Tako je tudi Hribarjeva hiša zasnovana v klasičnih antičnih proporcijah, katerih osnovni modul je kocka, ki se v pritličju izmenjuje s polovičnim kvadrom.

V tlorisu fasada na Slovensko cesto trikrat vzvalovi v tri plitve okenske pomole, ki segajo od pritličja do zgornjega nadstropja. Motiv, ki spominja na baročno valovanje fasad, je Fabiani uporabil že pri palači Artaria na Dunaju leta 1900, kasneje pa mu je pri nekaterih stanovanjskih vilah dal čisto funkcionalno podlago. Da je dejansko v določenih detajlih celo skoraj dobesedno črpal iz antike, nam pove na prvi pogled skromno okrasje nad okni, kjer so nameščene levje glave, posnete po antičnih sarkofagih, tako imenovani striglični sarkofag. Ta motiv najdemo v Fabianijevih popotnih skicah iz Italije.

Fasada hiše je bila močno poškodovana. Pred obnovo so bili ometi v zelo slabem stanju, medtem ko na dekorativnih elementih ni bilo vidnih večjih poškodb. Fasadni omet je v določenih delih odstopal od podlage in je močno preperel ter bil povsem prekrit s črnimi oblogami in nečistočami. Deli zaključnega sloja ometa so odstopali v zaplatah. Površine, ki so izpostavljene padavinam, so bile skoraj v celoti izprane.

Fasada pritličnega, trgovskega dela se je le pleskala, saj je bil ta del fasade s stavbnim pohištvom v devetdesetih letih 20. stoletja rekonstruiran po prvotnih načrtih.

Obnova ulične fasade in strehe je potekala v okviru projekta Ljubljana moje mesto, ki ga vodi Mestna občina Ljubljana. Cilj projekta je predvsem urejanje zunanje podobe mesta Ljubljane in s tem dvig kakovosti življenja.

Prenova se je začela v aprilu 2008 in je bila končana konec julija 2008. Gradbena dela je izvajalo podjetje Givo, d. o. o., iz Ljubljane (vodja projekta Oskar Adamič), restavratorska dela je

prevzel Dušan Tomšič. Dvoriščno fasado pa je obnovilo podjetje SPL. d. d. (vodja projekta Rudi Rozman) jeseni 2008.

Z namenom strokovne obnove in prezentacije fasade Hribarjeve hiše so bile v času obnove izvedene tudi raziskave ometov in opleskov. Predvsem opleske, ki jih je že delno zabrisal zob časa, in različne preнове je bilo treba podrobno naravoslovno raziskati.

Pred začetkom del je izvajalec temeljito preveril stanje ometov s pretrkavanjem in odstranil podvojljena mesta, omete, ki se luščijo. Zdrave, trdne omete pa je ohranil. Fasada je bila temeljito očiščena tudi starih opleskov, sekundarnih plomb, nestabilnih profiliranih robov ...

Za rekonstrukcijo poškodovanih delov ometov so bili uporabljeni materiali z lastnostmi, enakimi originalnim materialom. Ravno tako je bila na podlagi ohranjene strukture ometa določena velikost polnila finega zaglajenega ometa z mešanico v razmerju 2 : 1 (0,6 : 1 mm), tako da so prehodi med starimi in novimi ometi popolnoma zabrisani. Izvedba dekorativnega ometa, ki je eden izmed ključnih elementov fasade, je zahtevala pripravo kar nekaj vzorcev, da je bila dosežena

obstoječa struktura kvadratnih polj na fasadi in s tem poenoten videz starega in novega. Prvotno so bila namreč dekorativna polja izvedena le iz fine mivke, za dosego delno zabrisane forme ohranjenih dekorativnih ometov pa so pri rekonstrukciji uporabili za polnilo prodec.

Restavrator je na jajčnem frizu pod napuščem in na levjih glavah zastičil manjše razpoke in domodeliral odlomljene dele.

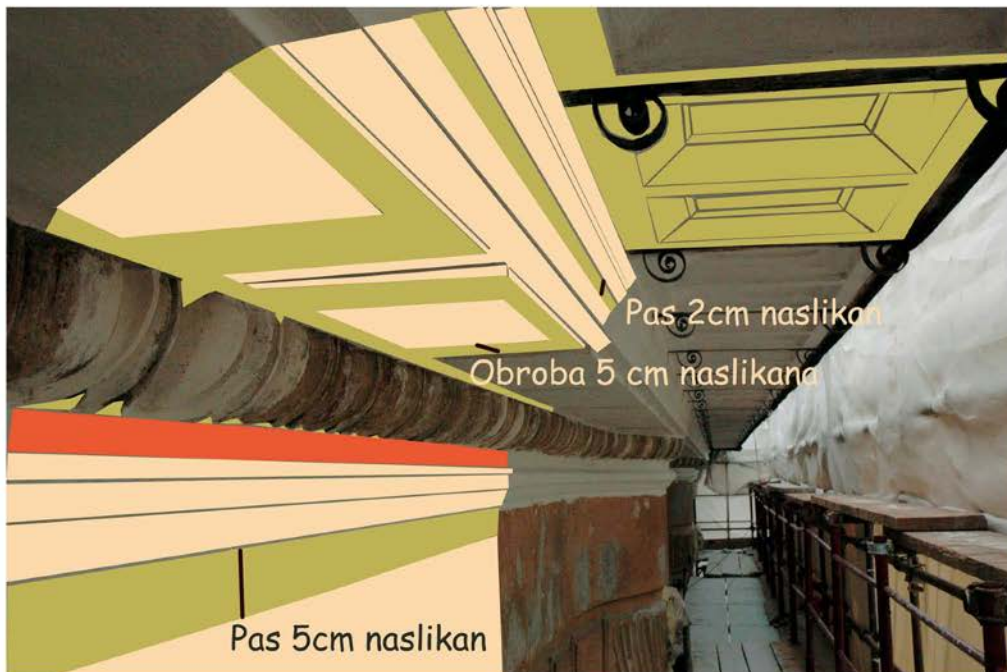
Predmet obnove je bila tudi streha. Izvedba kleparskih izdelkov je bila precej zahtevna, saj je napušč strehe zaključen s profiliranim delom, ki ga je bilo treba na novo prekriti s pločevino. V sklopu obnove fasade so bila obnovljena tudi okna z lesenimi roletami.

Na podlagi Poročila o preiskavi za fasado hiše Tavčarjeva 2, Slovenska 52 – Ljubljana – Hribarjeva hiša (EŠD 360), avtorji Ivo Nemeč, kons.-rest. svetnik, Sonja Fister, rest. strokovna sodelavka, Andreja Padovnik, strokovna sodelavka, Sabina Kramar, univ. dipl. inž. geol., ZVKDS Restavratski center, junij 2008, je odgovorna konservatorica izdelala barvno študijo, ki verodostojno sledi prvotni prezentaciji fasade.

Marija Režek Kambič

Ulična fasada Hribarjeve hiše v Ljubljani pred prenovo (foto: M. Režek Kambič, 2006)

Barvna študija za pleskanje napušča (izdelala: M. Režek Kambič 2008)

Obnovljeni fasada in streha Hribarjeve hiše (foto: T. Benedik, 2008)

99

EŠD: 16971, 16969, 18800, 14890, 14892, 14902, 10974, 18806

Naselje: Ljubljana Jarše, Ljubljana Črnuče, Ljubljana Tomačevo, Ljubljana Roje, Ljubljana Šmartno ob Savi, Zgornje Gameljne, Povodje, Skaručna

Občina: Ljubljana, Vodice

Ime: Polje pri Vodicaх – antično grobišče, Skaručna – vas, Povodje – arheološko območje Groblje, Ljubljana – arheološko območje Roje v Klečah, Ljubljana – arheološko najdišče Črnuče, Ljubljana – arheološko območje Tomačevo, Ljubljana – arheološko najdišče Na Grobljah v Jaršah, Ljubljana – grobišče Šmartno ob Savi

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, srednji vek

Zaradi predvidene gradnje prenosnega plinovoda M5/R51 Vodice–TE–TOL so bile v septembru in oktobru 2009 na predvideni trasi v dolžini 19 km v okviru Zavoda za varstvo kulturne dediščine, Centra za preventivno arheologijo, izvedene predhodne arheološke raziskave. Predvidena trasa na nekaterih območjih poteka tudi po območjih registriranih enot kulturne dediščine, ki so v Registru nepremične kulturne dediščine vpisane kot: Polje pri Vodicaх – antično grobišče (EŠD 16971), Skaručna – vas (EŠD 16969), Povodje – arheološko območje Groblje (EŠD 18800), Ljubljana – arheološko območje Roje v Klečah (EŠD 14890), Ljubljana – arheološko najdišče Črnuče (EŠD 14892), Ljubljana – arheološko območje Tomačevo (EŠD 14902), Ljubljana – arheološko najdišče Na Grobljah v Jaršah (EŠD 10974) in Ljubljana – grobišče Šmartno ob Savi (EŠD 18806). Na teh odsekih so bile izvedene raziskave za notranjo določitev vsebine in sestave najdišča, ki potekajo znotraj območij registrirane kulturne dediščine. Te raziskave omogočajo natančno in korektno določitev debeline kulturnih plasti, obsega in metode za izvedbo nadaljnjih arheoloških raziskav v smislu zaščitnih arheoloških izkopavanj, s tem pa predstavljajo racionalizacijo zaščitnih izkopavanj oziroma omogočajo pridobitev noveliranih podatkov za določitev nadaljnjih ukrepov za varstvo arheološke dediščine. Na območju izvedbe raziskav za notranjo določitev vsebine in sestave najdišča je bilo odkritih 1059 arheoloških najdb. Največ odkritih najdb sodi v čas mlajših obdobj, odkrite pa so bile tudi najdbe iz obdobja srednjega veka, iz rimskega obdobja in iz obdobja prazgodovine. Znotraj območja registrirane kulturne dediščine Polje pri Vodicaх – antično grobišče

(EŠD 16971) smo potrdili prisotnost rimskodobnih najdb in na tem območju predlagali nadaljnje arheološke raziskave v smislu zaščitnih arheoloških izkopavanj. Na preostalih območjih znotraj območij registrirane kulturne dediščine: Skaručna – vas (EŠD 16969), Ljubljana – arheološko območje Roje v Klečah (EŠD 14890), Ljubljana – arheološko najdišče Na Grobljah v Jaršah (EŠD 10974) in Ljubljana – grobišče Šmartno ob Savi (EŠD 18806), kjer je bilo odkrito manjše število srednjeveških, rimskodobnih ali prazgodovinskih najdb pa smo predlagali nadaljnje raziskave v obliki arheoloških raziskav ob gradnji.

Prav tako smo predlagali nadaljnje raziskave v obliki arheoloških raziskav ob gradnji tudi na mestu prečenja struge reke Save v Črnučah, kjer so bile poleg raziskav za notranjo določitev vsebine in sestave najdišča izvedene tudi podvodne arheološke raziskave. Rezultati obojih so pokazali, da so bile ohranjene ostaline mostov tako na kopnem kot pod vodo. Podvodni pregled struge je odkril več obdelanih kamnitih blokov iz karnijskega apnenca, podobni obdelani kamniti bloki pa so bili odkriti tudi na levi in desni brežini. Na desni brežini smo v strojnem jarku odkrili tudi dva hrastova pilota. Enega od njiju smo odstranili, pri čemer smo ugotovili, da je okovan z železnim čevljem. Omenjena lesena pilota kažeta na eno izmed obnov mosta čez reko Savo v 19. stoletju. Na delu predvidene trase, ki poteka zunaj območij registriranih enot kulturne dediščine, so bile izvedene raziskave za oceno arheološkega potenciala, katerih namen je odkrivanje do zdaj še neznanih arheoloških ostalin in najdišč. Na območju izvedbe te vrste raziskav je bilo odkritih 979 arheoloških najdb. Tudi tukaj največ odkritih najdb sodi v čas mlajših obdobj, prav tako pa so bile odkrite tudi najdbe iz obdobja srednjega veka, iz rimskega obdobja in iz obdobja prazgodovine. Na podlagi rezultatov raziskav za oceno arheološkega potenciala smo ugotovili 7 arheološko zanimivih lokacij, te lokacije smo zamejili v območja ter jih določili za izvedbo nadaljnjih raziskav za notranjo določitev vsebine in sestave najdišča, ki bodo izvedene v prihodnjem letu.

Tadeja Mulh

100

EŠD: 1578

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – Moderna galerija

Naslov: Tomšičeva ulica 14

Področje: UA

Obdobje: sredina 20. stoletja, 1939–1951

V tridesetih letih 20. stoletja je začela zoreti zamisel o pridobitvi novega razstavišča v Ljubljani. Za arhitekta prve namenske galerijske stavbe za stalno zbirko v Sloveniji je bil izbran arhitekt Edward Ravnikar.

Moderna galerija, klasično simetrično zasnovana stavba, je izrazito horizontalno razpotegnjen stavbni volumen, katerega vhodna partija je jasno poudarjena z za nadstropje povišanim osrednjim delom in monumentalnim kamnitim stopniščem z baldahinom, ki počiva na monolitnih valjastih stebrih. Kamnita fasadna obloga pokriva zgornji del kleti in pritličje. S kombinacijo reliefnih in gladkih kamnitih plošč različnih globlin in tekstur je dobil zunanji ovoj zgradbe plastično dinamiko in globinsko razgibanost. Dejansko geometrijsko pravilna členitev fasade v dveh različno širokih horizontalnih pasovih, ki si izmenično sledita, deluje zaradi povsem svobodne in asimetrične kompozicije različno obdelanih plošč modernistično. Zasnova povzema neoklasicistični obrazec 19. stoletja. Ravnikar je na podlagi programa, ki je ga v grobem določil že dr. Izidor Cankar, zastavil jasno palladijevsko simetrično prostorsko zasnovo. Jedro galerije predstavlja glavna srednja dvorana z bazilikalnim svetlobnim nadstropjem, ki je načrtovana v smislu vestibula – vhodne avle, ki loči in povezuje posamezne razstavne dvorane, in se lahko po potrebi uporabi tudi kot osrednji razstaviščni prostor. Tako obiskovalec lahko obišče le tisto dvorano oziroma tisti del razstave, ki ga želi obiskati.

Čeprav Ravnikar v zasnovi z Moderno galerijo ostaja v okviru tradicionalne arhitektonske govornice, se kaže njegov napredek v tem, da jo je znal reducirati na tiste bistvene elemente, ki se približujejo modernemu pojmovanju. Racionalnost in strogost v formalnem izrazu, opustitev vsega okrasja v notranjščini in dovolj dognana osvetljava ustvarjajo ambient, ki ustreza osnovnemu namenu – razstavljanju umetniškega dela. Reprezentančno je obdelan le vestibul galerije, ki je obložen z naravnim kamnom. Večjo pozornost je Ravnikar namenil tudi oblikovanju glavne dvorane, kjer je izveden strop opazen z lesom. Uporaba arhitekturnih elementov je v drugih razstavnih dvoranah zreducirana na minimum in popolnoma podrejena razstavnemu eksponatu.

Za celovito obnovo in preureditev je bil za Moderno galerijo izdelan Konservatorski program za posege v kulturni spomenik, EŠD 1578 Ljubljana – Moderna galerija, odgovorna konservatorka Marija Režek Kambič, ZVKDS, OE Ljubljana, januar 2006. V njem so bili ovrednoteni posamezni deli spomenika z usmeritvami za obnovo el-

ementov. Nameravani poseg je zajemal predvsem investicijska vzdrževalna dela s poudarkom na prenovi strojnih in elektroinštalacij z namenom doseči predpisane muzealske standarde in optimalno rabo prostorov, namenjenih zaposlenim. Hkrati s sanacijo stavbe se je izvedla tudi statična sanacija galerije; rešitev je bila dosežena z obbetoniranjem notranjih sten. Boljšo komunikacijo in fluidnost celotnega objekta je omogočilo novo vertikalno jedro, ki povezuje klet s pritličjem in nadstropjem. Potrebe nove rabe kletnih prostorov pa so narekovale poglobitve kletnih talnih plošč. Zunanja ureditev ni bila predmet preureditve.

Dela so se izvajala na podlagi projekta za rekonstrukcijo Moderne galerije, Tomšičeva ulica 14, Ljubljana, projektanta: Bevk Perović arhitekti, projektiranje, d. o. o., Tobačna ulica 5, Ljubljana, odgovorni vodja projekta: Matija Bevk, u. d. i. a., ZAPS 1151, št. projekta: 09/06, datum: februar 2008.

Projektant je ohranil osnovni Ravnikarjev koncept, osrednjo dvorano, iz katere je mogoč dostop v vse ostale razstavne prostore v pritličju, kar omogoča neodvisno postavitve različnih razstav ali zbirk. Z novim vertikalnim jedrom je rešil tako problem manipulacije razstavnih eksponatov kot tudi dostop funkcionalno oviranim osebam. S poglobitvijo kletnih prostorov je bila dosežena ustrežna višina za depojske prostore in druge večnamenske dvorane, ki so postale nepogrešljiv del galerijske dejavnosti. Zaradi dimenzij razstavnih eksponatov pa tudi zaradi obbetoniranja sten so bile povečane odprtine med posameznimi prostori, zaradi posodobitve inštalacij pa so bili delno preurejeni svetlobniki in tlaki. Celoten razvod elektro- in strojnih inštalacij je izveden v tlaku oziroma so določene naprave nameščene v svetlobnikih. Sodobno interpretirano in preurejeno je tudi prvo nadstropje, kjer so svoje pisarne dobili zaposleni Moderne galerije.

Elementi reprezentančno obdelanega vestibula – vhodne avle galerije pa so bili zgolj sanirani v skladu s konservatorskimi načeli. Posodobljena so bila svetila z inštalacijami, stavbno pohištvo, kamnite obloge in lesen strop pa obnoven. Zgolj prizadeži in uničeni deli posameznega elementa so bili zamenjani z novimi replikami. Vsa okna, razen okna nad vhodnimi vrati, so bila v celoti zamenjana z novimi po vzoru prvotnih. Kljuge in nasadila so bili nadomeščeni z odlitki prvotno uporabljenih. Med izvajanjem ojačitvenih del na konstrukciji Moderne galerije je na vzhodni fasadi, ki poteka vzdolž Prešernove ceste, prišlo do deformacije in poškodb na kamniti fasadni oblogi, ki je izdelana iz 7 cm debelih kamnitih plošč iz tako imenovane-

ga braškega marmorja. Površine kamnitih plošč so obdelane na štiri različne načine. Predvsem plošče, ki uokvirjajo fasadne odprtine, so gladke, brušene, na fasadnem plašču pa se poleg teh izmenjujejo še špičene in štokane plošče ter plošče z linijami, vrisanimi s špico.

Plošče je bilo treba najprej dodatno pritrditi s sidri v vseh štirih vogalih oziroma vsaj v treh točkah. Vrtine za vgradnjo novih nerjavnih sider so se izvrtale s kronskim vrtanjem. Nato je bila fasada v celoti očiščena z visokotlačnim parnim čiščenjem, območja večjih umazanij pa so bila peskana. Vse poškodbe, okruški, razpoke in mesta dodatno vgrajenih sider so se restavratorsko sanirali.

Ostale tri fasade so bile zgolj očiščene z viskotlačnim parnim čiščenjem v oktobru 2009. Kljub zahtevam spomeniškovarstvene službe zaradi pomanjkanja finančnih sredstev niso bile sanirane. Prvotno polirani okenski okvirji, izdelani iz teraca, so izgubili svoj prvotni sijaj, police pa so poškodovane do te mere, da ne zagotavljajo več ustreznega odvodnjavanja. Ponekod so se pojavile večje razpoke, stike med ploščami bi bilo treba ponovno zapolniti ...

Groba valorizacija prvotne ohranjene notranje opreme je bila izvedena že v konservatorskem programu. Arhitekt Franc Berlič je dobil naročilo za izdelavo načrtov za notranjo opremo Moderne galerije v petdesetih letih 20. stoletja. Mizarsko

podjetje Roka Berliča v Ljubljani pa jo je izdelalo do konca leta 1950. Oprema je v celoti izdelana iz loščene in politirane hrastovine. Čeprav je bilo v projektu opreme, na katerega je bilo tudi izdano kulturnovarstveno soglasje, posebej opredeljeno, da bo ponovno uporabljena tudi prvotna obnovljena oprema, izdelana po načrtih arhitekta Beliča, do obnove teh kosov ni prišlo, je pa po zagotovitvi predstavnikov Moderne galerije ta oprema deponirana.

Kot najugodnejši ponudnik za rekonstrukcijo Moderne galerije je dela izvajalo podjetje Vegrad, d. o. o., s podizvajalci. S pripravljalnimi gradbenimi deli je začelo že v začetku leta 2008, tehnični pregled je bil 16. aprila 2009, uporabno dovoljenje pa je bilo izdano maja 2009.

Projekt sanacije vzhodne fasade je izdelalo podjetje IRMA, d. o. o., nosilec naloge Iztok Leskovec, u. d. i. g., čiščenje tega dela fasade podjetje Skosal, s. p., restavratorsko-konservatorsko obnovo poškodovanih kamnitih plošč pa je prevzelo Restavratorstvo Mali, d. o. o. Sanacija tega dela fasade se je izvajala v aprilu in maju 2009.

Čiščenje ostale fasade, ki ni bila prizadeta, je izvajalo podjetje Sapi, d. o. o., oktobra 2009. Obnovo lesenih elementov: strop v glavni dvorani in vestibulu je korektno izvedel Aleš Bratovič, s. p.

Marija Režek Kambič

Prenovljena glavna dvorana Moderne galerije v Ljubljani (foto: M. Režek Kambič, 2009)

Ljubljana, Moderna galerija, očiščena fasada (foto: M. Režek Kambič, 2010)

101

EŠD: 917

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – palača Kazina

Naslov: Kongresni trg 1

Področje: UA

Obdobje: druga četrtina 19. stoletja, 1837

Palača Kazina je stroga klasicistična arhitektura, značilna za trideseta leta 19. stoletja, podrejena številnim požarnim in stavbnim predpisom ter umetnostnemu slovarju, ki so ga v prvi polovici stoletja po vsej monarhiji predpisovale stavbne direkcije. Dvonadstropna fasada je vertikalno razčlenjena simetrično na pet delov. Srednji triosni del je v pritličju poudarjen s klasicističnim portikom na štirih stebrih, ki sega globoko v ulični prostor. Pod njim so trije polkrožno zaključeni vhodi v stavbo, nad vhodom je balkon, ki ga obdaja ograja iz balustrov. Srednji del na vrhu zaključuje trikotna atika. Pritličje zaradi ravnih horizontalnih fug daje vtis rustike, nadstropja nad njim so gladko ometana in vertikalno členjena z nizom plitvih pilastrov z jonskimi kapiteli, ki po-

vezujejo zgornji dve nadstropji in nosijo arhitrav. Fasadnega okrasa tako rekoč ni, izjema so trije medaljoni nad balkonskimi vrati v prvem nadstropju, v katerih so simboli kazinskega društva (viteška glava, violina, knjiga).

Kazina je imela v pritličju kavarno z biljardom za širše občinstvo, dve igralni sobi, kuhinjo in stanovanje za kavarnarja in služinčad. Prvo nadstropje je bilo namenjeno zgolj za člane društva, odlikuje pa ga večnamenska dvorana za 400 oseb. Stavba, ki so jo dogradili leta 1837, je bila središče družabnega življenja celotne ljubljanske elite vse do šestdesetih let 19. stoletja, ko se je ljubljansko meščanstvo začelo deliti na slovenski in nemški del. Z nacionalnimi spori je Kazina postala nekakšno zbirališče kranjskih Nemcev. Po prvi svetovni vojni, natančneje po letu 1921, so upravljanje Kazine prevzeli slovenski liberalci. Med drugo svetovno vojno je bil v njej glavni štab nemške vojske, leta 1945 je društvo Kazina stavbo prepustilo Komunistični partiji, ta jo je nato prepustila državi. Odkrite dekorativne poslikave v kleti z arhitekturnimi elementi so verjetno iz obdobja med obema vojnama, ko je palačo upravljal gostinec Franc Krapeš ter preuredil kavarno, klet

in restavracijo. Kot izvemo iz časopisnih člankov, so bili ti v tistem času pravo središče mestnega družabnega življenja.

Upravljalavec palače, Inštitut za novejšo zgodovino, se je fazno lotil celovite obnove Kazine. V letu 2007 je konservatorica Sabina Ravnikar pripravila kulturnovarstvene pogoje. Prva faza je predstavljala sanacijo kleti, ki se je izvajala na podlagi projekta IZTR, d. o. o., odgovorni vodja projekta Gregor Rihar, u. d. i. a., ki je temeljil na izsledkih Elaborata sanacije vlažnih zidov v kletnih prostorih objekta Kazina, Irma, nosilec naloge Iztok Leskovar, u. d. i. ž., maj 2007. Klet, namenjena shranjevanju arhivske dokumentacije tako za potrebe Arhiva Slovenije kot tudi Inštituta za novejšo zgodovino, predvsem zaradi izjemne vlage ni ustrezala arhivskim standardom. Posledice visoke vlage v zidovih so se odražale na stanju ometov in opleskov tako na notranjih zidovih kot na fasadah. Ometi so se močno luščili, lokalno so bili vidni sledovi solitra, opeka se je ponekod že krušila. Meritve so pokazale, da so ometi v celotni kleti srednje do močno navlaženi predvsem zaradi kapilarnega dviga vlage.

V sklopu sanacije kleti je bilo treba odstraniti zaradi vlage uničene omete. Pri odstranjevanju so bili v jugovzhodnem delu kleti odkriti dvojna stebra s sovama v niši in šablonske poslikave. Pod plastjo kasnejših beležev in te poslikave sta bili odkriti še dve poslikavi, katerih dokumentacija zaradi izjemno slabega stanja ni bila mogoča. Glede na to, da je bila dekorativna poslikava dobro ohranjena, a na žalost na navlaženih ometih, in da so šablonske poslikave z začetka 20. stoletja bolj ali manj izgubljene, je bila podana zahteva po izdelavi dokumentacije za njihovo rekonstrukcijo. Restavratorka Tjaša Pristov je na podlagi sond izdelala natančen izris z načrtom šablon ter shematsko opredelila lokacije poslikav in njihov potek; izdelala je dokumentacijo, na podlagi katere bo mogoče v naslednjih fazah obnove oziroma v okviru drugih vzdrževalnih posegov poslikave verodostojno rekonstruirati.

Zazidana dvojna stebra s sovama pa je bilo treba obnoviti v tej fazi, saj se je zaradi derutnega stanja stebrov kot druga možnost kazala zgolj njihova ponovna zazidava. Restavrador Drago Bac je manjkajoče dele arhitekturnih elementov rekonstruiral zgolj na podlagi ohranjenih podatkov in situ. Največja neznanka je bila oblika spodnjega dela profila stebrov, ki je najbolj segala v prostor. Ta je zato prezentirana v obliki enostavnega kubusa. Glede na to, da je analiza barvnih slojev pokazala, da gre zgolj za sekundarne opleske, je danes prezentirana prvotna barvna podoba. Ohranjeni

del štukolustra na stebrih je bil zgolj očiščen, manjkajoči pa rekonstruirani. Sovi sta bili v delu rekonstruirani.

Obnovo kleti, ki se je začela januarja 2008, je z več podizvajalci prevzel Saning international, d. o. o., odgovorni vodja del je bil Edo Torkar, gradbeni nadzor nad deli je izvajalo podjetje LILING, d. o. o., Viljem Govekar. Sondažne raziskave z natančnim izrisom dekorativnih poslikav je izvedel ZVKDS, RC, nosilka naloge je bila Tjaša Pristov, kons.-res., v aprilu 2008 (Poročilo o konservatorsko-restavratskem sondiranju v objektu palača Kazina v Ljubljani, Tjaša Pristov, 2008). Rekonstrukcijo zazidanih dvojnih »toskanskih« stebrov in sove v niši pa je maja 2009 dokončal restavrador Drago Bac (Poročilo: Fotodokumentacija restavratsko-konservatorskih posegov na arhitekturnih elementih s sovama, Drago Bac, 2009).

Marija Režek Kambič

Ljubljana, Kazina, dvojna stebra s sovo pred obnovo (foto: D. Bac, 2008)

Ljubljana, Kazina, obnovljena dvojna stebra z vitražem v ozadju (foto: M. Režek Kambič, 2009)

102

EŠD: 8797

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – Prešernova cesta

Naslov: Prešernova cesta 5, 7, 9, 11, 13

Področje: UA

Obdobje: zadnja četrtina 19. stoletja

Stavbni niz večstanovanjskih hiš med Vrtačo in Erjavčevo cesto v zahodnem delu Prešernove ceste v Ljubljani je zgradila leta 1873 ustanovljena Kranjska stavbna družba, d. d., ki ima izjemno pomembno vlogo pri širjenju historičnih slogov. Kranjska stavbna družba je v Ljubljani v sedemdesetih letih 19. stoletja prva začela graditi večstanovanjske hiše – bloke na svojih zemljiščih na območju med današnjo Slovensko cesto in Tivolijem, za katero je leta 1876 izdelala tudi regulacijski načrt.

Gre za tip hiš, ki jih odlikuje uniformirana, vendar razgibana in slikovito obdelana arhitektura, ki daje okvir lepo urejeni in zazelenjeni Prešernovi cesti. Bogato okrašene ulične fasade z izrazito historičističnim okrasom, ki je takrat prevladoval v monarhiji in ga je za svojega privzela institucionalna arhitektura 19. stoletja, so razdeljene na več horizontalnih fasadnih pasov s poudarjenim vhodnim delom, medtem ko so dvoriščne fasade oblikovane veliko bolj funkcionalno, brez okrasja.

Večstanovanjska najemniška hiša dvojček,

Prešernova cesta 5–7

Leto načrta: 1893

Avtor načrta: Gustav Gerlach

Izvajalec: Kranjska stavbna družba

Investitor: Albert Samassa

Dvonadstropna stanovanjska hiša dvojček na naslovu Prešernova cesta 5–7 arhitekta Gustava Gerlacha stoji na vogalu Prešernove ceste in Vrtače. Fasada ima dvajset okenskih osi, izstopata osrednja rizalita s štirimi osmi z vhodnima portaloma in balkonoma ter nad njima dvignjeno mansardno streho.

Kamniti podzid od pritličja s pravokotnimi okenskimi odprtini s preklado ločuje profiliran venec. Pritličje je v celoti ometano in členjeno z globokimi horizontalnimi fugami, medtem ko se v nadstropjih izmenjujejo polja opeke in bogato štukiranih in dekoriranih površin. V prvem nadstropju so okenske odprtine bogato profilirane in poudarjene s polkrožnimi in trikotnimi zatrepji, preklado nad okni prekinjajo medaljoni z motivom glave in školjke, pod njimi so balus-

tri, v drugem nadstropju pa so okna poudarjena z ločnimi zaključki s štirimi različnimi motivi v ometu oziroma štuku, ki ga prekinjajo polja opeke. Pri dekoraciji fasade se je arhitekt zgledoval predvsem pri baročnih vzorih. Pojavljajo se poenostavljena rastlinska ornamentika, girlande, kartuše z maskami, školjčni motivi ipd. Razgibana dvokapna in v delu mansardna streha je členjena s frčadami z dvokapno streho z dekorativnim lesenim napuščem in ostenjem, prvotno kritim s škriplom.

Fasada je bila pred obnovo izjemno poškodovana. Poškodbe na fasadi so bile predvsem posledica večletnega nevdzdrževanja hiše. Luščenje finih ometov je bilo vidno na vseh delih fasade. Predvsem na izpostavljenih delih in mestih, kjer so potekali vertikalni žlebovi, je bil uničen tudi grobi omet, ki je razpadal in odstopal od podlage. Na teh mestih so bili izvedeni začasni ukrepi – cementne plombe. Močno so bile poškodovane štukature na pilastrih rizalitov in venčnem pasu pod napuščem ter štukatura pod balkonom zaradi zamakanja plošče balkona. Poškodbe balkonov so vidne predvsem na spodnji strani, kjer je gradbeni material odpadel do armature. Streha, krita z opečno kritino, je bila zaradi različnih parcialnih posegov predvsem na dvoriščni strani potrebna obnove.

V letu 2007 je konservatorica Sabina Ravnikar pripravila kulturnovarstvene pogoje za obnovo fasade in strehe. Obnova lupine hiše se je izvajala v okviru projekta Ljubljana moje mesto, ki ga vodi Mestna občina Ljubljana, Oddelek za urejanje prostora, Poljanska 28. Začela se je z obnovo dela dvoriščne in stranske fasade že septembra 2007 in nadaljevala spomladi 2008. Obnova strehe ter ulične in dvoriščne fasade hiše je bila sicer bolj ali manj končana oktobra 2008, vendar so se pomanjkljivosti odpravljale še v letu 2009. Dela je v celoti prevzelo podjetje Lesnina inženiring, d. d., iz Ljubljane. Fasaderska dela in obnovo stavbnega pohištva pa je izvajalo podjetje Building Zukič, d. o. o., iz Ljubljane, vodja projekta Denis Zukič. Obnova fasade in strehe hiše na naslovu Prešernova cesta 5–7 je bila v prvi fazi zastavljena izjemno nestrokovno, brez zahtevanih usposobljenih podizvajalcev za izjemno zahtevna restavratorska dela. Tehnično nepravilno izvedeno streho na delu hiše Prešernova 5 je bilo treba zaradi zamakanja v celoti zamenjati. Sanacijo strehe je izvedlo podjetje Krovstvo Šakanovič. Restavratorska dela je v delu izvajal Dušan Tomšič, s. p. S pomočjo gradbenega nadzora Imovina d. o. o., Roman Frantar, in ZVKDS je kvaliteta obnovljene fasade sprejemljiva.

Fasada je bila v celoti pretrkana, poškodovani ometi, podvotljena mesta, stare plombe so bili odstranjeni. V pritličju so bili v celoti rekonstruirani fini vlečeni dekorativni ometi, v nadstropjih so se ti lokalno ohranili ter zgolj očistili in pleskali. Pri obnovi fasade je izvajalec uporabljal Baumitovo tehnologijo za sanacijo. Izjemno bogata profilacija in štukaturni okras sta bila zgolj očiščena. Novi odlitki oziroma domodelacija ostankov je bila izvedena na vogalih rizalitov in pod balkoni. Opečni deli fasade so bili očiščeni in zaščiteni z lanenim oljem. Stavbno pohištvo je bilo mizarsko obnovljeno. Vhodna vrata v Prešernovo 5, so bila kljub opozorilom in navodilom strokovne službe o neustreznosti metode v celoti mehansko očiščena, peskana, kar je pripeljalo do večjih poškodb lesa, ki jih je zakril zgolj prekrivni oplesk. Vrata v Prešernovo cesto 7 so bila korektno obnovljena in finalno zaščiteni s toniranim lazurnim premazom v barvnem tonu oreha.

Sondažne in naravoslovne raziskave beležev so izvedli Ivo Nemeč, Sonja Fister, Andreja Padovnik in Katja Kavkler z ZVKDS, RC. Na podlagi teh raziskav je bil določen barvni ton, v katerem se je pleskala fasada.

Večstanovanjska najemniška hiša dvojček,

Prešernova cesta 9–11 (EŠD – 8797 del)

Leto načrta: 1891

Avtor načrta: Viljem Treo

Izvajalec: Kranjska stavbna družba

Investitor: Hugo Leskovic

Štirinajstosna dvanadstropna stanovanjska hiša dvojček na naslovu Prešernova cesta 9–11, zgrajena po načrtih Viljema Trea, je oblikovana nekoliko skromneje. Vogala hiše na stiku s sosednjima v širini treh okenskih osi rizalitno izstopata in sta poudarjena z dvignjeno piramidasto streho, zaključeno z umetelno kovano strešno konicno/ograjjo. Vhoda v hišo označujeta balkona z balustradno ograjo, od katerih je ohranjena zgolj ena. Pritličje, predrt s pravokotnimi okenskimi odprtini, členijo horizontalni pasovi grobega ometa. Nadstropji sta gladko ometani in členjeni s horizontalnimi pasovi pravokotnega profila ter obdelani v zaribanem ometu. Okna v prvem nadstropju so na rizaliti in nad vhodom poudarjena s trikotnima nadstreškoma, ostala pa s preklado, nad katero se pne vegetabilna dekoracija v štuoku. V drugem nadstropju so pravokotne okenske odprtine skromneje okrašene zgolj z ravnimi prekladami s sklepnikom, ki je na rizaliti in nad vhodi izveden v obliki kartuše.

Razgibana streha, krita z opečno kritino, je členjena z oblikovanimi frčadami s konicasto

zaključeno streho z dekorativnim lesenim napuščem in ostenjem iz opeke.

Ometi, predvsem fini, a tudi grobi, so bili v slabem stanju. Odstopanje oziroma nabuhlost ometov je bilo opaziti na vseh delih fasade. Na kletnem in pritličnem delu in vogalih rizalitov so bile vidne hujše poškodbe, kjer je razpadal in odstopal od podlage tudi grobi omet. Nad venčnim zidcem pritličja in prvega nadstropja so se plasti finega ometa na ravninah fasade luščile. Ravno tako so bile vidne globinske in površinske poškodbe profiliranih in štukaturnih elementov (spiranje oziroma luščenje beležev, razpad gradbene substance). Izjemno sta bila poškodovana balkona na glavni fasadi kot tudi balkoni na dvoriščni fasadi.

V letu 2007 je konservatorica Sabina Ravnikar pripravila kulturnovarstvene pogoje za obnovo fasade in strehe. Obnova lupine hiše, ki se je začela aprila 2008 v okviru projekta Ljubljana moje mesto, je bila končana oktobra 2008. Dela na hiši Prešernova 11 in fasaderska dela na hiši Prešernova 9 je celoti prevzelo podjetje Rima, d. o. o., iz Ljubljane, vodja projekta je bila Meta Klančar. Obnovo strehe na Prešernovi cesti 9 pa je izvajal podizvajalec podjetja Lesnina inženiring, d. d., ki je dobila to delo na javnem razpisu kot najugodnejši ponudnik. Restavratorska dela je izvajal Dušan Tomšič, gradbeni nadzor pa Imovina, d. o. o., Roman Frantar.

Fasada je bila v celoti pretrkana, poškodovani ometi, podvotljena mesta, stare plombe so bili odstranjeni. V pritličju so bili v celoti rekonstruirani horizontalni pasovi, zaključeni s finalnim slojem ometa skorajda mozaično sestavljenega iz prodca različnih debelin. V nadstropjih je bila fasada bolj ali manj v celoti preplastena s finim zaribanim omet, grobi omet se je rekonstruiral zgolj lokalno. Profilirani vencni so bili očiščeni in pokrpani ter pleskani. Pri obnovi fasade je izvajalec uporabljal Baumitovo tehnologijo za sanacijo. Novi odlitki oziroma domodelacija ostankov profiliranih elementov je bila izvedena na vogalih rizalitov in pod balkoni, kjer je bila potrebna celovita rekonstrukcija. Balkoni so bili tudi statično sanirani, in sicer so bili pedesti balkonov na spodnji strani utrjeni s karbonskimi vlakni. Stavbno pohištvo je bilo mizarsko obnovljeno. Nekateri lastniki so zamenjali zgolj zunanja krila z replikami, zastekljenimi z dvoslojnim steklom. Kljub prizadevanjem strokovne službe v fazi obnove fasade ni bilo dovolj vzvodov za zamenjavo neustreznih enokrilnih oken ter rekonstrukcijo balkonske ograje na Prešernovi cesti 11.

So se pa v času obnove fasade in strehe lastniki hiše Prešernova 11 lotili tudi obnove uvozne veže,

Poškodbe na fasadi hiše Prešernova 5 v Ljubljani z izvedenimi začasnimi ukrepi (foto: S. Ravnikar, 2007)

Balkon na hiši Prešernova 5 po obnovi (foto: M. Režek Kambič, 2009)

Streha hiše Prešernova 11 v Ljubljani med obnovo (foto: M. Režek Kambič, 2008)

stopnišča in dvorišča. Predhodne sondažne raziskave, ki jih je izvedel ZVKDS, OE Ljubljana, so pokazale dekorativne geometrijske poslikave. Na žalost se lastniki zaradi omejenih finančnih sredstev v tej fazi niso lotili njihove rekonstrukcije. Za morebitno prezentacijo v naslednji fazi obnove uvozne veže je Marija Režek Kambič pripravila shematsko študijo za morebitno rekonstrukcijo in arhivsko dokumentacijo, ostanki poslikavi pa so se prekrili z novimi beleži.

Sondažne in naravoslovne raziskave beležev na ulični fasadi so izvedli Ivo Nemeč, Sonja Fister, Andreja Padovnik in Katja Kavkler z ZVKDS, RC. Na podlagi teh raziskav je bila izdelana barvna študija, ki sta jo pripravili Marija Režek Kambič in Lidija Jelovac Avbelj.

Marija Režek Kambič

103

EŠD: 17319

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – ruševine starega gradu Osterberg

Obdobje: srednji vek

Ruševine starega gradu Osterberg ležijo na stranskem vrhu (kota 457,05) Kašeljkega hriba, vzhodno od naselja Spodnji Kašelj in jugozahodno od naselja Podgrad. Grad je na tej lokaciji stal že pred sredino 12. stoletja, že prej je na tej lokaciji najverjetneje stal stolp (Grilc V. 2005, Prispevek k zgodovini gospodstva Osterberg, Kronika 53, 280). Skromno bivališče na sicer dobro zavarovani legi so že pred letom 1300 zamenjali za novo nekoliko nižje, kjer je nastala udobnejša in obsežnejša pristava oziroma stanovanjska upravna zgradba (Podgrad pri Ljubljani – ruševine graščine Osterberg, EŠD 17227).

Uporabljen je bil georadarski sistem proizvajalca MALA Geoscience GPR; X3M s 500-megaherčno anteno. Razporeditev in število georadarskih profilov sta bila zastavljena skladno s strategijo raziskav in fizičnimi omejitvami, ki jih predstavlja sama morfologija najdišča.

Na najvišji točki gradu, znotraj najbolje ohranjenega dela objekta (slika 1, A) na samem vrhu ohranjenih ruševin, so bili izmerjeni 4 georadarski profili (za lego glej slika 1, 1), ki so pričakovano pokazali ostanke zidov, kot jih vidimo na površini. Prav tu je tudi zaznana debelina kulturnih plasti

oziroma ruševin najgloblja, ocenjena na približno 1 m.

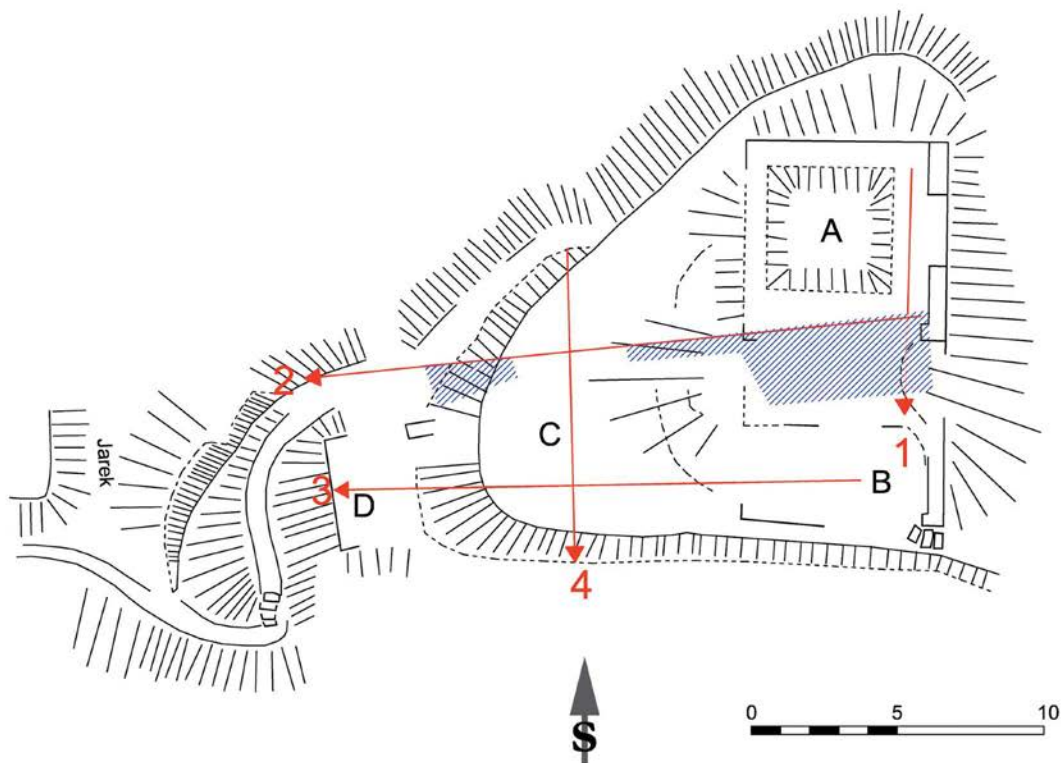
Pravokotno na prve štiri sta bila izmerjena še dva georadarska profila v smeri zahod–vzhod (slika 1, 2). Poleg globljih ohranjenih arheoloških plasti znotraj objekta A (do 2 metra) sta pokazala na debelejši sloj antropogeno preoblikovanih plasti, ki predstavljajo nasuti rob terase (slika 1, modro). Južnejši prostor (slika 1, B), v arealu najvišjega in najbolje ohranjenega dela gradu, ima v vzhodni steni še ohranjen del obokanega stropa. Tu smo z analizo georadarskih meritev dokumentirali najzanimivejše informacije. V profilu se je namreč pokazal stopničast odboj (slika 2, a), ki daje slutiti, da gre za ohranjeno oziroma v naravno skalo vklesano stopnišče.

Dva georadarska profila sta bila izmerjena tudi v smeri sever–jug čez izravnavo na zahodni strani

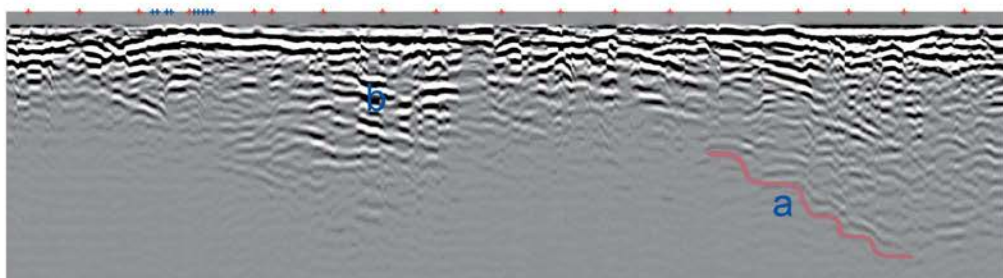
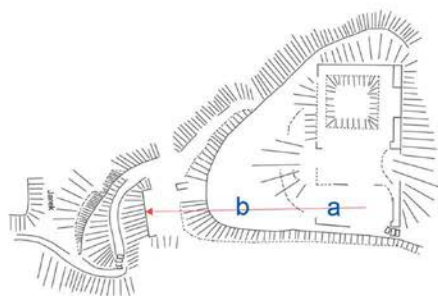
starega gradu (slika 1, 4). Pokazali so se ostanki utrjene konstrukcije na robovih terase, za njimi pa akumuliranje materiala na obeh robovih, s čimer so na vrhu zaobljenega grebena izravnali teren.

Z izvedbo predstavljenih raziskav smo pokazali in dokazali primernost uporabe georadarske metode na tovrstnih najdiščih. Kljub omejeni aplikaciji metode, ki so jo pogojevali sama fizična narava najdišča, njegova razgibanost in ne nazadnje njegova lega, nam raziskave lahko povedo dovolj o legi in globini arheoloških depositov ter o sami vsebini najdišča, kar pripomore k nadaljnji strategiji raziskav in varstva starega gradu Osterberg. Poleg določanja globine depositov in potrjevanja lokacije zidov bi bilo mogoče z dano metodo iskati tudi obrambne järke, ki so bili v preteklosti zasuti in delno erodirani.

Gašper Rutar

Načrt georadarskih profilov. Modra šrafura prikazuje debelino kulturnih oziroma antropogeno preoblikovanih plasti (izvedba: G. Rutar).

V južnem (obokanem) prostoru starega gradu odboji georadarskih valov v profilu nakazujejo stopničasto izoblikovanost (a) na meji antropogenih plasti (stopnice?), zahodnejše se kaže večje nasutje materiala, nastalo pri terasiranju (b) (izvedba: G. Rutar).

104

EŠD: 390

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – semeniška knjižnica

Področje: R

Obdobje: 1743–1753

Lesena baročna oprema – knjižne police

Semeniška knjižnica ima leseno opremo iz obdobja baroka, točneje iz leta 1725. Knjižne police so delo kamniškega mizarja Jožefa Werganta in so izdelane iz hrastovine. Posamezni elementi so bili med sabo lepljeni s klejem, površinsko pa je bil les naoljen. Pregled daje vtis, da je oprema v dobrem stanju in da od nastanka do zdaj ni bilo potrebe po posegih oziroma obnavljanju. Zahvalo za tako dobro stanje lahko pripišemo predvsem stabilnim pogojem v prostoru, kjer se nikoli ni ogrevalo, ni električne osvetljave, upravljalci pa skrbijo za omejen obisk knjižnice. Les je površinsko obdelal, izsušen in razpokan le v okolici okna, kjer ga je dosegla sončna svetloba.

Okrasne letve na zaključkih in delitvah regalov so bile zlepljene in pritrjene s klejem. Ta je na neka-

terih mestih popustil, tako da so posamezni kosi odpadli, nekatere letve pa so se majale. Odpadle letve so bile shranjene, vendar jih je nekaj manjkalo. Po pogovoru z upravljavcem smo se odločili, da bomo opravili le minimalne lokalne posege z identičnimi materiali za ponovno vzpostavitev celote.

Najprej smo s knjižnih omar odstranili vse ostale razmajane elemente in s površin spojev odstranili ostanke starega lepila. Za dopolnitev manjkajočih letev smo po zgledu teh elementov izdelali nove iz hrasta. Manj zahtevne profilirane letve smo izdelali strojno, zahtevnejše pa ročno z dleti in skobljicem. Posamezne profile smo izdelali v enem kosu daljših dimenzij in jih žagali na primerne dolžine. Odstranjene in na novo izdelane elemente smo pritrčili s kostnim klejem, tako kot so bili v originalu. Za kvaliteten lepilni spoj je treba dele močno stisniti skupaj. Velike dimenzije in oblika omar za stiskanje niso dopuščale uporabe mizarskih spon, zato smo si pri lepljenju pomagali s pripravljenimi zvitimi, močnimi jeklenimi žicami, ki so dele med sabo močno spojile. Vidnejše poškodbe smo zakrpali s pazljivo izbranim lesom. Pri zakrpi sta navadno vidni najmanj dve strani zakrpe ali več.

Semeniška knjižnica v Ljubljani, pogled na prostor z bogato zbirko (foto: N. Dolenc Kambič, 2009)

Zakrpa se mora ujemati z originalom najprej po drevesni vrsti, rezu in teksturi. Pri tem moramo misliti tudi na barvo lesa, da ni temnejša, saj bi ta kasneje povzročila težavo pri luženju. Za vstavitev novega lesa smo poškodbo nekoliko povečali in jo zravnali z dletom. Pri tem smo se prilagodili obliki poškodbe in tudi rasti lesa. Izbran ustrezen les smo prilagodili obliki obdelane poškodbe in ga zalepili s kostnim klejem. Vstavek smo na koncu obdelali in poravnali z okolico. Pri tem smo pazili, da se originalna površina v okolici zakrpe ni poškodovala. Sledila sta barvno in tonsko usklajevanje z vodnimi lužili in površinska zaščita z lanenim oljem. Rezultati posega so zelo zadovoljivi, saj se dodani deli lepo povezujejo z originalnim lesom, tako da baročne knjižne omare delujejo kot neokrnjena celota.

Vodja projekta: Nuška Dolenc Kambič, zunanji sodelavec ZVKDS, Restavratorski center, Martin Klinc.

Nuška Dolenc Kambič, Martin Klinc

105

EŠD: 8825

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – Skupščina Republike Slovenije

Naslov: Šubičeva ulica 4

Področje: UA

Obdobje: tretja četrtina 20. stoletja, 1958–1960

Monumentalna stavba Državnega zbora Republike Slovenije je delo arhitekta Vinka Glanza, ki je po drugi svetovni vojni postal gradbeni svetnik pri slovenskem izvršnem svetu, kar mu je dalo priložnost za izpeljavo večjih zamisli, med drugim tudi Skupščine SRS. Gradnja skupščine v Ljubljani je eden izmed pomembnejših mejnikov v novejši zgodovini nastajanja in razvoja slovenske države. Prvič se je namreč zgodilo, da je bila gradnja tako pomembne državne ustanove financirana izključno iz sredstev Republike Slovenije in da so bili uporabljeni zgolj domači materiali in da je ves

likovni okras stavbe delo priznanih izključno slovenskih umetnikov.

Arhitekt je palačo je zasnoval kot preprost kubus, ki se s stranskima traktoma povezuje s palačo Tomšičeva 5. Preprostost zasnove skupščinske palače pa preglasuje postfunkcionalistična betonska mreža na fasadi, ki jo ustvarjajo močno poudarjeni horizontalni venci, ki slonijo na vitkih reduciranih stebrih. Vhod v osi fasade je poudarjen z večfiguralnim portalom kiparjev Zdenka Kalina in Karla Putriha.

Na fasadi so bile uporabljene tri različne vrste kamna, in sicer kamnita obloga kletnega dela je izvedena iz rustikalnih klesancev iz kraškega apnenca iz vasi Kopriva; nadstropja so med seboj ločena s pravokotnimi venci, obloženimi z apnencem iz vasi Kopriva; okenska polja pa so med seboj ločena s stiliziranimi stebri iz kraškega apnenca iz vasi Vrhpolje, ki se imenuje tudi repen;

parapetna polja pod okni pa so obložena z monolitnimi ploščami iz zelenega čizlakita (povzeto iz: Kamnite obloge v slovenskem parlamentu, avtorja Matjaž Kunc in Silvo Furlan pod mentorstvom Maja Capuder - Štembal in Zvone Predalič, Srednja gradbena in ekonomska šola Ljubljana, Ljubljana, marec 1997).

Fasadne plošče so debele pribl. tri centimetre in s sidri iz pocinkane žice \varnothing 4–5 mm pripete na konstrukcijo. Sidra so zalita s cementno malto, plošče pa so zalite samo ob stikih. Prodiranje malte za ploščo so preprečili s kosi papirja, ki so jih podložili pod stik.

Fasada je na podlagi vizuelnega pregleda kazala očitne znake propada. Že ob sanaciji portala leta 2004 je bilo opozorjeno na slabo stanje kamnitih plošč. Decembra 2007 je plošča na jugovzhodnem delu pročelja odstopila od podlage, kar je pripeljalo do urgentne statične sanacije s sidran-

Vhodni del Državnega zbora Republike Slovenije (foto: M. Režek Kambič, 2005)

jem plošč na glavni fasadi v območju vhoda v decembru 2007. Zaradi nizkih temperatur pa ni bilo mogoče kvaliteto in v skladu z izdanimi kulturnovarstvenimi pogoji celovito sanirati preostalo fasado. Nadaljevanje del z namenom celovite obnove kamnitih fasadnih oblog se je začelo julija 2008 in je bilo končano konec septembra 2008.

Stabilizacijo kamnite fasadne obloge je na podlagi Poročila o stanju kamnite fasadne obloge zgradbe Državnega Zbora s predlogom za izvedbo nujnih sanacijsko ojačitvenih ukrepov v območju glavnega vhoda iz Šubičeve ulice in smernicami za izvedbo celovite sanacije, nosilec naloge, Jože Kos, univ. dipl. inž. grad., ZRMK, Center za materiale in konstrukcije, 14. december 2007, izvajalo podjetje Gras, d. o. o., Dimičeva 12, Ljubljana. Restavratsko retušo več kot 2800 plomb in drugih poškodb je izvedla Petra Rems.

Fasada je bila zgolj očiščena površinskih nečistoč in črnih oblog, plošče pa se niso ponovno polirale. V skladu z izdanimi kulturnovarstvenimi pogoji je bil na podlagi preizkusnih polj določen način čiščenja poliranih plošč s pranjem z vodo pod pritiskom, ki je bil v območjih mahu ipd. dopolnjen z ročnim ščetkanjem. Stopnja pritiska vode se je uravnavala oziroma prilagajala glede na vrsto nečistoče.

Glede na to, da zgoraj navedena metoda čiščenja ni dala zadovoljivih rezultatov na podzidu iz rustikalnih klesancev, so bili ti očiščeni z visokotlačnim parnim curkom, ki se je izkazal za izjemno učinkovito nedestruktivno metodo.

Naslednji korak sanacije je bil sidranje vsake plošče s štirimi inox sidri, pod kotom utrjenimi z epoksidnim lepilom. Po sidranju so se večje razpoke, okruški in stiki med ploščami ter druge nepravilnosti zapolnili z ustrežno elastično obarvano polimerno cementno malto. Tanjše oziroma lasaste razpoke se niso dodatno zapolnjevale oziroma sanirale.

Za retuširanje površine tesnilne mase na ploščah je bilo sprva kot vezivo uporabljeno vodno steklo. Kljub predhodno pripravljenim poizkusnim poljem z vsemi elementi, ki so se izkazali za ustrezne, pa je po nanosu zaščitnega premaza na vzhodni fasadi prišlo do reakcije, ki je korenito spremenila ton retuš. Vse plombe na vzhodni fasadi je bilo treba ponovno retuširati. Do spremembe barvnega tona ni prišlo, kjer je bil za vezivo uporabljen zaščitni hidrofoljni premaz. Kamnita fasadna obloga je bila nato v celoti impregnirana s hidrofoljnimi preparati na bazi silanov.

Marija Režek Kambič

106

EŠD: 9743

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – stanovanjska četrt med Slovensko cesto in Prežihovo ulico (del)

Naslov: Župančičeva ulica 8

Področje: UA

Obdobje: prva polovica 20. stoletja

Večstanovanjska najemniška hiša, Župančičeva ulica 8

Leto načrta in dokončanja: 1910–1911

Izvajalec: Gustav Tönnies

Investitor: Ernest Peternel

Hiša Župančičeva 8 je klasično zasnovana večstanovanjska najemniška hiša, vertikalno členjena na tri dele. Srednji štiriosni pas je umaknjen v notranjščino in poudarjen z balkonom v prvem in drugem nadstropju ter zaključen s ločno oblikovanim čelom. Ulična fasada je oblikovana v tedaj modnem secesijskem slogu z značilnimi geometrijskimi okrasnimi motivi v ometu. Fasada pritličja je obdelana kot šahovsko polje, kjer se izmenjuje grob vlečen in zaglajen omet, zgornji del fasade krasijo geometrijski motivi med okni in v pasu pod strešnim napuščem. Fasada je izjemna zaradi svoje grobe finalne strukture vlečeno vpraskanega ometa.

Fasada je bila v izjemno slabem stanju. Zaključni grobi dekorativni ometi so se luščili v zaplatah, močno pa so bili poškodovani tudi grobi ometi. Odstopanje oziroma nabuhlost ometov je bilo opaziti na vseh delih fasade, največje poškodbe pa so bile na osrednjem delu fasade, kjer je bila členitev skorajda popolnoma uničena. Večina lastnikov je pri zamenjavi oken sledila izdanim kulturnovarstvenim pogojem, razen pri oknih v osrednjem delu hiše. Ta okna so bila nadomeščena z neustreznimi robustnimi plastičnimi z zunanjimi senčili. Čeprav je bila postavljena zahteva, ki so jo podprli tudi drugi ozaveščeni lastniki, da je treba okna zamenjati oziroma jih v sklopu obnove fasade vsaj barvno uskladiti z ostalimi, na primer s folijami ipd., rezultat ni bil dosežen.

Fasao je bilo treba zaradi izjemne uničenosti pred obnovo v celoti izrisati. V kulturnovarstveno soglasje je bil predložen Arhitekturni posnetek fasade, EŠD 9743 Ljubljana – Župančičeva ulica 8, del stanovanjske četrti med Slovensko cesto in Prežihovo ulico, projektant: ZVKDS, RC, vodja projekta: MA Danijela Dobrina, dipl. ing. arh., datum: julij 2008, ki je vseboval tudi izrise stavbnega pohištva, ograj, kletnih zaščitnih mrež in osnutek barvne študije.

Obnova ulične fasade in strehe hiše, ki se je začela maja 2009 v okviru projekta Ljubljana moje mesto, je bila končana avgusta 2009. Fasaderska dela je izvajalo podjetje Givo, d. o. o., iz Ljubljane, vodja projekta Franjo Dragičević. Restavratorska dela je izvajal Dušan Tomšič, gradbeni nadzor pa Imovina, d. o. o., Roman Frantar.

Ometi so bili v izjemno slabem stanju. Zgolj del ometov pod balkonom je bil dovolj stabilen, da je bil zgolj očiščen in pleskan, vsi ostali deli fasade pa so bili rekonstruirani. Fasada je bila prvotno klasično ometana z grobim in finim ometom. Pri obstoječem grobem ometu debeline od približno 1 do 2,5 cm, nanesenem na stene iz opeke, je bila uporabljena apnena malta, pri kateri je bil kot agregat uporabljen savski prodec, granulacije od 0,3 do 2 cm. Na grob omet je bil nanesen apnen omet, pri katerem je bila uporabljena fina mivka s prodcem debeline od 0,3 cm do 0,5 mm. Finalni omet je bil na površini v celoti vlečen. Za njegovo rekonstrukcijo je izvajalec izdelal tudi posebno orodje ter industrijskemu apnenemu ometu Röfix 510 dodal polnilo prodec 0–4 mm in apno.

Profilirani elementi, ki so bili na čelu fasade popolnoma uničeni, so bili rekonstruirani na

podlagi arhitekturnega posnetka, ohranjenih sledi na fasadi, starejših fotografij in analognih elementov. Osnova rekonstruiranih profiliranih elementov je bila v tem delu izdelana iz umetnih materialov (stirodur in mavčne plošče) in finalno prevlečena z zaključnim ometom. Ostali dobro ohranjeni profilirani elementi so bili očiščeni, utrjeni in pleskani.

Finalna barvna prezentacija je bila določena na podlagi osnutka barvne študije in dodatnih sondažnih raziskav, ki jih je izvedla Marija Režek Kambič. Sonde so na več mestih pokazale, da je bila fasada prvotno v celoti pleskana v enotnem barvnem tonu, na kvadratnih poljih v osrednjem delu pa so bili jasno vidni ostanki pozlate. Ta element je bil ponovno pozlačen. Grob finalni omet podzida, sestavljen iz prodca večjih dimenzij, je bil zaščiten s prozornim hidrofobnim in anti-grafitnim nanoprotektom. Podest balkona in zidani del ograje, ki je bil v delu krpan, sta bila zaradi estetskega dojemanja pleskana v sivi barvi ometa. V fazi obnove ulične fasade je bila ponovno vzpostavljena tudi zelenica pred hišo in rekonstruirana ograja.

Marija Režek Kambič

Ulična fasada hiše Župančičeva 8 v Ljubljani pred prenovo (foto: M. Režek Kambič, 2005)

Prenovljena ulična fasada hiše Župančičeva 8 (foto: M. Režek Kambič, 2010)

107

EŠD: 22786

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – stanovanjski blok Šahovnica

Naslov: Vrtača 4

Področje: UA

Obdobje: druga četrtina 20. stoletja, 1931

Stanovanjski blok, Vrtača 4, Levstikova ulica 9
Leto načrta in dokončanja: 17. april 1931–1. november 1931

Avtor načrta: Josip Costaperaria

Izvajalec: Stavbna družba, d. d., Ljubljana

Investitor: Josip Costaperaria, Marija Rekar

Obdobje med obema vojnama zaznamuje funkcionalizem, ki je postal v tridesetih letih 20. stoletja vodilna smer v arhitekturi in je odločilno vplival tudi na stanovanjsko arhitekturo pri nas že pred vojno, zlasti pa po njej vse do šestdesetih let 20. stoletja.

Stanovanjski blok, tako imenovana Šahovnica, delo arhitekta Josipa Costaperaria iz leta 1931, je sestavljen iz dveh najemniških hiš. Tloris stanovanj ostaja tradicionalen z razporeditvijo bivalnih prostorov ob ulici in servisnih prostorov ob dvorišču, medtem ko se arhitektov sodobni izraz pojavi predvsem na zunanjsčini z uvedbo vogalnega okna, ravno streho in geometrizirano fasado s svetlimi in temnimi pravokotnimi polji, po kateri je stavba dobila tudi ime. Šahovnica je nedvomno prvi modernistični blok v mestu.

Pred obnovo so bili ometi v izredno slabem stanju. Predvsem na izpostavljenem vogalnem delu in pod napuščem so bile poškodbe ometov kritične. Vidni so bili razpoke, luščenje in odstopanje ometov. Na območjih kjer je bilo prisotno zamakanja fasadnih površin, je bil zmrzlinško poškodovan tudi grobi omet, ki je razpadal in odstopal od podlage. Tonsko členitev fasade, po kateri je objekt dobil ime in ki je lepo vidna na arhivskih fotografijah, je zob časa popolnoma zabrisal. Na obstoječih še prvotnih oknih so bili vidni razpoke in luščenje opleskov, les je bil na izpostavljenih delih uničen. Večina oken je bila že zamenjana z novimi, ki sicer v členitvi in materialu sledijo prvotnim, vendar so profili posodobljeni. Kljub večkratnemu urgiranju tako pristojne konservatorke kot gradbenega nadzora ter Mestne občine Ljubljana, ni bilo mogoče doseči, da bi se sočasno oziroma z manjšim časovnim zamikom zagotovila tudi obnova fasade dela bloka na naslovu Levstikova ulica 9.

Obnova ulične in dvoriščne fasade dela stanovanjskega bloka na naslovu Vrtača 4, ki se je začela av-

gusta 2009 v okviru projekta Ljubljana moje mesto, je bila končana oktobra 2009. Fasaderska dela je izvajalo podjetje Building Zukić, d. o. o., vodja projekta je bila Denis Zukić, gradbeni nadzor pa je opravljal Imovina, d. o. o., Roman Frantar.

Pogled na stanovanjski blok Šahovnica okoli leta 1931 (vir: B. Zupančič, Arhitekt Josip Costaperaria in ljubljansko moderno meščanstvo, stran 75)

Šahovnica pred prenovo (foto: M. Režek Kambič, 2005)

Fini ometi v celoti in del grobih ometov so bili odstranjeni. Na prvi pogled preprosta geometrijska členitev fasade je zahtevala kar nekaj vzorcev v fazi uvedbe v delo. Vtis šahovskih polj so namreč ustvarjala zgolj pravokotna polja fino zaribanega ometa in poglobljena polja klasičnega praskanega ometa – teranove. Da bi se izognili nepravilnostim pravilne geometrijske mreže, je bila rekonstrukcija členitve dvignjenih in poglobljenih polj zastavljena že v fazi grobega ometa. Členitev dvoriščne fasade, ki je bila uničena zaradi zavezniške bombe leta 1945 in nato delno preurejena, je bila povzeta

po še prvotni fasadi dela bloka na naslovu Vrtača 9. Polja finega zaribanega ometa so bila izvedena z industrijskim ometom proizvajalca Rölfiks 510, katerega oker ton je bil najbližje prvotno uporabljenemu ometu, izdelanemu iz savske mivke in apna. Za rekonstrukcijo poglobljenih polj pa je bil uporabljen pigmentiran praskani omet (teranova) proizvajalca Baumit. Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev se lastniki niso odločili za obnovo oken, zamenjana so bila zgolj stopniščna in kletna okna, vhodna vrata pa so bila obnovljena.

Marija Režek Kambič

Ljubljana, stanovanjski blok Šahovnica po prenovi (foto: M. Režek Kambič, 2009)

108

EŠD: 2007

Naselje: Ljubno

Občina: Radovljica

Ime: Ljubno – cerkev Marije Pomočnice

Naslov: Ljubno na Gorenjskem

Področje: UA

Obdobje: barok

Pri predhodnih ogledih cerkvene fasade ob izdaji kulturnovarstvenih pogojev za obnovo smo ugotovili, da so pod večplastnimi beleži ohranjeni baročni ometi, ki niso bili nikoli preplasteni, zato so bili v skladu z varstvenim režimom določeni pogoji z navodili, da se ometi v celoti ohranijo, pokrpajo in prebelijo. Krajanji so omete očistili, nato pa so zidarji pod vodstvom mojstra Franca Novaka iz Imenj pri Moravčah pokrpali dotrajane dele, zamenjali cementne plombe z apnenimi, fasado pa so prebelili z apnenimi beleži. Ohranjeni napis je sondirala in restavriral mag. Eva Tršar Andlovic. Freske akad. slikarja Mihe Maleša še čakajo na restavriranje.

Nika Leben

Ljubno, cerkev Marije Pomočnice, pogled na cerkev po čiščenju beležev (foto: N. Leben, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

Ljubno, cerkev Marije Pomočnice, pogled na obnovljeno fasado (foto: N. Leben, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

109

EŠD: 11102

Naselje: Logatec

Občina: Logatec

Ime: Logatec – arheološko najdišče Longaticum

Področje: A

Obdobje: srednji vek

Na območju predvidene novogradnje v Logatcu (parc. št. 1226/20, k. o. Blekova vas) so bila konec maja 2009 pod vodstvom ZVKDS, Centra za preventivno arheologijo, izvedena zaščitna arheološka izkopavanja. Omenjena parcela leži na zahodnem delu Logatca, severovzhodno od krožišča na Brodu. Parcela v naravi predstavlja ravno travnato površino, ki se proti vzhodu rahlo dviguje. Ravninski, zahodni del parcele je bil v preteklosti kmetijsko obdelovan, medtem ko naj bi po pričevanju domačinov vzhodni del tudi v preteklosti predstavljala travnata površina, vendar pa je iz historičnih kart (franciscejskega katastra) razvidno, da je bil v zadnjih 200 letih tudi vzhodni del parcele zelo verjetno kmetijsko obdelovan.

Zaščitna arheološka izkopavanja so na tej parceli odkrila del do zdaj neznanega srednjeveškega objekta, grajenega v smeri SV–JZ, ki pa je bil glede na zgoraj omenjene historične vire do začetka

19. stoletja že porušen. Od objekta so bile dokumentirane tri stranice, četrta pa je bila že zunaj območja gradbenega posega. Zidovi so bili grajeni iz apnenčastih lomljencev v velikosti od 20 do 30 cm in vezani z malto. Znotraj objekta je bil ohranjen tudi maltni estrih, ki je predstavljal hodno površino objekta. Objekt je bil z notranje strani tudi ometan, o čemer pričajo ostanki ometa. Sam objekt je mogoče na podlagi številnih keramičnih najdb, ki jih je mogoče umestiti v znane tipe lončenine, značilne za področje Slovenije, okvirno datirati v obdobje med 13. in 15. stoletjem. Poleg odlomkov srednjeveške lončenine so bili pri izkopavanju odkriti še odlomki gradbenega materiala, kosti in izdelek iz kosti (gumb), večje število kovinskih predmetov (kovani žebliji, okovje in spona) ter nekaj odlomkov stekla, oglja in žlindre. Na podlagi odkritih najdb lahko sklepamo tudi na uporabo odkritega objekta. Daljši kovani žebliji so pokazatelj, da je bila streha objekta verjetno pokrita s skodlami, žebliji za pribijanje podkev pa namigujejo na prisotnost živine in konj v bližini objekta. Najdba kosa žlindre in oglja bi lahko namigovala celo na domačo kovaško obrt, česar pa žal ne moremo zagotovo trditi, saj je bil izkopen le manjši del objekta, ki se nadaljuje še naprej na JZ del parcele. *Matevž Lavrinc, Tadeja Mulh*

Logatec, pogled na srednjeveški objekt (foto: M. Lavrinc)

110

EŠD: 4499

Naselje: Luče

Občina: Luče

Ime: Luče ob Savinji – hiša Luče 40

Naslov: Luče 90, 3334 Luče ob Savinji

Področje: E

Obdobje: sredina 18. stoletja, 19. stoletje, prva

četrtina 20. stoletja

Obnova Juvanove hiše se je nadaljevala v jeseni 2009. V pridličju so bili v celoti restavrirani stavbno pohištvo, vsa notranja vrata in notranja okna ter zidne omarice. Les je bil očiščen, določeni odlomljeni kosi so bili zamenjani, elementi mizarско popravljeni, les pa premazan z lanenim oljem.

V veliki hiši je bila rekonstruirana podrtá krušna peč z odprtim polkrožnim podstavkom. Ker stare pečnice niso bile ohranjene, novih pa nismo želeli uporabiti, sta lastnika dolgo čakala na rušenje stare (nezavarovane) hiše ter doma deponirala številne uporabne elemente in predmete. Tako sta pridobila umazano bele pečnice z dveh manjših krušnih peči, ki so zdaj vgrajene v novo krušno peč. Pomembno je, da so pečnice iz istega lokalnega okolja in oblikovno sprejemljive s stiliziranim rastlinskim motivom.

Vzdolž daljših fasad so bile odstranjene betonske stopnice in ponovno pozidane kamnite stopnice ter obnovljena propadajoča kamnita škarpa iz zelenega tufa, ki navzven deluje kot suhozid.

Tanja Hohnc

Luče 40, rekonstrukcija krušne peči (foto: T. Hohnc)

111

EŠD: 7913

Naselje: Maribor

Občina: Maribor

Ime: Maribor – mestni park

Področje: UR.KR

Leto 2009 je bilo, kar se dogajanja v parku tiče, precej pestro in intenzivno. Ohranjanje prvotne konstrukcije in oblike mostičkov iz 19. stoletja zaradi novih varnostnih standardov ni bilo mogoče. Ker so bile v preteklosti vse poti v parku asfaltirane (brez soglasja pristojne službe) in ker se čez mostičke vozijo prireditelji in vzdrževalci parka tudi s težko mehanizacijo, so mostne konstrukcije in ograjni elementi poškodovani. Gradbena inšpekcija je zahtevala dvig ograje na višino 110 cm in zagotavljanje bočne stabilnosti, kar je zahtevalo preoblikovanje robnega dela mostu. Mostiček ob akvariju je bil v skladu s temi zahtevami in ob sofinanciranju Ministrstva za kulturo tudi že obnovljen.

Nova mestna oblast se je odločila, da bo mostičke, ki še niso bili obnovljeni, obnovila drugače, kot je bil obnovljen prvi mostiček ob akvariju. Izvedli so vabljeni natečaj brez sodelovanja pristojnih služb varovanja narave in nepremične kulturne dediščine. Ker je izbrana rešitev vnašala v prenovo povsem nove materiale in oblike, z njo nismo soglašali. Obnovili smo postopek izdajanja kulturnovarstvenih aktov in oblikovali kulturnovarstvene pogoje. Projekt, ki smo ga dobili v soglasje, je spreminjal obliko in pozicijo mostičkov do te mere, da za obnovo mostičkov nismo izdali kulturnovarstvenega soglasja, zaradi tega je nadaljnja obnova zastala.

V tem letu je dozorela tudi ideja o gradnji akvarija na območju mestnega parka. ZVKDS, OE Maribor, se je strinjal, da se v objekt, v katerem je danes akvarij, ponovno umesti kavarna. Ker je danes park vpjet v mesto in precej težko dostopen, smo menili, da lokacija novega akvarija ni primerna, in predlagali iskanje nove lokacije nekje, kjer ne bo težav z dostopom, umeščanjem potrebne infrastrukture in potencialnim širjenjem programa. Žal sta občina in mestni svet kljub nasprotovanju stroke vztrajala na lokaciji v severnem delu najstarejšega dela parka, na stiku parka z Mestnim vrhom, poraščeni z vinogradi. Izvedeni vabljeni natečaj, ki ga je razpisala občina, je potekal brez sodelovanja pristojne službe varstva nepremične kulturne dediščine in varstva narave. Za spremembe OPPN za postavitev akvarija smo izdelali strokovne smernice in jih posredovali Ministrstvu

za kulturo.

V tem letu je Mestna občina Maribor obrezala školjkolistni hrast ob promenadi v mestnem parku, iz katerega so lokalni rezbarji izdelali skulpturo. Vlogo za izdajo soglasja smo prejeli potem, ko so rezbarska dela že potekala. Izdajo soglasja smo zavrnil.

Za izvedbo prireditev humanitarnega in izobraževalnega značaja smo izdali kulturnovarstvene pogoje. Z izvedbo otroškega dela festivala Lent nismo soglašali, ker ocenjujemo, da umeščanje vse infrastrukture, ki jo prireditelj umesti na tratne površine v parku za najmanj tri tedne, povzroči veliko škode. Še posebej pa je problematičen način priprave in odstranjevanja te infrastrukture, saj se po parku v tem času, ne glede na vreme, vozijo večji in težji kamioni, ki povzročajo dodatne poškodbe na tratih, drevju in poteh.

Mestna občina Maribor se je odločila, da bo sanirala prvi ribnik (Pri Kličku). Ker projekti niso bili izdelani in dodelani v skladu z varstvenim režimom in kulturnovarstvenimi pogoji, smo izdajo soglasja zavrnil.

Miran Krivec

Maribor, mestni park, izrezljano drevo (foto: M. Krivec)

112

EŠD: 6069

Naselje: Maribor

Občina: Maribor

Ime: Maribor – minoritski samostan

Področje: A

Obdobje: srednji in novi vek

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Center za preventivno arheologijo, Regionalni oddelek Ptuj, je v tako imenovani kripti minoritskega samostana v Mariboru (parc. št. 2000, k. o. Maribor Grad) izvedel predhodne arheološke raziskave. Raziskave so bile izvedene po naročilu Mestne občine Maribor v sklopu obnove minoritskega samostana. Predhodne arheološke raziskave so bile nujne, saj je obravnavano območje znotraj minoritskega samostana, ki je v Registru nepremične kulturne dediščine vpisan kot Maribor – minoritski samostan (EŠD 6069) in je z Odlokom o razglasitvi nepremičnih kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju Občine Maribor (Medobčinski uradni vestnik, št. 5/92-80) razglašen za spomenik lokalnega pomena.

Raziskave so bile izvedene pod vodstvom Marije Lubšina - Tušek, univ. dipl. arheol. Terensko ekipo so sestavljali E. Lazar, univ. dipl. arheol., N. Svenšek, absol. arheol., M. Klemenčič, absol. arheol., D. Belič ter trije delavci. V desetih delovnih dneh je bila raziskana površina velikosti 5 x 4 m. Arheološki stratigrafski zapis je segal 1,2 m globoko, kjer se je pojavila arheološko sterilna geološka osnova. Tako je bilo z ročnim izkopom odstranjenih 24 m³ arheoloških plasti in struktur. Odkrite arheološke plasti in strukture so bile dokumentirane s standardnimi metodami arheološke dokumentacije (fotografska, metrična in opisna dokumentacija).

Minoritski samostan v Mariboru leži ob levem bregu reke Drave, pribl. 40 m od današnje struge. V preteklosti je bila na prostoru današnjega samostana prvotna mariborska naselbina. V 13. stoletju se je prvotna naselbina morala umakniti kompleksu minoritskega samostana in Žičkega dvora v Pristanu (CURK, J., 1977, Oris gradbene zgodovine nekdanjega minoritskega samostana in žičkega dvora v Mariboru. Časopis za zgodovino in narodopisje št. 1–2, 117–130). O nastanku minoritskega samostana v Mariboru je bilo več domnev. Nastal naj bil med letoma 1250 in 1300. Dejstvo pa je, da je prvič omenjen leta 1274 v darilnici Gertrude Mariborske (CURK, J., 1977, Oris gradbene zgodovine nekdanjega minoritskega samostana in žičkega dvora

v Mariboru. Časopis za zgodovino in narodopisje št. 1–2, 117–130). O prvotni samostanski cerkvi, posvečeni Marijinemu vnebovzetju, se prav tako lahko le domneva. Če je obstajala pred prihodom minoritov, je bila poznoromanska. Če pa je nastala v času prihoda minoritov, v tretji četrtini 13. stoletja, je bila verjetno zgodnjegotska z enotno, sorazmerno ozko ladjo in dolgim korom (CURK, J., 1977, Oris gradbene zgodovine nekdanjega minoritskega samostana in žičkega dvora v Mariboru. Časopis za zgodovino in narodopisje št. 1–2, 117–130).

Današnji minoritski samostan sestavljajo podkvasto oblikovani, proti zahodu odprti stavbni kompleks, ki se razteza med višje ležečo cerkvijo na severu in nižje ležečim mestnim obzidjem na jugu. Ker leži ob bregu reke Drave, je bilo očitno nujno, da so kompleks razmestili na dve terasi. Na zgornji terasi stoji cerkev, na spodnji pa samostan (CURK, J., 1977, Oris gradbene zgodovine nekdanjega minoritskega samostana in žičkega dvora v Mariboru. Časopis za zgodovino in narodopisje št. 1–2, 117–130). Razlika v višini predstavlja točno eno etažo.

Prvotni samostanski kompleks je obsegal vzhodni trakt, ki je ležal jugovzhodno od cerkve in severno od mestnega obzidja. Ta trakt je verjetno imel že od samega začetka v pritličju in nadstropju po tri prostore. V pritličju so bili verjetno za dnevno rabo, v nadstropju pa za nočno. Stavba je bila verjetno postavljena v drugi polovici 13. stoletja (CURK, J., 1977, Oris gradbene zgodovine nekdanjega minoritskega samostana in žičkega dvora v Mariboru. Časopis za zgodovino in narodopisje št. 1–2, 117–130). Naslednjo gradbeno fazo verjetno predstavlja osrednji del nadstropnega južnega trakta, ki se z južno fasado naslanja na mestno obzidje. Ta trakt je najverjetneje nastal v 15. stoletju (CURK, J., 1977, Oris gradbene zgodovine nekdanjega minoritskega samostana in žičkega dvora v Mariboru. Časopis za zgodovino in narodopisje št. 1–2, 117–130). Povezavo med južnim in vzhodnim traktom predstavlja jugovzhodni del samostana, ki je nastal v prvi polovici 16. stoletja. Najmlajši del samostana predstavlja severni trakt, ki je segal do južne kapele in je imel pomožno naravo. V kleti je imel dva nizka kletna prostora, v nadstropju pa vhodno vežo z obojestranskima prostoroma. Okvirna datacija tega trakta je prva polovica 17. stoletja (CURK, J., 1977, Oris gradbene zgodovine nekdanjega minoritskega samostana in žičkega dvora v Mariboru. Časopis za zgodovino in narodopisje št. 1–2, 117–130). Zadnjo gradbeno fazo samostana pa predstavlja prizidava križnega hodnika, ki je bil v obeh etažah južnega

LEGENDA:

- Arheološke raziskave 2009
- Arheološke raziskave 2008

TLORIS MINORITSKEGA SAMOSTANA		Izvajalec	ZVKDS, CPA, RO Ptuj
		Vodja izkopavanja	Marija Lubšina - Tušek univ. dipl. arheolog
		Datum	11.6.2009
Objekt	Minoritski samostan (kripta)	Obdelava	Duško Belič, Danilo Cvetko
Arheološko najdišče	Minoritski samostan Maribor, EŠD 6069	Merilo	0 10m
Projekt	Zaščitna arheološka izkopavanja	 	

in severnega trakta po osemkrat križno obokan, vzhodni pa petkrat kapasto. Prizidava arkadnih hodnikov je potekala v zadnji četrtini 17. stoletja (CURK, J., 1977, Oris gradbene zgodovine nekdanjega minoritskega samostana in žičkega dvora v Mariboru. Časopis za zgodovino in narodopisje št. 1–2, 117–130). Med letoma 1700 in 1710, ko so cerkev obrnili in barokizirali, so v podaljšku severnega trakta in kapele prizidali nadstropno zakristijo s profiliranim ušesastim (zdaj predelanim) portalom (CURK, J., 1977, Oris gradbene zgodovine nekdanjega minoritskega samostana in žičkega dvora v Mariboru. Časopis za zgodovino in narodopisje št. 1–2, 117–130).

Samostan je bil ukinjen leta 1784, ko se je začel njegov postopni propad. Leta 1831 so se nato začele predelave samostana v kasarniške namene. Vojska je samostan uporabljala do leta 1918. Od leta 1918 do leta 1927 je samostan uporabljala jugoslovanska vojska. Po letu 1927 je bil samostan preurejen v stanovanjski objekt, ki je do današnjih časov »uničeval« nekdanji videz in strukturo samostana.

ZVKDS, OE Maribor, je v letu 2008, pod vodstvom I. Tuška, univ. dipl. arheol., že izvedel raziskave na območju celotnega notranjega samostanskega dvorišča. Te raziskave so odkrile 56 srednjeveških grobov, v katerih je bilo 71 skeletov. Raziskave so bile izvedene tudi na vzhodni strani

današnje cerkve Marijinega vnebovzvetja. Na tem območju so bili odkriti predvsem starejši arhitekturni elementi samostana.

Med raziskavami v letu 2009 je bilo odkritih in dokumentiranih 88 stratigrafskih enot; razdeliti jih je bilo mogoče v 8 razvojnih faz obravnavanega prostora. Odkrite arheološke ostaline potrjujejo poselitev prostora v daljšem časovnem obdobju. Tako faza I verjetno predstavlja uporabo prostora pred pozidavo raziskovanega območja. Grob pa verjetno nakazuje na dejstvo, da je v tem času v neposredni bližini stal sakralni objekt. To fazo lahko tako najverjetneje povežemo s prvo fazo pozidave prostora, ko se je mesto moralo umakniti samostanu in sta na obravnavanem območju stala cerkev Marijinega vnebovzvetja in zahodni samostanski trakt. To fazo lahko tako verjetno umestimo v drugo polovico 13. stoletja. Prvo gradbeno fazo oziroma drugo fazo uporabe prostora kripte predstavljata severni in zahodni zid oziroma temelja zidov, ki sta bila vkopana v geološko osnovo. Tudi v tej fazi je bil prostor verjetno nepokrit in je bil v neposredni bližini objekta. To gradbeno fazo lahko verjetno povežemo s postavitvijo cerkve in s samim samostanom, ko na tem območju še ni stal severni trakt samostana. Nekoliko mlajša je bila tretja faza uporabe prostora, ki ga predstavljata nasutje za izravnavo površine in rdeč lepo glajen estrih oziroma tlak. Del tega tlaka je bil odkrit tudi

Maribor, minoritski samostan, grobovi faze VI (foto: E. Lazar)

Maribor, minoritski samostan, grobovi faze VI (foto: E. Lazar)

na samostanskem dvorišču. Tlak oziroma estrih je bil verjetno znotraj stavbe, katere točne funkcije in datacije na podlagi drobnih najdb ni bilo mogoče določiti. Izkopavalec samostanskega dvorišča leta 2008, Ivan Tušek, obravnavani estrih oziroma tlak povezuje s stavbami, ki so bile zgrajene pred postavitvijo prvotnega sakralnega objekta in z njim povezanega grobišča. Predvsem pa naj bi bil tlak del stavb, ki so tu stale pred nastankom samostanskega kompleksa v drugi polovici 13. stoletja. Četrto fazo predstavljajo grobovi 9, 10, 11, 12, 13, 14 in 16, ki so bili vkopani v estrih oziroma tlak. Vsi so bili orientirani v smeri vzhod–zahod in so bili brez pridakov. Enaki gobovi so bili odkriti med izkopavanji na samostanskem dvorišču v letu 2008. Na samostanskem dvorišču je bilo tako odkritih 56 grobov, v katerih je bilo 71 pokopov. Tako je očitno, da v tem času na obravnavanem območju ni bilo stavbe oziroma objekta. Točne datacije te faze ni bilo mogoče določiti. Mogoče pa se lahko grobovi faze IV povežejo s časom tik pred postavitvijo severnega trakta samostana, kar pomeni, da so verjetno nastali pred drugo polovico 16. stoletja, ko naj bi bil zgrajen severni trakt samostana. Grobovi faze IV so bili nato prekriti z nasutjem, ki je bila podlaga za tlak oziroma estrih. V tej fazi (V) poselitve je verjetno prostor kripte dobil tudi južno steno. Tako je bil obravnavani prostor nekoliko daljši kot danes. To fazo lahko

povezujemo s postavitvijo severnega trakta samostana. To je obdobje, ko je bilo obravnavano območje prvič prekrito in je ležalo znotraj stavbe. Na podlagi stavbne zgodovine in analize se je to najverjetneje zgodilo v drugi polovici 16. stoletja. Tlak pete faze je predstavljal nivo, iz katerega so bili vkopani grobovi faze VI. Fazo VI predstavljajo grobovi 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 in 15. Vsi, razen groba 1, so bili orientirani v smeri sever–jug. V vseh so bili odkriti ostanki lesenih krst in nekaj drobnih najdb. Med najdbami so prevladovali kosi osebne opreme in nakita. Na podlagi grobe analize predmetov je faza VI datirana v čas novega veka oziroma v čas od 18. do 19. stoletja. Naslednjo fazo (faza VII) uporabe prostora predstavljajo nasutja nad grobovi faze VI. Ta so nastala v času, ko je bil samostan ukinjen in so bili prostori samostana uporabljeni kot vojašnica in vojaško skladišče. Samostan je bil ukinjen leta 1784. Po letu 1927 ga je uporabljala tudi jugoslovanska vojska. Datacijo faze VII potrjuje odkrit bronast okov iz časa Franca Jožefa I. Zadnjo fazo (VIII) uporabe prostora pa predstavljajo nasutje in strukture, ki so nastali med sedanjo obnovo samostana. Deloma je ta faza uničila nekatere starejše faze. Predvsem nekateri grobovi faze VI so bili uničeni zaradi recentnih posegov ob obnovi.

Evgen Lazar

113

EŠD: 443

Naselje: Maribor

Občina: Maribor

Ime: Maribor – Salzburški dvor

Naslov: Vetrinjska ulica 30

Področje: UA

Obdobje: 13.–21. stoletje

Strokovna literatura Salzburški dvor uvršča med najlepše in najpomembnejše meščanske hiše v Mariboru.

Umeščen je v center mestnega jedra, ki se z vzhodnim krilom naslanja na srednjeveško mestno obzidje, na jugu, zahodu in severu meji na trg in Vetrinjsko ulico.

Začetki dvora segajo v zgodnje 13. stoletje; s širitvijo posesti in gospodarsko močjo lastnikov so stavbo dograjevali, večali in kmalu je dobila zaključeno sklenjeno podobo okrog notranjega dvorišča (Hof), ki se je ohranila do danes. Prvotno je bil dvor sedež upravljanja vseh posesti Vetrinjskega samostana na Štajerskem.

Ob Vetrinjski ulici so bili nanizani upravni in reprezentančni prostori z dvorno kapelo iz 14. stoletja, ob severni in vzhodni stranici pa gospodarski objekti. S spremembami lastništva se je spreminjala tudi podoba dvora. Leta 1709 je iz cerkvene lasti prešel v last plemiške družine in nazadnje leta 1800 v meščansko last. Največje spremembe je dvor doživel s prehodom iz cerkvene lastnine v plemiško. Od takrat je tudi današnja trška in ulična podoba baročnih fasad.

Trenutno je stavbni kompleks razdeljen med dva lastnika, in sicer mestno občino in gostinsko turistično podjetje Terme. Nobeden od lastnikov v zadnjih letih ni kazal pretiranega zanimanja za spremembo. Zato lahko premike v smeri obnove pripisujemo prizadevnosti posameznikov na občini, ki so pripravili vsebino in kandidirali za evropska sredstva, namenjena prenovi spomenikov v občinski lasti, in na koncu bili tudi izbrani, ter ZVKD za program prenove. Edini problem je bilo dejstvo, da bomo obnavljali zgolj polovico stavbnega kompleksa, kajti drugi lastnik ni imel predvidenih ne sredstev ne časa za kandidaturo na druge razpise. Deljeno lastništvo je bilo vsekakor problem, ki je bil kljub razumnim dogovarjanjem prisoten ves čas obnove.

Ker je bilo v prostorih dvora od leta 1785 do leta 1806 prvo mestno gledališče (takrat so to bila amaterska gledališča) in so bili s tem postavljeni temelji kulturnega življenja mesta, se je lastnik odločil, da celoten kompleks nameni kulturnim

vsebinam in reprezentančnim funkcijam občine; to je pogojevala tudi stavbna zasnova (nekdanja uprava samostanskih posesti).

Datum začetka in konca obnove je bil glede na odločitev o dodelitvi sredstev določen od junija 2007 do septembra 2009.

Višina celotne vrednosti projekta je bila 3.229.881,00 EUR, od tega je EU sofinancirala (ESRR) znesek 2.075.516,00 EUR, Mestna občina Maribor pa znesek 1.154.365,00 EUR.

V letu 2008 je bil izdelan konservatorski načrt, na podlagi katerega so bila določena izhodišča za prenavo in prezentacijo ter izhodišča za razpis arhitekturnega natečaja. Konservatorski načrt je bil izdelan na podlagi arhivskih podatkov in objavljenih publikacij ter dopolnjen z izsledki predhodnih gradbenih raziskav in izsledki, ki smo jih dobili med obnovo. Preostanek leta je bil namenjen izdelavi dokumentacije in pridobivanju gradbenega dovoljenja ter razpisom del.

Med pripravljalnimi deli, ki so obsegala čiščenje stavbe in obokov, rušitve sekundarnih sten, rušitve prislonjenih lop in objektov, odstranjevanje sekundarnih gradbenih elementov, vzpostavljanje primarnih nivojev, smo naleteli na prva presenečenja oziroma dejstva, ki so vplivala na spremembo že izdelanih projektov.

Najprej bi omenila najdno primarnega tlaka (mačje glave) v pritličju uličnega trakta v prostoru nekdanje semenarne, sedanje vhodne informativne točke. Hkrati s tlakom so se pokazale prvotne odprtine severnega vhoda iz Grajskega trga in prehoda v kletni prostor, ki velja za najstarejše substrukture stavbnega kompleksa. V kletnem prostoru smo odkrili pozidana prvotna kletna okna in omete pod obočnimi loki. Vse to je privedlo do razmisleka o avtentičnem prikazu obeh prostorov in stavbnih elementov. Projektanta sta pripravila več predlogov (4) glede na novo odkrito stanje, prisotni pa so bili s svojih strokovnih stališč analizirali in ocenili. S stališča varovanja kulturne dediščine smo izbrali najbolj sprejemljivo, pa tudi najbolj atraktivno rešitev in jo uresničili.

Projektanta sta zaradi zahteve po ohranitvi prvotnega tlaka predlagala dodano komunikacijo, ki je samo ponekod v stiku s tlakom (mačje glave) v prostoru P1 – vhodno stanje.

Z avtentičnim kletnim prostorom komuniciramo ter dojemamo historične vrednote in bodoče vsebine prek mostovža. Z realizirano rešitvijo nismo posegali v obstoječe historične strukture, najdene in odkrite materialne ostaline pa smo ohranili in vzpostavili prvotno funkcijo (notranji prehod v klet in sočasne kamnite stopnice). Kletni prostor je namenjen razstavam, predstavitev.

Popolnoma nas je tudi presenetila poslikava sten in stropov v petih prostorih nadstropja zahodnega in severnega krila. Za njihovo ohranitev je bilo potrebno utrjevanje, predvsem stropnih ometov, saj za stenске ni obstajala bojazen odpadanja. V popisih del restavratorski posegi niso bili niti finančno niti časovno predvideni, zato smo se odločili, da pokažemo in ohranimo poslikave samo v enem prostoru, vse ostale pa smo konservirali pod beleži. Med gradbenimi deli smo se na podlagi analiz mogočih pristopov odločili za način prezentacije.

Naslednjo spremembo je povzročil historični parket v prostorih prvega nadstropja, ki smo ga predvidevali med gradnjo. Zaradi spremenjene oziroma dodane statične sanacije ga je moral odstraniti restavrator za les, ga označiti za ponovno montažo in deponirati na lokacijo z ustreznimi klimatskimi pogoji. Zahtevana relativna zračna vlažnost prostora je bila 55 % ± 5 %, temperatura pa 20 °C ± 1 °C. Ob teh pogojih se pozimi, če okna oziroma prostori »predobro«² tesnijo, lahko pojavi izdaten kondenzat na steklu, zato je bilo treba namestiti vertikalno zračno ventilacijo pod okni ali večkrat dnevno vključiti kratkotrajno zračenje prostorov. Na podlagi posnetka obstoječega stanja položenega parketa in na podlagi restavratorskih metod smo parket ponovno položili na pripravljeno podlago. Ob tem bi rada pripomnila, da se nisem strinjala s statiki. Še vedno sem prepričana, da je stabilnost objekta nekaj stoletij kljubovala času in bi se bilo zato obnove treba lotiti razumno, ne pa upoštevati zgolj in predvsem normative. Pri tem postopku smo izgubili 40 odstotkov parketa, čas in dodatna finančna sredstva.

Manjkajočega parketa nismo rekonstruirali, ampak smo se odločili za hrastove podnice širine 14 cm. V nadaljevanju obnovitvenih del smo ob popolni odstranitvi ometov naleteli na ostanke gotskega portala, ki je vodil posredno v prostor kapele v prvem nadstropju zahodnega krila. V mlajšem obdobju so gotski prehod preoblikovali v dimnični prostor.

Prav tako smo po odstranitvi vseh ometov s prav te stene naleteli na ostanke gotskega krogovičja ter na gotsko okno, ki sodi h kapeli. Najdeni kamniti arhitektonski elementi so vsi iz 14. stoletja.

Vsi elementi so obnovljeni na mestu najdbe in prvotne lokacije. Obnova kamnitih arhitektonskih elementov je potekala po utečeni praksi: čiščenje, dodelava poškodb z BL-sistemom in utrjevanje.

Gotska stena kapele je bila v celoti poslikana s strani zdajšnjega hodnika, vendar so poslikave ohranjene samo fragmentarno.

Pri arheoloških izkopavanjih nismo naleteli na izjemne najdbe, smo pa v pritličju v veži odkrili originalni kamniti tlak, ki smo ga kot segmente uporabili v novi popločitvi dvorišča in predverja v Vetrinjski dvor.

Vsa nepredvidena odkritja kažejo na nerazumno stanje, ki spremlja konservatorja pri gradbenih raziskavah; čeprav stavbo predhodno raziščemo s sondiranjem, nas med obnovo čakajo presenečenja.

Obnovo smo morali končati v določenem kratkem roku. Dolgo deževno obdobje je oteževalo dela pri rušitvenih posegih in odkrivanju ostrešja. Venomer nova odkritja preteklih ostalin pa so povzročala spremembe v projektni dokumentaciji in v gradbenih posegih ter posledično v finančni konstrukciji. Ekipa, ki je eno leto intenzivno sodelovala pri obnovi, je z veliko mero strpnosti in tolerance do različnih sodelujočih strok in interesov uspešno zaključila prvo fazo oživitve objekta. ZVKD, OE Maribor, je od priprave do končne obnove sodeloval s konservatorji M. Ježovnik, B. Vnuk, N. Kiš, V. Čobal Sedmak, G. Gerlič in arheologom A. Magdičem.

Mimogrede bi še nekaj vrstic rada namenila mariborskemu prvemu gledališču.

Znani so bili skopi pisni viri. Natančno lokacijo smo odkrili pri predhodnih gradbenih raziskavah, na podlagi posameznih ostalin arhitekturnih elementov, ki so se pokazali v podstrehi vzhodnega krila, ki so ga lastniki usnarji nazadnje uporabljali za skladiščenje usnarjskih izdelkov. V podstrešju smo naleteli na zaključni rob in konkavni zaključek ometanega stropa, kar je bil dovolj velik dokaz za drugačno namembnost. Ti maltasti segmenti so se pojavljali samo na omejenem prostoru. S tem ko smo odstranili mlajšo vrinjeno etažo, smo prišli do podarkov za določitev višine dvorane. Obnova dvorane je zaradi skopih materialnih in pisnih virov obnovljena v duhu sodobnosti in zahtev investitorja.

Objekt bo povsem zaživel v letu 2012, ko bo Maribor evropska prestolnica kulture, saj bo v prostorih dvora sedež EPK.

Poteka tudi postopek v zvezi s pridobivanjem lastništva na preostalem stavbnem kompleksu, kjer nas glede na pisne viře čaka zanimivo delo.

Irena Krajnc Horvat

Maribor, Salzburški dvor, baročna fasada pred obnovo (foto: I. Krajnc Horvat)

Obnovljeni gotski portal (foto: I. Krajnc Horvat)

Baročna fasada po obnovi (foto: I. Krajnc Horvat)

Obnovljeno dvorišče Salzburškega dvora (foto: I. Krajnc Horvat)

114

EŠD: 11623, 424

Naselje: Maribor

Občina: Maribor

Ime: Maribor – železniška postaja

Področje: UA

Obdobje: 1949–1955

Kompleks glavne železniške postaje v Mariboru leži znotraj mestnega jedra Maribor (cona B) in se razteza vzdolž centralne mestne prometnice – Partizanske ceste. Vključuje tudi os Razlagove ulice, ki skupaj s parkom oblikuje kultiviran prostor pred postajo.

Ta del mesta se je nekoč imenoval Graško predmestje (po cesti, ki je vodila v Gradec) in je veljal za najlepše in najpomembnejše mariborsko predmestje. Njegov razvoj je bil neposredno povezan s prihodom železnice v Maribor leta 1846. Tedaj so ob glavni komercialni cesti Dunaj–Trst tudi zgradili mestno železniško postajo, ki pa je bila med drugo svetovno vojno popolnoma uničena. Leta 1954 jo je nadomestilo novo, moderno poslopje, ki predstavlja prvi veliki podvig v obnovi porušenega mesta. Ob njem je postavljen spomenik kiparja Slavka Tihača, posvečen padlim železničarjem. Idejni načrti nove železniške postaje segajo v leto 1949, naredila pa sta jih projektanta tedanje mariborske podružnice Slovenijaprojekta Milan Černigoj in Dušan Černič. Černigoj je leta 1953 izdelal izvedbeni načrt, postaja pa je začela delovati dve leti kasneje.

»Novi mariborski kolodvor je razpotegnjena zgradba. Zaradi neravnega terena in različnih višin notranjih prostorov je tudi na zunanji stavbna masa višinsko razčlenjena. Navpičnica stolpa z uro je kot protiutež prevladujoči vodoravni usmerjenosti celote. Razsežna blagajniška hala z visokimi okni, z ornamentiranim kamnitim tlakom in s širokimi stopnicami je narejena po vzoru velikih postaj

20. stoletja, med katerimi je najslavnejši primer rimska postaja Termini. Černigojeva postaja je za pogled od daleč in v merilu mimovozečega avtomobilista monumentalna stavba. Napušč pred vhodom, ki ga nosijo gobasti stebri, pa je prilagojen peščevemu merilu in pogledu z večje bližine. Čeprav jo je avtor zasnoval v duhu internacionalnega funkcionalizma, mariborska železniška postaja izraža nekaj več od same funkcije prometnega terminala: je reprezentančen objekt nove družbene ureditve, kar je glede na položaj Maribora ob meji prav gotovo tudi bil arhitektov namen.« (Jelka PIRKOVIČ - KOCBEK, *Izgradnja sodobnega Maribora*. Mariborska arhitektura in urbanizem med leti 1918-1976, Ljubljana 1982, str. 82.)

Na pobudo naročnika Javne agencije za železniški promet RS je ZVKDS, OE Maribor, julija 2007 izdelal konservatorski program obnove. Konec leta 2007 se je začela obnova fasade, stavbnega pohištva in južnega dela peronskega nadstreška, ki je bila končana v začetku leta 2009.

Obnova fasade, ki predstavlja s svojo kamnito oblogo eno ključnih kvaliteter obravnavane arhitekturne dediščine, je pomenila svojevrsten izziv za vse sodelujoče. Fasada je bila v času nastanka v celoti obložena s ploščami iz bračkega apnenca različnih dimenzij, debeline ok. 3 cm. Zaradi izjemno slabega stanja kamnitih plošč, ki so kazale številne razpoke in poškodbe, se je bilo treba obnove lotiti skrajno previdno.

Predvideni način sanacije fasade je v prvi vrsti zajemal demontažo starih kamnitih plošč, kjer je bilo ugotovljeno, da so bile te pritrjene na opečno podlago z jeklenimi sidrnimi kljukami; te so namreč močno korodirale, zaradi česar je prihajalo do školjkastega loma plošč v območju sidrišč. Poleg tega so bila mesta sidranja dodatno cementirana. Sledilo je preverjanje kakovosti prvotnih plošč glede na razpoke in mehanske poškodbe. ZVKDS je zahteval, naj se kvalitetni primerki kamnitih plošč deponirajo in pravilno obnovijo, tj. površinsko obdelajo s finim brušenjem brez naknadnega poliranja površine, dotrajane plošče pa se zamenjajo z novimi, za kar je bilo treba opraviti analizo lastnosti starega kamna. Ugotovljeno je bilo, da gre za apnenec sedimentnega izvora, na podlagi česar je bil izbran tudi nov kamen enakega petrografskega tipa (brušeni apnenec Visso, mokri videz). Za presajo materiala in načina pritrditve sta bila pristojna ZAG Ljubljana (Oddelek za materiale – Laboratorij za kamen in agregat) in Fakulteta za gradbeništvo Univerze v Mariboru. Glavni razlog za izredno slabo stanje plošč je bila poleg neprimerne načina pritrjevanja s togim vpenjanjem tudi neustreznost kamna glede na

atmosferske razmere, zato je bilo treba zamenjati večino prvotnih kamnitih plošč in jih nadomestiti z novimi. Plošče so se snemale in pritrjevale na podlagi natančnega izrisa rastra obstoječih plošč. Za pritrjevanje so se uporabila nerjaveča sidra, primerna za suho montažo.

Obnovi zunanjščine bo v naslednji fazi sledila še obnova notranjščine in zunanje okolice, s čimer bo zaokrožena celovita obnova Železniške postaje Maribor, ki predstavlja eno najmonumentalnejših in kvalitetnih arhitektur povojnega modernizma v Sloveniji oziroma nekdanji Jugoslaviji.

Pri obnovi so poleg odgovorne konservatorke Eve Sapač sodelovali še Nataša Kiš, Gorazd Gerlič in Vlasta Čobal Sedmak.

Nataša Kiš, Eva Sapač

Železniška postaja Maribor, južni del perona s stolpom v ozadju pred obnovo 2007 (foto: E. Sapač)

Železniška postaja Maribor, obnovljen nadstrešek v južnem delu peronske strani s stolpom v ozadju (foto: V. Čobal - Sedmak)

115

EŠD: 9122

Naselje: *Matavun*

Občina: *Divjača*

Ime: *Matavun – domačija Matavun 8*

Naslov: *Matavun 8*

Področje: *E*

Obdobje: *19. in 20. stoletje*

V letu 2008 je bilo med sondiranjem v hiši domačije Matavun 8 najdenih več plasti dekorativnih stenskih poslikav. O tem je bilo že objavljeno poročilo v VS 45, str. 120. V letu 2009 so bili v sklopu priprav na gradbene posege sneti zanimivejši in kvalitetnejši kosi poslikav, ki niso predvideni za restavriranje in ohranitev na prvotnem mestu. Med temi sta tudi krajina in vojak iz velike sobe v pritličju. Snetih je bilo okoli 15 m² površin dekorativnih poslikav. Snemalo se je s kožnim klejem na gaze in platno. Sneti deli poslikav bodo prezentirani kot sneti fragmenti ali pa bodo v sklopu rekonstruirane poslikave vrnjeni na prvotno mesto.

Andrej Jazbec

116

EŠD: 22861

Naselje: *Medvode*

Občina: *Medvode*

Ime: *Medvode – arheološko najdišče Svetje*

Področje: *A*

Obdobje: *prazgodovina, rimsko obdobje*

Pod vodstvom ekipe ZVKDS, CPA, RO Ljubljana, so bile junija 2009 na območju predvidene gradnje dvostanovjske hiše na parc. št. 141/1 in 141/2, k. o. Medvode, izvedene predhodne arheološke raziskave. S podpovršinskim in površinskim terenskim pregledom smo odkrili več arheoloških struktur in najdb, ki pripadajo obdobju bronaste dobe in predstavljajo del prazgodovinske naselbine. Med bronastodobne arheološke strukture sodijo manjša stojka, del stanovjskega objekta s tlakovanjem in več kulturnih plasti s prazgodovinskim značajem. Stojka 013, 014, odkrita v sondi 8, je vsebovala drobce oglja in manjše kose hišnega lepa. Na vrhu stojke je ležala večja žrmlja iz finega peščenjaka. Stojka kaže na obstoj nadzemnih struktur v bronastodobni naselbini. V sondi 7 smo odkrili plast večjih oblic in prodnikov, SE 011, med katerimi so ležali odlomki bronastodobne okrašene in neokrašene lončenine, zlomljene žrmlje in brusi.

Najverjetneje smo s sondažnim izkopom naleteli na tlakovanje znotraj prazgodovinskega stanovjskega objekta. Pod novodobnimi plastmi smo prepoznali več razmeroma debelih kulturnih plasti z bronastodobnimi najdbami ter večjimi koncentracijami oglja in drobcov keramike: SE 007, 009, 016, 017, 024. Najverjetneje gre za del arheoloških struktur, jam ali plasti, morda del hodnih površin, prav tako iz časa bronaste dobe. Z raziskavo v obliki izkopa ročnih sond v velikosti 1 x 1 m nismo dobili dovolj podatkov, da bi te plasti oziroma strukture lahko natančneje opredelili.

Ob posegih v arheološke plasti smo naleteli na večje število arheoloških najdb: odlomke neokrašene in okrašene lončenine, bruse za obdelavo kamnitega orodja, žrmlje za pripravo hrane ter kremenasta jedra in odbitke. Na podlagi tipoloških značilnosti jih lahko uvrstimo v prvo polovico 2. tisočletja pr. n. š. Ob odstranjevanju ornice smo naleteli tudi na številne odlomke antične lončenine in odlomke antične opeke, kar kaže, da so v neposredni bližini tudi arheološke strukture iz rimske dobe.

Geološko osnovo predstavlja čvrsta rumena ilovica, na severnem delu parc. št. 141/1, k. o. Medvode, pa smo ponekod že na globini 53 cm naleteli na arheološko sterilne prodnate rečne nanose.

Vzhodno od pregledanega območja so v letu 2007 pod vodstvom ZVKDS in v sodelovanju s podjetjem Tica Sistemi, d. o. o., potekala zaščitna arheološka izkopavanja, s katerimi je bila odkrita večja prazgodovinska naselbina s pripadajočimi strukturami, ostalinami hiš in drobnimi najdbami, ki sodijo v čas prve polovice 2. tisočletja pr. n. š., torej so iz istega časa kot zgoraj omenjene ostaline, odkrite v letu 2009. Na podlagi novo pridobljenih podatkov sklepamo, da je bila bronastodobna naselbina večjega obsega ter se je širila daleč proti zahodu, čez rob meje zaščitnega območja Medvode – arheološko najdišče Svetje (EŠD 22861). Še vedno ohranjeni sledovi življenja iz obdobja bronaste dobe, kljub gospodarskemu razvoju naselja Medvode, so neprecenljivega pomena, kar kaže tudi razsežnost same naselbine. V začetku leta 2010 je ZVKDS, OE Ljubljana, podal predlog za razširitev registriranega območja kulturne dediščine Medvode – arheološko najdišče Svetje (EŠD 22861) proti zahodu, kjer so še nepozidana travnata območja, na podlagi odločbe Ministrstva za kulturo pa bodo v letu 2010 na območju predvidene gradbene jame potekala zaščitna arheološka izkopavanja.

Alja Zorž

Medvode, arheološko najdišče Svetje, pogled na območje raziskav proti severu (foto: A. Žorž)

117

EŠD: 9562

Naselje: *Metlika*

Občina: *Metlika*

Ime: *Metlika – arheološko najdišče Metlika*

Področje: *A*

Obdobje: *prazgodovina, rimsko obdobje, novi vek*

Arheološki ekstenzivni terenski pregled na območju spremembe in dopolnitve zazidalnega načrta Bočka – Metlika (SDZN) je na območju 12,5 ha opravila ekipa ZVKDS, OE Novo mesto, pod vodstvom Mihe Murka, univ. dipl. arheologa, in pod strokovnim nadzorom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Dela so potekala 17. in 18. januarja 2008.

Trasa poteka po geološko enotnem terenu, po vrtačstem in travnatem terenu, ki se postopoma dviguje proti vzpetini Bočka proti severozahodu. Lokacija leži severovzhodno od glavne ceste Metlika–Novo Mesto, geološko jo označujejo stromatolitski dolomiti.

Ugotovljene arheološke sledi

1. Arheološko najdišče Bočka 1 (ZE I/A3, I/C13, I/A15, I/A16, I/C17, I/C18, I/A19, I/C19, I/A26, I/B26, I/A27, parc. št. 1027, 435, 438, 440, 428/1, k. o. Metlika) – 1 fragment prazgodovinske keramike, 4 fragmenti rimskodobne keramike in 7 fragmentov rimskodobnega gradbenega materiala nakazujejo na potencialno prazgodovinsko

in rimskodobno arheološko najdišče, verjetno naselbinske narave.

2. Arheološko najdišče Bočka 2 (ZE II/C10, parc. št. 473, k. o. Metlika) – 1 fragment rimskodobne keramike nakazuje na potencialno rimskodobno arheološko najdišče, verjetno naselbinske narave.

Philip Mason, Miha Murko, Primož Predan, Ildikó Pintér

118

EŠD: 9562

Naselje: *Metlika*

Občina: *Metlika*

Ime: *Metlika – arheološko najdišče Metlika*

Področje: *A*

Obdobje: *prazgodovina, novi vek*

Lokacija načrtovane gradnje garaže in parkirišča pri zdravstvenem domu Metlika na parc. št. 76/1, 76/2, 76/3, 4281, 4282, 4283, k. o. Metlika, leži znotraj enote kulturne dediščine Metlika – arheološko najdišče Metlika (EŠD 9562). Vrednotenje na območju arheološkega najdišča je bilo opravljeno 17. januarja 2008 pod vodstvom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa, in Mihe Murka, univ. dipl. arheologa. Na lokaciji smo izkopali 4 testne jarke v velikosti TJ 1 2,7 x 2,3 m, TJ 2 2,5 x 2,2 m, TJ 3 2,8 x 2,3 m, TJ 4 2,1 x 2,8 m.

Ugotovitve

1. V testnih jarkih smo naleteli na koluvij, v katerem pa ni bilo najdenih nobenih neposrednih ali posrednih dokazov o človekovi prisotnosti na tem območju pred poznim srednjim vekom ali zgodnjim novim vekom.

2. Celotna parcela leži na pobočju hriba. Pobočje je terasirano, vidne so tri terase, ki so verjetno nastale v poznem srednjem ali zgodnjem novem veku.

3. Plasti v vseh testnih jarkih ne kažejo na človekovo dejavnost pri njihovem oblikovanju. To dejstvo pa ne izključuje možnosti, da je bilo tudi to območje v preteklosti naseljeno. Gradbeni posegi na tem območju (gradnja gospodarskih poslopij, urejanje teras, gradnja zdravstvenega doma) so močno posegli v samo stratigrafijo ožjega območja.

4. Koluvalna plast leži na globini od 20 do 80 cm, njena povprečna debelina znaša 30 cm. Nad njo je plast recentnega nasutja, ki je nastala pri gradnji teras in pri drugih že zgoraj omenjenih gradbenih delih. V testnih jarkih smo prišli do geološke osnove na globini od 50 do 80 cm.

Za pregledano območje lahko na podlagi odkrite stratifikacije plasti trdimo, da je lokacija zunaj območja intaktnih sledov človekove dejavnosti v prazgodovinskem in rimskem obdobju, vendar v neposredni bližini že odkritega najdišča.

Philip Mason, Miha Murko, Primož Predan, Ildikó Pintér

119

EŠD: 9562

Naselje: *Metlika*

Občina: *Metlika*

Ime: *Metlika – arheološko najdišče Metlika*

Področje: *A*

Obdobje: *srednji vek, novi vek*

Lokacija predvidene gradnje stanovanjske hiše na zemljišču parc. št. 114, k. o. Metlika, leži znotraj enote kulturne dediščine Metlika – arheološko najdišče Metlika (EŠD 9562). Vrednotenje na območju arheološkega najdišča je bilo opravljeno 23. avgusta 2008 pod vodstvom mag. Maše Sakara Sučević, univ. dipl. arheologinje, in nadzorom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Na lokaciji smo izkopali dva testna jarka v velikosti 1 x 1 m.

Ugotovitve

1. V obeh testnih jarkih (TJ 1, TJ 2) smo naleteli na arheološke artefakte. V nobenem izmed testnih jarkov pa nismo zasledili morebitnih arheoloških struktur ali kulturnih plasti. Arheološki artefak-

ti so bili v plasteh SE 001, SE 002 in SE 004. Večinoma gre za recentne arheološke artefakte, največ je prisotne srednjeveške keramike.

2. Ovrednoteno območje leži na strmem pobočju nasproti starega mestnega jedra Metlike. Pobočje se blago spušča od zahoda proti vzhodu. Na območju stoji drvarnica, v okolici pa se razteza sadovnjak. V bližnji preteklosti (pred zasaditvijo sadovnjaka) je bil teren nasipan. Geološka osnova je ponekod vidna na površini.

3. Plasti v testnem jarku kažejo človekovo dejavnost pri njihovem oblikovanju, in sicer nasipavanje. Prav tako sta vidna naravno spiranje in akumulacija prsti s kamni z zahodne smeri proti vzhodni.

4. V testnih jarkih smo prišli do geološke osnove, ki jo tvori zgornji triadni dolomit, že na globini od 17 do 48 cm.

Za pregledano območje lahko na podlagi odkrite stratifikacije plasti trdimo, da leži zunaj območja intaktnih sledov človekove dejavnosti v prazgodovinskem in rimskem obdobju, na podlagi arheoloških artefaktov pa v neposredni bližini lokacije gradnje (na vrhu griča pri cerkvi sv. Roka) domnevamo srednjeveško najdišče.

Philip Mason, Maša Sakara Sučević, Ildikó Pintér

120

EŠD: 9562, 27834

Naselje: *Metlika*

Občina: *Metlika*

Ime: *Metlika – arheološko najdišče Metlika,*

Metlika – arheološko območje Bočka

Področje: *A*

Obdobje: *rimsko obdobje, novi vek*

Območje spremembe in dopolnitve zazidalnega načrta Bočka v Metliki na parc. št. 438 in 1027, k. o. Metlika, leži znotraj enote kulturne dediščine Metlika – arheološko najdišče Metlika (EŠD 9562) in Metlika – arheološko območje Bočka (EŠD 27834). Vrednotenje na območju arheološkega najdišča je bilo opravljeno med 27. in 29. junijem 2008 pod vodstvom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa, in Matevža Lavrinca, univ. dipl. arheologa. Ovrednotili smo severni del območja parc. št. 438, k. o. Metlika, ki je bilo arheološko pozitivno v ekstenzivnem terenskem pregledu. Na lokaciji smo izkopali 6 testnih jarkov v velikosti 2 x 2 m (TJ 1, TJ 3), 2 x 1 m (TJ 2) ter 1 x 1 m (TJ 4, 5, 6).

Ugotovitve

1. V testnih jarkih smo naleteli na arheološke najdbe. V TJ 1, 2, 3, 4 in 5 smo v plasteh SE 001

in 002 odkrili 13 kosov novodobnega gradbenega materiala (opeke), 2 pečnici, 17 kosov novodobne keramike, 2 kosa železa in 1 kos stekla. V testnih jarkih 2, 3, 4, 5 pa smo v plasteh SE 001 in 002 odkrili še 1 fragment rimskodobne keramike ter 5 kosov rimskodobnega gradbenega materiala (opeke).

2. Vseh 6 testnih jarkov smo izkopali na S robu parc. št. 438, k. o. Metlika, tik ob vsekani lokalni makadamski cesti. Ugotovimo lahko, da prav območje med testnimi jarki, v katerih smo odkrili arheološke najdbe (TJ 2, 3, 4, 5), kaže na človekove dejavnosti v rimskem obdobju.

3. Plasti v TJ 1, 2, 3, 4, 5 kažejo primerljivo stratifikacijo. Tik pod rušo naletimo na plast rjave 7,5YR 4/4 zbite, drobljive meljaste ilovice z rimskodobnimi najdbami – SE 002, ki kaže na človekove dejavnosti pri njenem oblikovanju.

4. Geološka osnova v obliki zelo zbite mazave rumenordeče 5YR 4/6 glinaste ilovice z železovimi oksidi se pri večini tesnih jarkov pojavlja na globini 20–80 cm. Plasti v TJ 6 pa govorijo o bistveno globlji stratigrafski sekvenci – plast rjave 7,5YR 4/4 zbite, drobljive meljaste ilovice z 2 odstotkoma grobozrnatega ogletega kamna in 1 odstotkom drobcev oglja se pojavlja še na globini 97 cm.

Gradbeni poseg bo v celoti uničil območje med TJ 3 in 6 na parc. št. 438, k. o. Metlika, zato je treba zgoraj omenjeno območje arheološko sistematično izkopavati.

Philip Mason, Matevž Lavrinc, Ildikó Pintér

121

EŠD: 9562, 27834

Naselje: *Metlika*

Občina: *Metlika*

Ime: *Metlika – arheološko najdišče Metlika,*

Metlika – arheološko območje Bočka

Področje: *A*

Obdobje: *rimsko obdobje, novi vek*

Arheološki intenzivni terenski pregled na potencialnem arheološkem najdišču Bočka 2, znotraj območja spremembe in dopolnitve zazidalnega načrta Bočka v Metliki v velikosti 1 ha je opravila ekipa ZVKDS, OE Novo mesto, pod vodstvom Matevža Lavrinca, univ. dipl. arheologa, in pod strokovnim nadzorom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Dela so potekala 23. aprila 2008. Pregled je potekal po geološko enotnem terenu, večinoma travnatem, delno tudi obdelovanem terenu, severozahodno od Metlike. Lokacijo geološko označuje siv neplastovit apnenec. Ugotovljene arheološke sledi

1. Bočka 2 (ZE I/G1, I1, D3, G3, G4, D5, H7, D9, E9, F9, C10, parc. št. 461/8, 461/7, 471/2, 461/6, 473, k. o. Metlika) – 1 kos rimskodobne keramike, 11 kosov rimskodobnega gradbenega materiala in 1 kos žlindre nakazujejo na potencialno rimskodobno arheološko najdišče, verjetno naselbinske narave.

Philip Mason, Matevž Lavrinc, Ildikó Pintér

122

EŠD: 9562, 27834

Naselje: *Metlika*

Občina: *Metlika*

Ime: *Metlika – arheološko najdišče Metlika,*

Metlika – arheološko območje Bočka

Področje: *A*

Obdobje: *rimsko obdobje, novi vek*

Območje spremembe in dopolnitve zazidalnega načrta Bočka v Metliki leži znotraj enote kulturne dediščine Metlika – arheološko najdišče Metlika (EŠD 9562) in Metlika – arheološko območje Bočka (EŠD 27834). Vrednotenje na potencialnem arheološkem najdišču Bočka 2 na parc. št. 461/8, 461/7, 471/1, 471/2, 473 in 461/6, k. o. Metlika je bilo opravljeno 26. junija 2008 pod vodstvom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa, in Matevža Lavrinca, univ. dipl. arheologa. Na lokaciji smo izkopali 6 testnih jarkov v velikosti 1 x 1 m.

Ugotovitve

1 - V testnih jarkih smo naleteli na arheološke najdbe, ne pa na strukture. Na rimskodobne arheološke najdbe smo naleteli v testnih jarkih 1, 3 in 5. V TJ 2 in TJ 4 smo v plasti SE 002 odkrili le fragmente novodobne keramike in gradbenega materiala ter recentni odpadni material. TJ 6 ni vseboval arheoloških najdb.

1. TJ 1 je bil lociran sredi parc. št. 471/1, k. o. Metlika, TJ 2 pa na severovzhodni strani parc. št. 473, k. o. Metlika. TJ 3 je bil lociran tik pod terasami, na severovzhodnem delu parc. št. 471/2, k. o. Metlika, TJ 4, 5, 6 pa nižje proti JV, na ravninskem delu med parc. št. 461/8 in 461/6, k. o. Metlika.

2. Plasti v TJ 5 in TJ 6 kažejo na sorazmerno plitvo ležečo geološko osnovo, ki jo predstavlja glinasta ilovica z drobci železovih oksidov, ki se pojavi že na globini 30–40 cm, medtem ko smo v TJ 1, 2, 3 in 4 opazili stratigrafsko sekvenco, ki jo poleg ruše in ornice sestavljajo še kolutialne plasti, v katerih smo naleteli na rimskodobne najdbe.

2 - Geološka osnova – glinasta ilovica z drobci železovih oksidov – se pojavlja na globini 30–86

cm. Medtem ko na ravninskem delu na parc. št. 461/7 in 461/8, k. o. Metlika, naletimo na geološko osnovo že na 30 cm, na pobočju pod terasami in proti SV na parc. št. 461/6, k. o. Metlika, pa imamo globljo stratigrafsko sekvenco, kar verjetno kaže na prisotnost vrtače ali druge kraške strukture.

Odkriti arheološki material nakazuje na potencialno rimskodobno arheološko najdišče, verjetno naselbinske narave, ki je po vsej verjetnosti v neposredni bližini območja posega.

Philip Mason, Matevž Lavrinc, Ildikó Pintér

123

EŠD: 20088

Naselje: *Metlika*

Občina: *Metlika*

Ime: *Metlika – hiša Cesta bratstva in enotnosti 43*

Naslov: *Cesta bratstva in enotnosti 43*

Področje: *UA*

Obdobje: *19.–20. stoletje*

Makarjeva hiša s svojo monumentalno arhitekturno zasnovo in lego na vizualno izredno izpostavljenem stičišču Ulice na trg in Prečne poti s Cesto bratstva in enotnosti odločilno sooblikuje severni del metliškega predela na Dragah.

Hišo je po naročilu Daniela Makarja leta 1885 zgradil Giacomo Franz v italijansko obarvani neorenesančni maniri. Hiša ima arkadno pred-dverje, ki je s hlevom vred služilo predvsem uporabnikom nekdanje furmanske ceste, v nadstropju pa so bile sobe za goste. Kasneje so hotel Makar preimenovali v gostilno Pri soncu. Leta 1966 je podjetje Mercator hišo preuredilo v trgovski lokal, ki se ga je prijelo ime Stala. Hiša je danes prazna in v lasti Občine Metlika.

Enonadstropna hiša pravokotnega tlorisa z mezaninom v podstrehi ima čelno fasado v pritličju členjeno z delno odprtimi arkadnimi loki, ki so danes zastekljeni. Čelna stran hiše ima izstopajoči osrednji del, ki je v pritličju prav tako členjen s širokima arkadnima lokoma, v zgornjem delu pa ga krasí ravno zaključena atika z naslikanimi letnicama MDCCCLXXXV (1885), nad katerima je z ometom zakrit napis DANIEL MAKAR. Čelna fasada je v celoti členjena z rustiko in bogato členjenimi okenskimi odprtini. Na ulični fasadi se je v poljih med okni mezanina delno ohranilo štukaturno okrasje v obliki girland. Notranjščina hiše je sicer zaradi donedavne trgovske namembnosti res v dobri meri predelana, vendar pa je zunanjščina hiše v celoti ohranila nekdanji videz in pomen v mestnem prostoru.

Makarjeva hiša v Metliki pred obnovo (foto: T. Golob, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Obnovljena zunanjščina hiše (foto: T. Golob, 2010, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Po pridobitvi lastniške pravice se je Občina Metlika najprej lotila razglasitve Makarjeve hiše za kulturni spomenik lokalnega pomena, za kar je zavod marca 2009 pripravil tudi ustrezne strokovne podlage. Ker je občina hišo namenila kulturnim društvom, so poleti tega leta potekala vzdrževalna dela, ki so obsegala obnovo parketa in beljenje sten v notranjščini objekta ter delno sanacijo strehe z zamenjavo kritine, vzdrževalna dela na zunanjem stavbnem pohištvu in obnovo fasad. Pri obnovi fasad sta se uporabljala JUB-ova tehnologija po navodilih tehnične službe proizvajalca, ki je vsebovala dva prednamaza (Jubosil EX[®] in Jubosil GX[®]), ter zaključni akrilni premaz Revitalcolor AG[®].

Tomaž Golob

124

EŠD: 7653

Naselje: Mežica

Občina: Mežica

Ime: Mežica – šola Partizanska cesta 16

Naslov: Mežica, Partizanska cesta 16

Področje: UA

Obdobje: 20. stoletje

Šola v Mežici predstavlja tako v samem kraju kot v širšem slovenskem prostoru izjemen kulturni spomenik, v prostorskem kontekstu jedra Mežice pa glavno dominantno kraja, podobno kot drugod cerkev ali grad. Načrte za šolsko poslopje je leta 1925 naredil mariborski arhitekt po rodu Čeh, Max Czeike, ki ga je k izbrani obliki navdihnilo okolje. Czeikejevo ustvarjalno širino in oblikovalsko kulturo, ki se odraža v urbanističnih rešitvah, arhitekturnem snovanju in načrtovanju vil in večstanovanjskih objektov, sakralni arhitekturi, adaptacijah, oblikovanju pohištva in keramičnih peči, je zaznati tudi v mežiški šoli. Modernistično razgibano stavbo s štukaturno plastiko na fasadi in bogato stensko poslikavo v »sgraffito« tehniki v okenskih lunetah je dopolnil z izjemnimi detajli v notranjščini.

Leta 2009 je bila obnova šole zaključena. Zaradi funkcije objekta (šola) je bilo v posameznih učilnicah treba zamenjati stropne konstrukcije z armiranobetonskimi ploščami. Pri obnovi fasade smo sledili osnovnim zakonitostim obstoječega ometa in »sgraffito« tehniki v okenskih lunetah. Obnova »sgraffita« in fasade je potekala na podlagi predhodnih raziskav, ki jih je izvedel mag. Viktor Gojkovič, akad. kipar, rest. svetnik. Stavbno

pohištvo v osrednjem delu je bilo v celoti zamenjano in narejeno po vzoru obstoječega, razen glavnih vhodnih vrat, ki so ohranjena in obnovljena. V prehodu za osrednjim šolskim objektom in v stari telovadnici pa je staro stavbno pohištvo le delno zamenjano z novim, narejenim po vzoru

obstoječega. V notranjščini so bile po vzoru obstoječih narejene nove vratnice, ostali elementi, zlasti monumentalno stopnišče, pa so ohranjeni in obnovljeni.

Svetlana Kurelac

Mežica, šola, ulična fasada po obnovi (foto: S. Kurelac)

125

EŠD: 25719

Naselje: Miren

Občina: Miren – Kostanjevica

Ime: Miren – arheološko območje Japnišče

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, srednji vek, novi vek

Na območju predvidene novogradnje na parc. št. 476/1, 476/3 in 476/4, k. o. Miren, smo s predhodnimi arheološkimi raziskavami, ki so bile v dogovoru z odgovorno konservatorko ZVKDS, OE Nova Gorica, izvedene s strojnim izkopom testnih jarkov, na vseh raziskanih parcelah odkrili intaktne arheološke ostaline.

V celoti so bili izkopani trije testni jarki skupne dolžine približno 150 m. Testni jarek 1 smo izko-

pali vzdolž zahodne meje parc. št. 476/4. Teren je bil položen, le na južni strani, v 5 m širokem pasu vzdolž meje s sosednjo parc. št. 475/3, je strmo padel proti jugu. Testni jarek 2 smo izkopali po sredini parc. št. 476/4 in je segal do južne polovice parc. št. 476/3, približno v liniji vzhodne meje parc. št. 476/3. Tu je teren blago padal v smeri proti severu, le na južni strani se je podobno kot pri testnem jarku 1 prevesil in strmo padel proti jugu do nekaj metrov nižje ležeče parc. št. 475/3. Testni jarek 3 smo izkopali na liniji, ki poteka od severnega roba gramoznice na meji med parc. št. 476/4 in 474/1, po sredini parc. št. 476/1. Teren, na katerem smo izkopali sondo, je blago padal v smeri proti severu.

V vseh testnih jarkih smo odkrili predvsem negativne jame, jarke, kotanje, naravne poglobitve v tleh

itd., ki so bili zapolnjeni z aluvialnimi sedimenti in rimskodobnim gradivom (kosi tegul in imbreksov, ometa, malte, lomljenim kamenjem, odlomki posodja, domnevnimi kosi peči, posameznimi živalski ostanke itd.). Distribucija manjših negativov (jam/stojk?, jarkov) je bila omejena na severno polovico parc. št. 476/4, k. o. Miren, medtem ko smo večje in globlje depresije dokumentirali le severno od tod. Ta slika najbrž odraža različno uporabo prostora v preteklosti ter opozarja na obstoj še ohranjenih struktur, ki so povezane z njo.

V testnem jarku 1 smo odkrili dva skeletna grobova. Skeleta sta bila dobro ohranjena, eden je pripadal odrasli osebi, drugi pa otroku. Oba sta bila brez pridatkov, zaradi česar je njuna datacija problematična. Pokojnika sta bila pokopana s pogledom proti vzhodu. Grobovom dajajo post quem datacijo posamezni kosi rimskodobnega opečnega gradbenega materiala, ki smo jih odkrili v njihovem polnilu. Skeletni pokopi v kontekstu opučenih rimskodobnih objektov so bili na vipavskem dokumentirani v več primerih in so navadno datirani v pozno antiko in zgodnji srednji vek. Značilnost zgodnesrednjeveških pokopov naj bi bila med drugim usmerjenost trupel v smeri vzhod-zahod. Posamezne človeške ostanke smo odkrili tudi v testnih jarkih 2 in 3, kar nakazuje, da je bil del grobišča uničen oziroma da so ga poškodovali mlajši posegi v tla. V testnih jarkih 1 in 2 smo na južnem robu raziskanih parcel dokumentirali nasip, ki je najbrž služil za preprečevanje erozije tal. Vendar ne gre izključiti možnosti, da gre za ostanek razmejitve, ki je ločevala grobišče od okolice.

Kljub razširjenemu stališču in predvidevanjem, da je bilo raziskano območje v času prve svetovne vojne prepredeno s strelskimi jarki in drugimi vojaškimi strukturami, arheološko sondiranje tega ni potrdilo. Med izkopom testnih jarkov smo sicer pogosto nalereli na vojne ostanke (predvsem dele eksplozivnih sredstev), vendar ohranjenih struktur nismo odkrili.

Glede na kompleksnost in obseg odkritih arheoloških zapisov je interpretacija najdišča le na podlagi testnih raziskav zelo problematična, zaradi česar je kakršna koli opredelitev najdišča le hipotetična. To ne velja le za manjši del odkritih ostalin, ki kažejo, da je bil del raziskanega prostora v poznem rimskem obdobju ali zgodnjem srednjem veku uporabljen kot grobišče. Redke mlajše najdbe, predvsem pa ostanke iz časa prve svetovne vojne, kažejo na to, da je do ponovne intenzivne uporabe tega prostora prišlo veliko pozneje, šele v novem veku.

Tomaž Fabec

126

EŠD: 17660

Naselje: Miren

Občina: Miren – Kostanjevica

Ime: Miren – arheološko najdišče ob pokopališču

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, srednji vek, novi vek

Na območju širitve pokopališča in gradnje mrliške vežice v Mirnu, parc. št. 261/1 in 652/16, k. o. Miren, smo v skladu s kulturnovarstvenimi pogoji odgovorne konservatorke OE Nova Gorica izvedli predhodne arheološke raziskave s predhodnim strojnim sondiranjem terena. Izkopali smo osem testnih jarkov skupne dolžine približno 80 m, ki smo jih postavili pravokotno na južni zid pokopališča z približno medsebojno razdaljo 5 m. Oštevilčili smo jih glede na zaporedje izkopa od vzhoda proti zahodu.

V vseh testnih jarkih smo dokumentirali ostanke ceste, ki je nekoč vodila iz Bukovice v Sovodnje. V njenem nasutju smo odkrili le novoveške najdbe, predvsem dele vojaške opreme iz časa prve svetovne vojne.

Na severnem delu testnih jarkov 1–4 smo dokumentirali ostanek velike jame ali jarka. Njena dokumentirana širina je merila od 3,4 do 5 m, vendar se je jama širila še severno od tod, pod sedanje pokopališče. Vkop smo dokumentirali na različnih globinah, od 0,7 do 1,2 m pod današnjo površino. Kjer smo dosegli dno, je globina jame merila vsaj 1,5 m. V depozitu, ki jo je zapolnjeval, smo odkrili posamezne rimskodobne najdbe, predvsem odlomke opečnega gradbenega materiala, črepinje amfor ter redke odlomke kuhinjskih posod. Podobne zapise smo dokumentirali tudi med izkopom drugih jarkov. Z izkopom jarkov 7 in 8 smo odkrili del še večje jame, ki je v smeri sever-jug merila kar 7 m in se je širila zunaj območja naših raziskav, proti severu in zahodu. Globoka je bila vsaj 1,3 m, vendar njenega dna nismo dosegli. Tudi tu smo v njenem polnilu odkrili rimskodobne najdbe.

Interpretacija odkritih ostalin ostaja odprta, predvsem zato, ker narava predhodnih raziskav nudi le zelo omejen in fragmentaren vpogled v odkrite zapise. Na podlagi stratigrafskih opažanj bi lahko predvidevali, da gre za ostanke rimskodobne poselitve, glede na naselbinsko naravo najdb pa so lahko tudi bistveno mlajše. Morda bi odkrite zapise lahko interpretirali kot ostanek izkopov za rečni gramoz, saj so bile jame vkopane v aluvialni depozit, v katerem so se izmenjavale plasti mivke, peska in proda.

Tudi v testnem jarku 6 smo dokumentirali jamo v geološki podlagi, ki je bila globoka vsaj 1,3 m in široka 2 m. V depozitu, ki ga je zapolnjeval, smo odkrili posamezne rimskodobne najdbe, na severnem robu vkopa pa je bilo več odlomkov ostenja in ročaja amfore tipa Dressel 6B. V tem polnilu smo odkrili tudi človeški skelet. Grob je bil vkopan v zgornji del polnila jame, meje grobne jame pa so bile izredno slabo vidne. Tako je bilo najbrž zato, ker je bil grob ponovno zasut z istim izkopanim materialom, kar navsezadnje dokazujejo tudi odlomki rimskega gradbenega materiala v njem. Pokojnik je bil pokopan v skrčeni obliki, brez pridakov. Skrčen trup je ležal z glavo v smeri proti vzhodu in s pogledom proti severu. Ohranil se je le del skeleta, od polovice prsnega koša navzdol. Časovna opredelitev groba ostaja brez nadaljnjih analiz kostnih ostankov vprašljiva, na podlagi njegove stratigrafske lege in ostankov v njem lahko le sklepamo, da je mlajši od rimske dobe. Glede na bližino pokopališča ne smemo tudi izključiti možnosti, da je morda celo novoveški.

Tomaž Fabec, Vesna Tratnik

127

EŠD: 8025

Naselje: Mislinjska Dobrava

Občina: Slovenj Gradec

Ime: Dobrovska vas – kozolec pri domačiji

Dobrovska vas 94

Naslov: Dobrovska vas 94

Področje: E

Obdobje: tretja četrtina 19. stoletja, 1874

V Dobrovski vasi pri Slovenj Gradcu se je na Pungartnikovi kmetiji v izvorni obliki ohranil mogočen dvojni kozolec s štirimi pari oken. Lesena nadstropna stavba ima tesano travmno konstrukcijo, vezano z lesenimi ročno izdelanimi klini, in izjemne, dekorativno oblikovane stavbne elemente: konzole, izrezljana čelna zatrepa ter značilne stavbne dele, omrežene z lesenimi križi. Kozolec prekriva dvokapna čopasta streha, na kateri se je med novejšo neustrezno kritino ohranilo nekaj izvornih opečnih bobrovcev, ki naj bi jih na kmetiji izdelali sami. Kozolec, v preteklosti nepogrešljiv sestavni del vsakega kmečkega gospodarstva, spada med starejše tovrstne stavbe na širšem območju. Kozolec, razglašen spomenik, je med drugim pomemben tudi zaradi točne datacije in označitve imena tesarskega mojstra, vrezanih in z rdečo barvo poudarjenih v prečnem tramu znotraj objekta. Izpričana letnica gradnje je 1874, tesar je bil Matija Avberšek.

V letu 2009 je v okviru projekta Ministrstva za kmetijstvo in Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja potekala obnovitvena akcija vseh poškodovanih ali dotrajanih delov Pungartnikovega kozolca. Med najboljše posege spadata zamenjava strešne kritine, vključno z letvami, pri čemer je obstoječo kritino nadomestila nova klasična opeka – bobrovec, ter izvedba klasičnega strelovoda. Obnova je zajemala tudi zamenjavo zaradi starosti preperelih lesenih podov med etažami, popravilo in sanacijo strešne konstrukcije in obnovo dekorativno izrezljanih čelnih zatrepov. Pri posegih so izvajalci upoštevali kulturnovarstvena navodila spomeniške službe in vse na novo izvedene lesene elemente izdelali po vzoru originalov. Uporabljali so se izvorni materiali in klasične metode dela.

S sanacijo vitalnih delov lesenega kozolca in njegovim ustreznim zavarovanjem pred ognjem (izvedba strelovoda, ki ga prej ni bilo) smo dosegli, da se bo objekt ohranil še naslednjim rodovom. Ker ni več v funkciji, so mu lastniki, ki si zelo prizadevajo za njegovo ohranitev, namenili novo namembnost v okviru pedagoške in muzejske dejavnosti.

Obnovitvena dela so izvajali:

1. Rudolf Franc, s. p., Splošna gradbena dejavnost, Sv. Danijel 71/a, 2371 Trbonje,
2. Elpos, Grešovnik, Alojz, s. p., Glavni trg 18, 2380 Slovenj Gradec,
3. lastniki kozolca (obnova lesenih dekorativnih elementov).

Lilijana Medved

128

EŠD: /

Naselje: Mlaka pri Kočevski Reki

Občina: Kočevje

Ime: Mlaka pri Kočevski Reki – Grčmanova jama

Področje: A

Obdobje: bronasta doba, železna doba

V novembru 2009 je Bojan Grčman iz Prigorice pri Ribnici odkril novo jamo na parc. št. 2543/1, k. o. Koče. Meritve in izris jame je opravil Jamarški klub Krka. Jama so poimenovali Grčmanova jama (v fazi vpisa v jamarski register). Jama leži na zahodnem pobočju Visokega vrha, severno od naselja Mlake pri Kočevski Reki. Jama ima v večji steni dva vhoda. Zgornji vhod ima dimenzije 1,4 x 3,9 m, spodnji, skozi katerega vstopamo v jamo, pa je velik 5 x 1,7 m. Vhodni rov je dolg približno petdeset metrov. Približno 18 m od vhoda se jama razcepi proti severozahodu v daljši rov, ki je dolg približno 68 m.

Lončena posoda iz Grčmanove jame (foto: M. Pergar)

Ob ogledu jame so jamarji med podornim kamenjem v vhodnem rovu odkrili koščeno šilo, bronasto iglo, vijček, dva brusa z luknjo in bikonično posodico z ročajem ter koščeno orodje iz jelenovega rogovja. Večino najdb preliminarno datiramo v čas bronaste in železne dobe, starejša bi lahko bila bikonična posodica z ročajem, vendar bo podrobnejša časovna opredelitev mogoča šele po odstranitvi sige, ki prekriva celotno površino posode. Lokacija je zaradi dobre dostopnosti ogrožena in bo podrobno predstavljena skupaj z odkritimi artefakti potem, ko bo dosežen dogovor z lokalnim jamskim klubom, kako najbolje zaščititi novo arheološko lokacijo. Najdbe začasno hrani ZVKDS, OE Ljubljana.

Mitja Pergar

129

EŠD: 2051

Naselje: **Mokronog**

Občina: **Mokronog Trebelno**

Ime: **Mokronog – cerkev sv. Egidija**

Področje: **UA**

Obdobje: **19.–20. stoletja**

Leta 1994 je župnijski urad Mokronog brez vednosti takratnega Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto izvedel prenovo

cerkvenih fasad in pri tem odbil vse omete ter jih nadomestil z novim, fino zaribanim ometom iz apnene cementne malte. Fasad tedaj niso prebelili, so pa okoli župnijske cerkve izvedli zračno kineto in na zvoniku zgradili novo armiranobetonsko ograjo z novimi dekorativnimi betonskimi krog-lami, stare pa so postavili pred čelno fasado. Ker je fasadni omet po sestavi in lastnostih povsem nprimeren za tovrstni objekt, so se na njem kmalu začele pojavljati razpoke; na to je zavod opozoril Župnijski urad Mokronog že leta 1999 ob prenovi cerkvene notranjščine in tedaj tudi predlagal način njegove sanacije (Varstvo spomenikov 39–41, Poročila, 2006, str. 112–114). Župnijski urad se je sanacije fasadnega ometa lotil šele leta 2009 in pri tem upošteval takratna navodila zavoda. Ker ob obnovi leta 1994 ni bilo mogoče izdelati ustrezne stratigrafije fasadnih ometov in beležev, so pri barvni rekonstrukciji cerkvenih fasad pomagale kolorirane razglednice izpred prve svetovne vojne ter arhitekturna in likovna študija cerkvene arhitekture, njenega vpliva na pojavnost trškega prostora ter osvetljenosti cerkve v različnih letnih časih in dnevni urah.

Monumentalna, klasicistično zasnovana cerkev pomembno sooblikuje osrednji trški prostor Mokronoga in s svojo nekoliko privzdignjeno lego na zgornjem delu trga pod hribom z grajskimi ruševinami odločilno vpliva na veduto kraja.

Ker je večji del cerkve v senci grajskega hriba, je bila sprejeta odločitev, naj se cerkev prebeli v svetlejšem sivem odtenku, zvonik pa naj ostane bel, da se tako poudari dialog s kamnito rustiko v spodnjem delu zvonika. Ker so tudi na cerkvi podstrešni venci in pilastrini tonirani v ubito beli

barvi, se je z opisano barvno členitvijo ustvarila sivobela kombinacija fasadnih barv, ki so nekoliko omilile zelo skopo členjeno cerkveno. Izvajalec je fasado prebelil z mikroarmirano silikatno barvo REVITALCOLOR SI® proizvajalca JUB, d. o. o.
Tomaž Golob

Kolorirana razglednica zgornjega dela trga Mokronog z župnijsko cerkvijo sv. Egidija z začetka 20. stoletja (Knjižnica Mirana Jarca, Posebne zbirke Boga Komelja)

Mokronog, cerkev sv. Egidija z nebeljenimi fasadnimi ometi iz leta 1994 (foto: T. Golob, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Obnovljene cerkvene fasade, jeseni 2009 (foto: T. Golob, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

130

EŠD: 2788

Naselje: *Morava*Občina: *Kočevje*Ime: *Morava – ruševine cerkve Sv. trojice*Področje: *A*Obdobje: *novi vek*

Za potrebe gradnje kapelice in ureditve vaškega jedra v Moravi so bile v letu 2009, na parc. št. 4804, k. o. Novi Lazi, ki leži znotraj območja registrirane enote kulturne dediščine, v Registru nepremične kulturne dediščine vpisane kor Morava – ruševine cerkve Sv. trojice (EŠD 2788), izvedene predhodne arheološke raziskave. Izvajal jih je Zavod za varstvo kulturne dediščine, Center za preventivno arheologijo, potekale pa so v obliki izkopa ročnega testnega jarka za ugotovitev ohranjenosti arhitekturnih ostankov in stratigrafskega zapisa najdišča. Na območju predvidene gradnje kapelice v središču vasi je do leta 1955 stala poznogotska podružnična cerkev Sv. trojice. Njen nastanek se na podlagi letnice na portalu umesča v čas okoli leta 1647. Pravilno orientirana stavba je imela prvotno v tlorisu pravokotno ladjo s petosminskim prezbiterijem, na fasado pa je bila prizidana vhodna lopa. V drugi polovici 17. stoletja ji je bila na zahodno fasado prizidana zaprta vhodna lopa, leta 1902 pa je bil prav tako na zahodu prizidan še pravokoten zvonik. Danes na dvignjenem zemljišču, kjer je stala cerkev, ni več vidnih zidov, v travi pa je bilo vidnih le še nekaj zgornjih površin kamnov zidov. Ročna sonda je bila izkopana na območju južne stranice cerkvene ladje, kjer so bili predvideni ostanki južnega zidu in dela notranjosti. Po odstranitvi travne ruše (SE 001) se je na južni strani testnega jarka pokazala plast peščenega melja z večjimi in manjšimi kamni ter ostanki apnene malte, opeke in stekla (SE 002), na severni polovici je bil tik pod rušo maltni estrih (SE 006), ki je bil zaradi izpostavljenosti spremenljivim pogojem močno poškodovan. Pod plastjo peščenega melja se je na sredini testnega jarka pokazal od 20 do 30 cm širok ostanek temelja (SE 004), južno od njega pa plast sipkega peščenega melja, podobna plasti nad njo. Severno od ostanka temelja je pod estrihom ležala tanka plast zelo temnorjavega peščenega melja z majhnimi kamni in nekaj odlomki lončenine (SE 007). Po odstranitvi ostanka zidu je bilo ugotovljeno, da so ga sestavljali kamni velikosti od 20 x 30 cm do 30 x 60 cm, ki so bili vezani z apneno malto. Pod ostanki temelja in pod SE 007 je ležala apnenčasta skalna osnova (SE 005). Da so graditelji dosegli

zadostno globino, so bili kot priprava na gradnjo najverjetneje na celotnem območju v geološko podlago vklesani jarki za temelje. Na tak način gradnje kaže dejstvo, da je bila, čeprav je teren proti jugu nekoliko padal, tudi na območju testnega jarka zaznavna rahla preoblikovanost skalne podlage pod ostankom temelja (SE 009). Zaradi relativno plitvega stratigrafskega zapisa je mogoče potrditi domnevo, da poznogotska cerkev ni imela predhodnice v zgodnejših obdobjih in da je njena tlorisna oblika od zidave do časa rušenja ostala razmeroma nespremenjena. Čeprav uničenja temelja (SE 008) in plasti rjavega peščenega melja z ostanki malte, kamni in opeko (SE 003) ne bi mogli interpretirati kot klasičen roparski jarek, je vendarle opaziti, da je bil ob rušitvi uničen in odstranjen tudi del temeljev pod nivojem tedanje hodne površine. Zaradi plitve plasti travne ruše nad estrihom in njegove poškodovanosti pa je mogoče sklepati, da ostanki cerkve po rušenju niso bili zasuti, ampak so bili dalj časa izpostavljeni atmosferskim vplivom, dokler ni prišlo do zaraščanja terena. Glede na rezultate, pridobljene s predhodnimi arheološkimi raziskavami, smo pred začetkom del za gradnjo kapelice na omenjenem območju predlagali izvedbo zaščitnih arheoloških izkopavanj.

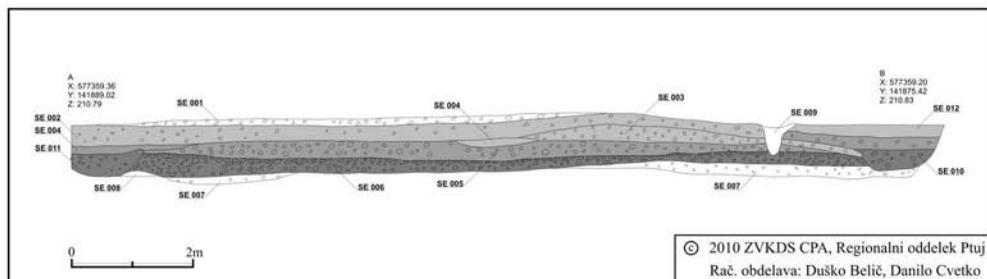
Tadeja Mulh, Tilen Praprotnik

131

EŠD: 6464

Naselje: *Moškanjci*Občina: *Gorišnica*Ime: *Moškanjci – nasip rimske ceste Poetovio–Savaria*Naslov: *parc. št. 100/3, 100/4, 699, 810/12, 843, vse k. o. Moškanjci*Področje: *A*Obdobje: *rimsko obdobje, novi vek*

V času od maja do srede julija 2009 je arheološka ekipa Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Centra za preventivno arheologijo, pod vodstvom Marije Lubšina - Tušek, univ. dipl. arheologinje, opravljala arheološko raziskavo in spremljavo zemeljskih del pred gradnjo kanalizacijskega sistema II Gorišnica v zahodnem predelu naselja Moškanjci, na območju kulturnih spomenikov rimska cesta Poetovio–Savaria, EŠD 6512 ter Moškanjci – ohranjen nasip rimske ceste, EŠD 6464. Gradnja kanalizacije je v območju kulturnih spomenikov v naselju Moškanjci potekala v severnem občestnem svetu današnje ceste Ptuj–Ormož, po delu parc. št. 699, 810/12, južnem robu parc.

Moškanjci, parc. št. 100/3 in 100/4, k. o. Moškanjci. 2009. Vzhodni profil v sondažnem jarku s strukturnimi elementi rimske ceste Poetovio–Savaria (risba: V. Bandelj; računalniška obdelava: D. Belič in D. Cvetko)

št. 834, 100/3 in 100/4, vse k. o. Moškanjci. Izkop sondažnega jarka na delu zemljišč s parc. št. 100/3 in 100/4, k. o. Moškanjci (EŠD 6464), je bil opravljen zaradi ugotovitve stopnje ohranjenosti struktur rimske ceste po ponovni vzpostavitvi njivske površine na parc. št. 100/3 in pred posegi v gradbenem pasu gradnje kanalizacije. Sondažni jarek je bil izkopen deloma strojno in deloma ročno, v velikosti 14,5 x 1,2 m in do 0,95 m pod površino ter dokumentiran s standardnimi metodami arheološke dokumentacije. Odkritih je bilo 12 stratigrafskih enot, od katerih je šest pripadalo ohranjenim strukturnim elementom rimske ceste Poetovio–Savaria (SE 003, 004, 005, 006, 010, 011). Neposredno na geološki podlagi (svetlorjav peščen prod SE 007 in rumeno rjav melj SE 008) so bila dokumentirana prodnata nasutja (SE 006, 005 in 003), ki predstavljajo ohranjeno strukturo rimske ceste v širini 12 metrov in debelini od 0,55 do 0,7 m ter z obcestnima jarkoma (SE 010 in 011) v širini 1,25 m. Temeljno gramozno nasutje (SE 006) se je v južnem predelu naslonilo na greben prodnate geološke osnove (SE 007) in je nekoliko tanjše od nasutja v severnem, kjer se pojavlja bolj meljasta osnova (SE 008). Nasutje je poravnano v širini dobrih 12 metrov in dobro utrjeno, kar kažejo zbiti prodniki pretežno iste velikosti v zgornji polovici in površini plasti (SE 006). Na njej je nasuta plast temnorjavega peščenega proda z redkimi večjimi prodniki (SE 005). V osrednjem zgornjem delu nasutja se pojavlja lečasta, do 1,30 m široka in do 0,15 m vgreznjena poglobitev, zapolnjena z meljem in drobnejšimi prodniki (SE 004). V južnem predelu je obe plasti prekrivalo nasutje rumenorjavega peščenega proda – preostanek tretjega cestnega nasipa (SE 003), ki ga je delno uničilo polpreteklo preoravanje, dodatno pa nedavno ruvanje drevesnih panjev in poravnavanje površine (SE 002, SE 001). Pri ponovni vzpostavitvi njivske obdelovalne površine na delu parc. št. 100/3, k. o. Moškanjci, se je na meji s parc. št. 100/4, k. o. Moškanjci, kjer je travnata površina (s humusom, SE 012), razgalil

razgon (SE 009). Arheoloških artefaktov, ki bi datirali v čas rimske dobe, ni bilo zaslediti.

V izkopanem jarku za kanalizacijo, parc. št. 810/12, 699, k. o. Moškanjci, ki je potekal ob severnem robu sedanjega cestišča magistralne ceste Ptuj–Ormož, so bile dokumentirane le recentno premešane plasti (SE 14–17, 19) kot zasipi vgradnje krajevnega vodovoda in širitve cestišča pred nekaj leti (SE 13). Strukturnih elementov rimske ceste ni bilo zaslediti, kar pomeni, da so bili na obravnavanem prostoru uničeni že s predhodnimi infrastrukturnimi gradnjami.

Arheološko terensko ekipo so sestavljali arheološki tehniki Nataša Svenšek, Vesna Bandelj, Duško Belič in Dejan Kovačič. Pri obdelavi arhiva najdišča so sodelovali še konservatorski tehniki Danilo Cvetko, Mirko Klemenčič in Vera Murko. Poslovna sekretarka Alenka Tušek je pripravila dokumentacijo v skladu z zakonodajo o zagotavljanju varnosti in zdravja pri delu na terenu in druge poslovne in logistične posle. Arhiv najdišča je do končne obdelave v depojskih prostorih ZVKDS, CPA, na Ptujju.

Marija Lubšina - Tušek

132

EŠD: 2072

Naselje: *Mozelj*

Občina: *Kočevje*

Ime: *Mozelj – cerkev sv. Lenarta*

Področje: *R*

Obdobje: *gotika*

Župnijski urad Kočevje se je samoiniciativno odločil za sanacijo notranjega ostenja podružnične cerkve sv. Lenart. V prvi fazi so začeli odstranjevati originalne omete v ladji in prezbiteriju. Notranje ostenje cerkve sv. Lenarta v Mozlju, ki je v zasnovi gotsko, so večkrat prekrili z novimi, kasnejšimi ometi in beleži. Pri delu so naleteli na poslikavo. Na pobudo Župnijskega urada Kočevje in

ZVKDS, OE Ljubljana, smo preverili dejansko stanje, pripravili program restavratorskih del in začeli izvedbo.

Približno 4 do 6 cm pod ometom in beleži sta originalno poslikana poznogotska ometa (2). Gotska ometa so natančno nanesti, ju zalikali in nato poslikali v fresco tehniki. Prvega so nanesti direktno na temeljnik – kamen, naslednjega pa ponekod čez prvega v višino do 5 mm.

Apnena ometa sta tehnološko enaka in na gladko zalikana. Način polaganja barvnih plasti je klasičen, na mokri omet (intonaco), se pa barvno razlikujeta; na prvem ometu so toni v zgodnje-gotskem slogu (barvna skala osnovnih oksidov), na drugem pa se pojavijo tudi mešanice, kot je na primer *caputmortum* ...

Poslikani ometi so v slabem stanju, prvi osnovni je v precejšnji meri podmehurjen, se krūši in odstopa od temeljnika. Barvna plast je večinoma krhka, vidno pa je tudi drobno odpadanje barvne plasti – slika 1 (oksid rdeče). Na celotni površini odkrite poslikave ni sledov sinopije (lahko bi rekli tudi podrisbe, to je risba na plasteh hrapavca – *arriccia*, ki je navadno označevala okvirno razčlenitev celotne kompozicije na predvidene *giornate* ali dnevnice), je pa direktno čez poslikavo (do 5 mm) nanesena

plast intonaca, skupaj z apnenim beležem in pigmenti, ki je delno karbonatizirala – slika 2.

Po primerno postavljenem odru je restavratorska ekipa v dogovoru z naročnikom opravila naslednja konservatorsko-restavratorska dela:

1. mehansko odstranjevanje umazanije in prahu,
2. obšivanje kritičnih mest in robov,
3. kitanje na grobo večjih in globljih poškodb,
4. injektiranje,
5. mehansko odstranjevanje kasnejših ometov, električne napeljave in drugih tujkov z originalnih poslikanih gotskih ometov,
6. mehansko odstranjevanje ostankov beležev, recentnih plasti in sige,
7. nadomeščanje manjkajočih delov originalnih starih ometov z novimi,
8. oblikovanje stikov z originalnimi ometi v nivo,
9. kitanje na grobo in s finim apnenim ometom,
10. toniranje zakitanih površin in približevanje originalni barvi,
11. barvno rekonstruiranje manjkajočih naslikanih rastlinskih elementov in okrasnih bordur,
12. dokumentiranje.

Ljubiša Milić

Mozelj, cerkev sv. Lenarta, levo detalj pred restavratorskim posegom, desno po restavratorskem posegu (foto: L. Milić)

133

ESD: 1713

Naselje: Mrzlava vas

Občina: Brežice

Ime: Mrzlava vas – cerkev Sv. duha

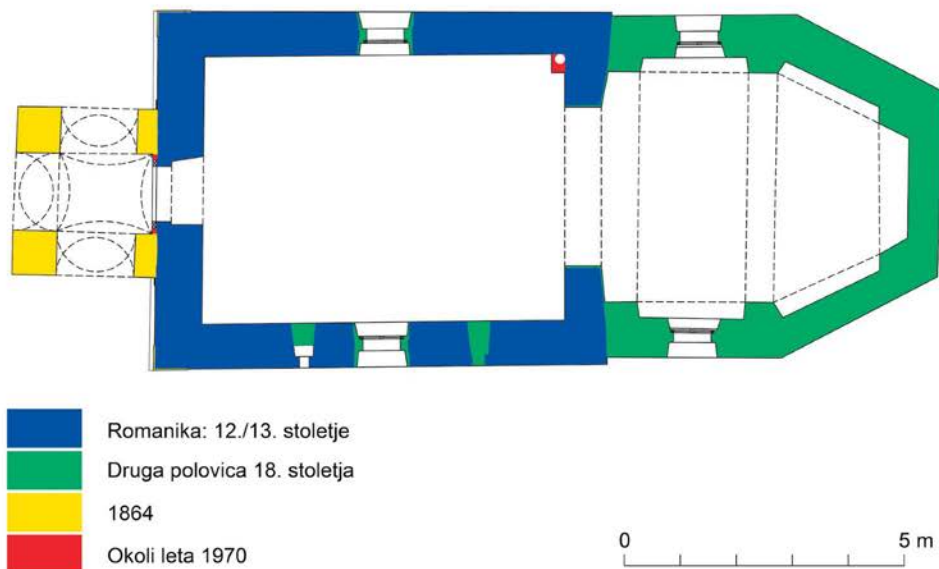
Področje: UA

Obdobje: romanika, 18. stoletje, 19. stoletje

Cerkev Sv. duha v Mrzlavi vasi je bila doslej znana predvsem po pomembnem poznorenesančnem krilnem oltarju iz druge polovice 16. stoletja, ki so ga iz cerkve že leta 1922 prenesli v Ljubljano (danes je v Narodni galeriji). O sami cerkvi pa je bilo znanega bore malo. Stavba stoji jugovzhodno zunaj naselja in je orientirana proti jugovzhodu. Zaradi osamljene lege sredi široke doline predstavlja izrazitejšo likovno točko v prostoru. Prva omemba cerkve sega v leto 1712, ko jo navaja opis župnije Čatež. Pred obnovo cerkve je bilo mogoče ugotoviti, da njeni začetki segajo verjetno v drugo polovico 17. stoletja, v drugi polovici 18. stoletja naj bi bila temeljito predelana, medtem ko naj bi bil zvonik na zahodni strani prizidan v 19. stoletju.

Cerkev sestavljajo pravokotna ladja z ravnim in ometanim stropom, poligonalno sklenjen prezbiterij, obokan z dvema polama čeških kap na notranjih slopih, in zvonik na zahodni strani. Oprema cerkve razen omenjenega krilnega oltarja,

katerega provenienca še ni pojasnjena, ni vredna omembe. Zaradi nestrokovnih obnov pred desetletji je stavba današnje dni dočakala v slabem stanju. Cementni ometi so povečevali prisotnost vlage v spodnjih partijah sten, strešna kritina na ladji in prezbiteriju je bila dotrajana, kar velja tudi za pločevinasto kritino zvonika. Zaradi slabega stanja cerkve so se predstavniki Župnije Čatež ob Savi odločili za temeljitejšo obnovo zunanjščine. Pred tem je marca 2009 ZVKDS pripravil Predlog za razglasitev dvorca Cerina in cerkva v župniji Čatež ob Savi za kulturne spomenike lokalnega pomena, a ga Občina Brežice ni sprejela in je od šestih predlaganih enot dediščine razglasila le eno. Kljub temu smo zaposleni ZVKDS, OE Novo mesto, izvedli osnovno dokumentiranje stanja, ki je zajelo izdelavo arhitekturnega posnetka stanja in fotografsko dokumentacijo ter osnovne raziskave stavbne lupine, zlasti sondiranje beležev in plasti ometov na zunanjščini, s katerimi so na dan prišli zanimivi podatki, pomembni za novo interpretacijo stavbne zgodovine, ter smernice za obnovo fasade. Najprej je bilo ugotovljeno, da je prezbiterij prizidan k starejši ladji. Čas gradnje prezbiterija določa tip obokov, ki so bili značilni za drugo polovico 18. stoletja. Ladja sprva ni kazala starejših elementov, saj je preprost polkrožen portal z ostrimi robovi, prekrit s plastmi beležev in sekundarnim okvirjem vrat, časovno težko

Mrzlava vas, tloris cerkve z vrisanimi stavbnimi fazami (risba: B. Zaletelj; računalniška interpretacija: R. Peskar)

določljiv. Vendar je sondiranje na južni fasadi odkrilo dvoje majhnih ozkih pravokotnih okenskih odprtin, ki jih po tipu in primerjavah s podobnimi na okoliških cerkvah (Velike Malence, sv. Vid nad Čatežem) lahko opredelimo v čas romanike, to je najkasneje v 12. ali 13. stoletje. Tako je cerkev dopolnila sliko romanske arhitekture na skrajnem jugovzhodnem delu Slovenije. Nadaljevanje raziskav je pokazalo, da so na ladji ohranjene tri plasti ometov: močno poškodovan srednjeveški omet, prekrit z grobim apnenim beležem, plast, sočasna z gradnjo prezbiterja, s štirimi plastmi apnenih opleskov, in tanka plast iz novejše zgodovine, ki

ji je treba dodati cementne omete v spodnji polovici sten. Ko so prizidali prezbiterij, so romanski okenci zazidali in v južni in severni ladijski steni prebili dve novi, s čimer so poenotili osvetljavo prostornine. Pomembno je tudi odkritje letnice 1864 na čelni strani zvonika, ki označuje čas njegove gradnje.

Dela so zajela zamenjavo strešne kritine in delno dotrajane lesene strešne konstrukcije ter izdelavo novih žlebov, ki pa so bili na zvoniku kljub navodilom izpeljani precej neposrečeno. Bolje so tekla zidarska dela, saj so bili odstranjeni le cementni ometi, originalni ometi iz 18. stoletja

Mrzlava vas, pogled na cerkev z južne strani po obnovi fasade (foto: R. Peskar)

Mrzlava vas, cerkev Sv. duha, novo odkrito romansko okno po obnovi fasade (foto: R. Peskar)

v zgornji polovici sten pa so ohranjeni v večini. Odstranjeni ometi so bili nadomeščeni z novimi apnenimi ometi tovarne Röfix (Röfix 675, Röfix 380), beljenje fasade pa je bilo izvedeno s silikatnimi barvami v ubito belem tonu istega proizvajalca. Istočasno je bila izvedena tudi drenaža okoli cerkve, vendar žal brez bradavičaste folije, na kar je konservatorski nadzor tudi opozoril. Od romanskih oken, katerih ostenje je bilo klesano iz lokalnega peščenjaka in tonirano v tonu žgane siene, je bilo prezentirano le levo, saj je bilo desno precej poškodovano. Iz njunih profilacij je bilo razbrati, da okni prvotno nista bili zastekljeni. Portal s sivordečo polihromacijo bo predmet posegov sočasno z notranjščino. Dela, ki jih je financirala župnija Čatež ob Savi, so izvajali lokalni samostojni podjetniki, zidarska dela je prevzelo zidarsko podjetje Mihaela Tomšeta iz bližnjih Globočic, drobna restavratorska dela (letnica na zvoniku in obroba romanskega okna) pa zaposleni ZVKDS.

Robert Peskar

134

EŠD: 25816

Naselje: Nazarje

Občina: Nazarje

Ime: Nazarje – Bohačev toplar

Področje: E

Obdobje: druga polovica 19. stoletja

Petega oktobra 2007 je ZVKDS, OE Celje, na vlogo Občine Nazarje izdal kulturnovarstvene pogoje za obnovo Bohačevega toplarja. Na podlagi izdanih pogojev je bila izdelana idejna zasnova avtorja Janeza Groma, absolventa arhitekture.

Na pobudo Občine Nazarje so bile 20. marca 2008 izdelane strokovne podlage za razglasitev kozolca za kulturni spomenik lokalnega pomena, odlok pa je bil sprejet dne 2. aprila 2008. Sledila je izdelava konservatorskega načrta in PGD, PZI projektne dokumentacije, na podlagi katere je Občina Nazarje uspešno kandidirala na razpisu Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano ter pridobila pomembna sredstva za njegovo obnovo.

Mogočen dvojni kozolec – toplar stoji v sklopu nekdanje bogate Bohačeve domačije, ki jo je dal pozidati trgovec Anton Turnšek po letu 1874 (Tone Cevc, Slovenski kozolec, Žirovnica 1993, str. 116). Še v devetdesetih letih 20. stoletja so domačijo sestavljali nadstropna gostilna kvadratnega tlorisa z bogato členjeno fasado, izrazito podolžno gospodarsko poslopje, leseni pomožni objekti, med njimi pa mogočen zidan toplar.

Bohačev toplar, med domačini znan kot Bohačev

kozuc, je po zasnovi in podobi posebnost tako v Zgornji Savinjski dolini kot tudi v širši regiji. Podoben zidan kozolec stoji na Zagajškovi domačiji v Zagaju pri Ponikvi, za katero je značilno, da so jo, tako kot Bohačovo domačijo, gradili furlanski zidarji. Z gradbenorazvojnega in družbenozgodovinskega vidika ter estetskega in prostorskega merila ga uvrščamo med pomembnejše gospodarske stavbe na Slovenskem. Domačija je z leti izgubljala kmečki značaj, konec devetdesetih let 20. stoletja je bilo brez ustreznih soglasij porušeno gospodarsko poslopje, ostala sta le gostilna in kozolec, ki dajeta poudarek v sicer stavbno neizrazitem osrednjem trškem predelu Nazarij. Kozolec je vrsto let propadal brez ustrezne funkcije, končno pa je občina le ugledala svetlobo na koncu predora in začela s konstruktivnimi pobudami, ki so pripeljale do njegove ohranitve, predvsem pa oživitve z novo javno funkcijo. Odprt prostor pod »brano« je namenjen pokriti tržnici, v dveh etažah pa so urejeni galerijski prostori za stalne in občasne razstave.

Toplar je s čelom postavljen pravokotno na lokalno cesto, zasnovan je na tri pare oken z zidanima čeloma ter z vmesnimi hrastovimi stebri, ki so postavljeni na kamnitih podstavkih iz zelenega tufa in peščenjaka. Stranski fasadi sta zidani iz opeke normalnega formata, talni podstavki so iz večjih kamnov. Fasada je gladko zaribana in beljena z apnenim beležem, poseben poudarek pa kozolcu daje bogata ornamentika polkrožnih opečnih lin v treh etažah z obrobo v opečnem barvnem tonu – imitacija opeke normalnega formata na prekladi. Nosilna zidana stebra razmejuje lok širokega razpona. Strešni venec na čelu je polkrožno zaključen. Brana je sestavljena iz mrežastih tramičev, ki so v osrednjem delu zaprti s pokončnimi deskami. Iz brane je bil že pred prenovo mogoč dostop na prostorno podstrešje. Pohodne površine so iz vzdolžno položenih novih krtačenih desk, postavljenih na prečnih tramovnih nosilcih. Ostrešje ima obliko trapeznega poveza, simetrična dvokapnica pa je krita z opečnim bobrovcem. Namesto klasičnih točkovnih ali kovinskih linijskih snegolovov je linijsko nameščen lesen kovanec kol. V sredini slemena je ponovno nameščen originalen strelovod.

Obnova kozolca je temeljila na ohranjanju vseh elementov, funkcija se je podredila prostorski zasnovi in detajlom. Prezentirana je tudi »napaka« v dekoraciji opečnih fasadnih obrob, ki so bile na severnem čelu v določeni fazi dopolnjene, na južni pa ne. Zaradi statičnih problemov, ki so izvirali iz nove namembnosti in obežitve kozolca, so bile najprej podane nemogoče in destruktivne rešitve, ki so temeljile na vpenjanju jeklenih vezi v leseno konstrukcijo. Kasneje smo se s statikom odločili

Bohačev toplar pred obnovo (foto: T. Hohnec)

Bohačev toplar po obnovi (foto: T. Hohnec)

za očem sicer vidno, vendar popolnoma nedestruktivno možnost. Z dodatnimi ročno tesanimi hrastovimi stebri je bila nosilnost utrjena in podprta s spodnje strani vzdolž hodnika. Novi leseni elementi niso barvani, saj z leti les zaradi vremenskih vplivov dobi naravno patinacijo; to je bilo občinskim možem sicer težko razumljivo, saj jih moti »dvo-barvnost« lesa – novega in starega. Težave so bile tudi pri ročnem tesanju lesa, ki ga izvajalec ni obvladal, zato je bilo treba poiskati usposobljenega tesarja Podgrajška.

V kozolcu je v celoti izkoriščeno podstrešje, polkrožne line iz opečnih mrež so ohranjene, dopolnjeni so bili le manjkajoči opečni elementi. Line so zaradi nove funkcije zastekljene z notranje strani. Dostop v prvo etažo je mogoč po sodobno oblikovanih kovinskih in lesenih stopnicah. Po tleh pa sta zbita zemljo zamenjala metlična betonski podstavek za tržne mize in peščen prehod za obiskovalce.

Obnovitvena dela je izvajalo podjetje Remont Celje s podizvajalci.

Tanja Holmec

135

EŠD: 7610

Naselje: Norički Vrh

Občina: Gornja Radgona

Ime: Norički Vrh – Kunejev dvorec

Naslov: Norički Vrh 1

Področje: UA

Obdobje: renesansa, barok (16., 17., 18., 19. stoletje)

Kunejev dvorec je kulturni spomenik lokalnega pomena. Enonadstropen gosposki objekt ima k severni strani prislonjeno gospodarsko poslopje z odprto loggijo. Obdaja ga obsežno dvorišče, ki ga na severni, vzhodni in zahodni strani zamejujejo drevesa, na južni strani pa park, ki ga je v letih 1934 in 1935 zasnovala Ilke Fischenauer. Na južni vstopni strani pot do dvorca zapira visoka kovana ograja iz 19. stoletja. Osemosna fasada kaže pojavnost iz prve polovice 19. stoletja. Stavba je nedvomno starejša, na kar nakazujejo naključni ometi pod obstoječo fasado in tloris kleti s stenami iz kamnite gradnje. V tretji osi glavne vzhodne fasade je vzidan klasicističen kamnit portal z začetka 19. stoletja, ki ga v temenu krasi grb grofa Giesla. Okna v pritličju vzhodne in južne fasade so zaščitena z umetelno izdelanimi železnimi mrežami z začetka 20. stoletja, okna v nadstropju pa so opremljena s polkni. Na zahodni fasadi sta bila do nedavnega prizidana stopnišče v nadstropje in garaža, kar je delovalo iz-

redno moteče. Po zaslugi nekdanje lastnice dvorca Kunejeve je stavba relativno dobro ohranjena. Notranjost dvorca se odlikuje po izjemno kvalitetnem stavbnem pohištvu iz 18. in 19. stoletja.

V klet stopamo na južni strani po betonskih stopnicah z nadstreškom iz časa okoli leta 1900. Klet pokriva opečni banjasti obok, ki ga nosijo trije opečni slopi. Stene kleti so kamnite. Razen prve obočne pole, ki je od ostalega dela ločena s sekundarno steno, so opečni oboki kleti neometani. Pri vstopu v klet naletimo na prvotne kamnite stopnice, ki so vodile v klet v drugi osi glavne vzhodne fasade.

V pritličju je velika veža s pečjo in betonskim tlakom, ki ga sestavlja šahovnica v svetlo- in temnosivi barvi. Iz veže stopamo v bivalne prostore pritličja in na koncu hodnika v nadstropje. Na levi strani hodnika sta sprejemnica in spalnica, desno pa dnevni prostori in kuhinja. Na umetelno izdelanih vratih pritličja iz časa okoli leta 1900 je ohranjeno originalno kositrano baročno okovje iz nekdanje baročne gradbene faze dvorca. Kvalitetno pohištvo je v veliki večini historično iz 19. stoletja, nekaj je tudi baročnih kosov iz 18. stoletja. Prvo nadstropje, piano nobile, zaznamuje tipičen baročni tloris s prehodnimi sobami v centralni osi, v katere stopamo iz hodnika nadstropja. V vseh prostorih so ohranjena kvalitetna visoka dvokrilna vrata s podboji.

Leta 2009 smo izdelali konservatorski program obnove dvorca, v katerem smo predvideli odstranitev motečega stopniščnega prizidka na zahodni fasadi in posledično preoblikovanje okenskih odprtin. Določili smo prezentacijo fasade dvorca iz prve polovice 19. stoletja in videz gospodarskega poslopja iz časa okoli leta 1880 ter zahtevali, naj se vse pohodne površine izvedejo brez betonskih plošč. Na zahodni fasadi, ki je bila degradirana zaradi prizidanega stopnišča in garaže, smo predvideli izdelavo novih okenskih mrež po videzu še ohranjenih na zahodni in južni fasadi in določili odpiranje delno pozidanih kletnih oken. V kleti in pianu nobile dvorca ter gospodarskem posloppju smo določili rušitev vseh sekundarnih sten in ohranitev primarne nosilne funkcije obokov. Za sanacijo obokov smo predvideli lahko nasutje in izdelavo izravnalnih estrihov. Določili smo apnene omete in injiciranje ter sanirne omete na osnovi apna in pucolana.

Skladno z grafičnim delom konservatorskega programa za obnovo dvorca je leta 2009 investitor in lastnik dvorca Dejan Zorko odstranil moteč stopniščni prizidek in garažo ter preoblikoval zahodno fasado dvorca v zadnjo pomembno gradbeno fazo, ki zaznamuje tudi ostale fasade. V pritličju dvorca je vzpostavil primarno komunikacijo v

Norički Vrh, pogled na Kunejev dvorec s severa (foto: S. Simerl)

Pogled na zahodno fasado Kunejevega dvorca pred posegi (foto: S. Simerl)

hodniku pritličja. Konec leta je skladno s konservatorskim programom porušil vse sekundarne stene gospodarskega poslopja in podbetoniral stene gospodarskega pritličja.

Za revitalizacijo kvalitetnega parka ob južni fasadi dvorca je v začetku leta 2010 krajinska arhitektka dr. Tanja Simonič skladno s kulturnovarstvenimi pogoji zavodovega krajinskega arhitekta Mirana Krivca izdelala načrt krajinske arhitekture.

Istočasno smo izdali kulturnovarstveno soglasje na projektno dokumentacijo PGD za obnovo gospodarskega poslopja, v katerem si namerava investitor urediti stanovanje, sanacijo strehe dvorca in gradnjo garaže s shrambo na vzhodni strani dvorišča. Obnovitvena dela se bodo leta 2010 nadaljevala z obnovo gospodarskega poslopja, sanacijo strehe dvorca in gospodarskega poslopja in drenažo okoli celotnega objekta.

Neva Sulič Urek

136

EŠD: 11420

Naselje: Notranje Gorice (Lipe – Curnovec)

Občina: Brezovica (Ljubljana)

Ime: Podpeč – arheološko najdišče Ljubljana

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, srednji in novi vek

V letu 2008 je bil v okviru izdaje kulturnovarstvenih pogojev podjetju JP vodovod-kanalizacija, d. o. o., iz Ljubljane, investitorju sanacije vodovoda med vodarno Brest in Ljubljano na odseku Ljubljana-Curnovec, predpisan intenziven podvodni pregled ogroženega območja struge Ljubljanice vzdolž parc. št. 1706/2, k. o. Trnovsko predmestje. V sodelovanju z ZVKDS, OE Ljubljana, so terenska dela vodili podpisani sodelavci Skupine za podvodno arheologijo ZVKDS ob pomoči geodetskega tehnika, potapljača športnega društva Trident in štirih potapljačev Društva za raziskovanje morja Ljubljana.

V petih delovnih dneh med 1. in 8. oktobrom 2008 so bila med 47 potopi v skupnem trajanju 68 ur opravljena naslednja dela: 1. ekstenzivni pregled širšega območja; 2. odstranjevanje vodne vegetacije in čiščenje recentnih odpadkov na območju intenzivnega pregleda; 3. batigrafske meritve rečne struge in glavnih morfoloških značilnosti obrežja; 4. vzpostavitev mreže kvadrantov v izmeri 5 x 5 m na skupni površini pribl. 25 x 25 m; 5. ročna kolekcija najdb.

Struga reke Ljubljanice poteka od zavojev dolvodno od Podpeči skoraj v ravni črti proti severovzhodu

do Rakove Jelše, kjer se obrne proti severu. Reko na obeh bregovih spremljata obrežna nasipa iz naplavljenih glinenih sedimentov (288,4 m nm. v.), ki jih severno in južno spremlja nižji svet z depresijami (286,3 m nm. v.). Območje posega je tik nad izlivom regulirane struge Iške. Struga Ljubljanice je v tem delu široka od 35 do 40 m, povprečna višina vodne gladine v času srednjega vodostaja pa 286 m nm. v. V najglobljem delu 30 m dolgega, pregledanega območja nad izlivom Iške smo namerili do 6 m globine.

Desna brežina je na celotni pregledani dolžini zelo strma, ponekod celo navpična. Od 10 do 20 m širok kanal v desnem delu struge je sprva globok (280,1 m nm. v.), proti izlivu Iške, kjer ga ne preseka peščeno-prodnat vršaj, pa postaja vedno plitvejši (283 m nm. v.) Kanal, ki ga zapolnjujejo muljasti in peščeni sedimenti, debeli tudi več kot 40 cm, se na sredini struge strmo vzpne v 3–5 m širok in do 2,5 m visok greben. Proti levi brežini greben ponovno strmo pade v nekoliko plitvejši (globok 5,5 m; 280,5 m nm. v.) kanal s širino 5–10 m, ki tvori sedimentacijski del struge in se ponekod položno, ponekod strmo dvigne v levi breg.

Na pregledanem območju je bilo odkrito razmeroma majhno število najdb (152), ki so večinoma ležale na dnu obeh kanalov brez prepoznane medsebojne povezave. Izjemo predstavlja skupina kamnitih ribiških uteži iz zaobljenih prodnikov s stranskima zajedama. Med starejšimi predmeti izstopata fragmentirana železna fibula tipa Beletov vrt in večji odlomek srednjeveškega lonca iz 9.–10. stoletja, med modernimi najdbami pa omenjamo okroglo granato, verjetno model 1914 iz prve svetovne vojne. V skladu z delno odločbo Ministrstva za kulturo so bili najdbe, poročilo in terenska dokumentacija predani v začasno hrambo ZVKDS, OE Ljubljana.

Miran Erič, Andrej Gaspari, Barbara Nadbath

Keltska fibula in mlajša vilica (foto: M. Gasparič)

137

ESD: 11420

Naselje: *Notranje Gorice (Sinja Gorica)*

Občina: *Brezovica (Vrhnika)*

Ime: *Podpeč – arheološko najdišče Ljubljana*

Področje: *A*

Obdobje: *prazgodovina, rimsko obdobje, srednji in novi vek*

V letu 2008 je bil v okviru izdaje kulturnovarstvenih pogojev podjetju Hidrotehnik, d. o. o., iz Ljubljane, investitorju vzdrževalnih del utrjevanja desne brežine Ljubljane ob Sinjegoriških ribnikih pri Vrhniki, predpisan intenziven podvodni pregled ogroženega območja struge Ljubljane vzdolž parc. št. 1100, 1125 in 1865/1, k. o. Verd. V sodelovanju z ZVKDS, OE Ljubljana, so terenska dela vodili podpisani sodelavci Skupine za podvodno arheologijo ZVKDS ob pomoči geodetskega tehnika, štirih potapljačev športnega društva Trident in treh potapljačev Društva za raziskovanje morja Ljubljana.

V desetih delovnih dneh med 5. in 17. septembrom 2008 so bila med 112 potopi v skupnem trajanju 175 ur opravljena naslednja dela: 1. ekstenziven pregled širšega območja; 2. odstranjevanje vodne vegetacije in čiščenje recentnih odpadkov na območju intenzivnega pregleda; 3. batigrafske meritve rečne struge in glavnih

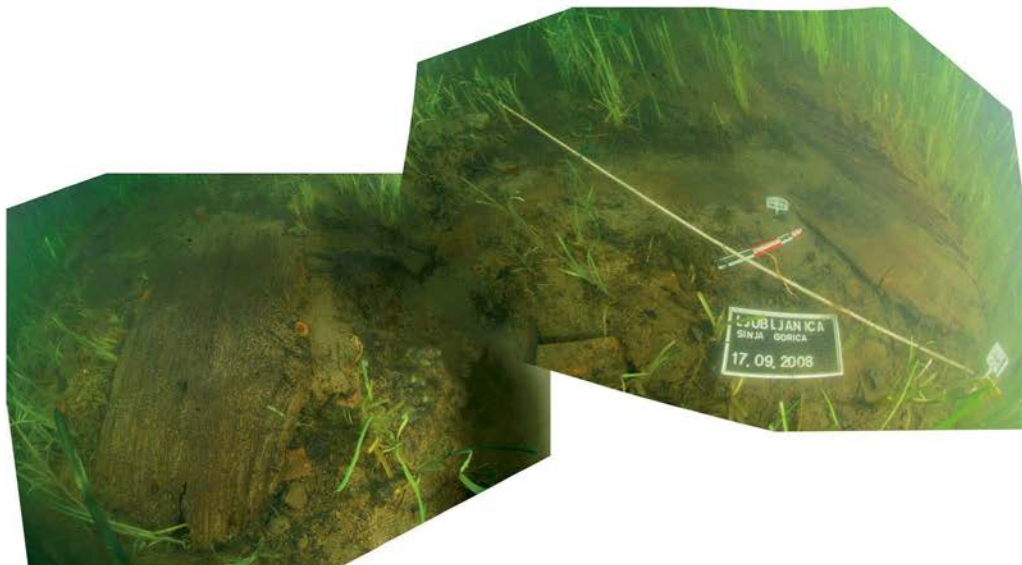
morfoloških značilnosti obrežja; 4. vzpostavitev mreže kvadrantov v izmeri 5 x 5 m na skupni površini približno 200 x 5 m vzdolž desne brežine; 5. ročna kolekcija najdb.

Ljubljana ima na širšem območju Sinjegoriških oziroma Opekarniških ribnikov razmeroma ozko, 15 do 35 m široko strugo, ki je vrezana v poznopleistocenske in zgodnjeholocenske jezerske sedimente, deloma pa v nad njimi ležeče lastne naplavine. Območje južno od struge je bilo spremenjeno v zadnjih desetletjih 19. stoletja in prvi polovici 20. stoletja, ko so za potrebe lokalnih opekarn v bližini Ljubljane sistematično izrabljali sivo glino oziroma jezerske sedimente. Obsežni, do 10 m globoki kopi so danes zaliti z vodo in spremenjeni v ribnike. Desna brežina je bila v petdesetih letih 20. stoletja utrjena z nizi navpičnih lesenih pilotov in kamnitimi bloki, ki so se sčasoma na več mestih posuli. Višinska razlika med bregovoma in srednjo gladino reke (290–286 m nm. v.) znaša na območju ribnikov okoli 4 m, globina podvodnega dela struge pa 2,5 do 4 m (283,7–282,2 m nm. v.). Podlaga iz sive do svetlorjave meljaste gline in peščenega melja je izpostavljena le v do 3 x 10 m velikih zaplatah med peščeno-prodnimi in muljastimi sipinami.

Med skupno 1953 najdbami je prazgodovina zastopana z 2 odstotkoma predmetov, rimsko obdobje z 22 odstotki najdb, ostale najdbe pa pripadajo

Dno Ljubljane ob Sinjegoriških ribnikih (foto: O. Musić)

Odkriti del plovila leži vodoravno in pravokotno v desno brežino na globini 2,5 m – 284,11 m nm. v. (foto: O. Musić).

Lesena konica iz tisovine (foto: S. Olič)

poznemu srednjemu veku in mlajšim obdobjem. Med drugim so bili odkriti črepinje eneolitске in bronastodobne keramike, ki se navezujejo na gorvodno ležeče komplekse, nadalje nepoškodovana bronasta fibula tipa Aucissa ter pretežno abradirani kosi namizne in kuhinjske keramike, morda v zvezi z utrjeno naselbino na Dolgih njivah, ter masivna železna (?) pogača – ingot s težo 10,506 kg. Med odkritji po pomembnosti močno izstopata paleolitska lesena konica in rimska transportna ladja. Na skrajnem dolvodnem delu pregledanega območja je bil odkrit vodoravno ležeč segment ladje z ravnim dnom, ki pravokotno sega v desno brežino in je v večjem delu še vedno zakrit s sedimenti. Očiščen del plovila je širok več kot 2 m, leži pa na globini 2,5 m (284,11 m nm. v.). Dno je sestavljeno iz lesenih platic (verjetno iglavca) širine do 40 cm in debeline 4–6 cm. Prehod v bok tvori iz enega kosa lesa iztesana čolnica debeline 4–7 cm in izmerjene višine do 40 cm. Zelo natančno zložene talne platice, ki jih loči komaj zaznaven stik (navidezno brez tesnila), so bile spete z železnimi trakastimi spojkami s pravokotno zavrtimi konci. Dolžina spojk znaša 5–7 cm, širina med 1,3–1,6 cm ter debelina 1–2 mm. Zašiljeni konci so dolgi 2–3 cm. Sodeč po sledovih na robnih površinah platic, so bile spojke nameščene v razmiku 20–30 cm. Na podlagi dokumentiranih dimenzij ocenjujemo, da gre za najmanj 12–16 m dolgo plovilo. Radiometrični AMS ^{14}C dataciji vzorcev lesenih elementov sta pokazali starost 2040 ± 40 BP (Beta-249390), 1σ cal BC 50–cal AD 20 (68 %) in 2σ cal BC 110–cal AD 60 (95 %) ter 2143 ± 26 BC (OxA-19598), 1σ cal BC 211–91 (71,3 %) in 2σ cal BC 206–157 (43,7 %), kar nakazuje uporabo plovila v iztekajočem se 1. stoletju pr. n. š. Raziskave plovila bomo nadaljevali v letu 2009.

Senzacionalna je najdba lepo oblikovane lesene konice sulice, ki po obliki spominja na szeletien-ske kamene konice. Časovno umestitev predmeta v navedeno obdobje paleolitika so potrdile radiometrične raziskave z metodo AMS ^{14}C . Prva datacija laboratorija iz Miami je pokazala, da je les starejši od 43.970 let (Beta-252943; $\delta^{13}\text{C}$ -24.7). Ponovljena datacija v Oxfordu je ponudila rezultat 38.490 ± 330 let (OxA-19866; $\delta^{13}\text{C}$ -26.48). Opredelitev lesa, ki jo je opravil Martin Zupančič z Oddelka za lesarstvo Biotehniške fakultete UL, je pokazala, da je predmet izdelan iz tise, najprimernejše vrste lesa za izdelavo lesenih delov lovske opreme. Po do zdaj znanih podatkih gre za prvo tovrstno najdbo na svetu.

Miran Erič, Andrej Gaspari, Barbara Nadbath, Boštjan Odar

138

ESD: 11420

Naselje: Notranje Gorice (Sinja Gorica)

Občina: Brezovica (Vrhnika)

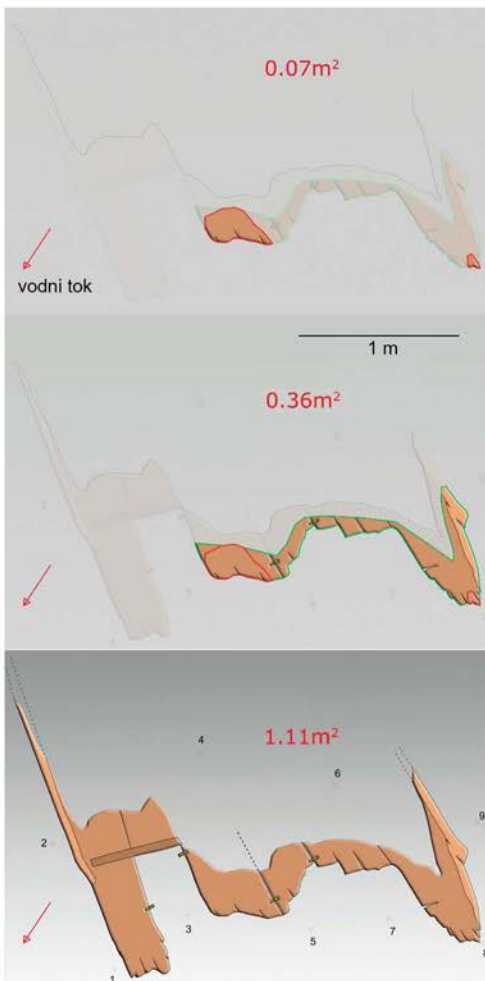
Ime: Podpeč – arheološko najdišče Ljubljana

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Leta 2008 je bilo med ekstenzivnimi pregledi (glej v tej objavi: Sinja Gorica avtorjev M. Erič, A. Gaspari, B. Nadbath) odkrito leseno plovilo z železnimi spojkami, datirano v 1. stoletje pr. n. š.

Po zaključenih delih je investitor vzdrževalnih del utrjevanja desne brežine Ljubljane ob Sinjegoriških ribnikih pri Vrhniku, podjetje Hi-

Odkrivanje površine rimske ladje (računalniška obdelava: M. Erič)

drotehnik, d. o. o., iz Ljubljane, že oktobra 2008 izpeljal prvo fazo utrjevanja brežine ter dela zaustavil okoli 50 m gorvodno od območja, kjer je rimska tovorna ladja.

Na podlagi ocene Skupine za podvodno arheologijo, da so izvedena dela povsem spremenila razmere na območju plovila – gre za spremembe v režimu in jakosti vodnega toka ter spremenjeno resedimentacijo – in s tem povečala ogroženost odkritega plovila, je skupina dala pobudo za ogledni potop z namenom preveriti stanje na mestu odkritja.

Center za preventivno arheologijo ZVKDS je pobudo sprejel in 11. maja 2009 sta pod vodstvom Barbare Nadbath terenski pregled opravila podpisani, podvodja akcije na terenu. in Rok Kovačič. Stanje v strugi Ljubljanice na območju 210 m dolgega odseka pregleda, ki je bil opravljen septembra 2008, je bilo v nekaterih delih spremenjeno skoraj do neprepoznavnosti. Na začetku pregledanega območja gorvodno je bilo opaženo obsežno območje nasipnega materiala v dolžini več kot 50 m in od desnega brega je segalo tudi do 5 m proti sredini struge.

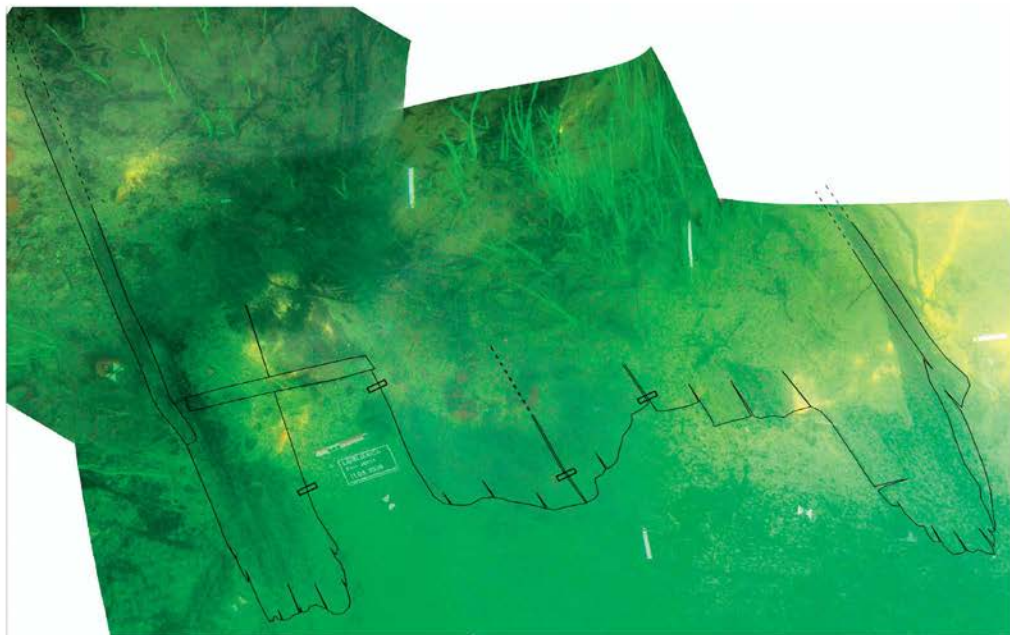
V naslednjih 100 m je bila struga presedimentirana in naplavljenе so bile povsem nove sipine, ki jih med pregledom septembra 2008 nismo opažali. Depo odvrženih strešnikov in opeke je bil komaj prepoznaven. Do tega dela v strugi je tudi narejena

nova brežina. Struga je bila opazno preoblikovana in presedimentirana tudi v zadnjih 100 m pregledanega območja, še zlasti sipina iz zelo mehke usedline ob desni brežini na območju odkritja rimske tovorne ladje. Ugotovili smo, da so razkriti novi deli ladje, predvsem druga čolnica. Platice so bile spodkopane in ponekod smo zabeležili tudi do 5 cm globoke reže. Tudi neposredna bližina ladje je dodobra presedimentirana in v veliki meri odplavljena. Ob odkritju lesnih delov 17. septembra 2008 je bilo izpostavljenе 0,07 m² površine. Za potrditev odkritja plovila smo istega dne odkrili površino v velikosti 0,35 m², ob tokratnem pregledu pa je bilo odkrite že 1,1 m² ladijske površine, toraj kar trikrat več kot na začetku. Vse to se je zgodilo v času od septembra 2008 do maja 2009, torej v samo osmih mesecih.

Za potrebe dokumentiranja stanja ladje smo namestili 9 fototočk in odkrite dele ladje fotografirali. Točke so bile medsebojno izmerjene s tračnim metrom, stanje pa je bilo tudi metrično dokumentirano na tablo.

Razmere v tem delu struge so se močno spremenile in so na ohranitev ladje izjemno slabo vplivale. Razkrita je čedalje večja površina, tok pa močno spodkopava sedanje ležišče ladje. Zagotovo bodo platice in čolnice v veliki nevarnosti, da se odlomijo.

Miran Erič

Ortofoto odkritih površin (foto: R. Kovačič; računalniška obdelava: M. Erič)

Spodkopane platice plovila (foto: R. Kovačič)

139

EŠD: 15636

Naselje: Novo mesto

Občina: Novo mesto

Ime: Novo mesto – arheološko najdišče Gotna vas

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, novi vek

Zaradi predvidene gradnje na območju OLN »Nov stanovanjski kompleks Poganci v Novem mestu«, ki predstavlja večji poseg na robu enote kulturne dediščine Novo mesto – arheološko najdišče Gotna vas (EŠD 15636), je ZVKDS, OE Novo mesto, predpisal predhodno izvedbo sistematičnega arheološkega vrednotenja s sistemom strojnih testnih jarkov. Vrednotenje je bilo opravljeno v času od 5. februarja do 3. marca 2008 pod vodstvom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa, in Slobodana Oliča, univ. dipl. arheologa. Na lokaciji smo izkopali petnajst testnih jarkov širine 2 m ter različne dolžine in globine.

Ugotovitve

1. Na območju, na katerem smo naredili arheološko vrednotenje s testnimi jarki, smo odkrili prazgodovinske in rimskodobne ostanke, ki potrjujejo obstoj kulturnih plasti na obravnavani lokaciji.

2. Na podlagi ugotovljenih arheoloških plasti in odkritih najdb lahko kot arheološko najdišče opredelimo prostor dveh vrtač, ki sta bili zajeti z testnimi jarki 005, 006, 007, 009, 010 (večja vrtača v JZ delu območja) ter 011 (manjša vrtača v osrednjem delu območja). Kot potencialno arheološko zanimivo območje lahko opredelimo prostor, zajet s testnimi jarki 002 in 015 (jugovzhodni del območja), v katerih so bili odkriti samo posamezni fragmenti prazgodovinske keramike.

3. Število, ohranjenost in značaj odkritega gradiva

(fragmenti prazgodovinske lončenine, bronasta fibula) nakazujejo, da je na tej lokaciji prazgodovinsko in rimskodobno arheološko najdišče.

4. V vseh TJ na območju večje vrtače v jugozahodnem delu (TJ 005, 006, 007, 009, 010) so pod plastjo ruše bile prisotne recentne plasti nasutja in recentni posegi – posledica zasipavanja vrtače in izravnave terena. V testnih jarkih 006 in 007 je bila pod recentnimi nasutji ohranjena plast starejše ornice. Pod novejšimi plastmi je ležalo več starejših koluvialnih plasti in paleotla, v katerih se pojavljajo prazgodovinske in rimskodobne najdbe. Stratigrafska sekvenca se končuje s sterilno plastjo glinaste ilovice in dolomitno skalo, ki predstavlja geološko osnovo. Ker plasti v omenjenih testnih jarkih padajo od roba vrtače proti sredini, v posameznih delih nismo uspeli priti do konca kulturnih plasti, čeprav a je bila globina izkopa tudi do 3 m.

5. V TJ 011, izkopanem v manjši vrtači v severozahodnem delu, je pod rušo ležalo več koluvialnih plasti, nastalih po prazgodovinskih obdobjih. Poleg tega smo pod rušo ugotovili tudi nekaj novejših vkopov, ki predstavljajo jaške za infrastrukturo (vodovod, elektrika). Pod zgoraj omenjenimi koluvialnimi plastmi je ležalo več plasti, nastalih v času prazgodovine. Nastale so v daljšem časovnem obdobju kot posledica človekove dejavnosti (paleotla in prazgodovinska hodna površina). Ugotovili smo tudi prazgodovinsko jamo (SE 1119, 1120), vkopano z nivoja prazgodovinske hodne površine, ki nakazuje naselbinski značaj odkritega najdišča. V severnem delu TJ 011, ki je v osrednjem delu manjše vrtače, nam kljub globini izkopa večji od 2,5 m ni uspelo priti do sterilne geološke osnove. To smo ugotovili samo v južnem delu omenjenega testnega jarka, ki je ležal delno na robu vrtače, delno pa zunaj nje.

6. TJ 008 in 012 sta pokazala bolj enostavno stratigrafijo. Plast ruše je ležala neposredno na geološki osnovi. Do odstopanja od opisane stratigrafske sekvence je prišlo samo v jugovzhodnem delu TJ 012, kjer smo pod rušo ugotovili še eno koluvialno plast. V TJ 012 smo poleg tega ugotovili še več infrastrukturnih jaškov (kanalizacija, vodovod, elektrika).

7. V južnem delu raziskanega območja so bili izkopani TJ 001, 002, 003, 004 in 015. V TJ 001 smo pod plastjo ruše ugotovili več kot 2 m debelo plast recentnega nasutja za izravnavo terena. V ostalih TJ pa smo pod plastjo ruše ali ornice odkrili plasti recentnega nasutja, recentne vkopec različnega namena (infrastrukturni jaški, apnenice ipd.) ter ostanke recentnih objektov. Pod recentnimi plastmi in strukturami je bila v TJ 002, 003 in 015 plast

starejše ornice. Nato so sledile koluvialne plasti, ki so ležale na geološki osnovi. V severovzhodnem delu raziskanega območja sta bila TJ 013 in 014, v katerih smo pod plastjo ruše in recentnim nasutjem ugotovili recentno deponijo odpada. V TJ 014 smo pod recentnimi plastmi ugotovili še dve koluvialne plasti ter starejšo jamo (SE 1407, 1408). Na dnu je ležala geološka osnova.

8. Kljub številnim recentnim posegom, ugotovljenim na tej lokaciji, smo v TJ 005, 006, 007, 009 in 010 na območju večje vrtače na jugozahodnem delu območja odkrili intaktne arheološke plasti in strukture iz prazgodovinskega in rimskega obdobja.

9. V TJ 011, na območju manjše vrtače na severozahodnem delu območja, smo odkrili intaktne arheološke plasti in strukture iz prazgodovinskega obdobja.

–10. V jugovzhodnem delu območja v TJ 002 in 015 smo znotraj koluvialnih plasti odkrili posamezne fragmente prazgodovinske keramike.

Gradbeni poseg v vrtači na jugozahodnem delu območja OLN bo v celoti uničil prazgodovinsko in rimskodobno arheološko najdišče na območju TJ 005, 006, 007, 009 in 010. Zato je treba zgoraj omenjeno območje arheološko sistematično izkopavati.

Gradbeni poseg v vrtači na severozahodnem delu območja OLN bo v celoti uničil prazgodovinsko arheološko najdišče na območju TJ 011. Zato je treba zgoraj omenjeno območje arheološko sistematično izkopavati.

Philip Mason, Slobodan Olič, Ildikó Pintér

140

EŠD: 15636

Naselje: Novo mesto

Občina: Novo mesto

Ime: Novo mesto – arheološko najdišče Gotna vas

Naslov: nov stanovanjski kompleks Poganci v

Novem mestu

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, novi vek

Zaščitne arheološke raziskave na območju OPPN »Nov stanovanjski kompleks Poganci« v Novem mestu so bile opravljene zaradi predvidene gradnje novega stanovanjskega kompleksa na tej lokaciji. Da so na tem mestu arheološki ostanki, ki jih je pred gradbenim posegom treba dodatno raziskati, so pokazali rezultati arheološkega vrednotenja s sistemom testnih jarkov, izvedenega v sklopu pripravljanih del v času od 5. februarja do 3. marca 2008. Z arheološkim vrednotenjem so

bili na dveh območjih pregledane lokacije odkriti sledovi prazgodovinske in rimskodobne poselitve, ki so pred začetkom gradnje narekovali izvedbo arheološkega izkopavanja. To je v času od 9. junija do 20. avgusta 2008 pod vodstvom dr. Filipa Masona, univ. dipl. arheologa, in Slobodana Oliča, univ. dipl. arheologa, opravila ekipa ZVKDS, OE Novo mesto, s podizvajalcem Arheološke raziskave Slobodan Olič, s. p. Arheološke raziskave so potekale v skladu z odločbo št. 62240-7/2008 z dne 19. februarja 2008 in jih je v celoti financirala družba Begrad, d. d. Raziskano je bilo območje dveh vrtač, ene na vzhodnem delu (sonda 1) in druge na severnem delu lokacije (sonda 2). Skupno je bilo raziskano 890 m² površine, in sicer 650 m² na vzhodnem delu in 240 m² na severnem delu. Izkop je v sondi 1 segal do globine 6 m, v sondi 2 pa do globine 4,5 m.

Na območju sonde 1 smo poleg sledov recentne uporabe prostora ugotovili več starejših faz. Arheološke najdbe, med katerimi prevladujejo fragmenti keramičnih posod, pričajo o poselitvi tega prostora v času rimske dobe in prazgodovine. Tudi na območju sonde 2 smo odkrili sledove iz prazgodovinskega in rimskega obdobja. Čeprav je sonda 2, enako kot sonda 1, na območju vrtače, smo na tem mestu opazili nekoliko manj izražene geološke aktivnosti. Posledica tega je, da je bil ta prostor bolj primeren za poselitve, kar potrjujejo odkrite prazgodovinske naselbinske strukture.

Z arheološkimi izkopavanji na lokaciji gradnje novega stanovanjskega kompleksa v Pogancih smo odkrili sledove starejše poselitve tega prostora. Na podlagi stratigrafskih podatkov in odkritih najdb lahko ugotavljamo obstoj najmanj dveh poselitenih faz, od katerih mlajšo datiramo v rimsko dobo, starejšo pa v čas prazgodovine, ki jo na podlagi preliminarnega pregleda keramike opredeljujemo v čas zgodnje bronaste dobe.

Philip Mason, Slobodan Olič

141

EŠD: 28468, 28469, 28470

Naselje: Novo mesto

Občina: Novo mesto

Ime: Novo mesto – arheološko najdišče Kovačev

Laz, Novo mesto – arheološko najdišče Gotenski

boršt, Novo mesto – arheološko najdišče Veliki hrib

Naslov: Predhodne arheološke raziskave južnega, vzhodnega in severozahodnega dela PIP za PIC Cirkava

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, srednji vek, novi vek

Predhodne arheološke raziskave so potekale na območju prostorsko izvedbenih pogojev (PIP) za poslovno-industrijsko cono (PIC) Cikava v okviru Občinskega prostorskega načrta Mestne občine Novo mesto in so bile izvedene z ekipo ZVKDS, CPA, RO Nm, med 15. majem in 27. julijem 2009 pod vodstvom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa, konservatorskega svetovalca, in Ildikó Pintér, abs. arheologije (odločba MK št. 62240-124/2009).

ETP smo izvedli na južnem delu PIP za PIC Cikava na površini velikosti 502.250 m², na vzhodnem delu na površini velikosti 68.791 m², na severozahodnem delu na površini velikosti 1084 m². Največji del pregledane površine predstavljajo gozdnate površine. Na vzhodnem delu so bile večinoma travnata površina in nekatere njivske površine. Raziskave z izkopom strojnih testnih jarkov (v nadaljevanju STJ) smo izvedli na parc. št. 312, k. o. Gotna vas, in parc. št. 2158, 2178, k. o. Smolenja vas. Vse strojne testne jarke smo izkopali v vrtačah.

Na pregledanem območju smo v ETP odkrili razmeroma malo arheoloških najdb. Fragmenti prazgodovinske keramike in ožgane gline nakazujejo na prazgodovinsko poselitev tega območja. Na pregledanem območju smo odkrili tudi površinske strukture. Gre za nepravilno pravokotno ploščad in ploščad, dve gomili in glinokop. Na območju pregleda smo izkopali štiri STJ v velikosti: STJ 1: 20 m x 2 m x 2,2 m (parc. št. 2158, k. o. Smolenja vas); STJ 2: 20 m x 2 m x 1,8 m (parc. št. 2178, k. o. Smolenja vas); STJ 3: 10 m x 2 m x 2,4 m (parc. št. 312, k. o. Gotna vas); STJ 4: 14 m x 2 m x 2,4 m (parc. št. 312, k. o. Gotna vas).

V vseh STJ smo naleteli na arheološke najdbe. V STJ 1–4 smo v stratigrafski enoti SE 108–112, 114, 206, 314–319 in 404–409 odkrili fragmente prazgodovinske keramike. Redke arheološke najdbe v najmlajših plasteh STJ so recentne narave.

V STJ 1–4 smo odkrili koluvij in paleotla z drobcu oglja in ožgane gline ter kose železove rude brez recentnega materiala, vendar s prazgodovinsko keramiko.

V STJ 1 in 4 smo odkrili arheološke strukture. Arheološke strukture – štiri jame za stojke v STJ 1 (SE 106/107, 109/110, 115/116, 120/121) – so povezane z zgornjimi površinami koluvialnih plasti tik pod posameznimi plasti paleotal. Arheološke strukture – tri jame za stojke v STJ 4 (SE 411/412, 413/414, 415/416) – so na globini 2,4 m, pod najstarejšimi paleotlemi in pod koluvialno plastjo ter presekajo koluvialno plast. Stratigrafski položaj struktur in najdb govori v

prid prazgodovinske datacije.

V STJ 1–4 smo odkrili več plasti koluvijev z drobcu oglja in ožgane gline brez recentnega materiala, ki so razdeljeni s tremi fazami formacije paleotal oziroma nasosom resedimenta paleotal. Zgornja plast paleotal (SE 105, 205, 305, 402) je recentnega nastanka in brez materiala, druge so pa nastale v prazgodovini in vsebujejo oglje ter fragmente prazgodovinske keramike. V vseh štirih STJ so kraške strukture – vrtače. Geološko osnovo predstavljata glina ali ilovnata glina, ki se pojavita na globini 35–65 cm na robovih vrtačah, skupaj z apnencem – živo skalo. V najglobljem delu strojnih STJ – v globini 2,40 m – nismo dosegli geološke osnove.

Ugotovljene arheološke sledi

1. Novo mesto – arheološko najdišče Kovačev Laz (EŠD: 28468)

Ploščad, dve gomili (?) in novoveški glinokop (ZE II/E41, II/E43, II/F44, II/F46, II/F43, II/F45, II/G44, parc. št. 2172, 2173, 2174, 2176/1, 312, k. o. Smolenja vas) so območje prazgodovinskega arheološkega najdišča.

2. Novo mesto – arheološko najdišče Gotenski boršt (EŠD: 28469)

Ploščad z nasipom (ZE II/G20, II/G22, parc. št. 312, k. o. Gotna vas), območje prazgodovinskih najdb naselbinske narave (ZE II/K29, parc. št. 312, k. o. Gotna vas) ter območje prazgodovinskih plasti in struktur naselbinske narave v vrtači (STJ 3 in 4, parc. št. 312, k. o. Gotna vas) je območje prazgodovinskega arheološkega najdišča.

3. Novo mesto – arheološko najdišče Veliki hrib (EŠD: 28470)

Območje prazgodovinskih plasti in struktur naselbinske narave v vrtači (STJ 3 in 4, parc. št. 2157, 2158, 2178, k. o. Smolenja) je območje prazgodovinskega arheološkega najdišča.

Philip Mason, Ildikó Pintér

142

EŠD: 15640

Naselje: Novo mesto

Občina: Novo mesto

Ime: Novo mesto – arheološko območje Žabja vas

Naslov: Predhodne arheološke raziskave zahodnega dela PIP za PIC Cikava in dela koridorja III.

razvojnne osi ob zahodnem delu PIP za PIC Cikava

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, novi vek

Predhodne arheološke raziskave so potekale na območju zahodnega dela PIP za PIC Cikava (12.884 m²) in na delu koridorja III. razvojne osi

ob Zahodnem delu PIP za PIC Cikava (12.793 m²), na območju registrirane enote kulturne dediščine Novo mesto – arheološko območje Žabja vas (EŠD 15640). Predhodne arheološke raziskave so bile izvedene z ekipo ZVKDS, CPA, RO Nm, pod vodstvom dr. Filipa Masona, univ. dipl. arheologa, konservatorskega svetovalca in Ildikó Pintér, abs. arheologije (odločba MK št. 62240-85/2009).

ITP je zaobjel parc. št. 2000/1, 2000/2, 2001/6, 2005/1, 2006/1, k. o. Smolenja vas, vzhodno od obstoječe obrtno-industrijske cone Cikava. Večji del pregledane površine predstavljajo njivske površine, manjši del pa predstavljajo travniške površine.

Površinski znaki, povezani z razorano geološko osnovo, so vidni na območju pobočja na osrednjem delu parc. št. 2005/1, k. o. Smolenja vas. Na območju parc. št. 2006/1, k. o. Smolenja vas, so površinski znaki peska brez večjih kamnov lahko povezani z geološko osnovo ali z morebitnimi objekti na severnem delu parcele.

Rezultati ITP kažejo na obstoj treh koncentracij rimskodobnih in prazgodovinskih najdb na treh območjih: na severovzhodnem delu parc. št. 2005/1, k. o. Smolenja vas, je koncentracija rimskodobnega gradbenega materiala in lončenine, ožgane gline, kamnov tujkov in kremenca (območje 1); v osrednjem delu parc. št. 2005/1, k. o. Smolenja vas, je koncentracija rimskodobnega gradbenega materiala in lončenine (območje 2); na južnem delu parc. št. 2005/1, 2000/1, 2006/1, k. o. Smolenja vas, je koncentracija rimskodobnega gradbenega materiala in lončenine ter ožgane gline, kamnov tujkov, kremenca in kamnitih orodij (območje 3).

Na območju pregleda smo izkopali 19 testnih jarkov (v nadaljevanju TJ) v velikosti 1 x 1 m.

V 17 TJ smo naleteli na arheološke najdbe. V TJ 2 smo v stratigrafski enoti SE 004 in 005 odkrili fragmente rimskodobne keramike, v TJ 15 pa smo v SE 004 našli kos prazgodovinske lončenine – svitka ali piramidalne uteži za statve.

V TJ 2–6, 10–11, 14–15, 17–20 smo odkrili koluvij z drobcii oglja in ožgane gline s prazgodovinskim oziroma rimskodobnim materialom. Arheološke strukture smo odkrili le v TJ 2 – dve jami za stojko in večja jama ali del jarka so na globini 0,90 m. Stratigrafski položaj struktur govori v prid rimskodobne datacije.

V TJ 4–6, 10–11 smo odkrili koluvij z drobcii oglja in ožgane gline brez recentnega materiala, v TJ 6 in 12 pa kraški strukturi – vrtačo ali kal. V TJ 4, 7–10 geološko osnovo predstavljata glina ali ilovnata glina, ki se pojavita na globini 35–65 cm,

na območju TJ 6, 11 in 12 pa geološke osnove nismo dosegli niti v globini več kot 80–90 cm.

V TJ 14–15, 17–20 smo odkrili koluvij z drobcii oglja in ožgane gline s prazgodovinskim oziroma rimskodobnim materialom. V TJ 13 geološko osnovo predstavlja rumenkasto rjava ilovnata glina, ki se pojavi na globini 35 cm. V TJ 17 se pojavi geološka osnova – meljasta ilovica na globini 85 cm, v TJ 15 pa živa skala – dolomit na globini 90 cm.

Ves severovzhodni del parc. št. 2005/1, k. o. Smolenja vas, območje v osrednjem delu parc. št. 2005/1, k. o. Smolenja vas, in južnem delu parc. št. 2000/1, k. o. Smolenja vas, je območje rimskodobnega arheološkega najdišča. Območje na južnem delu parc. št. 2000/1, 2005/1, k. o. Smolenja vas, in na parc. št. 2006/1, k. o. Smolenja vas, je območje prazgodovinskega in rimskodobnega arheološkega najdišča. Gradbeni poseg jih bo v celoti uničil, zato je na zgoraj omenjenih območjih treba izvesti sistematično arheološko izkopavanje.

Philip Mason, Ildikó Pintér

143

EŠD: 494

Naselje: Novo mesto

Občina: Novo mesto

Ime: Novo mesto – cerkev sv. Nikolaja

Naslov: Kapiteljska ulica 1

Področje: R

Obdobje: 16. stoletje

Sliko Sv. Miklavž je Jacopo Robusti Tintoretto naslikal v poznem obdobju svojega ustvarjanja za kapiteljsko cerkev v Novem mestu. Gre za umetnino velikih dimenzij, ki je bila od časa nastanka v 16. stoletju pa vse do 19. stoletja praktično nedotaknjena, nato pa se je začela serija obnov, ki so njen videz za vedno spremenile.

Leta 2008 je bila slika prepeljana v oddelek za štafelajno slikarstvo, Restavratorskega centra ZVKDS. Po prevzemu je bila natančno pregledana. Na sliki so bile izvedene naslednje naravoslovne preiskave: multispektralna analiza (UVF, UVFO, IRF in IRR), rentgenska radiografija, stratigrafija slikovnih plasti in analiza pigmentov, podloge in vezivnega sistema.

Umetnina je naslikana v tehniki mastne jajčne tempere na platno in meri v višino 429 cm, v širino pa 200 cm. Format slike je bil prvotno pravokoten, kasneje pa so na zgornji rob prišli 41 cm visok nepravilen polkrožni zaključek. Na spodnjem robu je bila slika odrezana za približno 15

centimetrov, nato pa je bil rob še dodatno spodvihan za 27 centimetrov. Zaradi te skrajšave so bila stopala sv. Mohorja in Fortunata odrezana, s tem pa je bila porušena celotna slikarska kompozicija. Na levem in desnem spodnjem delu sta bili v sliko zarezani dve pravokotni odprtini velikosti 7 x 5,5 cm. Zaradi takšnih nestrokovnih posegov je bil spodnji rob slike najhujše poškodovan. Kasneje so spodvihani rob zravnali, luknje sanirali z vstavljanjem platnenih koščkov, poškodbe slikovnih plasti pa zakitali in retuširali.

Platno so podlepili z novim platnom, ki pa je na določenih mestih že začelo odstopati od originalnega. Stare retuše in preslikave so sčasoma potemnele, tudi kiti so postali vidni in moteči. Neenakomerno debeli in porumeneli sloji starih neoriginalnih lakov so vplivali na sliko tako, da je izgubila globino in zato postala temna in dvodimenzionalna, poteze čopiča pa zamegljene in neizrazite. Nosilec je bil ohlapen, preperel in na več mestih preluknjan, poškodovani pa sta tudi podlaga in barvna plast.

Natančnemu pregledu slike in analizi pridobljenih rezultatov preiskav sta sledili sondiranje slikovnih plasti in nato odstranjevanje površinskih nečistoč in slojev starih lakov z različnimi sredstvi. Uporabili smo polarna topila aceton in alkohol in nepolarna white spirit ter terpentin ter mešanice topil: aceton in alkohol; raztopino citronske kisline; raztopino triamonijevega citrata; raztopino trietanolamina; alkohol, aceton in amonijak; voščeno milo.

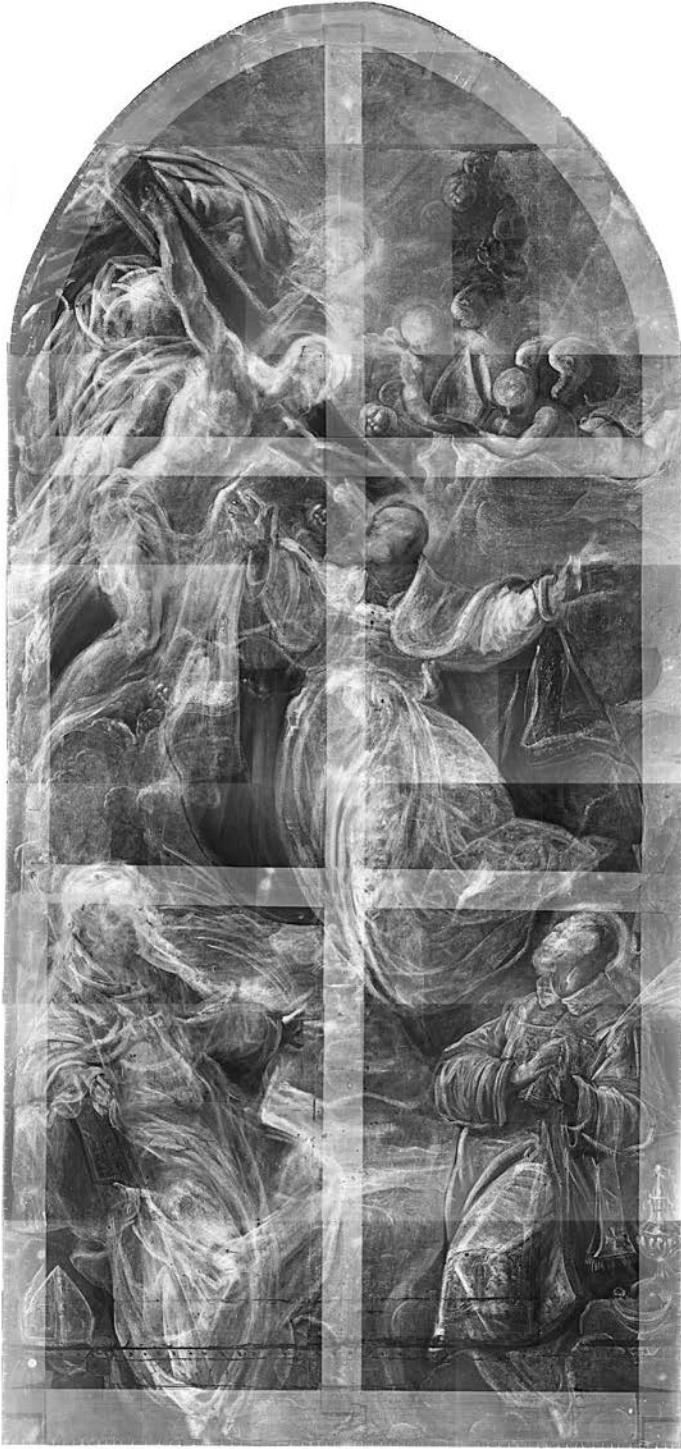
Po postopku odstranjevanja laka so številne nerodno in nestrokovno izvedene retuše, kitanja ter preslikave še bolj izstopali. Najverjetneje je restavrator v preteklosti želel osvežiti barvno plast, predvsem vrhove draperije, ki naj bi bili najsvetlejši. Dolgoročno je bil učinek ravno nasproten, saj je oljna barva sčasoma temnela, to pa je povzročilo vizualno deformacijo draperije. Preslikave so bile izredno težko odstranljive. Ponekod jih je bilo mogoče zmehčati s polarnim gelom (alkoholni gel po recepturi Richarda C. Wolbersa) in odstraniti mehansko, na nekaterih delih draperije Boga Očeta pa so se močno povezale s krhko originalno barvno plastjo in jih ni bilo moč odstraniti, ne da bi original pri tem poškodovali, zato smo jih pustili nedotaknjene. Pri postopku odstranjevanja starih lakov in preslikav nam je bila v veliko pomoč vzporedna kontrola z ultravijolično svetlobo.

Umetnik je za podlago uporabil svetel grund, zaradi česar so barve ohranile svojo intenzivnost. Odstranjevanje nečistoče in debelih plasti starega laka je tako odkrilo kvalitetno Tintorettovo mojstrovino. Žal se je ob tem pokazalo, da so

slikovne plasti v znatno slabšem stanju, kot je bilo sprva videti. Predvsem proti robovom slike so tako uničene, da je bilo videti, kot da določena področja sploh niso poslikana. Na osrednjem delu so v boljšem stanju; poškodbe so manjše, premera 2–5 mm in bolj ali manj enakomerno posejane po vsej površini. Po postopku odstranjevanja površinske nečistoče, starega laka, retuš in preslikav je bilo lice slike zaščitenoz lističi izredno tankega brez kislinkega papirja, premazanega s 4-odstotno raztopino Mowiola 3-83. Sledilo je odstranjevanje podlepljenega platna. Podlepljena tkanina je že sama po sebi odstopala od originalnega nosilca, zato postopek ni bil težaven. Ostanke lepila so bili s hrbtišča originala odstranjeni s skalpeli in s pomočjo rahlega vlaženja. Hrbtišče je bilo nato premazano s sredstvom za utrjevanje slikovnih plasti (15-odstoten Plexisol P 550-40). Porezani šivi nosilca so bili na hrbtišču ojačani s trakovi, izdelanimi iz lepilnega filma (Beva 371 Film) in s trakovi specialnega brez kislinkega papirja. Po odstranjevanju zaščite je bila lepilna masa za utrjevanje slikovnih plasti nanesena tudi na lice slike. Sledila je aktivacija lepilne mase v toplotni nizkotlačni mizi. Po tem postopku so bile slikovne plasti dovolj stabilne, da so bili lahko odstranjeni stari kiti. Poškodbe nosilca so bile nato sanirane z vstavljanjem koščkov platna, ki ima podobne lastnosti kot originalno platno: podobno debelino niti in gostoto tkanja. Tkanina je bila predhodno impregnirana. Koščki platna so bili nato natančno izrezani in vstavljeni v poškodbo tako, da se je smer tkanja niti ujemala s tkanjem na originalnem nosilcu, nato pa so bili s hrbtišča zavarjeni z lepilnim BEVA 371 filmom.

Sledilo je podlepljanje slike z novim platnom. Originalni nosilec je zaradi starosti, poškodb, predvsem pa zaradi številnih restavratorskih posegov v preteklosti zgubil nosilno funkcijo. Izbrano platno (Polyester Fabric P110) je bilo sprva napeto na začasni podokvir in impregnirano z akrilno emulzijo. Na platno je bil z likalnikom apliciran lepilni film Beva 371. Tako pripravljeno novo platno je bilo nato natančno nameščeno na hrbtišče originala, sledila je obdelava slike v nizkotlačni mizi na temperaturi 65 °C. Na tej temperaturi se je lepilni film aktiviral, uporaba pritiska pa je omogočila, da se je novo platno po vsej površini enakomerno povežalo s hrbtiščem originala. Za kitanje poškodb slikovnih plasti je bil uporabljen kit iz akrilne emulzije (Acrylemulsion D498-M) in fino mlete bolonjske krede, pripravljen v obliki goste paste. Po postopku kitanja je bila slika je bila napeta na nov aluminijast podokvir.

Sledilo je podlaganje kot prva faza retuširanja. Za

Rentgenogram slike sv. Miklavža (S. Fister, K. Kavkler)

Zaščita lica slike (foto: E. Frljak)

podlaganje so bili uporabljeni visokokakovostni gvaši. Toni podlaganja so svetlejši in hladnejši od originalnega tona. Ob tem je bilo treba veliko pozornosti posvetiti potezam čopiča, kritnosti in pravilnemu tonskemu podlaganju. Sledila sta lakiranje slike z damar lakom in finalizacija retuše, ki se je izvajala z barvami, pripravljenimi iz kakovostnih pigmentov in kanada balzama. Gradnja retuše se je izvajala na različne načine; v obliki črtic ali pikic (tako imenovana *tratteggio* tehnika), lahko pa tudi kot lazure. Slika je bila na koncu zaščitenjena z damar lakom, ki je bil na lice slike nanesen z ustrezno kompresijsko pištolo.

Konservatorsko-restavratorski posegi na sliki sv. Miklavža so potekali v skladu upoštevanjem sodobnih standardov, ki veljajo v stroki. Uporabljene so bile priporočljive minimalne koncentracije in količine uporabljenih materialov.

Na projektu so sodelovali: vodja enote Jernej Hudolin, kons.-rest. svetovalec, vodja projekta Emina Frljak, kons.-rest., sodelavci ZVKDS, RC, mag. Barbka Gosar Hirci, kons.-rest., dr. Polonca Ropret, višja kons.-rest., Katja Kavkler, kons.-rest., Sonja Fister, kon.-rest. sodel., Mateja Neža Sitar, kons., mag. Nuška Dolenc Kambič, višja kons.-rest., Nuša Saje, kons.-rest., Igor Brozovič, zunanji sodelavci Sanela Hodžić, akad. rest.,

Mateja Vidraj, akad. rest., mag. Andrej Hirci, kons.-rest., Narodna galerija, Zoja Bajde, akad. rest., Tihana Mioč, akad. rest., Janez Novak, Anton Kambič, člani strokovne komisije mag. Marinka Dražumerič, ZVKDS, OE Novo mesto, prof. dr. Silvester Fabian, stolni župnik, Silvester Gabersček, državni podsekretar, Ministrstvo za kulturo, doc. Lucija Močnik Ramovš, ALUO, dr. Barbara Murovec, ZRC SAZU, mag. Miha Pirnat st., ZVKDS RC.

Emina Frljak

144

ESD: 8677

Naselje: *Novo mesto*

Občina: *Novo mesto*

Ime: *Novo mesto – grad Grm*

Naslov: *Skalického ulica 1*

Področje: *UA*

Obdobje: *zadnja četrtina 16. stoletja, 1586, zadnja četrtina 17. stoletja, 1675, druga polovica 18. stoletja*

Grad Grm je začel graditi Krištof Mordaks v drugi polovici 16. stoletja na griču južno od srednjeveškega Novega mesta. Dozidal ga je

Krištofov sin Janez Andrej, obširna dela na njem pa so potekala predvsem v drugi polovici 17. stoletja, v času Krištofovega vnuka Volfa Ferdinanda Mordaksa, ki je uredil notranjost z bogatimi štukaturami in poslikavami. V ta čas sodi tudi prvotna ureditev grajskega parka in pozidava kapele Božjega groba vzhodno od gradu leta 1675. Dokončen obseg in podobo je gradu dala družina Zois konec 18. stoletja. Takrat je imel grad sezidane vse štiri trakto, ki oklepajo zaprto notranje dvorišče, z arkadnimi hodniki na severni vzhodni in zahodni dvoriščni fasadi in je bil že dvignjen za pribl. 50 cm. Zahodni trakt je podkleten v vsej dolžini, razen površine pod arkadnim hodnikom. Klet in večina pritličnih prostorov ima obokane stropne, v prvem nadstropju so stropi leseni, ravni in ometani. Poslikave so pod večplastnimi beleži ohranjene v prostorih severnega in zahodnega trakta, medtem ko so štukature le v stolpni dvorani v prvem nadstropju. V dvorani nad njo je ohranjen odprt renesančni tramovni strop. Leta 1886 je dežela Kranjska kupila grad za deželno kmetijsko šolo, ki je prostore preuredila po svojih potrebah, vendar je bistvene značilnosti gradu le ohranila. Po izselitvi šole leta 1983 je grad prešel v upravljanje tovarne IMV iz Novega mesta, z lastninjenjem in

prodajo pa konec 20. stoletja v privatne roke. Od leta 1994 imata na gradu poslovne prostore Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, območna enota Novo mesto, in Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo krajino. Leta 2009 je država kupila grad za potrebe reševanja problematike delovnih prostorov obeh institucij. Ob gradu stojijo propadajoče poslopje nekdanjih hlevov, gospodarsko poslopje – nekdanji gepelj, obnovljena vrtna uta in kompleks grajske vrtne rije, katerega stavbni del je bil leta 1994 prodan. V 19. stoletju so grad slabo vzdrževali, tako da je bil ob nakupu za potrebe kmetijske šole v zelo slabem stanju. Šola je ob vselitvi izvedla najnujnejše posege, potrebne za začetek uporabe, v kasnejših letih pa je sistematično izvajala vzdrževalna dela. Najstarejše podatke o restavratorskih posegih imamo iz leta 1937, ko je Matej Sternen restavriral strop v stolpni sobi. Ta strop je bil na pobudo mestne občine ponovno restavriran leta 1956 ob sedemdeseti obletnici šole. Neposredno po drugi svetovni vojni je bil rekonstruiran JZ del gradu, porušen v bombnem napadu leta 1945, sanirane so bile poškodbe v prostorih ob stolpu, popravljeni so bili strehe, ometi in okna. Leta 1996 je izvajalec SGL, d. n. o., iz Ljubljane na podlagi

Novo mesto, grad Grm (foto: M. Pršina, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

analiz statika Stojana Ribnikarja izvedel statično sanacijo sten stolpa razen zidov dvorane v prvem nadstropju. Ker je dvorana poslikana in dekorirana s štukom, bo treba predhodno sanirati notranje omete in šele nato iz zunanje strani izvesti običajno injektiranje. V letih 1995–2002 so bili v SV delu pritličja po projektu projektivnega biroja ID Interior design, d. o. o., iz Novega mesta urejeni prostori za restavratorske delavnice Zavoda. Prostori za skladišča arhivske dokumentacije v JV delu in pisarne pa so bili urejeni le zasilno. Del grajskih prostorov je še vedno prazen in neurejen. Termografsko snemanje, endoskopske preglede sten stolpa in laboratorijske analize vzorcev je leta 1995 izdelal TECNO FUTUR SERVICE s.r.l., ITALIA. IRMA, inštitut za raziskavo materialov in aplikacije, d. o. o., je leta 2001 izdelal Poročilo o analizi materialno tehničnega stanja in potresne odpornosti konstrukcije gradu Grm v Novem mestu in Projekt sanacije in protipotresne ojačitve konstrukcije gradu. Dr. Franc Pohleven je leta 2008 izvedel fitopatološki pregled lesenih stropov v zahodnem arkadnem hodniku v prvem nadstropju in izdelal navodila za izvedbo delne sanacije poškodovanih stropov. Iztok Leskovar, IRMA, d. o. o., je leta 2009 pregledal stropno konstrukcijo v severnem arkadnem hodniku v prvem nadstropju gradu in o tem izdelal Poročilo s predlogom sanacije. V letih 2008 in 2009 je bila po teh navodilih izvedena delna sanacija stropov. Odstranjen je bil omet skupaj s staro trstiko in zamenjani so bili poškodovani leseni nosilci, les je bil zaščiten proti lesni gobi in škodljivcem in nato sta bila narejena novo obitje s trstiko in apneni omet. Dela je izvajalo Gradbeništvo Save Cetkov, s. p. Najstarejše znane načrte gradu, iz let 1886–1944, na katerih so prikazane predelave gradu za potrebe šole, hranijo v Arhivu Slovenije. Zbirka vsebuje tudi načrte gospodarskih poslopij ter drugih šolskih posestev. Leta 1984 je SGP "PIONIR" NOVO MESTO po naročilu IMV NOVO MESTO izdelal arhitekturno topografijo grajskega poslopja v merilu 1 : 100. Zavod za fotogrametrijo Geodetskog fakulteta u Zagrebu je leta 1994 izdelal fotogra-metrične posnetke vseh fasad in geodetske posnetke kontur tlorisov. Arhitekturno topografijo je leta 1995 dopolnil Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto z meritvami in izrisi stolpa in pritličja SV dela gradu. Na podlagi teh posnetkov ter dodatnih meritev je ZVKDS, OE NM, leta 2008 izdelal arhitekturni posnetek celega gradu v digitalni obliki v programu AutoCAD 2008. V sklopu prizadevanj za rešitev problematike delovnih prostorov ZVKDS, OE NM, je nastal Konservatorski načrt za preno-

vo gradu Grm v Novem mestu. Načrt smo izdelali delavci ZVKDS, OE NM, v sklopu redne dejavnosti.

Osnovno konservatorsko izhodišče pri obnovi je, da se vrne gradu njegova najbolj kvalitetna podoba iz časa konca 18. oziroma začetka 19. stoletja, ko so bili vsi trakti sezidani do današnjih horizontalnih in vertikalnih gabaritov. Vzpostaviti je treba prehodnost arkadnih hodnikov in prvotno tlorisno velikost in organizacijo prostorov, rekonstruirati klet v prvotno velikost, odpreti zazidane povezave med prostori, zazidana okna in loke arkadnih hodnikov na dvoriščnih fasadah ter ohraniti in restavrirati stenske in stropne poslikave v prostorih zahodnega in severnega trakta prvega nadstropja.

Pred izdelavo projekta prenove je treba izvesti še arheološke in georadarske raziskave tal, termografsko snemanje zunanjih in notranjih sten, natančen pregled vseh lesenih stropov, ugotoviti morebitno prisotnost lesne gobe in pridobiti ekspertizo z analizo stanja in navodili za sanacijo lesa ter izdelati analize vzorcev ometov in opleskov v laboratorijih RC.

V gradu je predvidena ureditev poslovnih prostorov ZVKDS, OE NM, za potrebe ZAL se načrtuje nadomestna gradnja na mestu nekdanjega hleva. Mogoča je izraba podstrehe za pisarne, depoje in občasno prebivanje, v južnem traktu pa za potrebe umestitve inštalacijskih naprav. Javnosti bodo namenjeni prostori v kletni etaži, razstavišče v pritličju južnega trakta in stolpna dvorana v prvem nadstropju ter dvorišče za poletne prireditve.

V teku je izdelava OPPN za Območje gradu Grm. Projektiranje naj bi potekalo v letu 2010, izvedba nadomestne gradnje se načrtuje za leto 2012, obnova gradu pa do konca leta 2015.

Dunja Gerić

145

EŠD: 8677

Naselje: Novo mesto

Občina: Novo mesto

Ime: Novo mesto – grad Grm

Naslov: Skalčičkega ulica 1

Področje: R

Obdobje: 18. stoletje

Leta 2009 so se začele obsežne sondažne raziskave na gradu Grm, ki so obsegale sondiranje notranjega ostenja, arhitekturnih členov in sondiranje zunanjih fasad. Pri sondiranju smo ugotovili več plasti opleskov, v nekaterih prostorih ohranjeno dekorativno stropno in stensko poslikavo in veliko

število različnih ometov, ki so posledica predelav in dozidav prostorov.

Ob sondažnih raziskavah je bilo odvzetih 210 vzorcev opleskov, ometov, zidav in malt. Sondažne raziskave opleskov severnega traka, levo od stolpa in zahodnega traka, so v vsaki sobi razkrile bogate stropne dekorativne poslikave šablonskega tipa in stene s poslikanimi tapetnimi vzorci s konca 18. in začetka 19. stoletja. Lep primer dekorativne poslikave stropa je v drugi sobi zahodnega traku. Osnovna barva podlage je v svetlooker tonu, stilizirana rastlinska ornamentika pa v enobarvni ali pa pisani plastiki pastelnih tonov. Strop je poslikan po šablonski zasnovi, za učinek večje plastičnosti so ročno poudarjene svetlobe z belo barvo. Poslikava je razdeljena v polja na podlagi somernic in s poudarkom na osrednjem polju. Predvidevamo, da se osrednji lik delno ali prilagojeno ponavlja tudi v vogalnih poljih (sondaža ni bila izpeljana zaradi nedostopnosti vogalov sobe). Stilizirano ornamentiko v zaključeno enoto povezujejo črta, trak in pas, ki potekajo ob robu stropa. Na vzhodi steni sobe, nad vhodom, je delno ohranjen stenski pas, ki ga imenujemo venec, in je bogato ornamentiran ter deli stropno od stenske poslikave.

Strop v prvi sobi zahodnega traku je stilsko drugačen. V naslikanih baročnih štukaturnih okvirjih je naslikana figuralna, živalska in rastlin-

ska motivika. Barve so temne, prevladujejo sive, zelene, rdeče in modre. Stene okenske špalete in strop v tretji sobi severnega traka, desno od stolpa, so tudi bogato okrašeni s ponavljajočo se stilizirano rastlinsko ornamentiko. V sobi drugega severnega traka sta ohranjeni stropna poslikava in poslikava na okenskem ostenju. Strop je dvobarven, v sredini je okrašen z rozeto iz rastlinskega vzorca, ki se delno ponovi tudi v vogalih. Poslikava stropa v prvi sobi (pri stolpni dvorani) je ohranjena le delno in se stilsko razlikuje od poslikav v prejšnjih prostorih. Tudi nivojska višina stropa se razlikuje od stropov sosednjih sob. Poslikava je zelo enostavna, brez rastlinskih in figuralnih motivov, sredina stropa je okrašena z okvirjem, ki ga preseka predelna stena. V sosednji sobi (soba 2) nismo dobili nadaljevanja poslikave. Strop je poslikan v nežnih pastelnih barvah, kot so oker, siena naravnna, rdeča zemlja in bela.

Edina starejša ohranjena poslikava iz druge polovice 17. stoletja je v stolpni dvorani. Strop je bogato okrašen s štukaturnim okrasjem, vanj pa so umeščene slike z vojaškimi prizori bitk s Turki. V sredini je polje z grbom družin Morda in Galenberg. Stene so okrašene s poslikavo, ki je za dobrih sto let mlajša kot štukatura z vojaškimi prizori. Stene so členjene z naslikanimi pilastri, ki jih povezujejo cvetne kite, in z naslikanimi nišami, v

Novo mesto, grad Grm, strop sobe v zahodnem traktu (foto: T. Mesojedec)

katerih stojijo velike vaze z razkošnimi cvetličnimi šopki, pa tudi z medaljoni, v katerih so upodobljene svetniške figure. Po podatkih, ki jih navaja B. Vrbinc (v knjigi *Sto let kmetijske šole Grm, Novo mesto, 1986*), so edini restavratorski posegi na stropni in stenski poslikavi potekali leta 1937, ko je slikar in restavrator Matej Sternen obnovil štukature. V naslednji raziskovalni fazi je treba sistematično raziskati štukaturno okrasje, slike in stenske slike ter analizirati vzorce ometa in barvne plasti.

Dekorativne poslikave, ki sledijo v severnem traku levo od stolpa ter vzhodnem in južnem traku, so s konca 19. in prve polovice 20. stoletja. Povečini so to enostavni, večbarvni, rastlinski šablonski vzorci, narejeni v času Grmske kmetijske šole za okrasitev učiteljskih stanovanj. Omeniti je treba poslikavo v knjižnici, ki presega enostavnost šablonskega vzorca in ima na stropu ročno izdelan živalsko-rastlinski okras.

Poslikave so bile narejene v secco tehniki na suh omet oziroma na starejše beleže.

Stropna konstrukcija je lesena, na lesene letve z vtori je pritrjena trstika. Na trstiko je nanesen omet debeline 2–3 cm. Sestava stropnega ometa v severnem traku desno od stolpa in zahodnem traku je podobne sestave. Po tem lahko sklepamo, da so bili ometi istočasno ometani in poslikani. Ometi severnega traku levo od stolpa, vzhodnega in južnega traka se razlikujejo po sestavi in kvaliteti.

Večina vzorcev je bila pregledana z optičnim mikroskopom Stereo-resko x 20. Petrološka in mineraloška sestava agregata v preiskanih vzorcih ometa se ne razlikuje značilno. Prevladujejo sedimentne kamnine mehanskega in organskega izvora. Kot agregat v vseh vzorcih prevladujejo zrna apnenca. Rezultati so pokazali, da je v večini vzorcev apnenca vezivo. V novejšem času so bile ponekod manjše sanacije, izvedene tudi s cementnim ometom ali mešanico apnenega in cementnega ometa, ki jih je treba v prihodnosti odstraniti. Apneni ometi se razlikujejo tudi po trdoti in razpokanosti. Nekatere zaplate starejših ometov so zelo trde in kompaktne brez razpok, druge so trde in razpokane ali se drobijo in prašijo, kar je odvisno od postopka izvedbe apnenih ometov, sestavine in razmerja malt. Nekateri vzorci ometov vsebujejo večje količine primesi gline ali zemlje, nekateri pa večje količine prahu »nule«, kar posledično povzroči pokanje ometa. V nekaterih vzorcih je opaziti prevlado ene frakcije, drugod pa je zrnatost raznovrstna in lepo razporejena v malti. V vzorcih bolj prevladuje oster (drobljen) pesek kot pesek z okroglimi zrci ali pran rečni pesek.

V nekaterih vzorcih je opaziti tudi živoapneno malto, ki so jo uporabljali za popravila zidov in grobo ometavanje. V večini vzorcev je opaziti večje ali manjše skupke karbonatiziranega gašenega apna. Nekatere plasti ometa so bolj bogate z apnom, predvsem pa to velja za zgornje tanjše, fine plasti ometa. Kot dodatki malti prevladujejo s prostim očesom opazni leseni opilki ali slama za armaturo in drobljena opeka za povečanje poroznosti ometa ali opečni prah za trdoto. Zelo redko je bilo zaslediti prisotnost drobljenega lesnega oglja.

Odvzeti vzorci ometov in pigmentov so še v fazi preiskave. Nujno potrebne so laboratorijske in kemijske analize ometov in barvnih plasti.

Tanja Mesojedec

146

EŠD: 2482

Naselje: Okrog

Občina: Šentrupert

Ime: Okrog pri Šentrupertu – cerkev sv. Barbare

Področje: UA

Obdobje: 15. stoletje; 19. stoletje

Cerkev sv. Barbare stoji na 523 m visokem hribu severozahodno od Šentruperta na Dolenjskem. Doslej smo jo poznali kot ambiciozno zasnovano podružnico župnije Šentrupert, zgrajeno v drugi četrtini 15. stoletja, ki je kasneje doživela precej prezidav, od katerih sta posebej omembe vredni dve. Prvo določa letnica 1613 nad glavnim vhodom, ko so obnovili ladjo tako, da so jo skorajda v celoti na novo pozidali, leta 1837 pa so sezidali današnji zvonik in regotizirali okenske odprtine. Notranjščina ladje je bila do leta 1861 ravnostropna, nato pa je župnik Vincenc Vovk dal zgraditi neposrečen lesen psevdogotski obok. Omeniti velja še večinoma prebeljene stenske slike v prezbitერიju, delo tako imenovanega Podpeškega mojstra s konca 15. stoletja. Ker je cerkev neometana, je njen stavbni razvoj dobro čitljiv.

Cerkev je prva strokovno vodena obnovitvena dela doživela med letoma 1999 in 2003, ko so bili restavrirani in statično sanirani zunanji oporniki, odprti in zastekljeni dve okni v prezbitერიju, zamenjana pa je bila tudi strešna kritina (glej Robert Peskar, *Okrog pri Šentrupertu*, Varstvo spomenikov. Poročila, 39–31, 2006, str. 133–134). Zaradi pomanjkanja denarja je župnija nadaljevanje obnove prekinila vse do leta 2009, ko se je izkazalo, da je zgornji del zvonika statično v nevarnosti, prav tako pa tudi del ladje, saj je severozahodni vogal zvonika kljub razbremenitvi s pomočjo

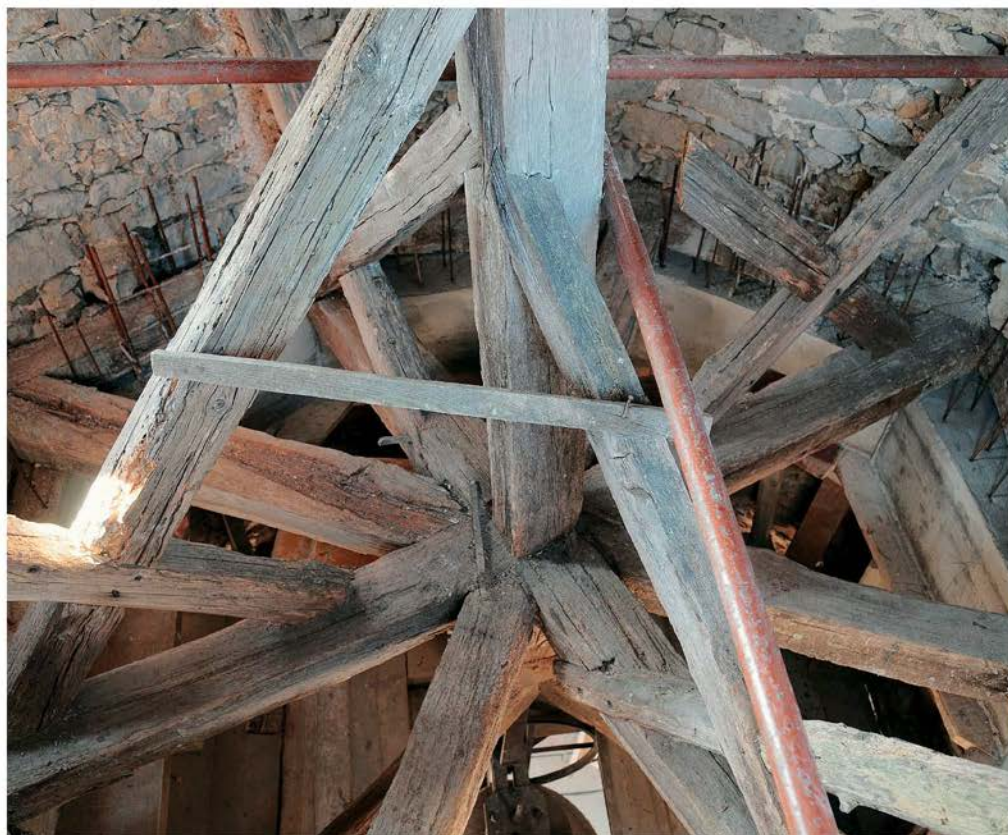

Okrog pri Šentrupertu, cerkev z vzhodne strani pred prenovo (foto: R. Peskar)

hrastovih nosilcev s svojo težo pritiskal na steno ladje. Hrastovi nosilci so bili namreč močno prepereli, pa tudi nova strešna konstrukcija na cerkvi ni bila izvedena pravilno. Močno načeta je bila tudi lesena konstrukcija v zgornji etaži oktagonalnega dela zvonika. Ta je bila namreč zgrajena na zelo nenavaden in neposrečen način, in sicer tako, da je osnovo predstavljala lesena strešna konstrukcija, položena na spodnjo etažo oktagonalnega dela, ki je z osmimi vertikalnimi nosilci na vogalih povezovala celotno zgornjo etažo oktagonalnega dela zvonika. Ti vertikalni nosilci na vogalih so bili v okviru gradnje zvonika obzidani v kamniti strukturi zgornje etaže. Ker pa so stiki lesene konstrukcije zaradi preperelosti lesa ponekod popustili, je bilo zaradi močnih vetrov nevarno, da se poruši celotna etaža. Zato je bila glavna naloga sanacije statična konsolidacija zgornjega dela zvonika, izdelava armiranobetonskega venca v višini strešnega venca, sanacija severozahodnega vogala zvonika in končno obnova fasade zvonika.

Pred posegi sta bila opravljena nadroben ogled in dokumentiranje stanja, s katerima je bilo ugotovljeno, da sta bili ometani le zgornji etaži zvonika, pritlični del do prvega kamnitega venca pa je bil neometan. Statična sanacija je bila seveda izvedena s pomočjo armiranobetonskih vezi, sama fasada pa je bila izdelana s klasičnimi apnenimi ometi. Istočasno je bila zamenjana dotrajana strešna kritina zvonika. V notranjščini dela sprva sicer niso bila načrtovana, vendar je gradbena nadzornica Meri Lavrič ugotovila, da je z lesenim antependijem zakrita kamnita oltarna menza, na kateri stoji neogotski oltar, skorajda v celoti porušena. Zato je bilo treba najprej odstraniti lesen antependij, podpreti gotsko oltarno ploščo in ponovno pozidati dve tretjini oltarne menze. Istočasno je bil pokrpan tudi polkrožni strešni venec na ladji. Dela je izvajalo podjetje Grating, d. o. o., iz Ljubljane, financiranje pa je v celoti prevzela Župnija Šentrupert.

Robert Peskar

Okrog pri Šentrupertu, pogled na leseno konstrukcijo v zgornji etaži zvonika med posegi (foto: R. Peskar)

Okrog pri Šentrupertu, cerkev z vzhodne strani po obnovi (foto: R. Peskar)

147

EŠD: 6912

Naselje: *Oplotnica*Občina: *Oplotnica*Ime: *Oplotnica – graščina*Področje: *UA*Obdobje: *16. stoletje, barok*

Prvoten grad na območju Oplotnice naj bi izviral iz 11. stoletja, njegovi lastniki so bili gospodje Oplotniški. Leta 1182 ga je štajerski vojvoda Otokar Traungavski podaril žičkemu samostanu skupaj s prisojnimi vinogradniškimi legami v okolici. Žički kartuzijani so si na oddaljenih posestvih postavljali pristave oziroma dvore in med najmenitnejšimi je bil žički dvor v Oplotnici. Poleg upravnega poslopja je bila kašča za shranjevanje vina in poljskih pridelkov (danes poslopje Grajska 6).

Sedanjo graščino so zgradili kartuzijani v prvi tretjini 17. stoletja, verjetno kmalu potem, ko so 6. maja 1635 staro graščino izropali in uničili uporni kmetje. V času priorja Janeza Otta (1632–1639) je bila osnovnemu posloppju dodana značilna »izrinjena« kapela, nameščena v rizalitu nad glavnim vhodom, s čimer je bilo zadoščeno liturgičnim pravilom. Dostop v kapelo je na koncu hodnika v prvem nadstropju. Strop je bogato okrašen s plastičnim štukaturnim okrasjem z bujnimi sadnimi kitami, angelskimi glavicami in kelihom v temenu oboka. Ob restavriranju štukatur je bila na slavoločni steni odkrita letnica posvetitve 1639. Štukaturni okras je delo italijanskih mojstrov iz let 1635–1640 ter je slogovno in oblikovno tesno povezan z mavzolejem cesarja Ferdinanda II. v avstrijskem Gradcu, ki je bil končan leta 1635. Sočasna s štukaturami je kovana pregrada, ki je lep primer umetnega kovaštva 17. stoletja. To oplotniško kapelo uvršča med najpomembnejše spomenike zgodnjebaročnega štukaterstva v Sloveniji.

Po jožefinskih reformah je bila žička kartuzija razpuščena in oplotniška graščina je postala državna last. Leta 1826 jo je kupil knez Weirand Windischgraetz in jo imel v posesti do leta 1945, ko je bila ponovno podržavljena. Med drugo svetovno vojno je bila v graščini okupatorjeva občina. Partizani so stavbo zažgali, tako da je pritličje popolnoma zgorelo, nadstropje pa je ostalo nepoškodovano. V poslopje so se nato naselili različni stanovalci (za zgodovino graščine gl. Ferdo Šerbelj: Mejniki daljne preteklosti med Pohorjem in Bočem; Zbornik občine Slovenska Bistrica III; Slovenska Bistrica 2009, str. 49).

Graščina je enonadstropno poslopje kvadratnega tlorisa z osrednjo vežo in po dvema prostoroma levo in desno od nje. Nad glavnim kamnitim portalom na vzhodni fasadi je v nadstropju prizidana kapela, ki sloni na dveh kamnitih stebrih. V notranjosti graščino odlikujejo, poleg kapele, leseni tramovni stropovi v prvem nadstropju in ohranjene baročne vratnice iz 17. stoletja.

Graščina je zdaj v lasti Občine Oplotnica, ki je na razpisu pridobila sredstva iz evropskih skladov za obnovo kulturnega spomenika. Obnovitvena dela, ki obsegajo celovito prenovno graščine, so se začela maja 2009 in bila do konca leta 2009 pretežno končana. Načrt prenove predvideva izrabo graščine za krajevni urad in društvene dejavnosti (vinarji, aktiv kmečkih žena) v pritličju in županstvo ter občinsko upravo v nadstropju in mansardi. Med potekom prenove se je prvotna namembnost spremenila, saj sta se župan in občinska uprava preselila v novozgrajeni bližnji kulturni dom. Nadstropje graščine bo poslej namenjeno protokolarnim dogodkom in porokam, v mansardi pa naj bi domovala podružnična enota glasbene šole iz Slovenske Bistrice.

Za zagotovitev funkcioniranja javne namembnosti v graščini je bilo treba načrtovati novo vertikalno povezavo med etažami, saj ozko, zavito in naknadno vstavljen stopnišče, ki je vodilo desno iz vhodne veže, ni zadoščalo. Prav tako je bilo treba poskrbeti za dostop za invalide (dvigalo). V dogovoru s spomeniško službo si je arhitekt prenove Matija Suhadolc, u. d. i. a., zamislil novo stopnišče ob zahodni fasadi kot pendant kapeli, ki je dodana na vzhodni fasadi. Dvigalo je umeščeno na mesto nekdanjega ozkega in neprimerne stopnišča. Pri prenovi je bil odstranjen tudi neprimeren sanitarni prizidek, na mestu katerega je zdaj nameščeno novo stopnišče. Z dodanim novim stopniščem, ki vodi do mansarde, ni bil porušen noben obok pritličja in noben tramovni strop v nadstropju. Stopniščni prizidek je oblikovan klasično, z opečno streho, njegov sodobni datum nastanka obeležuje le v celoti zastekljena zahodna stena, ki se odpira v pohorsko pokrajino in moderno zasnovane stopnice.

Pred začetkom del so bili na kraju samem zaščiteni vsi baročni podboji, ki jih nismo snemali, deponirana so bila vsa vratna krila, ki smo jih kasneje v objektu tudi vsa uporabili. Okoli graščine je bila, pod nadzorom arheologov, izvedena drenaža. Ob izkopu so bili odkriti fragmenti kamnitih oken-skih okvirjev, ki so jih, verjetno pri prenovi po drugi svetovni vojni, iztrgali (kamnite preklade so ostale), stara okna pa zamenjali z dvojnimi okni s plo-hastimi podboji. Pri izkopu za drenažo smo našli

tudi dva šesterkotna ročno žgana opečna tlakovca in pri odstranitvi nasutij nad oboki v graščini še nekaj kvadratnih opečnih tlakovcev. Vse najdbe smo upoštevali pri prenovi: po najdenih vzorcih so bili rekonstruirani kamniti okenski okvirji iz peščenjaka, veži v pritličju in prvem nadstropju sta bili tlakovani z ročno žganimi šesterkotnimi tlakovci, trije prostori v pritličju so tlakovani s kvadratnimi opečnimi tlakovci.

V objektu so bila odstranjena vsa nasutja nad oboki in nadomeščena z lažjimi. Pri tem je bila odkrita nekdanja zunanja fasada graščine z zapisano letnico 1527. Prav tako so bili pri opravljenih sondažnih raziskavah sten v severni steni veže v nadstropju odkriti fragmenti poslikave v secco tehniki. Fragmenti prehajajo pod naknadno izveden obok nad vežo in kažejo verjetno lovske prizore (del krila ptice, figura leva ali konja). Vse odkrito postavlja izvor sedanje graščine v novo datacijo. Do zdaj je veljalo, da je bila graščina v današnji podobi zgrajena v prvi tretjini 17. stoletja. Ob odstranitvi talnega nasutja nad obokom pritličja najdena letnica 1527 potrjuje, da je bila graščina v obsegu obeh prostorov desno od veže in z vhodno vežo zgrajena tega leta (verjetno pa je ta

del še starejši), v času po letu 1527 sta bila dodana prostora levo od vhodne veže in obokana. Po velikem kmečkem uporu leta 1635 je bila graščini dodana izrinjena kapela (posvečena leta 1639, letnica na slavoloku), takrat je bila obokana tudi veža v nadstropju in dodan prizidek na severni fasadi. Graščina je takrat verjetno dobila enotno fasado, dekorativno okrašeno s pilastri in kamnite okenske okvirje. Iz tedanjega časa izvirajo tudi vse notranje vratnice s podboji in verjetno notranji leseni tramovni stropovi, od katerih sta vsaj dva lahko tudi starejša, še iz druge polovice 16. stoletja. Vsi tramovni stropovi so bili očiščeni kasnejših neprimernih premazov in nato naoljeni.

Pri sondiranju zunanjih fasadnih ometov smo v nadstropju južnega pročelja naleteli tudi na fragmentarno ohranjeno starejšo, sgrafitno vrezano okrasje v obliki vrste polkrožno zaključenih lunet pod podstrešnim vencem in škatlastih vogalnikov. Postavimo ga lahko v 16. stoletje. Ostanke sgrafitne poslikave smo dokumentirali. Pri prezentaciji fasade smo upoštevali najbolj ohranjeno in celovito okrasitev fasade s pilstersko poslikavo in škatlasti vogalnimi na kapeli. Skladno z njo so bili nameščeni tudi kamniti okenski okvirji s profili-

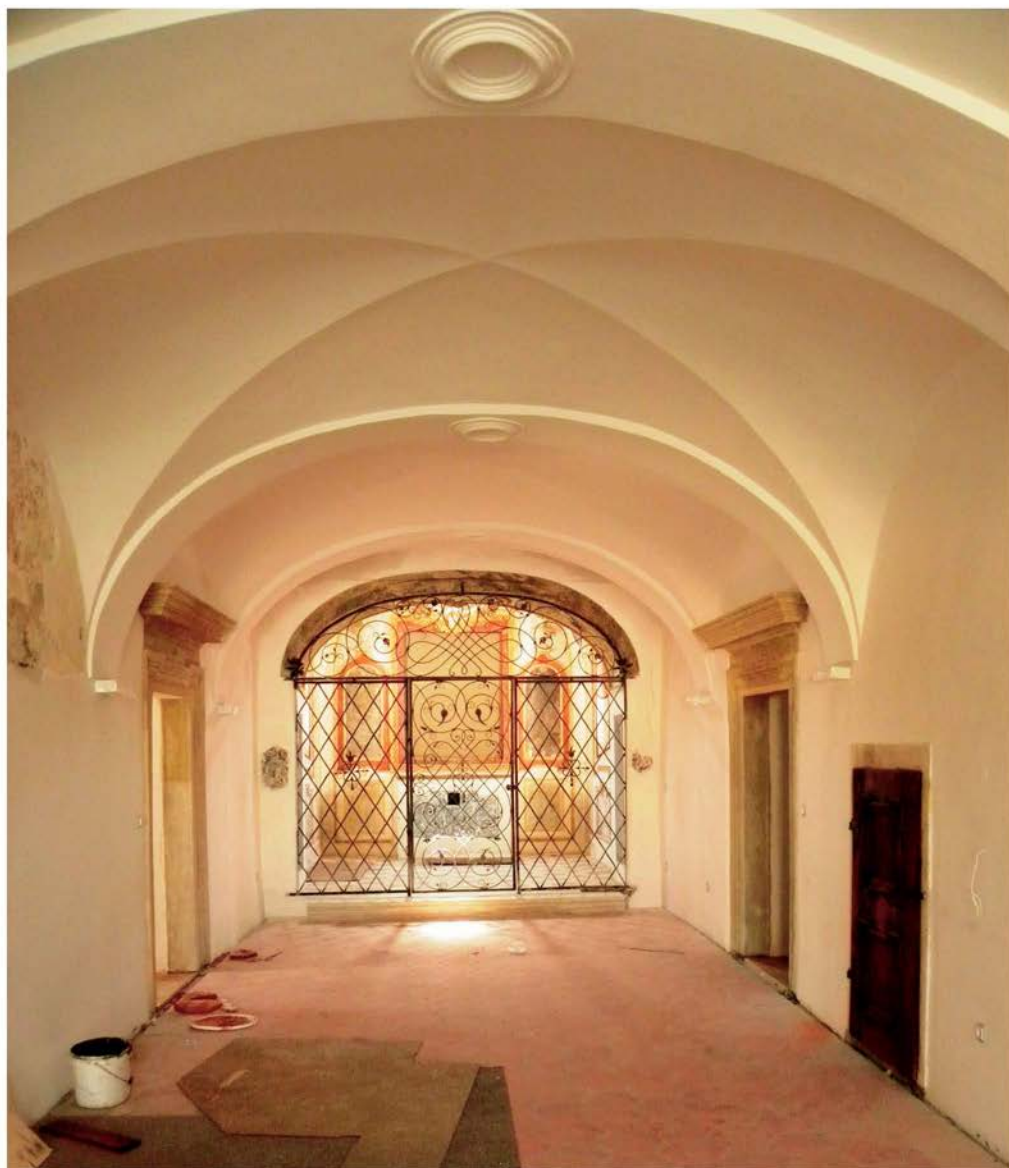

Graščina Oplotnica med prenovi (foto: A. Horvat)

ranimi prekladami in dvokrilna šestdelna okna s kovanim okovjem, ki ustrezajo času nastanka v drugi tretjini 17. stoletja. Prenova graščine zajema tudi restavriranje vseh kamnitih arhitektonskih elementov: glavni in stranski portal, kamnita stebra, ki podpirata prizidek kapele, dva kamnita renesančna portala v prvem nadstropju s profiliranima prekladama in kamniti okvir dimnične odprtine.

Dokončanje celovite prenove graščine je načrtovano v maju 2010, v drugi polovici 2010 pa bo graščina dopolnjena tudi z notranjo opremo in predana v uporabo. Načrtovana je tudi ureditev širše okolice, ki obsega območje znotraj kompleksa, ograjenega s kamnitim baročnim zidom. Če bodo uspešno pridobljena sredstva zanj, naj bi bila izvedena čim prej.

Alenka Horvat

Prvo nadstropje graščine Oplotnica s kapelo (foto: A. Horvat)

148

EŠD: 815

Naselje: Orešje

Občina: Šmarješke Toplice

Ime: Vinji Vrh pri Beli Cerkvi – arheološko območje Vinji Vrh

Področje: A

Obdobje: pozna bronasta doba, starejša železna doba, mlajša železna doba, srednji vek, zgodnji novi vek

Arheološko sondiranje je potekalo na območju parc. št. 1505/1, 1505/10, k. o. Gorenje vas. Namen sondiranja je bilo dokumentiranje obsega in narave poškodb na arheoloških plasteh in strukturah znotraj prazgodovinskega gradišča Veliki Vinji Vrh, ki jih je povzročil poseg v prostor brez ustreznega gradbenega dovoljenja – izkop jarka za kablovod v letu 2008. Arheološko sondiranje je izvedla ekipa ZVKDS, CPA, RO Nm, pod vodstvom vodje raziskav konservatorskega svetovalca dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa, in namestnice vodje raziskav dr. Vesne Merc, univ. dipl. arheologinje (odločba MK št. 62240-221/2009). Arheološko sondiranje je potekalo od 22. avgusta do 7. oktobra 2009. Raziskave je v celoti financiralo podjetje Elektro Ljubljana, d. d., DE Novo mesto.

Izkopno polje je bilo razdeljeno na sonde 1, 2 in 3. Sonda 1 je potekala v smeri sever–jug med dovozom do hiše na parc. št. 1505/10, k. o. Gorenje vas, in prosto stoječim zvonikom na parc. št. 1505/1, k. o. Gorenje vas, ter je zajela območje velikosti 15 x 3 m, z razširitvami v osrednjem zahodnem delu (3 x 3 m) in na skrajnem jugovzhodnem delu (1,15 x 2,83 m) ter jugozahodnem delu (1,5 x 4,5 m). V sondi 1 so bile arheološke plasti ohranjene do 1,20 m globine. Sonda 2 je potekala v smeri zahod–vzhod na meji med parc. št. 1505/1, k. o. Gorenje vas, in parc. št. 1505/10, k. o. Gorenje vas, ter je zajela območje velikosti 16,4 x 3 m. V sondi 2 so bile arheološke plasti ohranjene do 2,14 m globine v notranjosti prazgodovinske naselbine, zunaj nje pa do globine 2,5 m. Sonda 3 pa je potekala v smeri sever–jug od zahodnega konca sonde 2 na parc. št. 1505/10, k. o. Gorenje vas, in je zajela območje velikosti 6 x 3 m in zožitev izkopnega polja na severu 4 x 1 m. V sondi 3 so bile arheološke plasti izkopane do 1,6 m globine.

Najmlajše sledove uporabe prostora pred posegom smo odkrili v sondi 3. Gre za peskokop iz 19. stoletja na robu parc. št. 1505/1, k. o. Gorenja vas, in na parc. št. 1505/10, k. o. Gorenja vas,

ki je deloval pred gradnjo hiše. V sondi 1 in 2 smo tik pod rušo odkrili plast razvalin iz zgodnjega 19. stoletja, ki je nastala po rušitvi cerkve sv. Volbenka. Porušena cerkev je prvič omenjena v drugi polovici 16. stoletja in je nekoč stala na severnem delu nekoliko dvignjenega platoja, deloma vzporedno s cerkvijo sv. Jožefa, med njima pa sta bila samostojen zvonik in kapelica. Cerkev je zgrajena v gotskem slogu in je imela dve gradbeni fazi, starejšo s kontraforji in mlajšo z razširitvijo ramenskega dela, gradnjo slavooločne stene in z dvema stopnicama – na glavni in stranski oltar. Notranjost cerkve je bila tlakovana z maltnim tlakom, najdbe v razvalinah kažejo na zidove z belim ometom, okrašene z rdečo poslikavo.

Na južni strani prezbiterija v sondi 1 je ležal del srednjeveškega/novoveškega pokopališča s šestimi grobovi. V štirih grobovih so bili skeletni pokopi v krstah s skeleti, iztegnjenimi na hrbtu v smeri zahod–vzhod, v petem grobu pa s pokopom iste usmeritve, a na trebuhu. Šesti grob je večinoma segal zunaj sonde in je ostal neizkopen. Pokopi so bili brez pridarkov oziroma z redkimi kovinskimi deli noše.

Gradnja cerkve je precej poškodovala ostaline prazgodovinske naselbine. V sondi 1 je bila železnodobna naselbinska plast ohranjena do 0,22 m debeline v vzhodnem delu sonde, na preostalem delu sonde pa je bila uničena. V celotni sondi 1 smo odkrili 15 železnodobnih jam za stojke, ki so bile vkopane v lapornato osnovo in so tvorile več linij, ki predvidoma kažejo na parcialne tlorise stavb v smeri V–Z.

V sondi 2 so bile prazgodovinske ostaline bolj ohranjene. Tukaj so bile železnodobne naselbinske in morebitne starejše plasti in strukture ohranjene do debeline 1,56 m v notranjosti naselbine, zunaj nje pa do debeline 1,84 m. Ob začetku poselitve v železni dobi v notranjosti naselbine je bil teren zravan s izkopom terase SE 434, ki je poškodoval ali odstranil starejše plasti SE 433 in SE 291 na tem območju. V vzhodnem delu sonde smo odkrili večjo pravokotno jamo SE 277 (3,6 x 2,1 x 0,64 m), ob njej pa jamo za stojko SE 284, ki sta na podlagi najdb in oblike interpretirani kot del mlajšeželeznodobnega bivalnega objekta. Glede na najdbo večje posode v vogalu strukture, velike količine kosti in fragmente zgodnjerske amfore domnevamo, da gre za klet stavbe. Tik pred notranjo stranjo obzidja je bila večja ovalna železnodobna jama SE 489 (1,3 x 0,42 x 0,52 m). V zahodnem delu sonde 2 in v sondi 3 smo odkrili prazgodovinsko obzidje, ki je bilo zgrajeno v suhozidni tehniki z navpičnimi lesenimi podporniki na zunanji strani. Zunanja fronta v skupini ohranjeni

višini 1,84 m je bila zgrajena na zatrepu nižje terase pod naselbinsko teraso na robu gradišča in se je naslonila na prednji rob višje terase in na njo prej postavljen nasip v ohranjeni višini 1,26 m, ki je delno prekril starejšo naselbinsko plast SE 433 in pokopana tla SE 291, ki so presekanani s vkopom jame SE 489. Kamnita zunanja fronta obzidja je nekoliko ukrivljena in se nadaljuje v sondo 3 in predvidoma pod stanovanjsko hišo. V sondi 3 so bile ohranjene le še plasti v povezavi z zunanjo ureditvijo obzidja, ki smo jih dokumentirali do globine 1,14 m. Obzidje je bilo popravljeno vsaj dvakrat v železni dobi in je bilo v srednjem veku presekanano z zahodnim zidom ladje cerkve. Na zunanji strani obzidja je vidnih več plasti peščenih nasutih in glinenih plasti v ohranjeni globini 1,82 m, ki so posledice večkratnega popravljanja in utrjevanja brežine z namenom pripraviti čim bolj strm prostor pred obzidjem.

Philip Mason, Vesna Merc

149

EŠD:17627

Naselje: Otoče

Občina: Radovljica

Ime: Otoče – železniška postaja, obnova

Marijinega kipa

Naslov: Otoče – železniška postaja

Področje: Z

Prvo železniško postajo so v Otočah postavili ob gradnji gorenjske železnice. V začetku 20. stoletja je z razvojem romarskega središča na Brezjah in takrat še tudi v Ljubnem postala ena najbolj donosnih in prometnih na gorenjski progi. Romarji na Brezje so se namreč z vlakom pripeljali v Otoče, nato pa so peš hodili na Brezje. Leta 1940 so odprli novo, večje zidano poslopje. Hkrati z njim so začeli urejati park, ki zaradi svetovne vojne ni bil dokončan. Uspeli pa so postaviti kip Marije z detetom Jezusom, delo kiparja Borisa Kalina, na visokem lesenem podstavku sredi parka. Leta 1954 je bil kip odstranjen in prenesen na Brezje, kjer danes stoji v niši nad stranskim vhodom in je znan kot Marija – begunka z Otoč.

Želja po vrnitvi kipa na prvotno lokacijo je združila Odbor za zaščito pravic krajanov Otoč, baziliko Marija Pomagaj Brezje, Fundacijo za razvoj Lipniške doline, Ustanovo »Poti kulturne dediščine« Slovenija in Slovenske železnice. Na pobudo Otočanov je bil izdelan odlitek originalnega kipa ter postavljen na prvotno lokacijo v park ob železniški postaji. Izdelave kopije kipa se je lotil restavrator Klavdij Zalar.

Finančno je projekt v veliki meri podprla bazilika Brezje, s prostovoljnim delom pa so pomagali krajanji Otoč in Zaloš. Slovesni blagoslov kipa je bil v nedeljo, 4. oktobra 2009. Kip je blagoslovil pater Silvin Krajnc, rektor bazilike Marije Pomagaj na Brezjah. Ob odprtju je bil prikazan dokumentarni filmski posnetek filmarja Janka Balantiča Otvo-ritev železniške postaje Otoče – Brezje iz leta 1939 in pripravljena priložnostna razstava. Ponovna postavitve kipa je začetek načrtnega urejanja parka ob železniški postaji po prvotnih načrtih iz leta 1940.

Za obnovo Marijinega kipa je bilo treba zbrati in pregledati zgodovinsko gradivo ter pripraviti detajlne kulturnovarstvene smernice oziroma podati pogoje. Vsi detajli spomenika so rekonstruirani po fotografiji, le kip je odlitek originala.

Renata Pamič

Otoče, Marijin kip, detajl (foto: R. Pamič)

150

EŠD: 11115

Naselje: Otok

Občina: Metlika

Ime: Otok – arheološko najdišče Otoško polje

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, novi vek

Lokacija predvidenega nadomestnega stanovanjskega objekta na zemljišču parc. št. 584/1, k. o. Primostek, je znotraj enote dediščine Otok – arheološko najdišče Otoško polje (EŠD 11115). Vrednotenje na območju arheološkega najdišča je bilo opravljeno 14. junija 2008 pod vodstvom mag. Maše Sakara Sučević, univ. dipl. arheologinje, in nadzorom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Na lokaciji smo izkopal en testni jarek v velikosti 2 x 1 m.

Ugotovitve

1. V testnem jarku smo našli arheološke artefakte, nismo pa zasledili morebitnih arheoloških struktur. V plasti SE 002 so bili tako recentni kot prazgodovinski arheološki artefakti, medtem ko so bili v plasti SE 003 samo prazgodovinski arheološki artefakti.

2. Ovrednoteno območje na blagem pobočju manjše vzpetine, ki pada od JZ proti SV. Teren je v spodnjem delu (ob cesti) močno pozidan (štala, podrtija hiše in zidanica), v zgornjem (zahodnem) delu pa je poraščen s košenim travnikom in sadovnjakom. Na območju je močno prisotno delovanje voda (stanovanjska hiša in zidanica sta uničeni zaradi delovanja podtalnih voda).

3. Plasti v testnem jarku kažejo človekovo dejavnost pri njihovem oblikovanju, in sicer nasipavanje.

4. V testnem jarku smo prišli do geološke osnove na globini od 75 cm. Ruši sledita ornica in dve koluvialni plasti. Konča se z geološko osnovo – pleistocenskimi nanosi.

Za pregledano območje lahko na podlagi odkrite stratifikacije plasti trdimo, da je lokacija predvidene gradnje nadomestnega stanovanjskega objekta znotraj območja človekove dejavnosti v preteklosti. Odkriti prazgodovinski material v koluvialni plasti kaže na prisotnost prazgodovinskega najdišča v neposredni bližini.

Philip Mason, Maša Sakara Sučević, Ildikó Pintér

151

EŠD: 14626

Naselje: Pečovnik

Občina: Celje

Ime: Pečovnik – hiša Alme M. Karlin

Naslov: Pečovnik 44

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje, sredina 20. stoletja

Zadnje domovanje pisateljice in svetovne popotnice Alme M. Karlin je bilo v hiši Pečovnik 44. Razloženo naselje Pečovnik leži ob levem bregu Savinje. Dostop do hiše je mogoč z avtomobilom mimo kamnoloma v Zagradu ali po pešpoti na Grmado in Celjsko kočo.

Hiša naj bi, po gradbeni zasnovi sodeč, nastala konec 19. stoletja, vendar pa je vrisana že v franciscejskem katastru iz leta 1825 in v katastru iz leta 1911. Prvotno je bila zgrajena kot zidanica in temu tudi namenjena, saj je bilo pobočje posejano z vinogradi. Prillična, delno podkletena hiša je s krajšo stranjo potisnjena v breg. Zidana je iz kamna. Streha je soderno dvokapna, krita z bobrovcem. Manjši, lesen prizidek na vzhodni strani hiše je bil namenjen za drvarnico, ki je bila kasneje porušena. V bližini stanovanjske hiše je skromna lesena stavba, ki je bila namenjena prenočevanju gostov – hiška za goste.

Oba objekta sestavljata nedeljivo celoto in nam poustvarjata način prebivanja Alme M. Karlin v zadnjih letih njenega življenja.

Že leta 1992 je Zavod za varstvo kulturne dediščine pripravil prva konservatorska izhodišča s ciljem ohraniti, obnoviti in po načelih muzeološke stroke predstaviti življenje in delo Alme M. Karlin in njene prijateljice Thee Gamelin. Leta 1995 je bil izdelan Konservatorski program prenove hiše Pečovnik 44. Izdelani so bili prvi predračuni za obnovo in arhitekturni posnetek objekta, vendar se je pri pridobivanju sredstev za obnovo zataknilo zaradi tedaj nerešljivih lastniških zadreg. Objekta pa sta nezadržno propadala. Na vzhodni strani hiše je v steni zijala velika luknja, kot posledica luknje na strehi in večletnega zamakanja stene. Šele pobude javnosti in medijev so pripomogli, da se je Občina Celje odločila za odkup hiše in hiške za goste, da bi predstavila način življenja in delo Alme M. Karlin ter njene prijateljice Thee Gamelin.

Leta 2001 je Mestna občina Celje hišo razglasila za kulturni spomenik lokalnega pomena z lastnostmi zgodovinsko – etnološkega spomenika (Uradni list RS, št. 78/01). Objekt je bil tudi vpisan v

Register kulturne dediščine z evidenčno številko EŠD14626.

Jeseni 2001 se je na pobudo OE Celje izvedla prostovoljna čistilna akcija, v kateri se je hiša očistila. Najdeno pisno gradivo pa se je skupaj s predmeti bivalne kulture v začetku leta 2002 predalo v restavratorsko delavnico Muzeja novejšje zgodovine Celje.

Decembra 2001 so se s privolitvijo takratne lastnice začela obnovitvena dela na hiši. Velika luknja na vzhodni steni se je pozidala z avtentičnim kamnom. Streha pa se je v celoti prekrila s starim bobrovcem.

Celovitejša obnova objekta se je izvedla konec leta 2002, ko je bila narejena delna drenaža okoli objekta. Zaradi statične ogroženosti je bila hiša v celoti injektirana. Utrdili so se zidovi, narejen je bil nov venčni zid. Ostršeje se je zamenjalo v celoti. Streha se je ponovno prekrila z opečno kritino.

Z vidika konservatorske stroke so bile dragocene poslikave nad okni v »hiši« in poslikava v imitaciji kamna v veži, ki jih je naredila Almina prijateljica Thea Gamelin predvidoma v šestdesetih letih

prejšnjega stoletja. Ohranile so se le tri poslikave, ki predstavljajo sv. Franciška v cvetju, sv. Danijela med Levi in (domnevno) Riharda Levjesrčnega v ječi. Pri zaščiti poslikav v notranjosti smo za pomoč zaprosili Akademijo za likovno umetnost. Restavratorji so poslikave nad okni najprej utrdili, jih sneli ter nato na akademiji restavrirali in deponirali za ponovno montažo.

Objekt je bil leta 2002 gradbeno saniran, tako da je bilo propadanje zaustavljeno. Leta 2005 smo na ZVKD, OE Celje, nadgradili in razširili prvotni konservatorski program z vključitvijo muzejske vizije ter poročilom do taktat opravljenih del.

Po nekajletnem premoru (pomanjkanje finančnih sredstev) se je obnova objekta nadaljevala v letu 2009, ko se je Šolski center Celje, Srednja šola za gradbeništvo, odločil, da bo v gradbenem smislu prevzel »patronat« nad hišo in jo poskušal obnoviti, saj sta bili v letih 2009 in 2010 obletnici Alminega rojstva in smrti.

V okviru učnega načrta ter po navodilih Konservatorskega programa ter dopolnilnih kulturnovarstvenih pogojev so bila od pomladi 2009 iz-

Pečovnik, hiša Alme Karlin (foto: B. Hostnik)

vedena številna sponzorska dela dijakov: urejena in očiščena je bila okolica objekta, izdelana je bila celotna drenaža ter električne, alarmne in vodovodne instalacije. Izdelani so bili notranji apneni ometi po navodilih strokovnjaka iz podjetja KEMA Puconci, ki je delno tudi doniralo material za omete. V celoti je bilo zamenjano stavbno pohištvo, ki je replika prvotnega.

Predstavnica Akademije za likovno umetnost je v celoti utrdila in restavriralala poslikavo v veži.

Po posvetu z lastniki MO Celje in prihodnjimi muzejskimi upravljalci smo se odločili, da odstranimo strop v »hiši« ter s tem pridobimo prostor za didaktično predstavitev njene poti.

Konservatorski cilji še niso doseženi. Potrebna je še finalna notranja in zunanja obdelava objekta. V celoti pa je (zaradi slabega gradbenega stanja) treba na novo postaviti hiško za goste. V okviru zunanje ureditve se mora posaditi nekaj dreves, urediti stopnice do kleti ter postaviti manjši plot ob hiški za goste.

Z dosedanjimi doseženimi cilji smo zelo zadovoljni, saj brez pobude Srednje šole za gradbeništvo in njihovega sponzorskega prispevka dela na objektu ne bi bila izvedena.

Božena Hostnik

152

EŠD: 8763

Naselje: Pišece

Občina: Brežice

Ime: Pišece – območje gradu Pišece

Naslov: Pišece 1

Področje: UA

Obdobje: 12.–20. stoletje

Ministrstvo za kulturo se je v sklopu celovite prenove gradu Pišece (Varstvo spomenikov 42, Poročila, 2006, str. 109–112; Varstvo spomenikov 44, Poročila, 2008, str. 208–209) leta 2009 lotilo gradnje osnovne komunalne infrastrukture. Izvajalec del SL Inženiring, d. o. o., iz Krškega je tako na platoju pod gospodarskim poslopjem zgradil čistilno napravo in plinohrama ter napeljal plin do plinskih trošilnikov na grajskem podstrešju. V grad je bila napeljana voda, zgrajena pa je bila tudi kanalizacija za meteorno vodo od gradu in grajskega gospodarskega poslopja do spodnjega ribnika. Obenem so bila izvedena tudi najnujnejša vzdrževalna dela na gospodarskem poslopu, ki so obsegala ometavanje notranjih in zunanjih zidov, vgradnjo stavbnega pohištva in gradnjo podložnega tlaka.

Tomaž Golob

153

EŠD: /

Naselje: Pivka

Občina: Pivka

Ime: Pivka – kamniti križ Za železnico

Naslov: Pivka, parc. št. 1407, k. o. Petelinje

Področje: E, R

Obdobje: 17. ali 18. stoletje

Pivka, križ za železnico – stanje po zaključku restavratorskih del (foto: A. Naglost, 2009)

Nekaj korakov umaknjen od podhoda pod železniško progo, na parceli, ki jo obkrožata pot na hrib Osojnico in pot proti Dolinam nad vasjo Kal, je bil postavljen kamnit križ. Mimo njega so vozili tudi na Star žegan, kjer so sredi 19. stoletja po hudi koleri uredili zasilno pokopališče. Križ naj bi bil postavljen kot zaobljube preživelih po koleri. Ko je Jože Čelhar z voli v petdesetih prejšnjega stoletja mimo križa peljal voz z drvmi, so se konji zaradi vlaka splašili in križ podrtli.

Na prvotnem mestu sta bila ohranjena še podstavek in kos baze stebra. Kapitel, fragmenta deteljčastega razpela in odlomljeni trup stebra z bazo so ležali pri lastniku parcele. Podstavek je skoraj popolnoma zasut ležal v zemlji. Iz njega je gledal le kratek kos baze kvadratnega prereza. Baza je na vseh straneh ločno zaključena in profilirano poglobljena. Kapitel kockaste oblike je na vseh licih okrašen z okrasnimi pravokotniki z diagonalama v obliki Andrejevega križa. Na podaljšanem odlomljenem deblu s stranskima listoma sta re-

lifno izstopajoča prekrížana ključa sv. Petra, nad njima pa je del nog Kristusa s prekrížanimi stopali. Ohranjeni desni fragment kraka križa kaže relief dela leve roke in drugi del letnice 34. Na hrbtni strani so oblikovali krak lilijastega križa v plitvem reliefu.

Prvi del konservatorsko-restavratorskih posegov se je začel v restavratorski delavnici. Pripeljane poškodovane fragmente kamnitega križa smo z mikropeskanjem očistili vseh lišajev ter ostale umazanije. Levemu obstoječemu kraku križa smo z maso lepila TENAX in kamnito moko domodelirali okrušene dele. Na podlagi tako urejenega kraka smo izdelali kalup, ki nam je služil za izdelavo rekonstrukcije desnega in gornjega kraka križa. Krake smo med seboj povezali in učvrstili še z kovinskimi vezmi. Tudi manjkajoči del stebra smo izdelali iz enakega materiala. Ohranjen del stebra smo uporabili za izdelavo kalupa, ki nam je služil za rekonstrukcijo površine manjkajočega dela. Tako restavrirani steber in križ smo na terenu

Pivka, križ Za železnico – med restavratorskim posegom (foto: A. Naglost, 2009)

spojili z obstoječim delom baze v podstavku, ki so ga domačini odstranili in ponovno namestili na pripravljeno betonsko ležišče. Dela so potekala od februarja v delavnici do konca maja na terenu, ko smo zaradi uporabljenih materialov potrebovali višje temperature.

Anton Naglost

154

EŠD: 2109

Naselje: Planina

Občina: Postojna

Ime: Planinska gora – cerkev Marije pribežališče grešnikov

Področje: UA, R

Obdobje: tretja četrtina 17. stoletja, 1657

Na sliki je upodobljen prizor prihoda Svetega duha – binkošti. V spodnjem delu slike je dvanajst apostolov z Marijo v sredi. V zgornjem, polkrožnem zaključku slike je upodobljena Sveta trojica s po dvema angeloma na vsaki strani. Avtor slike ni znan. Pred posegom je slika visela v prezbitariji cerkve sv. Roka v Planini pri Rakeku. Tja je bila prinesena iz cerkve Sv. duha na Hribu, ki so jo maja 1943 požgali partizani in je od takrat ohranjena v ruševinah. Po opravljenih posegih bo investitor sliko namestil v cerkev Marije pribežališče grešnikov na Planinski gori, saj ima edina prostor za tako veliko sliko.

Lesen podokvir brez zagozd je bil črvojed, stranice so bile na stikih poškodovane, stiki ohlapni. Platno je bilo nenapeto, rahlo nagubano. Zaradi tega se je naslonilo na dvojni ojačitveni križ podokvirja, ta pa je na platno pustil »odtis«. Poleg nekaterih manjših poškodb (udarnine, raztrganine) sta bili v platnu dve večji raztrganini. Ena je bila v preteklosti že podlepljena. Platno je bilo na hrbtni strani močno prašno, za podokvirjem se je nabralo veliko smeti (prah, vžigalice, rastlinsko listje, ptičji iztrebki, kosi stekla ...). Spodnji del v višini pribl. 60 cm je bil s hrbtni strani premazan z oljnim premazom. Platno je debelo, tkano tako, da so na prednji strani v strukturi močno poudarjene diagonale. Nanos grunda je zelo tanek. Tako je struktura platna vidna tudi v barvni plasti, v kateri so močne diagonalne proge, v katerih se je nabralo veliko težko odstranljivih nečistoč. V preteklosti je bila slika že retuširana na mestu podlepljene raztrganine in ponekod na mestu odpadle barvne plasti. Barvna plast je bila ponekod zdrgnjena, ponekod pa je odpadla zaradi izsušenosti in slabe vezivnosti s platnom. Odpadla je tudi po robovih odtisa

ojačitvenega dvojnega križa, na katerega je bilo ohlapno napeto platno naslanjalo v preteklosti. Ponekod je bila barvna plast rahlo razpokana. Na nekaterih mestih (predvsem na inkarnatu gornjih figur in na belem oblačilu evangelista Mateja) je bila prekrita s temnimi sivkastimi sragami (morda plesni ali posledica ognja). Ob začetku konservatorsko-restavratorskih posegov smo z lističi japonskega papirja, prilepljenimi z 10-odstotno raztopino Plexisola P550 v white spiritu, stabilizirali barvno plast. Po postopku mehanskega odstranjevanja nečistoč, odstranjevanju oljnega premaza in podlepljenega platna s hrbtni strani smo z enako raztopino preprijli še hrbtno stran slike. Spodnji del slike, kjer so bile krakelire najmočnejše, smo utrdili v podtlačni mizi (45 °C). Odstranjevanje nečistoč z barvne plasti je bilo precej neuspešno. Nam znane metode in raztopine niso dale zelenega rezultata. Najbolje se je obnesla vodna raztopina alkohola in amonijaka. Po diagonalnih »progah« (odtis grobe strukture platna v barvni plasti) se nečistoče niso dale popolnoma odstraniti. Prav tako se niso dale odstraniti temne srage na inkarnatih figur in belem oblačilu evangelista Mateja. Ponekod so bile videti kot plesni, ponekod pa kot ožganine. Raztrganine smo sanirali z lokalnim podlepljanjem na hrbtni strani. Ponekod je bilo treba manjkajoče dele nadomestiti z vstavki grundiranega platna. Kitili smo s klejno krednim grundom. Za potrebe napenjanja slike na podokvir smo sliko z lepilom Acrylkleber 498-20x tračno podlepili s platnenimi trakovi. Po napenjanju na nov lesen podokvir smo sliko s saten damar lakom lakirali prvič ročno s čopičem, po retuši pa še enkrat s saten damar lakom v spreju. Retuše se na območjih temnih srag ni dalo izvesti na klasični način črtkanja čez plomb, saj so srage v večini prosojno prekrivale original. Ker je šlo za večja slikovna območja (na primer ves Kristusov inkarnat), se je v takih primerih sragasti original v celoti »prečrtkal« in tako poškodovani - potemnjeni original še delno preseva skozi retušo. Sliko smo v delo prevzeli leta 2005, ko jo je bilo treba iz cerkve sv. Roka v Planini odstraniti zaradi prenove cerkve. Takrat smo izvedli nekatera nujna dela, glavnina konservatorsko-restavratorskih postopkov pa je bila izvedena od julija 2009 do februarja 2010. Sliko bomo v cerkev na Planinski gori odpeljali spomladi leta 2010.

Vid Klančar, Anita Klančar

Oltarna slika Binkošti po kitanju in pred retušo (foto: V. Klančar)

Oltarna slika Binkošti po opravljenem posegu (foto: V. Klančar)

155

EŠD: 2107

Naselje: *Planina*

Občina: *Postojna*

Ime: *Planina – cerkev sv. Marjete*

Področje: *UA, R*

Obdobje: *tretja četrtina 18. stoletja, 1771 (slika: prva polovica 19. stoletja)*

Oljna slika sv. Marjete je delo slikarja Matevža Langusa. Velika je 173 x 298 cm (š x v), zgoraj polkrožno zaključena. Nameščena je v zidni niši kor del oltarja, naslikanega na steno prezbiterija. Med opravljanjem konservatorsko-restavratorskih posegov smo našli podatek, da je Langus pri slikanju kopiral Rafaelovo (Raffaello Sanzio) sliko sv. Marjete (1518), kjer svetnica s palmovo vejo v roki stoji na zmajevem krilu, ki leže proti gledalcu razpira žrelo in desno ob svetnici razvija svoj dolgi rep. Precej verno kopijo po Rafaclu je Langus v zgornjem delu v baročni maniri dopolnil s tremi angeli, ki svetnico kronajo z vencem. Srednjemu angelu je v roke položil tudi značilen Marjetin atribut – križ, ki ga je Rafael v svoji upodobitvi izpusil. Potrebni prostor za dopolnitev motiva je pridobil v gornjem polkrožnem zaključku slike, ki je v originalu sicer pravokotna (122 x 178 cm). Odkritje, da gre za kopijo Rafaelove slike, je bila odločilno pri nadaljnjem odločanju o odstranjevanju preslikav, retuširanju in rekonstruiranju manjkajočega spodnjega dela slike. Po podatkih iz župnijske kronike je Langusovo sliko kmalu po letu 1900 restavriral dunajski restavrator. Po besedah krajanov pa je sliko kasneje še enkrat restavriral neki ljubljanski restavrator. Med posegom smo ugotovili, da je dunajski restavrator med restavriranjem najverjetneje:

- odrezal spodnji (verjetno takrat zaradi ognja najbolj poškodovan) pas slike,
- v veliki večini (razen obraza in večine obleke sv. Marjete) sliko lazurno – prosojno preslikal,
- pokital večje poškodbe,
- na novo naslikal glavo zmaja in okoli zmajeve glave ozadje preslikal s črno (s tem je preslikal Langusovega zmaja, povzetega po Rafaclu),
- na nekaterih mestih napravil manjše spremembe (na vencu dodal dve roži, svetnici razširil ramena in zmanjšal dekolte, zožil svetnično desno dlan ...),
- sliko s škrobnim lepilom podlepil z novim platnom.

Rezultate tehnoloških posegov (kitanje, podlepljanje, vstavljanje platna ...) je bilo treba v večini odstraniti in izvesti na novo. Prav tako je bilo treba odstraniti vse slikarske intervencije, s katerimi

je restavrator sliko delno spremenil, v celoti lazurno preslikal in okrnil Langusovo poslikavo. Ozadje je potemnil do te mere, da se ni dalo razločiti motivov, angele pa preslikal na način, da je izničil Langusov tankočutni pristop do figuralike. Med posegom smo se odločili tudi za odstranitev preslikane glave zmaja, ki je bil naslikan površno in barvno gledano zelo skopo. Črna preslikava ozadja okoli zmajeve glave se je brisala že ob najmanjših poskusih odstranjevanja nečistoč, s tem pa se je začela kazati originalna Langusova upodobitev zmaja, ki pa je bil precej poškodovan. Slabo stanje slike pred konservatorsko-restavratorskim posegom je bilo posledica poškodb, ki jih lahko delimo na dva dela:

- poškodbe, ki so v večini nastale zaradi ognja (spodnji del slike) in mehanskih poškodb (raztrganine v gornjem delu slike),
- »poškodbe«, nastale ob preteklih restavratorskih posegih.

Dobršen del posegov je bil namenjen vzpostavljanju prvotnega stanja slike in s tem izničevanju intervencij kasnejših posegov. Zagodni leseni podokvir je bil črvojed in delno poškodovan (razcepljene in ukrivljene stranice). Imel je dve prečni in eno pokončno ojačitveno prečko. Na podokvirju je bil napis »Franc Šemrl mežnar«. Platno je bilo v gornjem delu na nekaj mestih natrgano, deli platna so manjkali. Manjkajoči deli so bili nadomeščeni s kitom. Spodnji del platna je bil delno odrezan in nadomeščen z novim vstavljenim kosom. Originalno platno je bilo po celotni površini že podlepljeno z novim platnom. Za vezivo je bilo uporabljeno škrobnopilelo. Platno je bilo nenapeto in zaradi tega močno nagubano. Vidni so bili tudi odtisi ojačitvenega križa podokvirja. Grund z barvno plastjo je bil zelo izsušen in močno banjasto razpokan. Vezivnost grunda s platnom je bila zelo slaba. Posamezni koščki grunda z barvno plastjo so na dotik odpadali. Na barvni plasti je bilo zelo veliko prahu. Barvna plast je bila med preteklimi posegi v veliki meri lazurno preslikana, tudi na mestih, kjer originalna barvna plast ni bila poškodovana. Nanos grunda je bil tanjši, zaradi česar je na površini slike v barvni plasti rahlo vidna struktura platna. Po razpokah v barvni plasti so bili ponekod sledovi črnih zatrdelih ostankov oljne snovi, ki je včasih segala tudi zunaj območja samih razpok. Ostanke laka so bili rahlo porumeneli.

Zaradi zelo slabega stanja slike, saj so ponekod kosci barvne plasti z grundom odpadali že ob rahlem dotiku, smo najprej (še pred snemanjem slike s podokvirja) izvedli zaščitno lica. Pred tem smo lahko le delno odstranili prah s površine

slike, kar smo naredili z elektrostatičnim omelom, ki ne povzroča pritiska na površino slike. Zaščito lica smo izvedli z voščenosmolno maso, s katero smo lističe japonskega papirja prilepili na barvno plast. Slika je bila na podokvir žebličena. Žebliji so bili zarjaveli, zaradi česar so zarjavele kapice žebļjev močno razjedle platno. Kapice žebļjev smo odstranili s prevrtanjem, nato pa platno ločili od podokvirja. Sledilo je odstranjevanje podlepljenega platna, ki smo ga brez večjih težav kar »odvili« od originala. Vezivnost med originalnim in podlepljenim platnom smo rahljali s skalpelom. Za tem smo odstranili še platno, ki je bilo med preteklim posegom vstavljeno po celotnem spodnjem robu slike. Vstavljeno platno je bilo nivojsko neprilagojeno originalu. Moteča je bila tudi površinska obdelava, saj je bilo gladko in s tem nekompatibilno s sosednjim originalnim platnom, ki je močno razpokano in ima v barvni plasti vidno strukturo platna. Sledilo je odstranjevanje škrobnega lepila s hrbtne strani platna, kar smo delali s pomočjo ščetk in skalpelov. Pred nadaljnimi postopki smo utrdili barvno plast. S toploto smo reaktivirali voščenosmolno maso, ki je bila na sliko nanesena že med zaščito lica. Med postopkom se je ojačila vezivnost med grundom in platnom, hkrati pa so se delno zravnali banjasto deformirani koščki barvne plasti med razpokami. Lističe japonskega papirja in vezivo smo z barvne plasti odstranili z white spiritom. Sledilo je odstranjevanje nečistoč in preslikav s površine slike. Nečistoče smo odstranjevali po večini kemično (vodne raztopine in mešanice amonijaka, acetonu, alkohola, Vulpexa). Na različnih mestih in različnih barvah so se kot najučinkovitejše izkazale različne mešanice. Najpogosteje sta se najprej lak in del umazanij odstranila z mešanico acetonu in alkohola (1 : 1). Zatem se je preostanek nečistoč odstranil z vodno raztopino amonijaka. Koncentracija se je prilagajala glede na poškodovanost in obstojnost originalne barvne plasti. Preslikave smo v večini primerov odstranjevali mehansko s skalpeli, ponekod pa še kemično. Postopek odstranjevanja nečistoč in preslikav je bil ponekod zelo zamuden, saj so se topila odstranjevala z white spiritom oziroma bencinom. Ta sta skozi razpoke in poškodbe pronicala do voščenosmolne mase in jo raztopila. Tako so kosci barvne plasti, ki so bili med preventivnim utrjevanjem fiksirani na platno, zopet postali nestabilni in bi se lahko ob nadaljnjem odstranjevanju nečistoč premaknili ali odpadli. Zaradi tega je bilo treba začasno prenehati z odstranjevanjem nečistoč in izvesti ponovno preventivno utrjevanje. To se je napravilo z lokalnim nanašanjem voščenosmolne mase, ki se jo je žez

folijo z grelno lopatico zatopilo v poškodovano območje. Ko se je ta ohladila, se je lahko nadaljeval postopek odstranjevanja nečistoč. Ta postopek je bilo treba na najbolj poškodovanih mestih večkrat ponoviti. Med posegi smo odstranili tudi del plomb, nastalih med preteklimi posegi, saj so te ponekod segale čez ohranjene originalne barvne plasti. Nekaj nečistoč je ostalo na sliki, saj jih ni bilo mogoče v celoti odstraniti oziroma bi s popolno odstranitvijo odstranili tudi del originalne barvne plasti. Odstranjevanju nečistoč je sledilo vstavljanje manjkajočih koscev platna. Kosce vstavljenih platen smo fiksirali z japonskim papirjem, prepojenim z voščenosmolno maso. Z novim grundiranim platnom smo dopolnili tudi spodnji del slike. Ta je bil zaradi močnih poškodb (ogenj) v višini od 5 do 15 cm odrezan že med preteklimi posegi. Tudi nov spodnji pas slike se je fiksiral z lističi japonskega papirja, prepojenimi z voščenosmolno maso. Sledilo je podlepljanje, ki smo ga zaradi velikosti slike izvedli ročno. Sliko smo podlepili s platnom, napetim na pomožni podokvir in prepojenim z voščenosmolno maso. Nekaj voščenosmolne mase je med podlepljanjem pronicalo do površine slike. Odstranili smo jo z white spiritom in začeli kitanje. Voščenosmolno maso smo nanesli tudi na večje plombe z vstavljenimi platni, saj smo le tako lahko zadovoljivo posneli strukturo originalnega platna. Razpoke smo imitirali z zarezovanjem v plombe, površinsko strukturo platna pa smo odtisnili s pomočjo neobdelanega platna. Tega smo položili čez večje plombe in z močno ogreto grelno lopatico »zatisnili« po površini plombe, pri čemer je na plombi nastal odtis platna. Podlepljeno sliko smo napeli na nov podokvir in začeli retušo, ki smo jo izvajali v oljni tehniki. Retuširali smo tudi vizualno moteče razpoke – svetle na temni podlagi ali obratno. V spodnjem delu slike, kjer smo vstavili večji kos novega platna, smo se odločili za rekonstrukcijo. Pri rekonstrukciji zmajevega repa smo sledili Rafaelovemu originalu, ki ga je posnel Langus. Retuširanjju sta sledila drugo lakiranje in zaščita hrbtne strani slike. Na zadnjo stran podokvirja smo napeli filc, ki služi kot zaščita platna pred mehanskimi poškodbami, hkrati pa preprečuje dostop prahu in drugih nesnag do hrbtne strani platna. Filc smo na podokvir pritrdili čez trak »ježek«, ki smo ga nalepili na hrbtno stran podokvirja. Restavratorska dela na sliki so potekala od februarja do septembra 2009, v cerkev pa smo sliko hkrati z okvirjem (restavriran v delavnici Podobarstvo Kavčič, d. o. o., iz Šentjošta nad Horjulom) montirali 1. septembra 2009.

Vid Klančar, Anita Klančar

Oltarna slika sv. Marjete po utrjevanju in pred odstranjevanjem nečistoč in preslikav (foto: V. Klančar)

Oltarna slika sv. Marjete po restavratorskem posegu z označeno mejo med originalom in rekonstrukcijo (foto: V. Klančar)

156

EŠD: 29120

Naselje: Podigrac

Občina: Kungota

Ime: Podigrac – Gradišče Plački vrh

Področje: A

Obdobje: pozna bronasta doba

Na sprehodu na Plački vrh v Občini Kungota je Matej Dasko iz Maribora odkril fragmente lončenine in jih prinesel na ZVKDS, OE Maribor. Za njegov vestni odnos do naše kulturne dediščine se mu na tem mestu najlepše zahvaljujem. Na podlagi okrasa in fature smo lončenino datirali v čas bronaste dobe. Ob pregledu razpoložljive literature se je izkazalo, da gre za novo, v slovenski arheološki stroki do tedaj neznano arheološko najdišče.

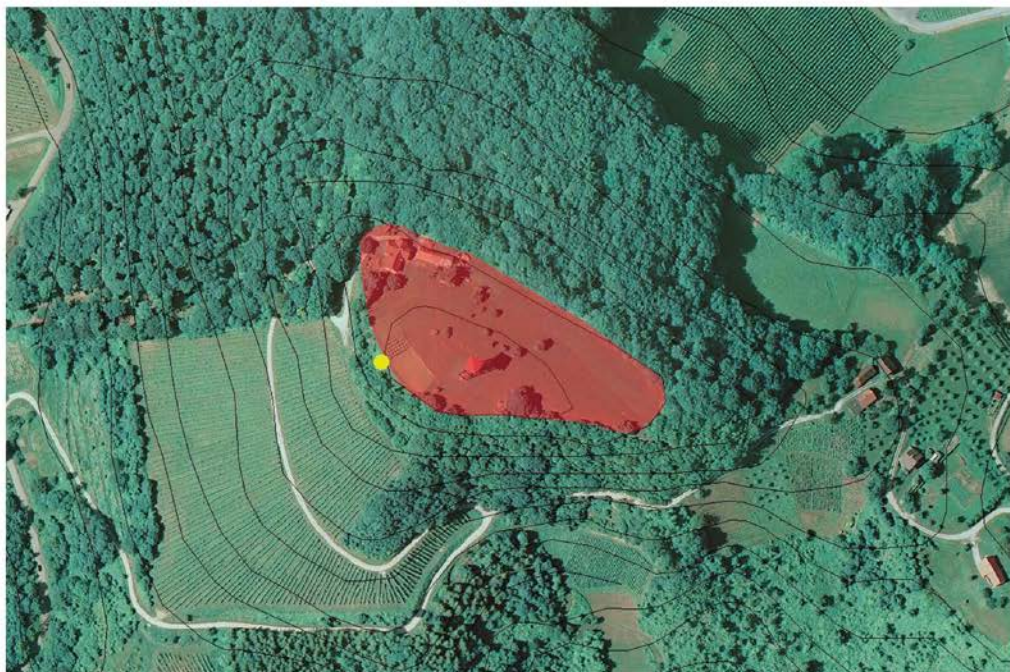
Stanko Gojkovič in Andrej Magdič iz ZVKDS, OE Maribor, sva skupaj z Matejem Daskom 26. marca 2009 opravila terenski ogled najdišča. Plački vrh je markanten plato hruškaste oblike, dimenzije ok. 210 x 95 metrov, ki s 509 metri nadmorske višine rahlo dominira nad okoliškim gričevjem severnih Slovenskih goric. Plato stoji tik ob slovensko-avstrijski državni meji, tako da državna meja poteka vzdolž njegovega severnega

roba. Na skrajnem severozahodnem robu je gostilna, v jugozahodnem delu manjša njiva, na najvišji točki pa je razgledni stolp. Preostali del zemljišča je zatraven.

Čez prelaz na grebenu zahodno pod Plačkim vrhom je vodila rimska cesta v Flavio Solvo. Najdba keltskega zlatnika na grebenu nakazuje, da je bila ta trasa v uporabi že v prazgodovinskem obdobju (S. Pahič, Zgornja Kungota, v: Arheološka najdišča Slovenije, 1975; 313).

Vrh griča je nekoliko umetno izravnano in preoblikovan v plato, pri čemer je rob platoja preoblikovan v do 8 metrov visok strm rob. Na jugovzhodnem robu platoja je viden rahel zemljen nasip, ki bi lahko bil ostanek obrambnega nasipa gradišča. Na preostalih robovih platoja nasipa nismo opazili.

V ok. 5 metrov širokem in 1,5 metra visokem zemeljskem profilu v zahodnem robu platoja, na parc. št. 49/1, k. o. Podigrac, ki je verjetno nastal zaradi zemeljskega zdrsa, smo našli večjo količino poznobronastodobne keramike in fragmentirano tkalno utež. Konfiguracija terena in zaenkrat najdeni odlomki lončenine nas napeljujejo k prepričanju, da imamo na Plačkem vrhu opravka z gradiščem, ki je bilo poseljeno v obdobju pozne bronaste dobe.

Gradišče Plački vrh z označenim mestom najdbe poznobronastodobne lončenine (karta: GURS, A. Magdič).

Vzhodni del gradišča Plački vrh, pogled proti vzhodu (foto: A. Magdič).

Na podlagi pridobljenih podatkov je bilo najdišče vpisano v Register nepremične kulturne dediščine. V bližnji prihodnosti bo treba opraviti arheološko raziskavo, s katero bomo dokumentirali omenjeni načeti zemeljski profil in izvedli njegovo sanacijo z namenom preprečitve nadaljnega posuvanja roba platoja.

Slovenska arheološka stroka gradišča na Plačkem vrhu doslej ni zabeležila. Korak pred nami pa so pri tem avstrijski kolegi, ki so ob zemljeni, predvidoma grobni gomili na avstrijski strani državne meje celo postavili informacijsko tablo, ki opozarja na poselitev Plačkega vrha v obdobju pozne bronaste dobe. Omemb gradišča v avstrijski strokovni literaturi in bazah podatkov nismo zasledili.

Andrej Magdič

157

EŠD: 6651

Naselje: Podlehnik

Občina: Podlehnik

Ime: Podlehnik – domačija Podlehnik 14

Naslov: Podlehnik 14

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje

V razloženem naselju v dolini potoka Rogatnice stojijo poslopja Purgove domačije, ki je razglašen kulturni spomenik. Hiša, gospodarsko poslopje, koruznjak, čebelnjak in vodnjak so gručasto razporejeni, kot je to bilo značilno za večje kmetije. Dominira hiša, ki je locirana ob cesti. Stavba je pritlična, delno podkletena, krita z dvokapno opečno, čopasto streho. Vhodni del hiše je poudarjen z rizalitom, ki je zaključen s profiliranim trikotnim čelom – tímpanonom. Fasada je bogato členjena in dekorirana. Tudi notranjščina je še originalno ohranjena: stanovanjske prostore sestavljajo v srednji osi veža »lojpa« in kuhinja, na desni od glavnega vhoda sobi, ki jima pravijo velika hiša in mala hiša, levo pa dve sobi, imenovani velika in mala hiška. Iz kuhinje je dostopna še shramba. V »veliki hiši« stoji krušna peč.

Leta 2009 je v okviru projekta Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja potekala obnova strehe na hiši. Strešna konstrukcija iz hrastovega lesa je izvedena na stol. Pri sanaciji strešne konstrukcije je bilo treba izravnati nekoliko povešeno ostrešje. Stare letve so bile na več mestih zaradi teže opeke zvite, zato jih je bilo treba zamenjati z novimi močnejših dimenzij. Tako sanirana streha je bil v celoti prekrita z novo opečno kritino – bo-

brovcem Tondach (bobrovec dimenzije 19/14 v naravno rdeči barvi). Obnovljeni so bili vsi kleparski elementi, nameščeni novi žlebovi in odtočne cevi ter žlote in dimnične obrobe. Dimnik je saniran, nanj je nameščena dvokapna opečna strešica. V sklopu obnove strehe je bil obnovljen tudi širok strešni napušč na dvoriščni strani hiše. Od vlage uničeni omet in trstika sta bila odstranjena in nameščena je bila nova trstika, ometana z apneno malto. Pokrpani so tudi profiliran podstrešni zidec in obrobe v obeh čelnih strešnih zatrepih.

Delo je v skladu s konservatorskimi smernicami in nadzorom podpisane konservatorke ter uporabo izvornih materialov in klasične metode dela izvajal Kokol, Martin, s. p., Kleparstvo, Maistrova ulica 14, 2250 Ptuj.

Jelka Skalicky

158

EŠD: 21292

Naselje: Podreča

Občina: Kranj

Ime: Podreča – spomenik Simonu Jenku

Naslov: Podreča

Področje: Z

Obdobje: druga četrtina 20. stoletja, 1929

V rojstnem kraju pesnika Simona Jenka je bil v letu 2009 obnovljen spomenik Simonu Jenku. Spomenik so leta 1929 postavili pesnikovi častilci, izdelal ga je kamnosek Rudolf Jeglič, v bližini kraja, kjer je nekoč stala pesnikova rojstna hiša. Namesto kamnitega doprsnega kipa, ki ga je leta 1955 izdelal kipar Andrej Borštnar, je takrat spomenik krasil porcelanasti medaljon s fotografijo pesnika. Z razglednice, ki je bila izdana ob 100-letnici pesnikovega rojstva, leta 1935, je razvidno, da je bil spomenik obdan z visokimi betonskimi stebriči in kovinsko ograjo. Zob časa in neurejena okolica sta terjala celostni pristop ureditve.

Ob 140. obletnici pesnikove smrti se je obnove spomenika lotila lokalna krajevna skupnost in si za nalogo zadala, da s pomočjo Mestne občine Kranj in strokovnimi usmeritvami Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Kranj, preuredi spomenik in njegovo okolico. Zaradi izjemne dejavnosti članov lokalne krajevnne skupnosti in sodelovanja z Zavodom je obnova spomenika v celoti uspela.

Pomembno zgodovinsko gradivo o spomeniku je prispeval Rudi Zavrl, krajan iz Mavčič. Spomenik je v osnovi ohranil podobo iz leta 1955, ko so nanj namestili kip iz kararskega marmorja in odstranili prejšnji medaljon. Zaradi funkcionalnih potreb

ob krajevnih proslavah, varnosti obiskovalcev in navsezadnje neugodne bližine ceste je bil spomenik za 150 cm osno umaknjen nazaj proti zidcu, ki ga obdaja. S tem je pridobljen prostor za manjše komemoracije pred spomenikom. Ob prestavitvi je bilo ugotovljeno, da je bil del betonske baze spomenika zasut, ko so nekoč zaradi ceste dvigali nivo nasutja. Spomeniku je vrnjena njegova prvotna višina. Vsi deli spomenika so bili razstavljeni in restavrirani. Restavratorska in kamnoseška dela je opravil mojster za ohranjanje kulturne dediščine, kamnosek Leopold Šajn iz Podvasce pri Trziču. Napis v betonu, ki je zaradi korozije betona popolnoma propadel, je bilo treba vklesati v posebno kamnito ploščo in jo vgraditi na mesto prvotnega napisa. Manjkajoče dele lire je bilo treba izdelati po meri, razpoke in okrušene dele očistiti umazanije, sanirati z materialom v barvi kamna, videz kamnitih površin poenotiti, obrusiti in končno površinsko zaščititi. Črke napisa na spomeniku so bile poglobljene in pozlačene. Betonski deli so bili sprani z vodo, robni pasovi poudarjeni z brušenjem in končno hidrofolno zaščiteni. Z delnim skrajšanjem bočnih stranic in prednjega obodnega zidca je bil odprt pogled na spomenik, s talno ureditvijo pasu iz granitnih kock ob zidcu z notranje strani in prostora pred spomenikom, z ureditvijo drenažnega peščenega dela tik ob spomeniku in z zasaditvijo okrasnega rastlinja ob prednja vogala bočnih stranic zidca je spomenik dobil novo doživljajsko vrednost.

Cilj obnove je bil tudi ohranjanje prepoznavnosti tlorisne ureditve, ki z zidcem in tlakom predstavlja elemente nekdanje hiše. V nadaljevanju obnove je bil izvedena geodetska odmera prostora okoli spomenika, ki je zajela parc. št. 1015/1 in 1015/2, k. o. Podreča. Okolica spomenika je bila problematična iz več razlogov. Tlak med cesto in spomenikom je bil počen in je zadrževal vodo in sneg ob pluzenju, neurejeno zelenico je prečkala pot, s katere se je voda izlivala na plato spomenika, na zelenici je bilo več posušenih dreves, v vidnem polju spomenika pa nameščenih več objektov komunalne infrastrukture (hidrant, omarice, prometni znak), kar je neugodno vplivalo na celostno podobo spomenika. Ker spomenik stoji na relativno utesnjenem delu med cesto, potjo in vaško cerkvijo sv. Kancijana, je podoba okolice še bolj pomembna. Z ureditvijo spomenika in v nadaljevanju tudi okolice, zlasti z ureditvijo prometa in odstranitvijo motečih infrastrukturnih objektov, bo spomeniška celota pridobila večji kulturni pomen ter postala kulturno in duhovno središče vasi.

Renata Pamič

Podreča, spomenik Simonu Jenku (foto: R. Pamić)

159

EŠD: 552

Naselje: Podzemelj

Občina: Metlika

Ime: Podzemelj – arheološko najdišče Podzemelj

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, novi vek

Lokacija predvidene gradnje apartmajskega objekta na zemljišču parc. št. 111, k. o. Podzemelj, je znotraj enote kulturne dediščine Podzemelj – arheološko najdišče Podzemelj (EŠD 552). Vrednotenje na območju arheološkega najdišča je bilo opravljeno 6. in 7. septembra 2008 pod vodstvom mag. Maše Sakara Sučević, univ. dipl. arheologinje, in nadzorom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Na lokaciji smo izkopalni tri testne jarko v velikosti 1 x 1 m in smo fotografsko dokumentirali profil 1.

Ugotovitve

1. V vseh treh testnih jarkih (TJ 1–TJ 3) smo našli na arheološke artefakte. V nobenem izmed testnih jarkov pa nismo zasledili morebitnih arheoloških struktur ali kulturnih plasti. Recentni arheološki artefakti so bili v plasteh od SE 001 do SE 005. V prazgodovinsko obdobje sodijo le

odlomki ožgane gline v testnem jarku 1 (SE 004). 2. Ovrednoteno območje leži ob južnem vznožju hriba Kučar, ki se blago spušča od severa proti jugu. Na parceli so obstoječi objekti: nekdanja prodajalna s stanovanji v prvem nadstropju ter pripadajoče parkirišče in lesena lopa večjih dimenzij na skrajnem južnem robu parcele. V bližnji preteklosti, pred gradnjo trgovine, je bil teren splaniran (terasiran), sledili so naknadni posegi v zemljo in nasipavanje oziroma smetenje. Na severu in vzhodu parcelo omejuje cesta, proti zahodu jo podpira nižji podporni zid, na zahodu naravno – brez teras – meji s sosednjo parcelo. 3. Plasti v testnih jarkih kažejo človekovo dejavnost pri njihovem oblikovanju, in sicer planiranje, nasipavanje, izkopavanje in zasipavanje. 4. V testnih jarkih (TJ 2 in TJ 3) smo do koluvalnih plasti brez arheoloških najdb prišli na globini od 80 do 89 cm.

Za pregledano območje lahko na podlagi odkrite stratifikacije plasti trdimo, da je lokacija zunaj območja intaktnih sledov človekove dejavnosti v prazgodovinskem in rimskem obdobju, vendar kosi ožgane gline kažejo na prisotnost prazgodovinskega najdišča v neposredni bližini lokacije. *Philip Mason, Maša Sakara Sučević, Ildikó Pintér*

160

EŠD: 7771

Naselje: *Polički Vrh*Občina: *Pesnica*Ime: *Polički Vrh – Jareninski dvor*Naslov: *Polički Vrh 1*Področje: *E*Obdobje: *15.–20. stoletje*

V Jareninskem dvoru so po dolgih letih spet zagospodarili benediktinci iz Admonta, ki so tod sadili trto že davnega leta 1139 in do začetka druge svetovne vojne neprekinjeno skrbeli za vinorodne griče. Ora et labora et lege – moli, delaj in beri, je načelo njihovega ustanovitelja, ki je po besedah zgodovinarjev prinesel Evropi križ, knjigo in plug. Temu načelu so ostali zvesti do danes, zato jih odlikuje skrbno in razvojno naravnano gospodarstvo s poudarkom na ekologiji. S spoštovanjem do narave in tradicije obdelujejo kar 68 ha vinogradov, v prenovljenem gospodarskem posloplju pa so odprli vrata ene najsodobnejših kleti na Slovenskem, kjer v skladu s spoznanji stroke in sodobno tehnologijo razvijajo vrhunsko vinarstvo in kletarstvo. Vrhunska vina je mogoče kupiti in poskusiti v urejenih kletnih prostorih dvora. Kvaliteto potrjujejo številna prestižna mednarodna priznanja in nagrade.

Jareninski dvor, ki se ponaša s častljivo starostjo, leži v ozki dolini Jareninskega potoka ob cesti Jarenina–Šentilj. Dvorec je enonadstropno poslopje v tlorisu v obliki črke T s strmo opečno streho, iz katere se dviga stolpič nekdanje kapele s čebulasto bakreno streho. Nad vhodom v dvorec je vzdignjen admontski grb, na levi strani vhoda v dvorec je vhod v kapelo z bogato oblikovanim baročnim portalom. Priljučni prostori in velika dvoladijska klet so obokani. V prvem nadstropju so gosposke sobe in dvorana. Sobe so opremljene s stropno štukaturno tračno ornamentiko, na stropu dvorane je štukiran admontski grb. Dvor v zgodnjebaročni dobi je prikazan na G. M. Vischerjevi topografiji (*Topographia Ducatus Stiriae*, 1681) kot dvonadstropno poslopje s stolpom in čebulasto kapo.

Poslopja vinogradniškega posestva benediktinskega samostana iz Admonta, ki je imel tod vzorne vinograde že v srednjem veku, je bilo po drugi svetovni vojni s posestvom nacionalizirano. Posestvo z dvorom je dobil v upravljanje mariborski agrokombinat. Leta 2003 je bilo posestvo z dvorom vrnjeno samostanu. Dvorec in gospodarska poslopja so bili ob vrnitvi samostanu precej zanemarjeni in gradbeno v slabem stanju, poleg tega je agrokombinat na posestvu dvora zgradil neustrezno veliko betonsko halo, ki je moteč element vedute dvora.

Lastniki so leta 2004 pridobili vso potrebno dokumentacijo za gradbeno sanacijo in prenavo dvora ter gospodarskih poslopij. Po izdelanih arhitekturnih posnetkih objektov in arhivskih raziskavah sta bila izdelana konservatorski program in projekt za prenavo poslopij, izvedena so bila najnujnejša vzdrževalna dela na objektih in stanovalcem dodeljena nova stanovanja (VS, Poročila 42/05, 2006). Prenova gospodarskega posloplja za namene sodobnega vinarstva pa je bila izvedena v letih 2006 in 2007, gradbenosanacijska dela na dvorcu so se začela leta 2006 (VS, Poročila 43/06, 2007 in 44/07, 2008).

Dela v okviru Jareninskega dvora so se v letih 2008 in 2009 nadaljevala z obnovo dvorca in urejanja okolice. Prostor na skrajnem vzhodnem delu posloplja, kjer je nekoč stala lesena preša, ki je bila v času upravljanja agrokombinata odtujena, je muzejsko urejen. V prostoru spet stoji lesena preša, ki je prenesena iz zidanice Drankovec 8. Gospodarski del nekdanjega prostora za leseno prešo in lesenim tramovnim stropom zavzema dve etaži. Na podlagi sondiranja je bilo treba urediti vratne in okenske odprtine, prehod v vinsko klet in tla v prostoru. Stene so bile pokrpane z apnenim ometom in v celoti prebeljene z apnenim beležem. Odstraniti je bilo treba sekundarna cementna tla in položiti opečni tlak iz stare opeke, kakršna je na tleh v kletnem prostoru. Prehod v klet je bilo treba ustrezno urediti na podlagi predhodnega sondiranja, zaradi višinske razlike izvesti stopnice in oblikovati kletna vrata. Stara vrata s podbojem, ki vodijo v prostor s prešo od zunaj, so obnovljena. Prav tako je obnovljen lesen portal glavnega vhoda v dvorec, vhodna dvokrilna lesena vrata pa so restavrirana. Začasno so za servisne potrebe vinoteke, ki je v nekdanji prenovljeni veliki vinski kleti dvorca urejeni pritlični prostori. Prostor nekdanje kapele, ki je v pritličju zahodnega trakta, je prav tako urejen začasno s prikazno zgodovine Jareninskega dvora. Kapela, v katero vodi bogato oblikovan baročni portal, je bila opremljena z oltarjem in kipom svetega Urbana, zaščitnika vinogradnikov, ki je danes del zbirke Pokrajinskega muzeja v Mariboru.

V pritličnih in nadstropnih prostorih dvorca je treba izvesti še ustrezna sondiranja in na podlagi sondažnih raziskav definirati gradbene posege in prenavo. Postopoma se ureja tudi okolica poslopij Jareninskega dvora. Pomlajen je kostanjev drevored, izvedena je biološka čistilna naprava ter urejena ribnika z ustreznim rastlinjem.

Jareninski dvor je zaživel kot vzorno vinogradniško in kletarsko posestvo in tako oživil staro vinogradniško tradicijo samostana.

Jelka Skalicky

161

EŠD: 3282

Naselje: Poljana

Občina: Prevalje

Ime: Poljana – cerkev sv. Janeza Krstnika

Naslov: Poljana

Področje: R, UA

Obdobje: romanika, gotika, barok

Poljana je razloženo naselje s središčem v kotlini okoli cerkve ob glavni cesti Dravograd–Črna, s katere se tu odcepi cesta čez mednarodni mejni prehod Holmec v Avstrijo.

Tod je nekdaj držala rimska cesta iz Celja čez Slovenj Gradec in Ravne v Virunum na Gosposvetskem polju. Nekdanji poljanski grad je izginil brez sledu. Od nekdanjega gradiča so ohranjena le gospodarska poslopja.

Kdaj naj bi cerkev sv. Janeza Krstnika nastala ali kdaj naj bi bila prvič omenjena, ni znano, saj arhivski viri v Celovcu in Vidmu še niso zadovoljivo preučeni, vendar sam patrocinijski in stavbna substanca cerkve, ki je trenutno za poznavanje zgodovine tega markantnega objekta edini zanesljivi vir, govorita o njeni visoki starosti in o tem, da je med podružnicami prevaljske fare celo najstarejša. Stavba je kapelnega tipa, se pravi, da na zunaj ni vidne meje med ladjo in prezbitorijem, saj sta oba enako široka. Sam prezbitorij je tristrano zaključen in je brez opornikov ali talnega zidca. Nad slavalokom se dviguje zvonik, ki ohranja tradicijo koroških nadstrešnih stolpičev, pred zahodno pročelje pa je prislonjena lopa, pod katero je preprost šilastoločno zaključen portal, ki vodi v cerkev. Stene cerkve prebija preprosta šilastoločno zaključena gotska okna, dve manjši okni pa sta po obliki še prav zgodnjegotski, večji dve s trilistom v vrhu pa sta nastali ob poznejši predelavi že v času zrele gotike.

Iz časa zgodnje gotike je tudi prezbitorij, o čemer pričajo živi robovi in kapitelni zidec preprostega šilastega slavaloka. Sam kratek kor, ki v tlorisu obsega le pet stranic osmerokotnika, je obokan s šestdelnim rebriastim obokom, ki sloni na kozolah; rebra imajo enojni žleb in se vežejo v gladkem, okroglem sklepniku.

Sama cerkvena ladja je bila neustrezno prekrita z rahlo usločenim novim stropom, ki pa v teh krajih ni historično pogojena oblika, saj je bila prvotno krita z lesenim kasetiranim stropom, poslikanim z rozetami, cvetovi, zvezdami, vitičevjem ipd. Na zahodni strani cerkvene ladje je lesen pevski kor. Ob severno stran cerkve se prislanja preprosta pravokotna kapela, ki je novoveškega izvora,

posebnost kapele pa je v tem, da je posvečena sv. Jobu, ki ima v njej tudi oltar, menda edini pri nas.

Tako v prezbitoriju kot v cerkveni ladji se izpod beleža kažejo sledovi večih poslikav, tudi srednjeveških, ki jih bo še treba odkriti.

Preliminarno lahko sklepamo, da podružnična cerkev sv. Janeza Krstnika izvira vsaj z začetka 14. stoletja, če ne celo iz druge polovice 13. stoletja, da je v poznem 14. stoletju doživela manjše predelave, v novem veku pa so ji dodali tako zvonik kot severno kapelo in vhodno lopo (Vnuk, Branko, Kurelac, Svjetlana, Poljana, Podružnična cerkev sv. Janez krstnik (EŠD 3282): preliminarni konservatorski program. Maribor: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota, Maribor (2007).

V preteklosti (septembra 2004) je Škofijska restavratorska delavnica iz Maribora za cerkev izdelala obsežen elaborat z izsledki sondažnih raziskav, ki so potrdile obstoj cerkve vsaj na začetku 14. stoletja, hkrati pa odprle vrsto strokovnih vprašanj v zvezi z njeno obnovo in prezentacijo.

V letih 2008–2009 je na podlagi pogodbe o sofinanciranju spomeniškovarstvenega projekta stekla prenova omenjene cerkve.

V prvi fazi je potekala zamenjava dotrajane lesene kritine. Ker je bilo ostreže na posameznih delih dotrajano, je bilo treba najprej izvesti njegovo sanacijo. Sledilo je prekrivanje z macesnovimi škodlami; na zvoniku in v ladji je to delo opravil Koželj Bojan, s. p., Stahovica 29 a, Stahovica. Predvidena (obnova fasade na zvoniku, kleparska dela) in nepredvidena gradbena dela, to so zlasti vezi na ostrežju, pa je izvedla firma Grading-Ošep, Marija, s. p., Pod gonjami 82, 2391 Prevalje. Strelovod je postavilo podjetje Družina Stvarnik-Rauter, proizvodnja, trgovina, storitve, d. o. o., Vizore 17, Nova Cerkev.

Po obnovi strehe in končanih gradbenih delih lahko začnemo obnavljati izjemno notranjščino cerkve, o katere poslikavah pravi dr. Janez Balažič naslednje: »Po površinah skromne, vendar pa izjemno povedne sonde na različnih mestih, tudi na zunanjščini, v poligonalno sklenjenem prezbitoriju, zakristiji, stranski kapeli in v ladji, razkrivajo, da je bila cerkev poslikana vsaj v treh različnih časovnih, in temu ustrezajočih se slogovnih izpeljavah.«

V splošnem se strinjam s Kuhlovo razčlenitvijo slikanih plasti in seveda tudi z opredelitvijo tehnike slikanja na steno, čeprav bi v plasti, ki se – po Kuhlu – šteje za drugo, utegnile nadaljnje, zlasti komparativne analize pokazati, da so liki apostolov, morda tudi starozaveznih prerokov v

medaljonih še nekoliko starejši; lahko bi, denimo, nastali – pogojno seveda – tudi v 15. stoletju. Tako hipotezo podpira vrsta primerjalne materije v širšem vzhodnoalpskem prostoru v časovnem razponu od sredine 14. stoletja pa do konca 15. stoletja.

Seveda že samo to dejstvo, tako v slogovnem kot kajpada tudi v ikonografskem pogledu, podpira mojo misel, da kaže to plast v celoti odkriti, raziskati in jo seveda prezentirati do visoke stopnje stilne in vsebinske razločljivosti.

V oblikovno shemo medaljonov so bili pozneje, v poznem 18. stoletju in, po Kuhlu, v 19. stoletju, ujeti dekorativno razgibani posvetilni križi v ladji. Najverjetneje bodo raziskave potrdile še večji obseg poslikave ladijskih sten, kakor tudi v stranski, Jobovi kapeli, pričakovati pa je mogoče sledove dekorativnih plasti še v sami zakristiji.

Izjemnega, po mojem skromnem prepričanju, srednjeevropskega pomena pa so stenske slikarije v gotskem prezbitteriju. Sonde so sicer pokazale, da moramo pri tem v prezbitteriju računati vsaj na dvoje slikanih plasti. Kakor se da sklepati iz sond, je poslikava, ki jo zdaj reprezentira nekaj svetniških likov (apostoli), vsebinsko zaokrožena predstava, izoblikovana v premišljeni teološki koncepciji. Predpostavljamo lahko, da ikonografska uresničitev, katere osrednji protagonisti so celopostavni apostolski liki s kodeksi v naročjih, sledi zamisli oziroma predstavi nebeškega Jeruzalema. Apostoli zavzemajo osrednje mesto v prezbitteriju, slikar pa jih je pri tem postavil v shematizirane gotske okvirje (trilistne sheme itd.). Njihova drža, način, kako so postavljeni v arhitekturne okvirje, in nekateri močno povedno dekorativni elementi dopuščajo sklep, da gre za delo dobrega mojstra, ki ga po stilnih likovnih karakteristikah smemo za silo uvrstiti med zastopnike monumentalnega gotskega slikarstva v drugi četrtini 14. stoletja.

Ta okoliščina in dejstvo, da se bo ob nadaljevanju del razkrila izjemno kvalitetna poslikava v prezbitteriju in tudi v ladji, silita v trdno prepričanje, da je delo treba nadaljevati celovito in do vrhunške spomeniške pričevalne ravni.

Zato je moje mnenje izrazito naklonjeno prizadevanju, da se na vseh ravneh podprejo odkrivanje, restavriranje, umetnostnozgodovinsko raziskovanje in prezentacija imenitne gotske arhitekture in stenskih slikarij v podružnični cerkvi Janeza Krstnika v Poljani.

Svetlana Kurelac

Cerkev sv. Janeza Krstnika pred obnovo kritine
(foto: S. Kurelac)

Cerkev sv. Janeza Krstnika po obnovi kritine
(foto: B. Koželj)

162

ESD: 10414

Naselje: Polzela

Občina: Polzela

Ime: Polzela – grad Komenda

Naslov: Polzela 113

Področje: UA

Obdobje: 13.–19. stoletje

Grad Komenda stoji sredi naselja na skalnati vzpetini. Od nekdanje zasnove danes manjkata ves južni del gradu z dvema stolpičema in gospodarskimi objekti, ki jih je ob koncu 17. stoletja upodobil Vischer, ter kasneje zgrajena grajska kapela. Grad ima tri nadstropne trakte nepravilnih dlorisnih oblik, ki oklepajo notranje dvorišče. Na vzhodni in južni strani je parapetno ohranjeno grajsko obzidje. Na jugozahodni terasi so ohranjeni temelji kapele sv. Ulrika. Pred vhodom je na stopniščni ograji plastika rimskega leva.

Nastanek gradu je povezan s plemiško rodbino

polzelskih vitezov, ki so v virih izpričani že leta 1170. Prve konkretne omembe gradu segajo v čas med letoma 1193 in 1220, ko je živel z imenom izpričani polzelski vitez Walter de Helenstein. Grad je imel ob nastanku stolpasto obliko. V prvi polovici 13. stoletja je bil v njem sedež deželnega sodišča, od leta 1255 do sredine 19. stoletja sedež samostojne duhovnije. Tako je bil med letoma 1269 in 1286 izpričan lastnik gradu župnik Hartwig. Od leta 1323 pa vse do leta 1779 je bil grad v lasti malteškega viteškega reda in je funkcioniral kot komenda, ki je sodila pod vrhovno oblast malteškega priorja v Pragi. Upravljali so jo komendatorji – redovni duhovniki, ki so imeli patronatsko pravico nastavitve polzelskih župnikov. Ti so v komendi imeli pravico do stanovanja, hrane in letnega denarnega dohodka, od sredine 17. stoletja pa so komendatorje tudi nadomeščali. Polzelska komenda je bila od treh slovenskih komend najmočnejša in jih je sredi 16. stoletja gmotno podpirala. Srednjeveški grajski kompleks se je iz stolpaste zasnove domnevno razvil že v 14. stoletju. V 16. stoletju, ko je bila komenda na višku svoje moči, je imel tri nadstropne trakte z notranjim dvoriščem, več stolpov, cerkev sv. Ulriha, gospodarske objekte, obdajalo pa ga je obzidje. Takega ga kaže še Visherjeva veduta iz leta 1681. V 18. stoletju je gospodarska moč komende začela pešati. Leta 1780 je postal lastnik komende Rajmund pl. Novak, lastnik gosposčine Šenek, polzelski župniki pa so ohranili pravico do stanovanja v gradu. Novak je leta 1784 podrl južni del gradu s stolpi, kapelo sv. Ulriha, hleve, grajsko kaščo in obzidje. Zaradi slabega vzdrževanja je grad še naprej propadal, zato so se župniki leta 1853 preselili v novo župnišče. Novi lastnik gradu dr. Oskar Pongratz je grad leta 1869 temeljito prenovil in mu dal sedanjo zunanjo podobo.

Grad je imel že v svoji prvotni stolpasti zasnovi obrambno funkcijo – bergfrid. Ta se je ohranila tudi v celotnem srednjem veku, ko je grad funkcioniral kot komenda malteškega viteškega reda, kar izpričujejo številne strelne line na celotnem grajskem zidnem obodu. Grad je imel v tem dolgem obdobju poleg bivanjske funkcije še funkcijo upravne središča in skladišča za velik del območja, ki ga je upravljal malteški red. Od konca 18. stoletja je grad funkcioniral izključno v bivanjske namene plemstva. Po drugi svetovni vojni pa so ga preuredili v večstanovanjski objekt. Grad Komenda je zaradi svojega pomena in dolgoletnega propadanja doživel že nekaj poskusov revitalizacije. V osemdesetih letih prejšnjega stoletja je bil v delu gradu urejen razstavni salon z zbirko akademske slikarke Darinke Pavletič

Lorenčak. Nato je bil v gradu nekaj časa muzej nogavičarstva, v devetdesetih letih pa je bil v kletni etaži urejen gostinski lokal. Postalo je jasno, da je treba problem ustrezne namembnosti reševati s celovito revitalizacijo, ki bo gradu omogočila redno vzdrževanje in preživetje. Leta 1988 se je Občina Polzela načrtno lotila celovite prenove in ustrezne funkcionalne izrabe gradu, kar je omogočilo tudi prve resnejše raziskave njegove substance in izdelavo konservatorskih izhodišč za nadaljnjo obravnavo. Pravi zagon pri revitalizaciji pa je grad doživel v letu 2008, ko je občina pridobila evropska sredstva za njegovo programsko ureditev in prenovo. V kletni etaži je predvidena turističnopromocijska in gostinska dejavnost, v pritličju prostori glasbene šole, na podstrešju pa bosta krajevna knjižnica in stalna razstava malteškega viteškega reda. Grad bo tako zaživel v novi javni funkciji, ki mu bo omogočala ustrezno prezentacijo ter nadaljnje življenje in preživetje. Tem dejstvom je sledil tudi konservatorski pristop k prenovi: gradu v največji mogoči meri povrniti njegovo primarno srednjeveško zunanjsčino, v notranjosti pa s kompromisnimi strokovnimi rešitvami in sodobnim arhitekturnim oblikovalskim pristopom čim bolj slediti potrebam funkcij, ki bodo v prihodnje umeščene v grajsko stavbo.

Grad je pred začetkom prenovitvenih del kazal zapuščeno, zanemarjeno in propadajočo podobo. Zidna substanca je bila brez temeljev in je bila statično načeta, posebej zahodna stena, ki je bila nevarno vzbočena. Strešna konstrukcija je bila popolnoma dotrajana. Fasadni omet je skoraj v celoti odpadel, grad je bil brez stavbnega pohištva, oboki v nadstropju so bili dotrajani, zato je bilo nevarno, da se porušijo. V letu 2008 se je začela gradbenostatična sanacija gradu (sanacija temeljev, zidov, zamenjava dotrajane ostrišja).

Osnovno konservatorsko vodilo pri načrtovani prenovi je bila obvezna gradbenostatična konsolidacija grajske substance. Glede na to, da je ohranjen večji del srednjeveške zidne substance in je bila na novo odkrita vrsta gotskih sestavin in arhitekturnih elementov, posebej na zunanjsčini, je bila konservatorska odločitev naslednja: izluščiti in maksimalno prezentirati zunanjo podobo najpomembnejše faze v grajskem razvoju – srednjeveške obrambne fevdalne arhitekture – ter faze renesanse, ko je grad dobil sedanje okenske odprtine.

V notranjosti se prezentirajo ostanki romanskega bergfrida ter posamezni najdeni gotski in renesančni elementi, dvema prostoroma pa se na podlagi najdb in analogij poustvarita gotska in renesančna narava.

Zavod je v procesu prenove opravil celovite sistematične raziskave objekta. Rezultati sondiranja so pokazali številne starejše sestavine in elemente, ki so na novo osvetlili stavbno zgodovino gradu in njegov umetnostnozgodovinski pomen. Grad je v svoji dolgi gradbeni zgodovini doživel veliko stavbnih faz, ki jih glede na najdbe generalno uvrščamo v štiri stilna arhitekturna obdobja – romansko, gotsko in renesančno ter obdobje 19. stoletja.

Obdobje romanike – 12., 13. stoletje

Čas nastanka stolpastega gradu – bergfrida. Romanski stolp je vpet v sedanjo stavbno maso, vidni so vogali, zidna substanca in notranji tloris s prvotnim pohodnim nivojem in ometom.

Obdobje gotike – 13., 14., 15. stoletje

Čas, ko se je grad iz stolpaste zasnove razvil v fevdalno arhitekturo z iregularno zasnovo štirih traktov in ozkega klinastega notranjega dvorišča. Številnim stilnim gradbenim fazam smo skušali slediti glede na njihovo zaporedje pri zidavi notranjih zidov (vezani ali prislonjeni zidovi) ter stilnih značilnosti številnih najdenih sestavin in kamnoseških elementov – gre za ostenja s portali, okenskimi okvirji in številnimi strelnimi linami različnih oblik, ki jih zaradi značilnih profilov in oblik opredeljujemo kot gotske.

Faza zgodnje gotike – del zahodne stene z ostanki petih okenskih odprtih rahlo šilaste oblike, razporejenih v skupino, okvirjeno z rdeče slikano obrobo na fasadi. Gre za tako imenovano skupino oken (»fenster gruppe«), zgodnjerednjeveški način osvetljevanja večjega prostora z večjim številom svetlobnih predrtin.

Faza pozne gotike zajema obdobje, ki je izpričano z najdbami spolij bogato kamnoseško izdelanih arhitekturnih elementov, na primer krogovičja, konzol in obočnih reber, ter z najdbo ostankov secco freske s figurami v okenskem ostenju sedanje podstrešne etaže romanskega stolpa. Tako lahko definiramo lokacijo in pripadajoče arhitekturne elemente starejše grajske kapele iz obdobja pozne gotike.

Obdobje renesanse – 16. stoletje

Obdobje je zaznamovalo zunanjščino gradu s številnimi renesančnimi okni s kamnitimi profiliranimi okvirji, na zahodni fasadi dodalo stolpič kvadratnega tlorisa s samostojno streho, ki ima vogalno arhitekturno poslikavo, domnevno pa sodita v ta čas tudi odprtini fasadnih pomolov na severni steni. Notranji prostori so dobili banjaste oboke z grebenastimi sosvodnicami, lesene profilirane stropce ter nove funkcionalne povezave. Glede na vizitacijsko poročilo iz leta 1678 je v tem času verjetno že stala kapela sv. Ulriha.

Obdobje 19. stoletja – leto 1869

Gradbeni posegi, ki so zaznamovali podobo gradu, segajo v čas večje adaptacije, ki jo je leta 1869 izvedel Oskar Pongratz. Zunanjščina je z novim vhomom, fasadnim plaščem z okenskimi odprtinami in na novo postavljeno enotno, nižjo streho, dobila sedanji videz. V notranjščini je bilo med drugim v celoti zamenjano stavbno pohištvo.

Prenova gradu je stekla leta 2008 na podlagi konservatorskega projekta, ki ga je izdelal ZVKD, OE Celje, in projekta za gradnjo, ki ga je izdelal arhitekturni atelje Premica iz Celja.

Tehnično dokumentiranje vseh najdb, načrte rekonstrukcij za prezentacijo arhitekturnih elementov, vsa sondiranja in načrte rekonstrukcij najdenih arhitekturnih elementov, načrta rekonstrukcije gotske in renesančne sobe je izvedel konservator Ivo Gričar. Gradbena dela je izvajalo podjetje Granit iz Slovenske Bistrice.

Dela so se začela z gradbenostatično sanacijo gradu. Sledili so rekonstrukcija strešnih mas na podlagi starejših vedut, zazidava mlajših okenskih odprtih in odpiranje zazidanih gotskih oken, svetlobnih lin in strelnic. Poškodovani kamniti okenski okvirji gotskih in renesančnih odprtih so bili restavratorsko pokrpani, manjkajoči pa rekonstruirani v peščenjaku. Okna so dobila kovane mreže, nekaj gotskih okenc bo dobilo vitrajna stekla. V celoti je bila prezentirana fragmentarno najdena zgodnjerednjeveška »skupina oken« z zemeljsko rdečimi bordurami in naslikanim okvirjem. Fasada je dobila nov gladki omet, na renesančnem stolpiču je bila rekonstruirana vogalna vrezana arhitekturna poslikava. Okoli gotskih odprtih so rekonstruirali maltaste obrobe, barvane v zemeljsko rdeči barvi. Notranje dvorišče – bodoči gostinski vrt – je dobilo stekleno streho. Na dvorišče smo lapidarijsko umestili najdene fragmente gotskih arhitekturnih elementov.

V notranjščini so bile nekatere sestavine porušene. Tako je bil v »gotski« sobi in delu sosednjega prostora zaradi popolne dotrajanosti po navodilih statika porušen banjasti obok s sosvodnicami. Vsi ostali oboki so ohranjeni in prezentirani. Ostanki romanskega stolpa so prezentirani v tleh pritlične avle pod steklenim pohodnim rastrom. Notranja ostenja »skupine oken« so prezentirana pod talnim nivojem sobane in zaščitena s stekleno vitrino. Ostanke freske v gotskem ostenju nekdanje kapele je restavriral Aleš Sotler. Na podlagi najdb portalov in gotskih oken z ostenji smo s tramovnim stropom in samostanskim parketom poustavili gotski interjer. Na enak način smo obravnavali tudi renesančno sobano. Ves preostali del gradu je brez konservatorskih pogojev in prepuščen arhi-

Polzela, grad Komenda, vzhodna fasada pred prenovo (foto: I. Gričar, 2008)

Rekonstruirana vzhodna fasada gradu Komenda (foto: I. Gričar, 2010)

rektovemu oblikovalskemu pristopu. Grad Komenda sodi med kulturne spomenike, ki so dobili ta status bolj zaradi svoje zgodovinske pričevalnosti kot zaradi umetnostnozgodovinskega pomena fevdalne arhitekture. Po opravljenih raziskavah pa lahko govorimo o ohranjeni bogati srednjeveški arhitekturni dediščini tega objekta, zaradi katere grad še pred koncem prenove zavzema pomembno mesto v srednjeveški fevdalni arhitekturi na Slovenskem.

Branka Primc

163

EŠD: 4912

Naselje: Postojna

Občina: Postojna

Ime: Postojna – domačija Ljubljanska 20

Naslov: Postojna, Ljubljanska cesta 20

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje

Domačija Strojberjevih velja za rojstno hišo Luke Čeča, slovenskega jamarja in začetnika slovenske speleologije. Čeč je postal znan 14. aprila 1818, ko je odkril pot v do takrat neznani del Postojnske jame. Domačija je nekdanja skromna kmetija

v stegnjenem nizu, kjer si pod strmo dvokapnico, krito z bobrovci, sledita stanovanjski in gospodarski del. Stanovanjski del ima tradicionalno tridelno zasnovo.

Domačiji so pred nekaj leti zamenjali strešno kritino. Uporabili so se opečni bobrovci, ohranili so se izvorni napušči. Zunanji ometi so bili zelo dotrajani, prhki in razpadajoči.

Turistično društvo Postojna nas je v letu 2009 zaprosilo za izdajo soglasja za prenovo fasade. Zaradi dotrajanosti fasade smo soglašali z izvedbo novih ometov, ki pa naj bodo tako po sestavi kot po izvedbi izdelani po vzoru obstoječega. Namestitve zidne izolacije nismo odobrili. Pred odstranitvijo ometov je restavrador ZVKDS, OE Nova Gorica, izdelal študijo obarvanja. Fasadni ometi segajo do tal, talni zidec se je poudaril le z barvo. Predlagali smo korekcijo okenskih odprtín v prvotni videz, vendar predlog zaradi pomanjkanja sredstev ni bil sprejet. Uporabil se je apneni sistem ometov na kamniti podlagi po navodilih proizvajalca Baumit, d. o. o. Po nanosu ometov se je nanesel paropropustni barvni premaz SilikatFarbe v barvnem odtenku, določenem v barvni študiji.

Dela je kvalitetno izvedlo Gradbeništvo Gosto Pavlovič, s. p., iz Rakeka. Konservatorski nadzor je opravila odgovorna konservatorica ZVKDS, OE

Postojna, domačija Ljubljanska 20, obcestna fasada kaže zanemarjen videz, ometi so dotrajani (foto: E. Belingar, 2009).

Domačija po rekonstrukciji fasadnih ometov in obarvanju (foto: E. Belingar, 2009)

Nova Gorica. Barvne študije je pripravil restavrador ZVKDS, OE Nova Gorica, Andrej Jazbec.

Dela so potekala po načrtovanem programu. Izvajalec je več del s sistemom apnenih ometov na kamniti podlagi, zato do zapletov ni prihajalo. Žal so lastniki domačije pred več leti nekatere izvorne okenske odprtine povečali, nekatere pa zazidali, kar kaže predvsem občestno zatrepno fasado. Nameščeno stavbno pohištvo ni bilo izvedeno po vzoru izvirnega, vendar zamenjava stavbnega pohištva ni bila predmet posegov, izvedenih v letu 2009.

Eda Belingar

164

EŠD: 23086

Naselje: Postojna

Občina: Postojna

Ime: Postojna – mestno jedro, Knjižnica Bena Zupančiča

Naslov: Postojna, Trg padlih borcev 6

Področje: E

Obdobje: 1938

Na robu Trga padlih borcev, nekdanjega Vilharjevega trga, je Mussolini leta 1938 postavil temeljni kamen za Caso del Fascio, lokalni sedež fašistične stranke, kot se je tedaj imenovalo poslopje današnje knjižnice. Gradnjo na tem mestu so načrtovali že prej, saj je v situacijskem načrtu, ki ga je izdelal geometer Premru leta 1935, stavba že vrisana. Zemljišče za gradnjo je odstopila Občina Postojna.

Velika dvonadstropna stavba pravokotnega tlorisa z daljšo stranico soustvarja trg, ob katerem stoji. Osrednji del stavbe je razčlenjen v pet okenskih osi, ki se v pritličju pojavijo kot večje odprtine s polkrožnim zaključkom. Levi del je odprt le v pritličju z recentno izložbeno odprtino in vhodnimi vrati, desni pa je členjen z velikimi, tridelnimi okni. Južna fasada je nad pritličjem poudarjena z balkonom s polno zidano ograjo, ki se okrog vogala nadaljuje čez vzhodno fasado. Balkon je kasnejšega nastanka. Na vogalu je sprva stal ravno zaključen stolp, ki je presegal višino stavbe. Zahodna fasada je grajena stikoma s hišo Tržaška 8, zato tu večjih odprtini ni. V nadaljevanju proti severu je novejši nadstropen prizidek, členjen s tremi okenskimi osmi, v katerem so prostori čitalnice in uprave. Streha osrednjega objekta je strma dvokapnica z daljšimi lesenimi napušči in čopoma, krita s salolitnimi ploščami.

Zaradi prostorske stiske se je pokazala potreba, da bi se ves objekt namenil knjižnični dejavnosti, pri

čemur je bilo treba dostop v knjižnico omogočiti tudi ljudem s posebnimi potrebami. Izdelan je bil idejni projekt za nameravano prenovo in rekonstrukcijo. Klet se je namenila garderobam, sanitarijam za uporabnike, skladiščnim prostorom in kurilnici. V pritličju so bili predvideni večnamenska dvorana, kavarnica z možnostjo prebiranja dnevnega časopisja, infotočka, izposoja gradiva za odrasle in depo knjig. V prvem nadstropju so bili predvideni galerija z večnamenskim prostorom, oddelek za izposajo in delo z otroki in mladostniki, medioteka in glasbena soba, v medetaži pa uprava, pisarne, sanitarije in depo knjig za bibliobus. V drugem nadstropju so bili predvideni čitalnica, računalniški oddelek, domoznanska zbirka in obdelava gradiv. Prav tako je idejni projekt predvideval izkoriščenost podstrešja za namene arhiva, za sobe za samostojno delo in pravljlične sobe. Avla pritličja, v kateri so predvideni spletna kavarna ter prostori za druženje in prebiranje dnevnega časopisja in ki se programsko povezuje z galerijo v prvem nadstropju, bo namenjena obiskovalcem knjižnice in tudi naključnim obiskovalcem. Predvidena je bila tudi izvedba pritličnega prizidka na vhodni strani, to je proti obstoječemu trgu.

Na idejno zasnovo smo podali kulturnovarstvene pogoje ter ob upoštevanju pogojev na PGD izdali kulturnovarstveno soglasje. Nosilno zidovje osrednjega dela je bilo zidano iz kamna in opeke v debelini od 40 do 60 cm in se je ohranjalo v celoti. Večji posegi v nosilne stene niso bili izvedeni. Osnovnemu objektu je bil na vhodni fasadi v nivoju pritličja dodan prizidek. Pokazalo se je, da je nosilnost konstrukcij novejšega prizidka, zidanega v opeki, tako slaba, da je bila predvidena nadomestna gradnja. Na osrednjem objektu so bila izvedena nujno potrebna statičnosanacijska dela, ki so zagotovila prenos pričakovanih obtežb. Leseno ostrešje se je ohranilo, le dotrajani leseni deli so se zamenjali z novimi. Spremembe so bile potrebne le nad jaškom dvigala in sanitarnimi prostori, kjer se je izvedla ravna streha. V celoti je bilo zamenjano stavbno pohištvo. Na osrednjem starejšem delu so bila montirana deljena okna po vzoru izvirnega objekta. Pred izvedbo zunanjih ometov je restavrador ZVKDS, OE Nova Gorica, izdelal študijo obarvanja fasad. Dela so po projektu potekala do 24. septembra 2009, ko so se zaključila s slovesnim odprtjem.

Dela je kvalitetno izvedlo Gradbeništvo Gosto Pavlovič, s. p., iz Rakeka. Konservatorski nadzor je opravila odgovorna konservatorka ZVKDS, OE Nova Gorica. Barvne študije je pripravil restavrador ZVKDS, OE Nova Gorica, Andrej Jazbec.

Eda Belingar

Postojna, knjižnica Bena Župančiča pred začetkom del (foto: E. Belingar, 2009)

Obnovljeno poslople knjižnice in Trga padlih borcev pred njo (foto: E. Belingar, 2009)

165

EŠD: 16530

Naselje: Površje

Občina: Krško

Ime: Površje – arheološko območje

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

V aprilu 2009 je ekipa ZVKDS, CPA, RO Ljubljana, pod vodstvom Alje Žorž Matjašič, univ. dipl. arheologinje, konservatorke, in Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, višje konservatorke, na parc. št. 449, k. o. Površje, izvedla predhodne arheološke raziskave v obliki površinskega in podpovršinskega terenskega pregleda.

Širše območje v okolici raziskanega zemljišča zaznamujejo naključne antične najdbe, med drugim del antične žare, ki ga hrani Narodni muzej Slovenije (Petru, P. 1975. ANSI, 257). Ob predhodnih arheoloških terenskih pregledih na sosednjih njivah so raziskovalci naleteli na najdbe, ki pripadajo srednjeveškemu obdobju, ter na prazgodovinske odtitke iz roženca (vir: ZVKDS, OE Ljubljana).

Zemljišče pokriva travnato rastje, zahodni del parcele pa je poraščen z gozdno vegetacijo. Na severu je urejen manjši vinograd, južno od njega pa je na delu zemljišča njiva. Na vzhodnem delu parcele je po pričevanju sosedov nekje do konca druge svetovne vojne stala hiša, ki so jo nato porušili. Še danes so vidni njeni temelji in del zidovja ter ostanek svinjakov. Zemljišče je bilo z novodobnimi posegi (ureditev lop) deloma spremenjeno.

V eni od štirih izkopanih testnih sond (v sondi 4) smo v plasti antropogenega nastanka naleteli na večji kos prazgodovinske lončenine z držajem in na železen predmet, ki pripada mlajšemu arheološkemu obdobju. Pod recentnimi nasutji in plastmi ornice je sicer geološka podlaga, trda ilovica z večjo vsebnostjo železovih oksidov, ki na zahodnem delu vsebuje tudi preperle apnenice. Predvidevamo, da so tu ostaline iz prazgodovinskega obdobja, zato bodo na podlagi odločbe Ministrstva za kulturo v letu 2010 na območju predvidene gradbene jame potekala zaščitna arheološka izkopavanja.

Alja Žorž

Odlomek prazgodovinske lončenine z držajem, sonda 4, SE 008 (foto: A. Žorž)

166

EŠD: 8756

Naselje: *Prečna*Občina: *Novo mesto*Ime: *Prečna – območje gradu Luknja*Področje: *A*Obdobje: *prazgodovina, rimsko obdobje, novi vek*

Arheološki ekstenzivni terenski pregled na trasi kanalizacijskega omrežja za odvajanje komunalnih odpadnih vod Suhor, Kuzarjev Kal in Prečna – faza Suhor in Kuzarjev Kal v dolžini 4842 m – je opravila ekipa ZVKDS, OE Novo mesto, pod vodstvom Matevža Lavrinca, univ. dipl. arheologa, in pod strokovnim nadzorom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Dela so potekala med 28. in 30. julijem 2008.

Trasa poteka po geološko enotnem terenu, po ravninskem travnatem območju med reko Temenico in hribom Viševka ter po hribovitem terenu proti Viševki, ki ga predstavljajo travnate, gozdnate in kmetijske površine. Pregled se je začel na ravninskem močvirnatem nižinskem delu med Temenico in Viševko v smeri proti naselju Prečna in se nadaljeval čez hribovito območje proti Viševki, ki je gosto zasajeno z vinogradi. Traso geološko označujejo bel in siv plastovit apnenec z redkimi plastmi dolomita in poplavna ravnina reke Temenice.

1. Prečna – območje gradu Luknja (ZE I/C2, I/B8, II/A18, parc. št. 830/31, 820/9, 286/1, k. o. Prečna) – 2 fragmenta rimskodobne keramike, 1 kos kremenca in 1 kos prazgodovinske keramike nakazujejo na potencialno prazgodovinsko in rimskodobno arheološko najdišče, verjetno naselbinske narave.

Na pregledanem območju nam arheološki artefakti kažejo na človekovo dejavnost v prazgodovini, rimskem obdobju in novem veku.

Philip Mason, Matevž Lavrinc, Ildikó Pintér

167

EŠD: 2177

Naselje: *Preserje*Občina: *Brezovica*Ime: *Preserje pod Krimom – cerkev sv. Vida*Področje: *UA, R*Obdobje: *1712*

V letih 2005 in 2006 so bila v kupoli ladje cerkve sv. Vida v Preserju (EŠD: 2177) opravljena sondiranja, ki so pokazala, da se pod poslikavo Mateja Trpina iz leta 1910 skriva kvalitetna baročna pos-

likava slikarja Michaela Rainwoldta iz leta 1712. Pomembno odkritje je bilo povod za nadaljnja raziskovanja in sondiranja. Tako so bile v letu 2006 za potrebe celovite obnove cerkve izdelane konservatorske smernice, v letu 2007 pa konservatorsko-restavratorski projekt za celotno cerkev. V letih 2008 in 2009 je bil na stenskih poslikavah v kupoli izveden obsežen in celovit konservatorsko-restavratorski poseg, ki je potekal pod okriljem Restavratorskega centra. V projekt je bilo vključenih petnajst restavratorjev, delo je trajalo od julija 2008 do marca 2009.

Kupola ladje v cerkvi sv. Vida je bila do leta 2008 prekrita s sivkastim beležem z nekaj figuralnimi poudarki. Čeprav je figure v letu 1910 naslikala večča in izobrazena slikarska roka slikarja Mateja Trpina v sodelovanju s Petrom Markovičem iz Rožeka na Koroškem, je bil pretežno siv oplesk videti reven in preveč monoton za mogočen baročni obok ladje. Ob načrtovanju obnove notranjščine cerkve so bila v letu 2005 na kupoli ladje opravljena prva sondiranja. Naključje je hotelo, da je bila na 260 m² poslikave prva sonda narejena ravno na mestu, kjer se je podpisal slikar prvotne baročne poslikave Michael Rainwoldt. V podpisu »MICHAEL RAINWOLDT« je skrita tudi letnica nastanka poslikave – 1712. Iz nje je razvidno, da je avtor le leto dni po pozidavi baročne cerkve poslikal celotno kupolo v ladji. Slikar Michael Rainwoldt je deloval v slovenskem prostoru v prvi polovici 18. stoletja in naj bi bil avtor freske na oboku prezbitერიja cerkve sv. Štefana v Štepanjski vasi ter poslikave v cerkvi sv. Petra in Pavla v Vrhpolju pri Moravčah. Celotna poslikava v cerkvi sv. Vida v Preserju je posvečena mučeniški legendi sv. Vida. Sledeč zapisom o svetniku, nam kaže ikonografsko bogate in razgibane prizore iz njegovcga otroštva, prizore večkratnih mučenj, smrti in čudežev.

Stanje pred posegom

1. Kupola

Oktogonalna kupola, zidana iz kamna, je v potresu leta 1895 utrpela večje poškodbe. Po celotni kupoli so nastale globoke in dolge razpoke, ki so se zgostile na območju reber. Apneni omet je razen teh poškodb ostal v solidnem stanju. Manjkajoči deli v ometu so bili kasneje večkrat zasilno pokriti, ometani in prebeljeni, vendar so bili ti lokalni posegi nezadostni in neustrezni za tako hude popotresne poškodbe kupole. Kasneje nanosene apnene plombe so bile nestabilne ter površinsko in nivojsko neuskладjene z originalnim ometom, zaradi česar jih je bilo treba v veliki večini odstraniti.

Rebra kupolo delijo na osem konusnih polj. Posa-

mezno rebro je sestavljeno iz treh vzporednih profilov, izdelanih iz apnena gmeta, z dvema vmesnima poljema. Največ razpok, nastalih v potresu, je bilo prav na rebrih, kjer so se skoncentrirale potresne sile. Rebra so se ob tem ponekod za nekaj centimetrov zamaknila, deli reber pa so odpadli. Poškodbe so bile kasneje delno, a neustrezno sanirane.

2. Preslikava Mateja Trpina iz leta 1910

Popotresne poškodbe prvotne baročne poslikave in nov okus naročnika tistega časa sta bila najverjetnejši vzrok, da so bile v letu 1910 originalne poslikave Michaela Rainwoldta prekrite s preslikavami Mateja Trpina. V sredini širših polj je Trpin na sivi oplesk naslikal štiri evangeliste, v preostalih štirih, ožjih poljih pa štiri angelske glave v okroglih poljih. Celotna Trpinova preslikava je bila izvedena v slabo obstojni secco tehniki na belež, ki je bil nanesen neposredno na Rainwoldtovo poslikavo. Vezivo v beležu in barvni plasti je bilo neobstojno in občutljivo; barvna plast se je na posameznih delih luščila, prašila in odpadala. Verjetno je avtor Matej Trpin figuralni del svoje preslikave že ob samem nastanku dodatno utrdil s kazeinom. Premaz je Trpinovo poslikavo utrdil, hkrati pa jo je trdovratno zlepil z originalno baročno poslikavo in na njej pustil rumenkasto sled kazeina. Premaz je utrdil tudi vse nečistoče, ki so se do tedaj zažrle v barvno plast, obenem pa je pospešil razvoj plesni na površini poslikav. Na mestih, ki jih slikar Trpin ni dodatno premazal s kazeinom (belež in dekorativni deli preslikave), pa je vezivo v barvni plasti popolnoma propadlo, barvna plast brez veziva je pulvelizirala, zato se je na teh mestih tudi zlahka odstranjevala. Po celotni preslikavi so se kazali različni madeži in ostanke soli, ki so bili po vsej verjetnosti posledica zamakanja meteorne vode skozi ostreže. Celotna barvna plast je bila prekrita tudi s slojem nečistoč – prahu in saj.

3. Prvotna poslikava Michaela Rainwoldta iz leta 1712

Dejansko stanje originalnih poslikav se je pokazalo šele med konservatorsko-restavratorskimi posegi, po odstranitvi vseh Trpinovih preslikav, beležev in plomb. Tehnološko in stilno dovršena poslikava Michaela Rainwoldta je v treh stoletjih utrpela mnogo poškodb. Izvedena je bila v kvalitetni fresco tehniki, kar nam kažejo dnevnicke, gravure in predrisbe, narejene v svež omet. Posamezni zaključki, modelacije in popravki so bili izvedeni v secco tehniki. Barvna plast, naslikana v secco tehniki, je bila v slabšem stanju. Del te barvne plasti je ponekod že odpadel, ohranjena pa se je na nekaterih mestih prašila (predvsem rdečerjavi

in zeleni pigmenti). Obsežen del poškodb je nastal zaradi poškodovanega ostrejša, skozi katero je meteorna voda pritekla do zidane kupole, od tu pa je vlaga pronicala do površine poslikav, kjer je izhlapela, na barvni plasti pa »odložila« raztopljene soli in sigo. Vlažna površina kupole je povzročila tudi nastanek plesni in madežev. Ko je Matej Trpin utrdil svojo poslikavo s kazeinskim premazom, je to usodno vplivalo na originalne freske. Poleg tega, da se je nanje trdovratno pripeljala Trpinova preslikava, je dal kazeinski premaz baročni poslikavi močan rumen ton. S premazom so se utrdile tudi vse nečistoče in tvorbe sige, pospešil pa se je tudi razvoj plesni.

Konservatorsko-restavratorski posegi na poslikavah

1. Priprave na poseg

Na podlagi predhodno opravljenih sondiranj in raziskav v letih 2005 in 2006, konservatorskih smernic, konservatorsko-restavratorskega projekta in ponovnega ogleda poslikav v letu 2008 sta bila narejena program in predračun za konservatorsko-restavratorske posege na poslikavah. To je bila osnova za sklenitev pogodbe in kasneje izvedbo del. Pred začetkom del je bil v cerkveni ladji v višini od 9 do 16 m postavljen lesen delovni oder v treh nivojih, s katerega se je lahko dostopalo do vseh površin poslikave. Sledile so napeljava elektrike, izdelava in namestitve ustreznih luči (dnevne svetlobe na odrih je bilo zelo malo) ter organizacija delovišča. Opravljeni so bili poskusi odstranjevanja preslikav in nečistoč.

2. Odstranjevanje nefiguralnih delov preslikav
Preslikavo Mateja Trpina lahko s tehnološkega vidika razdelimo na dva dela. Prvi del so nefiguralna polja s sivim beležem in rastlinskim ornamentom, ki jih slikar ni posebej utrjeval, drugi del pa so figuralni deli poslikav s sivim beležem, ki jih je slikar utrjeval z že omenjenim kazeinskim premazom, kar je močno vplivalo na vse faze konservatorsko-restavratorskega posega.

Prvi del preslikav se je zlahka odstranjeval s suho gobico. S kazeinskim premazom utrjeni figuralni deli preslikave pa so zahtevali popolnoma drug pristop. Postopek odstranjevanja je bil izpeljan s pomočjo celuloznih oblog, napojenih z vodo. Na mestih, kjer je bila preslikava najbolj trdovratna, so bile celulozne obloge napojene z raztopino amonijevega karbonata v vodi. Vse celulozne obloge so bile za 30 do 60 minut nanese na steno. Tako razmehčano preslikavo smo nato lažje odstranjevali s skalpelom in dokončno spirali z gobicami in tamponi, prepojenimi z vodo.

3. Snemanje figuralnih delov preslikav

Vsi figuralni deli Trpinove preslikave so bili sneti

in shranjeni. Pred snemanjem so bile preslikave očiščene in utrjene. Nato so bili na preslikavo kot armatura in začasni nosilec v več plasteh preplepljeni kosci sanitetne gaze. Za lepilo je bila uporabljena raztopina kleja v vodi. Ko se je nosilec posušil, se je preslikava v tehniki a strappo odstranila. Poslikave so bile shranjene v lesene zaboje, večje poslikave (2 x 3 m) je bilo treba razrezati na tri dele. S temi posegi bodo vse figuralne preslikave Mateja Trpina ostale ohranjene, po opravljenih restavratskih posegih pa jih bo mogoče prezentirati na novem nosilcu na drugem mestu.

4. Utrjevanje barvne plasti, kemijsko odstranjevanje nečistoč, plesni, kazeinskega premaza in tvorbe sige

Na mestih, kjer je bila poslikava izvedena v secco tehniki in je bila barvna plast neobstojna (predvsem rdečerjavi in zeleni pigmenti), se je poslikava pred čiščenjem preventivno utrdila z nanodelci kalcijevega hidroksida. Nanokalk je bil čez japonski papir s čopičem večkrat nanesen na barvno plast. Po postopku je bila barvna plast dovolj stabilizirana, da se je lahko nadaljevalo odstranjevanje nečistoč, kazeinskega premaza, tvorbe sige in plesni. Na površino poslikave so bile za določen čas, odvisno od stopnje ohranjenosti, stopnje umazanije in porumenelosti ter od vrste uporabljene pigmenta (od 30 do 60 minut), nanesene celulozne obloge, napojene z 20-odstotno raztopino amonijevega karbonata v vodi. Po odstranitvi obloge je sledilo večkratno spiranje z vodo in gobico. Amonijev karbonat je poslikavo utrdil, odstranil začetne tvorbe karbonatne sige ter plasti nečistoč in plesni, obenem pa je delno omilil razliko med porumenelo poslikavo, premazano s kazeinom, in ostalim delom poslikave. Na delih poslikave, ki so bili naslikani z modrimi pigmenti, ta metoda ni bila zadostna in zadovoljiva. Tu je bilo treba poleg obloge z amonijevim karbonatom čez japonski papir nanesti ionsko izmenjevalne smole, ki smo jih po petnajstih minutah nevtralizirali z raztopino amonijevega karbonata, kasneje pa spirali z destilirano vodo. Postopek utrjevanja barvne plasti in odstranjevanja nečistoč, tvorbe karbonatne sige, plesni in kazeinskega premaza z barvne plasti je bil dolgotrajen, kompleksen in naporen. Delo je trajalo mesec in pol. Kljub uporabi zaščitnih mask smo bili izpostavljeni veliki koncentraciji škodljivih hlapov. Ob zaključku te faze je bila freska v kupoli sv. Vida konservirana in pripravljena za nadaljnje posege.

5. Saniranje poškodb v ometu na poslikanih poljih in profiliranih rebrih

Po odstranjevanju Trpinove preslikave so se pokazale plombe na mestih potresnih poškodb kupole.

Te so bile le grobo zidarsko obdelane in nivojsko neprilagojene, zato jih je bilo treba odstraniti. Manjkajoče dele profiliranih reber smo rekonstruirali, pri čemer pa je bilo treba povezave med ohranjenimi deli reber prilagoditi potresnim zamikom. Vse poškodbe ometa so bile v več nivojih pokitane z apnenim ometom. Izris enega od polj grafično prikazuje poškodbe v ometu.

6. Retuša in rekonstrukcija na poslikanih poljih, toniranje profiliranih reber

Retuša je bila izvedena v tehniki črtkanja. Za vezivo je bil uporabljen amonijev kazeinat. Vrsto retuše so pogojevale različne vrste poškodb na poslikavah. Kot lazurno črtkanje je bila izvedena na mestih, kjer je barvna plast obledela ali delno odpadla zaradi secco tehnike. Drugi način retuše je bil izveden na pokitanih mestih poškodb v ometu. Tu smo poškodbo najprej podložili z ustreznim enotnim tonom in šele nato zaključili s finalno retušo. Tretji način retuše je bil uporabljen na porumenelih delih s kazeinskim premazom, ki ga ni bilo mogoče popolnoma odstraniti. Na teh mestih smo z retušo postopno izenačili razliko med porumenelim in neporumenelim delom poslikave. Večjih poškodb na poslikanem ometu je bilo malo. V dogovoru s strokovno komisijo se je na teh mestih izvedla rekonstrukcija poslikave. Manjkajoči deli poslikave bi bili preveč moteči in vpadljivi, zato so bili na teh mestih na novo naslikani dva nova obraza in manjkajoča arhitektura. Strokovna komisija je potrdila tudi odločitev, da se posamezni detajli z rdečim minijem naslikane poslikave (lica angelov, plameni ognja, strela ...), ki so zaradi kemične reakcije sčasoma počrneli, ne retuširajo. Na profiliranih rebrih in poljih med rebri so bila že med odstranjevanjem beležev izvedena sondiranja, ki so pokazala, da so bila rebra prvotno tonirana v beli barvi beleža, polja med rebri pa v modrem tonu.

7. Dokumentiranje

Fotodokumentacija celotne površine kupole se je izvajala pred in med posegi ter po njih. Fotodokumentirana Rainwaldtova poslikava je bila osnova za izdelavo črtnih izrisov kupolnih polj, ki jih je izdelala arhitektka Nataša Gurnick Jurgec. Na črtne izrise smo v okviru dokumentiranja označili poškodbe v ometu, dnevnice in različne načine odstranjevanja nečistoč.

Zaključek

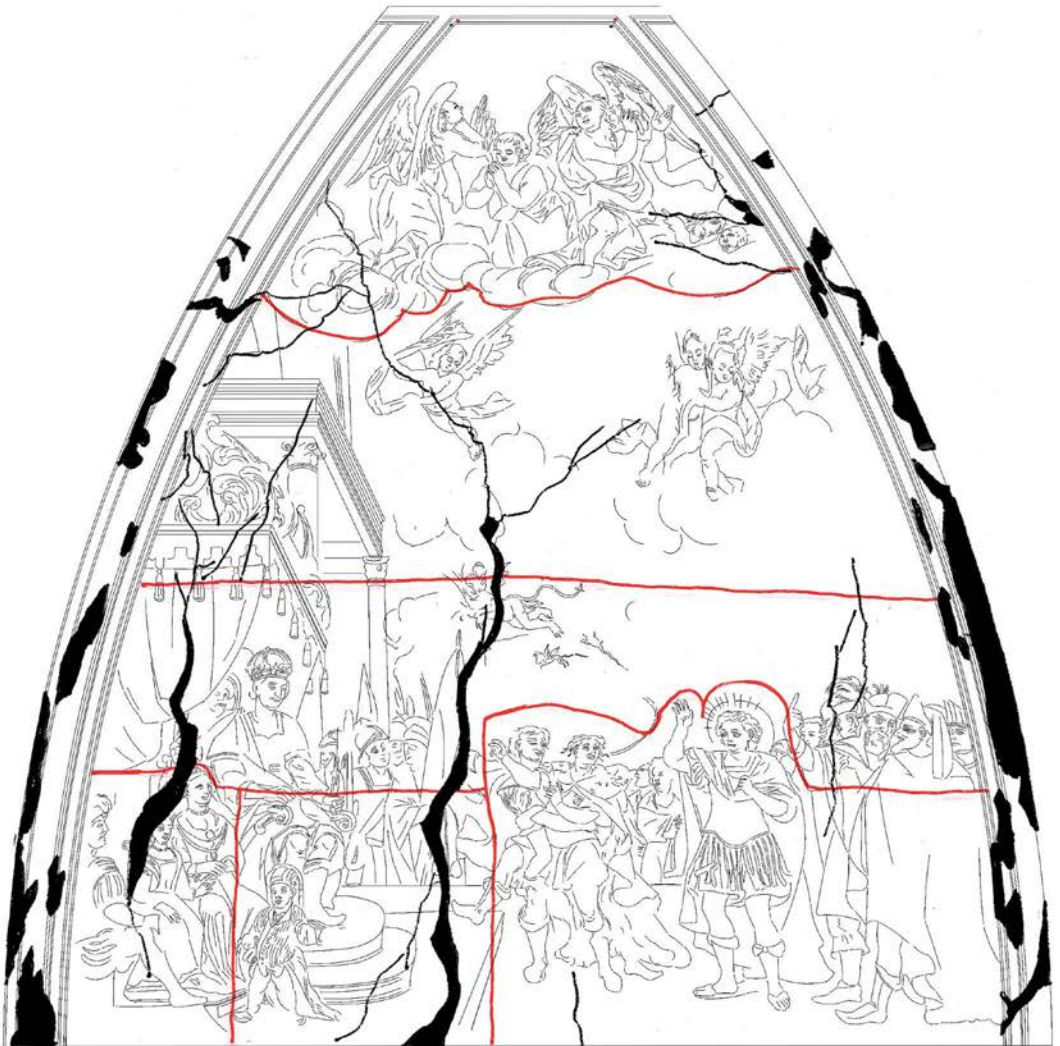
Za naš umetnostni prostor sta odkritje in obnova Rainwaldtovih fresk izjemen dogodek, saj se doslej še ni zgodilo, da bi na dan prišla tako obsežna baročna poslikava in povrtu še tako dobro ohranjena. Ob tem odkritju bo treba delo slikarja, ki je bil tudi prvi učitelj našega bolj znanega Franca

Preserje, cerkev sv. Vida, pogled na kupolo pred začetkom konservatorsko-restavratorskih posegov (foto: V. Klančar)

Odstranjevanje preslikav (foto: A. Klančar Kavčič)

Izris polja kupole z označenimi poškodbami ometa (črno) in dnevnicami (rdeče) (izris poslikave: N. Jurgec Gurnick, izris poškodb in dnevnic: V. Klančar)

Pogled na kupolo po konservatorsko-restavratorskih posegih (foto: V. Klančar)

Jelovška, na novo opredeliti. Nadalje smo s temi freskami pridobili manjkajoči člen v stenskem slikarstvu druge polovice 17. stoletja in v pojavu G. Quaglia, ki je s poslikavo (ko je bil Rainwaldt še dejaven) ljubljanske stolnice in semeniške knjižnice odprl novo poglavje v našem baročnem freskanstvu. Freske so zanimive tudi z ikonografskega vidika, saj prinašajo ilustrirano legendo o mučencu sv. Vidu, ki je pri nas doslej nismo poznali v takšnem obsegu (Ferdinand Šerbelj, Družina 20, 2009).

Anita Klančar Kavčič

168

EŠD: 4894

Naselje: *Prestranek*

Občina: *Postojna*

Ime: *Prestranek – grad Prestranek*

Področje: *A*

Obdobje: *novi vek*

V sklopu projekta prenove gradu Prestranek smo na parc. št. 172/8, k. o. Matenja vas, na prostoru, kjer je nekoč stal grajski stolp, po navodilih odgovorne konservatorke OE Nova Gorica opravili predhodne raziskave z izkopom testnih jarkov. Prostor je bil že pred našim prihodom močno poškodovan zaradi strojnih izkopov in odstranitve

površinskega depozita do globine približno 0,4 m. Ti posegi so dosegli trdno podlago, tj. temelje stolpa oziroma živo skalo, kar pomeni, da so skoraj v celoti uničili tamkajšnji arheološki depozit.

V testnem jarku 1 (1 x 1,4 x 0,15 m), ki smo ga izkopali ob vzhodnem vogalu parc. št. 172/8, smo pod traviščem odkrili zelo slabo ohranjen temelj severovzhodnega zidu stolpa. Deloma se je ohranilo le lice zidu, ki je bilo vezano z malto in je ležalo neposredno na skalni podlagi.

Testni jarek 2 (6,4 x 1,2 x 0,1 m) smo izkopali na poškodovanem delu najdišča vzporedno s severovzhodno steno gradu. Pod površinsko plastjo peska in zdrobljene malte, debelo do 15 cm, je ležala izravnana skalna podlaga, na kateri so bili ponekod še ohranjeni sledovi malte (podlaga za tlak?). V tej plasti smo na severnem delu testnega jarka našli veliko novoveških odlomkov kuhinjske in namizne lončenine, steklenih posod ter kosti želve (Testudo sp.). Odkrili smo tudi ostanke dveh zidov. Severni zid stolpa se je ohranil le v obliki odtisa kamnov v malti na skalni podlagi in je bil postavljen pravokotno na severovzhodno steno gradu. Ob njem, na njegovi severni strani, smo dokumentirali ostanek manjšega kurišča. Ostanke drugega zidu smo odkrili na južnem delu jarka. Tudi ta je bil zelo slabo ohranjen, saj mu strojni izkop ni prizanesel. Ohranil se je le del njegovega notranjega (zahodnega) lica, ki je bilo grajeno iz

lomljenih kamnov, vezanih z apneno malto. Zid ni potekal pod pravim kotom glede na grajsko steno in je bil nekoliko ukrivljen v smeri proti zahodu.

Na južnem delu testnega jarka 2 je skalna podlaga strmo padla proti jugu. Tu smo izkop poglobili do globine 1 m, kljub temu pa geološke podlage nismo dosegli. Na vrhu izkopenega depozita je bilo do 30 cm debelo nasutje, v katerem smo odkrili odlomke lončenine, steklenih posod, oglje, lomljeno kamenje in kuhinjske odpadke (živalske kosti). Pod nasutjem je v jugozahodnem vogalu testnega jarka ležala kamnita plošča (mogoče ostanek nekdanje hodne površine), ki je bila postavljena na nasuto rdečo ilovico z redkim kamenjem. V osrednjem delu testnega jarka 2 znotraj stolpa smo nad skalno podlago dokumentirali tanko plast rdeče ilovice. Morda gre za ostanek podlage tlaka iz kamnitih plošč, ki je deloma še ohranjen v severovzhodnem zidu gradu.

Tomaž Fabec, Vesna Tratnik

169

EŠD: /

Naselje: Prigorica

Občina: Ribnica

Ime: Prigorica pri Ribnici

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

V novembru 2009 je Bojan Grčman iz Prigorice pri Ribnici predal ZVKDS, OE Ljubljana, več arheoloških ostalin ter opravil ogled nekaterih lokacij s pristojnim arheologom konservatorjem. Prva lokacija (parc. št. 3249/103, 3249/104 in 3249/105, vse k. o. Prigorica), kjer so bile odkrite arheološke ostaline, je jugozahodno od vasi Prigorica pri Ribnici pod hribom Mala Bukovnica. Na teh parcelah je Grčman našel večje število sileksov iz bledorjavega roženca. Do odkritja je prišlo pri gradnji novega zadrževalnika ob potoku Ribnica. Najdbe so bile tik pod današnjo rušo v svetlorjavi meljasti ilovici koluvijalnega nastanka, tik pod vzhodjem Male Bukovnice.

Druge lokacije je na parc. št. 3317, k. o. Prigorica, na območju obstoječega kamnoloma. Na tej lokaciji je bil najden rimskodobni bronast zvonec z železnim kembljem. Našel ga je Alojz Malevšek iz Semiča, ki je skupaj z Grčmanom na območju kamnoloma iskal kameno streljo. Ob ogledu lokacije je bilo ugotovljeno, da prvotna stratifikacija ni več ohranjena, saj je parcela že pripravljena za nadaljnje izkoriščanje kamna. Območje, kjer je bil odkrit zvonec, je bil nekoč

položen plato na severovzhodnem vzhodu velike Bukovnice na robu poplavnega ribniškega polja, na dobri strateški legi. Na območju ribniškega polja večkrat poplavlja, zato je utemeljena domneva, da je v preteklosti ena od starih povezav ob južnem robu polja potekala prav nekje v bližini novih arheoloških lokacij.

Mitja Pergar

Prigorica pri Ribnici, rimskodobni zvonec z železnim kembljem (foto: M. Pergar)

170

EŠD: 9156

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Ime: Ptuj – arheološko najdišče Desni breg

Naslov: Rogaška cesta, parc. št. 849/5, k. o.

Hajdina

Področje: A

Obdobje: pozna bronasta doba (KŽG), mlajša železna doba, rimsko obdobje, novi vek

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Center za preventivno arheologijo, Regionalni

oddelek Ptuj, je med 26. majem in 2. junijem 2009 izvedel predhodno arheološko raziskavo – arheološko izkopavanje pred predvideno gradnjo individualne stanovanjske hiše s komunalno infrastrukturo na severovzhodnem delu zemljišča s parc. št. 849/5, k. o. Hajdina, ob Rogški cesti na Ptuj. Zemljišče leži v območju registrirane enote kulturne dediščine, ki je v Registru nepremične kulturne dediščine vpisana kot Ptuj – arheološko najdišče Desni breg, z evidenčno številko EŠD 9156, in je razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena z Odlokom o razglasitvi nepremičnih kulturnih in zgodovinskih spomenikov na območju Občine Ptuj (Uradni vestnik občin Ormož in Ptuj, št. 35/89).

Na ožjem območju Rogške ceste, na dravski terasi, so znane arheološke najdbe iz več arheoloških obdobij, in sicer: kladivasta kamnita sekira, najdena v gramoznici južno od sv. Roka (Lubšina - Tušek, M., Kamnito orodje v severovzhodni Sloveniji – V: Ptujski arheološki zbornik ob 100-letnici muzeja in Muzejskega društva, Ptuj, 1993, 107, t. 16, 10), odlomki keramičnih posod iz starejše železne dobe iz nasutja griča pod cerkvijo sv. Roka (Blatt Ptuj, 1936, 29) in poznorimski grobovi južno od griča s cerkvijo sv. Roka (Blatt Rogatec, 1939, 61). Pred gradnjo kanalizacije na Rogški cesti v letu 1996 (Lubšina - Tušek, M., Ptuj – Rogška cesta, Letno poročilo 1997, Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor, Maribor, 1999, 171–172) in pred gradnjo večstanovanjskega objekta na parc. št. 926/1, k. o. Hajdina, so bile izkopane ostaline naselbine iz pozne bronzaste dobe (kulture žarnih grobišč) in naselbine iz mlajše železne dobe (Lubšina - Tušek, M., Kavur, B., A sword between. The Celtic warriors grave from Srednica in North-Eastern Slovenia. – V: Keltške študije II. Studies in Celtic Archaeology, Protohistoire Europeene 11, Editions Monique Mergoïl, Montagnac, 2009, 125–142; Radovanovič, S., Vidmar, P., Žiberna, I., Lubšina - Tušek, M., Tušek, I., Dreu, S., Toš, M., Hajdina, 2009, 9–51). Na zemljišču s parc. št. 848/1, k. o. Hajdina, ki na zahodu meji na obravnavano parc. št. 849/5, k. o. Hajdina, je bilo izkopanih 6 žganih grobov mlajše faze kulture žarnih grobišč (Lubšina - Tušek, M., Rogška cesta. Letno poročilo 2000, ZVNKD Maribor, Maribor 2002, 264–267).

Arheološka raziskava na parc. št. 849/5, k. o. Hajdina, je bila izvedena na podlagi izdanih kulturnovarstvenih pogojev ZVKDS, OE Maribor, in po pridobitvi kulturnovarstvenega soglasja o arheološki raziskavi (31. člen ZVKD-1, Uradni list RS, št. 16/08).

Arheološko raziskavo je vodila Marija Lubšina -

Tušek, univ. dipl. arheologinja, konservatorska svetovalka. Arheološko ekipo so poleg vodje sestavljali: Maja Janežič, univ. dipl. arheologinja, konservatorska pripravnica (pomočnica vodje arheoloških raziskav in izris predmetov), Andrej Ferletic, univ. dipl. etnolog in kulturni antropolog, konservator restavrator (restavratorsko delo na terenu in restavriranje keramičnih artefaktov s fotodokumentiranjem), Nataša Svenšek, konservatorska tehničarka (dokumentiranje na terenu in digitalna obdelava najdiščnega arhiva), Duško Belič in Dejan Kovačič, konservatorska tehničarka (dokumentiranje na terenu, snemanje arheološkega izkopavališča in struktur z geodetsko totalno postajo z obdelavo podatkov), Danilo Cvetko, konservatorski tehnik (računalniška obdelava tehnične dokumentacije najdiščnega arhiva za poročilo), Vesna Bandelj in Vera Murko, konservatorski tehničarki (čiščenje, tehnična priprava in ureditev arheoloških najdb za strokovno obdelavo), Mirko Klemenčič, konservatorski tehnik (urejanje fototeke in fotografiranje predmetov), in Alenka Tušek, poslovna sekretarka (priprava Programa varnostnih ukrepov za zagotavljanje varnosti in zdravja delavcev pri delu na arheološkem delovišču in poslovna koordinacija izvedbe arheoloških raziskav). Strojni odziv zemljine je izvedel Srečko Vrbnjak, s. p., Ptuj oziroma strojniki Aleš Vrbnjak. Arheološko raziskavo je spremljal odgovorni konservator ZVKDS, OE Maribor, Andrej Magdič, univ. dipl. arheolog. Arheološki arhiv najdišča je do končne strokovne obdelave za objavo v arheološkem depozitu ZVKDS, Centra za preventivno arheologijo, Regionalnega oddelka na Ptuj.

Arheološka raziskava je potekala po ustaljeni metodologiji arheološkega izkopa delno strojno in delno ročno ter z dokumentiranjem v skladu s standardnimi metodami arheološke dokumentacije. Raziskovani del zemljišča na površini 657 m² je bil pred arheološko raziskavo njivska površina, kmečko dvorišče in nazadnje sadovnjak. Odkritih je bilo 38 stratigrafskih enot. Osnovno stratigrafsko sekvenco na raziskovanem delu najdišča lahko v kronološkem smislu razdelimo na štiri faze: I. geološka osnova, II. prva uporaba prostora – nekropola kulture žarnih grobišč, III. druga uporaba prostora – naselbina mlajše železne dobe, IV. novodobne plasti in strukture.

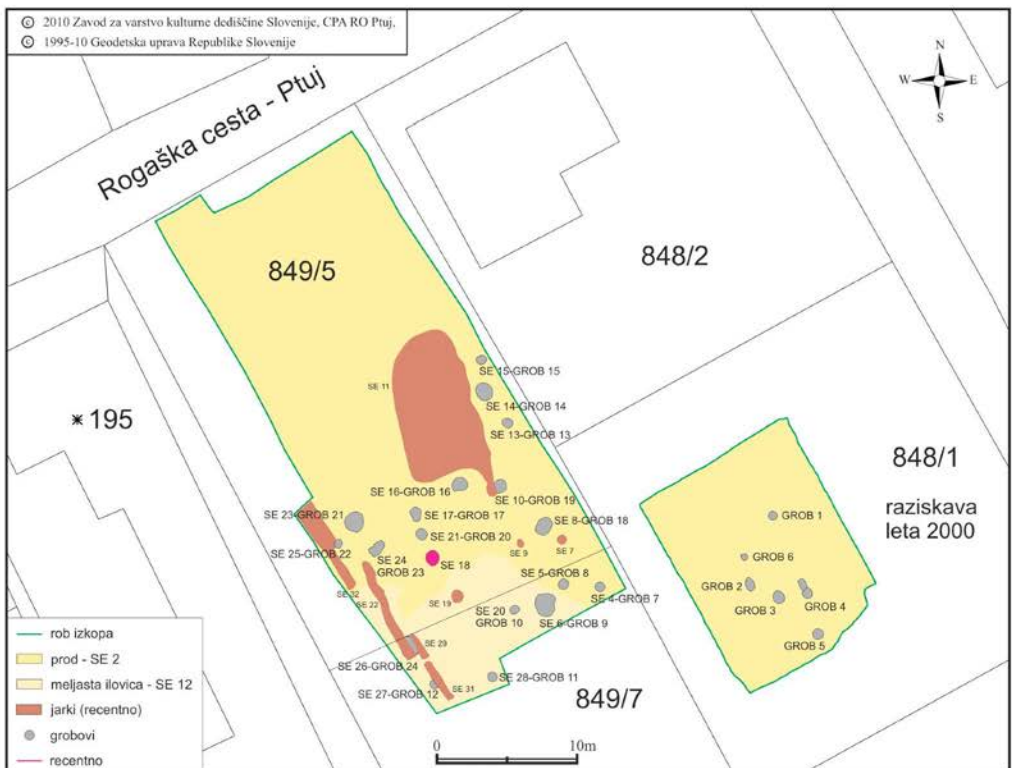
Prvo fazo najdišča predstavlja formiranje geološke osnove spodnje hajdinske dravske terase, ki je ponekod pesek (SE 12), ponekod peščen prod (SE 2, SE 3). Teraso je oblikovala reka Drava v času poznega glaciala ali že na začetku holocena (Verbič, T., Poročilo o geološkem ogledu

arheoloških sond pod cerkvijo sv. Martina na Hajdini, Ljubljana, 2002). Na aluvialnih plasteh je nastajal s preperevanjem pod atmosferskimi pogoji horizont materiala, v katerem prevladuje pesek z muljem (glina in melj). Kolikšen je bil vertikalni obseg tega horizonta pred prvo dejavnostjo človeka na tem prostoru, ni ugotovljivo prav zaradi njegovega kasnejšega posega v to okolje s formiranjem ornice. Na nekaterih mestih, predvsem v nižje ležečih, kotanjastih prostorih med prodnimi sipinami, se pojavlja tudi iluvialen zaglinjen pesek (SE 33), izpran iz vrhnjih horizontov.

Drugo fazo najdišča predstavlja prva dejavnost človeka v tem okolju oziroma prva uporaba prostora, in sicer vkopavanje grobov in nastajanje plane žgane nekropole v času pozne bronaste dobe oziroma mlajše faze kulture žarnih grobišč. Predstavljajo jo stratigrafske enote SE 4, 5, 6, 8, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28 oziroma 18 grobnih struktur (grob 7–24), zaznavne pod ornico in vkopane do različnih globin

v geološki osnovi, tudi do 0,85 m pod današnjo površino.

Na grobišču je prisoten enojni žgan pokop, v sklopu katerega lahko ločimo grobove z žaro in grobove s pridatki osebne noše in/ali pridano spremno lončenino. Med grobovi z žaro ločimo: grob z žaro, v kateri so samo žgane kosti (1), grob z žaro, v kateri so na sežganih kosteh zloženi pridatki (2), in grob z žaro s spremnimi posodami oziroma pridatki ob njej (3). Med keramičnimi posodami, izdelanimi prostoročno iz drobno, fino in zelo fino zrnatih lončarskih mas, z gladkimi površinami sivočrne, rjavosive, rjave in rdeče barve, so zastopane globoke (lonci, amfore, vrči, skodelice) in plitve posode (sklede in skodele). Večina velikih loncev ima pod trebuhom dva ali štiri držaje in/ali rebro, okrašeno z vtisi prstov. Po obliki in okrasu izstopata: lonec iz groba 13, okrašen z dvema horizontalnima kanelurama na prehodu rame–vrat in lonec iz groba 17 s trakom stožčastih aplik na ramenu in vertikalno postavljenih kratkih podol-

Ptuj, Rogoška cesta. Prostorska umestitev arheoloških struktur, odkritih na parc. št. 849/5, k. o. Hajdina, v letu 2009 in na parc. št. 848/1, k. o. Hajdina, odkritih v letu 2000 (terensko dokumentiranje: D. Kovačič, M. Lubšina - Tušek; računalniška obdelava: D. Belić, D. Cvetko; izvedba arheoloških raziskav: ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj oziroma ZVKDS CPA RO Ptuj)

Ptuj, Rogaška cesta, parc. št. 849/5, k. o. Hajdina. Vkop žarnega groba 9 (SE 6) (foto: N. Svenšek)

Ptuj, Rogaška cesta, parc. št. 849/5, k. o. Hajdina. Lega spremne lončenine na žganih ostankih pokojnega v veliki žarni posodi – loncu (SE 6, grob 9) (foto: A. Ferletic)

govatih aplik na prehodu vrat–rame. Med grobno lončenino sta le dve amfori: v grobu 9 je amfora v funkciji žare, trebušaste oblike in neokrašena, v grobu 19 pa je amfora spremna posoda v žari in je bikonične oblike z visokim usločnim vratom, blagim prehodom vrat–rame ter okrašena s tremi horizontalnimi in tremi cikcakastimi linijami, narejenimi z odtisom kolesčka. Kovinski predmeti nastopajo v grobovih kot ostanki osebnih predmetov in noše pokojnih, večinoma so poškodovani že od ognja in polomljeni in se nahajajo med žganimi kostnimi ostanki ali na njih tako v žarnih posodah (bronasta tordirana ovratnica v grobu 18, železen obroček v grobu 13, odlomek bronaste žice in predmeta iz drobno navite bronaste tanke žice v grobu 17, bronasta igla v grobu 11, z majhno okroglo glavico, profiliranim vratom in okrasom izmeničnih štirih trakov, dveh cikcakastih in štirih trakov desetih horizontalnih vrezanih linij ter zaključno enojno cikcakasto linijo 3,4 cm pod vrhom igle) kot v grobovih brez žar (bronast nož s trnom v grobu 16, železen nož s trnom v grobu 21, bronasta ovratnica iz 0,6 cm debele žice in odlomki zapestnice iz tanke bronaste žice v gro-

bu 23). Grobnim inventarjem najdemo najbližje primerjave na grobiščih ruške skupine KŽG v Podravju (na primer Ruše, Maribor, Pobrežje, Hajdina itd.), in sicer v okviru mlajše faze kulture žarnih grobišč, predvsem v gradivu, pripisanem v kronološkem smislu stopnji Ha B2 in Ha B3 v okviru Müller-Karpejeve delitve mlajše kulture žarnih grobišč v jugovzhodnoalpskem prostoru (Müller-Karpe, H., Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen, RGF 22, 1959), oziroma I. in II. stopnji Štajerske v smislu delitvene sheme štajerskih najdišč po Teržanovi (Teržan, B., Starejša železna doba na Slovenskem Štajerskem, Katalogi in monografije 25, 1990).

Tretjo fazo najdišča predstavlja druga uporaba prostora kot naselbine, ki jo izpričuje vtok in zasip jame (SE 18) z odlomki lončenine iz časa pozne faze mlajše železne dobe (1. stoletje pred našim štetjem).

Četrto fazo najdišča predstavljajo novodobne plasti in strukture (formiranje ornice SE 1b, 1, ruša SE 1a; jame z zasipi SE 7, 9, 11, 19; jarki z zasipi SE 22, 29, 31, 32, 36; ostanki recentne

gradbene dejavnosti, SE 34, 35). Predvsem formiranje ornice (v povprečju najmanj do 0,35 m pod površino) je uničilo nekdanje hodne površine in močno poškodovalo vkopane strukture starejših arheoloških obdobij.

Arheološka raziskava na severnem delu zemljišča s parc. št. 849/5, k. o. Hajdina, na dravski terasi ob Rogaški cesti na Ptujju je pokazala nadaljevanje plane nekropole kulture žarnih grobišč in nadaljevanje naselbinskih ostalin iz mlajše železne dobe proti zahodu, v smeri proti Sp. Hajdini. Zaenkrat mej nekropole niti naselbine ne poznamo, nedvomno pa se širijo zahodno in južno zunaj robov raziskovanih prostorov v zadnjem desetletju in tudi obravnavanega izkopnega polja na predmestnem zemljišču.

Marija Lubšina - Tušek

171

ESD: 9155

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Ime: Ptuj – arheološko najdišče Levi breg

Področje: A

Obdobje: neolitik, bronasta doba, železna doba, rimsko obdobje, zgodnji srednji vek

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Center za preventivno arheologijo, Regionalni oddelek Ptuj, je 28. in 29. maja 2009 opravil arheološko dokumentacijo nedovoljenega posega na območju nekdanje vojašnice na Ptujju (parc. št. 995/4, k. o. Ptuj). Poseg je bil izveden zaradi postavitve tako imenovane Skulpture sprave, ki jo je naročila Mestna občina Ptuj. Arheološko dokumentacijo je vodila Marija Lubšina - Tušek, univ. dipl. arheol., arheološko ekipo na terenu pa so sestavljali E. Lazar, univ. dipl. arheol., Maja Janežič, univ. dipl. arheol., Mirko Klemenčič, absol. arheol., in trije delavci. Nedovoljeni poseg oziroma izkop je zajemal površino velikosti 24 m² in je segal 2,3 m globoko. Tako je bilo s strojnim izkopom nenadzorovano odstranjenih 55 m³ arheoloških plasti in struktur iz različnih časovnih obdobij.

Poseg je bil izveden na območju, bogatem z arheološkimi ostalinami, kar so potrjevale arheološke raziskave v preteklosti. Na obravnavanem območju v preteklosti sicer ni bilo večjih sistematičnih arheoloških raziskav, ampak le manjše zaščitne raziskave, ki so bile večinoma vezane na gradbene posege in predstavljajo le mozaične kocke v celotni sliki rimskodobne Petovione na območju Vičave. Tako so bili v preteklosti na obravnavanem območju odkriti ostanki

rimskodobnih cest, med katerimi je po pomembnosti izstopala glavna cesta proti Savarii. Ta je najverjetneje prečkala reko Dravo na območju Vičave in potekala v smeri jugozahod-severovzhod. Dokumentirana je bila kot 6 m široka plast proda, ki je bila v preteklosti tlakovana s kamnitim tlakom s kolesnicami. Ob cesti je potekala tudi kanalizacija (MIKL-CURK, I., in TUŠEK, I., 1985, O središču Poetovione (Über das Zentrum von Poetovio), Arheološki vestnik 36, 285–313). Na tem območju so bili dokumentirani tudi ostanki manj pomembne oziroma lokalne ceste, ki se je odcepila od glavne ceste in je potekala vzporedno z današnjim tokom reke Drave v smeri proti severozahodu (MIKL-CURK, I., in TUŠEK, I., 1985, O središču Poetovione (Über das Zentrum von Poetovio), Arheološki vestnik 36, 285–313). Najstarejše najdbe s tega območja so datirane v prvo polovico 1. stoletja (HORVAT, J., 2003, The autonomous towns of Noricum and Pannonia, Situla 41). Na območju vojašnice so bili odkriti tudi ostanki bivalnih objektov, ki so bili postavljeni vzporedno z današnjim potekom reke Drave in Panorame. Kvalitetno grajene stavbe so bile postavljene na temelje iz lomljenecv, zidovi si bili okrašeni s freskami in tla z mozaiki (HORVAT, J., 2003, The autonomous towns of Noricum and Pannonia, Situla 41). Taka gradnja je bila značilna za čas do konca 2. stoletja, v 3. stoletju pa se je nato spremenila. Temelji so bili grajeni iz večjih prodnikov, zidovi pa iz opek. Na tem območju so bili odkriti tudi ostanki ulice s portikom oziroma stebriščem. Na obeh robovih ulice sta bila odkrita odtočna kanala (MIKL-CURK, I., in TUŠEK, I., 1985, O središču Poetovione (Über das Zentrum von Poetovio), Arheološki vestnik 36, 285–313). Na območju vojašnice je bil odkrit tudi večji objekt z več prostori, med katerimi je eden interpretiran kot delavnica za predelavo kosti (MIKL-CURK, I., in TUŠEK, I., 1985, O središču Poetovione (Über das Zentrum von Poetovio), Arheološki vestnik 36, 285–313). Poleg te delavnice je bilo odkritih in interpretiranih še nekaj metalurških delavnic. Te delavnice so raziskovalci datirali oziroma umestili v najstarejšo fazo poselitve v 1. stoletje (MIKL-CURK, I., in TUŠEK, I., 1985, O središču Poetovione (Über das Zentrum von Poetovio), Arheološki vestnik 36, 285–313). Med novejša odkritja na obravnavanem območju spada tudi okrogla lončarska peč, ki je datirana v 2. oziroma 3. stoletje (LUBŠINA - TUŠEK, M., 1999, Varstvo spomenikov 38, 99–100).

Na podlagi odkritih in dokumentiranih zemeljskih profilov je bilo mogoče določiti štiri faze uporabe

območja gradbene jame. Faze uporabe prostora se niso dale podrobneje razčleniti, saj odkriti sedimenti niso bili izkopani stratigrafsko in niso bili dokumentirani tudi v tlorisu. S strojnim izkopom gradbene jame je bilo najverjetneje uničeno tudi veliko podatkov, ki bi nam omogočili natančnejše datiranje in interpretacijo posameznih plasti in struktur. Faze oziroma časovna obdobja poselitve prostora so določeni na podlagi odkrite stratigrafije v profilih gradbene jame.

Najstarejšo fazo poselitve prostora (faza I) predstavljajo rimskodobni ostanki na dnu gradbene jame. Tako najverjetneje stratigrafske enote (SE) 020, 027, 025, 028 in 036 predstavljajo nasuto peščeno glino, ki je najverjetneje predstavljala rimskodobno hodno površino. Ta plast je bila tudi na dnu gradbene jame. V njej je bila odkrita rimska skleda, ki je okvirno datirana v čas 2. oziroma 3. stoletja. Nasutje oziroma hodna površina je najverjetneje pripadala bivalnemu objektu, katerega ostanka sta bila verjetno ostanka zidov, ki sta bila izropana z jarkoma SE 005/006

in 037/038. Zid SE 029, ki je bil uničen z jarkom SE 005/006, je bil deloma ohranjen in je potekal v smeri severozahod–jugovzhod. Zid, ki je bil pod jarkom SE 037/038, pa je bil popolnoma odstranjen in je najverjetneje potekal pravokotno na zid SE 029. Vidni so bili le sledovi malte, nekaj manjših prodnikov ter linija vkopa jarka. Nad glinenim nasutjem SE 020, 027, 025, 028 in 036 so bile tanjše žganinske plasti SE 018, 019, 024 in 035, ki so najverjetneje nastale istočasno. Najverjetneje je šlo za vidne ostanke požara v objektu. Te žganinske plasti in manjši ostanki tlakov SE 021 ter 031 potrjujejo domnevo o hodni površini. Potrditev tega je tudi jama SE 022/023, ki je vkopana z nivoja plasti SE 016 in žganinske plasti SE 024. Plast SE 016 je verjetno predstavljala nasutje za izravnavo hodne površine.

Drugo fazo uporabe območja gradbene jame so predstavljale plasti SE 013, 014, 015 in 030 ter jami oziroma jarka SE 011/012 in 037/038. Vse štiri plasti so bile sestavljene iz nasutega gradbenega materiala, ki je bil preslabo ohranjen za

Ptuj, arheološko najdišče Levi breg, pogled na severni profil gradbene jame (E. Lazar)

Ptuj, arheološko najdišče Levi breg, pogled na očiščeno gradbeno jamo; lepo vidni ostanki temelja rimskega zidu (E. Lazar)

točnejšo datacijo plasti. Najverjetneje so bile nasute za izravnavo terena in so bile nekaj časa hodna površina, kar potrjujeta tudi jarka SE 011/012 in 037/038, ki sta bila vkopana iz nivoja teh plasti in sta verjetno imela različni funkciji. Tako je bil jarek SE 037/038, ki je bil dokumentiran v severnem profilu, verjetno izkopen zaradi odstranjevanja gradbenega materiala iz rimskodobnih zidov. Funkcije jarka oziroma jame SE 011/012 pa na podlagi odkritega preseka oziroma profila ni bilo mogoče določiti. Točnega časa nastanka in uporabe površine teh plasti ni bilo mogoče določiti.

Tretjo fazo poselitve in uporabe prostora pa predstavljajo nasutja SE 004, 009, 010 in 039 ter jami oziroma jarka SE 005/006 in 007/008. Stratigrafski odnos med nasutjem SE 004 in jarkom SE 005/006 ni bil popolnoma jasen. Čeprav je v izrisu profila jarek narisana pod plastjo SE 004, je bil jarek SE 005/006 najverjetneje vkopan tudi v plast SE 004. Zaradi podobnosti med polnilom in nasutji je bilo nemogoče točno določiti ločnico med njimi. V primeru teh plasti je najverjetneje šlo za ostanek novoveške hodne površine in jarka za izkop gradbenega materiala iz ostankov rimskodobnih zidov. Jarek SE 005/006 potrjuje dejstvo, da so arhitekturne ostanke rimskodobne Petovione ropali oziroma odstranjevali v različnih časovnih obdobjih, saj je bil podoben jarek (SE 037/038) vkopan s hodnega nivoja druge faze. Funkcija jarka SE 005/006 je popolnoma jasna, saj je bil v zgornjem delu širši, v spodnjem pa se je zožal na širino zidu SE 029. Tako je iz profila jasno, da je bil jarek izkopen le zaradi odstranjevanja gradbenega materiala. Glede na profil jarka je tudi jasno, do katere višine je bil jarek ohranjen v preteklosti (novi vek?). Funkcije jame ali jarka SE 007/008, ki je bil vkopan v nasutje SE 009, ni bilo mogoče določiti. Tako kot pri fazi II tudi za to fazo ni mogoče podati točne časovne umestitve. Razlog za to je v uničenju arheoloških plasti in v pomanjkanju podatkov za datacijo, povezanem z uničenjem (drobne najdbe v primarni legi).

Četrto, zadnjo fazo uporabe prostora gradbene jame pa predstavljajo recentna nasutja SE 001, 002 in 003, ki so prekrivala celotno površino gradbene jame in so bila verjetno nasuta v času uporabe ali gradnje vojašnice.

Po opravljeni dokumentaciji in interpretaciji je tako postalo jasno, da je nenadzorovan in nedovoljen poseg uničil približno 24 m³ rimskodobnih plasti in struktur.

Evgen Lazar

172

EŠD: 9155

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Ime: Ptuj – arheološko najdišče Levi breg

Naslov: Peršonova ulica 11, parc. št. 569/13, k. o.

Krčevina pri Ptujju

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Arheološka ekipa Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Maribor, Izpostava Ptuj, je 6. junija 2005 izvedla arheološko zaščitno izkopavanje pred gradnjo prizidka obrtno delavnice na severozahodnem delu stavbnega zemljišča s parc. št. 569/4, k. o. Krčevina pri Ptujju (Peršonova ulica 11, Ptuj), oziroma po novi parcelaciji za prizidek v letu 2005, na parc. št. 569/13, k. o. Krčevina. Zemljišče leži na območju nekdanje Rabelčje vasi – zahod in v severozahodnem delu arheološkega najdišča Ptuj – arheološko najdišče Levi breg, ki je razglašen za kulturni spomenik lokalnega pomena (Uradni vestnik občin Ormož in Ptuj, št. 35/1989), z evidenčno številko dediščine EŠD 9155 v Registru kulturne dediščine. Ožje leži zemljišče na območju ostalin severozahodnega dela rimskodobne Petovione, lončarskih obrtnih delavnic (2.–3. stoletje), poznorimskega grobišča 3.–4. stoletje (Horvat, J., Roman Provincial Archaeology in Slovenia Following the Year 1965: Settlement and Small Finds, Arheološki vestnik 50, 1999, 223; glej tam citirano literaturo) in tik južno od prostora z najdbo ostalin petega ptujskega mitreja (Tušek, I., Peti mitrej v Ptujju, Arheološki vestnik 41, 1990, 267–275).

Območje uničenja s predvideno gradnjo prizidka obrtno delavnice in površina predhodne arheološke raziskave sta obsegala pribl. 84 m².

Zemljišče je bilo do sredine 20. stoletja kmetijska obdelovalna površina, po spremembi v stavbno zemljišče pa dvorišče ob stanovanjski stavbi, zelenjavni in sadni vrt. Arheološka raziskava se je izvedla po ustaljeni metodologiji arheološkega izkopa (delno strojni odziv in ročni odkop) in dokumentiranja.

Po odzivu humusne vrtno prečiščene zemlje (SE 1 do 0,2 m pod površino) in temnorjave meljaste plasti (SE 2, do 0,4 m pod površino) z redkimi prodniki različne velikosti, odlomki rimskodobne opeke, prežganega ilovnatga premaza, lončnine, nekaj ostanki živalskih kosti in železnih predmetov so se pokazali ostanki vkopanih struktur treh lončarskih peči. Dve peči v osrednjem zahodnem predelu izkopskega polja (peč 1, 2) smo odkopali

Ptuj, Peršonova ulica 11. Ostaline vkopanih rimskodobnih peči 1 in 2 ter stebrov lesene delovne lope na parc. št. 596/4 oziroma 596/13, k. o. Krčevina pri Ptuj, s severovzhoda. Zavarovalno izkopavanje v letu 2005 (foto: fototeka najdiščnega arhiva, ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj)

v celoti, tretjo (peč 3) pa smo dokumentirali in odkopali ob jugozahodnem robu izkopišča oziroma v izkopu za točkovne temelje predvidene novogradnje le v obsegu (v širini 0,6 m), kolikor je segala ob jugozahodnem robu izkopišča v polje uničenja. Preostali del tretje peči sega še pod površino sosednje južne parcele (parc. št. 569/3, k. o. Krčevina) in kaže podobno stopnjo ohranjenosti kot prvi dve.

Peči so okrogle oblike, v premeru od 1,3 m (peč 1, peč 3) do 1,7 m (peč 2), vkopane v rjavosivo meljasto ilovnato plast (SE 3, od 0,4 do 0,5 m pod površino) in v rjavo-rumeno ilovico, geološko osnovo (SE 4) do 1,05 m (peč 1) oziroma 1,45 m (peč 2) pod površino. Pri gradnji peči so rimski pečarji izkoristili naravne danosti okolja in ilovnato geološko podlago, v kateri so v ustrezno globoko izkopani jami z uporabo opeke, mešanice drobljene opeke, peska, plev in glin zgradili podstavke, nosilce rešetke z odprtinami in kuriščni kanal, povezan z delovnim (manipulativnim) prostorom pred pečjo. Nad rešetko so v ustrezni velikosti in višini dogradili peč, verjetno kupulaste oblike, katere ruševina je prisotna v plasti SE2. Peč 2 je imela še ohranjeno rešetko s petimi oziroma šestimi linijami odprtini velikosti od 9 x 6,8 x 6,13 x 5 do 17 x 7 cm, nad njo pa še temnordeče prežgano ostenje v višini do 16 cm in debelini od 8 do 12 cm. Prostor nad rešetko in ohranjeno steno je bil zapolnjen z odlomki posodja. Peč 1 ni imela več ohranjene rešetke, ves prostor pod njo pa je bil zapolnjen z ogromno količino odlomkov lončenine, kosi opek in deli prežgane ilovnate konstrukcije.

Kuriščna, manipulativna prostora peči 1 in 2 sta se v skrajnih robovih stikala in sta bila mogoče aktivna v istem času ali v zelo kratkem časovnem sosledju (najprej peč 1, nato peč 2). Končna poravnava obeh peči in kuriščnih delovnih prostorov po uporabi oziroma opustitvi je mogla, glede na enotno sestavo polnil, potekati sočasno. V vseh treh pečeh se je pekla podobna keramika tako v tehnološkem smislu kot po tipološki sestavi. Prevladujejo meljnice različnih velikosti, oblik, oblikovanosti ustij, nekatere tudi z delnimi barvnimi premazi od svetlordečih do rjavih odtenkov: vrči, sklede, med njimi tudi velike, črno barvane, krožniki, čaše gubanke, pokrovke in lonci. Ob pečeh 1 in 2 so bili odkopani tudi ostanki devetih navpično zabitih lesenih stebrov, ki so nosili ostrejšje delovne lope. Jugozahodno od peči 1 je bil v rjavosivi meljasto ilovnati plasti, na globini 0,5 m pod površino, najden močno korodiran bronast rimski novc (velikosti 2,4 x 2,3 x 0,25 cm).

Gradivo še ni v celoti ovrednoteno, po prelimi-

narni opredelitvi sodijo peči v 2. stoletje in so verjetno del lončarske delavnice, katere ostaline so bile odkrite v letih 1980 in 1981 v bližini, severozahodno od obravnavanega zemljišča.

Končna strokovna obdelava najdiščnega arhiva in materialnega gradiva znotraj odkritih struktur peči in plasti bo nedvomno pomembno prispevala k poznavanju petovionske keramične produkcije z lastno razvito tehnologijo.

V arheološki ekipi, ki jo je vodila Marija Lubšina - Tušek, univ. dipl. arheologinja, višja konservatorica, so sodelovali: Jasmina Majcen, univ. dipl. arheologinja, arheološka tehnika Vesna Bandelj in Duško Belić ter študentje različnih strok s Ptuja in iz okolice. Računalniško obdelavo terenske dokumentacije je opravil konservatorski tehnik Danilo Cvetko. Stroške arheološkega zaščitnega izkopavanja je kril lastnik oziroma investitor novogradnje. Arheološki najdiščni arhiv je do končne strokovne obdelave shranjen v depozu ZVKDS, CPA, RO na Ptuju.

Marija Lubšina - Tušek

173

EŠD: 9155

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Ime: Ptuj – arheološko najdišče Levi breg

Naslov: Potrčeva cesta, parc. št. 536/1 in 537, k. o.

Ptuj, oziroma 537/3 in 537/6, k. o. Ptuj

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, srednji–novi vek

Arheološka ekipa Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Maribor, Izpostava Ptuj, je pod vodstvom univ. dipl. arheologinje Marije Lubšina - Tušek od 11. julija do 1. avgusta 2001 opravila arheološki nadzor in zaščitno izkopavanje pred gradnjo poslovno-stanovanjskega objekta na delih zemljišč s parc. št. 536/1 in 537, k. o. Ptuj (po katastru in po projektni dokumentaciji iz let 1997 in 1999 oziroma po digitalnem katastru iz leta 2004 na parc. št. 537/3 in 537/1, k. o. Ptuj, in digitalnem katastru iz leta 2009 na parc. št. 537/3 in 537/6, k. o. Ptuj).

Arheološki nadzor, katerega stroške je kril lastnik oziroma investitor gradbenega posega, se je izvajal pri porušitvi stare, v večini podkletene kmečke, vzdolžne, večkrat dozidane in prezidane domačije (Potrčeva cesta 15 in 17) na robu stare dravske terase nad Potrčevo cesto ter pri izkopu gradbene jame za nov poslovno-stanovanjski objekt. Dokumentirane so bile premešane ruševinske plasti do 0,5 m, ponekod do 1,2 m pod površino,

zaradi številnih vkopov in niveliranj v mlajšem novoveškem obdobju do prodnate geološke podlage. V skrajnem severozahodnem delu zemljišča so bili delno še vidni ostanki starejšega novoveškega objekta – še starejše domačije, ki so segali vse do nivoja Potrčeve ceste in še niže. Vzdolž vzhodne strani zemljišča ob meji s pločnikom ob Potrčevi cesti je posest omejeval starejši škarpni zid, do katerega so bile poplanirane ruševine starejših novoveških gospodarskih objektov. Materialnih ostalin starejših arheoloških obdobij na tem prostoru ni bilo več mogoče zaslediti. Pojavile so se na severozahodnem delu zemljišča s parc. št. 537 (nova parc. št. 537/6), k. o. Ptuj, kamor je segel južni rob izkopa gradbene jame in kjer se je izvedlo arheološko zaščitno izkopavanje na površini 252 m². Registriranih je bilo 13 novoveških vkopov jam z zapii (še precej ohranjen koreninski sistem dreves v njih izpričuje uporabo prostora za sadovnjak), v jugozahodnem robu izkopnega polja pa pet grobov iz rimskega obdobja. Od teh so bili trije izkopani, sledovi dveh s podroblijeno in stisnjeno opečno grobno konstrukcijo, le 35 do 40 cm pod površino, pa so se kazali v zahodnem profilu izkopa in arheološko niso bili odkopani, saj od novih gradbenih posegov in po zagotovitvi lastnika niso bili ogroženi. Od treh odkopanih grobov, sicer poškodovanih, sta bila dva žgana: prvi (grob 1) pod opečnato, strehasto oblikovano grobno konstrukcijo s pridatki oljenko in čašo gubanko, drugi (grob 3) le z žganimi kostnimi ostanki z ogljem in nekaj odlomki posodja v okroglo izkopani grobni jami premera 0,6 m, v prodnati geološki osnovi, do 55 cm pod površino. Grob št. 2 je bil skeletni, položen z glavo na severu v svinčeni skrinji (spe-ti iz več svinčenih plošč) in v zidani grobnici iz kvadratnih opek (velikost grobnice 2,2 x 0,8 m x 0,55 m), prekriti z opečnatimi ploščami velikosti 58 x 60 cm. Od pokravnih plošč je bila ohranjena le ena, ker je bil grob, razen z vkopom mlajšega rimskega groba 1, poškodovan tudi z vkopom novoveške jame. Pod glavo skeleta in ob njej so ležali štiri palečasti deli ogrlice kvadratnega preseka iz gagata in dva iz zlata ter zlat obesek v obliki vaze – kantarosa. Razen ostankov osebne noše v grobu ni bilo drugih predmetov. Grob 2 je ležal delno pod prvim grobom v opečnati strehasti konstrukciji (grob 1) in je glede na stratigrafsko sekvenco starejši od prvega. Grobovi so okvirno datirani v konec 2. stoletja in v 3. stoletje. Predstavljajo vzhodni rob rimske nekropole, ki se je širila od vzhodnega roba dravske terase nad sedanjo Potrčevo cesto, zaenkrat še v neznanih mejah proti zahodu, v smeri doma upokojencev. Od 23. julija do 29. avgusta 2002 je arheološka

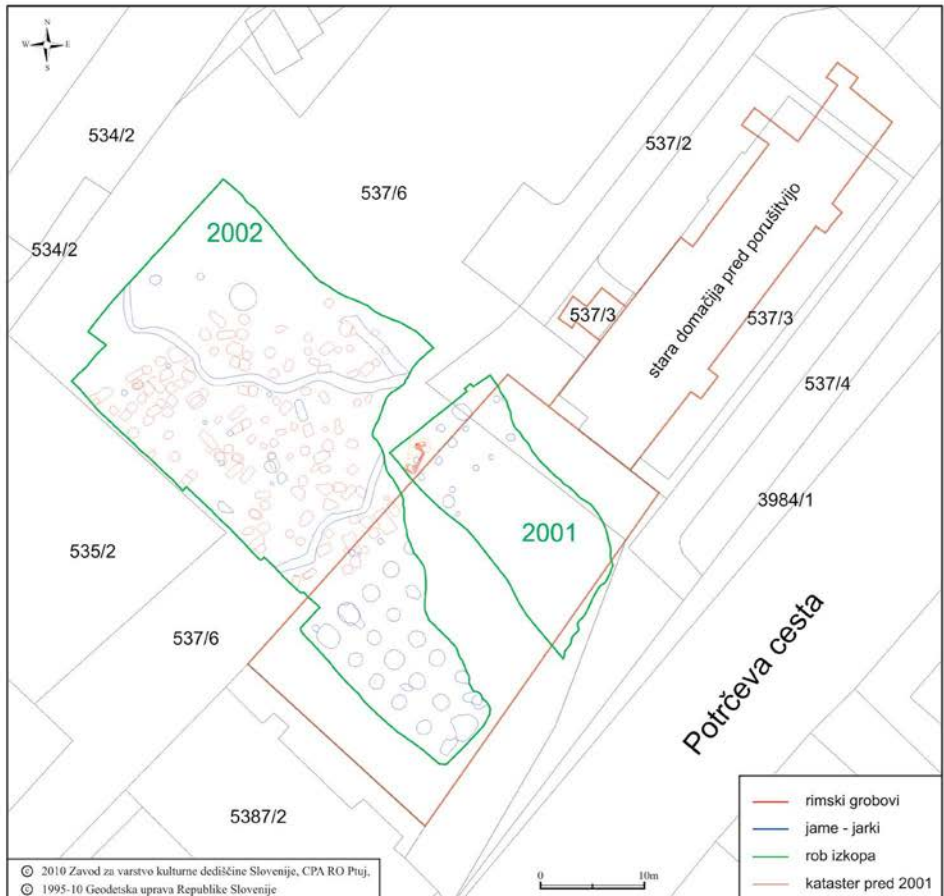
ekipa ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, izvedla arheološko zaščitno izkopavanje na površini 958 958 m², na delih zemljišč s parc. št. 536/1 in 537, k. o. Ptuj (po parcelaciji v letu 2001/2002 na parc. št. 536/6, po digitalnem katastru iz leta 2004 na parc. št. 537/1 in po digitalnem katastru iz leta 2009 na parc. št. 537/6). Arheološka raziskava je bila izvedena po nedovoljenem in nenadzorovanem posegu lastnika na zemljišču zaradi nameravane gradnje podzemne garaže in uničenju nekaj rimskodobnih grobnih struktur, med drugim tudi že v letu 2001 registriranih rimskih grobov št. 4 in 5, posredovanju Inšpektorata RS za področje kulturne dediščine in v skladu z naknadno izdanimi kulturnovarstvenimi pogoji ZVKDS, OE Maribor.

Arheološko raziskavo je vodila univ. dipl. arheologinja konservatorica Marija Lubšina - Tušek. Arheološko ekipo so poleg vodje sestavljali univ. dipl. arheolog Primož Predan, tehniki Vesna Bandelj in Jasmina Majcen ter študenti s Ptuja in iz okolice. Arheološka raziskava se je izvedla po uveljavljeni metodologiji arheološkega izkopa, delno strojno in delno ročno ter z izdelavo arheološke dokumentacije.

Po odzivu recentnih nasutij dovoznih poti (SE 001) in humusne premešane plasti v debelini od 0,3 do 0,4 m, ponekod tudi do 0,5 m (SE 001a) v jugovzhodnem delu izkopišča, so se pokazali obrisi različnih vkopanih novoveških – recentnih jam, večinoma pravilno razporejenih v jugovzhodnem delu izkopnega polja. Segale so do pribl. 1,3 in 1,5 m pod površino, v prodnato geološko osnovo, in so uničile večje število plitvo vkopanih grobnih struktur iz rimske dobe. V severnem in zahodnem delu izkopišča je bila pod zgoraj opisanimi plastmi plast svetlorjave zemlje z ruševino v debelini od 0,1 do 0,25 m (SE 001 b), z odlomki srednjeveške in starejše novoveške lončenine ter drugih predmetov. Verjetno predstavlja poravnavo katerega od kmečkih dvorov (v 14. stoletju naj bi jih bilo sedem ob srednjeveški cesti, danes Potrčevi) v predmestju srednjeveškega Ptuja, v Kaniži, ki so ga v 15. stoletju močno prizadeli mestne uredbe o odstranitvi (boji z Madžari, habsburško-celjska in madžarsko-celjska vojna) in plenjenja Turkov. Antično površino, v katero so bili grobovi vkopani, predstavlja temnorjava prodnato meljasta plast na zahodnem delu izkopnega polja, na globini od 0,6 m do 0,8 m pod površino (SE 002), ki se proti vzhodnemu robu tanjša in izklinja. Pod njo je plast sivorjavega ali rjavorumenega melja s prodniki v debelini do 0,15 m (nekdanji subhumus, SE 003) z redkimi infiltriranimi rimskodobnimi odlomki rimske opeke in lončenine. Plast je nastajala na

prodni (SE 005) ali ilovnato meljasti (SE 004) geološki podlagi dravske terase nad Potrčevo cesto. Geološka podlaga se pojavlja v odvisnosti od debeline srednjeveških, novoveških in recentnih nasutij na 0,90 m pod površino na zahodnem delu in že na 0,4 m pod površino na vzhodnem robu izkopnega polja. Proti severu in severovzhodu se geološka podlaga spušča, z njo pa tudi antična ter srednjeveške in novoveške plasti. Mlajša novoveška in recentna nasutja (v debelini do 1,1 m na SV robu izkopišča) so dejansko dooblikovala fiziognomijo terase in prostora v predelu opisanih zemljišč proti cesti, ki meji na bolnišnični kompleks. Na raziskani površini je bilo odkritih 113 rimskodobnih grobov, vsaj 16 vkopanih struktur je mogoče pripisati uničenim grobovom, 40 vkopanih jam različnih velikosti in namembnosti pa je iz srednjeveške in novoveške dobe. Odkopani

rimski grobovi so vsi žgani, različnih velikosti in z raznoliko oblikovanimi pokopi. Nastopajo: 1. žgan pokop v vkopani jami, 2. žgan pokop v vkopani jami z različno kombinacijo pridanega posodja in/ali drugih predmetov, 3. žgan pokop v vkopani jami s pridatki, pokriti s strehasto oblikovano opečno konstrukcijo, 4. žgan pokop v vkopani grobni jami, v kateri je na žganih ostankih (z grmade, ustrine?) oblikovana opečna skrinja, v njej pa je žarna posoda z izbranimi žganimi kostmi pokojnega in pridatki. Materialno gradivo iz grobov, ki so v večini precej poškodovani, obsega različno namizno keramično posodje, oljenke (Fortis, Cresces, Ursuli), stekleno posoje (bučka z nitko, bučka gubanka), predmete osebne noše (fibule, perle različnih oblik iz steklenih mas in iz jantarja, koščene igle) in uporabne predmete (ogledala, odlomek koščene piščali v grobu 36,

Ptuj, Potrčevo cesta, parc. št. 537/1 oziroma 537/6, k. o. Ptuj. Umestitev polja arheoloških raziskav v letih 2001 in 2002 v katastru (terenska risba: M. Lubšina - Tušek, V. Bandelj, J. Majcen; računalniška obdelava: D. Cvetko)

odlomki jantarne preslice, odlomki železnih in bronastih predmetov, večinoma poškodovanih v ognju itd.) Priloženi novci so precej redki in slabo ohranjeni. Glede na materialno gradivo sodijo vkopani grobovi v čas poznega 2. stoletja in v 3. stoletje.

Arheološki arhiv najdišča je do končne obdelave shranjen na ZVKDS, CPA na Ptuju.

Marija Lubšina - Tušek

Potrčeva cesta, parc. št. 537/6, k. o. Ptuj. Arheološka raziskava ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, 2001. Skeletni ostanki v svinčeni skrlnji, položeni v zidano opečnato grobnico, grob 2/2001, rimsko obdobje (foto: M. Lubšina - Tušek)

Ptuj, Potrčeva cesta, parc. št. 537/6, k. o. Ptuj. Arheološka raziskava ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, 2001. Delci ogrlice iz gagata in zlata in z zlatom obeskom v obliki kantarosa, grob 2/2001, rimsko obdobje (foto: M. Klemencič)

174

ESD: 9155

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Ime: Ptuj – arheološko najdišče Levi breg

Naslov: Rabelčja vas zahod, Ulica 5. Prekomorske brigade, parc. št. 592/1, 596/5, 596/2 (del), vse k. o.

Krčevina pri Ptuj

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

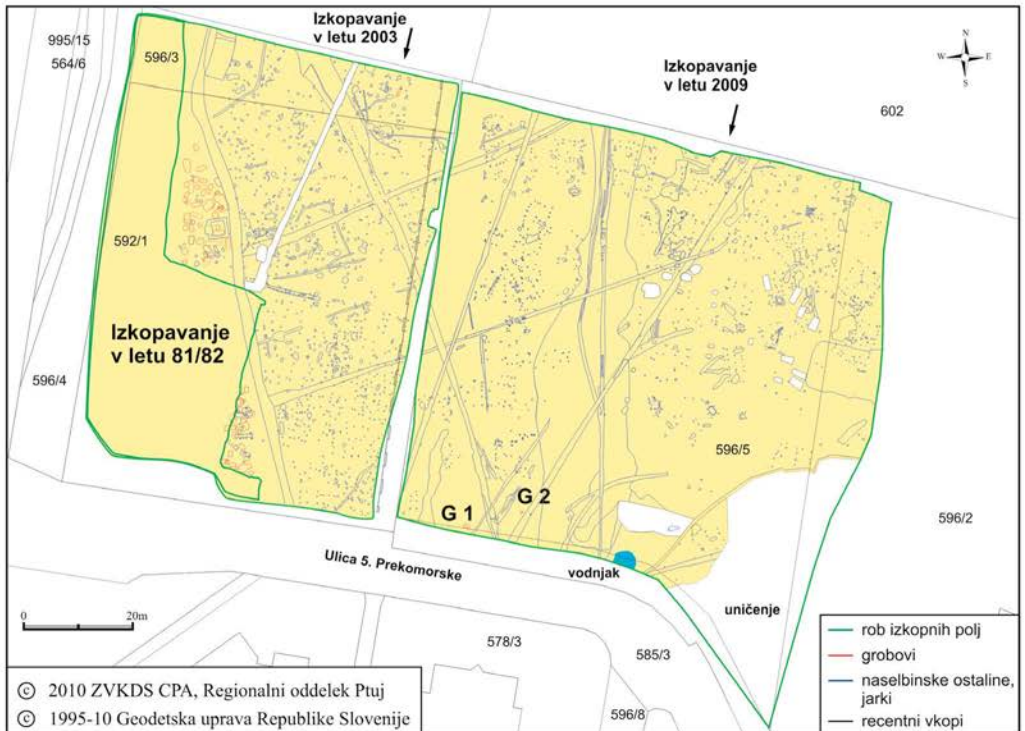
Arheološka ekipa Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Maribor, Izpostava Ptuj, je v letu 2003 pod vodstvom arheologinje Marije Lubšina - Tušek opravila arheološko zaščitno izkopavanje na zemljišču s parc. št. 592/1, k. o. Krčevina pri Ptuj, pred gradnjo stanovanjskega bloka s podzemnimi garažami (na površini 4725 m²), v letu 2007 pa raziskavo na sosednjem zemljišču s parc. št. 596/5 in zahodnem delu zemljišča s parc. št. 596/2, obe k. o. Krčevina pri Ptuj, pred gradnjo trgovskega centra Spar, na površini 6646 m². Arheološko izkopavanje se je izvedlo delno strojno in delno ročno s standardnimi metodami arheološke dokumentacije. Potekalo je v spomladanskem času, na razmočenem terenu. Voda je v arheološko izkopane površine stalno dotekala, najsibo iz profilov in nekdanjih jarkov ali pa se je nabirala na nivoju ilovnate geološke osnove, tako da sta bila dokumentiranje in izkop vkopanih struktur zelo otežena. Po tej izkušnji lahko razumemo veliko število drenažnih jarkov, ki so nastali v različnih obdobjih človekove izrabe prostora v Rabelčji vasi na Ptuj.

Zemljišča ležijo severno od Ulice 5. Prekomorske brigade, na zahodnem predelu Rabelčje vasi na Ptuj. Še pred obsežnimi gradbenimi posegi pozidave na tem območju v zadnji tretjini 20. stoletja je bila površina rahlo pobočje, ki se je raztezalo izpod južnih obronkov Mestnega vrha proti rečici Grajeni. Teren je rezalo nekaj potokov, med katerimi so bile kmetijske površine. V nekaj večjih višje ležečih kotanjah (tudi nad obravnavanimi parcelami) se je zadrževala voda, bolj ali manj vse leto. Kmetje so z drenažnimi jarki, večinoma ob robovih parcel, vzdrževali odvajanje odvečnih vod. V zgodnjih osemdesetih letih 20. stoletja je bila v času blokovne pozidave južno od Ulice 5. prekomorske, na predmetnih zemljiščih vzpostavljena gradbiščna baza z betonarno in drugo infrastrukturo (vodovod, vkopani odprti in zaprti drenažni kanali itd.). Objekti in ostanki deponij vseh vrst so bili dokončno odstranjeni, delno zakopani in

delno poravnani po vsej površini sredi devetdesetih let 20. stoletja, ko je bilo na južnem predelu vzpostavljeno začasno gramonizirano parkirišče. Pri arheoloških izkopih tako v letu 2003 kot v letu 2007 se je pokazalo, da sta obravnavano območje zemljišč in del arheološkega najdišča ne samo s predhodnim formiranjem ornice, ampak predvsem z arheološko nenadzorovanimi globokimi zemeljskimi posegi in premeščanjem zemljine v fazi delovanja gradbiščne baze na nekaterih mestih utrpeli močne poškodbe in delno uničenje arheoloških zapisov. Tudi prvotnih nivojev kmetijskih površin, ki so obstajale pred vzpostavitvijo gradbiščne baze, večinoma ni bilo več ohranjenih, razen v severnem predelu zemljišč. Tu so premešani nanosi zemljine z ornico in ornica v debelini do 0,5 m, ponekod do 0,7 m prekrili rimskodobne kulturne plasti (SE 003 in SE 004, debelina do 0,4 m), ki so se formirale na aluvialnih meljastih nanosih starejših vodotokov (SE 005) in rumeno-rjavi ilovnati podlagi (SE 006). Geološko osnovo predstavlja psevdoglej, ki je nastal s pedogenezo iz peščene mulja (ilovica), odloženega

sedimenta na nekdanji poplavni ravnini. Velikost in trdnost limonitnih gomoljev v psevdogleju nakazujeta na star psevdoglej, verjetno starejši od sto tisoč let (Tomaž Verbič, Poročilo o geoloških ogledih arheoloških izkopavanj na štirih lokacijah na Ptuj, Ljubljana, junij 2003).

V zahodnem delu zemljišča s parc. št. 592/1 je bil dokumentiran vzhodni rob arheološkega izkopnega polja iz let 1981 in 1982 oziroma arheoloških raziskav rimskodobnega grobišča (Ivan Tušek, Varstvo spomenikov XXV, Ljubljana, 1983, 231–232). Vzhodno od tega roba je bilo v letu 2003 odkritih še 50 žganih, večinoma precej poškodovanih in 12 skeletnih rimskodobnih grobov (2. in 3. stoletje) ter temelji manjše grobne parcele. Med žganimi grobovi nastopa več vrst pokopov: 1. v prosto vkopani grobni jami, 2. v grobni jami, prekriti z opečno strehasto konstrukcijo, 3. v vkopani, praviloma vzdolžno ovalni grobni jami z opečenim robom, ki je bila verjetno pred pokopom tudi ustrina, 4. v žari, položeni v opečnati skrinji. Skeletni grobovi so bili v lesenih skrinjah vkopani globlje, še do 0,6 m v ilovnati

Ptuj, Rabelčja vas zahod. Arheološko raziskane površine na zemljiščih s parc. št. 592/1, 596/5 in 596/2 (SZ del), vse k. o. Krčevina pri Ptuj, v letih 2003 in 2007, ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj (terenska risba: T. Ciglar, V. Bandelj, M. Lubšina - Tušek; računalniška obdelava: D. Belič, D. Cvetko)

osnovi. Materialno gradivo, prisotno v grobovih, te opredeljuje v 2. in 3. stoletje.

V vzhodnem delu zemljišča s parc. št. 592/1 in v zemljiščih s parc. št. 596/5 in 596/2 so bile odkrite ostaline rimskodobne naselbine (plasti do pribl. 1,0 m pod površino v severnem predelu in do 1,2 m v južnem predelu izkopnega polja) z ostanki lesene arhitekture stanovanjskih in gospodarskih objektov ter drenažni jarki. Glede na stratifikacijo arhitekturnih ostalin in pripadajoče materialno gradivo je mogoče ugotoviti, da gre za vsaj dve fazi rimskodobne poselitve. Naselbino in grobišče je ločeval 2 do 6 m širok jarek (SE 519). Ta je prvotno omejeval grobišče, ki je nastajalo od druge tretjine 1. stoletja, in je bil v času življenja naselbine v 2., predvsem pa v 3. stoletju že dodobra zasipan. V tem času pa je bil aktiven večji, v smeri severozahod–jugovzhod potekajoči vodni jarek (SE 100) v delu naselbine, čez katerega je bilo v severnem delu speljanih več mostičev. V osrednjem in severovzhodnem predelu izkopnega polja je bila dokumentirana tudi fragmentarno ohranjena prazgodovinska plast z nekaj lesenimi objekti stojkaste gradnje, ki predstavljajo verjetno zahodni rob poznobronastodobne (KŽG) naselbine, ki se je razprostirala na osrednjem delu Rabelčje vasi (Ziherlova, danes Rimski ploščad, zemljišča ob Kraigherjevi in Peršonovi ulici). Posamezni prazgodovinski objekti so stali na obeh straneh širše struge vodotoka, ki je potekal v smeri sever–jug (SE 1307, 1780, 2810) v osrednjem delu parc. št. 596/5 in je bil do časa antične poselitve tega prostora v večini že zamuljen in zasipan. Tik ob njegovem vzhodnem robu, na južnem delu zemljišča, je bil vkopan zgodnjerrimskodobni vodnjak (SE 2811/2007, do 4,5 m pod površino). Dobrih 25 m zahodno od vodnjaka sta bila odkrita vkopa dveh rimskih žganih grobov (grob 1 in 2/2007), ki predstavljata severovzhodno obrobje zahodnega rimskega petovionskega grobišča na levem bregu Drave.

Arheološko ekipo so poleg vodje sestavljali: univ. dipl. arheologa Iva Bačič in Andrej Magdič, kons. tehnik Vesna Bandelj, Nataša Svenšek, Danilo Cvetko in Duško Belič ter študentje različnih strok s Ptuja in iz okolice.

Arheološki arhiv najdišča je do končne obdelave shranjen na Zavodu za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Maribor, Izpostava na Ptujju oziroma ZVKDS, CPA, na Ptujju.

Marija Lubšina - Tušek

175

ESD: 9155

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Ime: Ptuj – arheološko najdišče Levi breg

Naslov: Štuki – Marof sever (A) in Štuki – Marof

jug (B)

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, zgodnji

srednji vek, srednji vek, novi vek

A) Arheološka ekipa Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Maribor, Izpostava na Ptujju, je v letih 2000 in 2001 pod vodstvom konservatorke Marije Lubšina - Tušek izvedla arheološko preverjanje zemljišč s parc. št. 553/1, 559/4, 559/14, 552/3, 553/2, 552/2 (del), 559/5 (del), vse k. o. Krčevina pri Ptujju, na območju Štuki – Marof sever na Ptujju, na površini pribl. 1,8 hektarja. Namen arheološke predhodne raziskave je bil ugotoviti, ali gre na obravnavanem območju, predvidenem za pozidavo, za arheološko najdišče, kakšna je njegova stratifikacija, ter podati oceno arheološkega potenciala. Naročnik in investitor arheološkega pregleda zemljišč je bila Mestna občina Ptuj, ki je nameravala na zemljišča umestiti novo osnovno šolo Olgica s parkiriščem in cestno povezavo. Zemljišča so v neposredni bližini razglašene arheološkega najdišča Ptuj – arheološko najdišče Levi Breg (Uradni vestnik občin Ormož in Ptuj št. 35/89).

V morfološkem smislu je območje rahlo vbočen teren, na jugozahodni strani omejen z globokim vodnim jarkom. Na severovzhodni strani se teren rahlo spušča proti Volkmerjevi cesti. Območje je kmetijska površina, do nedavnega intenzivno kmetijsko obdelovana. V zadnjih letih se kmetijska dejavnost na nekaterih zemljiščih opušča, v prostorskih planih lokalne skupnosti je izražena težnja po širitvi mestne pozidave v primestno naselje Štuki. Širši prostor med Volkmerjevo cesto, povezovalno cesto do Maistrove in Naseljem bratov Reš nosi ledinsko ime Marof, sredi njega pa so objekti nekdanje župnijske kmečke pristave, ki jo v zadnjih dvajsetih letih uporablja trgovski center z železnino. Obstoječi objekti delijo območje na Štuki – Marof sever in Štuki – Marof jug. V geološkem smislu je obravnavano območje dravska terasa, ki jo sestavljata peščen prod in pesek, sedimenta, nastala med zadnjo poledenitvijo (zgornji pleistocen, časovni interval pred pribl. 30.000–15.000 leti). V holocenu so teraso prekriili mlajši naplavinški sedimenti rečice Grajene in številnih potokov z jugozahodnih obronkov Slo-

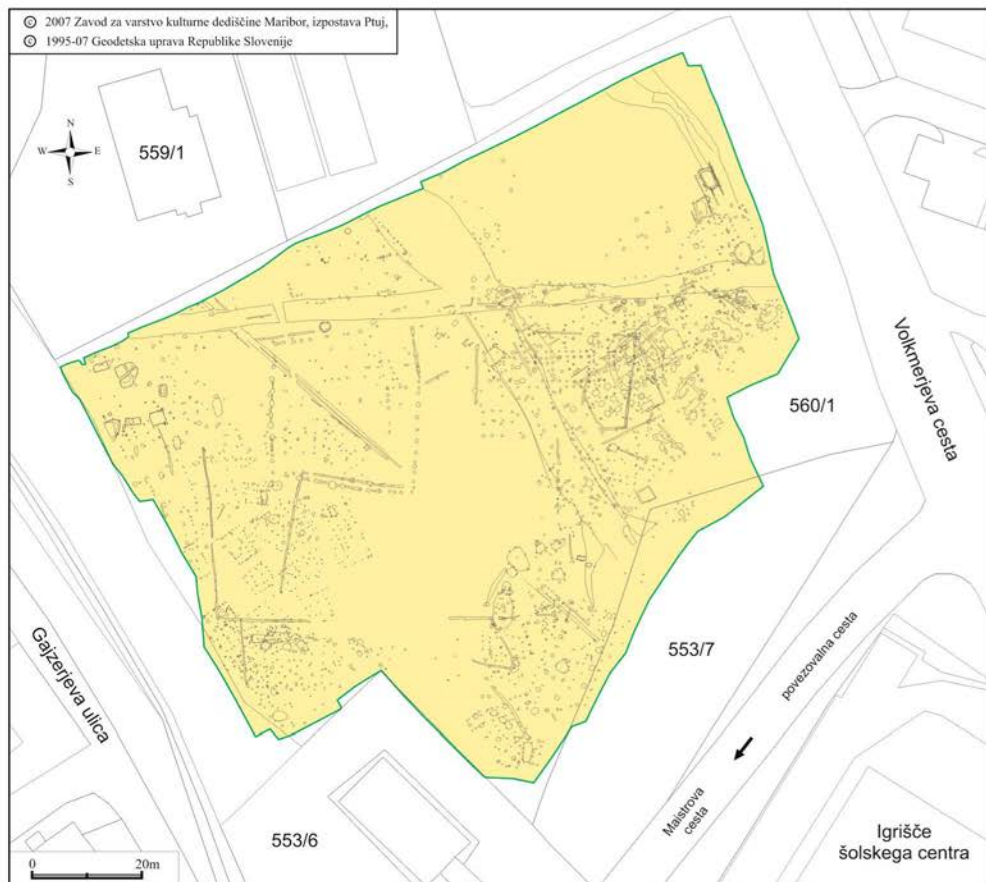
venskih goric. Tla pripadajo skupini obrečnih tal in so globoko oglejena (Tomaž Verbič, Poročilo k izdelavi geološke baze podatkov za arheološko karto Ptuja v letu 2001, Ljubljana, 2001).

Predhodna arheološka raziskava je obsegala aerofotografiranje območja, geofizikalno raziskavo z uporabo geoelektrične upornostne metode, arheološki površinski pregled zemljišč v mreži 10 x 10 metrov ter izkop štirih testnih sond. Pri fotografiranju zemljišč iz zraka je kamera zabeležila raster sklenjenih pravokotnih struktur, ki sestavljajo objekt večjih dimenzij v jugovzhodnem delu območja (parc. št. 559/4, 553/1 vzhodni del). Linijske in ploskovne anomalije v smeri severovzhod–jugozahod, ki morejo aplicirati pod površinske arheološke zapise, so zaznavne tudi na cikličnih ortofotoposnetkih območja. Geofizikalna raziskava določenega prostora znotraj obravnavanega območja je pokazala številne anomalije, interpretirane kot arheološke ostaline zidanih objektov, ruševinske plasti, poti in manjšo krožno anomalijo, predvidoma obrtno delavnico (Branko Mušič, Poročilo o geofizikalnih raziskavah na lokaciji OŠ Olga Meglič, Ljubljana 2001).

Površinski arheološki pregled s kolekcijo drobnega materialnega gradiva (odlomki opeke, hišnega glinenega ometa, lončenine, kovinskih predmetov, novčne najdbe) v mreži je pokazal tri večje koncentracije rimskodobnega gradiva, manjšo kolekcijo prazgodovinskih artefaktov v jugovzhodnem delu pregledane površine ter enakomerno razpršenost najdb iz srednjega in starejšega novoveškega obdobja. V jugozahodnem delu območja (parc. št. 553/1), kjer se je pokazala ena od močnejših površinskih koncentracij rimskodobne lončenine, je bil najden rimski bronast novc cesarja Klavdija (41–54). Testne sonde so pokazale dokaj enotno stratigrafijo najdišča: 1. sivo rumena peščena zemlja (debelina 5–18 cm), naložena neposredno na geološko, meljasto ilovnato osnovo, 2. sivorjava zemlja, v spodnjem delu bolj prodnata, z drobci oglja, drobci rimskodobne opeke in keramike (debelina 15–30 cm), 3. temnorjava zemlja s prodniki različnih dimenzij, drobci marmorja, peščencev in z drobnim materialnim gradivom vseh zgoraj naštetih obdobij – ornica (debelina do 30 cm). V sondah so bile dokumentirane sledi linij navpično zabitih stebrov, ostankov lesene arhitekture, ki se glede na stratigrafsko sekvenco deli na dve fazi gradnje. V sondi 2, v jugozahodnem delu območja in zemljišča s parc. št. 553/1 k. o., Krčevina pri Ptuj, so se pokazale ostaline rimskodobne vkopane peči za predelavo steklene mase oziroma steklarska peč večjih dimenzij, več vkopov jam in sledi stojk, verjetno dela lesene

delovne lope (Marija Lubšina - Tušek, Poročilo o arheološkem pregledu po metodah preventivne arheologije na lokaciji Ptuj, Štuki-Marof za predvideno novogradnjo OŠ Olgica, Ptuj, 2001). Na podlagi rezultatov predhodnega arheološkega pregleda zemljišč, s katerim je bilo ugotovljeno, da gre za večperiodno arheološko najdišče, je ZVKDS, OE Maribor, podal MO Ptuj smernice, v katerih so bili navedeni kulturnovarstveni pogoji, ki bi morali biti izpolnjeni pred predvideno pozidavo zemljišč, tj. arheološko izkopavanje zemljišč z morebitno prezentacijo izpovednih in pomembnih arheoloških ostalin v novem urbaniziranem prostoru. Po izračunu stroškov arheoloških izkopavanj na podlagi tedanjega cenika se je MO Ptuj odpovedala investiciji novogradnje na obravnavanih zemljiščih ter se odločila obnoviti in dograditi obstoječi osnovnošolski objekt Olgica v starem mestnem jedru Ptuja. Na podlagi rezultatov predhodnega arheološkega vrednotenja zemljišč na območju Štuki – Marof je ZVKDS, OE Maribor, podal predlog za spremembo vpisa in vrisa obsega arheološkega najdišča Ptuj – arheološko najdišče Levi breg, z EŠD 9155 v Register kulturne dediščine. Rezultati so se upoštevali tudi v pripravi Strokovnih podlag k Spremembi in dopolnitvi prostorskih sestavin dolgoročnega in srednjeročnega plana Mestne občine Ptuj v letu 2001 in pripravi Strokovnih podlag za razglasitev kulturnih spomenikov lokalnega pomena v Mestni občini Ptuj v letu 2006.

B) Arheološka ekipa Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Maribor, Izpostava Ptuj je v treh etapah od oktobra 2004 do avgusta 2006 pod vodstvom arheologinje Marije Lubšina - Tušek opravila arheološko raziskavo – izkopavanje na zemljiščih s parc. št. 560/1 in 553/7 (del), k. o. Krčevina pri Ptuj, na območju Štuki, Marof jug (Marija Lubšina – Tušek, Preliminarno poročilo o arheološkem zavarovalnem izkopavanju na Ptuj, Štuki-Marof, parc. št. 560/1, k. o. Krčevina pri Ptuj, na arheološkem najdišču Ptuj – Levi breg, EŠD 9155. Ptuj/Maribor, januar 2005). Naročnik in investitor arheoloških raziskav, ki so se izvajale v skladu s predhodno izdanimi kulturnovarstvenimi pogoji ZVKDS, OE Maribor, in odločbo Ministrstva za kulturo RS o dovolitvi arheoloških raziskav, je bilo trgovsko podjetje Engrotuš, d. o. o., Celje. Zemljišča na severovzhodu zamejuje Volkmerjeva cesta, na jugovzhodu povezovalna cesta med Volkmerjevo in Maistrovo cesto, na zahodu pa v novejšem času poglobljen vodni jarek, ki meji na Naselje bratov Reš. Zemljišča ležijo na rahlem pobočju, ki pada proti vzhodu in jugu, kjer je še

Ptuj – Štuki, Marof jug (B). Prostor arheoloških raziskav z ostalinami različnih arheoloških obdobj, umeščen v katastru. Arheološko izkopavanje ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, v letih 2004–2006 (računalniška obdelava: D. Belić, D. Cvetko)

Ptuj – Štuki, Marof jug (B). Staklena jagoda iz jame SE 2, zgodnesrednjeveškega objekta 2. Arheološko izkopavanje ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, 2004 (foto: D. Cvetko)

Ptuj – Štuki, Marof jug (B). Avarski pozlačen pasni jeziček. Arheološko izkopavanje ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, 2005 (foto: D. Cvetko)

pred dvema desetletjema potekala struga potoka. Danes tod poteka zgrajen, delno odprt zbiralni kanal meteornih vod. Dolgotrajna uporaba prostora v različne namene in poselitve v različnih arheoloških obdobjih, delovanje vodotokov in intenzivna kmetijska obdelava njivskih površin so povzročili tako nalaganje različnih depozitov kot tudi njihovo intenzivno mešanje pri vedno novih vkopih in posegih ter premeščanje zemljine iz višjih predelov v nižje. Predvsem na območjih, kjer se plato terase prevesi v pobočje, so moderni plugi kulturne plasti z materialnim gradivom ne samo premešali, ampak tudi uničili vkopane arheološke strukture in orali že v rumenorjavo ilovnato (SE 006) ali rjavorumeno prodnato (SE 007) geološko osnovo. Ta se na temenu vzpetine pojavlja na globini 0,5 m, na pregibu v pobočje na 0,25 do 0,35 m in na vznožjih pobočja (na razdalji pribl. 9 do 15 m do cest) na 1,7 oziroma 1,2 m pod površino. Arheološko izkopavanje, ki je zajelo površino 10.858 m², se je izvedlo delno strojno in delno ročno ter s standardnimi metodami arheološke dokumentacije, znotraj kvadratne mreže z velikostjo kvadranta 10 x 10 m. Rezultati arheoloških raziskav kažejo, da gre za fragmentarno ohranjene naselbinske strukture in odlomke

lončenine iz prazgodovinskih obdobj (neoneolitika, bronaste in mlajše železne dobe) in ostaline naselbin iz rimskega, zgodnj srednjeveškega (slovanskega) in srednjeveškega obdobja. Naselbinske ostaline predstavljajo ostanki lesene arhitekture, vkopi stebrov kot nosilcev strešnih konstrukcij stanovanjskih in gospodarskih objektov različnih velikosti, vkopi jam različnih uporabnih namembnosti, ognjišč, peči, jarkov, drenaž in ograj. Najpomembnejše je prav gotovo odkritje zgodnj srednjeveške slovanske naselbine, ki predstavlja prvo najdbo te vrste na Ptujju. Slovansko bivalno arhitekturo predstavljajo pravokotni objekti velikosti 5,5 x 4,1 m, 5,4 x 4,4 m, 5,5 x 5 m, 8 x 4,8 m, 5,8 x 5 m, 4 x 3,9 m in 4,4 x 3,1 m, vkopani od 0,25 do 0,4 m pod površino, z osrednjo jamasto poglobitvijo z ostanki ognjišča in vkopanimi stebri, ki so nosili stene in strešno konstrukcijo. Nekatere vkopane jame so manjših dimenzij in so shrambene ali drugih namembnosti (Lubšina - Tušek, Marija, Preliminarno poročilo o arheološkem zavarovalnem izkopavanju na Ptujju, Štuki-Marof, parc. št. 560/1, k. o. Krčevina pri Ptujju, Ptuj/Maribor, 2005). Med materialnim gradivom iz depozitov jam in zunaj objektov je največ odlomkov lončenine (loncev), izdelane prostoročno z dodelavo na počasi vrtečem se lončarskem vretenu, pretežno rjave, sive in sivočrne barve, okrašene z vodoravnim pasom črt in več valovitih pasov, več valovitimi črtami, poševnim pasom črt, kratkimi vrezi ali vbodi v skupinah po tri ali štiri na robu ustja ali na ostenju. Večina lončenine na podlagi primerjav srednjeevropskih najdišč sodi v 8. in 9. stoletje, posamezne najdbe lončenine pa nakazujejo razpon življenja naselbine od 6. do 10. stoletja. Med gradivom izstopata najdba steklene jagode (del ogrlice) z reliefno izbočenim večbarvnim okrasom, najdena v depozitu jame SE 2 v stavbi 2, in avarski pozlačen, okrašen pasni jeziček, najden na robu vrhnega zasipa jame (SE 248) vkopanega stebra vzdolžne zgodnj srednjeveške pravokotne stavbe v osrednjem severnem delu izkopnega polja. Opravljene so bile radiokarbonske analize lesnega oglja iz dveh struktur: iz jame SE 2 v stavbi 2, ki je pokazala absolutno datacijo cal AD 658–683 (1-δ), in iz jame za stojko SE 248 z najdbo avarskega pasnega jezička na zgornjem robu zasipa, z datumi cal AD 686–725, cal AD 738–771 (1-δ, 68,3 % verjetnosti) oziroma cal. AD 663–782 (2-δ, z 92,5 % verjetnosti). Analizo oglja, ki jo je opravil laboratorij iz Kiela v Nemčiji, je omogočil dr. Mitja Guštin, za kar se mu še posebej zahvaljujem.

V arheološki ekipi na terenu so poleg vodje sodelovali Jasmina Majcen, univ. dipl. arheologinja,

Ptuj – Štuki, Marof jug (B). Pogled na odkopano zgodnjerednjeveško stavbo 8. Arheološko izkopavanje ZVKDS, OE Maribor, Izpostava Ptuj, 2004 (foto: M. Lubšina - Tušek)

tehniki Vesna Bandelj, Duško Belić in Dejan Kovačič ter delavci študenti s Ptuja in iz okolice. Zgodnjerednjeveški horizont najdišča iz prve etape izkopavanj v letu 2004 je v diplomski nalogi obdelala Maja Ritonja, študentka Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, pod mentorstvom dr. Andreja Pleterskega. Obsežen arheološki arhiv najdišča je do končne strokovne obdelave shranjen na ZVKDS, CPA na Ptuj.

Marija Lubšina - Tušek

176

EŠD: 9155

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Ime: Ptuj – arheološko najdišče Levi breg

Naslov: Vičava, parc. št. 688/8, k. o. Ptuj

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Center za preventivno arheologijo, Regionalni

oddelek Ptuj, je v času od 16. marca do konca junija 2009 izvedel arheološko raziskavo – arheološko izkopavanje na delu zemljišča s parc. št. 688/8, k. o. Ptuj, pred morebitno gradnjo stanovanjskega objekta. Obdelava najdiščnega arhiva za poročilo je potekala do septembra 2009 (Lubšina - Tušek, M., Poročilo o predhodni arheološki raziskavi na Vičavi na Ptuj, na delu zemljišča s parc. št. 688/8, k. o. Ptuj, Ptuj, 2009). Zemljišče s parc. št. 688/8 k. o. Ptuj leži na zahodnem mestnem predelu Ptuja, na območju Vičave, na široki diluvialni polici, ki se rahlo dviguje od Drave proti Panoramskemu griču, enemu od zadnjih obronkov Slovenskih gorc. V začetku 20. stoletja je bila Vičava še redko poseljen kraj nad Dravo v neposredni bližini Ptuja, s kmetijami na obrobju. S postavitvijo meščanskih vil z velikimi vrtovi v južnem delu in moderno gradnjo po vojni predvsem v severnem delu pa se je naselje urbaniziralo in postalo del mesta Ptuja.

Zemljišče s parc. št. 688/8, k. o. Ptuj, leži znotraj arheološkega najdišča Ptuj – Levi breg, razglašenega za kulturni spomenik lokalnega pomena z Odlokom o razglasitvi nepremičnih kul-

turnih in zgodovinskih spomenikov na območju Občine Ptuj (Uradni vestnik občin Ormož in Ptuj, št. 35/89, pod št. 1.1.0.043) in evidenčno številko dediščine EŠD 9155 v Registru kulturne dediščine, oziroma ožje v območju arheološkega najdišča Ptuj – arheološko najdišče Panorama z evidenčno številko dediščine EŠD 9277 v Registru kulturne dediščine. Ožje leži na območju ostalin strnjene in večplastne pozidave upravnega središča in poslovno-stanovanjske četrti rimskega mesta Petovione, o čemer sklepamo iz mnogoštevilnih najdb zidane temeljne arhitekture, odlomkov kamnitih in opečnih stabnih elementov, reliefov, napisnih plošč in iz drugega materialnega gradiva: lončenine, novcev, steklenih in kovinskih uporabnih predmetov ter osebne noše iz kulturnih plasti in ruševin pod površino, pridobljenih pri različnih posegih na prostoru Panorame, predvsem pa gradbenih posegih na prostoru Vičave (zbir literature: Horvat, J., 1999, Roman Provincial Archaeology in Slovenia Following the Year 1965: Settlement and Small Finds, 215–257; Horvat, J., 2003, The autonomous towns of Noricum and Pannonia, Situla 41; Lubšina - Tušek, M., Poročilo o predhodni arheološki raziskavi na Vičavi na Ptuj, na delu zemljišča s parc. št. 688/8, k. o. Ptuj, Ptuj, 2009). Na podlagi mnenja oziroma predhodnih kulturnovarstvenih pogojev, ki jih je ZVKDS, OE Maribor, izdal lastnici in investitorji nameravane novogradnje, je bila v pozni jeseni 2007 na zemljiščih s parc. št. 688/8 in 688/7, k. o. Ptuj, opravljena geofizikalna raziskava tal z uporabo geoelektrične upornostne in georadske metode (dr. Brane Mušič, Jurij Soklič, Poročilo o geofizikalni raziskavi na lokaciji Vičava na Ptuj, Ljubljana, 2007). Meritve so pokazale močne radarske odboje na vzhodnem predelu parc. št. 688/8 in na celotni parc. št. 688/7, k. o. Ptuj, z izstopajočo, približno 5 metrov široko upornostno anomalijo v smeri jugovzhod–severozahod (ali širok zid ali cesta). Večina arhitekturnih ostalin je bila opredeljena na globini 80 cm (tudi cesta), le ponekod plitveje, segale pa naj bi do globine pribl. 1,5 metra pod površino. Ker ZVKDS, OE Maribor, ni odobril zelene umestitve novogradnje, ki bi posegla v arheološke strukture, ugotovljene z geofizikalno raziskavo, in v prostor, ki predstavlja del večjega areala še nepozidanih zemljišč, se je lastnica pritožila na višjestopenjski organ, na Ministrstvo za kulturo RS. V ponovno izdanih kulturnovarstvenih pogojih na projektno dokumentacijo s premaknjeno idejno pozicijo novogradnje na prostor z manj intenzivno izraženimi strukturami pri geofizikalnih meritvah je bilo določeno, da se izvede predhodna arheološka raziskava – izkopavanje,

na podlagi rezultatov te raziskave pa se posebej imenovana strokovna komisija odloči, ali je na novi lokaciji mogoča gradnja po predloženi idejni zasnovi, ali je morda treba spremeniti kakšno tehnično značilnost projekta, če se s tem še da zagotoviti zadostno varovanje arheoloških struktur, ki jih morda ne bo smiselno prezentirati, ali pa je treba zavriniti soglasje h gradnji, ker bi ta škodovala ohranitvi struktur oziroma možnosti njihove prezentacije.

Za arheološko izkopavanje je bilo oktobra 2008 pridobljeno kulturnovarstveno soglasje za raziskavo po 31. členu ZVKD-1, ki ga je izdala ministrica za kulturo RS, Ministrstvo za kulturo pa je dodelilo iz državnega proračuna tudi predračunski znesek za izvedbo programa arheoloških raziskav v smislu izvajanja 34. člena novega Zakona o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08). Arheološko raziskavo je vodila Marija Lubšina - Tušek, univ. dipl. arheologinja, konservatorska svetovalka. Arheološko ekipo, ki je opravila terensko raziskavo in preliminarno obdelavo najdiščnega arhiva za poročilo, so sestavljali Maja Janežič, univ. dipl. arheologinja, konservatorska pripravnica, konservatorski tehniki Vesna Bandelj, Nataša Svenšek, Duško Belić, Danilo Cvetko in Vera Murko ter Andrej Ferlic, univ. dipl. etnolog in kulturni antropolog, konservator-restavrator. Pri poslovni koordinaciji izvedbe raziskav in izdelavi poročila je sodelovala tudi poslovna sekretarka Alenka Tušek, pri izvedbi terenskega dela raziskav pa osem do petnajst delavcev študentov s Ptuja in iz okolice ter Srečko Vrbnjak, s. p., za strojna pomožna dela. Pripravo zemljišča, odstranitev starega sadovnjaka humusne plasti v velikosti predvidenega objekta je prevzela lastnica. Zaradi slabega poznojesenskega vremena se je izkopavanje začelo šele zgodaj spomladi 2009 in je zajelo površino pribl. 204 oziroma 237 m². Izkopavanje je potekalo po uveljavljeni metodologiji stratigrafskega izkopa in z dokumentiranjem s standardnimi metodami arheološke dokumentacije v kvadrantni mreži 10 x 10 m. Določenih je bilo 291 stratigrafskih enot, v katerih je bilo najdenih pribl. 16.749 arheoloških artefaktov. Najdbe iz prazgodovinskih obdobj, bronaste in mlajše železne dobe so maloštevilne (10 odlomkov), večinoma sekundarno prisotne v rimskodobnih plasteh. V višjih, podpovršinskih plasteh in planilnih jarkih je bilo določljivih 20 odlomkov lončenine iz srednjeveškega in 976 najdb iz starejšega novoveškega obdobja. Rimskodobne najdbe so najštevilnejše. Zajemajo kovinske (bron, železo, svinec), koščene in steklene predmete, lončenino ter gradbeni material (odlomki

opečnatih tlakovcev, strešnikov, kamnitih elementov, malte, ometov). Najdenih je bilo 147 rimskodobnih novcev, od tega 20 srebrnikov, ostali so bronasti.

Osnovno stratigrafsko sekvenco na raziskovanem delu najdišča lahko v kronološkem smislu razdelimo na 16 faz. Prvo fazo predstavljajo geološke plasti (SE 231, 254, 255, 256, 257, 273, 274, 275) pred prvo človekovo naselitvijo. Drugo fazo najdišča izpričuje prazgodovinska naselbinska plast (SE 260, 271), ki je zaradi vkopanih rimskih struktur fragmentarno ohranjena. Tretjo (plasti SE 270, 272) in četrto fazo (SE 213, 214, 253, 258, 259, 268) predstavljajo naložene plasti, ki jih zaradi majhne površine odkopa (so rebite ali prekrite s poznejšimi rimskimi strukturami) le na podlagi stratigrafske sekvence pripišemo v zgodnji rimski čas. Peta faza je izpričana z obrtno dejavnostjo: vkopano pečjo, delovnimi in odpadnimi jamami, ognjišči (SE 166, 220–230, 251, 261–267, 276, 277, 279, 280–291) in materialnim gradivom, ki datira v čas druge polovice 1. stoletja (flavijsko obdobje). Šesta (SE 48, 180, 188–197, 199, 201,

200, 202, 203, 205–210, 212, 239–241, 245) in sedma faza (SE 143, 156, 157, 158, 168–179, 181–185, 215–219) najdišča predstavljata prvo zidano gradbeno fazo s pripadajočo ulično kloako, utrjenim cestiščem, deli stavbe – insularno gradnjo in življenjem od konca 1. pa vsaj do sredine 2. stoletja. Osmo fazo predstavlja porušenje dela južne stavbe do temeljev in poravnava po skoraj celotni površini (SE 47, 99, 132, 146, 152–155, 160–165, 186, 196, 198, 204, 232–238, 252, 278, 279) po sredini 2. stoletja. Deveto fazo najdišča predstavlja druga zidana stavba, ki se delno nasloni na stare temelje z nekajstopinjskim zamikom v smer JZ–SV (SE 81–107, 120–124, 128–130, 137–140, 159). Glede na stratigrafijo in najdbe je začetek v drugi polovici ali koncu 2. stoletja, z življenjem v 3. stoletju. Deseto fazo predstavlja izravnava (SE 38, 43, 46, 58, 70, 72, 80, 108, 110, 111–119, 125–127, 131, 144, 145, 149–151) s konca 3. ali začetka 4. stoletja. Enajsta in dvanajsta faza sta tretja zidana gradbeno faza z delnimi ostanki zidov v plenilnih jarkih (SE 8–13, 30, 50, 53, 98) estrihom, hodno površino,

Ptuj – Vičava, parc. št. 688/8, k. o. Ptuj. Prostor arheološke raziskave z ostalinami insularnega tipa rimske gradnje (6. in 9. faza najdišča). Arheološko izkopavanje ZVKDS, CPA RO Ptuj, 2009 (računalniška obdelava: D. Belič, D. Cvetko)

Ptuj – Vičava, parc. št. 688/8, k. o. Ptuj, SE 7, bronasta igla s ptico (2.–4. stoletje) (foto: D. Cvetko)

Ptuj – Vičava, parc. št. 688/8, k. o. Ptuj, SE 156, kroglasta steklena jagoda z barvnimi trakovi, najverjetneje uvoz iz Egipta, 1. stoletje (foto: D. Cvetko)

Ptuj – Vičava, parc. št. 688/8, k. o. Ptuj, SE 26, odlomek koščenega glavnika, konec 4. stoletja/5. stoletje (foto: D. Cvetko)

odtočnim kanalom iz severnega predela insule in novim cestnim nasutjem (SE 23, 24, 29, 23, 37, 54–56, 57, 61, 63, 66–68, 74–79, 148). Z materialnim gradivom in novci sta fazi opredeljeni v četrto stoletje. Trinajsto fazo predstavlja uničenje in poravnava (SE 6, 14–16, 18, 22, 19, 21, 28, 40–42, 44, 45), ki datirata v konec 4. oziroma najkasneje v prvo polovico 5. stoletja (opustitev). Štirinajsto fazo na najdišču predstavljajo plenilski jarki iz srednjeveškega obdobja (SE 17, 26, 31–34, 35, 39, 49, 59, 60, 64, 65, 69, 73, 134–136, 141, 142, 250, 246–248, 249, 269), ki so preostanek oziroma negativni zidanih antičnih struktur. Kamnit gradbeni material in opeko so črpali za gradnjo srednjeveškega Ptuja. Petnajsta fazo najdišča je srednjeveška in novoveška poravnava (SE 3, 4, 5, 7, 20, 25, 27) antične ruševinske plasti. Šestnajsto fazo najdišča pa predstavlja novoveška kmetijska in druga obdelava vrhnje, močno prečiščene antične ruševine (SE 1, 2). Rezultati arheološke raziskave so pokazali ostaline večfazne rimskodobne arhitekture dela mestnega tkiva Petovione, z vsaj petimi gradbenimi fazami od 1. do 4. stoletja, in potrjujejo domneve starejših raziskovalcev o insularnem tipu gradnje na območju Vičave na Ptuj (s konca 1. do 4. stoletja).

Pri terenskih raziskavah smo ohranjali »in situ« vse grajene elemente arhitekture, ki so se pojavljali na različnih nivojih pod površino (0,90 do 1,3 m kanalizacijski priključek, na 1,5 m utrjena hodna površina z estrihom ob severnem profilu; ulična kanalizacija na globini 2,35 in 2,55 m pod površino, s prodniki in prodom utrjena hodna površina na globini 1,60 oziroma 1,80 m pod površino; zidani temelji dela južne insule v treh fazah gradnje na povprečni globini od 0,90 do 2,20 in 2,15 oziroma 2,30 do 2,75 m pod površino s temelji). Zidane stavbe in komunalne ostaline (2.–4. stoletje) so presekale starejše kulturne rimskodobne ostaline prvega stoletja (ostaline obrtne lončarske dejavnosti, ki jo nakazujejo ostanki peči in vkopi delovnih jam in drugih struktur v sondi ob južnem profilu izkopa) in posegle vanje. Med gradivom v zasipnih polnilnih jam in v medfaznih planiranih plasteh starejših ruševin je bilo najdenih tudi več odlomkov prazgodovinske keramike, katere fiziognomija nakazuje obljudenost prostora tudi v predrimskem času (bronasta, mlajša železna doba). Sonda ob južnem profilu izkopa je pokazala, da je na najdišču mogoče pričakovati vsaj fragmentarno ohranjenost plasti iz prazgodovinskega obdobja, naložene na rumeno-rjavi meljasto prodnati geološki osnovi vičavske terase, ki se je na prostoru sonde ob jugovzhodnem profilu

izkopišča pojavila na globini 3 m pod površino. V to sega še 40 cm vanjo vkopana rimskodobna jama zgodnjega flavijskega obdobja (do globine 3,40 m pod površino).

Znotraj treh prostorov (zaključujejo se na neznan razdalji pod južnim profilom izkopišča), ki jih oklepajo temeljni zidovi, so za dokončno raziskavo preostali še naložene kulturne plasti in vkopi struktur prvega stoletja. S poglobljanjem pred odločitvijo strokovne komisije o dokončni namembnosti zemljišča bi le ogrozili stabilnost temeljnih zidanih ostalin. Po končanih izkopavanjih je bilo izkopno polje z ostalinami zidanih struktur prekrito z gradbenim filcem in folijo ter delno zasuto z zemljinjo.

Menimo, da smo z izvedbo arheoloških raziskav na zemljišču parc. št. 688/8, k. o. Ptuj, pridobili detajlnejši vpogled v stratigrafijo arheoloških kulturnih ostalin na delu Vičave, vendar bi za popolnejšo interpretacijo razvoja poselitve upravne in poslovno-stanovanjske mestne četrti Petovione vsekakor morali raziskati večjo površino, dele zidanih oziroma grajenih struktur pa tudi prezentirati.

Na Ptuj, enem najpomembnejših središč v rimskem obdobju, namreč kljub mnogim raziskavam na manjših ali večjih površinah kljub prizadevanjem stroke še ni uspelo prezentirati niti metra odkrite antične stavbne arhitekture.

Marija Lubšina - Tušek

177

EŠD: 9155, 580

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Ime: Ptuj – arheološko najdišče Levi breg, Ptuj – mestno jedro

Naslov: Ulica heroja Lacka, Miklošičeva ulica

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, srednji–novi vek

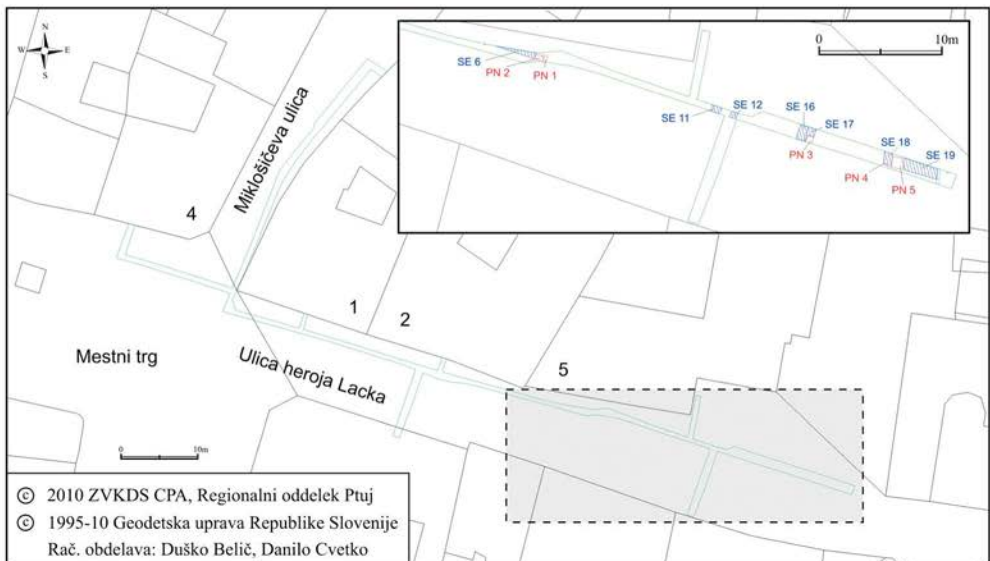
V pozni jeseni, od 17. novembra do 9. decembra 2009, je ptujška arheološka ekipa Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Centra za preventivno arheologijo, spremljala in dokumentirala zemeljske izkope jarkov za gradnjo mestnega plinovodnega omrežja v zahodnem delu Ulice heroja Lacka (parc. št. 4012/2, k. o. Ptuj) in v južnem delu Miklošičeve ulice (parc. št. 4016, k. o. Ptuj) na Ptuj. Prostor posegov je del območja kulturnih spomenikov lokalnega pomena Ptuj – arheološko najdišče Levi breg z EŠD 9155 in Ptuj – Mestno jedro z EŠD 580 (Uradni vestnik občin Ormož in Ptuj, št. 35/89). Arheološka ra-

ziskava je potekala v skladu z izdanimi kulturnovarstvenimi akti ZVKDS, OE Maribor, kulturnovarstvenim soglasjem za raziskavo in odstranitev kulturne dediščine, ki ga je izdala ministrica za kulturo RS, in sklenjene pogodbe z investitorjem gradnje plinovodnega omrežja, Adriaplin, d. o. o., Ljubljana. Zemeljske jarke je delno strojno in delno ročno v širini do 0,55 m oziroma do 1,15 m in do globine 1,2 m izkopal izvajalec, ki ga je izbral investitor. Izkop je bil zahteven, arheološka spremljava del in dokumentiranje pa prav tako, saj so tako glavni izkopni jarek kot tudi jarki za priključke do stavb oziroma uporabnikov prečili številno drugo že vgrajeno mestno infrastrukturo mrežo. V Miklošičevi ulici je izkop potekal večinoma vzporedno z že vgrajeno ulično kanalizacijo in v njenih zasipih, kjer je bil premešan ruševinski material: dravski prodniki, posamezni kamni peščenjaka, kosi novoveške opeke, malte, živalskih kosti, oglja itd. Le na dolžini 2 m in globini 1,15 do 1,25 m (vzporedno z osrednjim delom stavbe Mestni trg 4) je bila zabeležena še ne premešana, od zamakanja prepojena temnorjava črna meljasta plast z ogljem, kosi opeke in kostmi ter nekaj odlomki poznosrednjeveške oziroma starejše novoveške (poznogotske) lončenine. Podobna stratigrafija in sestava plasti se je pokazala tudi v izkopnih jarkih v zahodnem delu Ulice heroja Lacka, le da je bil zgornji nivo zadnje opisane žganinaste plasti že 0,8 m pod ulično hod-

no površino in da je bilo v plasti prisotnih tudi nekaj manjših odlomkov marmorja. Količina teh se je povečala v izkopnem jarku vzporedno s stavbo Lackova 5, v premešani ruševinasti plasti (SE 4, SE 5, od 0,4 do 0,8 m pod površino), predvsem pa v nižji plasti ruševine (SE 7), na sivi peščeni glini z drobci oglja (SE 8, na globini od 1,25 do 1,4 m, hodna površina) ob ostankih stene (SE 6) srednjeveške stavbe. Zid (SE 6), prebit od že vgrajenih infrastruktur pod Ulico heroja Lacka, je potekal v podaljšku linije obstoječih stavb Ulica heroja Lacka 1 in 3 in se je nadaljeval v južni profil izkopnega jarka, pod ulično površino proti jugovzhodu. Zid je bil grajen iz kamnov apnenca, peščenjaka, opeke in velike količine odlomkov obdelanega marmorja iz rimske dobe, med drugim tudi večjega odlomka pepelnice (PN 1, velikost 91 x 67 x 45 x 16 cm) in razmeroma dobro ohranjene are (PN 2) iz marmorja z napisom:

[V] aleriano IIII et / [Ga] llieno III Augg (ustius) cco (n) ss [ulibus] / Aur (elius) Claudi /-us Salunas / ex region (e) / Dolich (e) a vico / Arpuartura / ex re promis- / so et fidei bon [ae] / votum pro- / missum solv (it).

Gre za zaobljubni oltar; postaviti ga je dal Avrelj Klavdij Salunas z območja mesta Dolihe (na jugovzhodu Male Azije, v pokrajini Komagena, med Evfratom in gorovjem Tavros, pomembnega zaradi svetišča Jupitru Dolihenskemu), kraja/ četrti Arpuartura, in s tem obljubljeno v dobri

Ptuj, 2009. Izkopi za gradnjo plinovodnega omrežja v delu Miklošičeve ulice in Ulice heroja Lacka z označbo srednjeveških in novoveških stavbnih ostalin in pomembnejših rimskodobnih kamnitih najdb (računalniška obdelava: D. Belič, D. Cvetko)

veri izpolnil. Z navedbo sočasarijev Valerijana in Galijena ter njihovih konzulatov v ovršju je oltar mogoče časovno umestiti v čas njune skupne vladavine (253–260) oziroma natančneje v leto 257. Dolžina kamna je 105 cm. Zadnja stran je ravna, s treh strani pa sta baza in ovršje (velikost 17,5 x 41 x 25 cm) z večkratno profilacijo ločena od osrednjega dela (velikost 69 x 34 x 23 cm), na katerem je na sprednji strani vklesan napis. Velikost črk je neenakomerna od prve do zadnje vrstice in znotraj vrstic (od 3,5 do 4,4 cm). V vbočenem polju na sprednji strani ovršja so črke v velikosti od 2,4 do 3 cm. Med besedami so ločilna znamenja, v prvi vrstici je ligatura ET, v četrti NA, v peti NE in v deveti ET. Na zgornji ploskvi ovršja are je vdolbina (velikost 3,5 x 4,5 x 3,5 cm) za pritrditev dodatnega okrasa ali kipa božanstva.

V nadaljevanju izkopa plinovodnega jarka proti vzhodu, dobrih 6 m za ostanki srednjeveškega zida (SE 6), so bili dokumentirani ruševina (SE 20, 21, 23–26) in prečni zidovi spodnjih, delno obokanih etaž (SE 9–12, 17–19) in opečnati tlakovi hodnih površin dveh, verjetno pritličnih prostorov (SE13, 28) zgodnjenovoveške stavbe. Zidovi so grajeni iz opek različnih dimenzij in različnega kamnitega materiala, med drugim tudi odlomkov rimskodobnih obdelanih kamnov iz marmorja, vezanih s sivim maltnim vezivom. V presekanem zidu (SE 17) je bil na globini od 1 do 1,3 m pod ulično površino vzdian odlomek rimskega oltarja iz marmorja (PN 3, ohranjena višina 74 cm, širina 48 cm, debelina 25 cm), ki ga je bogu Jupiteru posvetil Gaj Kasij Marcus. V delno ohranjenem uokvirjenem napisnem polju je vklesan napis:

I (ovi) O (ptimo) M (aximo) / C (aius) Cassiu (s) / Marcus / pro salute /----

Velikost črk v 1. in 2. vrstici je 4,5 cm, v 3. in 4. vrstici pa 4 cm. Med besedami so ločilna znamenja, v četrti vrstici je ligatura ET.

V zidu SE 18 je bil vzdian odlomek rimskodobnega okrašenega arhitekturnega elementa (PN 4, ohranjena višina 28 cm, zgoraj pravokotnega preseka s stranico 46 cm, spodaj s stranico 33 cm), v zidu SE 19 pa na globini od 0,9 do 1,1 m pod ulično površino odlomek marmorne plošče (PN 5) v velikosti 98 x 73 x 20 cm ter več manjših odlomkov marmorja in peščenjaka s sledovi obdelave. Posamezni odlomki so bili tudi v stavbni ruševini med ostanki zidov. Izkopi za plinovodne priključke so prečili številno že položeno mestno infrastrukturo in prebili že premešane ruševinske plasti, kjer pa razen posameznih odlomkov novoveške lončenine ni bilo pomembnejših najdb. Arheološko ekipo, ki jo je vodila univ. dipl. arheologinja, kons. svetovalka Marija Lubšina - Tušek,

so sestavljali konservatorski tehniki Vesna Banelj, Nataša Svenšek, Duško Belič, Dejan Kovačič in Mirko Klemenčič ter konservator-restavrador Andrej Ferletic. Alenka Tušek, poslovna sekretarka, je pripravila dokumentacijo v skladu z zakonodajo o zagotavljanju varnosti in zdravja pri delu na terenu in opravila druge poslovno-logistične posle. Pri obdelavi arhiva najdišča sta sodelovala še kons. tehnik Danilo Cvetko in Vera Murko. Posebna zahvala gre dr. Milanu Lovenjaku in Ivanu Tušku za strokovno pomoč pri preliminarni obdelavi obeh napisov na rimskih spomenikih. Arhiv najdišča je do končne strokovne obdelave shranjen na ZVKDS, CPA, na Ptuj.

Marija Lubšina - Tušek

Ptuj, Ulica heroja Lacka, 2009. Ara iz marmorja (PN 2), rimsko obdobje, datirana v leto 257 (foto: M. Klemenčič)

Ptuj, Ulica heroja Lacka, 2009. Odlomek oltarja iz marmorja (PN 3), rimsko obdobje (foto: M. Lubšina - Tušek)

178

EŠD: 588

Naselje: *Ptuj*

Občina: *Ptuj*

Ime: *Ptuj – dominikanski samostan*

Naslov: *Grajska ulica*

Področje: *UA*

Obdobje: *od 13. do 18. stoletja*

Dominikanski samostan leži na jugozahodnem robu srednjeveškega mestnega jedra in s svojo barokizirano podobo sestavlja s ptujskim gradom, mestnim stolpom in minoritskim samostanom nepogrešljivo in prepoznavno veduto Ptuja. Samostan, ki je bil ustanovljen leta 1230, je 555 let predstavljal duhovno, kulturno in izobraževalno središče mesta Ptuj. Po razpustitvi samostana leta 1785 je bila do leta 1826 v njem nameščena vojaška bolnišnica, nato pa vojašnica, ki so jo zadnji vojaki zapustili šele leta 1923. Kasneje je bilo za njegovo izrabo izdelanih več projektov, ki so bili tako po vsebini kakor glede predvidenih posegov neustrezni in destruktivni za kulturni spomenik, zato je Občina Ptuj objekt odkupila; del samostana je namenila reševanju stanovanjskega problema na Ptuj, del samostana pa je namenila Mestnemu muzeju. Po drugi svetovni vojni je Mestni muzej

začel postopoma pridobivati stanovanjske prostore, v jugozahodni samostanski objekt pa so namestili Zgodovinski arhiv Ptuj.

Leta 1996 je bil ptujski dominikanski samostan uvrščen med prejemnike kulturnega tolarja, zato je bil med letoma 1997 in 2002 izdelan konservatorski program prenove pod vodstvom Janeza Mikuža. Program ni obsegal jugozahodnega samostanskega prizidka, v katerem je Zgodovinski arhiv Ptuj, saj se je pričakovalo, da bo mogoče začeti temeljito prenovo samostana za muzejske potrebe. Vendar se projekt ni nadaljeval in tako na samostanu že nekaj let potekajo zgolj redna vzdrževalno-obnovitvena dela, s katerimi se preprečuje propadanje objekta oziroma nastajanje novih poškodb. Na celotnem samostanu je bila zamenjana kritina s pripadajočimi kleparskimi deli. V letu 2005 je bila obnovljena že močno poškodovana čelna baročna fasada cerkvene ladje, v letu 2007 pa se je obnova nadaljevala na močno poškodovani in pogledom izpostavljeni severni fasadi cerkvene ladje, ki pa ni dokončna; v ladji je urejena arheološka zbirka in z gradbenimi deli in raziskavami ni bilo moč posegati v notranjost, prav tako ne v teren na dvorišču, zato smo ohranili vse obstoječe sekundarne in tudi moteče odprtine, ohranjen pa je tudi obstoječi, skozi stoletja nasut dvoriščni nivo ob ladji, ki ga bo treba ob končni ureditvi in prezentaciji objekta znižati.

Kot logično nadaljevanje obnove zunanjsčine smo v letu 2009 nadaljevali obnovo močno dotrajane zahodne fasade cerkvene ladje in zahodne fasade osrednjega samostanskega objekta. Ob obnovi cerkvene fasade smo zazidali mlajše okno iz časa neavtentične rabe cerkve. Primarnega in osrednjega okna zaradi razstavišča v notranjščini nismo vzpostavili v originalnih dimenzijah, temveč smo ga na fasadi zgolj nakazali; vrisali smo obrobo primarnega okna in izpostavili kamnito polico, da bo moč brez večjih posegov na fasadi ponovno vzpostaviti primarno okensko odprtino in jo opremiti z ustreznim baročnim lesenim oknom. Prav tako bo potrebno ob celostni obnovi ponovno podaljšati okni v nekdanji zakristiji, vzpostaviti primarna baročna okna, katerih dimenzije smo nakazali v ometu.

Ob obnovitvenih delih na zahodni fasadi zahodnega samostanskega trakta smo ugotovili, da ta del objekta kaže dve romanski gradbeni fazi. Osrednji del samostanskega trakta je najstarejši, saj je na jugu zaključen s kamnitimi šivanimi vogalniki, na severnem koncu pa je bil odkrit še lepo ohranjen romanski polkrožni zaključni preprosti kamniti portal, ki se neposredno veže na kamnito, plastovito grajeno prvotno steno trakta. Ta podatek je ovrgel domnevo, da je ta trakt mlajši, iz 16. stoletja.

Ptuj, dominikanski samostan, zahodna cerkvena fasada z osrednjim polkrožno zaključenim oknom in okni nekdanje zakristije, ki jih bo treba ob obnovi notranjščine podaljšati do kamnitih polic (foto: M. Habjanič)

V notranjosti trakta, v pritličnem delu, je visoko pod baročnim obokom v severnem koncu vzhodne stene spodnji del špaleta verjetno še romanskega okna. Ali se je ta objekt nadaljeval še dalje proti severu, ni bilo mogoče ugotoviti, saj je bil vmesni, stopniščni prostor med cerkvijo in severno steno tega prvotnega objekta ob barokizaciji samostana preveč predelan. V okviru obstoječih odprtih in po vzoru še ohranjenih historičnih oken je bilo zamenjano tudi močno dotrajano stavbno pohištvo v pritličnem stanovanju in v muzejskih delovnih prostorih. Vendar prenova fasade ni dokončna; vzpostaviti bo treba primarne nivoje dvorišča in ob obnovi notranjščine upoštevati vse pomembne historične podatke, pridobljene na podlagi sondažnih raziskav. Zaradi hitenja izvajalca in začetka zime ter nizkih temperatur pleskarska dela niso bila ustrezno zaključena in bo treba dvoriščno fasado čim prej ustrezno prebarvati.

Ptuj je poleg drugih mest vključen tudi v vseslovenski projekt Evropske prestolnice kulture 2012. Ob iskanju lokacije za večnamensko koncertno dvorano na Ptujju se je leta 2009 obudila stara zamisel o umestitvi prireditvene dvorane v nekdanjo dominikansko cerkev Marijinega vnebovzvetja. Enoladijski baročno obokani namenski prostor namreč povsem ustreza koncertnim potrebam – tako po dimenzijah kot po akustiki. Poleg tega nudi samostan s svojimi dvorišči in parkom dovolj prostora za organizacijo manjših poletnih prireditev. Po izselitvi Zgodovinskega arhiva Ptuj in stanovalcev pa bo mogoče v ostalih samostanskih prostorih urediti tudi ustrezne muzejske zbirke v skladu z najsodobnejšimi muzeološkimi standardi, ob enem pa obnoviti in prezentirati samo izjemno historično arhitekturo, kar bo dodatno pripomoglo h kulturni in turistični promociji tega starodavnega mesta ob Dravi.

Na podlagi tega je Mestna občina Ptuj naročila izdelavo konservatorskega načrta, v katerem smo podali tudi smernice za izdelavo projektne dokumentacije in za dokončno prenovno in revitalizacijo tega kulturno- in umetnostnozgodovinskega pomembnega objekta v slovenskem in širšem srednjeevropskem merilu, kar je vse osnova za pridobivanje nujno potrebnih sredstev na slovenskih in evropskih razpisih. Zaradi pomanjkanja časa in zahtevnosti ter obsežnosti objekta smo izdelali konservatorski načrt strokovni delavci na Zavodu za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Maribor, umetnostnozgodovinski del pa je detajlno in obsežno obdelal umetnostni zgodovinar Branko Vnuk.

Občina Ptuj je vzporedno z izdelavo konservatorskega načrta razpisala tudi vabljeni natečaj za izrabo cerkvene ladje za večnamenski prireditveni prostor

z ureditvijo in izrabo pripadajočih samostanskih prostorov in zunanjih površin, vzporedno pa je naročila tudi preverjanje statične stabilnosti objekta. Pri izdelavi razpisnih pogojev nismo sodelovali, smo pa podali obširnejše kulturnovarstvene pogoje ter sodelovali z izdelovalcem statične študije, ki smo mu nudili razpoložljivo arhivsko dokumentacijo in podatke.

Marlenka Habjanič

179

EŠD: 580, 9155

Naselje: Ptuj

Občina: Ptuj

Ime: Ptuj – mestno jedro, Ptuj – arheološko najdišče Levi breg

Področje: A

Obdobje: neolitik, bronasta doba, železna doba, rimsko obdobje, zgodnji srednji vek, novi vek

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Center za preventivno arheologijo, Regionalni oddelek Ptuj, je na območju parc. št. 1207 in 1208, k. o. Ptuj, izvedel predhodne arheološke raziskave za pridobitev informacij, potrebnih za oceno arheološkega potenciala obravnavanega območja. Arheološke raziskave so sledile geofizikalnim raziskavam, ki jih je izvedlo podjetje Gearh, d. o. o. Arheološke raziskave so bile izvedene sočasno z geotehničnimi raziskavami, ki jih je po naročilu Mestne občine Ptuj izvedel Božidar Janžekovič, s. p. Arheološke raziskave je vodila Marija Lubšina - Tušek, ekipo na terenu pa so sestavljali Evgen Lazar, univ. dipl. arheol. kons., Duško Belić, Dejan Kovačič, Mirko Klemenčič in Vesna Bandelj. Pri raziskavah so sodelovali tudi trije delavci študenti. Poterensko strokovno obdelavo odkritega drobnega gradiva je izvedla Maja Janežič, univ. dipl. arheol., v prostorih ZVKDS, CPA, RO Ptuj.

Zemljišče s parc. št. 1207 in 1208, k. o. Ptuj, ki je bilo predmet predhodnih arheoloških raziskav, leži na območju srednjeveškega mestnega jedra Ptuja. Območje leži znotraj dveh registriranih enot kulturne dediščine. Enota dediščine Ptuj – mestno jedro (EŠD 580) predstavlja najstarejše srednjeveško celinsko mesto z antično zasnovano. Hrbtenica mesta je cestni trg, ob njem cerkev z mestnim stolpom in magistratom. Ulična mreža je atipična, stilni elementi segajo od romanike do danes. Druga enota varovane dediščine pa je Ptuj – arheološko najdišče Levi breg (EŠD 9155), ki jo sestavljajo v preteklosti že odkriti in dokazani elementi naselbinskega kompleksa in grobišča iz

prazgodovinskega (od neolitika do latena), rimskega (1.–5. stoletje), zgodnj srednjeveškega, srednjeveškega in novoveškega časa.

Predhodne arheološke raziskave so bile izvedene z izkopom strojnega testnega jarka, ki je bil lociran tako, da je prekril kar največje območje, ki v bližnji preteklosti ni bilo izpostavljeno večjim posegom. Jarek je bil deloma umeščen tudi glede na rezultate predhodnih geofizikalnih raziskav. Testni jarek je bil v jugovzhodnem kotu parc. št. 1207, k. o. Ptuj. Meril je pribl. 5 x 1,9 m. Vzhodni konec testnega jarka je bil izkopen do globine pribl. 1,9 m, zahodni do 0,7 m, medtem ko je bil osrednji del, med zidoma, izkopen do globine 5 m oziroma do geološke osnove.

V testnem jarku je bilo odkritih 17 stratigrafskih enot, ki so jih predstavljale odkrite arheološke plasti in strukture. Odkrite in dokumentirane arheološke plasti so v večini primerov nastale z nasuvanjem materiala za izravnavo terena (SE 002, 003, 004 = 006, 009, 013, 014, 015, 016). Geološko osnovo na območju testnega jarka je predstavljal prod dravske terase (SE 017), ki je ležal na globini pribl. 5 m. Poleg nasutih plasti so bili v testnem jarku dokumentirani tudi kamniti zidovi (SE 010, 011 in 012) ter kamniti strukturi SE 007 in 008, katerih točne funkcije ni bilo mogoče določiti (verjetno ostanek stebra ali oboka). Na območju testnega jarka je bilo tako mogoče določiti in ločiti tri gradbene faze. Med te seveda ni všteta faza geologije pred posegi v prostor.

Glede na odkrite plasti in strukture v testnem jarku je jasno, da so na območju zemljišča s parc. št. 1207 in 1208, k. o. Ptuj, odkriti deli temeljev objektov in nasutih plasti za izravnavo terena srednjeveškega mestnega jedra. Nekoliko mlajši sta bili nasutji, ki sta bili na podlagi odkritih drobnih najdb in stratigrafskih odnosov umeščeni v čas novega veka. V tem času so bili najverjetneje srednjeveški objekti porušeni in tako na območju testnega jarka ni bilo objektov, ampak so teren nekoliko zvišali in izravnali. Zadnjo, najmlajšo fazo poselitve območja testnega jarka pa so predstavljala odkrita recentna nasutja in današnji tlak. V ta čas sodita tudi zidova, ki sta verjetno predstavljala ostanke temeljev manjšega recentnega objekta, katerega točne funkcije ni bilo mogoče določiti.

Na podlagi opravljenih predhodnih arheoloških raziskav je mogoče sklepati, da so na območju zemljišča s parc. št. 1207 in 1208, k. o. Ptuj, ohranjene arheološke ostaline, ki potrjujejo uporabo citiranega zemljišča od srednjega veka. Starejših ostalin (rimskodobnih ali prazgodovinskih)

pa verjetno zaradi uničenja med gradnjo srednjeveškega mestnega jedra ni bilo ohranjenih.

Evgen Lazar

180

EŠD: 591

Naselje: Ptujška Gora

Občina: Majšperk

Ime: Ptujška Gora – cerkev Marije Zaščitnice

Področje: UA

Obdobje: začetek 15. stoletja

Marijina romarska cerkev na Ptujski Gori že dolgo velja kot najpomembnejša in najlepša celostna umetnina slovenskega srednjega veka. V svojem 600-letnem obstoju, ki ga je cerkev uradno praznovala v letu 2010, je stavba doživela vrsto obnov in restavratorskih posegov. Med letoma 2004 in 2007 so se ptujskogorski bratje minoriti lotili korekcije fasad oziroma beljenja in prenove notranjščine, ki je v prvi vrsti obsegala posege na nekdanji zahodni empori, današnjem pevskem koru, kjer so na dan prišle zanimive najdbe (glej Viktor Gojkovič, Eva Pezdíček, Ptujška Gora, Varstvo spomenikov. Poročila, 44, 2008, str. 231). V letu 2008 se je obnova notranjščine nadaljevala in je zajela izdelavo novih cerkvenih klopi iz orehovega lesa ter preureditev prezbiterja, ki je poleg nižanja in korekcije tlakov obsegala tudi prestavitve in predelavo kamnite baročne oltarne menze velikega oltarnega nastavka. Ob tem je bila znotraj kamnite preobleke odkrita starejša oltarna menza verjetno iz tridesetih let 17. stoletja, ki je bila kljub navodilom tedanjega konservatorskega nadzora postavljena zunaj vzhodno od zakristije, kjer naj bi služila kot procesijski oltar. Prestavitvi menze je sledila postavitev novega škofovskega sedeža in sedilij med baročnim oltarnim nastavkom in novo pozicijo oltarne menze, s čimer naj bi bili doseženi pogoji, povezani z dosegom novega statusa cerkve, bazilike. Preureditev prezbiterja, ki sicer v materialnem smislu ni uničila poznobaročne menze, ampak samo prestavitve v nekoliko drugačni obliki, je v strokovnih krogih doživela veliko kritik in nasprotovanj (glej prispevke v: Umetnostna kronika, 21, 2008, str. 9–32). V letu 2009 so ptujskogorski bratje minoriti nadaljevali obnovitvena dela na cerkvi, ki pa so se tokrat omejila na bolj strokovno utemeljena in nesporno nujna vzdrževalna dela na strešni kritini, žlebovih in odvodnjavanju. Dela so zajela predvsem zamenjavo dotrajanih pločevinastih obrob v kapni liniji ter zamenjavo žlebov. Konec oktobra 2009 je bil kot novi odgovorni konser-

vator imenovan podpisani, in sicer v času, ko so se začele tudi priprave na restavratorske posege na stenskih slikah v Križevi kapeli in na zahodni empori, ki bodo večinoma tekli v letu 2010. Istočasno so se jeseni 2009 začela dela na eni od plastik baročnega stopnišča, delo mariborskega kiparja Jožefa Strauba. Gre za začetek izdelav odlitkov kipov, v prvi fazi sv. Janeza Nepomuka, ki bodo nadomestili že močno načete originale. Kip sv. Janeza Nepomuka je bil pazljivo demontiran, očiščen, poškodbe so bile pokitane, tako da je bil kip pripravljen za izdelavo kalupa. Odlitek naj bi bil izdelan iz ustreznih umetnih mas nemške tovarne Keim, iz katerih se tudi drugod po Evropi izdelujejo tovrstne kopije. Originalni kipi naj bi bili po končanih omejenih konservatorsko-restavratorskih posegih razstavljeni v ptujsko-gorskem lapidariju. Restavratorska dela izvajata Viktor Gojkovič in Restavratorski center ZVKDS pod vodstvom Irene Čuk. Med pomembnosti v letu 2009 sodijo tudi listina, s katero je papež Benedikt XVI. 8. decembra cerkev povzdignil v baziliko (minor) Marije Zavetnice na Ptujski Gori, ter različne umetnostnozgodovinske raziskave različnih raziskovalcev iz različnih inštitucij, katerih namen je poleg popularizacije predvsem umestiti cerkev, njeno arhitekturo in umetnostne zaklade na ustrezno mesto v razvoju gotske umetnosti v Evropi.

Robert Peskar

181

EŠD: 591

Naselje: Ptujška Gora

Občina: Majšperk

Ime: Ptujška Gora – cerkev Marije Zaščitnice

Naslov: Ptujška Gora 40

Področje: R

Obdobje: gotika

Romarska cerkev Marije Zavetnice na Ptujski Gori ima med spomeniki gotske umetnosti v Slovenskem prostoru vodilno vlogo. Umetnostne zvrsti (stroke), kot so arhitektura, kiparstvo in slikarstvo, so tu dosegle visoko stopnjo kvalitete, ki jo v slovenskem prostoru zasledimo le redkokje. Pomembna je tudi lega cerkve. Cerkev je postavljena na vrhu griča, na obronku Halož, od koder je lep razgled po Ptujskem in Dravskem polju, vse do Pohorja in čez Slovenske gorice.

Cerkev je triladijska, dvoranska in v celoti obokana. Ima izstopajoči prezbiterij med stranskima apsidama. Prvotno je imela vrinjen fasadni zvonik v zahodnem delu ladje, ki pa se je proti koncu

15. stoletja podrl in pri tem poškodoval tudi del zgradbe pod seboj. Posledice teh poškodb so vidne še danes na ostenju v Križevi kapeli in na koru (na južni steni), kjer so fragmenti dveh poslikav. Leta 1491 so poškodovano ladjo obnovili po prvotnem vzorcu, zvonika pa niso ponovno postavili.

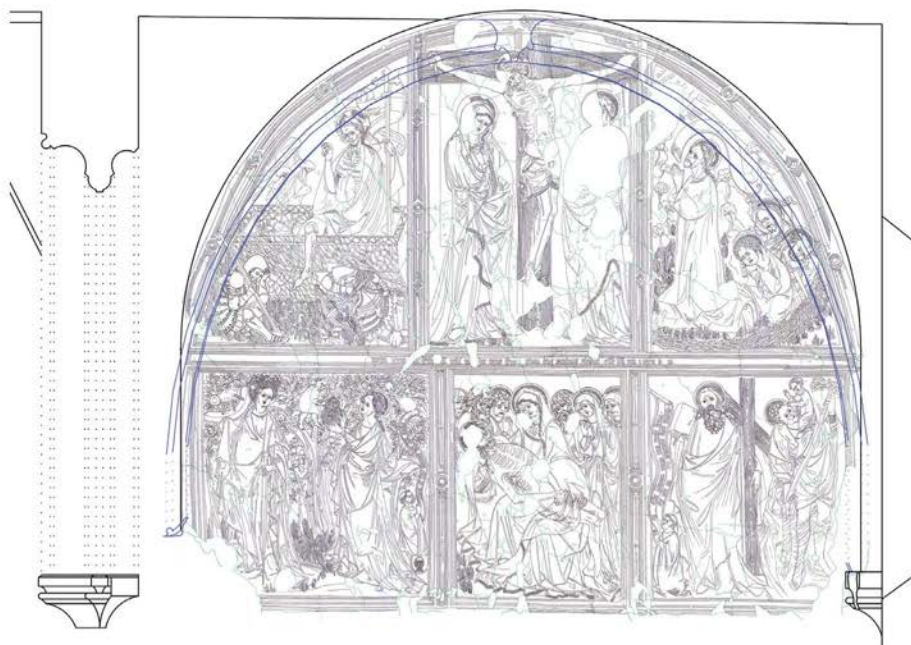
Po vsej verjetnosti je bila cerkev v času nastanka bolj poslikana. Od tega je danes ohranjena le poslikava v Križevi kapeli in na koru na južni steni. Križeva kapela je v južnem delu podkorja, desno od glavnega vhoda. Poslikani so njen križnorebrasti obok ter vse stene. V zahodni steni je majhno polkrožno gotsko okence, sever in vzhod pa zapira silasti lok. Južna stena je brez odprtine in je najbolj celovito poslikana. V tem prostoru je nekoč stal oltar sv. Križa, od koder izhaja tudi ime Križeva kapela. Oltar so leta 1948 odstranili in za njim odkrili pomembno poslikavo tako po stilu kot po ikonografski vsebini.

Freske v Križevi kapeli so odkrili šele med obnovitvenimi deli leta 1948. Prvi je o izsledkih teh del pisal Marjan Zadnikar, ki je kot konservator Republiškega zavoda za spomeniško varstvo leta 1950 nadzoroval obnovo. Prvo nadrobnejšo umetnostnozgodovinsko oceno poslikave pa je podal France Stele leta 1966.

Na oboku so po parih upodobljeni simboli evangelistov in cerkveni očetje. Na južni, glavni steni, kjer je bil prej prislonen oltar sv. Križa, je poslikava v dveh pasovih. V zgornjem pasu je Vstajenje, na sredi je Križanje in desno je Oljska gora. V spodnjem pasu je v sredini Pieta, levo od nje sta sv. Katarina in sv. Doroteja ter prvi donator z napisnim trakom desno spodaj. Desno od Pieta pa so sv. Andrej in sv. Krištof ter drugi donator z napisnim trakom levo pod njima. Na zahodni steni je nad oknom stigmatizacija sv. Frančiška, levo ob oknu sta Marija in Marta, desno pa svetnik, verjetno sv. Ahacij. V ostenju gotskega okna je poslikava vnebohoda na levi strani in binkošti na desni strani. Na severni steni je naslikana legenda sv. Nikolaja, kjer v zgornjem pasu Nikolaj rešuje ladjo v viharju s točo, v spodnjem pasu pa je upodobljeno obdarovanje deklc. Nad vzhodnim lokom je naslikan Veronikin potni prt, ki ga držita dva angela. Poslikava je datirana z grafitom pod kleččim donatorjem: anno d(omi)ni 1426 Jurij Zuschicz. To naj bi bil podpis prvega obiskovalca, medtem ko freske opredeljuje napis, ki je na vodoravnem pasu na južni steni pod Križanjem. Napis pove, da je dal te freske naslikati župnik Matija od sv. Vida pri Ptujju, ki je naslikan kot donator na desni strani od Žalostne Matere božje (Pieta). Na levi pa je upodobljen prvi kaplan na Ptujski Gori, Nikolaj, ki je umrl leta 1424. Njegov nagrobnik

Ptujska gora, cerkev Marije Zaščitnice, poslikava na južni steni (foto: I. Čuk)

Črtni izris poslikave na južni steni (ZVKDS, OE Maribor)

Poškodbe na Pieti (razpoke, plombe) (foto: I. Čuk)

je vzidan na zahodni steni pod oknom. Freske naj bi ustvarila južnotirolska slikarska delavnica, ki se veže na ime Janeza iz Brunecka.

Poslikana je bila tudi južna stena na koru, nad Križevo kapelo. Nad prejšnjim korom, ki je bil nekoliko ožji, in sosednjim oknom je bila v ozkem in visokem polju naslikana figura sv. Krištofa, pod katerim je latinski napis (zdaj pod korom), ki se nanaša na svetnikovo priprošnjišтво zoper naglo smrt. Figura je zelo poškodovana, nad njo je razmejiten pas, nad katerim so naslikane stoječe figure s štirivrstnim nečitljivim napisom. Freske na koru so močno poškodovane in težko prepoznavne. Na njih še niso, razen odkrivanja in zasilnega stabiliziranja, bili narejeni nobeni konservatorsko-restavratorski posegi.

Stele navaja, da so bile freske poškodovane že v 15. stoletju. Verjetno je zaradi zrušitve zvonika prišlo do premikov v stenah. Nastali so zamiki in razpoke. Na križnorebrastem oboku in na vseh poslikanih stenah v kapeli je odpadel del poslikave in vidne so razpoke. Te poškodbe so bile predhodno že sanirane.

Konservatorsko-restavratorski posegi, ki potekajo zdaj, temeljijo predvsem na čiščenju in stabi-

liziranju temeljnika in poslikave ter na odstranitvi dotrajanih in neprimernih plomb, ki so bile narejene na koru. Začetek del je potekal od konca oktobra pa do decembra 2009 in je temeljil na dokumentiranju poslikave v merilu 1 : 1, s črtnim izrisom in na sanaciji gotskega okna na zahodni steni v Križevi kapeli. Od začetka maja se delo, ki je mirovalo od decembra 2009, nadaljuje.

Gotsko okno v Križevi kapeli je bilo povečano verjetno v času baroka, da bi pridobili več svetlobe. Odstranjen je bil zgornji del kamnitega krogovičja. V celotni dolžini višine okna je bil odstranjen kamniti žleb gotskega profila okna, z notranje strani pa je bil nameščen nov leseni okenski okvir. V novi okenski okvir v prerezu 8 x 4 cm je bila izvedena zasteklitev. Pri odstranitvi kamnitih delov je bila odkrnjena tudi poslikava v ostenju okna ob stikih.

V Križevi kapeli sta jasno vidni dve plasti ometov. Prvotni, fino zalikan omet je v višini 178 cm poslikan s posvetilnimi križi. Ta omet je zaradi oprijemljivosti delno nakljuvan zaradi nanesenega novega enoplastnega tankega ometa (plast glajenca fine sestave) z obstoječo poslikavo. Ometi so izvedeni na rustikalnem gotskem zidu s kamnito zidavo, ki daje zelo razgibano in slikovito površino. Ta pa je poudarjena še z zglajenim vrhnjim ometom. Lepo so vidni dekorativni vtiski v medaljonih z evangelisti na križnorebrastem oboku in na avreolah svetnikov. Vidne so tudi dnevnice in poglobljene črte, ki so služile za vodilo pri poslikavi črtnih poslikanih pasov, ki razmejujejo polja in poslikane prizore.

Zdaj tukaj potekajo dela, ki temeljijo na finem čiščenju (odstranjevanje beležev), odstranjevanju dotrajanih plomb ...

Na koru je zaradi konstantnega zatekanja na poslikavi nastala debelejša plast sige. Voda, ki je prihajala skozi steno, je povzročala razkroj apnenega veziva v ometu. Zaradi razkroja veziva se je omet začel dvigovati in drobiti, z njim pa tudi poslikava. Neprimerne plombe smo odstranili, odprtine stabilizirali in jih pripravili za injektiranje.

Dela še potekajo. Končno poročilo o celotnem posegu bo podano ob zaključku.

Namesto klasičnega ugotavljanja z mehanskim sondiranjem je bila uporabljena termografija kot nedestruktivna metoda, ki na podlagi zaznavanja površinskih temperaturnih razlik omogoča odkrivanje podpovršinskih anomalij. Poročilo dokumentira strukturo zidave ter boljšo ali slabšo oprijemljivost ometa oziroma vrhnje plasti ometa s podlago.

Irena Čuk

182

EŠD: 2205

Naselje: Radovljica

Občina: Radovljica

Ime: Radovljica – cerkev sv. Petra

Naslov: Linhartov trg

Področje: UA

Obdobje: 18.–19. stoletje

V okviru celovite prenove spomenika so se v letu 2009 nadaljevala dela na zvoniku. Po sondiranju ometov, med katerim je bila odkrita velikost in oblika šivanih vogalov (ne pa tudi barva), so bili dotrajani ometi v celoti odstranjeni, vključno s spodnjim kamnitim vencem, od katerega so se ohranili le fragmentarni ostanki. Venec je izvaja-

lec nadomestil z novim kamnitim vencem, ki je poševno prirezan, z odkapom in izdelan iz konglomerata (Posavec-Ljubno). Zaradi izjemne dotrajanosti so bili zamenjani tudi nekateri elementi iz tufa v linah zvonice. Stabilni elementi so bili pokrpani in površinsko utrjeni. Na celotni fasadi so bili izvedeni novi grobi apneni ometi; v vrhnji etaži tudi že fini in na njih je bila rekonstruirana poslikava v izvorni obliki oziroma merah, barva in ura pa sta izbrani po analogijah. Bruhalniki iz belega apnenca so še v dobrem stanju in niso potrebovali restavratorskih posegov. Line v zvonici so zaprte z novimi lesenimi polkni. Izvajalec del je Franc Novak, Imenje pri Moravčah; obnovo financira Župnija Radovljica.

Nika Leben

Radovljica, cerkev sv. Petra, obnovljeni zgornji del zvonika (foto: N. Leben, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

Radovljica, cerkev sv. Petra, kamnoseški elementi na zvoniku pred restavriranjem (foto: N. Leben, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

183

EŠD: 600

Naselje: *Radovljica*

Občina: *Radovljica*

Ime: *Radovljica – grad*

Naslov: *Linhartov trg 1, Radovljica*

Področje: *UA*

Obdobje: *16.–18. stoletje*

V sklopu celovite obnove radovljiške graščine so bile v prvi fazi na fasadi opravljene raziskave, zlasti termografska analiza zaradi ugotavljanja morebitnih starejših – renesančnih odprtin. S snemanjem je bilo ugotovljeno, da na lokacijah med okni ni starejših odprtin, jasno pa je bila na posnetkih berljiva struktura oziroma čvrstost kamnitih zidov. S sondiranjem ometov in beležev je bil dokumentiran starejši renesančni omet z grafitno sivo arhitekturno poslikavo, ki je obkrožala prvotne renesančne odprtine. Dokazano je bilo tudi, da je plitvi rizalit na osrednji fasadi sezidan po letu 1711 (dendrokronološka analiza lesa) in pris-

lonjen k renesančnemu pročelju. S sondiranjem beležev na baročnih ometih je bila dokumentirana izvirna barva baročne fasade. Po raziskavah je sledila statična sanacija fasade z vgradnjo horizontalnih vezi, ki je bila zahtevna zlasti nad portalom z bogato dekoracijo. Venec, ki deli pritličje in nadstropje, je bilo zaradi nestabilnosti (zidan iz manjših kamnov s številnimi cementnimi plombami) treba zamenjati. Ker je bil zaradi izpostavljenosti meteornim vodam neestetsko pokrit z belo pločevino, smo se odločili za rekonstrukcijo v peščenjaku, tako da zaščita s pločevino ni več potrebna. Glavnina restavratorskih del je bila opravljena na baročni štukaturni dekoraciji, ki jo je bilo treba stabilizirati, očistiti sekundarnih beležev in neustreznih plomb, domodelirati je bilo treba poškodovane in manjkajoče elemente ter jih tonirati. Sočasno so se restavriral tudi ometi med štukaturno dekoracijo (injektiranje razpok, čiščenje razpadajočih fragmentov, krpanje in tonska obdelava) in rustika na pritličnem delu fasade. Glavni portal iz tufa je bil očiščen sekundar-

Radovljica, grad, štukatura pred restavriranjem (foto: N. Leben, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

Pogled na obnovljeno fasado radovljiškega gradu (foto: N. Leben, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

Radovljica, obnovljen povezovalni trakt med gradom in cerkvijo (foto: N. Leben, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

Obnovljena kletna dvorana radovljiškega gradu (foto: N. Leben, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

nih plomb, domodeliran, tonsko retuširan in površinsko zaščiten. Na fasadi je bilo v celoti zamenjano stavbno pohištvo (okna), vsi kovinski elementi (mreže) pa so bili očiščeni in prepleskani. Dela so se nadaljevala v kleti, kjer je bila obnovljena kurilnica, in na povezovalnem traktu do cerkve, na katerem je bila zamenjana kritina, v notranjosti (razstavnih prostorih muzeja) pa so bile obnovljene stropne obloge, pokrpan je bil opečni tlak ter osveženi so bili beleži. Zaključena je bila tudi obnova kletne dvorane. Projektant: Geaconsult Škofja Loka (Aleš Hafner, u. d. i. a.); izvedba: Restavratorski center ZVKDS in Agit 2000 Lesce. *Nika Leben*

184

EŠD: 5478

Naselje: Radovljica

Občina: Radovljica

Ime: Radovljica – vila Gorenjska cesta 23 (Beli dvor)

Naslov: Gorenjska cesta 23, Radovljica

Področje: UA

Obdobje: začetek 20. stoletja

Vilo Beli dvor je zgradil češki stavbenik Josef Hronek (1875–1910) leta 1904. Vsa leta je služila za stanovanjske namene. Pred celovito prenovo za potrebe novega lastnika po načrtu projektanta Marka Smrekarja, u. d. i. a., so bile v vili opravljene sondažne raziskave, med katerimi je bila odkrita secesijska dekorativna poslikava (Poročilo: Tomaž Furlan, Sondiranje in preris poslikav v vili Beli dvor v Radovljici, 5. 12. 2008 hrani ZVKDS, OE Kranj). Želji investitorja po novem »monumentalnem secesijskem« stopnišču spomeniška služba ni ustregla, dovolili pa smo delno odstranitev predelne stene v reprezentančnih prostorih v prvi etaži, kjer je bila odkrita tudi najbolj slikovita poslikava (začasno pokrita s sekundarnim stropom do zagotovitve finančnih sredstev za restavriranje). Stavba je bila v celoti sanirana: rekonstruirano je bilo leseno stopnišče, obnovljena infrastruktura, zamenjano stavbno pohištvo (kljub nestrinjanju stroke), izvedena nova kritina – škrlilj, zastekljena veranda, restavrirana ograja, strešni okraski in fasada. Restavratorska dela je opravil Tomaž Furlan s sodelavci. Prenovo je financiral lastnik vile. *Nika Leben*

Radovljica, vila po prenovi (foto: N. Leben, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

Radovljica, vila Gorenjska 23, secesijska poslikava (foto: T. Furlan, 2008, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

185

EŠD: /

Naselje: Raka

Občina: Krško

Ime: Buče pri Raki

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

V okviru prve faze projekta predhodnih raziskav na območju gradnje spodnjesarvskih hidroelektrarn smo preverili tudi obstoječo strokovno literaturo o do zdaj znanih arheoloških lokacijah na širšem območju krške občine. Tako smo v publikaciji Janeza Dularja (Dular, J., 2003, Halštatske nekropole Dolenjske. Opera Instituti archeologici Sloveniae 6, str. 232 in T. 59: 1–2) preverili tudi podatek o arheološki lokaciji Bučka. Na tej lokaciji naj bi našli dva železnodobna predmeta, ki ju hrani Naravoslovni muzej na Dunaju, ki sta v inventarni knjigi zavedena pod najdišče Buča bei Arch. Dosedanji raziskovalci so domnevali, da omenjene najdbe izvirajo iz okolice Bučke, saj kraja s takim imenom v okolici Rake ni. Pri pregledu historičnega kartografskega gradiva smo

pregledali tudi franciscejski kataster za katastrsko občino Raka (Arhiv RS, AS 176, N010A04) in odkrili, da ni tako. Na omenjeni karti smo odkrili toponima »Bucka« in »sa Buzhi«. Tudi na temeljni topografski karti je danes ime hriba Buče, ki se dviga severno od Rake, vzhodno od regionalne ceste Raka–Celine, v neposredni bližini arheološkega najdišča Raka – arheološko najdišče Vinji Vrh (EŠD 16532). Na franciscejskem katastru je na omenjenem hribu tudi nekaj kmetij, zato je Ignac Kušljan lokacijo najdb lahko prostorsko umestil na območje takratnega zaselka Bučka pri Raki, ki pa je bil v 20. stoletju opuščen. Danes so na parc. št. *298, *397, *435, 1035 in 1044/1, vse k. o. Raka, še dobro vidne ruševine nekdanjih objektov. Na parc. št. 1040, k. o. Raka, tik ob kolovozni poti (parc. št. 4336/5, k. o. Raka) je tudi ostanek večje apnenice ovalnega preseka (zunanji premer 14 x 14 m). Med letoma 2008 in 2010 smo opravili nekaj ogledov in pogovorov z domačini na območju hriba Buče pri Raki. Od Karoline Humek z domačije Humek, ki leži na vzhodnem delu hriba, smo izvedeli, da so pri kopanju peska večkrat naleteli na staro lončenino. Žal nam gospa

ni podala točne lokacije peskokopa. Na podlagi opravljenega topografskega ogleda je po našem mnenju najverjetnejša lokacija nekdanjega gomilnega grobišča v gozdu 50 m zahodno od domačije Humek, kjer so še danes vidni sledovi nekdanjih peskokopov na parc. št. 1047/6, 1047/10, 1047/11 in 1047/24, vse k. o. Raka.

Do zanimivega odkritja smo prišli pri topografskem ogledu severozahodnega pobočja hriba Buče, kjer smo v svežem useku za temelj bodočega vikenda (parc. št. 1603/9, k. o. Raka) našli prazgodovinsko lončnino in silekse. Območje leži severovzhodno od prazgodovinske naselbine Vinji Vrh pri Raki na vzhodnem robu manjšega kamnoloma ob cesti Raka–Celine. Najdbe so bile v rjavi meljasti ilovici približno 30 cm pod današnjo hodno površino tik nad arheološko sterilno rdečkastorjavo ilovico, karbonatna matična kamnita osnova je na globini 70 cm. Struktura in sestava odkritih prazgodovinskih najdb ni značilna za železnodobne funerarne kontekste, zato gre verjetno za novo prazgodovinsko lokacijo »naselbinske« narave, ki pa jo je skoraj v celoti uničil kamnolom. Med najdbami ni bilo nobenega odlomka, ki bi omogočal podrobnejšo kronološko umestitev, zato v tej fazi raziskav ne moremo potegniti časovne primerjave med novo lokacijo in bližnjim gradiščem na Vinjem Vrhu pri Raki. Prazgodovinsko lončenino smo odkrili tudi na južnem vznožju hriba Buče na parc. št. 1013, k. o. Raka. Podatki, ki smo jih zbrali, železnodobne najdbe iz Naravoslovnega muzeja na Dunaju po našem mnenju trdno umesčajo na hrib Buče pri Raki in ne v Bučko, kot se je do zdaj domnevalo. Zbrani topografski podatki pa dopolnjujejo arheološko podobo bližnje okolice Rake kot pomembnega arheološkega kompleksa.

Mitja Pergar

186

EŠD: 11122

Naselje: Rosalnice

Občina: Metlika

Ime: Rosalnice – arheološko najdišče Štefaničeva njiva

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, novi vek

Lokacija predvidene gradnje stanovanjske hiše z garažo na zemljišču parc. št. 414, k. o. Rosalnice, je znotraj enote kulturne dediščine Rosalnice – arheološko najdišče Štefaničeva njiva (EŠD 11122). Vrednotenje na območju arheološkega najdišča je bilo opravljeno 30. in 31. julija 2008

pod vodstvom mag. Maše Sakara Sučević, univ. dipl. arheologinje, in nadzorom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Na lokaciji smo izkopali štiri testne jarke v velikosti 1 x 1 m.

Ugotovitve

1. V vseh štirih testnih jarkih (TJ 1 do TJ 4) smo našli na arheološke artefakte. V nobenem izmed testnih jarkov pa nismo zasledili morebitnih arheoloških struktur ali plasti. Prazgodovinski arheološki artefakti (keramika, ožgana glina, kremenčev odbitek) so bili v vseh štirih testnih jarkih (TJ 1 do TJ 4), in sicer v plasteh SE 002, SE 003, SE 004, SE 005, SE 006. Lončenina iz rimskega obdobja je bila izkopana v TJ 1 v plasti SE 002. V vseh štirih testnih jarkih (TJ 1 do TJ 4) smo našli tudi na recentne arheološke artefakte (keramika, gradbeni material, železni predmeti) v plasteh SE 002, SE 003, SE 005.

2. Ovrednoteno območje leži na blagem pobočju manjše vzpetine, ki se nagiba od zahoda proti vzhodu. Vzpetina verjetno predstavlja proluvialni vrščaj. Teren je poraščen s košenim travnikom, v bližnji preteklosti je bil obdelovan (njivska površina). Na severu in vzhodu parcelo omejuje cesta, proti zahodu jo obdaja travnik s sadovnjakom, na jugu je omejena s sosednjo hišo.

3. Plasti v testnem jarku kažejo človekovo dejavnost pri oblikovanju, in sicer oranje. Prav tako sta vidna naravno spiranje in akumulacija ornice iz zahodne proti vzhodni smeri.

4. V testnih jarkih tudi v največji globini do 135 cm nismo prišli do geološke osnove.

Za pregledano območje lahko na podlagi odkrite stratifikacije plasti trdimo, da je zunaj območja intaktnih sledov človekove dejavnosti v prazgodovinskem in rimskem obdobju, vendar na podlagi arheoloških artefaktov domnevamo prazgodovinsko in rimskodobno najdišče v neposredni bližini lokacije gradnje (na vrhu griča z ledinskim imenom Gorice).

Philip Mason, Maša Sakara Sučević, Ildikó Pintér

187

EŠD: 6340, 6342

Naselje: Ruše

Občina: Ruše

Ime: Ruše – žarno grobišče ob železniški progi, Ruše – naselbina ob železniški progi

Področje: A

Obdobje: kultura žarnih grobišč

Predhodne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča so bile izvedene na območju prioritarnih con (1, 1a, 1b, 2, 3) zno-

traj OPPN pred gradnjo stanovanjske cone S8 ob Jamnikovi ulici v Rušah. Raziskave so zajemale dele parc. št. 343, 344, 350/1, 351/1, 351/2, 353/2, 362/1 in 700/2, k. o. Ruše.

Investitor in naročnik arheoloških raziskav je bila Občina Ruše. Raziskave je izvedla ekipa ZVKDS, CPA, Regionalni oddelek Maribor, v oktobru 2009 pod vodstvom Mire Strmčnik Gulič, univ. dipl. arheologinje, konservatorske svetnice. Arheološko strokovno ekipo na terenu so sestavljali namestnica vodje arheoloških raziskav Aleksandra Nestorovič, univ. dipl. arheologinja, konservatorka, ter tehnično osebje: Stanko Gojkovič, restavratorski tehnik, Andrej Gulič, univ. dipl. zgodovinar, konservator, in Vid Kmetič, konservatorski tehnik. Strokovni nadzor nad raziskavami je opravila odgovorna konservatorka območne enote zavoda, ZVKDS, OE Maribor, Mihela Kajzer Cafnik, univ. dipl. arheologinja, višja konservatorka.

Pred arheološkimi raziskavami so bile opravljene geofizikalne raziskave, vendar so bili primerni terenski pogoji za uspešno izvedbo geofizikalnih raziskav le na nekaterih površinah (B. Mušič, 2009, Poročilo o geofizikalni raziskavi na lokaciji Ruše, GEARH, d. o. o.).

Območje raziskav so predstavljali travniki in vrtovi v skupni površini 7681 m². Predhodne arheološke raziskave so bile izvedene v obliki intenzivnega terenskega pregleda v mreži 10 x 10 m, v conah 1, 1b, 2, 3, razen v coni 1a, kjer smo zaradi območja znotraj ožjega zaščitenega arheološkega najdišča Ruše – žarno grobišče ob železniški progi izvedli intenzivni terenski pregled v mreži 5 x 5 m. S tehniko intenzivnega terenskega pregleda smo se prilagajali terenu. Večji del pregleda so predstavljale prekopane površine, zato smo na tem delu pregled – v skladu z uveljavljeno metodologijo stroke – izvedli s tehniko površinskega pregleda v zbiralnih enotah v mreži 10 x 10 m oziroma 5 x 5 m. Kjer so bile površine zaprte, smo izvedli podpovršinski pregled s kopanjem 40 x 40 x 40 cm velikih jam v mreži 10 x 10 m oziroma 5 x 5 m.

S tehniko površinskega terenskega pregleda smo odkrili odlomke prazgodovinske lončenine in recentne predmete (lončenina, gradbeni material, steklo, kovinske predmete in predmete iz umetne mase). Ker so del zemljišča predstavljali vrtovi, ne preseneča večja količina odlomkov lončenine in gradbenega materiala iz mlajših obdobij. Največja koncentracija prazgodovinske lončenine je bila najdena v coni 1a, ki je najbližja ožjemu zaščitenemu arheološkemu najdišču Ruše – žarno grobišče ob železniški progi.

Na območju pregleda smo izkopali tudi testne sonde v velikosti 1 x 1 m do sterilne osnove, ki smo jih locirali glede na rezultate intenzivnega terenskega pregleda. V testnih sondah nismo odkrili arheoloških struktur, odkrili pa smo kulturno plast in arheološke najdbe. Testne sonde so pokazale koncentracijo prazgodovinske lončenine v conah 1a, 1b, 1 in 2 ter v severnem delu cone 3. Nekaj prazgodovinske lončenine je bilo najdene tudi ob južnem robu cone 3.

Kulturna plast je enotna v strnjenih conah (1, 1a, 1b, 3) in je morda naplavinjska (zaradi peska in drobnega proda, ki ga vsebuje, in zaradi neintenzivne barve plasti), v coni 2 pa je kulturna plast povsem drugačna, močnejša po strukturi in intenzivnejša po barvi zaradi vsebnosti oglja.

Pred gradnjo bodo na območju posega v prostor opravljene nadaljnje arheološke raziskave. Aleksandra Nestorovič

188

EŠD: 27600

Naselje: Sela pri Štrauberku

Občina: Novo mesto

Ime: Sela pri Štrauberku – arheološko najdišče Vešče

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, novi vek

Lokacija načrtovanega vodovoda Grčevje na parc. št. 314/1, 207/1, k. o. Herinja vas, je znotraj enote kulturne dediščine Sela pri Štrauberku – arheološko najdišče Vešče (EŠD 27600). Vrednotenje na območju arheološkega najdišča je bilo opravljeno 29. aprila 2008 pod vodstvom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa, in Matevža Lavrinca, univ. dipl. arheologa, kjer je bilo arheološko pozitivno v ekstenzivnem terenskem pregledu. Na osi trase smo izkopali 4 testne jarke v velikosti 2 x 2 m.

Ugotovitve

1. V TJ 1, 3 in 4 ni bilo odkritih nobenih najdb ali struktur, v TJ 2 pa smo naleteli na arheološke najdbe. V plasteh SE 002 so bili na globini 3–29 cm odkriti dva fragmenta novodobne keramike ter fragment železa, v plasti SE 003 smo na globini 29–52 cm odkrili fragment rimskodobne opeke, v plasti SE 004 pa na globini 52–62 cm en fragment prazgodovinske keramike.

2. TJ 1, 2, 3 smo izkopali na S robu parc. št. 314/1, tik pod teraso, ki se vije od Z proti SV delu omenjene parcele, in vzporedno z njo. Ozek 90 m dolg travnat pas, na katerem smo locirali jarke, tako leži na rahlem pobočju med parc. št. 314/1 in 207/1. TJ 4 smo izkopali na skrajnem Z

robu parc. št. 207/1, tik ob vsekani makedamski lokalni cesti.

3. Plasti v TJ 1, 3 in 4 kažejo na sorazmerno plitvo ležečo geološko osnovo, ki jo predstavlja laporni apnec in se pojavi že na globini 23 cm, medtem ko plasti v TJ 2 govorijo o popolnoma drugačni stratigrafski sekvenci. Na osrednjem delu travnatega pasu, kjer smo izkopali TJ 2, smo na globini 29–52 cm in 52–62 cm naleteli na dve plasti (SE 003 in SE 004), ki kažeta na človekovo dejavnost pri njunem oblikovanju.

4. V TJ 1, 3 in 4 smo pod rušo (SE 001) in pod plastjo meljaste ilovice (SE 002) že na globini 23–25 cm naleteli na sklade lokalnega lapornega apnenca – geološko osnovo. Medtem smo v TJ 2 pod rušo (SE 001) in plastjo zbite glinaste ilovice (SE 002), na globini 29–52 cm, naleteli na rimskodobno plast zbite glinaste ilovice (SE 003). Pod omenjeno plastjo smo na globini 52–62 cm odkrili še prazgodovinsko plast zbite glinaste ilovice (SE 004) z 1 odstotkom drobcov oglja. Pod prazgodovinsko plastjo se pojavi plast zbite glinaste ilovice z 8 odstotki drobcov železovih oksidov, ki smo ji sledili do globine 105 cm.

Gradbeni poseg bo v celoti uničil prazgodovinsko in rimskodobno arheološko najdišče na območju med TJ 2 in TJ 1 ter TJ 3 na parc. št. 314/1, k. o. Herinja vas, in med TJ 2 in TJ 4 na parc. št. 207/1, k. o. Herinja vas, zaradi česar je treba zgoraj omenjena območja arheološko sistematično izkopavati.

Philip Mason, Matevž Lavrinc, Ildikó Pintér

189

EŠD: 2243

Naselje: Selca

Občina: Železniki

Ime: Selca – cerkev sv. Petra

Področje: UA, R

Obdobje: pozni srednji vek, 1335, 18. stoletje, 1767
(slika iz leta 1841)

Slika je v oljni tehniki leta 1941 naslikal Matevž Langus. Predstavlja sv. Petra, zavetnika cerkve, ki kleče sprejema ključ od Jezusa. Slika je bila leta 1993 že restavrirana, kar je bilo razvidno iz napisa na podokvirju: »Restavriral Perko J (T?) 1993«.

Lesen zagozdni podokvir je bil v slabem stanju. Stranice se na vogalnih peresih niso več dobro prilegale, zaradi česar je prihajalo do torzijskih premikov. Na podokvir so bile po zunanem robu privijačne lerve, ki so služile kot vodilo za nameščanje slike v oltar. Originalno platno je bilo še kompaktno. Raztrganin ni bilo, razen manjših

na desnem gornjem vogalu. Med preteklim restavratorskim posegom je bilo platno podlepljeno na novo platno. Za podlepljanje je bila uporabljena voščenosmolna masa. Nanesena je bila v debelem sloju, zaradi česar sta obe platni zatrdeli. V spodnjem delu je med platno in podokvir padla lesena deščica, ki se je za platno zagozdila tako, da se je platno čez deščico zalomilo. Deformacije se zaradi minimalnega poseganja tudi po snetju platna iz podokvirja ni dalo popolnoma sanirati. Slika je bila med preteklim posegom zmanjšana (128,5 x 248 cm). Grund in barvna plast sta rahlo razpokana, a kompaktna. Razpoke so bile verjetno sanirane med preteklim posegom, ko je bila izvedena tudi retuša, s katero je bila spremenjena kompozicija oblakov. Slika je bila med preteklim posegom lakirana. Lak ni porumenel, na njem razen prahu ni bilo veliko nečistoč.

V dogovoru z naročnikom smo se glede na dejstvo, da je bila slika pred 17 leti že restavrirana in ji zaradi stabilnega stanja kratkoročno ne grozijo poškodbe, odločili, da se izvedejo kar se da minimalni posegi. Ko smo sliko sneli s podokvirja, smo ugotovili, da sta platni zaradi predebelo nanesene voščenosmolne mase skoraj lomljivi. Zaradi tega smo se odločili, da podlepljeno platno odstranimo in s tem zmanjšamo težo slike, slika pa je tako postala tudi bolj prožna. Laka nismo odstranjevali, saj bi hkrati z njim verjetno odstranili tudi pretekle retuše, česar pa nismo hoteli, saj bi poseg postal preobsežen. Z lica slike smo z blago vodno raztopino alkohola le odstranili usedline praha. Ker smo želeli lak in barvno plast pustiti nedotaknjena, tudi nismo odstranjevali voščenosmolne mase, ki je ponekod na hrbtni strani platna tvorila tanek »film«. S topilom zmehčana masa bi lahko pronicala do površine lica slike. V tem primeru pa bi bilo treba odstraniti lak, retuše itd., kar je bilo v nasprotju z odločitvijo o minimalnem poseganju v sliko. Slika smo napeli na nov podokvir, pred tem pa za potrebe napenjanja po obodu slike izvedli tračno podlepljanje z novim platnom. Retuše se niso izvajale, razen na mestih, kjer je bila barvna plast vidno poškodovana (predvsem po robovih). Dimenzije slike nismo spreminjali.

Posege smo izvedli še na dveh manj kvalitetnih slikah novejšega datuma, ki upodabljata Marijo Brezmadežno (neznan avtor) in Marijo z Jezusom (avtor Anton Demšar). Tudi na teh slikah so bili izvedeni le minimalni posegi. Konservatorsko-restavratorske posege smo izvajali od novembra 2009 do februarja 2010.

Vid Klančar, Anita Klančar

Oltarna slika sv. Petra po posegu (foto: V. Klančar)

190

EŠD: 641

Naselje: Selo

Občina: Moravske Toplice

Ime: Selo na Goričkem – cerkev sv. Nikolaja

Naslov: Selo v Prekmurju

Področje: UA

Obdobje: romanika, sreda 13. stoletja

Rotunda v Selu je kulturni spomenik, ki se po kvaliteti uvršča v sam vrh umetnostnozgodovinskih spomenikov pri nas, zato je bila predlagana za spomenik državnega pomena. Centralna stavba ima polkrožno apsido. Poleg same romanske arhitekture in pri nas izredno redkega centralnega tlorisa je edinstvena tudi njegova lega v nepozidani in do pred kratkim tudi neporaščeni okolici. Njena talna površina je krog z notranjim premerom 6,60 metra in metrom debelo steno. Grajena je iz opeke, razen visokega kamnitega talnega zidca. Slogovno jo lahko primerjamo le z romanskim delom cerkve v Turnišču in kapelo sv. Martina v Domanjševcih. Glede na tloris je rotunda v Selu edinstveni primer romanike pri nas. Slogovno sodi v madžarski kulturni prostor, saj je ozemlje, na katerem stoji, vse do leta 1919 pripadalo madžarski državi. Uvršča se v skupino poznoromanskih opečnih rotund, ki so nastajale tudi po tatarskem vpadu v letih 1241 in 1242. V prehodnem obdobju iz romanike v gotiko so se ohranile, tako kot tudi cela druga vrsta romanskih cerkv, v komitatu Vas in Zala. Za ta poznoromanski konservativni tip rotunde so značilne z lizenami členjena zunanjščina ter plitke stenske niše v notranjosti. V notranjosti stene in kupolasti obok pokrivajo freske izredne kvalitete.

Sredi 19. stoletja je rotunda spremenila videz, ko so na mestu apside postavili zidan zvonik z vhodno lopo, zazidali stenske niše in nadomestili romanske lijakaste okenske odprtine z velikimi pravokotnimi okenskimi odprtinami.

Restavratorska dela na spomeniku so se začela že leta 1956 pod vodstvom konservatorja dr. Marijana Zadnikarja, priznanega poznavalca naše romanske sakralne arhitekture. Izvedena je bila delna prezentacija notranjosti in prezentacija dveh gotskih barvnih plastí. Obnova se je nadaljevala v drugi polovici sedemdesetih let z rekonstrukcijo strehe in apside in novih ometov. Dela so bila izvedena v okviru mariborske enote (odgovorni konservator Janez Mikuz) za spomeniško varstvo s strokovno pomočjo dr. Marijana Zadnikarja in po načrtih arhitekta Nataše Šumi z Zavoda RS za spomeniško varstvo. Pri tej obnovi so pri rekon-

strukciji strehe uporabili napačno obliko šintlov in se pri apside, ki je bila izdelana z napačnim naklonom in brez slemena, niso držali načrtov, ki jih je izdelala arhitektka Šumijeva. Prav tako takrat ni bila v celoti upoštevana oblika zvonika.

Prav zato smo leta 2008 še posebej pazljivo začeli obnavljati streho, ki je bila krita s škodlami koroškega tipa. Napake pri obnovi strehe v drugi polovici sedemdesetih let smo popravili in uporabili pravilne dimenzije šintlov. Nova kritina iz klanih macesnovih škodel dolžine 60 cm je nadomestila dotrajane smrekove škodle, ki po dimenzijah niso bile primerne za madžarski vplivni prostor. Popravili smo kritino na apside, ki je skladno z analogijo romanske arhitekture in nasploh arhitekture apsid dobila sleme. Na ta način smo znižali streho apside pod romanskim vencem, popravili naklon strehe na apside in rekonstruirali poškodovane dele romanskega podstrešnega venca. Popravili smo videz stolpčiča z odprtinami in korigirali oziroma za polovico zmanjšali nadstrešek nad vhodom v rotundo.

Delo je bilo opravljeno strokovno in vestno. Izvajalec del je bil Bojan Koželj iz Stahovice pod Veliko Planino.

Neva Sulič Urek

Pogled na rotundo pred obnovo strehe (foto: N. Sulič Urek)

Pogled na rotundo v Selu po obnovi strehe (foto: N. Sulič Urek)

191

EŠD: 2261

Naselje: Semič

Občina: Semič

Ime: Sela pri Semiču – cerkev Sv. duba

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, novi vek

Arheološki intenzivni terenski pregled na območju predvidene razširitve in ureditve parkirišča in pokopališča cerkve Sv. duha v Semiču v velikosti 0,7 ha je opravila ekipa ZVKDS, OE Novo mesto, pod vodstvom Matevža Lavrinca, univ. dipl. arheologa, in pod strokovnim nadzorom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Dela so potekala 25. aprila 2008.

Pregled je potekal po geološko enotnem travnatem, vrtačastem terenu jugovzhodno od naselja Sela pri Semiču. Lokacijo geološko označujeta siv in bel plastovit apnenec z vložki zrnatega dolomita.

Ugotovljene arheološke sledi

1. Pod Sv. duhom v Semiču (ZE I/K1, F2, D5, parc. št. 774, 772/1, k. o. Semič) – 2 fragmenta ožgane gline in 6 kosov žlindre nakazujejo potencialno prazgodovinsko arheološko najdišče, verjetno naselbinske narave.

Philip Mason, Matevž Lavrinc, Ildikó Pintér

192

EŠD: 3998

Naselje: Slap

Občina: Vipava

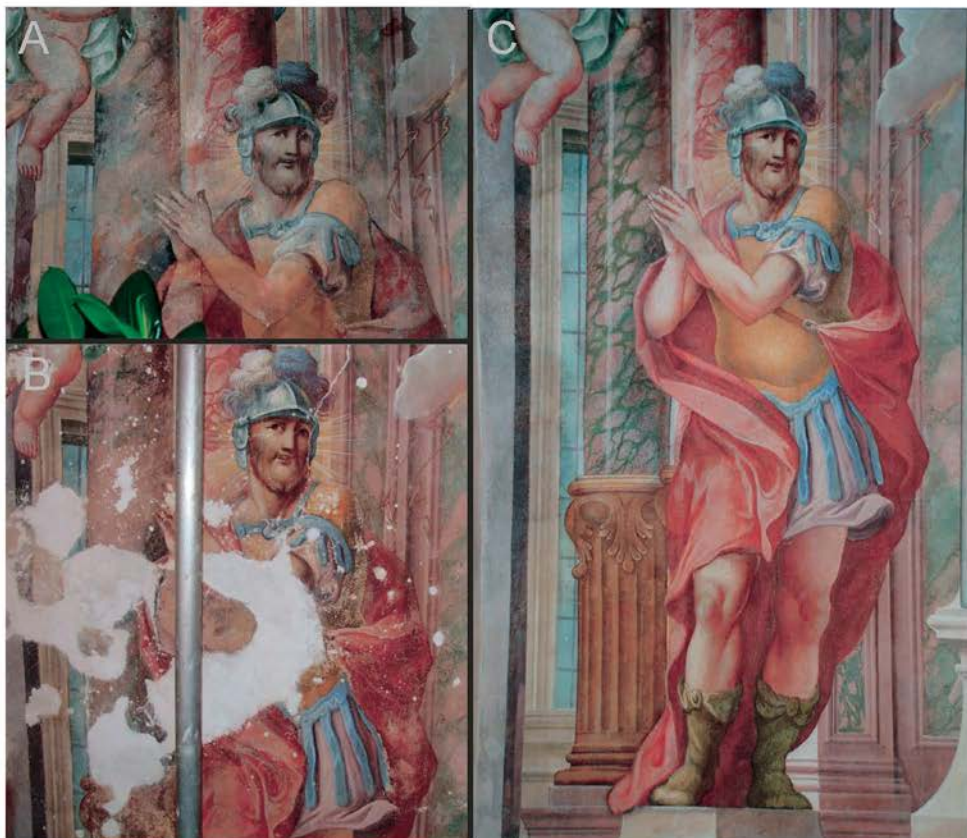
Ime: Slap pri Vipavi – cerkev sv. Matije

Naslov: Slap pri Vipavi

Področje: R

Obdobje: barok

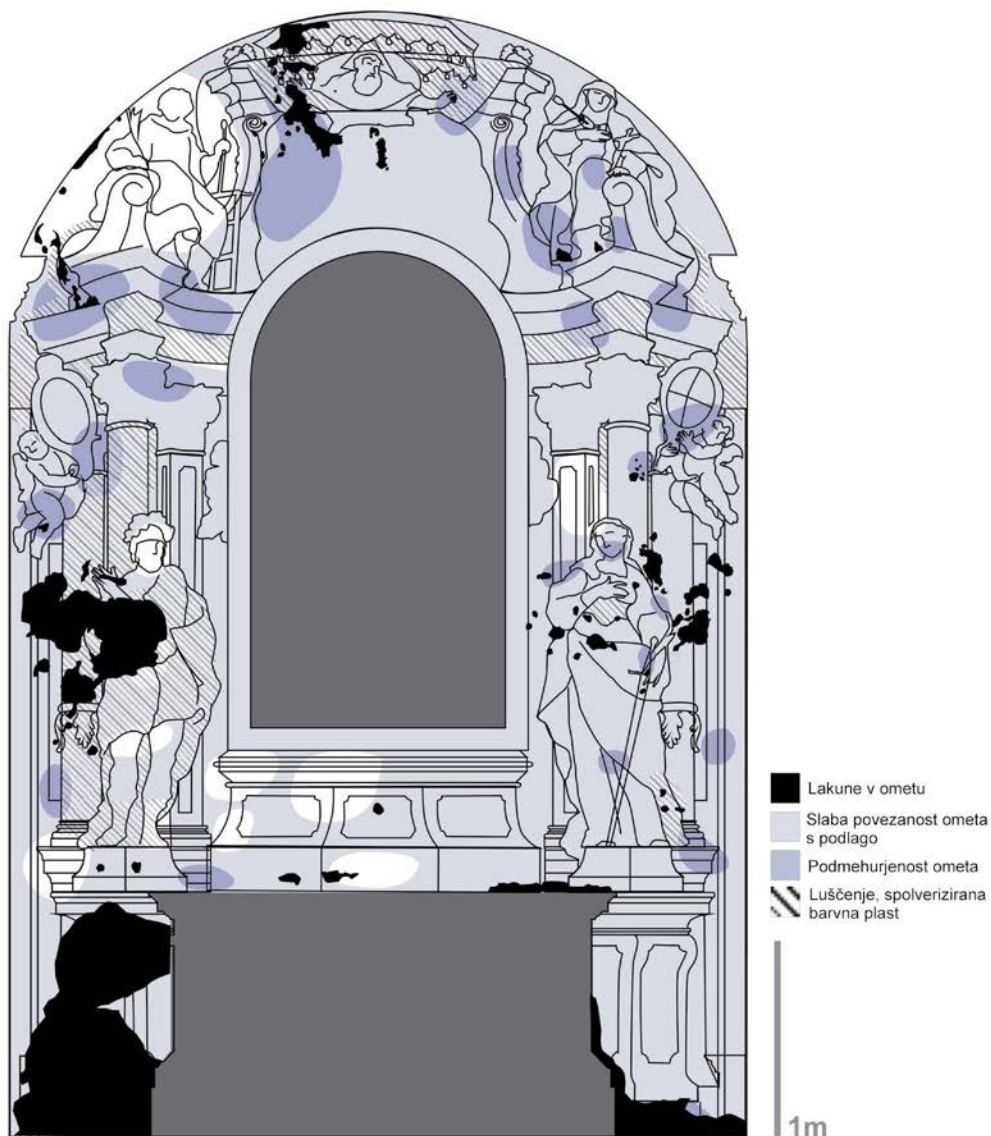
V letu 2008 so se začela restavratorska dela na poslikavi Franca Jelovška v kapeli sv. Notburge v

Slap pri Vipavi, cerkev sv. Matije. Poslikava v kapeli sv. Notburge, sv. Donat pred restavratorskim posegom (A), med njim (B) in po njem (C) (foto: A. Jazbec, 2008, 2009)

cerkvi sv. Matije na Slapu pri Vipavi. Poslikava, ki je bila narejena leta 1752, je bila pred tem že dvakrat restavrirana. Prvič jo je leta 1882 restavriral Simon Ogrin, drugič leta 1961 Tomaž Kvas. Razlog za sedanji poseg je bilo zelo razširjeno odstopanje ometa od podlage. Poleg tega so bili problematični potemneli kasnejši premazi in preslikave, ki so povsem spremenili prvotno barvno lestvico poslikave.

V prvem letu so bili opravljeni injektiranje in utrjevanje ometa, poskusi odstranjevanja zaščitnega premaza in preslikav, odstranjen je bil zaščitni premaz v zgornjem delu preslikave. V letu 2009 so se nadaljevala restavratorska dela, začeta v letu 2008 (glej poročilo v VS 45). Nadaljevalo se je odstranjevanje preslikav Simona Ogrina. Uporabljena je bila nasičena raztopina amonijevega karbonata, ki smo ga nanесли s pomočjo

Slap pri Vipavi, cerkev sv. Matije, kartiranje poškodb v kapeli sv. Notburge (A. Jazbec)

celulozne polpe Arboce 1000+200 ter na površini pustili delovati 45 minut. Pigmenti so se izkazali neobčutljive za delovanje amonijevega karbonata, le pri oknih ob straneh, kjer je bila uporabljena bakrova morda, smo raje uporabili amonijev bikarbonat. Kjer je bila plast preslikave trdovratnejša, si je bilo treba pomagati s ščetkanjem s plastičnimi krtačkami; to nam jeomogočila zelo kvalitetna in trdna fresco poslikava, ki ob tem ni utrpela nobene škode. Sledilo je temeljito izpiranje z naravnimi spužvami in vodo.

Mineralne skorje in koprene so se odstranjevale 10–15 minut z 10- do 20-odstotno raztopino kationskih smol, naneseno čez japonski papir s sepiolitom. Koncentracija in čas izpostavljenosti sta bila odvisna od debeline in trdote skorij. Kjer je bila na površini poslikave le rahla belkasta koprena in na bolj občutljivih mestih, posebno na figurah, se je 10-odstotna raztopina pustila le 2–5 minut. Po odstranitvi oblog se je poslikava dobro izprala z naravnimi spužvami in destilirano vodo. V poslikavi so bile stare plombe obeh poprejšnjih restavratorskih posegov. Plombe iz leta 1961 so bile mehke in sive, uporabljena je bila siva rečna mivka, ki je bila moteča za retušo. Starejše plombe so bile zaglajene in trde. Kjer je bilo mogoče, smo plombe ohranili. Če so bile prenizke, smo jih napraskali ali natolkli in čeznje nanесли plast nove apnene malte. Previsoke smo stanjšali in prav tako prekrili s plastjo nove malte. Starejše plombe, katerih površina se je ujemala s površino freske, smo le prekrili s plastjo beleža in jih tako pripravili na retušo. Kitanje plitvih in drobnih poškodb v ometu je bilo opravljeno z apneno malto z dodatkom kalcitnega prahu.

Omet in barvna plast sta se utrjevala s tremi do štirimi nanosi disperzije apna v alkoholu (nanokalk). Na mestih, kjer se je barva brisala, je bilo opravljeno predutrjevanje z amonijevim kazeinatom.

Pred zadnjimi restavratorskimi deli so bile sicer precej obsežne vrzeli v poslikavi dopolnjene, nekatere v prvem, nekatere v drugem restavratorskem posegu. Te doslikave so bile med posegom odstranjene, ker se barvno in tonsko niso več skladale z očiščeno originalno poslikavo. Ker pa smo hoteli ohraniti neokrnjen videz poslikave, brez vrzeli, kot smo ga bili tudi vajeni, smo se odločili ponovno rekonstruirati manjkajoče dele poslikave. Tako so bili rekonstruirani trup sv. Donata, arhitektura v levem spodnjem kotu, zlati listnat okras v arhitravu nad stebri, roka Boga Očeta, če omenim le največje. Kot vezivo pigmentom je bil uporabljen 1-odstoten amonijev kazeinat. Retuša je bila izvedena črtkano (tratteggio) v več plasteh.

Termografijo je opravil Bojan Težak, raziskave opravlja Ivo Nemeč, pri restavratorskih delih, ki jih je vodil spodaj podpisani, so sodelovali Polona Semenič, Primož Fučka in Katarina Brezigar.

Andrej Jazbec

193

ESD: 659

Naselje: Slovenj Gradec

Občina: Slovenj Gradec

Ime: Slovenj Gradec – cerkev svete Elizabete, glavni oltar

Naslov: Slovenj Gradec, Trg svobode

Področje: R, UA

Obdobje: romanika, gotika, barok

V letih 2008 in 2009 smo nadaljevali obnovitvena dela na glavnem oltarju (predhodno poročilo: Svjetlana Kurelac, Slovenj Gradec, cerkev sv. Elizabete, glavni oltar, Varstvo spomenikov. Poročila ISSN, 1580-5166, 43/06, 2007 str. 191–193 (COBISS.SI-ID 512219691).

Oltarna kulisa je bila obnovljena do predele oltarja, restavratorska dela na predeli in podstavku oltarja pa je bilo treba še nadaljevati.

Domnevo, da je oltar zasnoval kipar Janez Jakob Schoy, potrjujeta dva v prostor izstopajoča in izrazito plastično oblikovana stebra oltarne arhitekture, ki sta podobna tistima v cerkvi sv. Marije v Rušah. Reliefne podobe na kockah stebrov so posvečene prizorom iz Abrahamovega življenja. Figuralika atike oltarja, kjer je vsa pozornost usmerjena k osrednjemu liku Marije z detetom na zemeljski krogli, je kompozicijsko živahna, k čemur prispeva svetloba, ki osvetljuje osrednji lik v atiki s hrbtne strani.

Pomemben del oltarnega nastavka je tudi oltar, kjer se duhovnika s kadičnicama obračata proti tabernaklju, kar znotraj oltarne kompozicije, kot pravi Sergej Vrišer v prispevku Nekaj misli ob Schoyevem slovenjegraškem oltarju, Slovenj Gradec in Mislinjska dolina I, Slovenj Gradec 1995, str. 304, izoblikuje dodatno scenskost.

Med restavratorsko-konservatorskimi posegi je bila ohranjena obstoječa pozlata (originalna pozlata je bila odstranjena v preteklosti). Pri tokratni obnovi pozlate tako v likovnem kot tehničnem smislu ni prišlo do večjih odstopanj. Pozlata je bila izvedena v kombinaciji polirane in mat tehnike na rdeč in rumen poliment. Popolna rekonstrukcija pozlate je bila izvedena na predelih simsa-ornamentalni pas, stebrih, bazah in kapitelih. Izvedena je bila popolna rekonstrukcija rdeče marmoracije na srebro. Inkarnati so bili kemično in mehan-

Slovenj Gradec, cerkev sv. Elizabete, predela oltarja, originalna letnica 1734 (foto S. Kurelac)

Oltarna slika sv. Elizabete, originalni podpis avtorja z letnico (foto: M. Kuhl)

Oltarna slika sv. Elizabete, F. M. Strauss, 1732 (foto: M. Kuhl)

sko odkriti, pri tem se je ohranilo 90 odstotkov originala. Marmoracija je bila prav tako odkrita kemično in mehansko. Modra marmoracija je bila retuširana, uporabljeni so bili suhi pigmenti in gumirabika, ki omogočajo, da se z retušo najbolj približamo svetlečemu karakterju obstoječe marmoracije. Prevladuje pariško moder ton z belimi lisami. Na belih lisah se pojavlja tudi rdeča v tonu kraplaka, na marmoraciji pa je bilo zaznati tudi rjave lise.

Na predeli oltarja – območje za tabernakljem – je ohranjena originalna marmoracija (pigment rdečega kraplaka) z letnico nastanka oltarja 1734, kar pomeni, da so bila dela na oltarju zaključena po kiparjevi smrti.

Pri snemanju velike oltarne slike, posvečene sv. Elizabeti, dela baročnega slikarja Franca Mihaela Straussa iz leta 1732, smo ugotovili, da je bila slika restavrirana oziroma delno tudi preslikana. Našo domnevo je potrdil podpis »Rest. i.A. dkk Z.K. Stern« na spodnjem desnem vogalu slike. Sliko je restavriral in preslikal slikar in restavrator Matej Stern, domnevno v prvi četrtini 20. stoletja.

Na podlagi sondiranja in odstranjevanja umazanije smo ugotovili, da so posamezni detajli (roke, obrazi, draperija ...) naslikani moderno in grobo, barvni kolorit pa ni ustrezal baročnemu slikarju F. M. Starussu.

Restavratorske posege na oltarju je v celoti opravila Škofijska restavratorska delavnica iz Maribora, zanj mag. Mladen Kuhl, akad. kipar rest. spec.

Po restavratorskih posegih, ki so bili izvedeni še na sliki, in po umestitvi slike v oltar smo ponovno dobili ubrano podobo oltarja, ki s svojim sijajem ponovno izraža duh baročnega časa, z ostrino detajla pa zadovolji tudi zahtevnega strokovnjaka.

Svjetlana Kurelac

194

EŠD: 7970

Naselje: Slovenj Gradec

Občina: Slovenj Gradec

Ime: Slovenj Gradec – hiša Glavni trg 13

Naslov: Slovenj Gradec – Glavni trg 13

Področje: UA

Obdobje: 20. stoletje

Ena lepših secesijskih hiš v Slovenj Gradcu iz leta 1905 je v lasti Občine Slovenj Gradec. Hiša, zlasti njena ulična fasada, se ponaša z bogato dekoracijo v štuku. Prevladujejo secesijsko predelani historistični motivi od poenostavljene rustike v pritličju, pilastrske členitve v osrednji osi s segmentno zaključenim nadstreškom, do žlebov s

cvetlično oblikovanimi detajli. Pred obnovo v letu 2009 smo ugotovili, da je bilo stavbno pohištvo na hiši v preteklosti velikokrat neustrezno zamenjano, fasada je bila dotrajana, lesene vhodne vratnice pa so bile odtujene, izložbene odprtine v pritličju pa predelane v osemdesetih letih 20. stoletja. Na podlagi programa predvidenih del je bilo na objektu v celoti zamenjano stavbno pohištvo; narejeno je bilo po analogiji s podobnimi objekti in na podlagi podatkov iz obstoječe arhivske dokumentacije. Okna so lesena (smrekova), dvojna, dvokrilna. Vhodne lesene vratnice so bile izvedene na podlagi fotografske arhivske dokumentacije, medtem ko so vratnice v notranjščini narejene po analogiji s podobnimi objekti, enako velja za okovje oziroma nasadila. Dela je izvajalo Mizarstvo podjetje Žlahrič, d. o. o., s Ptuja. Vsa dela na fasadi so bila izvedena na podlagi sondažnih raziskav, ki jih je v sodelovanju s pristojnim restavratorjem mag. Binetom Kovačičem, akad. slikarjem rest. spec., izvedla Špela Škodnik, akademska restavratorka. Primarno so bili izvedeni mehansko odstranjevanje sekundarnih ometov in beležev, plombiranje poškodb z ustreznimi materiali ter brušenje plomb do zelene strukture. Celotna površina »reliefno« izstopajočih elementov je bila primarno izolirana in prevlečena s prvo plastjo silikonskega

Slovenj Gradec, hiša Glavni trg 13, ulična fasada pred obnovo (foto: S. Kurelac)

Slovenj Gradec, hiša Glavni trg 13, ulična fasada po obnovi (foto: S. Kurelac)

kavčuka in gnetilno maso silikonskega kavčuka. Sledila je izdelava mavčnega vodila na vsakem odlitku, izdelava zelenih odlitkov, njihova dokončna obdelava in dostava na gradbišče.

Izložbeni odprtini v pridičju sta bili predelani na podlagi podatkov iz arhivske dokumentacije, zato smo sekundarna vhoda v veži zaprli. Vzpostavljena je bila nova opečna kritina z linijskimi snegobrani. *Svetlana Kurelac*

195

EŠD: 17543

Naselje: Slovenska Bistrica

Občina: Slovenska Bistrica

Ime: Slovenska Bistrica – kostonjev drevored na Čopovi ulici

Področje: UR.KR

Obdobje: konec 19. stoletja

Leta 2008 smo izdali kulturnovarstvene pogoje za urejanje kostonjevih drevoredov na Čopovi in Kolodvorski ulici v Slovenski Bistrici. Investitor Občina Slovenska Bistrica je želel zamenjati dreves-

no vrsto in obliko obeh drevoredov. Zahtevali smo ohranitev kostonjevih drevoredov in se načeloma strinjali s postopno zamenjavo dreves. Dopusčali smo zamenjavo sorte, in sicer za bolj odporni in po rasti manjši vrsti od navadnega divjega kostonja *Aesculus x carnea* 'Briotii' ali *Aesculus hippocastanum* 'Baumannii'.

Investitor je, še preden je pridobil soglasje, oba drevoreda posekal. Odstranitev obeh drevoredov je bila prijavljena inšpekciji za kulturno dediščino Ministrstva za kulturo, vendar ta ni ukrepala. Investitor je v Čopovi ulici razširil vozišče in pločnike ter napeljal ulično razsvetljavo. Za ta dela ni pridobil kulturnovarstvenih aktov. Načrt, ki smo ga dobili v soglasje, je predvideval saditev drevoreda le v zelenici med cesto in pločnikom v območju parkirišča. Ker je bil drevored v preteklosti dvostranski in precej daljši in ker saditev v tako strmo in ozko brežino ni realna, soglasja nismo izdali.

Iz enakih razlogov soglasja nismo izdali niti za drugi projekt, ki je predvideval saditev dreves na robu parkirišča. Drevored je izveden po drugem projektu.

Miran Krivec

Na tej zelenici v Slovenski Bistrici je v preteklosti, pred širitvijo vozišča, rasel dreved divjega kostanja (foto: M. Krivec, 2009).

196

EŠD: 6378

Naselje: Smolnik

Občina: Ruše

Ime: Smolnik – domačija Harič

Naslov: Smolnik 24

Področje: E

Obdobje: druga polovica 19. stoletja

Domačija Harič leži visoko nad Rušami, na severovzhodnem delu Pohorja. Pripada skupini ambicioznih pohorskih arhitektur, ki so nastale na območju Smolnika v 19. stoletju. Pri Hariču so novo kmečko hišo zgradili leta 1890, imeni takratnih gospodarjev sta z inicialkami reliefno ovekovečeni nad lesenim vhodnim portalom. Zidana, vrhkletna stavba kaže na zunaj kot tudi v notranjščini dominantne značilnosti takratne trške arhitekture.

Hiša, ki so jo v preteklosti že večkrat obnavljali, je do danes ohranila svoje bistvene arhitekturne značilnosti. Neustrezno je bilo le novejšo okensko

pohištvo (enokrilna okna brez okenskih mrež), poškodovani so bili posamezni deli zunanjih ometov, barva fasad pa je že obledela.

Lastniki so se odločili, da bodo na razpisu Ministrstva za kmetijstvo kandidirali za pridobitev sredstev za obnovo spomenikov v okviru Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja. Urejanje dokumentacije in obnova zunanjšine objekta do zaključne faze sta potekala v letih 2008 in 2009 na podlagi kulturnovarstvenih pogojev in konservatorskega nadzora.

Na podlagi starejše fotodokumentacije in nekaterih ohranjenih in deponiranih originalov je bilo izdelano novo leseno stavbno pohištvo (dvokrilna, v šest polj deljena okna s sodobno zasteklitvijo, z lesenimi naoknicami ter kovanimi okenskimi mrežami). Obstoječi zunanji ometi in fasadna profilacija so se na poškodovanih mestih restavrirali s skladnimi materiali, barva fasade pa se je določila na podlagi sondažnih raziskav in analogije. Obnova je bila izvedena v smislu ponovne vzpostavitve izvornih elementov, ki so bili pri zadnji

obnovi pred desetletji izgubljeni (oblika oken, naoknice, okenske mreže), s čimer so bili realizirani konservatorski cilji projekta.

Obnovitvena dela so opravili izvajalci, ki jih je priporočila spomeniška služba:

1. Sp. Polskava, Stavbno pohištvo, d. d., Spodnja Polskava 248, 2331 Pragersko,
2. Kovaštvo Krištof, Mihael Krištof, Vinarje 52, 2000 Maribor,
3. Slikopleskarstvo in izolaterstvo, Franjo Tolič, s. p., Medričnik 3, 2282 Cirkulane.

Lilijana Medved

197

EŠD: 7593 (Triglavski narodni park)

Naselje: Soča

Občina: Bovec

Ime: Soča – kapelica Marije Pomočnice kristjanov

Področje: E

Obdobje: 20. stoletje

Ob regionalni cesti, na desnem bregu reke Soče, pri župnišču in cerkvi sv. Jožefa v naselju Soča, stoji zidana kapelica z nišo, ki jo je pokrivala dvokapna betonska streha.

Na kapelici so v lanskem letu potekala vzdrževalna dela. Na onesnaženih mestih je bil s ščetkanjem očiščen in na poškodovanih delih pokrpan fasadni omet, s podobno strukturo ometa, kot je obstoječi. Strešno armiranobetonsko ploščo pa je nadomestila lesena kritina, tipična za dolino Trente.

Kapelica stoji ob značilnem opornem kamnitem zidu, ki mu domačini pravijo mir oziroma kašta. Zid, ki je bil v drugi polovici 20. stoletja sicer obnovljen, a ni več predstavljal za to območje značilne kamnite zložbe, je bil s tlakom vred saniran.

Pleskanje kapelice smo preložili na pomlad 2010, ker nas je prehitela zima.

Andrejka Ščukovič

198

EŠD: 9569

Naselje: Soteska ob Krki

Občina: Dolenjske Toplice

Ime: Soteska ob Krki – vrtni paviljon Hudičev turn

Naslov: Soteska ob Krki

Področje: R

Obdobje: 17. stoletje

Gospodje Širski so sredi 15. stoletja na levem bregu Krke sezidali stolpast dvor, ki so ga grofje Gallenbergi med letoma 1664 in 1670 prezidali v mogočen двореc Sotesko, enega najlepših pred-

stavnikov pozne fevdalne arhitekture na naših tleh. Pozidan je bil v obliki pravokotnika z nadstropnimi dvoriščnimi arkadami in štirimi pravokotnimi ogelnimi stolpi, skozi tri portale v grajskem parku pa je vodila pot do vrtnega paviljona (Milan Hribar, Slovenski gradovi 2003).

Vrtni paviljon ali Hudičev turn iz poznega 17. stoletja je osrednji motiv parka in svojevrsten spomenik zgodnjebaročne arhitekture deteljčastega tlorisa. Njegova notranjščina je bogato poslikana. V pritličju je upodobljena iluzionistična kompozicija vodnjakov in portalov, na oboku pa prizor Ugrabitev Ganimeda iz antične mitologije. V ravno stropanem nadstropju, v katero pridemo po zavrtih stopnicah s poslikanimi stenami, lahko občudujemo izredno domišljene iluzionistične kompozicije naslikane stebriščne arhitekture in v monumentalnih ženskih figurah prepoznamo poosebitev vere, upanja in ljubezni. Poslikava s konca 17. stoletja sodi, tako kot tista, ki je bila uničena v dvorcu Soteski, v delavniški krog mojstra Almanacha (Tomaž Golob, Konservatorski program za preново in prezentacijo parka s Hudičevim turnom ob razvalinah dvorca Soteska, Novo mesto 2000).

Restavratorska dela na stenski poslikavi v notranjosti vrtnega paviljona potekajo že vrsto let. Leta 2009 smo na pobudo Občine Dolenjske Toplice nadaljevali odstranjevanje recentnih opleskov v nadstropju.

Stenska poslikava v nadstropju vrtnega paviljona obsega pribl. 155 m². Ometi so delno utrjeni, nekatere večje poškodbe in razpoke so sanirane. Poslikava je na nekaterih mestih zelo slabo ohranjena, bodisi zaradi mehanskih poškodb (odstranjevanje opleskov, prezidave prostora, električne in vodovodne napeljave, praske in ureznine, napisi in risbe, cementni obrizgi in nečistoče) bodisi zaradi abiotskih poškodb (vdor meteorne vlage, spranost barvne plasti, pogoji za razvoj plesni) ali biotskih poškodb (razvoj črne plesni na nekaterih barvah in razkroj barvne plasti, predvsem na zelenih venčih).

V nadstropju so prisotne številne poškodbe, nastale zaradi dolgoletnih sprememb v strukturi nosilca, ki se kažejo kot razpoke, luščenje ali odpadanje barvne plasti in ometa. Opazne so mehanske in kemijske poškodbe poslikave zaradi namestitve električnih in vodovodnih napeljav, prezidave prostora ter apnenih opleskov (v začetku 20. stoletja so paviljon preuredili v stanovanje).

Barvna plast se brši in lušči zaradi izgube vezivnosti. Ohranjena je le delno. Zaradi sanacije stropa, tal in injektiranja sten s cementno maso je poslikava od tal do stropa obrizgana. Iz vrtin

Soteska ob Krki, vrtni paviljon Hudičev turn, stanje po odstranitvi opleskov (foto: T. Mesojedec)

za injektiranje se je po poslikavi cedila cementna injektirna masa.

Pri ugotavljanju tehnike slikanja lahko govorimo o mešani fresco in secco tehniki, ko je poslikava začeta na svež omet in dokončana na suho (primer ko se slikar odloči poslikati na sveže le podslikave in osnovne tone, modelira pa a secco, včasih – predvsem pri poslikavi večjih dnevnic – mora preiti v suho tehniko zato, ker se mu je omet posušil). Prvi nanos je še pravi fresco, naslednji pa se ne vežejo več tako močno, ker kalcijev hidroksid ne more enakomerno prepajati več barvnih plasti in povsod enakomerno kalcinirati. Zato se na takih mestih barvna plast (posebno na nekaterih barvah) rada briše. Če pa so bile slikarije pobeljene, se z beležem vred luščijo, tako kot v Hudičevem turnu.

Na apnenem ometu je tudi veliko mehanskih poškodb. Najbolj so opazne poškodbe, ki segajo do gradiva zidave in razpoke. Veliko je tudi odrgnin in lukenj od vrtanja. Povrhnjica ometa je rahla in se drobi.

Restavratorska dela na stenski poslikavi v nadstropju Hudičevega turna so potekala od 28. septembra do 19. oktobra 2009. V tem času smo odstranili apnene opleske na vzhodni strani in cementne obrizge na zahodni strani. Opleske smo odstranjevali mehansko s skalpeli. Ponekod smo jih lahko mehčali z destilirano vodo, ponekod pa smo jih odstranjevali z dleti in kladivi, da so se lažje odstranili.

Cementni obrizgi na zahodni steni so se izkazali kot bolj trdovratni. Ponekod so se tako močno sprijeli z ometom, da jih ni bilo mogoče odstraniti drugače, kot da se poškodujeta povrhnjica ometa in/ali barvna plast. Takšnim poškodbam bi se lahko izognili, če bi poslikavo ustrezno zaščitili pred postopkom injektiranja cementne mase v predhodnih sanacijskih posegih, kajti odstranjevanje cementnih obrizgov in curkov je poškodovalo barvno plast in zaključno plast ometa.

Pri odstranjevanju recentnih opleskov se je na nekaterih mestih pokazala plesen v obliki črnih lis. Na teh mestih je barva popolnoma propadla in postala povsem črna, kakor premog. Najbolj poškodovan omet in poslikava sta pod okensko polico, zaradi pronicanja vode v notranjost objekta.

V nadaljnjih posegih je najprej treba poskrbeti za utrjevanje ometov in barvne plasti, zatem sanirati mehanske poškodbe in odstraniti plesni ter dokončno odstraniti vse cementne obrizge. Potem lahko sledita barvna rekonstrukcija in retuširanje poslikav.

Tanja Mesojedec

199

ESD: 6735

Naselje: Sovjak

Občina: Sveti Jurij ob Ščavnici

Ime: Sovjak v Slovenskih goricah – klet nasproti hiše Sovjak 54

Naslov: Sovjak 54

Področje: E

Obdobje: 1728

Vinska klet, po domače klečaja, z datacijo na vratnem krilu 1728, je vse do danes ohranila prvotno stavbno podobo. Gre za pritlično enocelično manjše gospodarsko poslopje pravokotnega tlorisa. Klet je grajena v obliki kladne konstrukcije – bruna so tesana in ometana z ilovico. Pokriva jo slamnata dvokapnica s polnim čopom na severni strani in delnim na južni, čelni strani. Vzhodni del strehe ima podaljšan napušč, ki sloni na dveh podpornih lesenih stebrih. Prostor pod napuščem je služil kot nadstrešnica za manjše vozove. V severnem podeskanem zatrepu, v osi pod delnim čopom, je večja vratna odprtina v podstrešni del. Ker gre za tip manjšega gospodarskega poslopja, ki je služil izključno za shranjevanje vina in sušenje sadja, ni nobenih okenskih odprtín. Le na obcestni fasadi je manjša zračna lina kvadratne oblike, ki je služila za prezračevanje notranjosti.

Na čelni strani je glavni vhod, ki ga zapirajo dvojna lesena enokrnilna vrata, kar je bilo nekdanj značilno tudi za ta del slovenjgoriškega območja. Prva zunanja vrata so zasnovana kot zračna mreža, druga notranja vrata so polna, sestavljena iz masivnih pokončnih hrastovih desk. Posebnost teh notranjih vrat je ohranjeno prvotno vratno okovje, in sicer odprta ključavnica na notranji strani s ključem in kovani zatič.

Lastniki Čehove kleti v Sovjaku so na Javnem razpisu iz naslova ukrepa 323 – ohranjanje in izboljševanje dediščine iz Programa razvoja podeželja 2007–2013 – pridobili sredstva za sofinanciranje njene obnove.

Zaradi dotrajanosti slamnate kritine, zunanjega ilovnatega ometa, nekaterih poškodovanih segmentov kladne konstrukcije in stavbnega pohištva z okovjem je bil predhodno izdelan konservatorski program. Konservatorsko-restavratorska dela so poteka pod nadzorom odgovorne konservatorke OE Maribor.

Tako se je v drugi polovici maja začela obnova kleti. Najprej je bilo treba odstraniti notranji betonski tlak in tako vzpostaviti prvotno stanje brez tlakovanja. Nadaljevala se je obnova ostrešja. Pri odkrivanju strešne kritine se je izkazalo, da

je strešna konstrukcija v precej dobrem stanju. Zamenjati je bilo treba le posamezne okroglice, na katere se je kasneje pritrčila slamnata kritina. V strešnem predelu je bilo treba v celoti rekonstruirati leseni zatrep. Zamenjati je bilo treba tudi poškodovane dele stropa in na določenih mestih reže med deskami zapolniti z ilovnatim polnilom. Stebre podaljšanega napušča je bilo treba na novo podložiti z manjšimi bloki avtohtonega rumenega peščenjaka.

Obnovi strehe je sledila priprava ilovnatega ometa po ustaljeni stari recepturi (mešanica presejane ilovice, ok. 5 cm dolgi kosi slame, pleve in voda). Zaradi dotrajanosti je bilo treba v celoti odstraniti tako notranje kot zunanje ilovnate obloge. Na očiščeno leseno ostenje se je začel ročno nanašati predhodno pripravljen omet. Po zadnjem tanjšem nanosu ilovnatega ometa se je celotno zunanje ostenje prebelilo z apnenim beležem.

Po zaključenih posegih na sami stavbni konstrukciji kleti je bilo treba obnoviti še edina kosa stavbnega pohištva – mrežasto zunanjo in polno notranjo vratnico. Najprej je bilo treba obno-

viti poškodovane dele notranjih polnih vrat. Za zaščito vratnic in okovja se je po stari recepturi pripravil premaz z lanenim oljem, firnežem in terepentinom.

Vsa navedena obnovitvena dela so bila uspešno zaključena v začetku julija 2009.

Suzana Vešligaj

Sovjak v Slovenskih goricah, Čehova klet pred obnovo, avgust 2007 (foto: S. Vešligaj)

Čehova klet po obnovi, julij 2009 (foto: S. Vešligaj)

200

EŠD: 581

Naselje: Spodnja Hajdina

Občina: Hajdina

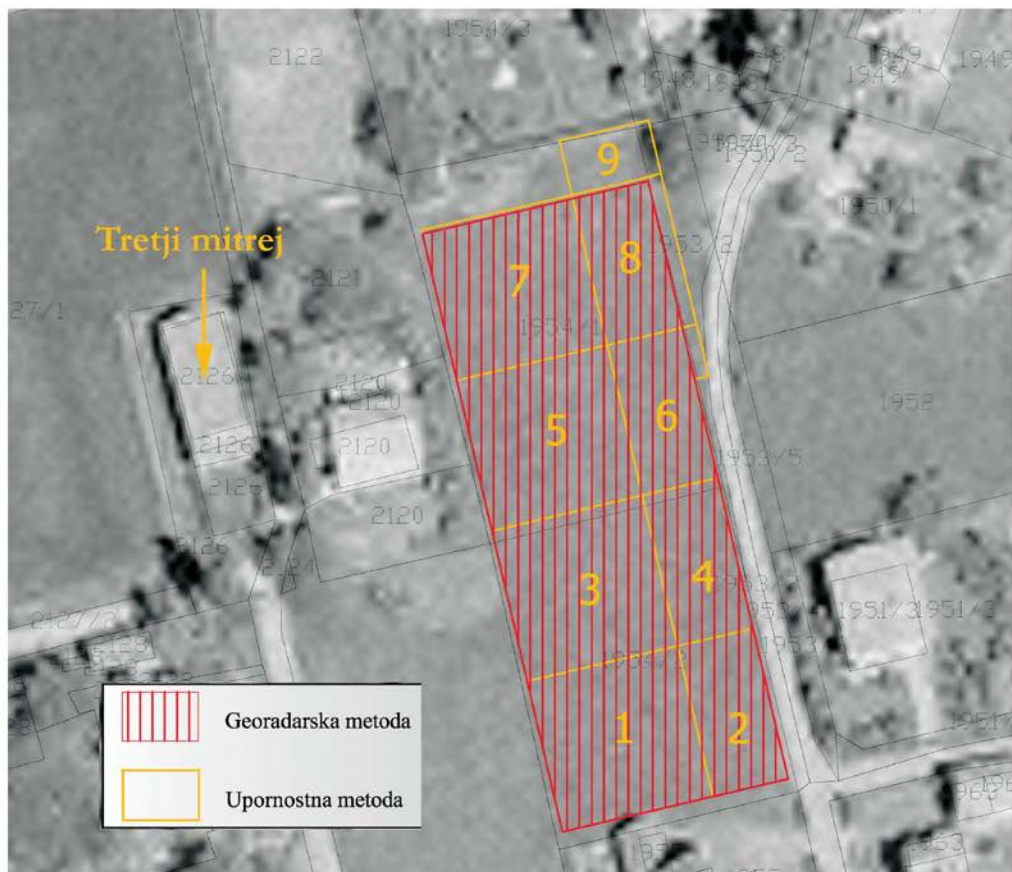
Ime: Spodnja Hajdina – arheološko najdišče Hajdina

Področje: A

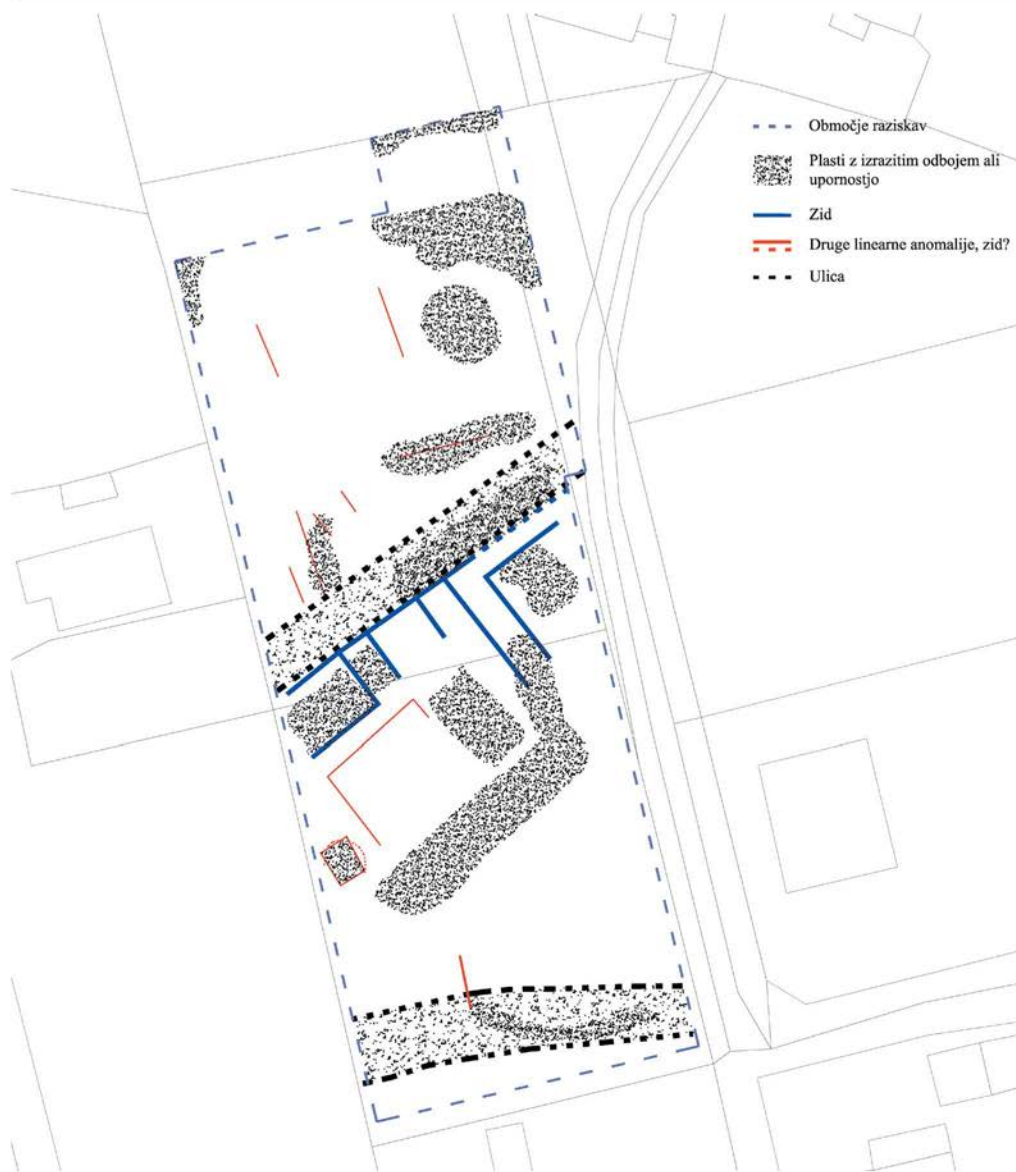
Obdobje: rimsko obdobje

Cilj predhodnih arheoloških raziskav na Hajdini je bil preveriti obstoj podpovršinskih arheoloških ostankov na parc. št. 1954/1 in 1954/2, obe k. o. Ptuj. Omenjeni parceli ležita v območju arheološkega najdišča Spodnja Hajdina – arheološko najdišče Hajdina (EŠD 581), ki je za kulturni spomenik državnega pomena razglašeno z Odlokom o razglasitvi Arheološkega najdišča v Spodnji Hajdini za kulturni spomenik državnega pomena (Uradni list RS, št. 56/2003, 2780), za katero velja najstrožji režim varovanja.

Širše gledano, je raziskano območje del antične Petovione (Colonia Ulpia Traiana Poetovio) oziroma ene od njenih štirih mestnih četrti, ki so se razlikovale po vlogi, ki so jo imele v življenju mesta. Poleg prazgodovinskih sledov je večja, strnjena antična poselitve na tem prostoru znana že v 1. stoletju. Na levem bregu Drave se je okrog vojaškega tabora razvila civilna naselbina pod vojaško upravo. V tej mestni četrti (njeno antično ime je Vicus Fortunae, v prevodu Četrtr boginje Sreče) so bili v 2. in 3. stoletju poslovna četrta s sedežem carinske uprave, skladišča in delavnice ter na vzhodnem robu svetiščni okoliš. Na Zgornjem Bregu so znane tudi razkošne stanovanjske hiše z mozaičnimi podi, freskami in štukaturami. V sredini 3. stoletja je Drava spremenila svoj tok in poškodovala dobršen del mesta. Takrat sta se spremenila tudi ulična mreža in smer stavb na Zgornjem Bregu, kjer je sicer v 4. stoletju še mogoče zaznati ponoven razcvet. Ob koncu 4. stoletja pa

Spodnja Hajdina, načrt geofizikalnih raziskav (izvedba: G. Rutar)

Interpretacija geofizikalnih raziskav (izvedba: G. Rutar)

se je mesto močno skrčilo in tudi tu se je na mestu nekdanjih stavb pojavilo grobišče. Geofizikalne raziskave so bile opravljene na območju, kjer so že leta 1913 potekale arheološke raziskave. Na tako imenovanih Leskovškovihih njivah so odkrili 80 skeletnih grobov, jeseni istega leta pa sta Viktor Skrabar in dr. Mihovil Abramič pod pokroviteljstvom avstrijskega arheološkega inštituta raziskala III. mitrej.

Upornostna metoda

Standardne meritve so bile opravljene v pravilni mreži kvadrantov (dimenzij 20 x 20 m) z razdaljo 1 m med prečnicami in 1 m med merilnimi točkami. Na ta način je bilo izmerjenih devet kvadrantov (slika 1). Skupna površina, raziskana z upornostno metodo, znaša 2500 m². Iz rezultata upornostne metode je jasno viden potek dveh mestnih ulic; prva, najjužnejša poteka v smeri

vzhod–zahod, druga v smeri severovzhod–jugoza-hod. Drugi dve izraziti območji višjih vrednosti upornosti kažeta na obstoj podpovršinskih (stavb-nih) ostankov oziroma ruševin; prva med obema ulicama in druga na severovzhodnem delu razis-kanega območja (slika 2). Na skrajnem severnem in skrajnem severozahodnem delu je ponovno mogoče opaziti začetek neke anomalije (višje up-ornosti), ki pa se je območje, raziskano z upornos-tno metodo, zgolj dotakne.

Georadarska metoda

Po opravljenih raziskavah z upornostno metodo, ki je potrdila obstoj podpovršinskih ostankov, je bila na večini dostopnega zemljišča aplicirana še georadarska metoda (slika 1). Uporabljen je bil georadarski sistem proizvajalca MALA Geo-science GPR; X3M s 500-megaherčno anteno. Kartiranje z georadarskimi profili je potekalo v paralelnih prečnicah z medsebojno razdaljo 0,5 m, kar omogoča dobro pokritost morebit-nih podpovršinskih struktur in tlorisni pogled v časovnih rezih. Skupno je bilo s 500-megaherčno anteno izmerjenih 4800 m georadarskih profilov. Georadarska metoda je potrdila rezultate upor-nostne metode, hkrati pa zaradi večje dosežene globine podala več informacij. Dobili smo potrd-itev poteka obeh ulic, vidnih tudi na rezultatu upornostne metode, vendar je v nekaterih delih nasutja mogoče zaslediti močnejše odboje (slika 2, gostejša šrafura znotraj šrafure cestišča), kar priča o različni strukturi cestišča oziroma o različni ohran-jenosti. V južnem delu (med obema ulicama) so se pokazali še ostanki večjega objekta, katerega sle-dove lahko sledimo po celotni širini raziskanega območja (slika 2, modro). Z rdečimi linijami so kartirane šibkejše linearne anomalije, ki so lahko bodisi ostanki zidov bodisi mejne ploskve dveh plasti z različnimi fizikalnimi lastnostmi. Na nizu horizontalnih rezov so poleg obeh ulic vidni tudi izrazitejši odboji drugih horizontalnih plasti (slika 2, šrafirano). Pri odbojih znotraj dobro ohran-jenih zidov objekta lahko pričakujemo vsaj delno ohranjene ostanke tlaka, popločenja ali peščenega nasutja oziroma izravnave nekdanjih tal. Pri os-talih gre najverjetneje za ruševinske plasti (kot ruševinske plasti se kažejo tudi zgornji sloji nad ohranjenimi ostanki zidov).

Za mestni raster antične Petovione sicer velja, da stavbe ležijo pravokotno na smer ulic, kot je tudi na odkriti severni ulici in kot stoji stavbni objekt južno ob njej. Ulica, odkrita na skrajnem južnem delu raziskanega območja, pa glede na stavbne ostaline in ulice na severu poteka pod kotom. Ulici imata podobno naravo odboja georadarskih valov, enaka je tudi globina ostankov; če sta nas-

tali hkrati, se ob takem poteku združita 80 metrov zahodneje (med zemljiščema s parc. št. 2129 in 2142/2, obe k. o. Pruj). Z analizo historičnih kart smo izločili možnost, da gre za modernejšo varian-to poti. Območje raziskav, izvzemši domačijo Ob Studenčnici 11, je bilo vsaj od konca 18. stoterja kmetijska površina, registrirane niso niti poljske niti druge poti.

Po opravljenih geofizikalnih raziskavah, s kateri-mi smo dokazali jasno strukturo tlorisa antične poselitve na celotnem območju raziskav, smo za preverjanje globine arheoloških depozitov izvedli še vrtanje z jedrnim vrtalnikom. Vzorčni jedrni vrtini na parc. št. 1954/1 in 1954/2 sta pokazali, da dosejajo plasti z najdbami, ki nakazujejo na prisotnost človekove dejavnosti do 326 cm (vrtina 1) oziroma do 360 cm globoko (vrtina 2). Vse najdbe, pridobljene pri mokrem sejanju vzorcev iz vrtine 1 in 2, uvrščamo v rimski čas.

Gašper Rutar

201

EŠD: 2477

Naselje: Srednje Grčevje

Občina: Novo mesto

Ime: Srednje Grčevje – cerkev sv. Jurija

Področje: UA, R

Obdobje: 17. stoletje (slika iz leta 1731)

Slika je naslikana v oljni tehniki in izvira iz cerkve sv. Jurija v Srednjem Grčevju. Naslikana je bila v letu 1731, njen avtor ni znan. Prikazuje sv. Frančiška Ksaverija in Marijo Brezmadežno v spodnjem delu ter Sveto trojico, obdano z angeli, v zgornjem delu. V spodnjem delu slike je napis »EX VOTO 1731 ?ine per[ss]chan, in villen An-ligen. Verlobt Sich den h: Franci[ss]i Xaverium albero in ist in allen erhoeret worden«, iz katerega je razvidno, da je bila slika naslikana v zahvalo za uslišano priprošnjo k sv. Frančišku Ksaveriju. Slika je bila pred posegom brez podokvirja in je bila po robovih pritrjena kar na hrbtno stran okvirja, ki pa mu je manjkala ena stranica. Platno je bilo v dobrem stanju in s hrbtno strani močno zamaza-no (prah, ostanki beleža ...). Plast grunda je zelo tanka, oprijemljivost s platnom je bila slaba. Grund in barvna plast sta bila močno banjasto raz-pokana in ponekod sta že odpadala od platna. Na barvni plasti so bili porumenel lak, nekaj nečistoč in ostanki beleža. Po robovih slike so bili znotraj roba okvirja ostanki barve, ki je bila verjetno nanesena med barvanjem okvirja. Po odstranjevanju z okvirja smo z lica slike odstranili nečistoče. Lak smo odstranjevali z mešanico alkohola in acetona

(1 : 1), preostanek nečistoč pa še z blago vodno raztopino amonijaka. Ostanke beležev in prtičjih iztrebkov je bilo treba odstraniti mehansko s skalpelom. Sledilo je utrjevanje lica z Acrylharz P 550 in mehansko odstranjevanje nečistoč s hrbtne strani platna. Poškodbe smo kitali s klejnokrednim grundom. Pred retušo smo sliko utrdili in

zravnali v ogreti podtlačni mizi. Retuša se je izvajala v oljni tehniki. Sliko smo lakirali s saten damar lakom. Sliko smo zaradi napenjanja na nov podokvir po robovih tračno podlepili s platnenimi trakovi. Posege na njej smo izvajali od marca do julija 2009.

Vid Klančar, Anita Klančar

Srednje Grčevje, cerkev sv. Jurija, votivna slika pred posegom (foto: V. Klančar)

Srednje Grčevje, cerkev sv. Jurija, votivna slika po posegu (foto: V. Klančar)

202

EŠD: 9090

Naselje: Svetelka

Občina: Šentjur

Ime: Svetelka – gospodarsko poslopje Svetelka 13

Naslov: Svetelka 13, 3222 Dramlje

Področje: E

Obdobje: druga polovica 19. stoletja, prva četrtina 20. stoletja

Svetelškova domačija leži v okviru razložene vasi Svetelka pri Dramljah, v Občini Šentjur pri Celju. Obnova domačije se je začela leta 2000 z obnovo stanovanjske hiše. Sledila je večletna obnova gospodarskega poslopja, ki se je začela v letu 2006 s sofinanciranjem Ministrstva za kulturo in podjetja Bitea, d. o. o., Svetelka pri Dramljah.

Po inovativni statični sanaciji objekta s kampadno obnovo posameznih sten, obokov, lesnih zvez je

Svetelka 13, barvanje fasade (foto: T. Hohnec)

Mojster Podgrajšek pri tesanju za ostrešje (foto: T. Hohnec)

sledila obnova strehe z zamenjavo strešne kritine in fasade. V celoti je ohranjena konstrukcija ostrejša v obliki trapeznega povezja, kritina pa je klasični opečni bobrovec. Zamenjani so bili le posamezni dotrajani špirovci, novi so bili ročno tesani. Fasada je v celoti prebarvana s starim uležanim gašenim apnom.

V pripravi je izdelava projektne dokumentacije za spremembo namembnosti objekta, in sicer za preureditev nadstropne in podstrešne etaže v tri apartmaje in sobe. Ker je marof tlorisno izjemno funkcionalno zasnovan, omogoča vzpostavitev nove namembnosti brez bistvenih tlorisnih sprememb. Tako se tlorisno spremeni le severovzhodni del objekta, kjer sta bili sejalnica žita in kašča. V nekdanjem obokanem hlevu pa bo večnamenski prostor za prirejanje seminarjev in drugih kulturnih prireditev, v preostalih dveh kletnih prostorih bo prostor za catering in skladišče, sanitarije pa bodo kot prizidek v celoti vkopane v severno brežino.

Obnovitvena dela so izvajali domači obrtni mojstri v podjetju Alea Group, d. o. o., iz Celja ter Tesarstvo in krovstvo Podgrajšek iz Zlakove pri Zrečah.

Tanja Hohnec

203

EŠD: 2410

Naselje: Svibno

Občina: Radeče

Ime: Svibno – cerkev Poveličanja sv. Križa

Področje: A

Obdobje: srednji vek

Arheološko sondiranje je bilo izvajano za potrebe načrtovane zamenjave in nivojske izravnave obstoječega kamnitega tlaka v cerkvi sv. Križa (EŠD 2410) v vasi Svibno (Odlok o razglasitvi kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti v Občini Radeče, Uradni list RS, št. 65/97-3204, 71/97 (popravek)), pri čemer je bilo treba določiti – glede na morebiten obstoj starejših gradbenih faz in/ali drugih arheoloških depozitov – maksimalno še sprejemljivo globino načrtovanih gradbenih del oziroma določiti nadaljnje ukrepe za varstvo nepremične arheološke kulturne dediščine. Arheološke sondažne raziskave je izvedla ekipa ZVKDS, OE Celje; delo na terenu je potekalo 1. in 2. aprila 2009.

Svibno je razloženo hribovsko naselje nad dolino potoka Sopote na prevalu in na pobočju med Grajskim hribom (643 m) in Legnanskim vrhom (715 m). Cerkev sv. Križa stoji na delno umetno nasuti terasi in naravni skali ob južnem vznožju

strmega Grajskega hriba tik nad zaselkom Svibno. Prvi podatki o lastništvu segajo v 12. stoletje, ko je bila cerkev last gospodov Svibenskih.

Pravokotni glavni ladji je bila na severni strani v gotski fazi prizidana stranska ladja, ki ima glavno stranico poravnano s severno stranico tlorisno nepravilne zakristije. Na vzhodni strani cerkve je kvadraten prezbiterij, ki je od glavne ladje ločen z dvema stopnicama. Cerkev danes v notranjosti meri pribl. 9,5 m v širino in 19 m v dolžino. Tla v cerkveni ladji in prezbiteriju skoraj v celoti prekrivajo keramične ploščice, razen na posameznih mestih, kjer je bil tlak v šestdesetih letih 20. stoletja med obnovo prebit in nato zalit z betonom. Ker je prostor v uporabi, cerkvene klopi niso bile odstranjene, zato so bile sonde posledično umeščene na dostopna mesta, kjer smo predvidevali, da bomo dobili največ informacij, ki bi potrdile podobo cerkve pred zadnjo prezidavo, hkrati pa v najmanjši mogoči meri poškodovali obstoječi tlak.

Sondo 1 smo umestili med steber in leseno klop tik pred korom, kjer je včasih potekala severna stena prvotne cerkve, ki je bila podrtva v času gotske prezidave in povečanja same cerkve. Sonda je merila 1,8 x 0,3 m in je bila v povprečju globoka pribl. 0,4 m (največja globina 0,53 m). Izkopali smo do intaktnih plasti romanskega zidu prve faze pozidave cerkve. Drugo sondo (sonda 2) smo umestili v bližino desnega stranskega oltarja, kjer so v sedemdesetih letih 20. stoletja delno odprli tlak za potrebe obnove oltarjev. S to sondo smo hoteli potrditi obstoj domnevno starejše apside, ki naj bi bila takrat odkrita/vidna. Sonda je bila v velikosti zelo omejena zaradi trdega betona in je merila 1,3 x 0,6 m in 0,6 m v globino. Z gradbenim orodjem za razbijanje betona smo najprej prebili betonsko ploščo in odstranili del keramičnih ploščic. V sondi 2 smo morali poleg sloja betona s strojnimi orodjem prebiti še dva maltna estriha. Preostanek sond smo izkopali ročno.

Sonda 1: pod tlakovanjem s keramičnimi ploščicami (SE 01) sta bila plast lepila za ploščice (SE 2) in betonska izravnava (SE 3), ki je služila tudi kot podlaga za keramično tlakovanje. Pod betonskim nasutjem so ohranjene peščene oziroma zemljene plasti (SE 5–8) in tanjša plast apna (SE 9), ki predstavljajo različna nasutja, nastala najverjetneje v času prezidav. Tik pod temi nasutji so ponekod že vidni geološka osnova – skala (SE 11) – in močno ruiniрани ostanke romanskega zidu (SE 12). Ker je skalna osnova reliefno močno razgibana, smo tam, kjer se skala spodmolno izviha, ponekod dokumentirali še intaktne ostanke romanskega zidu (SE 12). Ta je bil delno vkopan

v rjavo zemljeno plast (SE 10), delno pa je bil naslonjen na geološko osnovo – matično skalo (SE 11), ki je bila z zaplatami zidu popolnena v skalnih utorih.

Sonda 2: pod betonskim slojem (SE 1) sta bila dva zelo trda maltna estriha (SE 2 in 3), ki sta bila tako kot SE1 razbita z električnim orodjem za razbijanje betona. Pod SE 3 je ostanek zidu romanske apside iz prve faze (SE 4), ki je na južnem delu ohranjen v višino 12 cm. Pod njim je delno ohranjen temelj romanske apside (SE 5), ki v SZ delu sonde kaže na začetek ukrivljenega venca apside iz prve romanske faze. Temelj zidu (SE 5) je bil vkopan v rjavo zemljeno plast SE 6. Stanje smo dokumentirali kot presek in tloris sonde 1 in 2. Ker je bilo na tem mestu v preteklosti stratigrafsko stanje delno uničeno med obnovo baročnih oltarjev, ko je bil tu tlak prebit, dejansko stratigrafsko stanje ni intaktno.

Rezultati sondaž kažejo, da je obstoječi tlak posegal v zemeljske depozite (skupaj z nasutji in utrditvami) zgolj do globine pribl. 0,25 m; globlje pa se že pojavljajo intaktni arheološki depoziti z romanskimi arhitekturnimi ostalinami, kar kaže na kontinuiteto izrabe prostora v daljšem arheološkem/zgodovinskem obdobju. Drobne najdbe pri sondažnih arheoloških raziskav niso bile odkrite. Glede na to, da se ostaline romanske apside iz prve faze pojavljajo relativno plitko, je ZVKDS, OE Celje, izdal dopolnitev kulturnovarstvenih pogojev, v katerih je zahtevano, da je treba s stališča varovanja nepremične arheološke kulturne dediščine poiskati ustrezne tehnične rešitve, ki omogočajo urejanje pohodnih površin/novega tlakovanja z gradbenimi posegi zgolj do globine 0,25 metra, s predhodnim dokumentiranjem ohranjenih arhitekturnih ostalin in njihovo fizično zaščito. Če tovrstna izvedba tlaka ni mogoča, naj se na celotni površini izvedejo predhodne arheološke raziskave/izkopavanja.

Eva Butina, Danijela Brišnik

204

EŠD: 15724

Naselje: Šentvid pri Stični

Občina: Ivančna Gorica

Ime: Šentvid pri Stični – arheološko najdišče

Grbčev dov

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, srednji vek, novi vek

Pod vodstvom ekipe ZVKDS, CPA, RO Ljubljana, so bile avgusta 2009 na območju predvidene

gradnje župnišča, na parc. št. 20, 21/1, 23, k. o. Šentvid pri Stični, izvedene predhodne arheološke raziskave.

Zemljišče v večini predstavljajo travnate površine, južni, severovzhodni in vzhodni rob pa zamejujejo že obstoječi objekti lokalnega pomena. Mednje sodijo romanska cerkev, ki je v register kulturne dediščine vpisana kot Šentvid pri Stični – cerkev sv. Vida (EŠD 2489) s pripadajočim pokopališčem in župniščem, zgrajenim v prvi četrtini 19. stoletja, ki je v register kulturne dediščine vpisano kot Šentvid pri Stični – župnišče (EŠD 15621), ter ostaline večje kmetije z objekti za živino. Obrise kmetije zasledimo že na vojaških kartah iz 18. stoletja, natančneje pa je zarisana na franciscejskem katastru za Kranjsko, kjer je razvidno, da je celotno območje raziskav v preteklosti predstavljalo funkcionalno zemljišče večje kmetije s pripadajočimi gospodarskimi objekti in njivskimi površinami. Na jugovzhodnem robu zemljišča danes stoji kulturni dom.

S podpovršinskimi in površinskimi terenskim pregledom smo odkrili več arheoloških struktur in najdb, ki jih časovno lahko umestimo v obdobja od prazgodovine do danes.

Med arheološkimi strukturami izstopajo ruševinske plasti in ostanek suho grajenega zidu (SE 024) starejšega gospodarskega objekta (kmetije), ki je bil zgrajen konec 18. ali v začetku 19. stoletja in porušen v sredini 20. stoletja. Novoveške najdbe, med katere sodi lončenina visoke kvalitete, kažejo, da je bilo to zemljišče v lasti premožnejših gospodov. Med najdbami smo odkrili tudi večje število človeških kosti, in sicer na jugovzhodnem, severovzhodnem in severozahodnem delu. Človeške kosti najverjetneje pripadajo pokojnikom, ki so bili pokopani na skrajnem robu starega pokopališča, ki je urejeno okrog same cerkve in župnišča. V osemdesetih letih 20. stoletja naj bi ob gradnji kanalizacijskega omrežja deloma uredili tudi staro pokopališče, ob tem pa so odvečno zemljo nasuli v okolici, predvsem v severovzhodnem zamočvirjenem delu zemljišča.

Med arheološkimi najdbami izstopajo številni odlomki prazgodovinske in srednjeveške lončenine, ki jih lahko uvrstimo v pozno 11. oziroma v 12. stoletje, ter odlomki antične lončenine in gradbenega materiala (opeke in strešnikov). Distribucija najdb kaže njihovo koncentracijo na vzhodni polovici pregledanega zemljišča. Območje je bilo sicer v preteklosti večkrat nasuto do globine približno 70 cm. Geološko podlago predstavlja rumena do rjava ilovica z železovimi oksidi, ki se pojavlja na globini od 37 do 100 cm (odvisno od padca terena).

Na podlagi odkritih najdb in struktur sklepamo, da so na tem območju ostaline iz obdobja prazgodovine, antike in visokega srednjega veka, na parc. št. 20 pa je bil največji del arheoloških struktur ob preteklih posegih v prostor že uničen.

Alja Žorž

205

EŠD: 4131

Naselje: Šilentabor

Občina: Pivka

Ime: Šilentabor – cerkev sv. Martina

Področje: R

Obdobje: ok. 1450

Šilentabor je najvišji vrh grebena na jugozahodni strani Pivške kotline, ki deli Zgornjo Pivko od doline Reke in Brkinov. Ker ga je bilo zaradi prepadnih sten in strmih pobočij lahko braniti, so ga poselili že v najstarejših časih. Šilentabor je bil naseljen tudi v času Rimljanov, na njem naj bi stalo utrjeno mesto. V času turške nevarnosti pa je bil na skrajnem severnem robu grebena zgrajen grad, največja utrjena postojanka na Slovenskem, katerega ruševine so skoraj v celoti odstranjene. Tako je danes ostala največja znamenitost Šilentabora gotska cerkev sv. Martina, ki stoji na vidnem griču južno od vasi. Cerkev je bila pozidana v 15. stoletju, ima peterostrano gotsko zaključen prezbitერიj z obočnimi rebri in zazidanimi šilastimi okni, a prvotna cerkev je bila že zgrajena v poznoantičnem romanskem obdobju, kot pričajo ostanki prvotne polkrožne abside, ki jih je mogoče danes videti zavarovane pod steklom v tleh prezbitერიja. Okrog leta 1450 je mojster bohinjskega prezbitერიja, ki je poslikal cerkev sv. Janeza v Bohinju, naslikal freske na slavoločni steni in v prezbitერიju cerkve: na stropu v obočnih poljih poslikava prikazuje štiri evangeliste oziroma Marka (lev), Janeza (orel), Mateja (angel), Luko (bik), vstajenje iz groba in angele z napisi. Na zgornjih delih okrožnih petih sten, ki so ločeni od spodnjega z dekorativnim pasom, so z leve proti desni naslikani prizori trpljenja: Kristusova molitev na Oljski gori, Judežev poljub, Sojenje, Kronanje in verjetno Križanje, ki je bilo skoraj v celoti uničeno. V spodnjem pasu, z leve, so naslikani dva angela, najpomembnejši prizor sv. Martina, ki daruje plašč revežu, Peter in Pavel ter še dva para apostolov ali svetnikov, ki jih zaradi obširnosti poškodb ni mogoče identificirati. Na slavoločni steni sta prikazani Marijino Oznanjenje in mučeništvo sv. Ahaca s tovariši v Trnju.

Konservatorski-restavratorski projekt se je začel

leta 2002 pod vodstvom pokojnega Marka Butine, vodje oddelka za restavriranje stenskih poslikav na Restavratorskem centru, in nadaljeval vsako leto do zaključka restavriranja fresk v letu 2009. Dela so se nadaljevala na vseh stenah prezbitერიja, ki so bile v zelo slabem stanju zaradi prisotnosti sige in ker so bile stene v baroku natolčene in prekrte z novim ometom. Največje poškodbe pa so se pojavile zaradi kapilarne vlage; večletno vlaženje je naredilo ogromno škode predvsem na severni strani cerkve, kar je tudi posledica nanosov cementa v spodnjem delu. Siga se je nabrala na več kot 80 odstotkih površine sten v različnih oblikah (zaokrogljeni delci, tanki sloj, debelejši sloj), omet je ponekod odpadel, na več mestih je prišlo do podmehurjenosti, drugje je bil omet drobljiv in odstopajoč, barvna plast pa je bila še kar trdna. Tehnika izvedbe je prava freska, slikana na sveži omet, nekateri detajli pa so bili slikani že na napol zasušeni omet, kot na primer ustnice, oči, dekorativni vzorci draperij, arhitekturni detajli, marmoracije tal ...

Restavratorski posegi so zajemali odstranjevanje neustreznih plasti nad originalno poslikavo (siga, beleži) z gravirnimi svinčniki, skalpeli, ionsko izmenjevalnimi kislimi smolami; utrjevanje barvne plasti z apneno disperzijo v iso-propil alkoholu; mikroinjektiranje (Ledan ali apno z apneno vodo in kalcitno moko); kitanje poškodb na nivo poslikave (apno, kalcitni pesek). Retuša je bila izredno zahtevna in dolgotrajna, saj je bila celotna poslikana površina tako poškodovana, da je bilo treba najprej povezati najmanjše jasne slikane polja in predele v istem barvnem tonu, tako da so se sproti kazale končne oblike poslikave. Večinoma smo gradili retušo v dveh fazah, v prvi fazi smo lazurno podlagali barvne tone na poškodovani oziroma zakitani površini v odtenkih prevladujoče lokalne barve, v drugi (zaključni) fazi pa smo uporabili način črtkanja. Kot vezivo smo uporabljali 1,5-odstotno raztopino amonijevega kazeinata. Zaradi močne poškodovanosti stenskih slik smo se ponekod odločili za delno rekonstrukcijo »pod tonom«, drugje pa, kot na primer na dekorativnih pasovih med prizori, se je retuša izvajala s pomočjo šablon v totalno rekonstrukcijo.

Kakšno je bilo stanje fresk pred posegom, nam ilustrira stavek iz knjige dr. Janeza Höflerja Srednjeveške freske v Sloveniji – Primorska: »... ni dvoma, da je bil tudi prezbitერიj podružnične cerkve na Šilentaborju v celoti poslikan. Kar vidimo danes, pa je žal le ubog ostanek nekdanjega barvnega bogastva, kajti vlažnost sten in njihova vse intenzivnejša zasiganost sta opravila svoje. Stene so večinoma do golega oluščene, samo na

Šilentabor, cerkev sv. Martina, detajl sv. Pavla med retušo in po njej (foto: M. Bensa)

področju severne stene opazimo na ometu obris, ki jih je mogoče prepoznati kot ostanek Kristusove molitve na Oljski gori.« V tem smislu je delo ekip restavradorjev in umetnikov, ki so se vsa ta poletja vozile do Šilentaborja, pokazalo, da je bilo kljub vsemu mogoče iz »ostankov in obrisov«, pridobiti verodostojno sliko nekoč prelepega poslikanega prezbiterija na Slovenskem.

Marta Bensa

206

EŠD: 9118

Naselje: Škocjan

Občina: Divača

Ime: Škocjan pri Divači – nekdanja kaplanija

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje

V Škocjanu, vasi, ki danes skoraj sameva, je ob osrednjem vaškem prostoru kot kulisa postavljeno dolgo etažno poslopje, nekdanja kaplanija, z recentnejšim stopnišnim prizidkom na severni fasadi. Niz se zaključuje z ravno tako etažnim enoceličnim objektom, kjer so bili pomožni prostori bližnje nekdanje šole z drvarnico v pritličju, nadstropje pa je služilo kot ropotarnica za

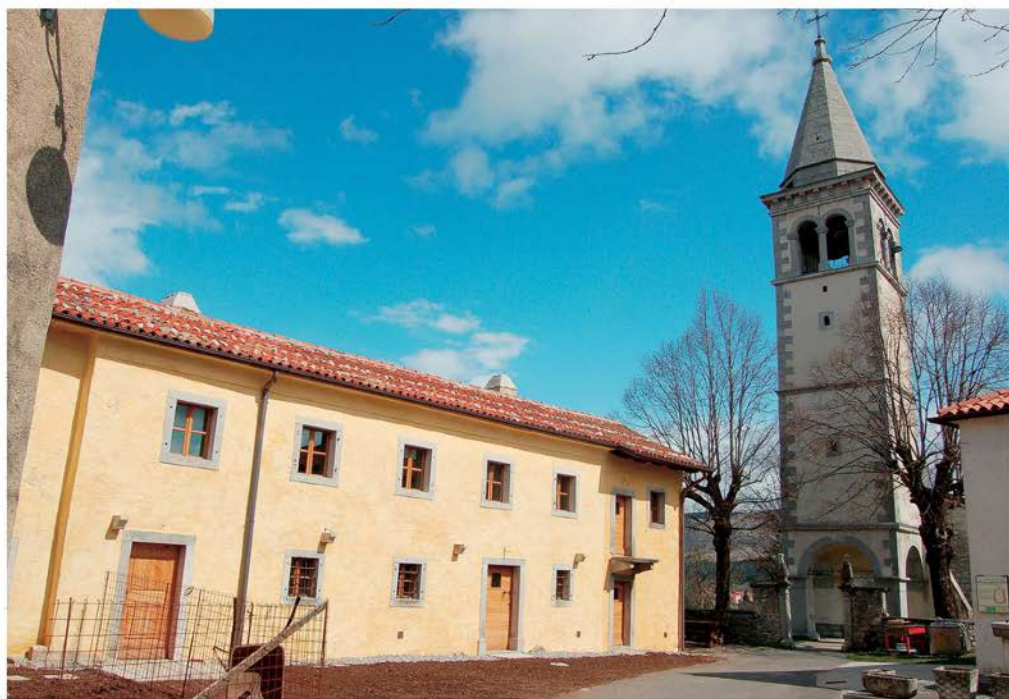
cerkvene pripomočke. Dostop v nadstropje je bil do let po drugi svetovni vojni po zunanjem, kasneje porušenem kamnitem stopnišču in kamnitem podestu, slonečem na konzolah. Streha obeh objektov je korčna dvokapnica. Streha kaplanije je imela kratek skrlat napušč, pomožni objekt šole pa na tržno stran daljši, na lesenih špirovcih sloneč napušč iz opečnih planetk. Osrednja fasada kaplanije se odpira z enakomerno razporejenimi okenskimi in vratnimi odprtinami, opremljenimi s kamnitimi okvirji, tudi vse odprtine sosednje enote so okvirjene s kamnitimi obrobami.

Oba objekta, ki sta bila v letih 2008 in 2009 rekonstruirana, sta bila že več let zapuščena in nevzdrževana. Bila sta dotrajana in delno porušena. Nosilne stene so zidane iz grobo obdelanih lomljenih kamnov. Medetažne konstrukcije in ostrešje so bili leseni, vendar zaradi zamakanja uničeni. Streha, krita s korci, je bila delno porušena. Tudi skrlati napušči so bili ponekod uničeni. Notranjost objekta in fasade so bile delno ometane, vendar je bil omet dotrajan in je ponekod odpadal. S posegi smo nameravali obnoviti dotrajane elemente, kar bi nedvomno obnovilo privlačnost hiše in preprečilo nevarnost poškodb za mimoidoče, hkrati pa ustvarilo bolj urejen videz osrednjega vaškega trga.

V letu 2009 se je nadaljevala prenova nekdanje kaplanije v Škočjanu, začeta leta 2008. Izvedli so se notranji tlaki in leseni podi, objekta sta bila opremljena z novim stavbnim pohištvom. Na novo odprti okenski odprtini sta bili opremljeni s kamnitimi okvirji. Stare okvirje so očistili in sanirali večje poškodbe. Izvedeni so bili apneni ometi na delih zunanjih in notranjih fasad, kjer je bil stari omet preperel ali drugače uničen. Na balkon – kamniti podest je bila nameščena kovana ograja. V pritličju je bil že v prejšnjem letu izveden prezračevalni tlak s PVC-elementi sistema »iglu«, čez elemente je bil položen armirani estrih debeline 5 cm ter izvedena horizontalna hidroizolacija (premaz ibitola, čez katerega so položili sloj varjenega izotekta). V letu 2009 so se na to osnovo izvedli tlaki. V pritličju so se položili opečni tlakovci, razen v kuhinji, kjer so tla prekrita s kamnitimi skrlami. Vsi tlaki nadstropja so leseni – dvojni leseni pod z vmesnim slojem ekstrudiranega polistirena debeline 2 cm. Stropovi so leseni, izvedeni z vidnimi obstoječimi oziroma nadomestnimi lesenimi stropniki, ki jih je lastnik zbiral več let, zaključeni z vidnim lesenim podom. Ohranjeni so vsi obstoječi kamniti okenski in

vratni okvirji. Na novo odprti okenski odprtini sta se opremili s kamnitimi okvirji, ki jih je lastnik pridobil kot odsluženi material. Kvalitetne lesene okvirje notranjih vrat so ohranili, očistili in na novo pobarvali. Vse okenske odprtine so opremlili z novimi lesenimi hrastovimi okni, izdelanimi po vzoru izvornih, prav tako vrata. Lastnik namreč hrani bogato fotografsko gradivo o svoji hiši, ki nam je služilo kot vir podatkov o izvornem stanju. Na novo so se izdelale tudi notranje lesene stopnice. Leseni deli so bili premazani z ekološkimi premazi (Solas Cernusco). Oba objekta, ki sta se v letu 2008 rekonstruirala, sta bila namreč že več let zapuščena in nevzdrževana, dotrajana in delno porušena.

Obdelali so se tudi notranji in zunanji ometi. Predvsem zdravi zunanji ometi so se v veliki meri ohranjali, poškodovani in nekvalitetni deli pa nadomestili z apnenimi ometi enake izvedbe kot obstoječi. Pri tem se je na vhodno, tržno in najbolj reprezentativno fasado nekdanje kaplanije nanesele fino zaribane omete. Enako se je obdelal tudi zidan polkrožno zaključen in rahlo profilirano izstopajoč strešni venec. Omet zatrepane in zadnje fasade je grobo zariban in široko stičen.

Škočjan, nekdanja kaplanija, obarvanje apnenih ometov fasade se je izvedlo z barvami na apneni osnovi po barvni študiji, ki jo je izdelal restavrador ZVKDS, OE Nova Gorica. Nameščeno je novo leseno stavbno pohištvo, izdelano po vzoru izvornega (foto: E. Belingar, 2010).

Škocjan, nekdanja kaplanija, del na novo pozidane stene prizidka retrofasade po nanosu ometov (foto E. Belingar, 2009)

Lastnik je zgledno obnovil tudi notranjost popolnoma uničene kuhinje kaplanije (foto: P. Sonnoli, 2009).

Tržno fasado so obarvali z apnenim beležem po barvni študiji, ki jo je izdelal restavrator OE Nova Gorica. Sondiral je tudi beleže notranjih prostorov in pripravil barvno študijo. Za osnovo beležu je služila apnena pasta proizvajalca Fassa Bortolo, S.p.A. Spresiano. Izvajalec gradbenih del je več del z apnenimi ometi, pa tudi druga gradbena dela so izvedena kvalitetno. Na kamniti podest v nadstropju so zaradi varnosti namestili kovano ograjo enostavne izvedbe.

Lastnik je začel urejati notranjost. V kuhinji je usposobil krušno peč, zraven je namestil zidan štedilnik, ki ga je zavrzel lastnik domačije Mata-vun 8.

Konservatorski nadzor je opravila odgovorna konservatorica ZVKDS, OE Nova Gorica, gradbeni pa Claudio Bartole, Architecta, d. o. o., Koper. Barvne študije je pripravil restavrator ZVKDS, OE Nova Gorica, Andrej Jazbec. Gradbena dela je izvajal Cante Aleksander, Artigiano edile, Pre-potto, Praprot (Italija).

Dela so potekala po načrtovanem programu. Med gradnjo so lastniku z gradbišča odtujili kamnite skrle iz kuhinje, ki so bile začasno odstranjene zaradi izvedbe hidro- in toplotne izolacije tal in pripravljene na ponovno vgradnjo. Skrl niso našli, zato je lastnik kupil druge, a stare, drugje.

Eda Belingar

207

ESD: 7920

Naselje: Šmarje pri Jelšah

Občina: Šmarje pri Jelšah

Ime: Predenca – kapelice križevega pota

Področje: UA

Obdobje: zreli barok

Leta 2009 so na 14. kapeli šmarske kalvarije sočasno potekala gradbenoobratna in konservatorsko-restavratorska dela. Sonde so pokazale izredno slabo stanje fasadnih ometov, saj so bili zgornji ometi prejšnjih obnov trši od starejših spodnjih ometov. V kamniti zidavi so bili tudi ostanki zemlje. Zato so zidarji gradbene firme HAI iz Šmarja pri Jelšah v celoti odstranili vse fasadne omete. Po pregledu okenskih maltastih obrob in ometov na ostenjih smo dokumentirali vse tri historične omete: baročne grobe in fine mivkaste omete, ki se vežejo s kamnitimi okenskimi policami, mlajše omete s poljčanskim drobljencem iz obnove v šestdesetih letih in omete v podaljšani malti iz osemdesetih let prejšnjega stoletja. Po izvedenih meritvah so bila okna z okvirji prenesena v mizar-sko delavnico, kovane okenske mreže pa h kovaču. Vse kamnite police so v slabem stanju in jih bo treba po ohranjenem profilu izdelati na novo. Po

razkritju skrilove kritine in desk nad konstrukcijo strehe Sv. stopnic, se je pokazalo, da je strešno povezje v veliki meri še prvotno in brez večjih poškodb. Ker se je med obnovo strehe na temenu oboka Sv. stopnic pokazala manjša razpoka, so bile stene po načrtu statika Mirana Ježovnika zavarovane z dodatnimi vezmi. Pri pregledu strešne konstrukcije Božjega groba smo ugotovili, da so vse prvotne kapne lege, tako kot novi špirovci in remenati, popolnoma zanič in da jih je treba v celoti zamenjati z novimi. Ob zamenjavi je bila geometrija novih remenatov, ki določajo obliko strehe, v spodnjem delu spremenjena le v toliko, da se dež brez zastajanja zliva v lovilne žlebove. V laterni kupole so narejena nova okna s tremi prečkami, z novo zasteklitvijo in sistemom za zračenje. Po prekritju streh, izdelavi novih grobih in finalnih fasadnih ometov ter montaži obnovljenih oken in okenskih mrež so se gradbeno-obrtna dela končala v pozni jeseni. Obnovitvena dela na strehi sta izvedla tesarja in krovca Ivan in Jože Podgrajšek iz Zlakove nad Zrečami. Meritve sta opravila Irena Potočnik in Igor Peršolja iz Restavratorskega centra ZVKDS.

Konservatorsko-restavratorska dela, prekinjena lansko leto zaradi mraza, so se nadaljevala v kupoli

Božjega groba, v kateri je restavrator Aleksander Šiles nadaljeval restavriranje štukirnega okrasa. Na podlagi rezultatov analiz vzetih vzorcev barvanih ometov Restavratorskega centra smo z restavratorjem Alešem Sotlerjem določili historično barvno podobo obokov v 14. kapeli. Osnovne površine so bele, štuk je koščene barve, vitice z listki in sadeži so zeleni, cvetje je oker. Zelena in oker sta izvedena lazurno in nista »zaprta« z barvo. Za primerjavo sta služila prvotni zeleni in oker barvni ton, ki je bil ohranjen na kupoli Božjega groba in oboku Sv. stopnic. Freske z apostoli in sv. Dizmo, snete leta 1964, je restavrator Aleš Sotler vrnil na stene in jih poškodovane restavriral. Izjema je le freska s podobo sv. Marije Magdalene, za katero se je po snetju izgubila sled.

Za manjkajoče prizore v medaljonih na oboku Sv. stopnic je Aleš Sotler na podlagi dosegljive dokumentacije izdelal predloge za rekonstrukcijo in jih v soglasju s konservatorjem tudi poslikal. Člani komisije so po ogledu konservatorsko-restavratorskih del sprejeli sklepe, da restavrator pripravi vzorec tonsko omiljene rekonstruirane poslikave z nežnejšimi toni, kot so na originalni poslikavi v medaljonih na oboku. Tonske razlike pri rekonstrukciji arhitekturne in dekorativne poslikave se

Predenca, pogrešana sneta freska s sv. Marijo Magdaleno iz 14. kapele križevega pota (foto: A. Cevc, 1963)

glede na ohranjen original ne delajo. Površine, kjer manjkajo noge apostolov, in pod policami oken, se barvajo nevtralnno. Ker je konservator zaobšel uveljavljene postopke pri sprejemanju odločitev pri izvedbi rekonstrukcij, je bil sprejet sklep, da se vsi rekonstrukcijski projekti predhodno odobrijo komisiji. Pri ponovnem ogledu so člani komisije ugotovili, da je s postopkom »lazuriranja« na površinah v kartušah z rekonstruiranimi figuralnimi prizori dosežen zaželen tonki učinek. Na podlagi sklepa članov komisije je Aleš Sotler na prizoru s tremi krščanskimi krepostmi korigiral spodnji del prizora s stopnicami, na katerih kleči angel, in popravil ramenski del ženske postave alegorije Upanja, ki ji je dodal sidro, položeno na stopnico. Poslikana arhitektonska členitev je dosledno izvedena po vsej kapeli. Tri ženske postave krščanskih kreposti v Božjem grobu, narisane v grizaj tehniki, so rekonstruirane na podlagi fotografij. Spodnji del četrte ženske postave s srcem ni rekonstruiran. Prav tako niso rekonstruirane manjkajoče noge apostolov. Na površinah brez poslikav so narejene tonske prilagoditve.

Bogdan Badovinac

208

ESD: 7920

Naselje: Šmarje pri Jelšah

Občina: Šmarje pri Jelšah

Ime: Predenca – kapelice križevega pota, lesene polihromirane plastike in kopije

Področje: R

Obdobje: 1743–1753

V lanskem letu smo nadaljevali konservatorsko-restavratorske posege na plastikah iz kapel kalvarije na Predenci v Šmarju pri Jelšah. Na vrsto sta prišli plastiki iz 11. in 14. kapele, za kateri smo izdelali tudi kopiji za lokacijo, saj bodo originali shranjeni na varnem, v Muzeju baroka pod kalvarijo, za katerega so projekti v zaključni fazi.

V 11. kapeli je postavljen kip Jezusa, ki sedi na nizkem kvadru (višina 120 cm, širina 60 cm, globina 55 cm). Kapela je posvečena Jezusu v žalosti. Kip je imel več preslikav, veliko razpok, večjih poškodb in manjših luknjic. Polihromacija se je luščila, odstopala in odpadala od nosilca. Podnožje je bilo v slabem stanju zaradi neposrednega delovanja vlage in lesnih insektov.

Šmarje pri Jelšah, Predenca, kalvarija, Jezus iz 11. kapele, plastika med posegom (foto: N. Dolenc Kambič, 2009)

Šmarje pri Jelšah, Predenca, kalvarija, Jezus iz 11. kapele, lesena plastika in kopija, izdelana po posegu (foto: N. Dolenc Kambič, 2009)

V 14. kapeli, ki združuje Svete stopnice in Božji grob, je na kamniti mizi postavljena lesena polihromirana plastika »Ležeči mrtvi Kristus z malim angelom« (višina 50 cm, dolžina 130 cm, globina 50 cm). Kip je imel prav tako več preslikav in grobih kasnejših predelav. V lesu je bilo veliko razpok, poškodb zaradi delovanja vlage in lesnih insektov. Pri konservatorsko-restavratorskem posegu na obeh plastikah smo odstranili preslikave in predelave, odstranili kovinske tujke v lesu, utrdili leseni nosilec in originalno polihromacijo. To smo očistili, ponovno pritrdili posamezne odpadle kose, nanесли zaščitne premaze s sredstvom proti nadaljnjemu delovanju lesnih škodljivcev (plesen, goba, lesni insekti), zapolnili in kitali razpoke ter ostale poškodbe. Retuša je bila minimalna, saj smo plastiki pripravili za muzejsko prezentacijo. Izdelava kopij plastik

Kopiji smo izdelali na dva načina – Jezus iz 11. kapele je bil izdelan na sodoben način s 3D-digitalizacijo in izdelavo računalniškega programa, s

katerim je bil narejen izrez na STL rezkarju; kopija Jezusa iz 14. kapele pa je narejena na klasičen način, z izdelavo kalupa iz umetne gume in odlitka v dvokomponentni umetni smoli. Nadaljnja obdelava je bila pri obeh podobna in je zajemala modeliranje in oblikovanje manjkajočih delov draperije, prstov in drugih manjkajočih detajlov na odlitku ali izrezu, razmastitev površin, premaze z vezivom, izvedbo polihromacije, pozlate ter zaščitne premaze.

Projekt se izvaja že več let in se bo glede na finančna sredstva nadaljeval v prihodnje.

Vodja projekta: Nuška Dolenc Kambič.

Sodelavci v okviru RC: Vito Dolničar, Nuša Saje, Ivo Nemeč, Sonja Fister.

Zunanji sodelavci in podizvajalci: Matej Babnik, Nina Kamnikar, Tecos, d. o. o., Diverse Inženiring, Gregor Bizjak, s. p.

Odgovorni konservator: Bogdan Badovinac, ZVKDS, OE Celje.

Nuška Dolenc Kambič

209

EŠD 755

Naselje: Šmartno na Pohorju

Občina: Slovenska Bistrica

Ime: Šmartno na Pohorju – hiša Šmartno 17

Naslov: Šmartno na Pohorju 17

Področje: E

Obdobje: prva četrtina 19. stoletja

Stara hiša Marotove domačije, ena redkih v celoti ohranjenih stavb tradicionalnega pohorskega stavbarstva, stoji sredi Pohorja, v gruščastem jedru naselja, zgoščenega pod romansko cerkvijo sv. Martina, ob cesti, ki vodi iz Slovenske Bistrice na Šumik. Jedro naselja je gospodarsko in kulturno središče večjega dela Pohorja. Stara poselitev in bogata kamnoseška dejavnost segata v rimsko obdobje. Kraj je bil prvič omenjen leta 1227.

Podkletena hiša je zidana iz kamna, ometana in pobeljena, bivalni prostor, »prednja hiša«, ima lesene kladne stene. Hišo pokriva strma dvokapna čopasta streha, ki je na dvoriščni strani že pokrita s slamo, cestna stran pa je še zaščitena s strešno lepenko. Širok strešni napušč na vhodni strani ščiti kamnite stopnice, po katerih se vzpnejo na gank; s tega je vhod v stanovanjski del, ki je tradicionalno zasnovan. V srednji osi sta veža, »lojpa«, in kuhinja, levo sta obokana, »velbana«, shramba, ki ji rečejo velbič, in zadnja hiša, desno je prednja hiša s krušnjo pečjo. Na tramu lesenega stropa v »prednji hiši« je vezana letnica 1812. Hišo, ki je bila naseljena do leta 1999, so lastniki skrbno vzdrževali. Ko se je številna družina Pečovnikovih, ki je dotlej živela v stari hiši, preselila v novo hišo, sta se začeli kontinuirani sanacija in prenova hiše. Po več let trajajoči obnovi so lastniki s pomočjo države in občine ter po izdelanem konservatorskem programu in pod zavodovim strokovnim vodstvom v jeseni 2004 zaključili obnovo hiše. V pomladnih mesecih naslednjega leta sta bila v programu odprtje in predstavitev obnovljene ter z opremo in pohištvom urejene hiše. Namesto odprtja pa sta se ponovno začeli sanacija in obnova poslopja. Za božič 2004 je hiša zagorela. V celoti je pogorela slamnata streha, precej pa je bila poškodovana tudi notranjščina stavbe. Lastnik je hišo takoj ustrezno zaščitil, počistil prostore ter pripravil les za novo ostrežje (VS 42/05/2006). Leta 2007 je rekonstruiral streho in pripravil rženo slamo za pokrivanje strehe (VS 44/07/2008). V letih 2008 in 2009 je prekril dvoriščno stran strehe, pozidal dimnik ter obnovil fasado in prostore v hiši.

Za kritino je lastnik sam pripravil kvalitetno rženo

slamo in tudi pomagal krovcu pri pokrivanju strehe. Slama za pokrivanje streh mora biti dobro posušena, nepoškodovana, brez ostankov zrnja in plevela, da strehe ne načnejo glodalci ali price. Pri pokrivanju sta potrebna najmanj dva delavca, krovce ali pokrivač in pomočnik, ki podaja raje, ošiljene in oblikovane, sveže leskove palice in škope ali podrajčnike. Krovce škop razprostre po latakih, čez položi rajo in jo s kolenom stisne k latici. Preden jo priveže, jo najprej z roko, potem pa še s posebno poravnalno desko poravna. Za privezovanje raj so nekdanj uporabljali »trto«; tako so pravili vezivu, narejenemu iz vrbovine ali redkeje iz smrekovih vejic. Vejice so pred uporabo čez noč namočili v vodi. Danes krovci po večini uporabljajo žico, včasih so ponekod uporabili celo bakreno, drugače pa običajno žgano žico, ki je dovolj mehka, da se lahko veže. Polaga se od spodaj navzgor v pasovih, širokih kakih 40 centimetrov, pri čemer je treba paziti, da se škop zatica pod škop. Pri napačnem polaganju dež hitro zrije med slamo plitve jarke in taka streha kmalu propade. Pokrivač vsako vrsto ali »plim« skrbno poravna ali pogladi s poravnalno desko. Ko pride do slemena, mora škope uviti čez prvo in drugo stran. Na vrhu mora uporabiti tri raje, dve nista vidni in sta leskovi, zaključna je obtesana smrekova sušica. Dobro je, če je kritje na slemenu dvojno. Čelne robove zaključijo krovce s slamnato kito, da veter strehe ne more cefrati. Kita je včasih prav umetelno spletena in je ponos krovca in okras strehe. Pri pokrivanju in popraviljanju strehe uporabljajo orodja: poravnalno desko, leseno palico, ki jo uporabljajo za vzvod, ter običajno še kratko lestev, ki ji pravijo hlapec. Na deski in hlapcu je pritrjen tanek železen klin ali žebelj, ki se zatakne med slamo na letev, da se orodje pritrdi, da ne more zdrsni s strehe, kritina pa se pri tem ne poškoduje.

Dimnik je bil porušen do podstrešnih tal. Od tod ga je bilo treba v originalni velikosti na novo pozidati z opeko. Med zidavo z apneno malto se je sproti ometavala notranjost dimnika, po končani zidavi je bil dimnik ometan tudi od zunaj. Dimnik bo treba na vrhu še zaščititi s škriljavno ploščo. Obnoviti je bilo treba lesen tramovni strop v prednji hiši in veži. Deske lesenega tramovnega stropa so bile v požaru delno uničene. Zamenjati jih je bilo treba z novimi in jih premazati z zaščitnim sredstvom. Strop v zadnji hiški je lesen, na deskah je pritrjena trstica, nanjo pa je nanesen apneni omet. Strop je bil v požaru delno poškodovan, nekaj poškodb izvira od vode gašenja ter močnega deževja neposredno po požaru. Poškodovani omet je bilo treba odstraniti, namestiti nove deske,

nanje pritrčiti trstiko in sanirane dele ometati z apneno malto. Ko bo celotna streha prekrita, bo treba zaščititi še tla na podstrešju z glinastim estrihom, ki so mu dodane pleve. Poškodovane lesene pode v veži in obeh sobah je bilo treba odstraniti, deske pooblati in jih ponovno položiti. Stavbno pohištvo, vsa vrata in okna je bilo treba očistiti in premazati z zaščitnim sredstvom, zamenjati nekaj šip v oknih ter izdelati nove stopnice na podstrešje, saj so bile prejšnje uničene v požaru. Obnoviti je bilo treba v požaru poškodovane zunanje in notranje omete. Poškodovani ometi so bili skrbno odstranjeni, stene in rege očiščene ter stene ometane z enoplastnim apnenim ometom in prebeljene z apnenim beležem. Za pripravo beleža in malte za omete je bilo treba uporabiti dobro uležano apno.

Dela so izvajali tesarstvo Ivan Podgrajšek, Zlako-va 12, 3214 Zreče, krovec Anton Oprčkal, Dol 11, 3213 Frankolovo, in mizar Branko Karneža, Spodnji Gaj 37, 2331 Pragersko.

V letu 2010 bi se osnovna sanacijska dela morala opraviti. Nujno je treba s slamo prekriti preostalo cestno stran strehe in tla na podstrešju zaščititi z glinastim estrihom. Obnoviti je treba tudi krušno peč.

Hiša je pomemben objekt naše nacionalne identitete, spomenik slovenskega stavbarstva, ki ga je brezpogojno treba ohraniti. Muzejsko prezentirano hišo bo dopolnjevala kulturno-pedagoška in turistična dejavnost.

Jelka Skalicky

210

EŠD: 3436

Naselje: Šoštanj

Občina: Šoštanj

Ime: Šoštanj – cerkev sv. Mohorja in Fortunata

Področje: A

Obdobje: srednji vek, novi vek

Arheološke sondažne raziskave so bile izvedene za potrebe prostorske (nivojske) in kvalitativne določitve tlaka, ki bo predstavljal novo hodno površino ob zaključku gradbenih in obnovitvenih del. Ker naj bi načrtovana gradbena dela posegala v še ne raziskane depozite v starem prezbiteriju cerkve, v pritličju današnjega zvonika, je bilo treba izvesti predhodne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča.

Arheološke sondažne raziskave so zavzemale skoraj celotno površino prostora, ki meri 3,65 x 3,95 m. Zaradi časovne omejenosti in vremenskih razmer (nizke temperature) so bili iz arheoloških raziskav

izvzeti površine z ohranjenim novejšim kamnitim tlakovanjem ob romanskem vhodu v prostor in pa depoziti ob današnjem vhodu, ki so uničeni zaradi vgradnje centralnega ogrevanja. Arheološke sondažne raziskave je izvedla ekipa ZVKDS, OE Celje; delo na terenu je potekalo dva dneva, 12. in 13. februarja 2008.

Podružnična cerkev sv. Mohorja in Fortunata stoji na nizki terasi nad starim trškim jedrom Šoštanja. Prednica omenjene cerkve je nastala že konec 12. stoletja, verjetno kot grajska kapela gradu Šoštanj. Imela je ravno stropno ladjo in banjast prezbiterij, ki je v pritličju zvonice današnje cerkve skupaj z originalnim oknom in vhodom, na novo odkritim v letu 2001, še vedno ohranjen. V začetku 14. stoletja so ta prostor prekrili s freskami z motivi iz legende cerkvenih patronov, leta 1535 pa so nad njim sezidali še danes stoječi zvonik. Razen zvonika so cerkev leta 1776 porušili ter sezidali novo stavbo s centralno kupolasto obokano ladjo in pravokotnim prezbiterijem. Cerkev je orientirana v smeri proti severu, z rahlim odmikom proti zahodu. Prostor starega prezbiterija ima nepravilno obliko kvadrata s stranicami 3,95 x 3,65 m. Prvoten romanski vhod, ki je bil odkrit med obnovo cerkve, je v notranjem levem vogalu na zahodni steni današnjega zvonika, kjer je v velikosti pribl. 1 m² ohranjen mlajši tlak iz apnenčastih plošč.

Prostor zvonika je bil deloma že počiščen in raziskan leta 2001, ko je bil odkrit odlomek ustja posode, ki je ležal na meji med estrihom 1 in 2 (SE 05, 07). Gre za neprofilirano izvihano in odebeljeno ustje najbrž lonca. Na podlagi analogij je bil okvirno časovno uvrščen v 12. in 13. stoletje, z nekaterimi značilnostmi oblikovanja 11. stoletja (Danijela Brišnik, VS 39–41 (poročila), str. 212). Freskam pripadajoči, torej gotski, hodni nivo je bil – glede na ohranjen zaključek/izvih osnovnega ometa za izvedbo fresk in stratigrafsko stanje – na nivoju pribl. 1,42 m, merjeno od romanskega okna na sredi južne stene. Pod plastjo ruševine oziroma pod mešanico različnih materialov (pesek, malta, kamenje, drobir), ki so bile ohranjene v prostoru (hodna površina pred čiščenjem), smo najprej našli na plast bele malte utrditve, zmešane z dolomitom velikosti 0,06–0,12 m (SE 03), ki predstavlja nekakšno utrditev oziroma podlago. Glede na stratigrafski odnos do ohranjenega zaključka/izviha osnovnega ometa za izvedbo fresk na zahodni steni, je plast izravnave nastala istočasno s poslikavo fresk. Plast je zelo kompaktna, na otip ostrá, debelina plasti je od 0,12 do 0,14 m. Zgornji »zaključni« sloj estriha manjka, zato o videzu hodne površine, pripadajoče freskam, ni

mamo podatkov. Pod to utrditvijo (SE 03) je bila približno 0,07 m debela plast zelo prhke, drobljive zemlje (SE 04), ki najverjetneje predstavlja tampon za zgornjo podlago. Pod njo je skoraj na celotni površini prostora ohranjen svetlorumen estrih 1 (SE 05), sestavljen iz zelo trdno zbite plasti melja z redkimi drobnimi apnenčastimi vključki velikosti do 0,02 m, debeline pribl. 0,025 m. Pod njim leži še en rumenkast estrih (estrih 2, SE 07), po sestavi zelo podoben estrihu 1 – SE 05. Glede na stratigrafsko stanje v sondi 1, ki je bila izvedena zaradi potrebe po celoviti sliki stratigrafskega zapisa v prostoru in ki kaže, da pod estrihom 2 (SE 07) leži sterilna zemljena plast (SE 08), ki skupaj s skalami (SE 06) predstavlja geološko osnovo, sklepamo, da estriha 1 in 2 (SE 05 in SE 07) sodita v čas romanike (čas gradnje prezbiterja?), vsekakor pa v čas pred nastankom fresk.

Danijela Brišnik, Eva Butina

211

EŠD: 16635

Naselje: Šoštanj

Občina: Šoštanj

Ime: Šoštanj – vila Mayer

Naslov: Kajuhova cesta 10

Področje: UA

Obdobje: leto 1897

Vilo je leta 1897 zgradil Franc Mayer, šoštanjski advokat župan in poslanec, predstavnik najvidnejšega družbenopolitičnega sloja meščanstva, ki je dajalo ton življenju in dogajanju v Šoštanju.

Gre za pričevalen primer enonadstropne meščanske vile z vrtom, oblikovane v maniri poznega historizma. Osrednji likovnoarhitekturni poudarek sicer dokaj toge stavbne gmote predstavlja dvonadstropen altan, ki zavzema večji del pročelja. Njegova lesena konstrukcija, ki jo bogatijo ornamentirane rezljane aplikacije, stoji na kamniti balustradni ograji vhodnega podesta.

Notranja zasnova vile kaže vse značilnosti meščanskega sloja z reprezentančno poudarjenim javnim delom stavbe, ki mu pripadajo obe avli s stopniščem in salon. Ta del stavbe krasijo ornamentirani tlaki, arhitekturno členjene in poslikane stene in stropi, štukirani stropni detajli, umetelno kovana stopniščna ograja in kasetirano vrtno pohoštvo.

Vrtna parcela vile je prvotno združevala vrsto tipičnih historičnih vrtokrajinskih enot: sprednji okrasni vrt, dvoriščni gospodarski vrt, rekreacijski del s teniškim igriščem in na izteku parcele par-

kovni del. Parcela je danes fizično in vsebinsko okrnjena.

Po drugi svetovni vojni je lastnik vile postal Premogovnik Velenje, ki je skrbel za njeno vzdrževanje in leta 1992 obnovil njeno streho in zunanjsčino. Kljub temu je vila današnji čas dočkala v klavnem, zanemarjenem stanju.

Tlak v vhodni avli in v avli nadstropja je bil poškodovan zaradi posedanja tal v delu, ki ni bil podkleten. Zaradi zamakanja radiatorja so zgnile talne lege v eni od nadstropnih soban. Vse stene so prekrivali številni nanosi dotrajanih beležev, edina vidna stropna poslikava v salonu je bila močno poškodovana in zamazana. Leseni altan je imel dotrajane nosilne stebre, manjkalo je nekaj rezljanih elementov.

Pobudnik za ohranitev in prenovo Mayerjeve vile je Občina Šoštanj, ki je želela, da se stavba nameni muzejski in galerijski dejavnosti. V vili bo stalna zbirka znanega slovenskega predvojnega kiparja Ivana Napotnika in zbirka likovnih del nekdanje Napotnikove galerije. Klet in pritličje bosta namenjena muzejskima in domoznanskima zbirkam domačih zbiralcev Zvonka Čebule in Vlada Kojca. Dvorana bo služila kot protokolarni prostor, namenjen tudi poročnim obredom.

Za prenovo Mayerjeve vile smo izdelali konservatorski program, v katerem smo opredelili in realizirali temeljna konservatorska izhodišča: da se prezentira celostna arhitektura meščanske vile z vrtom, da se izvedejo restavratsko odkrivanje, obnova in rekonstrukcija najkvalitetnejših stavbnih sestavin in elementov, da se vsi lesni izdelki – stavbno pohoštvo – načeloma ohranijo in popravijo, da se glede na dejansko stanje kar najbolj poustvarijo deli vrta na podlagi starih fotografij in pričevanj sodobnikov.

To načelo je bilo mogoče v celoti realizirati, saj smo stavbi in prednjemu vrtu uspeli povrniti večji del prvotne podobe in historične pričevalnosti. Zato lahko govorim o kvalitetni prenovi arhitekture, ki postaja primeren okvir za novo muzejsko in galerijsko funkcijo vile.

Izčrpno Projektno dokumentacijo za vilo in vrt sta izdelala arhitekt Gregor Gojevič in krajinska arhitektka Saša Piano iz projektantske firm Area Ars iz Velenja. Poudariti moram, da je šlo za zgleden primer medsebojnega sodelovanja, sprotnega usklajevanja naših izhodišč in njihovih projektantskih zamisli.

Med restavraciji je bila na javnem razpisu izbrana firma Triptih iz Ljubljane, ki je odkrila, rekonstruirala in restavrirala stenske in stropne poslikave v obeh avlah, na stopnišču in v glavni dvorani – salonu, v sosednji sobani pa izvedla rekonstrukcijo

Šoštanj, vila Mayer, restavriranje stropne poslikave (foto: U. Kerbavec, 2009)

Šoštanj, vila Mayer, obnovljen altan (foto: U. Kerbavec, 2009)

poslikanega stropa. Velik restavratorski zalogaj je predstavljalo utrjevanje in restavriranje stropne poslikave in dvorani, ki se je zaradi slabe podlage neprestano luščila.

Poškodovana vitrajna barvna stekelca na dvokrilnih vratih v salon je restavrirala Nuša Dolenc Kambič. Restavrator Jani Jereb iz Verda je obnovil kovano stopniščno ograjo in aktiviral njen kandelaber s svetilko, glavno delo pa ga je čakalo pri obnovi lesenega altana. Odstraniti je bilo treba vse neustrezne sekundarne barvne nanose do osnovne barve jesena, dotrajane lesene nosilce in pohodne dele zamenjati z novimi, na novo izrezljati manjkajočo ornamentiko, dele in celoten lesni izdelek premazati z ustreznim lazurnim premazom in voskom. Aleksander Šiles iz Celja je restavriral kamnito balustradno ograjo. Odstranil je sekundarne cementne obloge, s katerimi so v pretekli obnovi hiše prekrili dotrajano kamnito substanco. Pri tem se je izkazalo, da je zaradi delovanja cementa peščenjak tako propadel, da je moral večji del profilacije na posameznih elementih domodelirati, nekaj balustrov pa rekonstruirati.

Gradbena dela je izvajalo podjetje GP Vegrad. V pritlični avli so posedla ta statičnogradbeno sanirali, zamenjali dotrajane pohodne lege, preložili stare tlakovce v obeh avlah in parket v nekaj sobanah. Na prednjem vrtu so rekonstruirali nekdanji parter s peščenimi potkami, rondoji in zasaditvijo.
Branka Primc

212

ESD: 759

Naselje: Špitalič pri Slovenskih Konjicah

Občina: Slovenske Konjice

Ime: Špitalič pri Slovenskih Konjicah – cerkev

Marijinega obiskanja

Področje: UA

Obdobje: romanika

Od programa restavratorskih del za leto 2009 je bila zaradi nezadostnih sredstev realizirana samo prezentacija romanskega prezbiterija. Vzporedno z delom restavratorja Darka Tratarja so potekale nadaljnje raziskave stavbnega gradiva in meritve. Te je opravil Ivo Gričar. Po mnenju restavratorja so zidarji za malto uporabljali apno in mlet peščenjak, ki je ostal od klesanja kamnitih blokov stavbe in arhitekturne plastike. Gričar je tudi potrdil ugotovitev konservatorja, da so bile vse poslikave, vključno z apnenim beležem, recentne. Dokaz za to so pobarvane starejše poškodbe v kamniti zidavi, ki jih v gotiki

ob beljenju niso popravljali. Kamen je bil čist, kasnejši beleži pa umazani. Prvotno narejene fuge v prezbiteriju in na zunanjščini so bile rumenkaste, v barvi peščenjaka. Glajene fuge niso poravnane. Ponekod pokrivajo tudi manjše in večje poškodbe na robovih klesanih blokov. V ladji je drugi sloj romanskega ometa z belimi fugami. Iz te druge faze kozmetičnih popravil so tudi ohranjene bele fuge na zunanjščini. Ko so bili odstranjeni vsi recentni beleži, smo opazili enoten koncept krašenja s hoteno dvojnostjo v izvedbi med grobimi površinami kamnitih blokov in gladkimi površinami kamnite stavbne plastike. Poleg tega so vsi kamniti bloki v stenah klesani navpično. Izjema so le nekateri manjši kamni, uporabljeni za izravnavo vrst. Bloki ločnega dela vzhodnega okna so klesani radialno, spodnji deli ostenij pa tako kot trakaste obočne oproge horizontalno pravokotno na robove. Restavrator mi je na podlagi svojih dolgoletnih izkušenj povedal, da so za klesanje blokov uporabljali sekire s polkrožno ali segmentno oblikovanim rezilom. Z ravnimi rezili bi ob klesanju poškodovali robove blokov. Stavbno plastiko so gladili z dleri. Stavbna plastika je skupaj s kamnitimi bloki izklesana iz enega kosa. Posamezni kosi so se po višini prilagajali vrsti, v kateri so stali. Vse stene prezbiterija so grajene v redih in enako visokih pasovih. Ponekod je višina vrste sestavljena tudi iz dveh manjših blokov. Vsa zidava je zelo natančno izdelana, enovita in nima cezur v gradnji. Pri meritvah cerkve je bilo ugotovljeno, da je vzhodno romansko okno izdelano zelo natančno. Širina svetlobe romanskega okna je v spodnjem in zgornjem delu do milimetra enaka. Izrisani načrt je pokazal, da je bila vitrajna zasteklitev vpeta v tri široke horizontalne prečke in nekaj tanjših horizontalnih prečk za njimi. Vertikalnih nosilcev in prečk ni bilo. Po čiščenju recentnih beležev in ometov so sedilije sedaj najlepši in najkvalitetnejši kamnoseški okras v vsej cerkvi. Po mnenju restavratorja je imel kamnosek bogate izkušnje in je nekaj podobnega moral delati že prej. Restavrator domneva, da si je pri delu pomagal z (glinenim) modelom in šablonami različnih presekov. Zunanji lok arhivoltnega ostenja je, tako kot oba portala, vodoravno zaključen. Brstiči na levih in desnih kapitelih sedilij so volumensko večji kot sredinski. Brstiči na kapitelih in stebri na desni strani so poškodovani. Ko smo odstranili desko med levim stranskim oltarjem in slavolokom, smo za oltarnim nastavkom dokumentirali močno poškodovane stebre s kapiteli in prstani, ki so podobni tistim v prezbiteriju. Na oltarni menzi so verjetno ohranjeni manjši in večji kosi odklesanih stebrov. Poškodbe so nastale, ko so leta 1891

Špitalič pri Slovenskih Konjicah, pogled na del prenovljenega prezbiterija (foto: B. Badovinac, 2009)

odstranili baročno oltarno sliko sv. Heironima in namestili globoko nišo za votlino s kipom Luške Matere božje. Oltarnega nastavka, postavljenega leta 1757, ob teh delih niso odstranili. Potem ko je župnik Marijan Vetrnik zaprosil za kulturnovarstvene pogoje za pozidavo okenske odprtine v južni steni prezbiterija, je konservator sklical sejo komisije, zato ker poseg ni bil predviden v komisijsko sprejeti drugi varianti konservatorskih izhodišč za prezentacijo romanske cerkve. Člani komisije so sprejeli sklep, da se naknadno predrto okno zazida z opečnimi votlaki in po rekonstrukcijskem načrtu znotraj in kasneje na fasadi vstavijo kamniti bloki debeline ok. 10 cm. Ker za nabavo kamnitih plošč za ta dela niso bila zagotovljena dodatna sredstva, je okenska odprtina zazidana le z opečnimi votlaki. Člani komisije so sprejeli sklep, da mora biti vsa funkcionalna cerkvena oprema izvedena minimalistično, narejena v sodobni obliki s sodobnimi materiali, oblikovana po sodobnih evropskih standardih in poenotena v vsem cerkvenem prostoru. To nalogo je prevzel Peter Požauko, ki bo članom komisije v odobritev poslal idejni projekt. Konservatorsko-restavratorska dela je financiralo Ministrstvo za kulturo RS.

Bogdan Badovinac

213

EŠD: 692

Naselje: Špitalič pri Slovenskih Konjicah

Občina: Slovenske Konjice

Ime: Zgornje Slemene – zgornji samostan Žičke kartuzije

Področje: UA

Obdobje: romanika, gotika, barok

Leta 2009 so potekala zaključna gradbena obrtna in konservatorsko-restavratorska dela na spodnjem stanovanjsko-gospodarskem objektu, na zahodnem traktu tako imenovane Gotske hiše, južnem polkrožnem obrambnem stolpu in obrambnem stolpu z zunanjo kapelo. V nadstropju Gotske hiše je restavrator Viktor Gojkovič konserviral ostanke gotskega ometa in ponekod v vmesni steni med prostoroma z masami za popravilo kamna domodeliral kamnit šilastoločni portal. Sondiral je tudi prvotni barvni ton renesančnega stropnika. Rekonstruirani renesančni leseni strop je bil nato v celoti prebarvan z lazurnimi barvami. Nove smrekove podnice različnih dimenzij, položene v smeri sever–jug, so barvane v svetlejšem odtenku. Steklar Peter Jankovič je

v okna s termopan zasteklitvijo zunaj montiral vitrajno zasteklitev z lečastimi stekelci premera 10–12 cm. Število horizontalnih železnih šipk, ki držijo vitraj, je določeno glede na velikost posameznega okna. Po beljenju notranjih sten so električarji montirali stenske svetilke, podobne tistim v sosednjem razstavnem prostoru. Fasadne površine in kamniti okvirji gotskih oken so beljeni z Jubosilom FX. Pri tem je slikopleskar na južni fasadi pomotoma prebarval edini ostanek barvne obrobe okna, ki je bil predviden za restavriranje. Na lesenem stropu v kleti prostora, pod pragom vhoda v južni polkrožni stolp, se je pojavila lesna goba. Del trama, ki ga je napadla goba, je bil toliko razrt, da ga je bilo treba zamenjati.

Potem ko je bil v južnem polkrožnem obrambnem stolpu odstranjen mlajši opečnati obok, smo v etažah naredili sonde, s katerimi smo ugotovili število in položaj tramnic. Na podlagi meritev je bil izdelan rekonstrukcijski načrt za izdelavo lesenih stropov v dveh etažah. Sondiranja na zunanjščini stolpa so pokazala dva sloja ometov: poznogotskega, verjetno iz prve polovice 16. stoletja, in baročnega. Oba ometa sta bila finalno beljena. Gotski omet je enoslojen, grob, nametan in pobran z zidarско žlico. Baročni omet je bil grobo zariban in je imel v malti drobljeno opeko. Omet je bil enake sestave kot vrhnji fasadni ometi na stolpu z zunanjo kapelo. Baročni ometi so bili slabo sprijeti s spodnjimi gotskimi. Ko so zidarji previdno odstranili vrhnji baročni omet, smo pri pregledu gotskih ometov skupaj z zidarji ugotovili, da so poznogotski ometi v slabem gradbenem stanju, brez veziva, sprhnjeni, vlažni. Zato smo dovolili odstranitev ometov. Stolp je grajen iz velikih in majhnih rečnih kamnov z vmesnimi opečnimi polnili. Po načrtu rekonstrukcije sta bili pozidani dve uničeni strelnici in novejša okenska odprtina. Novi ometi so grobi in pobrani z zidarско žlico. Zunanjščina stolpa je beljena z Jubosilom FX.

Obnovitveno prezentacijska dela so se na obrambnem stolpu z zunanjo kapelo nadaljevala v skladu s konservatorskimi izhodišči, v katerih je bilo določeno, da se zaradi umetnostnozgodovinske pričevalnosti v stavbnem razvoju stolpa z zunanjo kapelo prezentirata poznogotska in baročna gradbena faza. Z dodatnimi sondami smo ugotovili, da so tudi tu baročni ometi narejeni podobno kot ometi na južnem polkrožnem stolpu. Nad poznogotskimi gotskimi ometi je bila nametana plast baročnih ometov z drobljenim peskom in koščki drobljene opeke. Ob vhodnem portalu v kapelo, ki je bil vstavljen ob prvi barokizaciji stavb v samostanu ok. leta 1640, smo pod mlajšimi

baročnimi odkrili starejše omete, ki so po strukturi podobni poznogotskim. S temi ometi so obnovili tudi ob vzdavi portala poškodovano obrobo zornjega gotskega okna. Na vsaki strani nadsvetlobnice portala sta ob vogalih tramnici, ki sta nosili nadstrešek, katerega naklon je bil viden v ometu. Verjetno je bil stolp preetažiran šele v drugi fazi barokizacije ok. leta 1680, ko so vstavili baročna okna in naredili drugi sloj ometov. Ob tem so ohranili dopoldansko uro na vzhodni fasadi, prebelili pa freske na vzhodni in popoldansko uro na južni fasadi. Na jugovzhodnem vogalu smo pod popoldansko sončno uro odkrili letnico gradnje stolpa 1497 z mojstrskim znakom, vklesano v vogalni kamen s profiliranim okvirjem. Enako, a manj skrbno izklesano letnico so zidarji ob skrbnem odstranjevanju baročnih ometov našli na jugozahodnem vogalu. Poznogotski ometi so narejeni tako, da so med vogalnimi klesanci stričene glajene fuge, ki prehajajo v fino štosan bolj grob omet, ki je nato v celoti pastozno beljen. Po pazljivem odstranjevanju baročnih ometov so bile v vidne razpoke zunanjih zidov in v obok kapele vtaknjene injektirne cevke in vanje vtisnjena injektirna masa. Po montaži manjkajočih delov poznogotskih oken, ki jih je po rekonstrukcijskem načrtu izdelalo kamnoseško podjetje Stonex iz Šentjurja, je vse ostale poškodovane kamnite okvirje gotskih oken in strelnic z masami za obnovo kamna obnovil restavrator Viktor Gojkovič. Poškodbe so nastale pri odstranjevanju kovanih okenskih mrež ob prenovi v baroku. Manjkajoče kovinske okenske mreže je skoval kovač Milan Kokotec iz Žiž. Manjkajoči poznogotski ometi in maltaste obrobe gotskih oken so narejeni v enaki strukturi kot originalni. Na obeh sončnih urah sta ohranjeni leseni zagozdi, v katerih sta bila zabita senčnika. Novi dve palici za senčnika je skoval Milan Kokotec, Bojan Frantar pa jih je vstavil in umeril. Ker Bojan Frantar pri postopkih restavriranja obeh sončnih ur ni upošteval navodil restavratorja in konservatorja, sta lastnik in investitor z njim prekinila pogodbo o delu. Domenjeno je bilo, da naslednje leto restavriranje nadaljuje restavrator Aleš Sotler. Vhod v kapelo je zaprt z novimi lesenimi vratnicami, v nadsvetlobnem delu je kovana mreža in zasteklitev v fiksnem lesenem okvirju. Zastekljeni sta tudi obe baročni okni kapele z novimi kovanimi mrežami. Pred beljenjem površin z Jubosilom FX in beljenjem z apnom do nerazpoznavno obledelih ostankov fresk so bile z zaščitnimi lazurnimi premazi barvane lesene pomolne stene. Na tako imenovanem Malem stolpu, ki je baročni sanitarni prizidek k vzhodnemu obzidju, so narejeni novi lovilni in odtočni žlebovi

Zgornje Siemene, severna fasada Gotske hiše po prenovi (foto: B. Badovinac, 2009)

Prenovljene zunanjsčine južnega stolpa, stolpa z zunanjo kapelo, malega stolpa (foto: B. Badovinac, 2009)

ter v spodnji etaži stolpa z Jubosilom FX popravljeni poškodovani starejši apneni beleži. Vsa dela, ki sta jih financirala Občina Slovenske Konjice in Ministrstvo za kulturo, so kvalitetno izvedli zlasti zidarji gradbenega podjetja KUPOLA in vsi njihovi izvajalci gradbenoobrotnih del ter omenjena restavratorja. Na Občino Slovenske Konjice je bil posredovan zapisnik o škodi, ki jo povzročajo korenine dreves in grmov na strehah opornikov južne stene cerkve sv. Janeza Krstnika. Za sanacijo streh opornikov, katerih kamnite plošče so premaknjene iz prvotnih leg, je treba postaviti gradbene odre, odstraniti kamnite plošče, odstraniti korenine in podlago očistiti do zdravega ometa ter postaviti plošče na ista mesta in fuge zaščititi z ustreznim ometom. Če se grmi in drevesa le porčejejo, bodo korenine pridobile moč.

Bogdan Badovinac

214

EŠD: 11890

Naselje: Št. Jurij

Občina: Grosuplje

Ime: Št. Jurij – arheološko območje

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Na območju predvidene gradnje stanovanjske hiše, parc. št. 1715/9 in 1715/10, k. o. Vino, so bile konec leta 2009 pod vodstvom Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Centra za preventivno arheologijo, izvedene predhodne arheološke raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča. Raziskana parcela leži znotraj naselja Št. Jurij na južnem robu Grosupeljskega polja, znotraj območja registrirane enote kulturne dediščine, ki je v Register nepremične kulturne dediščine vpisana kot Št. Jurij – arheološko območje (EŠD 11890). Na tem območju je bilo že v preteklosti odkritih več posamičnih arheoloških najdb iz rimskega obdobja. Prav tako je bilo več posamičnih arheoloških najdb iz rimskega obdobja odkritih tudi v sosednjem naselju Mala vas pri Grosupljem. Raziskave za določitev vsebine in sestave najdišča so potekale v obliki intenzivnega terenskega pregleda zaprtih površin in izkopa ročnih testnih sond. V izkopanih ročnih testnih sondah se je na zahodnem delu parcele že precej kmalu pokazala skalnata geološka osnova (ponekod že na globini 19 cm), na vzhodnem delu parcele, kjer se je geološka osnova pojavila na globini od 30 cm do 60 cm, pa je bilo dokumentiranih pet plasti, od teh vsaj dve kulturni. Odkrite so bile arheološke najdbe iz mlajših obdobj in iz rimskega obdobja

Št. Jurij, arheološko najdišče, odlomek rimskodobne keramike (foto: A. Žorž Matjašič)

ter nekaj novodobnih najdb, ki so v stratigrafske plasti zelo verjetno prišle s smetenjem. Odlomki rimskodobne keramike potrjujejo izrabo omenjenega prostora v rimskodobnem času. Zaradi zgoraj omenjenega odkritja več odlomkov rimskodobne keramike smo pred gradnjo stanovanjske stavbe na vzhodnem delu parcele predlagali izvedbo zaščitnih arheoloških izkopavanj, na zahodnem delu pa izvedbo arheološkega dokumentiranja ob gradnji.

Tadeja Mulh

215

EŠD: 18288

Naselje: Tišina

Občina: Tišina

Ime: Tišina – park ob Bathyanijevem dvorcu

Področje: UR.KR

Leta 1997 je takratni ZVNKD Maribor izdal soglasje k lokacijski dokumentaciji za rekonstrukcijo ceste Petajnci–Tišina, s pogojem, da se v območje parka ne posega.

V novembru 2008 smo ob terenskem ogledu ugotovili, da je v območju parka gradbišče, za katero pristojna služba varstva nepremične kulturne dediščine ni vedela. Prav tako nismo poznali njegovega namena. Poseg smo prijavili inšpekciji za kulturno dediščino, ki je nemudoma ukrepala in dosegla umaknitev gradbenih kontejnerjev in materiala iz parka. Sočasno smo izvedeli, da so dela povezana z rekonstrukcijo ceste. Objekt je zavarovan z Odlokom o razglasitvi nepremičnih kulturnih spomenikov na območju Občine Tišina (Uradni list RS, št. 99/2007) kot kulturni spomenik lokalnega pomena.

V začetku leta 2009 nas je investitor Družba za državne ceste RS (v nadaljevanju DRSC) povabil na sestanek v zvezi z ograjo parka, ki je v precej slabem stanju stala na samem robu parka, in dreves, ki so rastle takoj za njo. Po projektu, ki nam na sestanku ni bil predstavljen, naj bi kolesarska steza in pločnik tekla za linijo dreves v parku. Temu je ostro nasprotoval J. Poredoš, župan Občine Tišina, ki je lastnica zemljišča. Inšpektorica za ceste Sonja Karakatič Počič je na podlagi terenskega ogleda, ki ga je zahtevala Občina Tišina, napravila zapisnik,

v katerem zahteva odstranitev vseh delov drevesa, ki segajo nad prometno površino. Sklicuje se na 9. točko 61. člena Zakona o javnih cestah, ki pravi, da je prepovedano »9. ob cesti postavljati ograje, zasaditi živo mejo, drevje, trto ali druge visoke nasade ali poljščine, nameščati ali odlagati les, opeko, zemljo, drug material ali predmete, če bi to škodovalo cesti, njeni preglednosti ali urejenosti ali zmanjševalo varnost prometa«. Na podlagi tega zapisnika je Aleksander Šiftar izdelal strokovno mnenje, da bi bila drevesa, ker je treba odrezati vse veje, ki bi segale nad cesto ali nad načrtovan pločnik, tako poškodovana, da jih je smiselno podreti, saj bi jim ostalo manj kot 40 odstotkov krošnje. Na podlagi tega mnenja je inšpektorica za ceste izdala odločbo občini, da mora občina drevesa v enem mesecu podreti.

Vlogo občine za izdajo soglasja za podiranje dreves smo zavrnil, ker smo menili, da:

1. ni nujno, da je pločnik obojestranski oziroma da je dovolj, da je na drugi strani ceste,
2. da pot na notranji strani linije dreves, če bi bila izvedena v pesku, dreves ne bi tako poškodovala, da bi jih bilo treba podreti,
3. da drevesa ne delajo škode cesti, saj na tem mestu rastejo že več kot 100 let in so se prilagodila stanju v prostoru,
4. da so drevesa pomemben element kulturnega spomenika in da jih je zato treba ohraniti,
5. da so drevesa v dobrem stanju, stabilna in ne ogrožajo okolice.

Na našo odločbo se je občina Tišina pritožila, medtem pa tudi podrli drevesa. O nedovoljenem posegu smo obvestili inšpekcijo Ministrst-

va za kulturo, ki pa ni ukrepala zaradi odločbe inšpekcije za ceste.

DRCS je na projekt izvedenih del želela dobiti soglasje ZVKDS. Izdajo soglasja smo zavrnil, da je postopek tekel povsem nepravilno, saj naj bi izdali soglasje na izvedeni poseg. S posegom pa je bil uničen pomemben element kulturnega spomenika – najvidnejši rob, ki sta ga oblikovala ograja in robna zasaditev, ki sta bili odstranjeni in uničeni.

Če bodo 9. točko Zakona o cestah vsi prometni inšpektorji v Sloveniji razumeli enako kot Sonja Karakatič Počič, nas lahko resno skrbi za usodo vseh slovenskih drevoredov, čeprav ta točka govori o zasajanju, se pravi urejanju novih, in ne o že rastočih drevoredih oziroma obcestnih zasaditvah.

Miran Krivec

Tišina, stoleten hrast na robu parka, kot del gradbišča (foto: M. Krivec)

Tišina, očiščen rob spomenika z izvedenim pločnikom ter odstranjeno ograjo in drevesi (foto: M. Krivec)

216

EŠD: 8053

Naselje: *Tomaška vas*Občina: *Slovenj Gradec*Ime: *Tomaška vas – Herčeva žaga in mlin*Naslov: *Tomaška vas*Področje: *E*Obdobje: *prva četrtina 20. stoletja*

V Tomaški vasi pri Slovenj Gradcu ob reki Mislinji stoji Herčeva žaga z mlinom in pripadajočim sistemom vodnih napeljav. Od nekoč zelo pogostih tovrstnih kmečkih ambientov je na območju Občine Slovenj Gradec v Tomaški vasi ohranjen zadnji. Objekte so postavili v začetku 20. stoletja. Leta 1994 jih je občina z odlokom razglasila za kulturnozgodovinski spomenik. Žaga venecianka, mlin na kamne s stopami, lesene rače, mlinščica in jez z zapornico so funkcionirali še v začetku osemdesetih let 20. stoletja. Po dokončni zaustavitvi naprav je začela celota postopoma propadati. Pred letom 1998

je kompleks od lastnikov v najem prevzela Mestna občina Slovenj Gradec ter ga predala v upravljanje Koroškemu pokrajinskemu muzeju.

V zadnjih desetih letih so objekti doživeli dve temeljiti obnovi. Prva je potekala v obdobju od leta 1998 do leta 1999 s sredstvi Ministrstva za kulturo in Mestne občine Slovenj Gradec. Izdelan je bil konservatorski program in opravljena so bila temeljna dela za ohranitev spomenika: kompleksna obnova mlina do vzpostavitve ponovnega funkcioniranja, obnova stavbe žage, delno tudi mehanizma venecianke ter rekonstrukcija vodnih koles in rač. Zaradi posebnih pogojev upravljalcev voda, ki so zahtevali izvedbo jezcu na Mislinji po novih normativih, ni prišlo do obnove starega lesenega jezca ter tako tudi ne do ponovnega pogona celotnega sistema vodnih napeljav. Ob neurejenem dotoku vode so v nekaj letih propadle lesene rače in obe vodni kolesi, stavbe pa so med bujno vegetacijo kazale zapuščeno podobo.

V letu 2009 je Mestna občina Slovenj Gradec

Tomaška vas, Herčeva žaga in mlin leta 1989 (foto: L. Medved)

Tomaška vas, Herčeva žaga in mlin po obnovi leta 2009 (foto: L. Medved)

Koroškemu pokrajinskemu muzeju zagotovila del sredstev za obnovo tega spomeniškega kompleksa. V juliju in avgustu je bila na iniciativo članov Vaške skupnosti Turiška vas in večinoma z njihovim prostovoljnim delom izpeljana celovita obnova. Tokrat so na podlagi fotodokumentacije in materialnih preostankov izvirnega objekta odgovorni omogočili izdelavo novega lesenega jeza in zapornice na reki Mislinji. Očistila se je mlinščica. Lesene rače so v desetih letih popolnoma strohnele, zato jih je bilo treba izdelati na novo, kot tudi obe vodni kolesi. Obnovljena sta bila tudi mehanizma mlina in žage ter usposobljena za prikaz klasičnega vodnega pogona in delovnega procesa.

V ločenem prostoru v žagi je muzejsko prezentirano skromno domovanje žagarja in njegove družine, na panoju pred vhodom v prebivališče pa je kronološki zapis o delu in življenju žagarjev v Herčevi žagi in mlinu v prvi polovici 20. stoletja.
Lilijana Medved

217

ESD: 3459

Naselje: Trbovlje

Občina: Trbovlje

Ime: Retje pri Trbovljah – cerkev sv. Križa

Področje: UA

Obdobje: barok

Po pregledu zavodove dokumentacije in pregledu velikega oltarja, posvečenega sv. Križu, in stranskega, posvečenega sv. Neži, smo ugotovili, da sta bila oltarna nastavka vsaj dvakrat renovirana in da so bili leta 1984 kipi iz obeh oltarjev med seboj pomešani. Župniji Trbovlje – sveta Marija smo izdali kulturnovarstvene pogoje za konservatorsko-restavratorsko prenavo obeh oltarjev z naslednjo vsebino: povrnitev oltarnih nastavkov v prvotno stanje, tako v barvni podobi kot v prvotni postavitvi kipov. Pred restavriranjem so bile na obeh oltarjih in kipih narejene sonde. Te

Retje pri Trbovljah, cerkev sv. Križa, oltar sv. Križa po prenovi (foto: M. Legan, 2010)

je naredil restavrator Aleš Sotler. Arhitekturni del velikega oltarja je bil leta 1888, kot pove napis za oltarjem, na novo marmoriran, leta 1984 pa dodatno prebarvan s sivo oljno barvo. Stebra sta bila prvotno srebrena na bolus in nato še dvakrat prebarvana modrozeleno in sivobelo. V niši je naslikana podoba mesta Jeruzalem. Prvotna polihromacija marmorina je dobro in skoraj v celoti ohranjena, zato so bile potrebne le minimalne retuše. Na oltarnem nastavku sta na ogredju in na ravnih delih dve vrsti polihromacij. Na ogredju so v toplih rdečkastih tonih narisani kamenčki na rumeni podlagi, na ostalih površinah pa žile v kamenini, ki so v enakih barvnih tonih v atiki in osrednjem delu. V kartuši na atičnem nastavku je marmorin drugačen po barvi in sami izvedbi. Pilastri so sivo žilnati. Podstavek oltarnega nastavka ob menzi z drugačno obliko profilov in marmorinom je bil narejen leta 1888. Razen mlajšega korpusa križanega Kristusa so bili vsi kipi dvakrat prebarvani. Prvotni inkarnat je veliki meri ohranjen, lazurirane barve na draperijah pa so ohranjene slabše. Zato so bila oblačila na novo lazurno barvana po ohranjenih prvotnih barvnih tonih. Miha Legan je odstranil vso recentno polihromacijo, mizarško popravil slabo pritrjene dele, na novo naredil manjkajoče dele ter vse poškodovane dele kital. Okrasni deli so na novo posrebrni in pozlačeni. Kipe je utrdil, dodal manjkajoče dele ter jim pozlatil in posrebril draperije. Na novo je bil narejen manjši korpus križanega Kristusa. Aleš Sotler je nato prevzel obnovo marmoracije oltarnega nastavka in kipov, na katerih je restavriral manjkajoči inkarnat in lazuriral posrebrneno podlago. Na deski oltarne niše je v spodnjem delu restavriral mesto, naslikano v pokrajini. Naknadno izžagane odprtine v zgornjem delu slike so naslikanim nevihtnim nebom župnik ni želel zapreti. Po mnenju Ferdinanda Šerbelja je šest večjih kipov v osrednjem delu, delo Mihaela Potočnika, nastalo med letoma 1720 in 1730. Pri montaži oltarnega nastavka leta 2008 konservator ni bil prisoten. Postavitev kipov ni pravilna. Pravilna postavitev je ta, da na atiki od leve proti desni stojijo sv. Ana, sv. Helena in sv. Notburga. V osrednjem delu stojijo sv. Peter, sv. Simon, Marija z mečem v srcu, križani Kristus, sv. Janez Evangelist, sv. Juda Tadej, sv. Jakob starejši, sv. Rok. Sonde na stranskem oltarju, posvečenem sv. Neži, so pokazale, da je bil tako kot veliki oltarni nastavek na novo marmoriran, leta 1984 pa dodatno prebarvan s sivo oljno barvo. Vsi kipi in oltarna arhitektura so bili močno črvojeđi. Vsi kipi so imeli počrnel inkarnat. Sonde na kipih so pokazale, da je bil grund pred pozlato ali polihromiranjem zaščiten z minijem. Po zaplinjenju, im-

pregnaciji, dodelavi manjkajočih delov in odstranjevanju krede pod pozlato in srebrom sta bili na kipih izvedeni nova pozlata in srebrenje. Nato je restavrator naredil retuše na inkarnatu in barvno lazuriral draperije. Po vzoru ohranjenih stebrov v atiki sta na novo narejena proporcionalno večja stebra v osrednjem delu. Arhitektura oltarja iz prve polovice 17. stoletja je bila obnovljena v prvotni barvni podobi, v kombinaciji z zlatom. Na okrasju sta uporabljeni zelena in rdeča lazura. Niši sta barvani modro, osnovni ton arhitekture je čokoladno rjav. Oltar je bil montiran leta 2009. Kipi so tu pravilno postavljeni. Na atiki od leve proti desni stojijo: sv. Ambrož, sv. Barbara, sv. Gregor Veliki. V osrednjem delu stojijo sv. Apolonija, sv. Neža in sv. Janez Krstnik. Konservatorsko-restavratorsko prenovno oltarjev je v celoti financirala Župnija Trbovlje – Sveta Marija.

Bogdan Badovinac

Retje pri Trbovljah, cerkev sv. Križa, oltar sv. Neže po prenovi (foto: M. Legan, 2010)

218

EŠD: 775

Naselje: Trbovlje

Občina: Trbovlje

Ime: Trbovlje – občinska kolonija

Naslov: Savinjska cesta 16–30, Trbovlje

Področje: E

Obdobje: prva polovica 20. stoletja

Občinska kolonija s petnajstimi hišami je postavljena v severnem delu Trbovelj. Prvotno je bila poimenovana tudi Sitarjeva kolonija, po pobudniku za njeno gradnjo, namenjena pa je bila upokojenim rudarjem.

Štiri stanovanjske hiše so postavljene v dveh nizih. Prva vrsta je bila zgrajena v letih 1928 in 1929 (osem hiš), drugo s sedmimi hišami pa so zgradili v letih 1937–1939. Stavbe so zgrajene na kamnitih temeljih, osnovno gradivo pa je opeka normalnega formata.

Hiše so pritlične, skoraj kvadratne zasnove z izkoriščenim podstrešjem, tako da sta dve

stanovanji v pritličju, dve pa v mansardi. Vsako stanovanje je imelo po prvotnem načrtu tri prostore: kuhinjo, shrambo in sobo, po dve stanovanji pa sta si delili skupno stranišče na koncu prehodnega hodnika oziroma ganka. Dvokapna nesimetrična streha z delnima čopoma je krita z opečnim zareznikom. Napušči so opaženi z deskami. Pod strešnim podaljškom so na eni strani prizidane štiri pripadajoče drvarnice z lesenimi vrati – rešetkami.

Pohodne površine v koloniji so bile pred prenovo peščene. Iz ohranjene dokumentacije iz leta 1981 pa je razvidno, da sta bila na osrednjem dvorišču dva lesena vodnjaka s črpalko, vzdolž dvorišča pa so bile v nizu posajene češnje. Nasproti glavnega dovoza v kolonijo je bila skupna krušna peč, vsaki stavbni enoti pa je pripadala tudi vrtna parcela v enaki velikosti.

Na pobudo Občine Trbovlje je bil leta 2008 izdelan konservatorski načrt za prenovo, nato PZI projektna dokumentacija, na podlagi katere je občina pridobila evropska sredstva.

Trbovlje, občinska kolonija pred prenovo (foto: T. Hohnec)

Trbovlje, občinska kolonija med prenovo (foto: T. Hohnec)

Od razglasitve kulturnega spomenika v letu 1996 so v koloniji vse do leta 2008 potekali številni obnovitveni posegi, za katere pristojna spomeniška služba ni izdala nobenega kulturnovarstvenega soglasja. Posegi so podobo posameznih stavbnih enot močno okrnili, tako da je Občinska kolonija z originalno zasnovo učinkovala le še v prostorsko enovitem smislu. Najbolj se je ohranila stavba št. 30, v kateri je mogoče urediti »delavska stanovanja« za uporabo v turistične namene oziroma nastanitvene kapacitete (koncept je nastal v sodelovanju z Zasavskim muzejem Trbovlje).

Neustrezni posegi so bili zlasti naslednji: zamenjave oken in vrat različnih oblik in velikosti; uporaba različnih senčil; zasteklitve in zazidava gankov oziroma lož na različne načine; zaprtje pritličnih odprtih hodnikov; neustrezen fasadni oplesk rumene barve; različne lokacije električnih omaric; različna obdelava drvarnic; različni nadstreški in vrtni elementi; neustrezna oprema in izraba dvorišča.

Osnovno vodilo prenove je izhajalo iz težnje po ohranjanju bistvenih lastnosti kulturnega spomenika z vključevanjem sodobnih elementov za funkcionalno izrabo stanovanj in izboljšanje bivalnih razmer.

Najprej sta bila urejena nova komunalna ureditev

in drenažiranje dvorišča. Na vzhodnem delu so bili vrtovi žal odstranjeni in delno preurejeni v parkirišče. Z ureditvijo parkirišč smo želeli avtomobilsko navlako umakniti iz osrednjega dvorišča, ki je namenjeno druženju, v severnem vogalu pa bo urejeno otroško igrišče. vzdolž osrednje osi dvorišča bosta ponovno nameščena lesena vodnjaka (zaenkrat brez funkcije) in posajene bodo češnje. Veliko težav se je pojavilo pri izbiri materiala za notranje dvorišče, kjer smo želeli ohraniti videz peskane površine. Od prvotne namere, da bomo uporabili teraelast, je investitor odstopil zaradi finančnih presežkov na drugih nepredvidenih delih. Tako bo dvorišče tlakovano s pranimi betonskimi ploščami večjih dimenzij, opremljeno pa na podlagi načrta zunanje ureditve. V sodelovanju z občino Trbovlje so bili organizirani tudi sestanki z najemniki, saj je večina del potekala v zimskem času, najhujša je bila menjava stavbnega pohištva, še hujši poseg pa so predstavljala rušitvena dela, ki so hkrati pomenila ponovno zmanjšanje stanovanjske površine. Okna so temnorjave barve z dvojno zasteklitvijo, ohranjena je oblika dvokrilnih oken s tremi polji v vsakem krilu. Vrata so poenotena, kasetirana, neustrezne barve so kljuge, zato jih mora izvajalec zamenjati. Ker so po prvotnih načrtih stranišča na koncu

gankov in je vhod tako rekoč z zunanje strani, je predvidena enotna in transparentna zasteklitev odprtih gankov in pritličnega hodnika, nekaterim najemnikom pa je investitor na njihovo željo naknadno obnovil kopalnice in uredil dostop do stranišča iz notranjosti. Zunanja vrata na koncu ganka so tako le »maska«, ki vzpostavlja simetrijo stavbnega pohištva na dvoriščni fasadi in omogoča berljivost štirih stanovanjskih enot. Nekatera stanovanja so bila z leti že združena iz dveh v eno; kljub temu smo poskušali s stavbnim pohištvom nakazati prvotno zasnovano, kar je večinoma uspelo, razen v enem primeru. Ker je najemnik po lastni presoji tlorisno spremenil notranje prostore, je bilo mogoče vhod v stanovanje namestiti le v osrednjo os.

Zamenjani so bili vsi napuščji, ki so leseni in niso barvani. Delno so obnovljene pohodne površine nekaterih gankov in zamenjane ograje. Ohranjeni elementi so se očistili in demontirali, na enem mestu bodo združeni zaradi enotne podobe lesa. V celoti so bile odstranjene drvarnice in ponovno zgrajene v obliki pokončnih lesenih rešetk.

Na podlagi analiz fasade, ki sta jih izdelala tako ZVKDS, Restavratorski center in IRMA Ljubljana, je bila ugotovljena sestava materiala brez uporabe cementa ter izdelana receptura za novo fasado. Izdelani so bili številni vzorci z različnim peskom in zidarsko »roko«. Fasade so obnovljene z rekonstrukcijo obstoječe členitve.

Celovita obnova Občinske kolonije je izjemen poseg in dosežek tako v razumevanju posamezne stavbne enote v skladu s sodobnim načinom življenja kot tudi pri dojemanju njene prostorske zasnove z vidika posodabljanja in prilagajanja današnjim potrebam s tenkočutnim ohranjanjem prepoznavnih značilnosti pretekle delavske kulture. Je doslej edini primer prenove in ohranitve celotne delavske kolonije na Slovenskem, kar je še zlasti pomembno za rudarsko naselje Trbovlje, kjer je zavarovanih in ohranjenih še veliko pričevanj delavske kulture in tehnične dediščine. Izvajalec obnove: Givo, d. o. o., Ljubljana, CPL Ljubljana

Tanja Hohmec

219

EŠD: 1719

Naselje: Trebanjski Vrh

Občina: Trebnje

Ime: Trebanjski Vrh – cerkev sv. Jerneja

Naslov: križev pot avtorja A. Postla

Področje: R

Obdobje: 18. stoletje

V tem primeru gre za ciklus 13. postaj Postlovega križevega pota (I. – Pilat obsodi Jezusa na smrt, II. – Jezus vzame križ na svoje rame, III. – Jezus prvič pade pod križem, IV. – Jezus sreča svojo mater, V. – Simon iz Cirene pomaga Jezusu nositi križ, VI. – Veronika poda Jezusu potni prt, VII. – Jezus drugič pade pod križem, VIII. – Jezus nagovori jeruzalemske ženske, IX. – Jezus tretjič pade pod križem, X. – Jezusa slečejo in mu dajo piti vina z žolčem, XI. – Jezusa pribijejo na križ, XIII. – Jezusa snamejo s križa, XIV. – Jezusa položijo v grob; XII. postaja – Jezus umre na križu – manjka, ker je bila v preteklosti uničena. Na splošno je bila resnost poškodb na slikah odvisna od količine vlage v zidovih cerkve. Ker smo vedeli, da se bodo slike, kot običajno po končanem restavratorskem posegu, vrnile v cerkev, kjer bodo služile svojemu namenu, smo se odločili, da bomo manjkajočo postajo nadomestili s kopijo.

Slike so bile napete na stare, dotrajane podokvirje. Nosilec, laneno platno, je bil ponekod zmerno mehansko poškodovan (I., II., III., IV., V., VI., VIII. in IX. postaja), drugod so bile večje raztrganine in predrtja, posamezni deli so celo strohnili (VII., X., XI., XIII. In XIV. postaja). Na splošno so bili nosilci tudi umazani in polni iztrebkov insektov. Slike so bile preohlapno in neustrezno napete, kar je povzročilo trebuhe na spodnjem robu. Na hrbitišče X. postaje je bila prilepljena lepenka, s katero so poskušali ojačati raztrgan nosilec. Bolusna podloga je bila neelastična, nepovezana z barvno plastjo in nosilcem ter preperela, razpokana in se je luščila od nosilca. Barvna plast je bila nepovezana s podosnovno, neelastična, krhka ter mestoma preperela, prepredena s širokimi krakelirami, luščila se je po plasteh in je bila močno umazana in izprana. Zaradi raztrganin nosilca so manjkali nekateri deli originalne poslikave. Zaščitni lak se je luščil in je bil na videz oslepel, razpokan, potemnel, izpran, onesnažen od insektov, pa tudi po vsej površini močno umazan.

Slike niso bile preslikane, doslej še tudi niso bile v restavratorskem postopku, razen že omenjenega amaterskega poskusa ojačitve nosilca s pomočjo nalepljene lepene. Najprej sem obdelala manj poškodovane postaje. Po demontaži podokvirjev, odstranitvi umazanije in vozličkov s hrbitišč so sledili podlepljanje z voščeno pasto, kemično čiščenje z mešanico terpentina in alkohola (1 : 1) ter raztopino amonijaka v vodi, kitanje, montaža slik na nove podokvirje, retuširanje na mestih, kjer je bila barva, ali samo lazure, uničena oziroma izprana. Temu je sledilo zaključno lakiranje. Nekoliko več dela je bilo z bolj poškodovanimi slikami. Te je bilo treba pred postopkom utrditi

z voščeno pasto, prav tako je bilo treba odstraniti lepenko s preperlega hrbitišča X. postaje; to je bil velik problem, saj je bila prilepljena z izjemno trdovratnim lepilom, ki ni reagiralo na nobeno topilo in ga je bilo moč odstraniti samo mehanično s skalpelom. Po odstranitvi prahu, ostankov insektov in vozličkov s hrbitišč sem pripravila platnene vložke in jih vstavila v raztrganine. Temu je sledilo podlepljanje v vakuumski mizi, in sicer s pomočjo lepilne mase na osnovi čebeljega voska, damar smole, kolofonije in elemi smole. Ker je bilo jasno, da se bodo slike po posegu ponovno vrnile v vlažno okolje, smo ocenili, da bi bila voščena pasta primerna za ta postopek. Sledila sta odstranjevanje voščene paste, nato pa kemično čiščenje z mešanico amonijaka in vode, ponekod z mešanico terpentina in alkohola (1 : 1). Po končanem kitanju sem slike napela na nove podokvirje, jih polakirala, temu pa je sledilo retuširanje z rekonstrukcijami figur, prizorov in barvne površine. Na koncu sem slike še zaščitila z damar lakom.

Ker je bila XII. postaja popolnoma uničena, sem jo nadomestila s kopijo. V ta namen sem si izposodila ohranjeno XII. postajo križevega pota iz cerkve sv. Jerneja v Šentjernej. Glede na format, način slikanja in ohranjenost, je bil ta še najprimernejši za predlogo, ker pa so bili tudi tu deli motiva

zaradi izpranosti uničeni, sem si pomagala tudi s fotodokumentacijo križevega pota iz Stopnega, že restavriranega v naši delavnici. Da bi ohranila vtis celote, sem v dogovoru z odgovornim konservatorjem kopijo dopolnila z napisnim trakom s številko postaje. Nismo uspeli izslediti podobnega križevega pota z napisnim trakom pri vrhu, se pa pojavlja na spodnjem robu slik belo polje z opisom dogajanja na posameznih postajah (križev pot iz cerkve sv. Janeza Krstnika, Gaberje). Na napeto laneno platno sem nanescila akrilno grundirno maso, jo podslikala v barvi rjavega bolusa ter nanjo prenesla risbo, tej pa je sledila dokončna izdelava kopije z umetniškimi oljnimi barvami.

Zdenka Salmič - Pungercar

220

EŠD: 2590

Naselje: Trebelno

Občina: Mokronog Trebelno

Ime: Trebelno – kapela sv. Rozalije

Področje: UA

Obdobje: 18.–20. stoletje

Kapela stoji na vrhu neporaščene razglednega griča jugovzhodno od naselja Trebelno in je svoj

Trebelno, kapela sv. Rozalije, stanje kapele pred obnovo (foto: T. Golob, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Kapela po obnovi (foto: T. Golob, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

čas služila kot kažipot in mesto za oddih romarjev, ki so prihajali peš iz doline reke Krke in bili namenjeni do božjepotnega središča na Žalostni gori pri Mokronogu. Kapela in leseni poznobaročni oltar z reliefno upodobitvijo sv. Rozalije sta s konca 18. stoletja, strešni pločevinasti zvonik pa z začetka 20. stoletja.

Župnija Trebelno se je leta 2009 lotila vzdrževalnih posegov na fasadah in strešnem zvoniku kapele. Dela so obsegala odstranitev ometa v spodnjem delu fasade, poškodovanega zaradi vlage in vodotopnih soli, in nadomestitev z novim ometom, ki je izdelan na osnovi hidravličnega apna, ter preplastitev obstoječega poznobaročnega ometa in tudi novega v spodnjem delu fasad z izredno tenkim nanosom fine malte, izdelane prav tako na osnovi hidravličnega apna. Fasade so delavci nato prepleskali z apnenim beležem v barvnem tonu okra. Sočasno je bila izvedena rekonstrukcija pločevinastega strešnega zvonika, vzdrževalni posegi pa so obsegali tudi obnovo stavbnega pohištva in kovanih okenskih mrež.

Tomaž Golob

221

EŠD: 9683

Naselje: Trebnje

Občina: Trebnje

Ime: Trebnje – arheološko najdišče Praetorium

Latobricorum

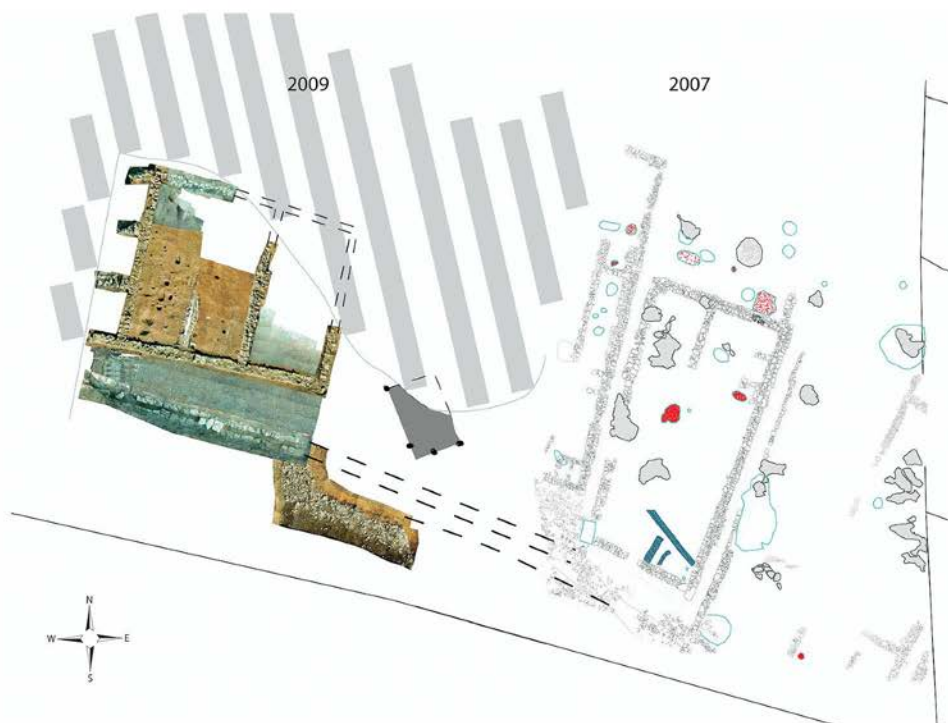
Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Na območju novo nastajajočega stanovanjskega kompleksa na parc. št. 5/1 in 5/2, k. o. Trebnje, so bile raziskave izvedene že v letu 2007, ko je ekipa ZVKDS, OE Novo mesto, s podizvajalci najprej s strojnimi jarki ovrednotila, kasneje pa tudi izkopala ostanke 24 m dolgega in 15 m širokega stavbnega kompleksa. Osrednji del na podlagi narave najdb opredeljujemo za nekakšen »skladiščno-upravni« objekt (U. Bavec, M. Murko, P. Predan, VS 44, 2008, str. 285-286). Zahodno od raziskanega območja je bil teren zamočvirjen, in tu arheoloških najdb ni bilo opaziti. Ob našem lanskoletnem nadzoru nad deli pa

smo ugotovili, da je v tem delu zaradi sodobnih melioracijskih in izravnalnih posegov pritoka Temenice nastal svojevrsten za vodo nepropusten »interfacij« do 1 m debele meljaste gline s stalno vodo na vrhu. Ugotovili smo, da plast sive za vodo nepropustne meljaste gline, ki prekriva celotni zahodni zamočvirjeni del najdišča, ne predstavlja arheološko sterilne geološke osnove. Pod to plastjo so se arheološki sledovi še ohranili, kar je optimalen pristop k reševanju teh ostankov zelo otežilo. Odkritju med deli je lani sledilo dokumentiranje arheoloških ostalin ob gradnji, ki ga je naša ekipa izvajala od 10. avgusta do 6. septembra. Raziskano območje smo s tem povečali še za 286 m², tako da je bilo na koncu raziskanih 2541 m². Brezobzirnost nekega izvajalca strojnih del (na zahtevo je bil kasneje z našega najdišča odstranjen) je v enem samem popoldnevu uničila precejšen del na novo odkritega osrednjega dela najdišča. Kljub temu smo v nadaljevanju del uspeli na samem robu gradbenega posega zdokumentirati rob nekdanje antične komunikacije in odtočnega jarka, pa tudi večjega – 12 m širokega objekta. Glede

na uvožen lončeni inventar je ta najbolj zahodno ležeči objekt nedvomno bil v funkciji že v času 1. in 2. stoletja. Zaradi velikosti – masivnih solidno grajenih temeljev z 12 m širine in pribl. 16 m še ohranjene dolžine, enotno zasnovanega, pravilnega (peristilnega?) tlorisa in manjših urbanističnih posebnosti (na primer povezava z obcestnim jarkom) ni povsem neverjetno, da je objekt istočasno s cestiščem gradila vojska. V primerjavi z objektom, izkopanim leta 2007, je tu fundus drobnih najdb in lončenine zanemarljiv (objekt se zdi pred izselitvijo izpraznjen), njegova osnovna funkcija bo zato verjetno ostala nejasna. Vzhodno od tega objekta smo kljub delnemu uničenju še lahko prepoznali štiri vkope za vertikalne sohe (stojke) najstarejšega latenskodobnega objekta, ki smo ga datirali le na podlagi značilne grafitirane keramike. Južno od omenjenih objektov, tik pod današnjo lokalno cesto, ki vodi iz Trebnjega proti Pristavi, smo na samem robu izkopnega polja, vsaj 0,5 m pod nivojem današnje podtalnice, že leta 2007 bolj odkrili kot raziskali obcestni jarek z ostanki glavne rimske komunikacije, ki je nekoč vodila

Trebnje, arheološko najdišče Praetorium Latobicorum, tlorisni pogled na ohranjene gradbene strukture, odkrite v letih 2007 in 2009. Črtkano je označen rekonstruiran potek glavne komunikacije, medtem ko je območje uničenja arheoloških depozitov iz leta 2009 označeno s sivo barvo; med zidanimi objekti je temneje označen latenskodobni objekt (pripravil: M. Vujasinović).

Trebnje, arheološko najdišče Praetorium Latobicorum. S peščenjakovimi lomljenci obzidan jarek je bil nekoč vsaj delno pokrit. Tlakovana površina nekdanje ceste sega v rob (profil) izkopnega polja (foto: M. Vujasinović).

skozi antični »pretorij Latobikov« (slika 1). Leta 2009 je zaradi gradbene ureditve odтока podtalnice postala jasno vidna tudi 15 m dolga zidana struktura rimskega obcestnega jaška (slika 2). Prej obravnavana stavba je bila od jarka in s tem cestišča oddaljena pribl. 2,5 m in usmerjena pravokotno na njen potek. Ostali objekti so se le delno prilagajali poteku cestišča. Pri dokumentiranju smo se posvetili izkopavanju tega dela še ohranjene komunikacije in jasno vidne strukture odtočnega kanala (jaška) ob njej. Dostopno cestišče je bilo izrazito dobro utrjeno z do 0,8 m debelim tamponskim nasutjem sipkega apnenčevega peska in dodatno varovano z lesenimi piloti, zabitimi v dno. Les se žal ni ohranil. Jašek je bil v dolžini 15

m pazljivo zložen iz večjih lomljenih apnenčastih kamnov. Na tej dolžini je v smeri vzhod–zahod imel nagib 0,7 in 0,4 m notranjega premera. Izliv je bil speljan v bližnji potok. Klesan in pazljivo obdelan apnenčast blok v njegovem zaključku, najden »in situ«, nima logične povezave (morda bi lahko predstavljal peto mostu?). Poleg »zidanih« sten in dna je jašek vsaj ponekod imel tudi pokrov (prehod na cestišče). Poleg osrednjega objekta, raziskanega že leta 2007, smo na tem delu zamejili in zdokumentirali ostanke štirih ohranjenih in vsaj enega uničenega objekta (slika 1). Iz celotne slike izstopa delno uničen objekt, dokumentiran leta 2009.

Uroš Bavec

222

EŠD: 4012

Naselje: Trenta

Občina: Bovec

Ime: Trenta – cerkev Marije Device Lavretanske,

glavni oltar

Področje: R

Obdobje: 18. in 19. stoletje

Konservatorsko-restavratorski poseg na glavnem oltarju

Cerkev Device Marije lavretanske v Trenti je za slovenski prostor zelo pomembna, saj je edina v Sloveniji, ki ima kip – leseno polihromirano plastiko črne Madone na naših tleh. Črna Madona se po Evropi pojavlja le v nekaterih romarskih cerkvah in je poseben fenomen v krščanstvu in za umetnostnozgodovinsko stroko. Leseno plastiko Marije za največji praznik oblečejo v posebno obleko iz svile, ki je okrašena z zlato čipko, vezenino in rdečim žametom. Jezus in Marija imata razkošni srebreni kroni z dragimi kamni.

Zaradi potresa v Posočju so v cerkveni stavbi nastale velike poškodbe, s tem pa tudi na poslikavah in opremi. Dodatne poškodbe so nastale ob slabo načrtovanem posegu gradbene sanacije, ko so kovinske vezi napeljali prenizko in so predrli tudi nišo oltarja, v kateri je postavljena Marija z Jezusom. Polihromacija na oltarju je bila v sivih tonih, s svetlejšimi obrobami in temnejšimi enostavnimi motivi marmoracije. Čez površine je bil prevlečen lak v neenakomernih nanosih, ki je sčasoma porumenel. Površine so bile polne nečistoč, madežev in voska sveč, veliko je bilo razpok ter nekaj večjih poškodb. V lesu so bili prisotni lesni insekti. Lesena plastika Marije z Jezusom in njuna oprava sta bili v slabem stanju.

Kot smo ugotovili med posegom, je oltar preprosto mizarско delo z začetka 20. stoletja. Predelan je bil v obdobju druge svetovne vojne, ko je v Posočju prebival slikar Tone Kralj, ki je naredil kar nekaj sprememb na stenskih poslikavah in ostali opremi tudi v tej cerkvi. K oltarju spadata tudi slika na platnu s prizorom sv. Družine (T. Kralj, 1972) in tabernakelj, ki je starejši, bogatejši in predvidoma iz 18. stoletja.

Po prevozu plastike v restavratorski atelje smo najprej izvedli zaplinjevanje – dezinfekcijo za prekinitev delovanja škodljivcev. Med čiščenjem površin na arhitekturnih delih oltarja smo ugotovili, da je bil širši podstavek pod spodnjo predele dodan kasneje, zato smo ga odstranili. Nadomestili smo manjkajoče profilirane letve, ojačili razmazane dele, zalepili razpokano okrasje, zapolnili

poškodbe in predrnine. Površine smo premazali z vezivom in barvno osvežili sive barvne tone ter marmorirane predele. Nekaj okrasja in robov na profiliranih letvicah smo pozlatili, da je oltar bolj usklajen s prostorom.

Na tabernaklju so se na bogato rezbarjenem okrasju pod debelimi plastmi preslikav v istih barvnih tonih, kot so bile na oltarju, skrivale površine s pozlato in posrebrtviijo. Uspeli smo ohraniti veliko izvornih površin, ki smo jih utrdili, dopolnili in retuširali.

Kip črne Marije z Jezusom je bil vrsto let, ko je potekala popotresna sanacija cerkve, na varnem v župnišču v Bovcu. Po prevozu v atelje smo slekli oblačila in ugotovili, da je plastika prav tako delo T. Kralja. Na plastiki, oblačilih in kronicah, smo opravili nujne konservatorsko-restavratorske posege, prav tako na sliki, ki je bila poškodovana predvsem na spodnjem delu. Izdelati smo morali tudi novo (leseno) oltarno mizo, ki smo jo pobarvali v umirjenih tonih, na sprednjo stran pa smo namestili pozlačeni križ.

Vodja projekta: Nuška Dolenc kambič, sodelavci v okviru RC: Nuša Saje, Martin Kavčič, Vito Dolničar, Barbka Gosar Hirci, zunanji sodelavci: Martin Klinc, Tomi Blažević, Gojka Pajagić Bregar (konservacija oblačil), Nataša Nemeček (konservacija srebrnih kronic).

Odgovorni konservator: Robert Červ, ZVKDS, OE Nova Gorica.

Nuška Dolenc Kambič

Trenta, cerkev Marije Device Lavretanske, glavni oltar pred posegom (foto: N. Dolenc Kambič, 2009)

Trenta, cerkev Marije Device Lavretanske, glavni oltar po posegu s kipom v niši (foto: N. Dolenc Kambič, 2009)

Trenta, cerkev Marije Device Lavretanske, glavni oltar po posegu s sliko v niši (foto: N. Dolenc Kambič, 2009)

Trenta, cerkev Marije Device Lavretanske, glavni oltar, črna Madona z Jezusom, lesena polihromirana plastika, plastika v prazničnih oblačilih, po posegu (foto: N. Dolenc Kambič, 2009)

223

EŠD: 2476

Naselje: Trška gora

Občina: Novo mesto

Ime: Trška gora – cerkev Marijinega rojstva

Področje: UA, R

Obdobje: prva četrtina 17. stoletja, 1621

Enoladijska, banjasto obokana cerkev stoji na vrhu vedutno izpostavljenega vinogradniškega griča Trška gora nad Novim mestom. Leta 1621 jo je dal pozidati stiški opat, po gradnji pa je doživela dve večji predelavi. Leta 1756 so na S strani ladje prizidali kapelo sv. Izidorja, po letu 1770 pa je bil zgrajen še današnji zvonik. Predmet tokratnih posegov so bile freske v kapeli sv. Izidorja. Leta 2005 je Anton Miklavžin (ZVKDS, OE Novo mesto) v kapeli izvedel sondiranje beležev in ometov. Sonde so pod beleži kazale na poslikavo kapele. Investitor (Župnijski urad Št. Peter – Otočec, župnik France Dular) je v letu 2009 naročil odstranjevanje beležev po celotni površini ostenja kapele. Pod beleži so se pokazale dokaj dobro ohranjene originalne freske, razen v spodnjem delu zidovja, kjer je bil v preteklih letih originalen omet zaradi čezmerne vlage odstranjen in narejen na novo. Freske so ob nastanku prekrivale celotno ostenje kapele, razen stropa. Na V in Z steni je v ometu vidna dnevnicca v višini pribl. 260 cm. Celotna kapela, razen naslikanega oltarja na S steni, je bila pred posegom prekrita z več sloji beležev. Površina ometa je kljub fresco tehnologiji ponekod zelo groba, predvsem v kartušah nad oknom, kjer sta naslikana prizora iz svetnikovega življenja.

Med posegi, ki smo jih izvedli v septembru 2009, se je na V in Z steni kapele odstranila večina beležev. Nekaj sond je bilo narejenih tudi na zadnji, S steni in po stropu.

Odstranjevanje beležev na V in Z steni je potekalo mehansko. Predhodno je bilo ponekod izvedeno kemično »mehčanje«. Način odstranjevanja beležev je bil odvisen od oprijemljivosti prvega (možnega) beleža z originalnim ometom. Prevladovali so naslednji načini:

- na mestih, kjer je bila oprijemljivost slaba so se beleži odstranjevali s kladivci in dleti, pri čemer so kosci beležev odpadali, poslikava pa se ni poškodovala. Zatem so se morebitni manjši ostanki beležev odstranili s skalpelom. Ponekod se je postopek lahko pospešil z vlaženjem z vodno pulpo ali razpršilkco;
- kjer je bila oprijemljivost močnejša, so se beleži odstranjevali s skalpeli s silo. V tem primeru so

včasih posamezni kosci beležev ostali na poslikavi;

- kjer je bila oprijemljivost trdovratna, ponekod ojačena s sigo, so se najprej gornji, lažje odstranljivi nanosi beležev odstranili s skalpeli, preostanek pa še z rotacijskimi brusnimi glavami. Najbolj trdovratni predeli so se ponekod predhodno mehčali s pulpo, prepojeno z alkoholnim kisom in mineralno vodo;

- okoli okenskih špalet je bil poleg nanosov beležev v širini pribl. 15 cm nanesen tudi premaz oljne barve. V veliki večini je to zelo oteževalo odkrivanje originalne poslikave. Mehčanje z amonijevim karbonatom ali kisom ni bilo uspešno. Na teh mestih smo odstranjevanje izvedli večinoma z brusnimi glavami, ponekod pa zaključili še s skalpeli;

- okenske špalete (razen leva špaleta na Z steni) so bile ob vzdavi vitrajnih zasteklitev (verjetno leta 1961) ometane čez originalne freske. Z ometom so fiksirali zasteklitev, ki je bila prislonsena na kamniti okvir. Pri tem so odstranili del originalnega ometa v širini 2–4 cm ob zasteklitvi, ostali omet s poslikavo pa je ostal nepoškodovan. Omet se je odstranil s kladivom in dletom, zatem pa morebitni ostanki še s skalpelom.

Tehnika odstranjevanja poslikav se je po površini ostenja izbirala lokalno, glede na ugotovljeno stanje, ki se je lahko spreminjalo iz decimetra v decimeter. Na oprijemljivost je verjetno vplivalo več dejavnikov, predvsem površinska struktura ometa in težave z navlaženostjo zidu v preteklosti. Ta je ponekod privedla do nastajanja trdovratne sige. Na splošno pa je bilo odstranjevanje težavnejše v spodnjem delu, kjer bil vpliv kapilarne vlage večji. Mehčanje beležev in sige se je poskusno izvedlo tudi s pulpo, prepojeno z 10-odstotno raztopino amonijevega karbonata in artpill metodo, a metodi za ta namen nista bili učinkoviti. Neodkriti so ostali školjke nad okni, simsi nad pilastrin in spodnji del Z stene.

Na barvi ozadja (rožnata) so vidni sledovi kemične spremembe, saj je barva na nekaterih območjih potemnela do temnomodre. Dejanski vzrok bomo preverili z analizo vzorcev.

Na S steni je bilo narejenih le nekaj sond. Površino stene lahko delimo na dva dela:

1. arhitektura oltarja s svetniki, ki je bila do leta 1928 verjetno ohranjena v originalu. Tega leta je slikar Kleinert poslikal strop cerkvene ladje. Hkrati pa zelo verjetno tudi preslikal naslikan oltar. Preslikava oltarja je bila izvedena verjetno v suhi apneni tehniki, saj je lahko odstranljiva. Na naslikanem oltarju so bile narejene sonde s skalpelom, mokro gobico in artpill metodo. Z vsemi metodami se je na mestih sond dokaj učinkovito

Trška gora, cerkev Marijinega Rojstva, zgornji del Z stene kapele po odstranjevanju beležev; desno cvetlično tihožitje na oboku iz leta 1928 (foto: V. Klančar)

odstranila preslikava, vendar ni gotovo, ali bo originalna plast to povsod prenesla. Vprašljiva je obstojnost modre barve zavese, problemi pa se bodo verjetno pojavili tudi v spodnjem delu zidu, kjer so vidni znaki preteklih problemov s preveliko navlaženostjo zidu;

2. površina okoli naslikanega oltarja, ki je bila v preteklosti prebeljena. Narejenih je bilo nekaj sond, iz katerih je razvidno, da je bilo prvotno naslikano tudi ozadje oltarja. Beleži so se na mestih učinkovito odstranjevali s klavcem in skalpelom. Na stropu je bilo narejenih več sond, iz katerih se lahko sklepa, da ni bil poslikan. Povsod pa se na stiku s stenami pojavlja bordura v modri, sivi in rdeči barvi. Levo in desno od oltarja sta na stropu (nad pilastrom) naslikani dve cvetlični tihožitji, ki ju je Kleinert naslikal leta 1928. Sonda je pokazala, da se bordura nadaljuje tudi pod tihožitjem.

Odkrite freske nam kažejo prizore iz življenja sv. Izidorja, najbolj poznanega kot zavetnika kmetov. Na osrednji, severni steni je naslikan oltar z dvema svetnikoma in osrednjo nišo, v kateri je nameščena uokvirjena slika na platnu (sv. Izidor). Vzhodno in zahodno steno s pilastri prekrivajo stilizirani rastlinski ornament, med katerimi so kartuše s prizori iz življenja sv. Izidorja. Zanimivo je, da so v kapeli nanizane praktično vse znane legende o svetnikovem življenju. Na V steni je nad oknom naslikan prizor z angeli, ki svetniku pomagajo pri

oranju. Na Z steni nad oknom je prizor, ko otroci Izidorja opozorijo na volka, ki je napadel njegove ovce. V štirih manjših kartušah na pilastrih prizori še niso povsem pojasnjeni. Prikazujejo sv. Izidorja na polju med molitvijo, dve ženski in eno moško figuro ob odprti skrinji z lonci, svetnika med hranjenjem ptic in dva svetnika na oblaku. V poljih med okni in pilastri so med ornamentami naslikane še angelske glavice. Strop ni bil poslikan. Prepleskan je bil v rožnati barvi, po obodu so bile bordure.

Posege bo ekipa Konservatorsko restavratorskega ateljeja, Vid Klančar, s. p., nadaljevala maja 2010. Dokončno se bodo odstranili beleži in siga, odstranile se bodo preslikave na naslikanem oltarnem nastavku S stene in izvedla se bo prezentacija odkritih fresk. Ta bo v primeru zadostnih podatkov vključevala tudi rekonstrukcijo manjkajočega dela fresk v spodnjem delu zidovja.

Vid Klančar

224

EŠD: 794

Naselje: Ukanc

Občina: Bohinj

Ine: Ukanc – vojaško pokopališče iz prve svetovne vojne

Naslov: Ukanc

Področje: Z

Obdobje: prva svetovna vojna

Na vojaškem pokopališču iz prve svetovne vojne v Ukancu se je v letu 2009 nadaljevala sanacija lesene kapele. Izvedena je bila sanacija podnožja lesene kapele. Vlaga v okolju, dolga snežna sezona, intenzivno močenje neizoliranega stika med lesom in počenim betonskim temeljem so osnovni problemi, zaradi katerih je prišlo do trohnenja lesa in posledično do posedanja vogalov kapele. Nastale so tudi večje razpoke v temelju, skozi katere je voda pronicala in vlažila zlasti vogalne nosilne stebre kapele. Z dvigom kapele, odstranitvijo dotrajanega lesa, izborom odpornejšega lesa, izvedbo hidroizolacije temelja, konstrukcijsko zaščito s položitvijo leg na distančnike ter oblikovanjem podlage in oblog na način, da voda odteka in se les naravno zračni, smo izboljšali možnost kontrole in omogočili naravno izsuševanje lesa in drugih površin. Posledično je s tem zagotovljena večja trajnost lesa in lažje prihodnje vzdrževanje, vključno z zamenjavo konstruktivnih delov kapele brez destrukcije. Vertikalni stik med izoliranim betonskim podnožjem in lesom smo z zunanje strani zaprli s kovinsko mrežico in s tem preprečili nanos in gnitje listja ter vstop večjim glodavcem v kapelo. Mrežica je tako pritrjena, da jo je mogoče sneti in očistiti. Leseni pod v kapeli zaradi pomanjkanja finančnih sredstev ni bil zamenjan, so pa vsi detajli pripravljeni tako, da pri zamenjavi ne bo treba posegati v lege in temelje. Vsi detajli na kapeli so ohranili svojo prvotno podobo. Narejeni so tako, da jih je mogoče pregledovati, čistiti in po

potrebi zamenjati brez večjih poškodb kapele. Za posege je zavod podal pogoje in predlagal tehniško rešitev, opravljal konservatorski nadzor ter dokumentiral stanje pred in med obnovo ter po njej. Izvajalec je v notranjosti kapele odstranil tudi del lesene stenske obloge in jo nadomestil s podobnimi deskami. Podobo notranjosti bo v nadaljevanju treba poenotiti in prilagoditi širino desk. Dela je izvedlo bohinjsko tesarsko podjetje Cvetek, financiralo pa jih je Ministrstvo za delo družino in socialne zadeve RS, ki je v istem letu postavilo tudi novo kovinsko informativno tablo pri vходу na pokopališče. Na tabli je poleg slovenskega, nemškega, italijanskega in angleškega zdaj besedilo tudi v madžarskem jeziku. Lesena tabla, ki so jo pred leti brez soglasja zavoda postavili Madžari, je sedaj odveč in jo je mogoče odstraniti.

Renata Pamić

Ukanc, sanacija kapele na vojaškem pokopališču (foto: R. Pamić)

Ukanc, kapela, 15. januar 2010 (foto: R. Pamić)

225

EŠD: 3820

Naselje: Ukanje

Občina: Kanal

Ime: Britof pri Ukanju – cerkev sv. Kancijana

Področje: R

Obdobje: gotika, začetek 16. stoletja

Strop gotskega prezbiterja z zvezdasto mrežasto shemo reber. Sklepniki oblik trilstov, štirilistov in ščitkov so poslikani s heraldičnimi motivi ter portretoma svetnika in Kristusa. Prav tako sta ohranjeni dve svetniški podobi v rombih južne polovice medrebernih prostorov. Strop je bil v polpreteklem času neustrezno restavratorsko obravnavan. Rebra in vmesni prostori so bili na debelo ometani z apeno malto, nato so sledili plombiranje do nivoja lehnjaka, mašenje lasastih razpok, oblačenje lehnjaka do originalne plasti in nazadnje rekonstrukcija poslikave. Konservatorski cilji so bili le delno doseženi, saj strop visi na dveh velikih stranskih sklepnikih, ki se držita spodnje podlage le na nekaj centimetrih. Dozdeva se, da bi že manjši sunek porušil strop, tako da bi bilo smotno najprej obravnavati arhitekturo.

modernejših odtenkov. Na težko roko nestrokovnjaka so opozarjale tudi »dorisave« po originalih na sklepnikih in fragmentih fresk. Izvedene so bile z barvnimi kredami, suhimi barvicami v napačnih tonalitetah. Po temeljitem sondiranju sten in stropa so se ročno odstranili vsi beleži in plombe do originalne plasti. Potem so bile napolnjene velike odprtine s kamnom in apeno malto, nato so sledili plombiranje do nivoja lehnjaka, mašenje lasastih razpok, oblačenje lehnjaka do originalne plasti in nazadnje rekonstrukcija poslikave. Konservatorski cilji so bili le delno doseženi, saj strop visi na dveh velikih stranskih sklepnikih, ki se držita spodnje podlage le na nekaj centimetrih. Dozdeva se, da bi že manjši sunek porušil strop, tako da bi bilo smotno najprej obravnavati arhitekturo.

Miran Cencič

Britof pri Ukanju, cerkev sv. Kancijana, prezbiterij po restavratorskem posegu (foto: M. Cencič, 2009)

226

EŠD: 3820

Naselje: Ukanje

Občina: Kanal

Ime: Britof pri Ukanju – cerkev sv. Kancijana, glavni oltar sv. Kancijana in dva svečnika za procesije

Področje: R

Obdobje: okrog leta 1680

Poznogotska cerkev sv. Kancijana je bila zgrajena v prvih letih 16. stoletja in stoji vrh griča v slikovitem, majhnem, gručastem zaselku Britof (ob reki Idriji), na skrajnem zahodnem robu Goriških brd. Prezbitერიj zapolnjuje veliki glavni – »zlati« oltar. Nastal je okoli leta 1690 in je na tem mestu zamenjal mali gotski krilni oltarček iz leta 1530. Po vsej verjetnosti je delo Jerneja Vrtava in njegove delavnice. Znan je podatek, da je bil leta 1928 obnovljen pod nadzorom tedanje Umetnostne komisije.

Nastavek se nad spodnjo predelo razvije še v tri nadstropja in popolnoma zapolnjuje višino prezbitერიja. V osrednji niši glavnega dela je postav-

ljen kip mučenca sv. Kancijana, levo in desno sta mučenika sv. Kancij in sv. Prot, na skrajnih straneh na konzolah stojita sv. Simon Gorečnik in sv. Juda Tadej. V osrednji niši drugega nadstropja je prizor Krst v Jordanu, v levi sv. Anton Padovanski in v desni sv. Florijan. Pred stranskimi krili stojita celopostavna, oblečena angela s trobentama v rokah. Nad Janezom Krstnikom je speljana krožna niša s Sv. trojico, ki krona Marijo. Atika se zaključuje s tremi operutničnimi angelskimi glavicami. Oltarni nastavek je bogat s stebri in reliefnim okrasjem. Naštejemo dvanajst kipov svetnikov, dvanajst celopostavnih angelcev, štiri dopasne in devetnajst operutničnenih angelskih glav. Okrasje je rezano v vzorcu bisernika, trolista, hrustančevja, veliko je akantovih listov, sadnih motivov in kapljičnih rozet. Pred oltarno mizo je postavljen rezbarjen antependij z dvema angeloma ob straneh in kartušo z akantovjem na sredini. Iz istega obdobja sta dva bogato okrašena procesna svečnika z angelskimi glavicami in drugim okrasjem.

Bogat oltarni nastavek je oblikovno zelo razgiban

Britof pri Ukanju, glavni oltar sv. Kancijana, spodnja predela, detajl med posegom (foto: N. Dolenc Kambič, 2009)

Britof pri Ukanju, glavni oltar sv. Kancijana, celota po posegu (foto: N. Dolenc Kambič, 2009)

in tudi barve so močne, žive. Ozadja niš, deli preklade in antependija so v modrih tonih. Čelni deli arhitekture so oranžno rdeči, preprosto marmorirani: na osnovo so naslikane bele in rjave stilizirane žile. Stebri so bele barve z rdečimi in rjavimi žilami. Večina figur je oblečenih v zlate obleke, podloge plaščev so lazurirane v temnordeči in zeleni barvi. Pozlačeni, posrebrjeni in lazurirani so tudi mnogi deli arhitekturnega okrasja. Zeleno obarvani so predvsem listi rastlinskih ornamentov, rdeče lazure na okrasju pa so ponekod nanesene kot sence po globinah in robovih ornamentov. Kipi in okrasni deli so izdelani iz lipovine, nosilni arhitekturni deli nastavka so iz kostanjevega lesa. Zaradi dolgoletnega delovanja lesnih insektov je bil oltarni nastavek zelo poškodovan. Nekaj detajlov na okrasju in na kipih se je odlomilo oziroma propadlo ali izgubilo (prsti, atributi ...). Okužba je bila hujša blizu severne stene prezbiterja in na izpostavljenih delih okrasja ter na antependiju. Na mnogih delih oltarnega nastavka so bile vidne razpoke. Najbolj sta bila poškodovana svečnika, predvsem na zgornjem delu, kjer je propadla skoraj tretjina lesene mase, angelske figurice pa so bile najverjetneje ukradene.

Po demontaži in prevozu v atelje Restavratorskega centra smo najprej izvedli ANOXI dezinfekcijo za prekinitev delovanja insektov. Sledila sta čiščenje nečistoč ter premaz vseh nebarvanih površin s sredstvom proti ponovni okužbi. Poslikave so bile v slabem stanju, površine na zelo poškodovani pozlati so bile valovite in minimalno glajene. Pregled in sondiranje barvnih slojev sta pokazala eno delno preslikavo in različne površinske popravke. Videz inkarnata so kazile predvsem lokalno nanese retuš, na pozlati pa zlata bronza, ki je zelo potemnela.

Po sledovih kapljic kredne podloge, modrih in oranžnih tonih barve na vodoravnih površinah delov oltarja sklepamo, da je bila arhitektura nastavka postavljena na oltarno mizo takoj po izdelavi, šele kasneje so na kraju samem nanесли podloge, ga polihromirali, pozlatili in posrebrili ter montirali kipe in okrasje.

Pri nadaljnjem posegu smo izvedli vse nujne postopke, ki so zajemali utrjevanje in ohranjanje poslikave, utrjevanje in čiščenje pozlate, izdatno utrjevanje lesenega nosilca, zapolnjevanje poškodb, modelacijo manjkajočih delov, rekonstrukcijo izgubljenih atributov za svetnike, nanašanje veziva, dopolnjevanje kredne podloge, fine izravnave nivojev, nanos ustreznih podlag pred polaganjem zlatih in srebrnih lističev ter izvedbo retuš. Pri retuši poslikav, inkarnata in pri dopolnjevanju pozlate smo se povsem prilaga-

jali in podrejali ohranjenim, očiščenim izvornim površinskim obdelavam. Retuširali in nadomeščali smo izključno poškodovane, oguljene dele. Pri tem smo ohranjali tudi originalne površinske nepravilnosti in posebnosti. Nekatere puste površine smo le osvežili, regenerirali z lakom.

Umetnini smo s konservatorsko-restavratorskim posegom zagotovili trajnost in trdnost, delno povrnili nekdanji sijaj, upodobljeni liki so spet dobili pravi izraz. S tem sta prišli do izraza kvalitetna rezbarija in živahna slikarska obdelava površin. Oltar in svečnike smo vrnili na lokacijo julija 2009. Pred tem smo poskrbeli, da so se na ometu in poslikavah v prezbiteriju cerkve opravila nujna restavratorska dela, ki jih ob postavljenem oltarju ni mogoče izvesti.

Vodja posega: Nuška Dolenc Kambič, sodelavci v okviru RC: Nuša Saje, Vito Dolničar, zunanji sodelavci: Martin Klinc, Nadja Podboj, Tina Vrenko.

Poseg na ometu in poslikavah prezbiterja: Miran Cenčič, ZVKDS, OE Nova Gorica.

Odgovorni konservator: Robert Červ, ZVKDS, OE Nova Gorica.

Nuška Dolenc Kambič, Nuša Saje

227

EŠD: 3820

Naselje: Ukanje

Občina: Kanal

Ime: Britof pri Ukanju – cerkev sv. Kancijana, krilni oltar sv. Kancijana – manjkajoči zaključek

Področje: R

Obdobje: okrog 1530

Poznogotski krilni oltar sv. Kancijana, ki je datiran okrog leta 1530, je prvotno stal na oltarni mizi v prezbiteriju. Ob prenovi cerkve konec 17. stoletja je bil umaknjen na menzo na desni strani ob slavaločni steni v ladji. Tam je propadal predvsem zaradi vlage iz stene, ob katero je bil prislonjen. Leta 1966 je bil prepeljan na Zavod za spomeniško varstvo v Ljubljani, kjer je bil restavriran in po veliki razstavi Gotska umetnost na Slovenskem v Narodni galeriji leta 1973 postavljen na konzole ob severno steno ladje. Takrat nihče več ni vedel, kje je čipkasto rezljani zaključek oltarja s krono na vrhu ali kam sta izginili stranski krili, ki sta bili vidni pri zaprti omari. Na črno-beli fotografiji iz časa pred drugo svetovno vojno so bili vsi ti detajli še vidni. Obsežnejši konservatorsko-restavratorski poseg na krilnem oltarju smo na ZVKDS, Restavratorski cener, dokončali leta 2008. Takrat je bilo odločeno, da se krhki izvornik

Britof pri Ukanju, krilni oltar sv. Kancijana, izdelava rekonstrukcije, fiala med posegom (foto: N. Dolenc Kambič, 2009)

Britof pri Ukanju, krilni oltar sv. Kancijana, kopija, po montaži nove fiale (foto: N. Dolenc Kambič, 2009)

zaenkrat še ne vrne na svoje mesto. Predstavniki lastnika oziroma upravitelj je z Narodno galerijo v Ljubljani podpisal večletno pogodbo za hrambo in prezentacijo oltarja v stalni zbirki. Ob tej priložnosti smo postavili razstavo o zgodovini in posegih, s katero smo počastili dogodek.

Kopijo krilnega oltarja, ki je nadomestila izvornik na lokaciji, smo izdelali leta 2005. Že takrat smo načrtovali tudi rekonstrukcijo manjkajoče rezljane fiale s krono nad osrednjim delom oltarja in stranski skima kriloma, ki sta bili vidni, ko je omara zaprta. Dela smo se resno lotili po dokončanju posega na izvorniku. Rekonstrukcijo manjkajočih elementov smo naredili s pomočjo črno-belih fotografij iz obdobja med obema vojnama, ki sta delo neznanega avtorja in ju hrani INDOK center pri MK. Naredili smo načrte vseh elementov v originalni velikosti in jih izrezali iz kvalitetne lipovine.

Polihromacijo in pozlato smo izvedli po analogiji površinske obdelave obstoječih delov oltarja. Po montaži novo izdelanih elementov na kopijo oltarja v cerkvi (junij 2009) se je pokazala nova oblika celote, ki je zdaj veliko bolj zaokrožena in »bolj gotska«.

Vodja projekta: Nuška Dolenc Kambič, sodelavci v okviru RC: Nuša Saje, Vito Dolničar, zunanji sodelavci: Nadja Podboj, Martin Klinc, Miha Legan.

Odgovorni konservator: Robert Červ, ZVKDS, OE Nova Gorica.

Nuška Dolenc Kambič

228

EŠD: 795

Naselje: Valična vas

Občina: Ivančna Gorica

Ime: Valična vas – arheološko najdišče

Področje: A

Obdobje: železna doba

V letu 2009 in v začetku leta 2010 smo za potrebe izdaje kulturnovarstvenih pogojev in zaradi strokovnega konservatorskega nadzora pri novogradnjah opravili več ogledov arheološke lokacije Valična vas – arheološko najdišče (EŠD 795). Sama lokacija je izredno ogrožena, saj se nadaljuje nedovoljen izkop peska na območju prazgodovinske naselbine, predvsem na parc. št. 166/1 in 166/2, k. o. Valična vas, ki ležita v središču nekdanje naselbine. Zadnje pregledno predstavitev arheoloških raziskav na območju Valične vasi sta objavila Danilo Breščak in Janez Dular (Dular, J., D. Breščak 1996: Poznohalštarska hiša na Gradišču pri Valični vasi, str. 145–162, Arheološki vestnik 47), kjer sta poleg rezultatov

Pogled s severa proti jugu na gomilo na parc. št. 140 in 141, k. o. Valična vas (foto: M. Pergar)

izkopavanj v sami naselbini predstavila tudi lokacijo pripadajočih grobišč.

Namen našega prispevka je dopolniti dosedanja topografska opažanja. Dne 31. marca 2010 smo na parc. št. 140 in 141, k. o. Valična vas, opazili večjo kopasto strukturo ovalne oblike v tlorisu. Strukturo lahko z veliko verjetnostjo interpretiramo kot gomilo. »Gomila« je velika 25 x 30 m in se dviga okoli 5 m nad obstoječim travnikom jugozahodno od prazgodovinskega gradišča in do zdaj še ni bila predstavljena v strokovni literaturi. Če bi nadaljnje raziskave potrdile, da gre nedvoumno za gomilo, lahko pričakujemo, da je bilo nekoč gomilno grobišče tudi na južnem pobočju prazgodovinske naselbine, kot nam nakazuje analogije iz sočasnih najdišč z območja Dolenjske in podatek, da so našli v peskokopu južno od podružnične cerkve sv. Martina železno sulično ost, ki je tipičen grobni pridelek (glej VS 12, Valična vas, starejša železna doba, str. 84–85, sl. str. 108 (t. 2 : 1)).

Mitja Pergar

229

EŠD: 2500

Naselje: Velike Česnjice

Občina: Ivančna Gorica

Ime: Velike Česnjice – cerkev sv. Ane, stranski oltar

Področje: R

Obdobje: 1646

Konservatorsko-restavratorski poseg na levem stranskem oltarju Sv. Uršule
Mere oltarja: višina 310 cm, širina 220 cm, globina 45 cm.

V enoladijski cerkvi so postavljeni trije bogati oltarji. Glavni oltar in desni stranski sta iz obdobja baroka, iz druge polovice 18. stoletja. Levi stranski oltar je starejši, a je bil prvotno po vsej verjetnosti ob času nastanka glavni. Spada med tako imenovane zlate oltarje, nosi letnico nastanka 1646 in ga pripisujejo mojstru Juriju Skornusu. Bogato rezljano okrasje in angelske glavice čipkasto dopolnjujejo enostavno arhitekturno oltarja, ki jo sestavljajo spodnja predela, osrednji del z glavno nišo in atiko na prekladni plošči. V polkrožnih nišah so postavljeni svetniki in zavetniki. K oltarju spada lesen poslikan antependij, ki je prislonjen na čelno stran menze. Enostavno profiliran okvir obrobja poslikavo z bogato cvetlično ornamentiko. V kartuši na sredini je naslikan svojevrsten prizor Ana Samotretja in predstavlja deklico Marijo z materjo Ano, ki pestuje sveto dete.

Ob prenovah prostora so po navadi osvežili tudi

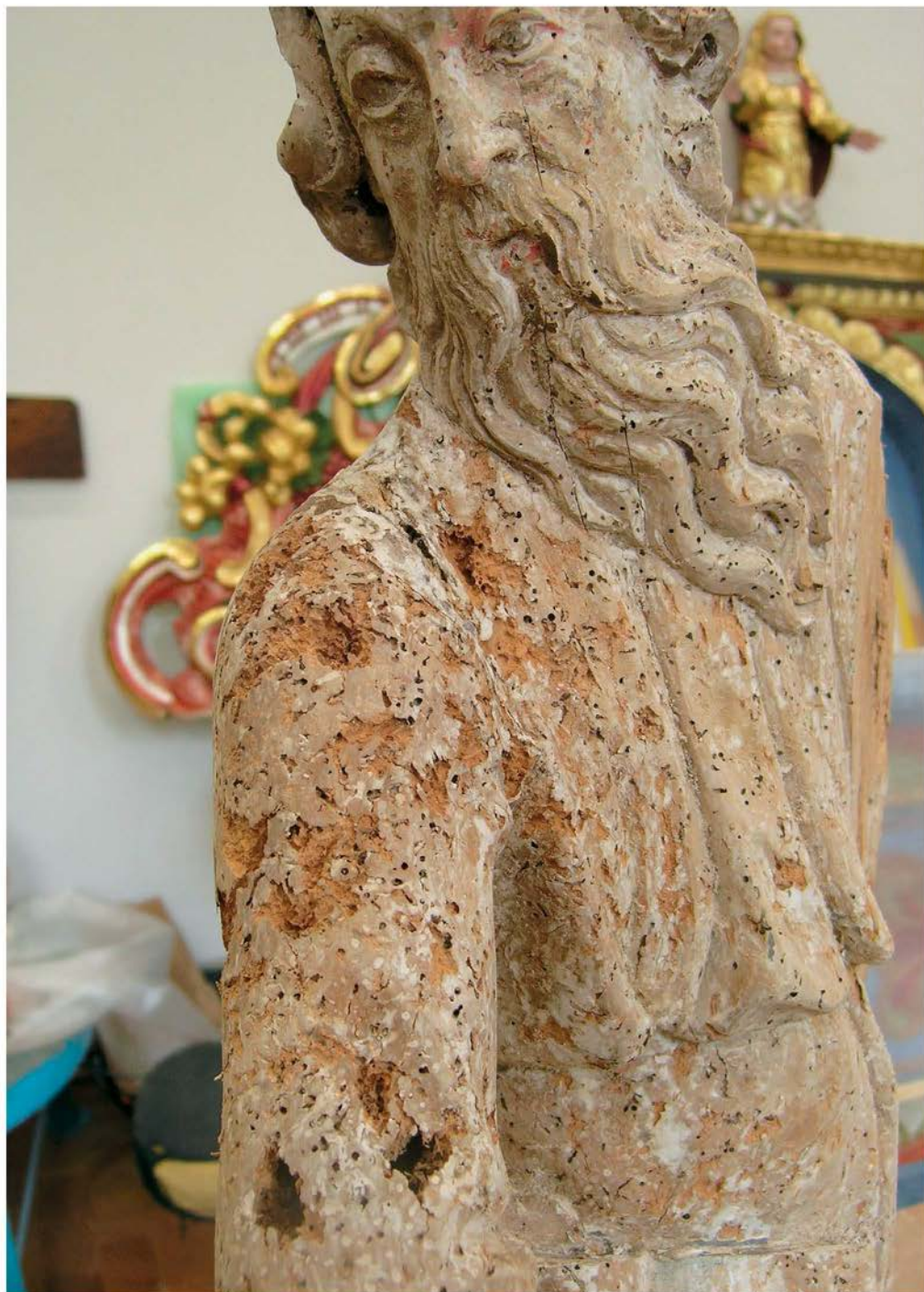
opremo, tako da je bil oltar deležen najmanj enega temeljitega posega. To je bilo leta 1900, ko je »renovator« T. Osole po svojem okusu in takratnih manirah obnovil oltarje v cerkvi in se s podpisom ovekovečil na hrbtni strani. Predelave na oltarju so bile vidne na vseh površinah, saj je sondiranje pokazalo, da so bile čez prvotne plasti nanese kredna podloga in drugotne obdelave površine s preslikavami, pozlatitvami in posrebitvami, ki se niso skladale s prvotno podobo. Leseni nosilec je imel hude poškodbe zaradi napada lesnih insektov, ki so poškodovali tudi površine s pozlato in polihromacijo. Plasti so ponekod odstopale in se luščile od podlage. Prav tako so bili zelo poškodovani kipi; sv. Peter je imel odlomljeno roko, od njegove knjige pa je komaj kaj ostalo. Tudi antependij je bil v slabem stanju, z veliko poškodb na lesnem nosilcu in na poslikavah.

Po demontaži in prevozu v restavratorski atelje so sledili odstranjevanje nečistoč, zaplinjevanje proti delovanju lesnih insektov in nato preventivni premaz arhitekture oltarja z insekticidi s hrbtni strani. Izvedeni sta bila mizarska sanacija arhitekture oltarja za povrnitev trdnosti in zamenjava propadlih delov. Za odstranjevanje drugotnih preslikav in premazov smo uporabili kemični in mehanski način, na nekaterih mestih pa smo si pomagali z uporabo vodne pare. Vso ohranjeno izvirno polihromacijo na arhitekturnih delih smo očistili in utrdili. Pokazali so se nežni dekorativni vzorci in vitice v naslikanih kartušah, ki niso običajne za oltarje iz tega obdobja. Tudi pod preslikavami na antependiju je bilo ohranjeno veliko prvotne poslikave. Na plastikah je bilo originalne polihromacije komaj toliko, da smo dobili podatke za rekonstrukcijo prvotnega videza. Zelo dolgotrajno je bilo globinsko utrjevanje lesa z raztopinami umetnih smol, saj je bilo stanje lesa kritično slabo. Veliko je bilo kitanja poškodb in luknjic, sledili so izdelava in domodelacija manjših manjkajočih delov, rekonstrukcija manjkajočih rezljanih delov iz lipovine, nato dopolnjevanje manjkajoče kredne podloge, izolacija dodane podloge, priprava površin za dopolnjevanje pozlate in posrebitve, izvedba pozlate in posrebitve, barvno usklajevanje, retuša ali rekonstrukcija polihromacije in lazur na srebru. S ponovno namestitvijo oltarja na lokaciji je bil poseg, ki ga je redno nadzorovala odgovorna konservatorka, končan.

Vodja posega: Nuška Dolenc Kambič, sodelavci v okviru RC: Nuša Saje, zunanji sodelavci: Nadja Podboj, Martin Klinc, restavratorstvo Kavčič.

Odgovorna konservatorka: Alenka Železnik, ZVKDS, OE Ljubljana.

Nuška Dolenc Kambič

Velike Češnjice, cerkev sv. Ane, levi stranski oltar, plastika sv. Pavla, stanje lesenega nosilca, med posegom (foto: N. Dolenc Kambič, 2009)

Velike Češnjice, cerkev sv. Ane, levi stranski oltar, stanje po posegu (foto: F. Kavčič, 2009)

230

EŠD: /

Naselje: Vernek

Občina: Litija

Ime: Vernek – grad Vernek

Področje: A

Obdobje: srednji vek, novi vek

Med analizo arheološkega potenciala na območju obdelave za projekt gradnje hidroelektrarn na srednji Savi smo s historično analizo in analizo lidarskih posnetkov na danes pogozdenem hribu nad naseljem Vernek (k. o. Hotič) prepoznali lokacijo, kjer je nekoč stal grad Vernek.

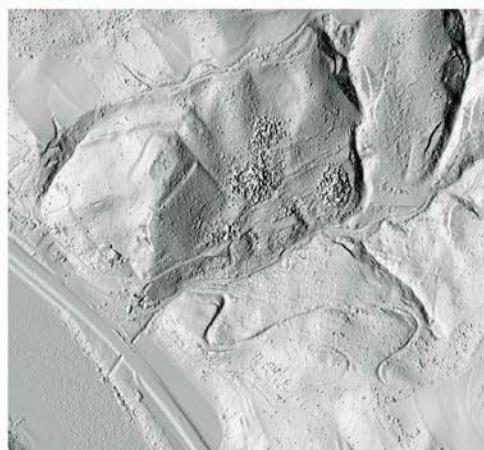
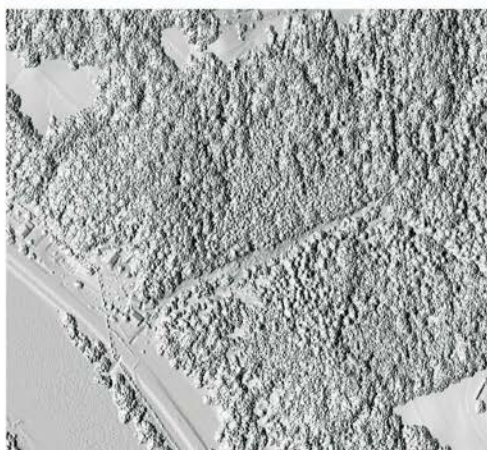
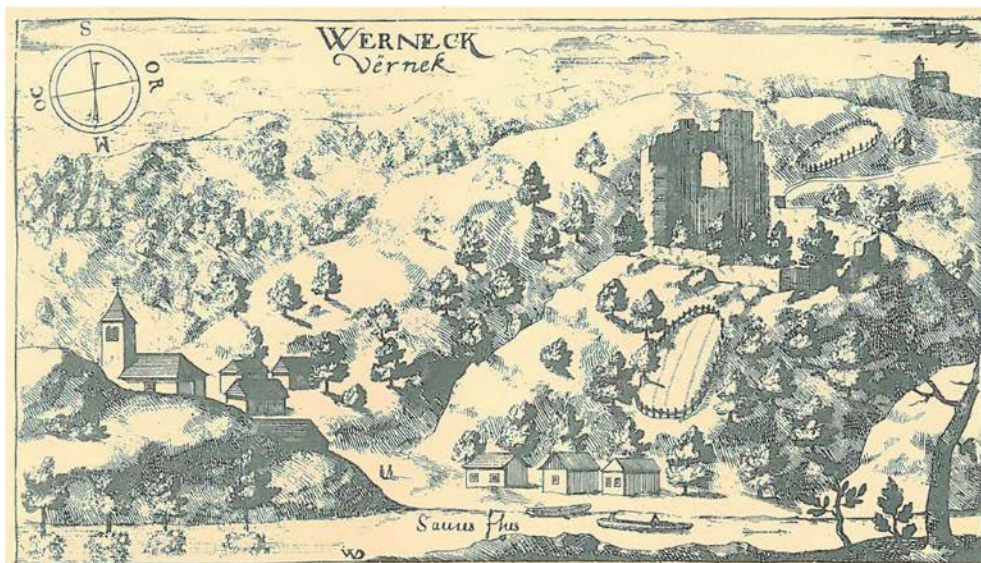
Grad Vernek je bil postavljen v prvi polovici 12. stoletja na skalnatem odrastku nad levim bregom Save. V tistem času naj bi varoval pomembno trgovsko pot, ki je vodila s Trojan skozi Vače do Save, kjer so blago nakladali na čolne. V letih 1154–1156 je omenjen vitez Wolvodus Verneški (Uoluoldus de Uernich), grad pa je izrecno omenjen šele leta 1250 kot castrum Werdenech. Leta 1250 je bil lastnik gradu oglejski patriarh Berthold, na gradu pa je bil sedež oglejskega vice-doma za patriarhovo posest na Kranjskem. Ob Mirni in Lihtenbergu sodi med redke gradove na vzhodnem Kranjskem, ki so še po drugi četrtini 13. stoletja realno ostali v rokah oglejskih patriarhov. Zaradi pomembne strateške lege nad Savo je grad leta 1258 v bojih z Oglejem zasedel in porušil Ulrik Spanheimski. Kasneje ga je moral po pogodbi, sklenjeni z oglejskim patriarhom Gregorjem de Montelongo, obnoviti in priskrbeti vse gradu pripadajoče podložnike. Ob tem je moral dovoliti, da se v njem ponovno naseli oglejska posadka, pri čemer pa se o dejanski izvedbi navajajo različni podatki (Smole 1982, Jakič 1997, Stopar 2000). Med letoma 1270 in 1276 je grad zasedel Otokar Češki, vendar pa je grad naprej ostal v oglejski lasti. Od leta 1335 so imeli Vernek v oglejskem fevdu grofje Ortenburški, na njem pa so živeli njihovi vazali Wernegkhi. V 16. (po Jakič 1997, 357) oziroma 17. stoletju (po Stopar 2000, 133) so pl. Wernegkhi razpadajoči grad in gosposčino prodali Graffenwegerjem. Kot omenja J. V. Valvasor, so ti iz njegovih ostankov zgradili grad Pogonik, nedaleč nizvodno na okljuku Save, kamor so se preselili že sredi 16. stoletja. Kot sočasnega lastnika navaja Valvasor Ernsta Friedricha Graffenwegerja (Valvasor 1679, III (XI), 649). Konec 17. stoletja so gosposčino kupili baroni Apfaltrerji, kot lastnina katerih se grad navaja tudi v 18. stoletju. Razvalina gradu se omenja še v abecednem seznamu graščin, gradov

in gradičev na Kranjskem leta 1854 (JAKIČ, I., 1977, Vsi slovenski gradovi: leksikon slovenske grajske zapuščine. – Ljubljana, 357; KOS, D., 1994, Med gradovi in mestom. Odnos Kranjskega, slovenještajerskega in koroškega plemstva do gradov in meščanskih naselij do začetka 15. stoletja. – Ljubljana, 43; SMOLE, M., 1982, Graščine na nekdanjem Kranjskem. – Ljubljana, 12, 40, 369, 522, 700-701; STOPAR, I., 2000, Grajske stavbe v osrednji Sloveniji – I. Dolenjska. Med Goričanami in Gamberkom. – Ljubljana, 132–133).

J. V. Valvasor omenja ruševine gradu dvakrat, v Topographia Ducatus Carniolae Modernaе iz leta 1679 in desetletje kasneje, leta 1689, še v Slavi vojvodine Kranjske (Die Ehre des Hertzogthums Crain). Za prepoznavanje lokacije gradu je pomemben predvsem historični zemljevid iz leta 1807, na katerem je kartirana reka Sava z najbližjo okolico pred ponovnimi regulacijami. Vir prinaša izris ruševin gradu, tukaj imenovanega Stari Grad. Le nekaj desetletij kasnejši franciscejski kataster (Franciscejski kataster za Kranjsko AS176; katastrska občina Hotič/Hottitsch) gradu ne omenja več, območje pa je imenovano Verneške njive (Vernegsknive).

Detajlne informacije o arheološkem najdišču smo dobili z analizo lidarskih posnetkov oziroma digitalnega modela terena, izdelanega z lidarjem, na katerem je moč prepoznati vrsto antropogenih sprememb. Ugotovitve smo naknadno preverili in potrdili tudi s terenskimi obhodi. Prva in najizrazitejša je izravnava pravokotne oblike dimenzij 30 x 20 m na vrhu grebena, ki je bila na posnetku obdana z ostrim pozitivnim znakom. Zanj smo predvideli in kasneje tudi potrdili, da gre za ruševine zidu oziroma še stoječe ostanke zidu, ki v višino ponekod merijo tudi več kot 1 m. Tik za zidom se na vseh straneh začne strmina, ki se na treh straneh, na JV, JZ in SZ, nadaljuje do jarka z nasipom nekaj metrov niže. Prepoznana struktura skupne širine 6 do 8 m, globine do 2 m in skupne dolžine približno 150 m se na SV delu navezuje na sistem dveh globokih kolenčasto zalomljenih jarkov, ki sta območje gradu popolnoma ločila od grebena. Njune dimenzije so precej večje, saj meri notranji v dolžino 190 m, širino do 25 m in v globino do 6 m, medtem ko je zunanji dolg približno 150 m, širok do 20 m ter je globok do 4 m, a je pri tem treba pripomniti, da je bila osnova zanj naravna grapa, tako da dejanskega dela človeka po dosedanjih raziskavah ni moč oceniti. Tudi notranji jarek se na obeh straneh izteka v naravni grapi, ki obdajata greben.

Na jugovzhodni strmini smo prepoznali še iz-

Grad Vernek: A – na bakrorezu iz Valvasor iz leta 1679, Topographia Ducatus Caribolae Modernaе. – Bogenšperk, 299; B – na karti Save z neposredno okolico iz leta 1807; C – na Franciscejskem katastru za Kranjsko AS176, katastrska občina Hotič/Hottitsch (vir: Ministrstvo za kulturo, Arhiv Republike Slovenije); Č – na digitalnem modelu površja (območje pokriva vegetacija); D – na digitalnem modelu terena (vegetacijski pokrov je v večji meri odstranjen)

ravnani prostor pravokotne oblike dimenzij 17 x 12 m, ki ga obdaja plitev jarek. SV stranica izravnave se stika z enim krakom notranjega jarka, ki ločuje grad od grebena, mimo nje pa vodi tudi pot, ki jo lahko prav tukaj prepoznamo že na karti iz leta 1807.

Matija Črešnar, Dimitrij Mlekuž, Gašper Rutar, Barbara Nadbath

231

EŠD: 819

Naselje: *Vipavski Križ*

Občina: *Ajdovščina*

Ime: *Vipavski Križ – mesto*

Naslov: *Vipavski Križ 16*

Področje: *E*

Obdobje: *18. in 19. stoletje*

Danes obnovljena stanovanjska hiša, nazadnje gospodarsko poslopje na parc. št. 3835 in 3836, k. o. Vipavski Križ, sodi k hiši številka 16. Leži v prečnem stavbnem nizu hiš Vipavski Križ 19–23, ki je grajen terasasto in od severa proti jugu ločuje Vipavski Križ na tako imenovani »tabor – gase« in na »plac«. Osnova za pozidavo tega stavbnega niza je bilo obrambno obzidje. Ko je na prelomu iz 15. v 16. stoletje izgubilo obrambno funkcijo,

so se nanj začele naslanjati stavbe. S tem nizom stavb, zgrajenih pravokotno na paralelne ulice na vzhodni in zahodni strani, se je tudi zaključilo jedro naselja v poznobaročni dobi.

Do danes se je hiša št. 16 ohranila kot pomembna arhitekturna priča v stavbnem razvoju Vipavskega Križa. Hiša se je izoblikovala v baročni dobi in predstavlja odlično ohranjen primer stavbarstva in načina življenja premožnejšega sloja Vipavskokrižanov. Najstarejši znan podatek za to Brelhavo hišo oziroma pri Brelhavih, kasneje pri Cerkovniku (nekdanj tudi mežnarija) in pri Gabrijelovih je iz leta 1630. Takrat se je v njej rodil Franc Domenik Kalin (Callin), histiograf in risar. Za gospodarsko poslopje št. 16 se glede na lokacijo in portal na vzhodni fasadi domneva, da je bilo zgrajeno pred objekti na trgu. Glede na analogijo ga lahko umestimo v 18. stoletje ali vsaj na začetek 19. stoletja. Za cilj celovite obnove tega gospodarskega poslopja smo si zaradi atipičnih predelav v drugi polovici 20. stoletja zadali hišo oblikovati v skladu s tradicionalno lokalno tipologijo. Na podlagi sondaž fasade smo jo prebelili glede na sporočeni vzorec.

V sklop prenove hiše sodita tudi sanacija kamnitih zidov po metodi suhozida in obnova vodnjaka.

Andrejka Ščukovt

Obnovljena hiša Vipavski Križ 16 (foto: A. Ščukovt, 2010)

232

EŠD: 4734

Naselje: *Vojšćica*Občina: *Miren – Kostanjevica*Ime: *Vojšćica – arheološko območje Tabor*Področje: *A*Obdobje: *prazgodovina, novi vek*

Na območju širitve pokopališča in gradnje mrliške vežice v Vojšćici, parc. št. 1, 2 in 180/2, k. o. Vojšćica, smo pred začetkom gradbenih del po navodilih odgovorne konservatorke OE Nova Gorica opravili geofizikalne raziskave ter z ročnim izkopom testnih sond preverili obseg in strukturo najdišča. Raziskave so pokazale, da je bil prostor znotraj obzidja tabora močno poškodovan med prvo svetovno vojno. Hud udarec so mu prizadeli tudi domačini sami, ki so po vojni odvažali ruševine in jih uporabili pri obnovi porušenih domov. Kljub temu je obseg tabora še danes jasno določljiv, deloma je še ohranjeno tudi južno obzidje tabora, ki smo ga med drugim dokumentirali z izkopom testne sonde. Notranji arhitekturi tabora lahko sledimo v linijah skromno ohranjenih temeljnih zidov, pri čemer je treba opozoriti, da temeljev, ki smo jih odkrili med predhodnimi raziskavami, ne moremo zagotovo datirati v čas tabora, to je v 15. in 16. stoletje. Povsem mogoče je namreč, da gre za mlajše strukture. Sondiranje je obenem pokazalo, da debelina novoveških plasti znotraj tabora narašča v smeri proti obzidju, kjer presega 1,5 m.

Gradnja protiturškega tabora je zelo verjetno skoraj popolnoma uničila ostanke prazgodovinske naselbine na območju znotraj obzidja. Sledove prazgodovinske poselitve smo namreč odkrili le na terasi ob vznožju južnega obzidja tabora. Na dnu 1 x 1 m velike testne sonde, ki smo jo izkopali ob zahodnem vogalu parc. št. 2, smo na globini 0,7–0,8 m, v plasti, ki je prekrivala skalno osnovo, odkrili veliko odlomkov prazgodovinske lončenine. Odkritje prazgodovinskih ostankov smo pričakovali, saj se je že pred tem domnevalo, da je južna meja te parcele, ki jo tvori nasip kamenja, ostanek obzidja prazgodovinskega gradišča.

Tomaž Fabec, Branko Mušič, Vesna Tratnik

233

EŠD: 28833

Naselje: *Vrhnika*Občina: *Vrhnika*Ime: *Vrhnika – arheološko območje Gabrč*Področje: *A*Obdobje: *prazgodovina*

Petega avgusta 2010 smo ob ogledu parc. št. 1070/2 in 1070/5, k. o. Vrhnika, severno od gradbišča novega naselja v Gabrčah na območju vrtače našli prazgodovinsko lončenino, ki jo lahko na podlagi fakture in drugih tehnoloških značilnosti preliminarno datiramo v čas bronaste dobe. Odkriti so bili tudi fragmenti rimskodobnega gradbenega materiala in srednjeveške lončenine. Do odkritja je prišlo, ker je lastnik parcele dovolil gradbincem, da na parc. št. 1070/2, k. o. Vrhnika, uporabijo prostor manjše vrtače kot gradbeno deponijo za presežke odkopane zemljine z bližnjih parcel, kjer poteka gradnja novega stanovanjskega naselja. Zato so izvajalci gradbenih del iz vrtače odstranili kvalitetno njivsko zemljo in plasti pod njo ter jih narinili na robove vrtače, da so pridobili prostor za odlaganje materiala.

Arheološke ostaline so bile izključno v zemljini, ki izvira iz vrtače. Ob ogledu lokacije so gradbinci šele začeli dovažati zemljo z bližnjega gradbišča, tako da smo lahko dobro ločili na južni rob vrtače navožen material od tistega, ki je izviral prvotno iz vrtače. Poleg tega smo arheološke ostaline našli tudi na območju, kjer ni bilo strojnega izkopa in dovoza zemljine, tj. na parc. št. 1070/5, k. o. Vrhnika, ki se stika s parc. št. 1070/2, k. o. Vrhnika, ki je bila tudi v uporabi kot njivska površina.

Pregled kupov zemljine, ki izvira z bližnjega gradbišča, ni dal pozitivnih rezultatov.

Novo arheološko lokacijo na severu omejuje potok Bela, na jugu pa se teren strmo dviga proti naselju Gabrče. S posegom so bili na območju vrtače skoraj v celoti uničeni potencialni arheološki depoziti in strukture, razen na vzhodnem robu vrtače, ki je delno na parc. št. 1070/5, k. o. Vrhnika, delno pa na parc. št. 1070/2, k. o. Vrhnika. Območje posega so zasuli z zemljino in teren zravnali z zemljo, ki izvira iz vrtače.

Mitja Pergar

234

EŠD: 857

Naselje: *Vuzenica*Občina: *Vuzenica*Ime: *Vuzenica – cerkev sv. Nikolaja*Področje: *UA,R*Obdobje: *prva četrtina 12. stoletja, sredina 13. stoletja, 14. stoletje, zadnja četrtina 15. stoletja*

Cerkev sv. Nikolaja je bila prvič omenjena v listini iz leta 1238. Masivno cerkveno zgradbo, njeno podobo in tlorisno zasnovo sestavlja pet prostorskih enot: romanska glavna ladja, podaljšana v gotiki, tako imenovani vzhodni romanski zvonik,

nadzidan v gotskem in neogotskem slogu, dolg gotski prezbitერიj s stopnjevanimi oporniki in na severni strani prizidani kapeli (1360, 1400), ki sestavljata nekakšno stransko ladjo, ob prezbitერიju je prizidana nadstropna zakristija (1890).

Ostanki poslikav v cerkvi segajo od okoli leta 1400 do prvih desetletij 16. stoletja. V letih 1901 in 1902 je bila obnovljena cerkvena notranjščina; takrat so bile odkrite freske v cerkvi in po navodilih dunajske Centralne komisije so bile prebeljene, stene cerkve pa so bile nato poslikane s kvadri, na oboku pa so naslikane zlate zvezdice na modri podlagi. Zapis v župnijski kroniki pravi, da je bilo leta 1902 pri posegih v notranjščini »odbitega večina starega in dotrajanega ometa«.

Ladja cerkve sv. Nikolaja je najstarejši del cerkve, lahko jo datiramo v prvo polovico 13. stoletja. Okoli leta 1400 je bila povišana, podaljšana in ponovno ravnostropna. Po letu 1496 so ladjo ponovno dvignili in obokali z zvezdastim poznogotskim obokom.

Prvotne sondažne raziskave v letih 1989 in nato razširjene leta 2007 so potrdile, da pod omenjeno poslikavo z začetka 20. stoletja na starejših plasteh

ometov v ladji ni ohranjenih starejših poslikav – to dejstvo potrjuje tudi omenjen zapis v župnijski kroniki. Kamniti notranji oporniki so bili glede na izsledke raziskav prvotno sivomodro tonirani, prav tako opečna rebra. Stene ladje in obočna polja so bili tonirani s slonokoščeno barvo. Na ograji kora so bile odkrite enake barvne nianse. Ob sondažnih raziskavah so bili najdeni le manjši fragmenti gotskih fresk.

Na severni steni ladje je bil ob sondiranjih odkrit fragment romanske zidave, kar kaže, da gre nedvomno za prvotno romansko ladjo in za naknadno obokanje ladje. V letu 2009 pa je bila na južni steni odkrita večja partija romanske zidave, ki se je tudi prezentirala.

Konservatorsko-restavratorska dela v cerkveni ladji so potekala v letih 2008 in 2009 na podlagi predhodnega sistematičnega sondiranja in izdelanega konservatorskega in restavratorskega programa.

Na celotni površini glavne ladje so se odbili sekundarni ometi – sekundarni omet se zaradi čvrstosti sekundarnih premazov na rebrih ni odstranil. Z vseh kamnitih in opečnih gradbenih

Vučenica, cerkev sv. Nikolaja, pogled iz ladje proti prezbitერიju – pred posegom (foto: N. Nahtigal)

Vuzenica, cerkev sv. Nikolaja, pogled proti prezbiteriju – po posegih (foto: N. Nahtigal)

Vuzenica, cerkev sv. Nikolaja, restavriran fragment poslikave na slavaloku (foto: N. Nahtigal)

Vuzenica, cerkev sv. Nikolaja, posvetilni križi pod korom na južni in zahodni ladijski steni ter dostop na kor po posegu (foto: N. Nahtigal)

elementov (stebri, rebra ...) so se mehansko snele sekundarne plasti beležev.

Odstopajoči elementi gotskih reber so se statično stabilizirali in gradbeno fiksirali. Na kamnitih stebrih in opečnih rebrih so se plombirale poškodbe, stiki so se izenačili z apnenom malto. Glede na to, da so raziskave pokazale, da so gotski ometi in beleži ohranjeni v zadostni meri, se je v celotni ladji rekonstruiral zalikan gotski apnen omet (vzorec je bil potrjen na strokovnem sestanku v avgustu 2008).

V višini pol metra od tal se je površina stene pustila neometana (zaradi sušenja), očistile so se samo fuge. Kamniti notranji oporniki in opečna rebra so se glede na izsledke raziskav sivomodro tonirali (deljeni so z belimi črtami). Stene ladje in obočna polja so bili tonirani s slonokoščeno barvo – enake barve nianse so tudi na korni ograji.

Na severni steni glavne ladje se je ustrezno rekonstruiral prehod – obočna odprtina –, ki vodi iz glavne ladje v Križevo kapelo (iz časa baroka), po vzoru preostalih lokov oziroma odprtin.

Na levi strani ladijske slavoločne stene se je rekonstruiral manjkajoči zaključek gotskih reber (del konzole). Kamnita menza baročnega oltarja sv. Helene (desni slavoločni oltar), ki je bila predelana v 19. stoletju, se je vzpostavila v prvotni baročni maniri, levi slavoločni baročni oltar sv. Štefana je imel provizorično menzo – nova menza se je izdelala po vzoru menze oltarja sv. Helene.

Na slavoločni steni se je prezentiral in restavratorsko obnovil fragment angelov, ki držita krono in fragment s črkama SP ob južnem portalu. Barvna plast poslikave se je površinsko utrla in detajlno mehansko očistila, poškodbe so se retuširale.

Na južni steni ladje ob stranskem oltarju sv. Helene se je vzpostavil prvotni naklon okenskega ostenja z ustrezno poševnino.

Ob obnovi se je odkrila romanska zidava na južni steni ladje ustrezno restavratorsko obnovila in prezentirala, tako da je vidna višina prvotne romanske zidave cerkve.

Na južni steni se je korigiralo neprimerno izbočeno ostenje okoli južnega portala in izravnalo s steno južne ladje ter ustrezno ometalo in toniralo.

Na južni steni, kjer je bil oltar Lurške Matere božje (1904, tirolsko kiparsko delo), se je ponovno vzpostavila stena z gotskim zalikanim ometom. Pod korom je bilo odkritih več posvetilnih križev – na zahodni, južni in severni steni ladje; posvetilni križi so nastali v 15. stoletju, vsekakor pa po letu 1400, ko je bila ladja podaljšana proti zahodu. Posvetilni križi so se ustrezno prezentirali.

V podkorju se je na južni steni restavriral vhod, ki je vodil po zunanjem vretenastem stopnišču na

kor; tu se je odkril dostop na južni steni kora.

S kamnitih stebrov, ki nosijo kor, so se odstranili sekundarne površinske obloge, beleži in nanosi; kamen se je utrdil.

Iz korne ograje se je odstranil del orgelske omare, ki ni bil več v funkciji instrumenta; ponovno se je rekonstruirala korna ograja.

Na služnikih v ladji so se odkrita kamnoseška znamenja ustrezno prezentirala.

Z opisanimi konservatorsko-restavratorskimi deli se je zaključila obnova ladje, nadaljuje se rekonstrukcija gotske podobe cerkve sv. Nikolaja, saj je ohranjena v zadostni meri, da nam to omogoča.

Dela so pod nadzorom strokovnih delavcev zavoda – odgovorne konservatorke ter restavratorjev Bineta Kovačiča in Vlaste Čobal Sedmak izvajali: restavratorja Maja Ballund in Dejan Pfeifer, restavratorske pomočnice Simona Šuc, Tadeja Kocmut in Milena Vrabl, gradbena dela je izvajal Marjan Jordan, slikopleskarska pa Daniel Drumlič.

Nina Nahtigal

235

EŠD: 8627

Naselje: Zagrad pri Otočcu, Črešnjice, Dolenje Grčevje

Občina: Novo mesto

Ime: Zagrad pri Otočcu – arheološko najdišče

Stari grad

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, novi vek

Arheološki ekstenzivni terenski pregled na trasi predvidene gradnje 20kV KBV in TP Črešnjice v dolžini 620 m ter 20 kV KBV in TP Lapore v dolžini 410 m, v skupni dolžini 1,03 m je opravila ekipa ZVKDS, OE Novo mesto, pod vodstvom Matevža Lavrinca, univ. dipl. arheologa, in pod strokovnim nadzorom dr. Philipa Masona, univ. dipl. arheologa. Dela so potekala 7. februarja 2008.

Trasi potekata po geološko enotnem terenu, po hribovitem, gozdnatem in travnatem terenu, na vzhodni strani Trške gore v smeri proti potoku Lešnica. Lokacijo geološko označujejo siv apnenec, laporni apnenec in dolomit z rožencem.

Ugotovljene arheološke sledi

1. Črešnjice (ZE II/A2, B2 parc. št. 733/1, k. o. Črešnjice) – 2 fragmenta prazgodovinske keramike, 2 kosa kremenca in 1 kos žlindre nakazujejo na potencialno prazgodovinsko arheološko najdišče, verjetno naselbinske narave.

Philip Mason, Matevž Lavrinc, Ildikó Pintér

236

EŠD: 14510

Naselje: Zavrč

Občina: Zavrč

Ime: Zavrč – arheološko najdišče Prodnicca

Naslov: parc. št. 46/5, k. o. Zavrč

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, srednji vek

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Center za preventivno arheologijo, Regionalni oddelek Ptuj, je 19. marca 2009 izvedel predhodno arheološko raziskavo – zaščitno izkopavanje pred predvideno gradnjo dveh individualnih stanovanjskih hiš na delu zemljišča s parc. št. 46/5, k. o. Zavrč, v Zavrču. Zemljišče leži v območju registrirane enote kulturne dediščine, ki je v Registru nepremične kulturne dediščine vpisana kot Zavrč – arheološko najdišče Prodnicca, z evidenčno številko EŠD 14510. Arheološka raziskava je bila izvedena na podlagi kulturnovarstvenih pogojev, ki jih je izdal Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Maribor (št. AM-849/09), pogodbe št. 7-9/2009, sklenjene z lastnikom oziroma investitorjem, in kulturnovarstvenega soglasja o arheološki raziskavi št. 62240-207/2008/4, ki ga je izdala ministrica za kulturo Republike Slovenije.

Arheološko raziskavo je vodila Marija Lubšina - Tušek, univ. dipl. arheologinja, konservatorska svetovalka. Arheološko ekipo so poleg vodje sestavljali: konservatorski tehničar Nataša Svenšek in Vesna Bandelj (dokumentiranje na terenu, popisi najdiščnega arhiva, vnos terenskih podatkov v računalnik arhiva), konservatorski tehnik Duško Belić (dokumentiranje na terenu, snemanje arheološkega izkopavališča in struktur z geodetsko totalno postajo z obdelavo podatkov), konservatorski tehnik Danilo Cverko (računalniška obdelava tehnične dokumentacije, digitalna ureditev najdiščnega arhiva, poročila in fotografiranje predmetov), tehničar Vera Murko (čiščenje in urejanje gradiva), konservatorski tehnik Mirko Klemenčič (urejanje fototeke in fotografiranje predmetov) in poslovna sekretarka Alenka Tušek (priprava Programa varnostnih ukrepov za zagotavljanje varnosti in zdravja delavcev pri delu na arheološkem delovišču in poslovna koordinacija izvedbe arheoloških raziskav). Izbor najdb sta zrisala Dejan Kovačič in Mitja Rus. Arheološki arhiv najdišča je do končne strokovne obdelave v arheološkem depozitu ZVKDS, Center za preventivno arheologijo, Ptuj.

Zemljišče s parc. št. 46/5, k. o. Zavrč, leži na

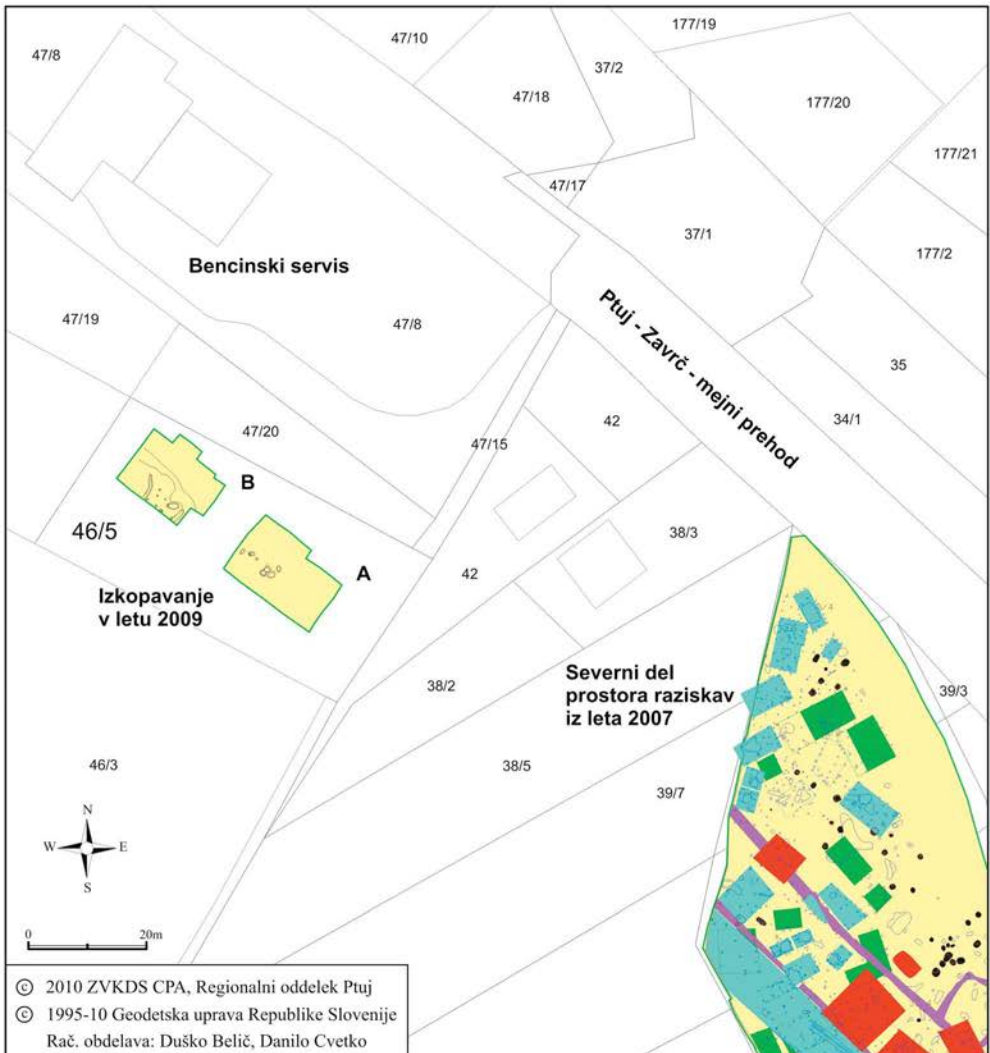
severovzhodnem delu naselja Zavrč in južno od magistralne cesti Ptuj–Borl–Zavrč–Republika Hrvaška (Varaždin). Leži na vrhu rahlo proti severu in vzhodu padajočega pobočja (proti cesti in reki Dravi), v katero so v devetdesetih letih 20. stoletja vrezali ploščad z bencinsko črpalko in parkiriščem. Parcela je bila del intenzivno kmetijsko obdelovanega območja.

Arheološka raziskava je bila izvedena delno strojno in delno ročno, s standardnimi metodami arheološkega dokumentiranja. Označba nepovezanih izkopnih polj skupne površine 357,8 m² se je naslonila na označbo novih stavb A in B po projektni dokumentaciji novogradenj. V obeh raziskovanih poljih najdišča je bilo odkritih 33 stratigrafskih enot. Osnovno stratigrafsko sekvenco najdišča lahko razdelimo na sedem faz: I. formiranje geološke osnove, II. prva uporaba prostora – prazgodovinska naselbina, III. faza po opustitvi prazgodovinske naselbine, IV. druga uporaba prostora v rimski dobi – lončarska dejavnost, del grobišča, V. srednjeveška naselbina, VI. srednjeveška cesta, VII. novodobne plasti.

Prvo fazo najdišča predstavlja formiranje geološke osnove, ki je rjavopeščen melj (SE 14), holocenska aluvialna plast rahlega pobočja pod robom višje ležeče starejše dravske terase, ki jo je reka Drava izoblikovala v pleistocenu na severovzhodnem obrobju Haloz, grajenih iz srednjemiocenskih kamnin. Drugo fazo najdišča predstavlja prva dejavnost človeka na tem prostoru, in sicer vzpostavitev naselbine v času mlajše faze kulture žarnih grobišč. Predstavljajo jo plasti na globini od 0,5 do 0,75 m pod površino (SE26–32), vkopi jarkov (SE 21, 26), jame (SE 23) in jam za stojke objekta (SE 15 do 20, 22, 24, 25) do globine 1,15 m pod površino. Odlomki lončenine, ki so najdeni tako v opisanih stratigrafskih enotah, kot v drugih v sekundarni legi, imajo najbližje primerjave na planem žganem grobišču iz poznne bronaste dobe oziroma mlajše faze kulture žarnih grobišč, izkopanih v Zavrču leta 2007, na prostoru mednarodnega mejnega prehoda (Marija Lubšina - Tušek, Zavrč (277), Varstvo spomenikov 44, 2008, 309–312). Primerjave najdemo tudi med gradivom z drugih najdišč ruske skupine KŽG v Podravju, pripisanem v kronološkem smislu stopnji Ha B2 in Ha B3 v okviru Müller-Karpejeve delitve KŽG v jugovzhodno alpskem prostoru (Herman Müller-Karpe, Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen, 1959, RGF 22), oziroma I. in II. stopnji Štajerske v smislu kronološke sheme štajerskih najdišč po Teržanovi (Biba Teržan, Starejša železna doba na Slovenskem Štajerskem, Katalogi in monografije

25, 1990). Tretjo fazo najdišča predstavlja plast SE 5, ki se je formirala po opustitvi prazgodovinske naselbine. Četrto fazo predstavljajo plast (SE 4) in vkopane strukture: peč (SE 7, 7A), žgani grob (SE 8), jama (SE 12), ki je verjetno ostanek uničenega groba. Materialno gradivo, predvsem odlomki lončenine v grobnih strukturah, datirajo v čas 2. stoletja. Vkop peči, ki je preostanek lončarske dejavnosti, je glede na stratigrafske podatke v okviru četrte, rimskodobne faze nekoliko starejši. Strukture so močno poškodovane od kasnejših, srednjeveških vkopov in nivelacij terena. Peto fazo

najdišča predstavljajo srednjeveški vkopi jam za stojke (SE 6, 10, 11) in dveh večjih plitvih jam (SE 9, 13). So sled dejavnosti v okviru naselbine v visokosrednjeveškem času. Šesto fazo najdišča predstavlja nasutje proda srednjeveškega cestišča ali poti (SE 3) na delno nivelirani podlagi. Sedmo fazo predstavljajo novoveške plasti, ki so nastale delno z naravnimi procesi in delno s formiranjem ornice (SE 33, 1 B, 1A na prostoru izkopa za stavbo B), s premeščanjem in nasipavanjem zemljine (verjetno iz bližnje okolice ob priliki zemeljskih gradbenih posegov) na nižjem vzhodnem prede-

Katastrska umestitev izkopnih polj A in B – prostora arheoloških raziskav na zemljišču s parc. št. 46/5, k. o. Zavrč v Zavrču, v letu 2009 (računalniška obdelava: D. Belič, D. Cvetko)

lu parcele (SE 2, 1 A na prostoru za stavbo A) s težnjo izravnave njivske površine.

V posameznih stratigrafskih enotah oziroma strukturah so bili odkriti odlomki 186 keramičnih posod, 22 odlomkov gradbenega materiala, 10 odlomkov kovinskih predmetov, 4 odlomki živalskih kosti, živalski zob in žgane človeške kosti (SE 8).

Arheološka raziskava na delu zemljišča s parc. št. 46/5, k. o. Zavrč, in na delu najdišča Zavrč – arheološko najdišče Prodnica je torej pokazala, da gre za ohranjene ostaline prazgodovinske naselbine iz mlajše faze kulture žarnih grobišč, ostaline lončarske dejavnosti in uporabo prostora za grobišče iz rimskega časa ter ostanke srednjeveške naselbine s cesto. Nedvomno se ostaline iz teh arheoloških obdobji širijo zunaj robov obeh raziskovanih prostorov oziroma izkopnih polj za stavbi A in B na tem zemljišču, prav gotovo pa tudi na sosednja. Najdbe izredno dopolnjujejo poselitveno sliko in nakazujejo nekdanjo izrabo prostora v posameznih arheoloških obdobjih na območju današnjega Zavrča. Zato je navdse pomembno, da se gradbeni ali drugi zemeljski posegi ne opravljajo brez predhodne arheološke raziskave ali arheološke spremljave del.

Marija Lubšina - Tušek

237

EŠD: 24567

Naselje: Zavrhek

Občina: Divača

Ime: Zavrhek – komunski vodnjak

Naslov: Zavrhek, parc. št. 1479, k. o. Škoflje

Področje: E

Obdobje: prva četrtina 19. stoletja, 1806

Na nekoliko dvignjenem, danes razmajanem in z betonskimi vložki pokrpanem podestu, do ka-terega vodi nekaj kamnitih stopnic, stoji v središču vasi Zavrhek na parc. št. 1479, k. o. Škoflje, vaški vodnjak, komunski štirna. Voda se je vanj stekala s streh bližnje domačije Zavrhek 6. Služila je potrebam vse vasi, preden so si domačije uredile lastne vodnjake. Danes ga ne uporabljajo nihče več.

Domačini tako celoten vodnjak kot njegov podzemni del – zbiralnik imenujejo štirna. Nadzemni del, šap, izklesan iz kamna in z zunanje strani trebušaste oblike, ima okrogel tloris. Sestavljen je iz štirih delov, spetih na vrhu s kovinskimi sponami, ki pa so precej poškodovani in razmajani ter ponekod pokrpani z betonom, saj je očitno, da je šap položen na neraven temelj. Na nekate-

rih delih so obdelani kamniti bloki poškodovani, veliko pa je tudi sekundarnih cementnih plomb in motečih cementnih dodatkov, poleg tega je šap porasel z algami in mahovjem. Postavljen je na nekoliko širši kamnit podest. Po izročilu naj bi bil šap prvotno na gradu Školj. Da je prvotno služil svojemu namenu na nekem drugem kraju, dokazuje tudi preštokan napis na enem izmed kosov šapa, tako da se slabo razbereta tako prvotni kot tudi kasneje »izklesani«*» napis. Tudi odprtina podzemnega zbiralnika je kvadratne oblike, tako da sklepamo, da se je voda sprva zajemala kar skozi njo in je bil šap montiran šele kasneje.*

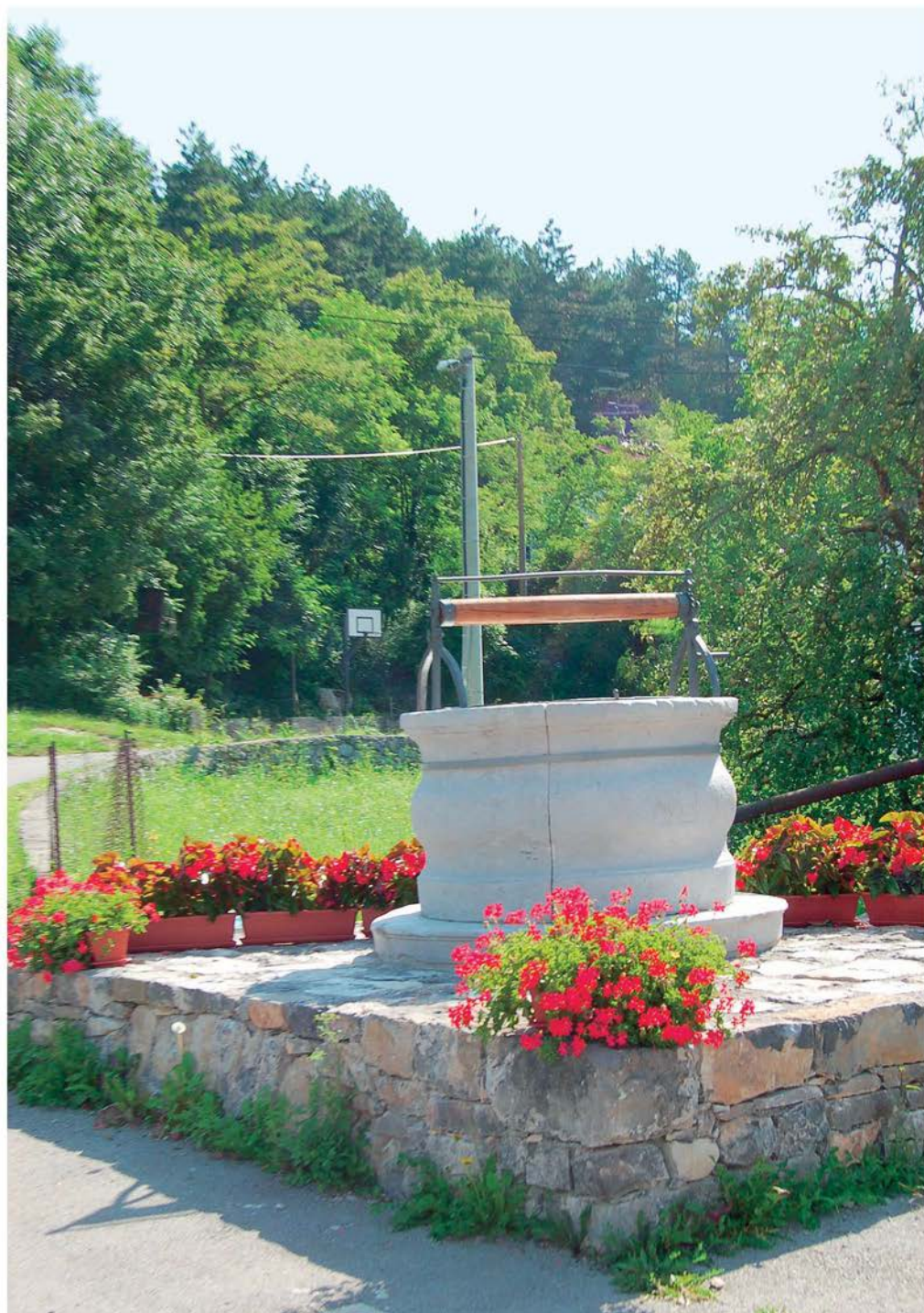
Prvotno se je iz štirne kalala voda s štenakom, kanglelico, na kar nas opominjajo globoke brazde, vrezane v zgornji rob oboda štirne. Kasneje pa je bil na obod montiran kovinski nastavek z vretenom, ki je olajšal dvigovanje vode. Vrh štirne je prekrit s kosom luknjaste pločevine.

Štirna je bila nujno potrebna popravila, saj je kazala precej zanemarjen videz. Obenem je bilo treba seveda urediti tudi podest, na katerem je postavljena, ter bližnjo okolico. Šapa vodnjaka je bila na zgornjem delu rahlo nagnjena. Sestavljena je iz štirih, trebušasto klesanih kamnitih blokov, porasla z algami in mahovjem. Na določenih delih so bili kamniti obdelani bloki poškodovani, veliko pa je bilo tudi sekundarnih cementnih plomb in motečih cementnih dodatkov. Okolica je bila neurejena in porasla z bršljanom.

Konservatorsko-restavratorska dela na kamnitem oklepu vodnjaka so se začela na kraju samem z odstranjevanjem cementnih sekundarnih plomb, nato pa z demontažo kamnite šape ter podesta, ki smo ju prepeljali v restavratorsko delavnico. Demontaža je bila nujno potrebna, saj so se le tako lahko začela gradbena dela. Kamnite elemente, poraščene z algami ter drugo umazanijo, smo očistili z mikropeskanjem in vodnim curkom. Zaradi boljšega odstranjevanja trdovratnih alg smo površino predhodno premazali z algicidom. Dela so se nadaljevala na spajanju – lepljenju počenih delov podesta. Za lepljenje smo uporabili epoksidna lepila. Za boljšo trdnost smo v spoj vgradili dvojno kovinsko nerjavečo vez debeline 20 mm. Pri modeliranju okrušenih ter manjkajočih delov smo uporabili epoksidna lepila s polnilom kamnite moke istega materiala. Za končni sloj, ki smo ga tonsko in strukturno obdelali, smo uporabili za vezivo lepilo TENAX s polnilom kamnite moke. Gradbena dela so se začela z odstranitvijo malte, s katero se je v preteklosti dosegla izravnava vrhnje ploskve podesta. Vrh podzemne cisterne je bilo treba utrditi, kar se je doseglo s plastjo betona z mikroarmaturo (jeklena vlakna), saj je bila

Zavrhek, komunski vodnjak pred izvedbo obnovitvenih del (foto: E. Belingar, 2009)

Zavrhek, obnovljeni komunski vodnjak (foto: E. Belingar, 2009)

površina višinsko neenotna. Po izravnavi je gradbenik začel polagati kamnite skrle nepravilnih oblik. Večino je bilo treba kupiti na novo, kajti za prvotni tlak je služila kar zemlja, skrle so oblikovale le obod. Reže med skrlami so se zadelale s peskom. Na mestu dveh betonskih stopnic sta bili pozidani novi v kamnu. Zatem so domačini sami očistili notranjost cisterne. Najprej so vodo izpraznili s traktorsko črpalko, cisterno izprali s curkom, podrgnili z metlami in ponovno izprali s čisto vodo. Usedline so polnili v kotličke in jih dvigali z vrvjo na površino. Vso notranjost, ki je bila v šestdesetih letih na novo fino ometana, so pregledali, vendar poškodb niso odkrili. Po končanih delih so v cisterno napolnili kake 3 m³ čiste vodovodne vode.

Po končanih gradbenih delih smo restavrirane elemente kamnitega oklepa pripeljali ter namestili na prvotno mesto. Sledilo je še modeliranje določenih motečih poškodb na spojih ter končni zaščitni premaz s PROTEKTOM.

V restavratorska dela smo vključili tudi izdelavo novega lesenega vretena iz hrastovega lesa, ki je zamenjalo prejšnjega kovinskega. Poleg tega smo dodali določene manjše manjkajoče kovinske dele ter zamenjali neprimeren kovinski ročaj vretena. Gradbena dela je izvedlo podjetje TGT JAME

Turizem, gostinstvo, transport, d. o. o., iz Zavrhnika. Restavratorska dela so bila v domeni restavratorja ZVKDS, OE Nova Gorica, Antona Naglosa in zunanjega sodelavca Tomaža Bizjaka. Dela je koordinirala in izvajala konservatorski nadzor etnologinja iste enote Eda Belingar.

Ob odstranitvi kamnitih plošč podesta se je izkazalo, da sega vrh banjastega oboka podzemne zbiralne cisterne vodnjaka precej visoko, tako da je bilo treba ob ponovnem nameščanju skrl podesta precej paziti, da te ne bi segale previsoko in prekrile oklep vodnjaka. Obok, ki je praviloma zasut s terenom in tako za ščiteno, je bil obenem s cestne strani kar razkrit in viden.

Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanim, do novih odkritij ni prišlo.

Eda Belingar, Anton Naglost

238

EŠD: 24498

Naselje: Zgornja Pohanca

Občina: Brežice

Ime: Zgornja Pohanca – Rožmanov mlin

Naslov: Zgornja Pohanca

Področje: E

Obdobje: prva četrtina 20. stoletja

Zgornja Pohanca, Rožmanov mlin (foto: D. Strgar)

Detajl notranjščine Rožmanovega mlina (foto: D. Strgar)

Rožmanov mlin stoji ob potoku Močnik v južnem delu vasi Zgornja Pohanca in v severozahodnem delu Občine Brežice. Mlin je lesena in prtilična stavba pravokotnega tlorisa in stoji na kamnitih in betonskih temeljih. V notranjosti je delno ohranjeno mlinsko postrojenje in manjša mlinarska soba. Ob mlinu so ohranjeni še lesena raka z zapornico in dva lesena vodna kolesa.

V letu 2009 je lastnik Silvester Rožman pripravil tehnični izris samega mlina in vlogo za obnovo gospodarske stavbe ter pridobil kulturnovarstvene pogoje. V sodelovanju s pristojno spomeniško službo je lastnik pripravil še osnovni popis obnovitvenih del ter osnutek idejne zasnove obnove mlina.

Dušan Strgar

239

EŠD: 23203

Naselje: Zgornja Ščavnica

Občina: Sveta Ana

Ime: Zgornja Ščavnica – domačija Grafonž

Naslov: Zgornja Ščavnica 58

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje

Leta 2009 so bila zaključena gradbena sanacijska in prenovitvena dela na hiši Grafonžove domačije v Zgornji Ščavnici 58. Julija, v sklopu Aninega tedna in občinskega praznika, sta bila odprte in predstavitev prenovljene ter z opremo in pohištvom urejene hiše. Odprtje so popestrili s pestrim kulturnim programom. Hiša je muzejsko urejena, dopolnjevala pa jo bo kulturnopedagoška in turistična dejavnost.

Urbaničeva, po domače Grafonževa domačija, hiša z gospodarskimi poslopji, stoji ob cesti v osrednjem delu raztresenega naselja Zgornje Ščavnice. Domačija je še ena redkih v celoti ohranjenih ambientov z značilnimi objekti, z bogato ohranjeno opremo, raznovrstnimi predmeti, vrsto gospodarskih strojev in tehničnih zanimivosti. Je nazorna podoba življenja in gospodarjenja v preteklosti.

Hiša, ki je dokumentirana z letnico 1841 na prekladi kamnitega kletnega portala, je bila v petdesetih letih 20. stoletja nekoliko prenovljena. Nekoč leseno ostenje severnega dela hiše (soba, shramba) so zamenjali z zidanimi stenami in vstavili tri nova, nekoliko večja okna, banjasti obok kuhinje so nadomestili z ravnim stropom ter slamnato streho nadomestili z novo opečno streho in pri tem izvedli novo strešno konstrukcijo.

Prvotno ostrešje, krito s slamo, je bilo sestavljeno iz poveznikov, ki so nosili pare špirovcev in bili hkrati stropniki. Nanje je bil pritrjen podstrešni pod oziroma stropni opaž prostorov, zunaj obodne stene pa opaž napuščev. Novo ostrešje so izvedli tako, da so dele poveznikov, ki so segali čez obodno steno, odstranili in naredili novo strešno konstrukcijo – stoječi stol z vmesnima legama ter opirači ob stebrih, streho pa prekrili z opeko.

Leta 2005 je hišo močno poškodoval požar. Decembra je pri prekajevanju mesa v hiši zagorelo. Pogorela je streha, uničeni so bili lesen strop v »štiblu« in strop v kuhinji, lesene stopnice na podstrešje, nekaj notranjih vrat ter leseni podi. Poškodovana sta bila tudi zidani štedilnik v kuhinji in krušna peč. Lastniki, ki imajo velik posluh za ohranjanje stavbne dediščine, so takoj ukrepali in hišo ustrezno zaščitili ter začeli urejati gradbeno dokumentacijo za prenovo hiše.

Leta 2006 je bila na podlagi konservatorskega programa izdelana vsa potrebna projektna dokumentacija za prenovo hiše. Gradbenosanijska in obnovitvena dela so se začela leta 2007 s sistematično gradbeno sanacijo lesenega in kamnitega ostenja hiše (Poročilo v VS št.44/2008, str. 325), nadaljevala leta 2008 in zaključila leta 2009. V požaru uničeno streho je bilo treba rekonstruirati. Izvedena je bila nova strešna konstrukcija na stol, streha je bila prekrita z opeko – zarezanim bobrovcem, pozidan je bil nov dimnik, izdelan po vzoru starega, oblikovan tradicionalno z dvokapno strešico, čelni strešni zatrep pa je bil izveden iz vertikalnih desk. Rekonstruiran je bil kuhinjski, banjasto oblikovani obok. V ostenju so bila ohranjena ležišča nekdanjega starega oboka in na podlagi teh ležišč je bilo mogoče rekonstruirati opečni obok. Obnovljene so lesene stopnice v klet in rekonstruirane stopnice na podstrešje.

Poslopje je bilo temeljito gradbeno sanirano, v celoti sta bili obnovljeni zunanjsčina in notranjščina stavbe z vso staro opremo. Sanirane lesene kladne stene in kamnito ostenje so bili ometani z ilovnatimi zaglajenimi ometi. Zunanji in notranji ometi so bili izvedeni po stari recepturi iz zmesi ilovice, narezane slame in plev ter prebeljeni z apnom. Obnovljene so vhodne kamnite stopnice in položen opečni tlakovec na pohodnem delu okoli hiše. Obnovljeni in na novo položeni so bili leseni podi v kuhinji in sobah ter obnovljeni opečni tlakovci v obeh kletnih prostorih, v veži in shrambi pa so bili položeni novi opečni tlakovci. Obnovljeni so leseni tramovni stropovi. Deske tramovnih stropov v obeh velikih sobah je bilo treba očistiti oljnih barvnih premazov in jih premazati z zaščitnim sredstvom, nekaj poškodovanih desk pa

zamenjati z novimi. Obnovljeni in restavrirani so kamnoseški elementi, kovane mreže, lesena polkna in lesen portal z dvokrilnimi vhodnimi vrati. Vrata in okna, ki so bila dotrajana ali v požaru uničena, je bilo treba nadomestiti z novimi, narejenimi po ohranjenih starih originalih. Troje večjih novejših oken je bilo treba zamenjati z novimi, manjšimi. Restavrirani so staro okovje in kljuge, novejšje kljuge in neustrezno okovje pa je bilo treba nadomestiti z novim, narejenim po starih vzorcih. Prav tako sta obnovljena krušna peč z ognjiščem in zidan kuhinjski štedilnik. Krušna peč je bilo treba razstaviti in ponovno postaviti, prav tako je bilo treba razstaviti štedilnik, posamezne dele obnoviti in ga ponovno postaviti. Obokana kletna prostora sta bila sanirana, očiščene so bile kamnite in opečne stene, obnovljena so bila stara opečna tla ter lesene kletne stopnice. Kamnit kletni portal z letnico 1841 je restavriran. Restavrirano je bilo ohranjeno pohištvo in ponovno postavljeno v prostore hiše. Dela so se zaključila leta 2009 z ureditvijo prostorov in postavitvijo opreme.

Obnovitvena dela so s finančno pomočjo občine in kulturnega ministrstva potekala v letih 2007–2009. Poslopje je bilo temeljito gradbeno sani-

Hiša Grafonžove domačije v Zgornji Ščavnici, v požaru poškodovana hiša pred obnovo (foto: J. Skalicky, 2006)

Hiša Grafonžove domačije v Zgornji Ščavnici, po obnovi (foto: J. Skalicky, 2009)

Hiša Grafonžove domačije v Zgornji Ščavnici, po obnovi (foto: J. Skalicky, 2009)

Hiša Grafonžove domačije v Zgornji Ščavnici, po obnovi (foto: J. Skalicky, 2009)

rano, rekonstruiran je bil kuhinjski, banjasto oblikovani obok ter obnovljeni sta bili zunanjščina in notranjščina stavbe z vso staro opremo. Vsa dela na hiši in v njej so bila izvedena po izdelanem načrtu in v skladu s konservatorskim programom ter strokovnimi navodili in nadzorom podpisane pristojne konservatorke ob sodelovanju Branka Ramšaka, gradbenega tehnika, in Mirana Ježovnika, u. d. i. g., za gradbeno presojo in statiko.

Delo je izvajalo podjetje LIPA LENART, proizvodno trgovska zadruga, z. o. o., Kraigherjeva ulica 19b. Izvajalci obrtnih del so bili naslednji: tesar Branko Sraka iz Drvanje, zidar Bojan Kolarič iz Rožengrunta (Rudi Lorbek iz Spodnjega Gasteraja – ilovnati ometi), pleskar Boris Črnčec iz Rošpoha, pečar Janez Vakej iz Ledineka, kovač Oto Bauman iz Ledineka, mizar Jože Zorec iz Spodnjega Gasteraja.

Jelka Skalicky

240

EŠD: 981

Naselje: Zgornji Tuštanj

Občina: Moravče

Ime: Zgornji Tuštanj – grad Tuštanj

Naslov: Zgornji Tuštanj 1, Moravče

Področje: UA

Obdobje: 16.–20. stoletje

V sklopu celovite prenove gradu je bila opravljena sanacija jugovzhodnega stolpa. Odstranjena sta bila popolnoma dotrajani leseni strop z nosilnim tramom v nadstropju in strop v prtiličnem prostoru, ki ga zaradi zahtevne izvedbe (kombinacija železnih traverz in opečnega polnila) prav tako ni bilo mogoče sanirati. Oba stropa sta nadomestili armiranobetonski plošči. Odstranjeni in obnovljeni so bili tudi popolnoma razpadli apneni ometi. V prtiličnem prostoru so bile izvedene hidroizolacija s talno ploščo ter hidro- in termoizo-

Grad Tuštanj, jugovzhodni stolp pred odstranitvijo stropov (foto: N. Leben, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

Pogled na obnovljeni grad Tuštanj (foto N. Leben, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

Jugovzhodni stolp gradu Tuštanj po odstranitvi stropov (foto: N. Leben, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Kranj)

lacija z novimi tlaki. Izvedba Žlebak, Ljubljana, financirala lastnik in Ministrstvo za kulturo. Opis prenove gradu je izšel v monografiji *Iz zgodovine gradu Zgornji Tuštanj*, 2 Kronika 57, Časopis za slovensko krajevno zgodovino, 2009.

Nika Leben

241

EŠD: 2716

Naselje: Železniki

Občina: Železniki

Ime: Železniki – cerkev sv. Antona, kulisa

Božjega groba

Naslov: župnijski urad Železniki, Trnje 23, 4228

Železniki

Področje: R

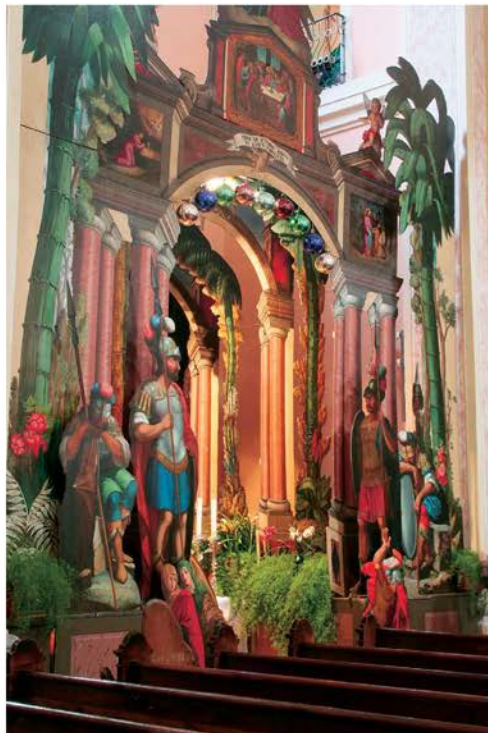
Obdobje: tretja četrtina 19. stoletja, 1874, druga četrtina 20. stoletja, 1944, druga polovica 20.

stoletje; kulisa je datinana v leto 1856

V župnijski cerkvi sv. Antona Puščavnika v Železnikih hranijo leseno kuliso Božjega groba, naslikano v tehniki olje na les. Za staro cerkev, ki je stala na mestu današnje, jo je leta 1856 po naročilu izdelal Štefan Šubic v svoji podobarški delavnici. Kuliso velikih dimenzij, v višino v najvišji točki meri okoli 8 metrov, sestavlja 50 tabelnih slik, ki učinkujejo samostojno ali kot del sestavljive celote. Slike na lesu upodabljajo angele, ženske in vojake, ki so postavljeni med arhitekturo, ki predstavlja svetišče oziroma Božji grob v jeruzalemski krajini.

Leta 1975 je bila za današnjo cerkev kulisa povečana, tako da ji je bil dodan podstavek, na katerega se celotna kompozicija postavi. Za veliko noč je postavljena v stranski oltar južne stene.

Kulisa je v 153 letih zaradi vsakoletnega postavljanja, razstavljanja in neprimerne hranjenja utrpela neizogibne mehanske poškodbe slikovnih plasti in nosilca ter odlome izpostavljenih delov slednjega. Poškodbe slikovnih plasti, ki se kažejo kot sprana in manjkajoča barvna plast, so prisotne v spodnjem predelu. Najverjetneje so nastale zaradi močenja in zatekanja vode k nosilcu, do katerega je prišlo pri zalivanju rož, ki so postavljene med samo kuliso. Dodatno škodo pa je kulisa doživela 18. septembra 2007. Ob hudem nalivu je narasla voda selške Sore prestopila korito in poplavlila Železnike, ujete v ozko dolino. Deroča voda ni prizanesla niti cerkvi sv. Antona. Razstavljene dele lesenih tabel, shranjene v omari pod korom, je zalila voda z naplavinami in blatom. Skupaj z drugim prizadetim cerkvenim inventarjem je bila kulisa urgentno pripeljana v prostore ZVKDS, Restavratorskega centra. Nabrekanje vlažnega in mokrega lesa in njegovo krčenje pri izsuševanju je posledično povzročilo lokalno pokanje, odstopanje in odpadanje slikovnih slojev na predelih, ki so bili neposredno izpostavljeni vodi.

Železniki, cerkev sv. Antona, kulisa Božjega groba Štefana Šubica po konservatorsko-restavratorskih posegih (foto: Z. Bajdè)

Po prevozu kulise v prostore Restavratorskega centra smo stanje popisali in fotodokumentirali. Pri konservatorsko-restavratorskih posegih so sodelovali oddelek za naravoslovne preiskave (Sonja Fister, Tadeja Kajzar, Katja Kavkler, Ivo Nemeč), oddelek za leseno plastiko (Rok Dolničar, Vito Dolničar), oddelek za štafelajno slikarstvo (Darja Čirič, Emina Frljak, Barbka Gosar Hirci, Lucija Stepančič) ter zunanji sodelavci (Nina Dorič, Katja Guček, Sanela Hodžić, Tina Istenič, Marijana Kapus Dukarič, Maša Kavčič, Andreja Omejc, Aleš Sotler, Simona Škorja, Mateja Vidrajz) Restavratorskega centra.

Vlažne table smo postopoma osuševali toliko časa, da se je les stabiliziral. Zaradi poškodovanosti lesenih delov z lesnimi insekti smo vse kose zaplinili z dezinfekcijskim postopkom anoksi metode. Vsako posamezno tablo je bilo treba razstaviti, očistiti naplavin in drugih nečistoč ter ponovno sestaviti. Oslabljeni deli lesene konstrukcije so bili ojačani z novimi lesenimi oporami. Prav tako so bili večji manjkajoči leseni deli, ki so bili zaradi mehanskih poškodb odlomljeni, nadomeščeni z novimi lesenimi. Hrbtna stran lesenega nosilca je bila z insekticidnim sredstvom preventivno zaščitena pred morebitno nadaljnjo okužbo lesa z lesnimi insekti. Manjši manjkajoči deli lesenega nosilca so bili dopolnjeni s kitom. Grobe nečistoče z barvne plasti smo odstranili z vodo. Vzorce slikovnih plasti smo odvzeli in jih pregledali z optičnim mikroskopom. Star, močno porumenel zaščitni sloj in ostanke nečistoč, ki so se v letih usedle nanj, smo odstranjevali z voščenim milom (voda, beljen čebelji vosek in amonijev karbonat), vulpeksom, raztopino A3, etanolom, gorilnim špiritom in white spiritom. Glede na stopnjo občutljivosti barvne plasti, trdovratnosti nečistoč in premaza smo določili primerno čistilno sredstvo za vsako tablo posebej. Lokalno odstopajočo barvno plast v spodnjih predelih lesenih tabel smo pred ali med odstranjevanjem površinskih nečistoč utrjevali s 25-odstotno raztopino akrilnega utrjevalca v vodi. Fine poškodbe barvne plasti smo zakitali s klasičnim krednoklejnim kitom (zajčji klij, voda, bolonjska kreda), ki smo ga pripravili sami. Sledilo je retuširanje na območju manjkajočih delov in odrgnjenih predelih barvne plasti. Retušo smo prilagajali površini barvne plasti in jo izvajali na več načinov. Po končanem retuširanju smo površino zaščitili z akrilnim lakom v spreju. Svilen videz laka je razgibano površino lesenih tabel poenotil ter povrnil globino in svežino barvnim tonom.

Božji grob je bil po opravljenih konservatorsko-restavratorskih delih vrnjen v cerkev. Na

ogled nam bo ob tradicionalnem, vsakoletnem praznovanju velike noči. V prihodnje si želimo, da bi bila kulisa lahko primerno prezentirana. To pomeni, da bi dobila stalno mesto v cerkvi, da se lesene table pri postavljanju in razstavljanju ne bi poškodovale. Poskrbeti bi bilo treba tudi za odstranitev lončnic. Vлага in rastlinski deli namreč vplivajo na propad lesenega nosilca. Le če bo lastnik zagotovil ustrezne pogoje, bo kulisa lahko še dolgo služila svojemu namenu.

Zoja Bajdè

242

ESD: 903

Naselje: **Žužemberk**

Občina: **Žužemberk**

Ime: **Žužemberk – grad**

Področje: **UA**

Obdobje: **12.–18. stoletje**

V letu 2009 so delavci podjetja SGI, d. o. o., iz Ljubljane po utečenem tehnološkem postopku izvedli sanacijo stolpa št. 5 z delno rekonstrukcijo dvoriščnega obodnega zidu ter na stolpu zgradili novo storžasto streho. Med obnovitvenimi deli je prišlo tudi do novih spoznanj o stavbni zgodovini tega dela gradu, ko se je med drugim ugotovilo, da je bil talni nivo v romanskem palacijju prvotno precej nižji od sedanjega, ki je posledica kamnitega nasutja, verjetno iz časa velikih gradbenih posegov v 16. stoletju, ko so grad razširili in zgradili tudi obroč obrambnih stolpov. V stolpu št. 5 se je v 18. stoletju zgodila še ena sprememba, ko so pritlični prostor prezidali v ječo in pri tem odstranili zidne pomole, odprtine zazidali in vanje vgradili manjše line s kovanimi mrežami. Sočasno so delavci kontrolirano odstranili tudi dobršen del sesutini iz srednjeveškega palacija, odstranjevanje preostalega materiala pa bo treba izvesti pod arheološkim nadzorom.

V stolpu št. 1 je omenjeno gradbeno podjetje izvedlo tudi rekonstrukcijo opečnega oboka med drugo in tretjo etažo, Turistično društvo Žužemberk pa je v drugem nadstropju uredilo razstavo o nekdanjih lastnikih gradu, knežji družini Auersperg.

Tomaž Golob

Žužemberk, grad, pogled na saniran stolp v južni fasadi gradu visoko nad reko Krko (foto: T. Golob, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Rekonstrukcija opečnega oboka v stolpu št. 1 (foto: T. Golob, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Kazalo kratic

A – arheologija
E – etnologija
R – restavratorstvo
U – urbanizem
UA – umetnostna zgodovina
UR, KR. – urejanje krajine
T – tehnika
Z – zgodovina

Seznam avtorjev

ZVKDS, Območna enota Celje

Bogdan Badovinac
Danijela Brišnik
Tanja Hohnc
Božena Hostnik

ZVKDS, Območna enota Kranj

Nika Leben
Renata Pamić
Mojca Terceelj Otorepec
Eva Tršar Andlovic

ZVKDS, Območna enota Ljubljana

Petra Jernejec Babič
Mitja Pergar
Marija Režek Kambič

ZVKDS, Območna enota Maribor

Vlasta Čobal Sedmak
Irena Čuk
Dean Damjanović
Marlenka Habjanič
Alenka Horvat
Mihela Kajzer Cafnik
Nataša Kiš
Irena Krajnc Horvat
Miran Krivec
Svjetlana Kurelac
Andrej Magdič
Lilijana Medved
Nina Nahtigal
Eva Sapač
Jelka Skalicky
Neva Sulič Ūrek
Suzana Vešligaj

ZVKDS, Območna enota Nova Gorica

Eda Belingar
Marta Bensa
Miran Cencič
Ernesta Drole
Andrej Jazbec
Anton Naglost
Andrejka Ščukovt

ZVKDS, Območna enota Novo mesto

Uroš Bavec
Dunja Gerić
Tomaž Golob
Jovo Grobovšek
Tanja Mesojedec
Robert Peskar
Zdenka Salmič-Pungerčar
Dušan Strgar

ZVKDS, Območna enota Piran

Mojca MarjAna Kovač

ZVKDS, Restavratorski center

Nuška Dolenc Kambič
Emina Frljak
Barbka Gosar Hirci
Anita Klančar
Ljubiša Milić
Nuša Saje

ZVKDS, Center za preventivno arheologijo

Maja Bricelj
Eva Butina
Matija Črešnar
Miran Erič
Tomaž Fabec
Evgen Lazar
Marija Lubšina-Tušek
Judita Lux
Philip Mason
Dimitrij Mlekuž
Tadeja Mulh
Barbara Nadbath
Ildikó Pintér
Gašper Rutar
Mira Strmčnik Gulič
Vesna Tratnik
Alja Žorž

Zunanji sodelavci

Zoja Bajdè
Iris Bekljanov-Zidanšek
Matic Brenk
Enej Filipidis
Andrej Gaspari
Mitja Guštin
Draško Josipovič
Vid Klančar
Martin Klinc
Tanja Kmetec
Matevž Lavrinc
Mira Ličen Krmpotić
Vesna Merc
Zrinka Mileusnić
Miha Mlinar
Branko Mušič
Miha Murko
Aleksandra Nestorovič
Boštjan Odar
Slobodan Olič
Ana Plestenjak,
Tilen Praprotnik
Primož Predan
Branka Primc
Alenka Ramšak
Maša Sakara Sučević,
Aleš Tiran
Manca Vinazza
Petra Vojaković
Katharina Zanier
Beatriče Žbona Trkman

Popravek

V 45. številki je iz seznama avtorjev po pomoti izpadlo ime Ede Belingar. Za napako se opravičujemo.

ISSN 1580-5166

9 771580 516007

